GÖNÜL TAHTIMIZIN EŞSİZ SULTANI

EFENDİMİZ

1

Bedeviyetten Bedir'e...

Reşit Haylamaz

Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı

Efendimiz

(sallallâhu aleyhi ve sellem)

GÖNÜL TAHTIMIZIN EŞSİZ SULTANI

EFENDİMİZ

SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM

2

Bedir'den Gönüller Sultanlığına

GÖNÜL TAHTIMIZIN EŞSİZ SULTANI
EFENDİMİZ
(SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM)

Editör
Ali BUDAK, Ömer ÇETİNKAYA, Betül COŞKUN

Kapak
Engin ÇİFTÇİ

Mizanpaj
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
978-975-278-206-8

Yayın Numarası
455

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir/İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Haziran 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Işık Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.isikyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

YENİ BİR DÖNEM

Bütün hadiseler, artık yeni bir dönemin başladığının habercisiydi. Yesrib, medenî bir hüviyete bürünmüş, semtine uğrayanlara huzur ziyafetleri çekiyordu. Ancak Mekke, işin peşini bırakma niyetinde değildi; öfke ile oturup kinle kalkıyor, Medine'ye hicret edenleri orada yakalayıp öldürmenin planlarını yapıyordu. Bunun için Mekkeliler sık sık bir araya geliyor ve müşterek kararlar alarak kesin neticeye gitmeyi planlıyor, kendilerine yakışanı ortaya koymaya çalışıyorlardı!

Bu anlamsız tavırlar, Medine için başlı başına bir tehdit oluşturuyordu. Kendileri Müslümanların hicretini kabul etmemekle kalmıyor, iletişimin farklı argümanlarını kullanarak başkalarının da kabulünü önleyecek girişimlerde bulunmak istiyorlardı! Zira Mekkeliler için bu, bir onur meselesi hâline gelmişti!

Bu şartlar altında ortaya konulacak strateji de, öncekilerden farklı olmalıydı ve öyle de oldu. Zira bundan sonra Medine'de, risalet görevini tebliğ yanında devlet işlerini organize edip riyâset vazifesini de deruhte eden bir Nebi vardı. Asayiş ve güvenliği temin etmek için bundan sonra yeni müfrezeler meydana getirilecek ve başta Medine olmak üzere her geçen gün genişleyen bir alanda asayişe el konacaktı. Hicaz'da haber ağları oluşturulacak ve bundan böyle uçan kuştan haberdar olunacak adımlar atılacak ve eldeki imkânlar en faydalı biçimde kullanılmış olacaktı.

Mekke'deki Hava

Mekkeliler, hiddetle köpürüp şiddet solukluyorlardı; her türlü gücü ellerinde bulundurdukları hâlde zayıf gördükleri insanlar ka-

zanmıştı. İşin şaka götürür yanı yoktu; ne yapıp etmeli *Yesrib*'i onların başına yıkmalıydı! Bunun için gerekli olan her türlü yola başvuracak ve mutlak neticeye ulaşma adına her türlü yaptırımı uygulayacaklardı.

İlk olarak, Medine'de reislik hülyaları kuran *Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl* ile irtibat kuracaklardı. Zira o, Mekke müşrikleri nazarında hâlâ Yesribli Arapların lideri konumundaydı. Gönderdikleri mektupta şunları söylüyorlardı:

– Şüphesiz ki sizler, bizim adamımızı içinizde barındırıyorsunuz. Allah'a yemin olsun ki, ya sizler de O'nunla savaşarak yurdunuzdan çıkarır, ya da bizler, kadın ve mallarınızı elde edip hepinizi esir alıncaya kadar sizinle savaşırız!

Allah Resûlü (s.a.s.) Mekke'yi geride bırakıp hicret etmiş olsa bile, gelişmeleri yakından takip ediyor ve Mekke müşriklerinin neler çevirdiklerinden haberdar oluyordu. Zira O, mana yanında maddeye de hükmeden bir liderdi. Öyleyse, kıyamete kadar gelecek bütün liderlere rehberlik yapacak stratejileri olmalıydı. Dolayısıyla, mektuptan Efendimiz'in de haberi olmuştu.

Bu mektup kendilerine geldiğinde Abdullah İbn Übeyy ve arkadaşları, durum değerlendirmesi için bir araya gelip meseleyi görüşüyorlardı. Efendimiz, tam bu görüşmenin üzerine gelmişti. Demek ki, Medine'nin nabzını iyi tutuyordu. Şöyle diyordu:

– Kureyş'in size olan tehdit haberi Bana da ulaştı. Onların size hazırladıkları hile ve tuzak, sizin kendi kendinize hazırladığınızdan daha büyük değildir! Sizler, kendi çocuklarınız ve kardeşlerinizle mi savaşacaksınız!

Efendimiz'in bu etkileyici sözleri üzerine, yapmayı planladıkları hususları bir kenara bırakarak dağılıverdiler!

Gerçi Abdullah İbn Selûl, böyle bir hamleyle geri durup her şeyden vazgeçecek bir adam değildi; zira, göz göre göre riyâset makamı elinden giderken Mekke'den gelen bu teklifler iştahını iyice kabartmış, kendisini büyük bir hırs bürümüştü. Ne derlerse yapacak bir ruh hâleti vardı. Mekke için de bu, iyi bir seçimdi; onunla, Müslümanlar arasında fitne kazanları kaynatacak, Müslümanların morallerini bozacak, içten yıkmaya çalışacak ve psikolojik harp adına akla gelebilecek her türlü hileye başvuracaklardı.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, anbean meseleyi takip ediyor ve müşriklerin baş başa vererek kuracakları tuzaklara karşı hazırlıksız yakalanmamak için gelişmelerden günü gününe haberdar olmak istiyordu.

Başka bir gün, Abdullah İbn Übeyy ve arkadaşları oturmuş konuşurlarken, Efendimiz yine üzerlerine gelivermişti; meclis buz kesilmişti. Abdullah İbn Übeyy, bu gelişten de rahatsızlık duyacak ve bunu dillendirmekten geri durmayacaktı. Onun bu çiğ davranışına mukabil, orada bulunan Abdullah İbn Revâha ayağa kalkıp Efendimiz'i müdafaa edince ortalık karışacak ve kısa süreliğine de olsa bir kargaşa yaşanacaktı. Efendimiz yine bu; cehalete kurban giden bu insanlara sükûtla cevap verecek ve Sa'd İbn Ubâde'nin de kanaatini alarak her şeye rağmen af yolunu seçecekti.

Güvenlik Tedbirleri

Artık mesele, farklı bir boyut kazanmıştı; Efendiler Efendisi, aynı zamanda yeni devletin başındaki devlet reisiydi. Mekke'den hicret edenlerle birlikte Medine'de kendisine güvenip de etrafında birleşen insanları koruyup kollamak gibi bir görevi vardı. Üstelik Mekke, Medine'ye hicret edip yerleşen Muhâcirlerle onlara yardım eden Ensârı sürekli rahatsız ediyor ve yarın başlarına gelecekler konusunda tehditler yağdırıyordu:

– Öyle, elimizden kaçıp kurtulduğunuzu sanmayın! Evlerinizin arasına kadar gelecek ve işinizi bitireceğiz, şeklindeki mesajlar, artık sıradan hâle gelmişti.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, kimsenin burnunun kanamasını istemiyor ve âdeta ashâbının üzerine titriyordu. En küçük bir hareketlilik O'nu endişelendiriyor ve meseleyi anlayıncaya kadar rahat yüzü görmüyordu. Bunun için, geceleri uyumadığı oluyordu. Bir gece, sessizce Âişe Validemize,

– Keşke bu gece, ashâbımdan salih birisi çıksa da Beni korusa, demişti. Daha bu cümlesinin üzerinden zaman geçmemişti ki, dışarıda bir ayak sesi duyuldu:

– Kim o, diye seslendi.

– Sa'd İbn Ebî Vakkâs, diye bir ses yükseldi. Demek ki, aynı endişeleri paylaşan başkaları da vardı. Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Bu saatte seni buraya getiren de ne, diye sordu. Şöyle cevap veriyordu Sa'd İbn Vakkâs:

– Resûlullah'ın güvenliği konusunda bu gece içime bir korku düştü ve O'nu korumak için geldim!

İmamıyla bütünleşmiş bir cemaatin hassasiyetiydi bu! Resûlullah önce, Sa'd İbn Ebî Vakkâs'a dua etti, ardından da hücrelerine çekilerek istirahat buyurdu.

Endişe dayanılmaz boyuta gelince de:

– İnsanlardan gelebilecek tehlikelere karşı şüphe yok ki Allah, Seni koruyacaktır,[1] meâlindeki âyet gelmişti.

Mübarek başlarını dışarı çıkardı ve:

– Ey insanlar, diye seslendi. Artık dağılabilirsiniz; zira Allah (celle celâluhû), Beni koruyacaktır!

Ancak, tehlike devam ediyordu. Karşı taraf, âdeta bir yaydan çıkan ok gibi birleşmiş, Müslümanların üzerine birlikte saldırma planları yapıyordu. Aslında, bölük pörçük ve dağınık bir yapıya sahip olan Araplar, ortak düşman olarak gördükleri İslâm karşısında bütünleşmiş, birbirlerine dayanıp destek alarak Efendimiz'e saldırıyorlardı. Her an gelmesi muhtemel bir tehlikeye karşı sahabe artık, yanlarında silahlarıyla birlikte yastığa baş koyuyor ve en küçük bir hareketlenmeye karşı daha duyarlı hareket ediyordu.

Bir gece Medine'de, büyük bir gürültü duyulmuştu. Herkes, kendince hazırlık yapmış ve sesin geldiği yöne doğru hareket etmişti ki, karşılarından gelen birini fark ettiler. Şüphesiz bu, Resûlullah'tan başkası değildi:

– Ben baktım; önemli bir şey yok, diyordu.[2]

Anlaşılan, yüzyıllardır huzur ve güven ortamına hasret olan Medine'de Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece mü'minlerin değil aynı zamanda çoğunluğunu Yahudi ve müşrik Arapların oluşturduğu yerli halkın güvenliğini düşünüyor ve adımlarını buna göre atıyordu. Zira onlar, böyle bir güven ortamını temin etmesi için O'na yetki vermiş ve kendi adlarına hareket etme salahiyeti tanımışlardı.

---

1 Bkz. Mâide, 5767

2 Zaten onlar, Enes İbn Mâlik gibi ashâbın da şehadetiyle ne zaman Medine'de bir feryat kopsa, Resûlullah'ı oraya yetişmiş bulur ve bu, onlara güven verirdi.

Medine vesikası bunun en açık deliliydi. Öyleyse iş, sadece din merkezli bir hareket değil, içinde farklı unsurları barındıran devlet yapısının aktif hâle gelme meselesiydi. Ve bu görev, birinci derecede Efendiler Efendisi'nin üzerinde bulunuyordu.

Savaş İzni

Mekke müşrikleri her türlü şiddete başvursa da, bugüne kadar Müslümanların, buna karşı şiddet kullanma izni yoktu. Belki de bu dönemde, yapılan her türlü haksızlığa rağmen sükût edip sessiz kalmak en büyük güçtü. Bunun için de, defalarca Efendimiz'e müracaat edip izin isteyenler, bir türlü taleplerine müspet cevap alamamışlar ve üstüne üstlük müşriklerden yüz çevirmekle yetinmeleri emrolunmuştu.[3] Bir müddet sonra bu yasak, temelinde yumuşaklık ve mülâyemet olan tatlı bir münakaşa ile insanlara hitap etmeye verilen izinle hafifletilmiş, yine de şiddete karşı şiddet izni verilmemişti.[4]

Şimdi ise durum değişmiş ve artık meselenin hüviyeti farklılaşmıştı. Bundan sonra konu, ferdi çabalardan öte uluslararası bir hassasiyet gerektiriyordu. Göz göre göre büyük bir tehlike geliyordu. Yer ve yurtlarına el koyup kendilerini ana vatanlarından çıkmak zorunda bıraktıkları yetmiyormuş gibi bir de tutmuş, Medine'ye yerleşenlere tehditler yağdırıyor, canlarına okuyacaklarını ilan ediyorlardı. Üstelik bu tehdit, sadece Muhâcirleri de kapsamıyordu; onlara imkân hazırlayan Ensârı da içine alan bir tehditti bu. Öyleyse, böyle bir zeminde, ihtiyaç duyulduğunda vatanı müdafaa, yapılması gereken önemli bir vazifeydi.

Bu arada yeni bir vahiy daha gelmişti. Âyette haksız yere kendilerine zulmedilip de yurtlarından çıkarılanlara savaşma izninin verildiğini anlatıyordu:

– Kendilerine savaş açılan mü'minlere, savaşmaları için izin verildi. Çünkü onlar, zulme maruz kaldılar, Allah onlara zafer vermeye elbette kadirdir.[5]

---

3 Bkz. Hıcr, 15/94
4 Bkz. Nahl, 16/125
5 Bkz. Hac, 22/39

Evet, bu bir emir değildi; ancak, Mekkelilerin şiddetinden bunalan mü'minler için önemli bir çıkış yolunu ifade ediyordu. Demek ki bundan böyle, ihtiyaç duyulduğunda savaşa da başvurulacak ve bu dilden anlayanlara anladıkları dilden cevap verilmiş olacaktı.[6]

Kolluk Kuvvetlerinin Oluşturulması

İşte, beklenen bu güvenli ortamı sağlama adına Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine dışına yönelmiş, Arap Yarımadasını kontrol altına almaya çalışıyordu. Bunun için de, sayıları değişen müfrezeler tertip etmiş ve asayişi temin etme yoluna gitmişti.

Bu tür güvenlik tedbirlerinde, Medine etrafındaki asayiş ve güvenliği sağlamak, istihbarat toplayıp yeni gelişmelerden Efendimiz'i haberdar etmek, yolu Medine'den geçen Kureyş'in iştahını köreltip bu sırada Medinelilere zarar verme ihtimalini ortadan kaldırmak, Medine yakınlarına kadar gelmeye başlayan Mekke güçlerini geri püskürtmek, Müslümanların da güç sahibi olduğunu ilan ederek düşmana gözdağı vermek, etraftaki kabilelerle anlaşma zemini araştırıp sulh yapmak, herhangi bir olumsuzluk karşısında meseleye acil müdahalede bulunmak ve irşad ve tebliğ vazifesini Medine dışına da taşımak gibi faydalar hedefleniyordu. Savaş izni de geldiğine göre insanların, böyle bir zemine hazır olmaları gerekiyordu ki, bu türlü hareketlenmeler, aynı zamanda muhtemel savaşlar için fiili bir eğitim manası da taşıyordu.

Seriyyeler ve Gazveler

Bu maksatla gönderilen ilk seriyye, otuz kişilik bir güce kumanda eden Hz. Hamza seriyyesiydi. Hicretin üzerinden henüz yedi ay geçmişti. Kureyş'in, Müslümanlara karşı güç oluşturmak için meydana getirdiği kervanı kontrol altında tutmak üzere bir heyet hazırlanmış ve başlarına da, komutan olarak Hz. Hamza tayin edilmişti. Amaç, söz konusu kervanın karşısına çıkıp Medine'nin medeni bir

---

6 Daha sonra gelecek âyetlerde bu iznin kapsamı daha da genişletilecek ve düşman için caydırıcı güç hâline gelmekten, Allah yolunda mal ve canla cihad etmeye kadar geniş bir alanı kapsayacaktı. Bkz. Enfâl, 8/60; Mâide, 5/35, Tevbe, 9/41; Hacc, 22/78

yapıya kavuştuğunu, güvenliği temin adına her türlü önlemin alındığını göstermekti. Aynı zamanda bu, Medinelilerin Mekkelilere bir güç gösterisiydi.

Söz konusu kervanda, Ebû Cehil'in de aralarında bulunduğu üç yüz kişi bulunuyordu. *Seyfü'l-Bahr* denilen yere kadar geldiklerinde kervanla karşılaşmışlar, onların gelişinden rahatsızlık duyan Mekkelilerle kısa süreliğine bir gerginlik yaşanmış ve araya giren ve iki tarafın da ortak dostu olan *Mecdî İbn Amr*'ın gayretleriyle ortalık yatıştırılarak geri dönülmüştü.

Şevval ayıydı; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan ayında gerçekleşen Hz. Hamza seriyyesinin hemen arkasından bu sefer, amca oğlu *Ubeyde İbn Hâris*'i görevlendirerek atmış kişilik bir ekibi, başlarında Ebû Süfyân'ın olduğu iki yüz kişilik Kureyş gücüne karşı gönderdi. *Râbiğ* denilen yerde karşılaşan iki birlik, karşılıklı ok atışları olsa da sıcak temas olmadan ayrılıp geri geldiler.

Bu seriyyenin en büyük kazancı; Mekkelilerle birlikte *Râbiğ*'e kadar gelen ve baskı altında Müslümanlıklarını açıklayamayan iki sahabe Utbe İbn Gazvân ve Mikdâd İbn Amr'ın Müslümanların safına katılmaları olmuştu.

Bu seriyyeden yaklaşık bir ay sonra, *Zilkâde* ayında ise, *Sa'd İbn Ebî Vakkâs* komutasında yirmi kişilik bir ekip oluşturulacak ve o da Kureyş kervanını takip etmek için *Harâr* denilen mevkiye kadar gidip geri dönecekti.

Bu arada Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bu birliklere katılıyor ve bazılarında bizzat bulunuyordu.[7] Seriyyelerde hedeflenen maksatlar, bunlar için de geçerliydi. Tek farkla ki, bunlarda komuta doğrudan Resûlullah'a aitti.

Hicretin üzerinden bir yıl geçmişti. *Safer* ayı girdiğinde Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, Medine'de yerine *Sa'd İbn Ubâde*'yi bırakarak yetmiş kişilik bir müfreze ile birlikte bizzat kendileri yola çıktılar. Sancağı, Hz. Hamza taşıyordu. Hedefte yine Kureyş'in kervanı vardı. Zira bu kervan, Muhâcirlerin Mekke'de bırakmak zorunda kaldıkla-

7 Efendimiz'in ashâbından birisini komutan olarak görevlendirip tayin ettiği güvenlik güçlerine '*Seriyye*'; kendisinin içinde bulunup da bizzat komuta ettiği bu türlü hareketlere de '*Gazve*' denilmektedir.

rı mallarını taşıyordu; Mekke müşrikleri, el koydukları bu malları Şam'da satmak için develere yüklemiş, karşılığında yine onları vuracak savaş malzemesi tedarik etmeye çalışıyordu.

Nihâyet, Veddân denilen yere kadar ulaşmışlardı. Ancak, mü'minlerin gelişini haber alan kervan çoktan uzaklaşmıştı. Bir müddet burada bekleyen ordu yeniden Medine istikametinde yol almaya başlayacak ve on beş gün sonra yeniden Medine'ye ulaşacaktı.

Bu gazve sebebiyle Efendiler Efendisi, *Ebvâ*'da emanet ettiği annesi Âmine validemizin mezarını da ziyaret etme fırsatı bulmuştu.

Bu gazvede dikkat çeken en önemli konu ise Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), Müslüman olmamalarına rağmen Damraoğulları'nın reisi Amr İbn Mahşiyy ile dostluk anlaşması yapmış olmasıydı. Buna göre, din adına yapılan savaşlar dışında düşmana karşı Damraoğulları'na yardım edilecek, onlar da Müslümanların yardımcısı olacaklardı. Böylelikle, Medine çevresindeki güvenlik çemberi genişletilmiş oluyordu.

Rebîülevvel ayında iki yüz kişilik yeni bir birlik daha tertip edilmiş, Ümeyye İbn Halef'in başkanlığındaki Kureyş kervanını takip için *Buvât* denilen yere kadar gelinmişti. Yüz kişinin bulunduğu kervan, iki bin beş yüz deveden meydana geliyordu. Anlaşılan Kureyş, büyük bir hazırlık içindeydi.

Bu birliğin başında da, bizzat Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) vardı; Medine'de yine *Sa'd İbn Muâz*'ı vekil bırakmış, sancağı da Sa'd İbn Ebî Vakkâs'a vermişti.

Yine aynı ay içinde (Rebîülevvel) Kureyş'ten *Kürz İbn Câbir*'in komuta ettiği bir birlik, Medine yakınlarına kadar gelmiş ve Müslümanlara ait bazı koyunları alarak geri kaçmıştı.

Yerine *Zeyd İbn Hârise*'yi vekil bırakan Efendiler Efendisi, yanına aldığı yetmiş kişilik bir birlikle hemen yola çıktı ve hadisenin olduğu yere doğru yöneldi. Sancağı Hz. *Ali* taşıyordu. Bedir yakınlarındaki *Safevân* vadisine geldiklerinde Kureyş'in çoktan uzaklaşıp gittiği anlaşılmış ve onlar da buradan geri dönmüşlerdi.

Cemâziyelevvel ayının son günleriydi; Medine'de *Ebû Seleme*'yi vekil bırakan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sancağı da Hz. *Hamza*'ya vererek Medine'den hareket etti. Zira Kureyş'in, otuz develik yeni bir kervanla yola çıktığı, *Şam*'a gidecek olan bu kervanla savaş

malzemesi tedarik edilerek Medine'ye saldırılacağı haberleri Medine'ye ulaşmıştı. İş, her geçen gün biraz daha ciddiyet kazanıyordu. Belli ki Kureyş, büyük bir plan içindeydi.

Durumdan haberdar olan Efendimiz de, yüz elli kişilik bir grupla[8] birlikte yola çıktı. *Zü'l-Uşeyre* denilen yere kadar geldiklerinde kervanın, birkaç gün önce Şam cihetine doğru ilerleyip gittiği bilgisine ulaştılar ve buradan geri döndüler.

Bu seriyye dolayısıyla, bu güzergâhta bulunan ve Damraoğullarının müttefiki olan *Müdlic*oğullarıyla da bir anlaşma yapıldı ve böylelikle, Medine civarında yeni bir güvenlik koridoru daha oluşturuldu.

Abdullah İbn Cahş Seriyyesi

Hicretin üzerinden henüz on yedi ay geçmişti. *Receb* ayıydı. Kureyş'in Şam'a gönderdiği kervanın dönüş zamanıydı. Efendiler Efendisi, hala oğlu *Abdullah İbn Cahş*'ı yanına çağırıp eline bir mektup verdi. Abdullah İbn Cahş yanındaki on iki kişiyle[9] birlikte Efendimiz'in tarif ettiği istikamette iki gün gidecek ve iki gün sonra mektubu açıp okuyarak gereğini yapacaktı.

Denilen istikamette iki gün gidip de mektup açıldığında, Efendimiz'in Hz. Abdullah'a şu talimatı verdiği görülmüştü:

– Tâif ve Mekke arasında kalan *Nahle*'ye doğru yürü ve burada Kureyş'i bekleyip bize gelişmeleri haber ver.

Nahle, Mekke'nin dibi sayılırdı ve böyle bir hamleyi, ancak çelik gibi güçlü bir imana sahip insanlar yapabilirdi. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hem gidecekleri istikameti gizli tutmuş hem de bu iş için kimsenin zorlanmaması talimatını vermişti.

Efendiler Efendisi talep eder de sahabe durur muydu hiç! Hemen hedef belirlenmiş ve talep edilen yere doğru yol alınmaya başlanmıştı. Ancak Hz. Abdullah, bu yolda kendisiyle birlikte yürüme ya da geri dönme konusunda arkadaşlarını serbest bırakıyordu. Ne de olsa Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) talimatı vardı.

---

8 Bu sayının iki yüz olduğu şeklinde de rivâyet vardır. Bkz. İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 1/298; İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 3/146

9 Bu sayının sekiz kişi olduğu şeklinde de rivâyet vardır. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/146

Ancak onlar, tereddütsüz yürüyen bir cemaatti ve aralarından geri dönme arzusunda olan bir tek sahabî bile çıkmayacak ve hedeflerine eksiksiz yürüyeceklerdi. Geri kalan iki kişinin de mazereti vardı; zira yol ilerleyip giderken, devenin birisi kervandan ayrılıp uzaklaşmış, *Sa'd İbn Ebî Vakkâs* ve *Utbe İbn Gazvân* da, kaçan develerinin peşinden gitmiş ve bu sebeple kervandan geri kalmışlardı.

Abdullah İbn Cahş ve arkadaşları, Nahle'de beklerken yakından geçen bir kervanla karşılaşmışlardı. Bu kervan da Kureyş'e aitti ve belli ki savaş için malzeme taşıyordu.

Kervanı gören mü'minler, ne yapmaları gerektiği konusunda istişare etmeye başladılar; zira Receb ayının son günüydü ve bu ayda savaş yapmak yasak sayılıyordu.[10] Ayın çıkmasını bekleseler, bu sefer de kervan Harem sınırları içine girecek ve yine ellerinden bir şey gelmeyecekti. Göz göre göre kervan kaçıyordu.

Nihâyet, kervanı durdurmaya karar verdiler. Aralarından birisi ok ve yayını eline alıp kervana doğru fırlattı. Ok, *Amr İbn Hadramî*'ye isabet etti ve adam oracıkta ölüverdi. Bir anda ortam gerilivermişti. Çıkan arbedede, *Osman İbn Abdullah* ve *Hakem İbn Keysân* esir alınmış, *Nevfel İbn Abdullah* ise kaçmıştı.

Yeni bir dönemin başladığını gösteren hadiselerdi bunlar. İlk defa bir müşrik öldürülmüş, iki kişi de esir alınarak mallarına el konulmuştu. Hem de bu hadise, haram aylarda gerçekleşiyordu.

Medine'ye geri gelen Abdullah İbn Cahş ve arkadaşlarına Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkışacak ve:

– Ben sizlere, haram aylarda savaşmayı emretmedim, diyerek tepki gösterecek, iki esir ve kervandaki mallar konusunda ise beklemeyi tercih edecekti.

Abdullah İbn Cahş ve arkadaşlarının moralleri çok bozulmuştu! Allah için çıktıkları yolda, Allah ve Resûlü'nün hoşuna gitmeyecek bir adım atmışlardı. Bütün genişliğine rağmen dünya kendilerine

---

10 Haram aylarda savaşmak, cahiliye döneminde de haram kabul edilmekteydi. Hatta Kureyş, savaşmak durumunda kaldığı zamanlarda zamanla oynuyor ve ayların yerini değiştirdiğini ilan ettikten sonra ancak savaşı başlatabiliyordu. Daha sonra gelecek âyetlerde Kur'ân'ın, 'nesî' olarak isimlendirdiği bu hadiseyle onlar, sözde haram işlemediklerini sanıyor ve kendilerini kandırıyorlardı. Bkz. Tevbe, 9/37; İbn Kesîr, Tefsir, 2/358; İbn Hişâm, Sîre, 1/161

dar geliyor ve karşılaştıkları her sima karşısında mahcubiyet duyuyorlardı. Ne var ki artık, ok yaydan çıkmış ve pişmanlığın fayda vermediği bir süreç başlamıştı.

Öbür tarafta ise, kervandan canını zor kurtarıp da kaçan Nevfel İbn Abdullah Mekke'ye ulaşmış ve başlarına gelenleri anlatmıştı. Kureyş'i güçlendiren bir hadiseydi bu ve hemen konuyu propaganda malzemesi yapmaya başladılar. Müslümanların haram aylarda adam öldürdüklerini anlatıyor ve törelerini hiçe saydığını ileri sürerek Efendimiz'e dil uzatıyorlardı.

Çok geçmeden Cibril-i Emîn çıkageldi; yine vahiy getiriyordu. Gelen âyet, meâlen şunları söylüyordu:

"Sana, haram aylarda savaşmayı soruyorlar; de ki, "*Bu aylarda savaşmak büyük bir günahtır. Ancak, Allah yolundan ve Mescid-i Haram'dan insanları alıkoymak, Allah'ı inkâr etmek ve Mescid-i Haram'ın ehlini oradan çıkarıp sürmek, Allah katında daha büyük bir günahtır. Fitne, öldürmekten daha büyük bir fitnedir!*"[11]

Evet, haram aylarda savaşmak haramdı; ancak bu ilâhî yasak, sadece bundan ibaret değildi. Kendi vatanlarından insanları zorla çıkarmak, ellerindeki mal ve mülke el koyarak insanlara işkence etmek, Mescid-i Haram olmasına rağmen burada insanları öldürmeye kalkmak ve Allah'ın en sevgili kulunu öldürmek maksadıyla evine baskın düzenlemek de Allah katında, en az bu hadise kadar büyük bir günahı ifade ediyordu.

Efendiler Efendisi, bu süre içinde esirlerle görüşüp onları da İslâm'a davet ediyordu. Hatta, bunu gören bazı sahabîler, O'nun bu gayretlerini sonuç alınamayacak uğraşlar olarak değerlendirecek ve kendilerine bırakıp da başlarını vurmalarını talep edeceklerdi. Fakat, çok geçmeden Hakem İbn Keysân Müslüman oluverdi. Şefkat peygamberi Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem), bu durum karşısında ashâbına döndü ve şunları söyledi:

– Şâyet, az önce size uyarak onu öldürmüş olsaydım, Cehennem'e gidecekti![12]

---

11 Bakara, 2/218

12 Vâkıdî, Megâzî, 1/15; İbn Sa'd, Tabakât, 4/137; Hakem İbn Keysân, bugünden sonra iyi bir Müslüman olarak hayatına devam edecek ve Bi'r-i Maûne hadise-

Adalet ve güvenin temsilcisi Allah Resûlü, henüz gelmeyen iki ashâbının öldürülmüş olabileceği endişesiyle bir müddet beklemeyi tercih etti ve bu âyet inip de Sa'd İbn Ebî Vakkâs'la Utbe İbn Gazvân da geri gelince, öldürülen Amr İbn Hadramî için diyet bedelini Kureyş'e gönderdi ve İslâm'ı tercih etmeyen Osman İbn Abdullah'ı da Mekke'ye geri gönderdi.

Artık mesele, biraz daha aydınlanmıştı; o ana kadar büyük bir manevi baskı altında kalan Abdullah İbn Cahş, Efendimiz'in huzuruna geldi. Boynu büküktü; yüzüne bakmaya çekiniyordu:

– Yâ Resûlallah, dedi, şimdi biz de, bu gazveden dolayı mücâhidlere vadedilen sevaptan hissedar olur muyuz?

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sessizliği tercih etmişti; zira, onun bu kadar içten ve muhasebe duygusuyla yoğrulmuş sorusuna cevap, konuyla ilgili olarak gelen âyetin içinde gizliydi. Şöyle diyordu:

"Hiç kuşkusuz iman eden, imanını hicretle taçlandıran ve arkasından da Allah yolunda cihad edenler, Allah'ın rahmetini beklemektedir; Allah ise, mağfireti bol ve rahmeti engin olandır."[13]

Ancak mesele, henüz durulmuş değildi; Kureyş'in niyeti açıktı. Bugün olmasa da yarın mutlaka Medine'ye saldıracak. Ve Efendimiz, bir adım daha atacak, savaş hazırlığı yapmak ve malzeme tedarik etmek için Kureyş'in gönderdiği kervanın arkasından *Talha İbn Ubeydullah* ve *Saîd İbn Zeyd*'i de Şam'a göndererek, kervan hakkında bilgi toplayıp Medine'ye ulaştırmalarını talep edecekti.

Bu seriyye ve gazvelerle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), artık Hicaz'ın sahipsiz olmadığını ve Müslümanların da kolay lokma olmadıklarını gösteriyor, dört bir tarafa gönderdiği vurucu timlerle on dört yıldır ölümüne ferman hazırlayanların faaliyetlerini izleyip önlem alıyordu. Aynı zamanda O, kılıç sahibi bir peygamber olarak gönderilmişti. Dolayısıyla, bunun gereğini yerine getiriyor, İslâm'ın izzetini ortaya koyma adına kimsenin beklemediği manevralar yapıyordu. Bu türlü yıldırım hareketleriyle çöldeki başıbozukluk

sinde şehit olarak ebedi aleme gidecektir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/150; Vâkıdî, Megâzî, 1/15; İbn Sa'd, Tabakât, 4/137

13 Bakara, 2/218

sona eriyor ve insanlar arasında adalete dayalı bir güven ortamı tesis edilmiş oluyordu.

Tahvîl-i Kıble

Gerek ilk günden itibaren kılınan nafile namazlarda gerekse İsrâ ve Miraç sonrasında farz kılınan namazlarda hep Kudüs tarafına dönülüyordu.[14] Elbette burası da, içinde Beyt-i Makdis'i barındıran ve Allah'ın mübarek kıldığı bir mekândı; ancak Allah Resûlü'nün gönlü Kâbe'deydi ve bugüne kadar hep bir beklenti içindeydi. Mübarek başlarını semaya kaldırıyor ve yüzünü Kâbe'ye çevireceği zamanı hasretle bekliyordu. Hatta bu beklenti, sadece O'na has bir şey de değildi. Hz. Ömer gibi feraset sahibi bazı sahabîler de aynı duyarlılığı gösteriyor ve namazlarında Kâbe'ye yönelmek istiyorlardı.

Zira kıble, ilk insan Hz. Âdem'den bu yana Kâbe istikametindeydi. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail de Kâbe'ye dönerek namazlarını kılmış, Hz. Musa'dan Hz. Salih'e kadar birçok peygamber oraya yönelerek namaza durmuşlardı. Öyleyse Kâbe, Son Nebi'nin de kıblesi olacaktı. Ancak takdir, belli bir müddet kıblenin, Kudüs cihetine doğru olmasını murad etmişti ve artık bu süreç yaşanıyordu. Belki de bu, Medine'deki en etkin nüfusla çok önemli bir ortak paydada buluşma zemini oluşturuyordu. Ancak, ne var ki Medine Yahudileri, bunu bile dillerine dolamış, kendi kıblelerine dönülüyor olmayı bile bir üstünlük vesilesi olarak görmeye başlamışlardı. Bu da yetmiyormuş gibi bir de işi ilerletmiş ve konuyu hakaret boyutuna kadar taşımışlardı.

Nitekim, Cibril'le buluştuğu bir gün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Yâ Cibril, diyordu. Rabbimin, yüzümü İsrâiloğullarının kıblesinden Kâbe'ye çevirmesini arzu ediyorum!

– Şüphe yok ki Ben de bir kulum; Sen bunu Rabbinden iste, diyordu Cibril de. Allah (celle celâluhû), elbetteki Habîb-i Ekremi'nin

---

14 Efendimiz'in, hicretten önce Mekke'de kıldığı namazlarında Kudüs'e dönerken Kâbe'yi de karşısına aldığı, Medine'ye hicretten sonra fiziki şartlar buna müsaade etmediği için arayışının arttığı şeklinde de bir yorum bulunmaktadır. Bkz. İbn Kesîr, Tefsir, 3/158-160; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 3/370

talebine cevap verecek ve arzu ettiği kıbleyi kendisine müyesser kılacaktı.

Yine bir pazartesi günüydü. Hicretin üzerinden on altı ay geçmişti ki Cibril-i Emîn, namazlarda Beyt-i Makdis yerine Kâbe'ye dönülmesi gerektiğini bildiren âyetler getirdi:

"Yüzünün, sürekli semayı süzdüğünü görüp duruyoruz; öyleyse Seni, razı olacağın bir kıbleye çevireceğiz. Bundan böyle Sen, yüzünü Mescid-i Haram cihetine çevir. Sizler de yüzünüzü o tarafa çevirin!"[15]

Bundan böyle kalıcı kıble tayin edilmişti. Artık namazlar da, hep Kâbe'ye dönülerek kılınacaktı.[16] Ancak, fitnenin arkası kesilmiyordu sefer de bazı Yahudiler ileri atılmış ve bu değişikliği dillerine dolamışlardı. Allah'tan, sema ile irtibat sürekli idi ve yine Cibril-i Emîn yetişti imdada: "Bu Müslümanları, daha önce yöneldikleri kıbleden çeviren sebep de nedir?" diyerek ortalığı bulandırmak isteyen akılsızlara cevap olacak şu âyetleri getiriyordu:

"De ki; doğu da batı da Allah'ındır. O, dilediği kimseyi doğru yola yöneltir. Ve işte böylece Biz sizi, başkalarına da örnek olacak orta bir ümmet yaptık ki insanlar nezdinde Hakkın şahitleri olasınız! Ve Resûl de sizin hakkınızda şahit olsun! Senin arzulayıp da şu anda yöneldiğin Kâbe'yi kıble yapmamızın sebebi, sırf Peygamberin izinden gidenlerle ondan ayrılıp gerisin geriye dönecekleri meydana çıkarmaktır. Gerçi bu, oldukça ağır bir iştir; ancak, Allah'ın doğru yola erdirdiği kimseler için mesele teşkil etmez. Allah, imanınızı zayi edecek değildir. Çünkü Allah, insanlara karşı pek şefkatlidir, çok merhametlidir."[17]

---

15 Bakara, 2/144

16 Bu âyet geldiğinde Efendimiz'in ashâbıyla birlikte öğle namazı kıldığı ve üçüncü rekâttan sonra yönünü Kâbe istikametine çevirerek namazını tamamladığı; Benî Seleme yurduna gelip burada Bişr İbn Berâ'nın annesi Ümmü Bişr'i ziyareti sonrasında öğle namazını kılarken bu âyetin indiği (ki burada, iki kıbleli mescid manasında 'Mescid-i Kıbleteyn' adında bir mescid bulunmaktadır); hadisenin gerçekleştiği namazın ikindi namazı olduğu veya Efendimiz'le birlikte ikindi veya sabah namazını Kâbe'ye karşı kılıp da kendi mahallelerine dönen insanların haber vermesiyle birlikte sahabenin, namaz esnasında Kâbe'ye doğru yöneldikleri şeklinde değişik rivâyetler vardır. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 1/241, 242

17 Bakara, 2/142, 143

Bu hadise, Medine'de bulunan her kesim için önem arz etmeye başlamış ve herkes, kendi baktığı yerden konuyu yorumlamaya çalışıyordu. Yahudiler, Efendimiz'in kendisinden önceki peygamberlerin kıblesine muhalefet ettiğini ifade ederek, "*Gerçekten peygamber olsaydı kendisinden önceki nebilerin kıblesinden ayrılmazdı.*" diye rahatsızlıklarını dile getirirken müşrikler, "*O'nun geri adım atıp da değiştirdiği kararlar isabetli; baksanıza, kıblesini değiştirip bizim kıblemize yöneldiği gibi mutlaka dinini de değiştirip bizim safımıza gelecek!*' diyorlardı. Bu arada, yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlayan yeni bir grup olan münafıklar da, '*Muhammed de nereye döneceğini bilmiyor!" Önceki hak idiyse niye ondan vazgeçti veya ikincisi doğru ise bugüne kadar batılın peşindeydi demektir!*' diye dil uzatmaya başlamışlardı.

Bütün bunlara rağmen gelen âyetler, *kıblenin değiştirilmesi gibi önemli bir olayın, mutlaka Allah katından gelen bir emirle cereyan ettiğini* bildikleri hâlde konuyu çarpıtmak isteyenlerin olabileceğine de dikkat çekiyor ve şunları söylüyordu:

"Kendilerine kitap verilmiş olanlara her türlü delili de getirsen onlar, Senin kıblene yönelmezler; Sen de onların kıblesine yönelecek değilsin! Zaten, onların bazısı da diğer bazısının kıblesine dönmezler! Faraza, Sana gelen bunca ilimden sonra onların keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, o takdirde Sen de zalimlerden olursun!"[18]

Zaten Allah (celle celâluhû), daha işin başında bütün bunların olacağını haber vermiş ve sefihlerin böyle davranacaklarından bahsetmişti. Öyleyse, bu türlü insanların tavırlarına aldırış etmeden yola devam edilmeli ve söylentilere aldırış edilmeden mesafe alma yolu tercih edilmeliydi.

Mü'minler açısından yaşanan problem daha farklıydı; onlar, kıble değişmeden önce vefat edip de Kâbe cihetine dönerek namaz kılma imkânı bulamayan arkadaşlarının durumunu merak ediyorlardı. İşin içinden çıkamayınca meseleyi Efendimiz'e taşıdılar. O da, konuyla ilgili âyetlere yöneltti dikkatlerini. Evet, bu âyetlerde Allah (celle celâluhû), önceden bu sorunun cevabını açıkça veriyor ve kimsenin imanını zayi etmeyeceğini anlatıyordu.

---

18 Bakara, 2/144, 145

Oruç ve Zekâtın Farz Kılınışı

Aradan bir ay daha geçmişti. Cibril-i Emîn, yeni bir müjdeyle geliyordu. Efendimiz, vahiy hâli sona erip de ashâbıyla gelenleri paylaşmaya başladığında, ashâb Ramazan ayı boyunca gündüzleri oruç tutma emrinin geldiğini öğrenmişti. Gönderdiği âyetle Yüce Mevlâ, mü'minlere şöyle sesleniyordu:

" Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak, size de farz kılındı."[19]

Onlar için oruç, yabancı oldukları bir ibadet değildi; bugüne kadar ayın belli günlerinde oruç tutmaya başlamışlar, önceki peygamberlerin de oruç tuttuklarının haberini alarak kendilerinin de oruç tutacakları zamanı bekler olmuşlardı. İşte bugün, bu emir geliyordu. Sayılı günler kalmış olan Ramazan ayında, hep birlikte oruç tutacaklardı.

Çok geçmeden zekât verme mükellefiyeti de, farz bir ibadet olarak devreye girecekti. Gelen âyetlerde, namaz kılmak gibi zekât vermenin de farz olduğu ifade ediliyor, zekâtın verileceği alanlar da teker teker sayılıyordu. Anlaşılan, mali durumu disiplin altına almak için bundan böyle yeni bir organizasyona ihtiyaç vardı ve bu ihtiyaç, zekât memurlarının devreye girmesiyle karşılanmış oluyordu.

Namaz, oruç ve zekât, dinin üzerinde bina edildiği en temel ibadetlerdi ve zekât, namaz ve oruçtan farklı olarak mali yönü öne çıkan bir ibadetti. Gerçi sahabîler, ihtiyaç olduğu yerde ellerindeki her türlü imkânı ortaya koyuyor ve hiçbir meseleyi ortada bırakmıyorlardı. Şimdi ise, yaptıkları bu işi, çerçevesi belirlenmiş ölçüler içinde yerine getirecek ve buna mukabil de, farz bir ibadeti yerine getirmenin huzurunu yaşayacaklardı.

---

19 Bakara, 2/183

BEDİR'E DOĞRU

Bütün gelişmeler, Kureyş'in Mekke'de büyük bir yığınak yaptığını gösteriyordu. Üstelik Kureyş, Muhâcirlerin Mekke'de bırakmak zorunda kaldıkları mal ve mülklerine el koymuştu. Bunlar arasında ticaret açısından kıymetli gördüklerini de satmak için Şam'a götürüp değerlendirmek istiyordu. Kısaca, Müslümanların malıyla yine Müslümanları vurma planları yapıyordu.

Kervan, büyük bir servet demekti ve yaklaşık kırk kişinin görevlendirildiği bu kervanda,[20] elli bin dinarlık bir servet bulunmaktaydı. Bu servet, savaş için yığınak yapan Mekke için karşı konulmaz bir güç demekti. Ve bu güç, doğrudan Medine'ye karşı kullanılacaktı. Göz göre göre bir tehlike geliyordu ve işin garip tarafı, gelen bu tehlike, Medine yakınlarından geçerek Mekke'ye ulaşacaktı. Yani, kendilerine yönelen bu tehlikeyi Müslümanların, daha erken bir hamle ile önceden engelleme imkânları vardı.

Hedefteki Kervan ve Takip Gerekçeleri

Öyleyse, Ebû Süfyân başkanlığında Şam'a giden Kureyş kervanı, mutlaka engellenmeli ve böylelikle onlara, sinsi planlarını rahat uygulama imkânı verilmemeliydi.

[20] Bu sayının yetmiş olduğu da söylenmektedir. Bkz. İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 1/321; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/18

Bütün dikkatler, Şam'dan gelecek haberler üzerinde yoğunlaşmıştı. Kervan hakkında bilgi toplamak ve onları yakın takibe almak için *Talha İbn Ubeydullah* ile *Saîd İbn Zeyd*'i göndereli on gün olmuştu. Şimdi Medine, bu kervanın Şam'dan ayrılıp geri dönmek üzere yola koyulduğu haberleriyle çalkalanıyordu.

Diğer taraftan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bütün insanlara Allah'ın adını duyurmak için gönderilmiş bir peygamberdi. Herkesle konuşup mesajını ulaştırmak, O'nun bir vazifesi idi.

Hâlbuki Mekke, o gün bu davete icabet etmeyip karşı çıktığı gibi bugün de aynı huyunu devam ettiriyordu. Bütün bunlara ilave olarak, Medine'de karar kılan Muhâcirlerle artık devlet hâline gelen Efendimiz'i tehdit ediyor ve burada tutunmalarının önüne geçmek istiyorlardı. Bütün hazırlıkları, bu hedeflerini gerçekleştirmeye matuftu. Kendilerince, son bir defa ve karşı konulamayacak güçte bir darbe ile Müslümanların işini bitirme planları içindeydiler!

Bunun için bir kervan tertip etmişler ve herkesin katkısıyla ortaklık kurup savaş malzemesi tedarik etmek için yola koyulmuşlardı. Zü'l-Uşeyre gazvesinde arkasından gidilen ve kendilerini takibe geldiklerini duyunca da hareket edip kaçan kervan, işte bu kervandı. Ebû Süfyân'ın sorumluluğundaki yaklaşık bin beş yüz deveden meydana gelen bu kervanı, yaklaşık kırk kişilik bir Mekkeli organize ediyordu.

Hayır yolunda engel oluşturan bu dikenli yollar temizlenmeli ve Allah adının etrafta yayılmasının önündeki paslı engeller ortadan kaldırılmalıydı. Çünkü onlar, Allah'ın davetine icabet etmek isteyen güçsüz insanların üzerinde de baskı kuruyor ve bir türlü imanlarını açıklamalarına fırsat vermiyorlardı. Güçlünün yanında yer almayı tercih eden bazı insanlar da, gelişmeleri takip ediyor ve imanlarını bu takibe göre şekillendirmek istiyorlardı.

İslâm'ın bir izzeti vardı ve sürekli küfrün sultası altında varlığını devam ettirmesi düşünülemezdi. Hakk'ın gücünün hâkim olduğunun gösterilme sırası gelmişti.

İşte, bütün bunlar düşünüldüğünde bu kervan Mekke'ye ulaşmamalıydı. İşin ucunda ne olursa olsun artık, küfür adına tek taraflı hamlelere son verilmeli ve Allah'ın Nebî'si, Müslüman varlığının ağırlığını Hicaz'da hissettirmeliydi. Yollar, Bedir'i gösteriyordu. Ve

Allah Resûlü de, Ramazan ayının on ikisinde, hedefini açıklamış ve söz konusu kervanı durduracak kadar ashâbının *Ebû Inebe* kuyusunun başında toplanması emrini vermişti.[21]

Geri Çevrilenlerin Hüznü

Kureyş kervanının Şam'dan ayrıldığı haberi üzerine ordunun toplanması emrini veren Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), böylesine kritik bir noktada ashâbını bizzat teftiş edecek ve kendisiyle birlikte yola çıkacaklar konusunda daha titiz davranacaktı.

Gerçi, gidilen istikamet neresi olursa olsun ashâb-ı kirâm O'nunla birlikte olmaya can atıyordu. Zira birlikte oldukları her an yeni bir şeyler öğreniyor, Efendimiz'in Cibril'le olan münasebetine şahit oluyor ve kendilerindeki eksikliklerin daha iyi farkına varıp onları fazilete dönüştürüyorlardı. Yetişkinlerdeki bu heyecan gençleri de sarmış; onlar da maiyet şerefinden mahrum kalmamak için hep O'nun izini takip yarışına girişmişlerdi. Hatta çocuk denebilecek yaştaki insanlar bile aynı hassasiyetle ileri atılıyor ve hiçbir hamlelerinde O'ndan geri kalmak istemiyorlardı.

Diğer yandan Kureyş'in içinde bulunduğu hazırlıklardan ortalığın bir hayli gergin olduğu anlaşılıyor ve bu şartlarda Ebû Süfyân kervanını takip etmek ise, neticesi itibarıyla her türlü olumsuzlukla karşılaşma ihtimalini güçlendiriyordu. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem); *Abdullah İbn Ömer*, *Üsâme İbn Zeyd*, *Râfi' İbn Hadîc*, *Berâ İbn Âzib*, *Üseyd İbn Hudayr*, *Zeyd İbn Erkam*, *Zeyd İbn Sâbit* ve *Umeyr İbn Ebî Vakkâs* gibi yaşı küçük olduğu hâlde kendisiyle birlikte gelmek isteyenlere seslenecek ve onlardan geri dönmelerini talep edecekti. Yaşı küçük olduğu için arkadaşlarının geri çevrildiğini görenler, âdeta parmak uçları üzerinde yükselerek boylarını uzun göstermeye uğraşıyor ve birlikteliklerine son vermemek için büyükler sınıfında oldukları intibaını vermeye çalışıyorlardı.

Geride büyük bir burukluk, derin bir hüzün yaşıyorlardı. O'nunla birlikte gidemedikleri için gözyaşı döküyor ve haklarında verilen

---

21 Bu emrin, Ramazan ayının sekizinci günü verildiğine dair de bir rivâyet bulunmaktadır. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/159; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 1/325

kararı feshedebilmek için âdeta yalvarıyorlardı. Bunu gören *Umeyr İbn Ebî Vakkâs,* hıçkırıklara boğulmuş; bir kenarda ağlıyordu. Onun bu hâlini gören ağabeyi Sa'd İbn Ebî Vakkâs yanına yaklaştı ve:

– Sana ne oldu, neyin var ey kardeşim, diye sordu.

Umeyr İbn Ebî Vakkâs:

– Resûlullah'ın, beni de küçük görüp bu kutlu yoldan alıkoyacağından korkuyorum, dedi önce.

O (sallallahu aleyhi ve sellem), giderken geride kalmayı kendine yediremiyordu. Esas niyeti ise, Resûlullah'la birlikte savaşırken şehit olmaktı. Onun için:

– Hâlbuki ben, Allah'ın bana şehadet nasip edeceğini umuyor ve onun için de yola devam etmek istiyorum, diye ilave etti.

Çabaları netice vermişti; diğerlerine nispetle yaşı biraz daha olgun olan Umeyr İbn Ebî Vakkâs'a izin verilmişti. Elinde, uzunca bir kılıç vardı ve onu kuşanmakta zorlanıyordu. Ağabeyi geldi ve sevincinden uçacak gibi olan kardeşine yardım etti. Onu kuşanıp da giderken, kılıcın bir tarafı yerde sürükleniyordu.[22]

Medine'den Hareket

Hedefte kervan olduğu için, henüz yola çıkmaya hazır olmayıp da mazeret beyan edenler, bu yolculuktan istisna tutulmaktaydı. Bundan dolayı da kimse kınanmayacaktı. İlk günlerden bu yana Efendimiz'den hiç ayrılmayan damat Hz. *Osman* da, mazeret beyan edip bu harekette yer alamayanlar arasındaydı; zira hanımı, Efendimiz'in de kızı *Rukiyye* Validemizi şiddetli bir hastalık tutmuştu. Bakımı için Hz. Osman'ın yanında kalması gerekiyordu.

İbadetler ve Rabbe kulluk konusunda son derece duyarlı olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu süre içinde Medine'de bulunamayacağı için namazları *Abdullah İbn Ümmü Mektûm*'un kıldırmasını talep etmişti.

Önceki seriyye ve gazvelerde Ensâr yer almazken bu çıkışta Muhâcir ve Ensâr ayrımı yapılmaması dikkat çekiyordu.[23] Zira, bu sefer

---

22 Buhârî, Sahîh, 4/1456 (3739); İbnü'l-Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 4/287. O gün Umeyr, on altı yaşındaydı.

23 Bu hadise, Efendimiz'in insanlara muamelede muhatapların hislerine dikkat

durum çok nazik görünüyordu. Mesele, sadece Muhâcirleri değil, Ensâr başta olmak üzere bütün Medine'yi ilgilendiriyordu. Çünkü, Ebû Süfyân'ın kervanı, Medine'ye saldıracak Mekke ordusunun alt yapısını teşkil ediyordu.

Bu arada, henüz Müslüman olmadığı hâlde Efendimiz'le birlikte olmak isteyenler de vardı. *Hubeyb İbn İsâf*, bunlardan birisiydi; güçlü ve savaş tekniğini iyi bilen bir adamdı. Ancak bu, öncelikle Kureyş ile Efendimiz arasındaki bir meseleydi. Gerçi, Medineli müşriklerle de bir güvenlik anlaşması yapılmış ve şehri birlikte savunma sözü verilmişti. Ancak, müşriklerin de katılmasını gerektirecek böyle bir tehlike henüz yoktu. Bir de, *muharebe*de *muhabe*renin çok ayrı bir önemi vardı; elde edilecek önemli bir haber, savaşların seyrini değiştirecek bir güç demekti. Öyleyse, gelişmelerden başkalarını da haberdar edebilme ihtimali olanların, böylesine kritik bir kervanı takip için çıkılan yolda İslâm ordusu içinde yer alması uygun değildi. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu tür insanları geri çevirecek ve kendisiyle birlikte yola, sadece Muhâcir ve Ensâr çıkacaktı.[24]

Bu arada Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yayaların başına *Kays İbn Ebî Sa'sa'a*'yı görevlendirip ona Sükyâ denilen mevkiden ayrılır ayrılmaz askerleri saymasını emredecekti. O da, emri yerine getirecek ve *Ebû Inebe* kuyusunun başında saydığı ashâbın sayısını üç yüz on üç olarak Efendimiz'e rapor edecekti. Bu haber, Efendimiz'i çok sevindirmişti. Beşâşet ifade eden bir ses tonuyla şunları söyleyecekti:

---

ettiğinin bir göstergesidir. Şöyle ki; Ensâr, Akabe'de söz verirken, O'nu koruyacağını ifade etmişti etmesine ama bu korumanın, Medine dışında da geçerli olup olmadığına dair sarih bir beyan olmamıştı. Onun için, Bedir'e kadar gerçekleşen yirmi civarındaki yıldırım hareketlerinde Ensâr'dan herhangi bir talepte bulunulmamıştı. Ancak, şimdiki durum çok farklıydı; zira Kureyş, sadece Efendimiz ve Muhâcirleri değil bütün Medine'yi tehdit etmeye başlamış ve bu tehditlerini fiilen icra için de, düğmeye basmıştı. Öyleyse mesele, hicret sonrasında gerçekleşen anlaşma çerçevesinde ele alınması gereken bir durum arz ediyordu.

24 Hubeyb İbn İsâf, geri gelecek ve Müslüman olduğunu ikrar edip yine de bu savaşta Efendimiz'den ayrılmayacaktı. Bkz. İbn Abdilberr, İstîâb, 2/443; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/23; Süheylî, Ravdü'l-Ünf, 2/300

– Tâlût'un ashâbı kadar![25]

Derken, bir pazar akşamı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), *Sükyâ* denilen yerden yola çıktı. Yanlarında sadece iki tane at, yetmiş tane de deve vardı. Nöbetleşe binerek yol alıyorlardı. Efendiler Efendisi de ashâbından farklı değildi; aynı deveye Hz. *Ali* ve *Ebû Lübâbe* ile nöbetleşe biniyordu. Hz. Ali ve Ebû Lübâbe:

– Sen bin yâ Resûlallah! Biz, Seninle birlikte yürürüz, diyerek kendi sıralarını vermek için ısrar etmişlerdi ama O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ne sizler yürüme konusunda benden daha güçlüsünüz, ne de Ben, vadedilen mükâfata sizlerden daha az ihtiyaç duyuyorum, diyerek bu teklifi geri çevirmişti.

Revhâ denilen yere geldiklerinede Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), *Ebû Lübâbe İbn Abdülmünzir*'i Medine'ye geri gönderecek ve herhangi bir boşluğa meydan vermemek için onu Medine'de, yerine vekil tayin edecekti. Ebû Lübâbe, Medine'ye geri dönerken boynu bükük ayrılacaktı; ayrılmadan önce de, üzerindeki zırhı Efendiler Efendisi'ne bırakacak ve hüzün dolu adımlarla geri dönecekti.

Yola çıkmadaki ana hedef Kureyş'in kervanını takip olsa da, atılan her adımda ashâb, yeni ve orijinal stratejilerle karşılaşıyordu. Zira kervanın geçeceği güzergâha doğru yürürken Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), *Besbes İbn Amr* ve *Adiyy İbn Ebi'z-Zağbâ*'yı öncü kuvvet olarak gönderecek ve onlar da, tarif edilen mekâna ulaşıp gelişmelerden Efendimiz ve ashâbını haberdar edeceklerdi.

Aynı zamanda, kendisiyle beraber bu sefere çıkanlara şöyle dua ediyordu:

---

[25] Taberî, Tarih, 2/26; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/25 Bedir'de bulunup bulunmadıkları ihtilaflı olanlarla birlikte bu sayı değişkenlik göstermekte ve on dört, on beş ve on yedi olarak da telaffuz edilmektedir. Orduyu sayma işinin iki defa yapıldığı da gelen bilgiler arasındadır. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 2/333; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 3/383. Bedir'de bulunan ashâbın, takriben 3/5'i Ensâr, 2/5'i ise Muhâcirlerden oluşmaktaydı. Aynı zamanda bu sayı, Efendimiz'in (s.a.s.) de buyurduğu gibi Hz. Dâvûd'un Tâlût ordusuna karşı savaşan ordusuna denk bir sayıdır. O gün de, emr-i ilâhîye boyun eğip de nehirden sadece bir avuç su almakla yetinen insanlar, sayı ve teçhizat bakımından düşmanlarından az olmalarına rağmen küfrün ordularına karşı galip geldikleri gibi bugünün mü'minleri de, Ebû Cehil'in tetiklediği aynı küfür ordusuna galip geleceklerdi.

– Allah'ım! Bu insanlar, yalın ayak; Sen onlara dayanma ve yol meşakkatlerine karşı tahammül gücü ver! Bunların üzerinde elbise yok; Sen onları giydir! Bunların elinde yiyecek imkânları da yok; Sen onları doyur! Ve bu insanlar yoksul; Sen onları fazl u kereminle zengin kıl![26]

Türbân denilen yere geldiklerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Sa'd İbn Ebî Vakkâs'a yönelecek ve:

– Ey Sa'd, diye seslenecekti. Bu arada, mübarek parmaklarıyla ilerideki bir ceylanı işaret ediyor ve Sa'd'a, ok ve yayını hazırlamasını söylüyordu. Hz. Sa'd denilenleri yapmış ve yayını germeye başlamıştı. Tuttu, onun omuzlarına mübarek çenesini koyarak:

– Şimdi at, diye emretti. Bu arada ona:

– Allah'ım! Onun atışına isabet lütfet, diye dua ediyordu. Gerçekten de ok gitmiş ve ceylanın boynuna saplanmıştı. Efendimiz'in yüzünde hemen bir tebessüm belirdi. Zira bu, yokluk çekilen bir ortamda, ashâb-ı kirâma sunulmuş ilâhî bir ikram demekti.

Peygamberî duaya mazhar olan Hz. Sa'd hemen gidecek ve ceylanı yakalayıp kestikten sonra huzura getirecek, Efendimiz de, etinin pişirilip ashâb arasında dağıtılmasını emir buyuracaktı.

Irku'z-Zabye denilen yere geldiklerinde karşılarına bir bedevi çıkmıştı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), karşılaştığı her olayı değerlendirip bilgi toplamaya çalışıyordu ve bu adama da kervanla ilgili bilgisinin olup olmadığını sordu. Çok geçmeden de, bu konuda adamın herhangi bir bilgisinin olmadığı anlaşılmıştı.

Bu arada ashâbdan bazıları, adamı zorlayıp Resûlullah'a selam vermesini istiyorlardı. O da:

– Aranızda gerçekten Resûlullah var mı, diye taaccüp etmiş ve sonra da gelip Efendimiz'e selam vermişti. Bedevi idi; peygamber rahle-i tedrisine oturup terbiye görmemişti. Selamın arkasından:

– Şâyet Sen gerçekten bir peygambersen, benim şu devemin karnında olanı bana haber verebilir misin, diye soruverdi. Ashâb-ı

---

[26] Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/20 Savaş olup da ortalık durulunca, Efendimiz'in duasına mazhar olan ashâb-ı kirâm hazretlerinin hepsi de, açlık endişesinden uzak, aç kalma korkusunu üzerlerinden atmış ve tahammülleri de zirvede olarak geri dönüyorlardı.

kirâmı celallendiren bir soruydu bu. Onun için Seleme İbn Selâme ileri atıldı ve adama:

– Bunu Resûlullah'a sorup da O'nu incitme! Soracaksan bana sor; onu ben sana haber vereyim, diye çıkıştı. Arkasından da, adamı mahcup edecek bazı şeyler söyledi. Bunu duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), çok üzülmüştü ve yeniden olaya müdahale etme lüzumu hissetti ve:

– Bırak onu ve yavaş ol. Adama kaba davranıp üzerine çok gittin, dedi.

Bu arada, Hz. Seleme'den de yüzünü çevirmişti. Belli ki, her hâliyle ashâbına ders veriyor ve kıyamete kadar gelecek olan insanlığa muallim olacak bir toplum yetiştiriyordu. Onun için, yeri geliyor diliyle ashâbını uyarıyor, yeri gelince de hâliyle onları yönlendirip duruşlarında isabet kaydetmelerini temin etmek istiyordu.

Ebû Süfyân Ferâseti ve Kureyş'in Tavrı

Diğer tarafta ise, Şam'dan dönen Ebû Süfyân, Medine'deki bu hareketlilikten haberdar olmuş ve yolunu değiştirerek Mekke'ye ulaşmayı tercih etmiş; bu arada da, yol güzergâhında olup bitenlerden Mekke'dekileri haberdar etmek için, yirmi miskâl ücret vererek Damdam İbn Amr'ı ulak olarak göndermeyi ihmâl etmemişti. Damdam gidecek ve devesinin burnuyla kulağını kesip semer ve eğerini de parçalayarak Mekkelileri tahrik edecek, bunu yaparken, aynı zamanda kendi gömleğini de parçalamayı ihmâl etmeyecekti. Zira o gün için bu, durumun vahametini anlatan önemli bir göstergeydi.

Medine'ye yaklaştıkça Ebû Süfyân'ın korkuları büyüyordu. Bedir'den geçerken, orada karşılaştığı *Mecdî İbn Amr*'a sordu:

– Buralarda birisine rastladın mı? Herhangi bir farklılık görüyor musun?

– Öyle endişe edecek bir şey göremiyorum; sadece iki atlıyla karşılaştım.[27] Şu tepede bir miktar durdular ve kuyudan biraz su alıp gittiler, diye cevapladı Mecdî.

---

27 Bu iki atlı, Besbes İbn Amr ve Adiyy İbn Ebi'z-Zeğbâ idi. Onlar da, kervan hakkında bilgi toplamak için gelmişlerdi. Mecdî ile karşılaştıklarında bir tahminde bulunmuş ve kervanın, bir veya iki gün sonra buradan geçeceğini söylemişlerdi. Mecdî de aynı kanaatteydi ve "Doğru söylüyorsunuz" demişti. Onlar da, oradan

Ebû Süfyân'ı bu haber daha da telaşlandırmıştı. Hemen işaret edilen yere geldi; buraya gelip de bekleyen ve su alıp sonra da geri gidenlerin kim olduğunu öğrenmek istiyordu. Tepeye geldiğinde, önüne çıkan deve tersi dikkatini çekmiş ve elindeki sopayla onu karıştırmaya başlamıştı. Ardından etrafındakilere:

– Bunlar, vallahi de Yesrib yemleri! Buradan Muhammed'in casusları geçmiş, dedi. Çok zeki bir insandı ve dışkıdaki yem tanelerinden hareketle bu iki insanın, Medine'den geldiğini anlaması zor olmamıştı.

Kervanın sorumluluğunu üzerinde hisseden Ebû Süfyân, telaşlanmıştı. Hemen arkadaşlarının yanına geldi ve Bedir'i sol tarafına alıp sahil cihetine yönelerek yolunu bir kez daha değiştirdi. Şimdi kervan, daha emin bir güzergâhta ilerliyordu. Bunun için Ebû Süfyân, Kays İbn İmriülkays adındaki birisini daha Mekke'ye göndermiş, endişelenmelerine gerek kalmadığını ve kervanın da artık emniyette olduğunu anlatmak istemişti.

Âtike Binti Abdulmuttalib'in Rüyası

Bu arada Mekke'de, Efendimiz'in halası Âtike Binti Abdulmuttalib'in gördüğü rüya konuşulmaya başlanmıştı. Gerçi o, gördüğü rüyayı kardeşi Abbâs'a anlatırken:

– Ey kardeşim! Bu gece öyle bir rüya gördüm ki, kavminin başına büyük bir musibet geleceğinden korkuyorum, diyecek ve endişesini dile getirecekti. Onun, rüyadan bahsederken bile renginin solduğunu gören Abbâs:

– Ne ola ki, nedir o, diye sorunca da:

– Bana, kimseye anlatmayacağına dair söz verinceye kadar sana onu anlatamam; zira bu, insanlar arasında duyulursa o zaman bize eziyet eder ve hoşumuza gitmeyecek şeyler konuşmaya başlarlar, diye de kardeşini uyarmıştı.

Amca Abbâs da aynı kanaatteydi; ancak, başlarına gelecek musibet öncesinde önemli bir uyarı mesajı olduğuna inandığı bu rüyayı, yakın arkadaşı *Velîd İbn Utbe*'ye anlatmaktan kendini alamayacaktı.

---

ayrılıp Efendimiz'in yanına gelmiş, görüp duyduklarını Allah Resûlü'ne anlatmışlardı. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/163-164

O da babası Utbe'ye aktaracak ve böylelikle rüya, kısa zaman içinde Kureyş'in dilinde pelesenk hâline geliverecekti.

Ebû Süfyân'ın ulak olarak gönderdiği Damdam'ın Mekke'ye gelişinden üç gün önceydi. O akşam rüyasında Âtike Binti Abdulmuttalib, devesinin üzerinde Mekke'ye gelen ve Ebtah'ta durup da insanları yüksek sesle savaşa çağıran bir adam görmüştü. Adam:

– Haydi savaş için hazırlanıp hemen yola çıkın! Çıkın ki, başınıza gelecek gadri ve devrileceğiniz yeri kendiniz görün, diyordu. Bir anda, etrafında büyük bir kalabalık toplanıvermişti. Ardından aynı adam, Kâbe'ye geldi; insanlar da onu takip ediyorlardı. Ne gariplik ki, adamın devesi Kâbe kadar büyümüştü ve adam da, gür sesiyle yine devesinin üzerinde aynı cümlesini tekrar ediyordu. Bir müddet sonra deve, Ebû Kubeys dağı kadar oluverdi; adam yine devenin üstündeydi ve aynı cümleyi tekrarlıyordu:

– Haydi savaş için hazırlanıp hemen yola çıkın! Çıkın ki, başınıza gelecek gadri ve devrileceğiniz yeri kendiniz görün!

Sonra, yerden büyükçe bir kayayı söküp aldı ve onu, Ebû Kubeys dağından aşağı doğru fırlatıverdi. Kaya, bir anda paramparça oluvermişti. Sonra da, bu kayadan ayrılan her bir parça, Mekke evlerinden mutlaka birine isabet etmiş ve içine girmişti.

Korkuyla uyanan Âtike Binti Abdulmuttalib, uzun zaman gördüğü rüyanın tesirinden kurtulamamış ve onu, kardeşi Abbâs ile paylaşma lüzumunu hissetmişti. İşte, Mekke'de dile dolanan rüya bu idi.

Kâbe'yi tavaf maksadıyla evinden çıkan Abbâs, Ebû Cehil'le karşılaşacaktı. Yanında bir grup insanla Âtike'nin gördüğü rüyayı konuşuyorlardı. Abbâs İbn Abdulmuttalib'in gelişini görünce:

– Yâ Ebâ Fadl! Tavafını bitir de gel; seninle konuşacaklarım var, dedi Ebû Cehil. Tavaf bitip de yanlarına geldiğinde, alayvâri bir tavırla döndü ve:

– Ey Muttaliboğulları! Aranızdaki bu kadın peygamber de ne zaman türedi, dedi.

– Sen, neden bahsediyorsun? Ne peygamberi, diye karşılık verdi Abbâs.

– Âtike'nin gördüğü rüya, dedi Ebû Cehil. Tavırlarıyla Abbâs, olaydan haberinin olmadığını söylemeye çalışıyordu. Bu soruyu da:

– Ne görmüş ki, diye cevaplayınca, Ebû Cehil ciddileşmeye başlamıştı:

– Ey Muttaliboğulları, diyordu. Erkeklerinizin, peygamberlik iddiasında bulunduğu yetmiyormuş gibi şimdi bir de kadınlarınız mı peygamberliğe başladı! Tutmuş Âtike, üç gün içinde başımıza büyük bir bela geleceğini söyleyip duruyor! Şâyet, gerçekten söylediği doğru ise, üç gün geçtikten sonra bunu göreceğiz. Ancak, söyledikleri gerçekleşmezse işte o zaman biz, *Araplar arasındaki en yalancı aile* diye üzerinize öyle bir hüküm veririz ki, ömür boyu bu hükümden kurtulamazsınız!

Oradan ayrılan Abbâs, gerçeği bildiği hâlde bilmiyormuş gibi davrandığı için kendini ayıplıyordu. Akşam olup da Muttaliboğulları başına toplandığında, bu davranışının ne kadar tepki topladığını daha net görecekti. Ebû Cehil'le arasında geçen konuşmaları duyan yanına geliyor ve:

– Şu pis ve fasık adamın, erkeklerinize dil uzattığı yetmiyormuş gibi şimdi de kadınlara söz söyleyip hakaret ediyor ve bunun karşısında sen, sesini çıkarmıyorsun ha, diyorlardı. Bilhassa Âtike Binti Abdulmuttalib'in, sırrını serişte eden kardeşine olan kızgınlığına diyecek yoktu. O kadar üstüne gelmişlerdi ki, Abbâs söz verdi; gidip Ebû Cehil'in karşısına dikilecek ve ağzının payını verecekti.

Üçüncü gündü. Her şeyi göze alan Abbâs, kendince tedbirini almış ve doğruca Kâbe'ye gelmişti. Tam tahmin ettiği gibiydi; Ebû Cehil de oradaydı. Keskin nazarlarla Abbâs'ı süzüyordu. Tam, yanına yaklaşıp da Ebû Cehil'e hak ettiği cevabı verecekti ki, devesinin üzerinde Batn-ı Vâdi tarafından bağırarak gelen Damdam İbn Amr'in sesi araya giriverdi. Belli ki, çok önemli gelişmeler vardı. Dikkat çekebilmek için, Ebû Süfyân'ın kendisine öğrettiği gibi devesinin kulak ve burnunu kesmiş, üzerindeki palan ve eğeri parçalamış ve kendi gömleğini de parçalamayı ihmâl etmemişti. Beklendiği gibi herkesin dikkati bir anda ona yönelivermişti; artık Mekke, dikkat kesilmiş ve Damdam'ın anlatacağı şeyleri merakla beklemeye durmuştu:

– Ey Kureyş topluluğu, diyordu. Felaket var, felaket! Ebû Süfyân'la birlikte Şam'a gönderdiğiniz mallarınıza Muhammed ve ashâbı el koydu! Ona yetişebileceğinizi de sanmıyorum. İmdat! İmdat!

Damdam'ın sözleri, Ebû Cehil'e de Abbâs'a da her şeyi unutturmuştu:

– Muhammed ve ashâbı, bu kervanın da İbn Hadramî'nin kervanı gibi olacağını mı sanıyor, diyorlardı. Ortalık, bir anda gerilmiş, zaten günlerden beri tedirgin bekleyen Kureyş, bir anda savaşa kilitlenivermişti.

Mekke Ordusu

Bu haber, zaten patlamak üzere olan Mekke'ye düşen bir kıvılcım gibiydi ve bilhassa Ebû Cehil gibilere gün doğmuştu! Fırsat bu fırsattı ve hemen savaş için toplanmaya başladılar. Savaşmak için elinde imkân olmayanlara zenginler imkân sağlıyor ve bu savaşa herkesin katılması gerektiğini söylüyorlardı. *Süheyl İbn Amr*, *Zem'a İbn Esved*, *Tuayme İbn Adiyy* ve *Hanzala İbn Ebî Süfyân* gibi insanlar:

– Muhammed'i ve toylukları sebebiyle aranızdan kaçıp giden ve şimdi O'nunla birlikte olan sâbîleri görmezden mi geleceksiniz? Yesrib halkının, kervana ve bu kervandaki mallarınıza el koyduğunu görmüyor musunuz? Bu savaşta yer almak için mal almak isteyene işte malımız; güç ve kuvvet isteyenlere de işte güç ve kuvvetimiz, diyorlar; şiir ve hitabetleriyle insanları savaşa teşvik edip coşturmaya çalışıyorlardı. *Nevfel İbn Muâviye* de, Kureyş'in zenginleri arasında dolaşıyor ve onlardan, imkânı olmayanlara yardımcı olmalarını istiyordu. Onun bu isteğine müspet cevap veren *Abdullah İbn Ebî Rebîa*:

– Şu beş yüz dinarı al ve istediğin gibi harca, diyecekti. Aynı Nevfel, *Huveytıb İbn Abdüluzzâ*'dan üç yüz dinar almış,[28] *Tuayme İbn Adiyy* de ona yirmi deve vermiş, bu develerin üzerinde savaşacak olanların geçim masraflarını da üstüne almıştı.

Müslüman olduklarından şüphelendikleri veya Müslüman olacağından endişe duydukları bazı insanları, özellikle bu savaşta cepheye sürmek istiyorlardı. Hz. *Abbâs*, Hz. Ali'nin kardeşi *Akîl* ve *Tâlib* ile Efendimiz'in bir başka yeğeni *Nevfel İbn Hâris* bunlar arasınday-

28 Bu miktarın, 200 dinar olduğu da söylenmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/33; Belâzurî, Ensâbü'l-Eşrâf, 1/127

dı. *Ebû Leheb*'in[29] kendi saflarında olduğundan hiç şüpheleri yoktu; katıksız bir kâfirdi. Gelemeyeceğini ancak yerine, kendisine dört bin dirhem borçlu olan *Âs İbn Hişâm*'ı (Ebû Leheb, bu borcu sileceğini söyleyerek Âs ibn Hişâm'ı ikna etmişti.) gönderince kabul ettiler ve bunu problem etmediler.

Âtike Binti Abdulmuttalib'in rüyasından bahsedip endişelerini dile getiren *Ümeyye İbn Halef*, *Utbe* ve *Şeybe* kardeşler, *Zem'a İbn Esved*, *Umeyr İbn Vehb* ve *Hakîm İbn Hizâm* gibi kimseler, Hubel putunun yanına gelecek ve burada ok çekeceklerdi. İşin garip tarafı, ilk çektikleri ok, savaşa katılmalarına '*hayır*' diyordu. Onlar da, sonuçları açısından bu işin uğursuz olacağı kanaatinde birleştiler ve Ebû Cehil'le birlikte savaşa gitmeme kararı aldılar. Ancak, çok geçmeden bu kararlarından vazgeçmek zorunda kaldılar; zira meseleyi duyan Ebû Cehil olaya el koymuş ve onları korkaklıkla itham ederek tahrik etmiş ve yeniden savaşa çıkma kararı aldırmıştı.

Bu şahısları korkaklıkla suçlayıp savaşa çıkmaya zorlayan Ebû Cehil, kendisini savaşa şartlandırsa da Ümeyye İbn Halef'in endişeleri her geçen gün artarak devam ediyordu. Aynı zamanda o, hem yaşlı hem de ağır bir adamdı; kiloları sebebiyle hareket etmekte bile zorlanıyordu. Onun için, savaşa gitme yerine Mekke'de bekleyip oturmayı tercih ettiğini söylemişti. Çok geçmeden, Kâbe'de insanlar arasında oturduğu sırada yanına *Ukbe İbn Ebî Muayt* çıkageldi. İnsanların zayıf yönlerini çok iyi biliyor ve bunu kullanmaktan da çekinmiyorlardı. Elinde, kandil ve yağdanlık vardı. Getirdi ve onları, Ümeyye'nin önüne koydu. Herkes dikkat kesilmiş, olacakları beklemeye durmuştu. Şöyle dedi:

– Yâ Ebâ Ali! Al da şu kandili yakıver; ne de olsa artık sen de bir kadın sayılırsın!

Ümeyye gibi bir adama yapılabilecek en büyük hakaretti bu. Onun için önce:

– Allah, seni de, getirdiğin şeyleri de kahretsin, dedi ve hemen

---

[29] Onun bu savaşa katılmak istemeyişinin altında, Âtike Binti Abdulmuttalib'in gördüğü rüyanın yattığı da ifade edilmektedir. Bkz. Taberî, Tarih, 2/24; Vakıdî, Megâzî, 1/29

oradan ayrılıp evine gitti. Çok geçmeden o da, savaş için hazırlanmış elinde kılıcıyla orduya katılıyordu.

Ebû Cehil'in planı, aksamadan işliyordu. Zira, başlangıçta Ukbe de savaşa gitmemek için ısrar etmişti ama Ebû Cehil, onu da dize getirmesini bilmişti. Bunu, Ümeyye de biliyordu. Şimdi ise, "*Öldürüleceğinden korkan Ukbe bile gidiyorsa sana ne oluyor?*"[30] mesajını bizzat Ukbe'nin eliyle Ümeyye'ye ulaştırmış oluyordu.

Aynı zamanda kendisi de gelmiş ve ona şunları söylemişti:

– Yâ Ebâ Safvân! Sen ne zamandır insanların arkasında kalıyorsun? Hâlbuki sen, bu vadinin efendisisin ve bu insanların hep önünde hareket ederdin!

Ebû Cehil, yine üste çıkmış ve Ümeyye'yi dize getirmişti. Diyebileceği bir şey kalmamıştı Ümeyye'nin ve artık:

– En azından, Mekke'deki en iyi deveyi satın alıp onunla giderim, diye düşünüyordu.

Çaresiz, evine geldi ve hanımına:

– Ey Ümmü Safvân, diye seslendi, haydi, beni de savaşa hazırla!

Hanımı da şaşırmıştı. Öldürülmekten korktuğunu çok iyi biliyordu. Sa'd İbn Muâz'ın sözlerini kendisine naklederken yaşadığı korkuyu hatırlıyor ve bir anda bu kadar değişip de savaşa gitmek isteyişine bir mana veremiyordu. Onun için:

– Yâ Ebâ Safvân, diye seslendi. Bir taraftan da, burnundan soluyan kocasını süzüyordu. Çok geçmeden şunu sordu ona:

– Yesribli arkadaşının sana söylediklerini ne çabuk unuttun?[31]

– Unutmadım, diye cevapladı Ümeyye. Her hâlinden çaresizlik

---

30 Ukbe İbn Ebî Muayt'ın, her zaman yapageldiği, bardağı taşıran bu çirkin hareketi karşısında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de celallenmiş ve ona:

– Bir gün seninle Mekke dışında karşılaşırsak, bilmiş ol ki mutlaka seni öldüreceğim, demişti.

İnsanlara hayat vermek üzere gönderilen bir Nebi'yi bile, bunu söylemek zorunda bırakan Ukbe, o gün bugündür korkudan iki büklümdü. Zira, Muhammedü'l-Emîn'in yalan söylemeyeceğinden emindi; bir şeyi O söylüyorsa bu, mutlaka olurdu. Onun için, Mekke dışına çıkmaktan çekiniyor ve çoğunlukla zamanlarını evinde geçirmeye çalışıyordu.

31 Daha birkaç ay önce, umre yapmak için Mekke'ye gelen eski dostu Sa'd İbn Mu-

okunuyordu. Göz göre göre ölüme gittiğinin o da farkındaydı. Unutmamıştı ama kendince, riskli ortamlardan uzak kalarak ölümden kurtulmayı planlıyordu. Onun için, müşrik ordusunun mola verdiği her yerde Ümeyye, devesini kenardaki bir ağaca bağlayacak ve kendini emniyete almaya çalışacaktı.

Mekke'den Çıkış

Kervandan haber getiren *Damdam*'ın Mekke'ye gelişi üzerinden iki gün geçmişti ve artık Kureyş ordusu tam tekmil savaşa hazırdı. Kendilerine güvenleri tam, galip geleceklerine dair inançları da doruk noktadaydı. Onun için alımlı alımlı yürüyor ve âdeta gövde gösterisi yapıyorlardı.

Çok geçmeden de, düğüne giden gelin alayları gibi şen ve şakrak yola koyuldular. Kendilerinden o kadar emin idiler ki, savaş sonrasında âlem yapmak için, yanlarına içki, kadın ve çalgı malzemeleri de almayı ihmâl etmemişlerdi.

Başlangıç itibarıyla bin üç yüz kadar insanın bulunduğu ve Ebû Cehil'in komuta ettiği Mekke ordusunda, yüz at ve yedi yüz de deve vardı. Onlar için kervan, artık ikinci plandaki bir işti. Muhammed ve ashâbını şehir dışında bir yerde yakalayıp, bir daha karşılarına çıkmamak üzere ve kesin olarak işlerini bitireceklerini düşünüyorlardı.

Ordunun yiyecek meselesini de kendi aralarında paylaşmış ve bu yükü, belli başlı kimselere ihale etmişlerdi. Mekke'den çıktıkları ilk gün, *Ebû Cehil* on deve kesmiş ve ordunun karnını doyurmuştu. Usfân'a geldiklerinde *Ümeyye İbn Halef* devreye girecek ve dokuz deve de o kesecekti. Kudeyd'e ulaştıklarında, meşhur şair *Süheyl İbn Amr* kolları sıvayacak ve on deve de o boğazlayacaktı. Daha sonraki günlerde ise, on deve *Utbe İbn Rebîa* ve on deve de, Haccâc'ın oğulları *Münebbih* ve *Nübeyh* kesecek ve böylelikle ordunun karnını ortaklaşa doyurmuş olacaklardı.

âz'la konuşurken, Efendimiz'in kendisini öldüreceğine dair bir beyanı kulağına gelmiş ve o da bunu, hayat arkadaşıyla paylaşmıştı. Bunu duyan Ümmü Safvân,

– Mekke'de mi, diye tepkisini dile getirmiş ve buna karşılık o da:

– Bilmiyorum, cevabını vermişti. O günden bu yana, Mekke dışına çıkmamaya yemin etmiş ve yeminini bozmama konusunda da kararlılığını devam ettiriyordu. Bkz. Buhârî, Sahîh, 4/1453 (3734); İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 3/316

Cuhfe denilen yere geldiklerinde, *Cüheym İbn Salt* arkadaşlarına dönecek ve:

– Biraz önce benim yanımda duran süvariyi gördünüz mü, diye soracaktı. Kimsenin bir şey gördüğü yoktu ve:

– Hayır, dediler. Ardından da:

– Şüphesiz sen de delirmiş olmalısın! Anlaşılan, seninle şeytan oyun oynuyor, demeyi ihmâl etmediler. Meğer, Cüheym de, uyku ile uyanıklık arasında bir rüya görmüş ve bir türlü bunun tesirinden kurtulamamıştı. Rüyasında, yedeğinde bir deve olduğu hâlde karşısından kendisine doğru bir atlı geliyor ve Rebîa'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, Ebu'l-Hakem İbn Hişâm (Ebû Cehil), Ümeyye İbn Halef, Ebu'l-Bahterî ve Kureyş'in eşrafından sayılan daha birçok ismi zikredip bunların öldürüldüğünü söylüyordu. Sonra da, devesinin boynuna kılıçla vurup, onu askerlerin arasına doğru gönderiyor; boynundan fışkıran kanlar da, orada bulunan çadırların hepsinin üzerine bulaşıyordu.

Bu rüya da konuşulmaya başlanıp Ebû Cehil'in kulağına geldiğinde Ebû Cehil:

– İşte, Muttaliboğullarından yeni bir peygamber daha, diye tepki verdi. Ona göre, Hâşimoğullarının yalanlarına şimdi bir de Muttaliboğullarının yalanları ilave ediliyordu. Hâlbuki, öldürülecekler arasında kendi adı da zikredilmişti ama o, söylenilenleri alaya alıyor ve böylelikle bunların, boş şeyler olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Arkasından da şunu ilave etti:

– Eğer onlarla karşılaşırsak, yarın kimin öldürüleceğini göreceksiniz!

Ebû Süfyân'ın Geri Dönüş Çağrısı

Ebû Süfyân'ın gönderdiği Kays İbn İmriülkays da, Cuhfe denilen yerde Kureyş ordusuna ulaşmış ve:

– Şüphesiz ki sizler, kervandaki mallarınızı ve onunla birlikte olan adamlarınızı düşünerek yola çıkmıştınız; şimdi ise hem mallarınızı, hem de canlarınızı Allah tehlikelerden kurtardı; öyleyse geri dönün, diyerek onlara, savaşın gereksiz olduğu mesajını iletiyordu.

Bu haberi duyan ve zaten savaşmak istemeyen *Hâris İbn Âmir*, *Ümeyye İbn Halef*, Rebîa'nın oğulları *Utbe* ve *Şeybe* kardeşler,

Hakîm İbn Hizâm, *Ebu'l-Bahterî*, *Ali İbn Ümeyye* ve *Âs İbn Münebbih* gibi bazı insanlar, geri dönüş için belli başlı girişimlere bile başlamışlardı.

Ebû Cehil, bu girişimi ve geri dönmek isteyen herkesi korkaklıkla itham ediyor ve onları insanlar önünde zor durumda bırakıyor; ayrıca Ukbe İbn Ebî Muayt ve Nadr İbn Hâris de ona destek verip yol gösteriyorlardı. Küfür adına kinini kusuyor ve göz göre göre insanları ölüme sürüklüyordu. Son hükmü de yine o verecekti:

– Vallahi de, Bedir'e ulaşıncaya kadar asla geri dönmeyiz! Sonra da orada üç gün kalır; develer keser, yemek yeyip içki içer ve çalgıcı kadınlarla âlem yaparız! Böylelikle Araplar, bizim toplanıp da buraya kadar geldiğimizi duyar ve bundan sonra da asla bize karşı laf üretemezler! Haydi, yolunuza devam edin!

Ancak, herkes aynı kanaatte değildi; Ahnes İbn Şerîk, Zühreoğullarına seslenerek artık kervanın emniyette olduğunu ve dolayısıyla da savaşmalarına gerek kalmadığını söyleyip onlarla birlikte geri dönecekti. Zühreoğullarını, Adiyyoğulları da takip edecek ve bu iki kabileden, savaş için yola devam eden kimse kalmayacaktı.

Her türlü çabaya rağmen Ebû Cehil'in, inatla Kureyş'i savaşa sürüklediğini duyan Ebû Süfyân şunları söyleyecekti:

– Vah kavmimin başına gelenlere! Hiç şüphe yok ki bu, Amr İbn Hişâm'a (Ebû Cehil) ait bir hırstan başka bir şey değil!

Hatta, Kureyş'in habercisi gelip de, kendisine her şeye rağmen ordunun, Ebû Cehil'in teşvikiyle Bedir'e doğru ilerlediğini söylediğinde çok üzülmüştü. Üstüne üstlük bir de bu adamlar, kendisini de arkadan çağırıyor ve kervanı Mekke'de bırakarak orduya yetişmesini istiyorlardı. Şaşılacak bir işti; göz göre göre ölüme gidiyorlardı ve o, bunların hiçbirine iltifat etmeyecek ve böylelikle, Ebû Cehil'in hırsına kendisini de kurban etmeyeceğini beyan etmiş olacaktı.

Çok geçmeden Mekke'de, Kureyş'in kervanından ayrılan Zühre ve Adiyyoğullarıyla karşılaşacak olan Ebû Süfyân, diğerleri gittiği hâlde kendilerinin neden döndüklerini soracak ve karşılık olarak da, onlar, Ebû Süfyân'ın gönderdiği haber sebebiyle döndüklerini söyleyeceklerdi.

Karar İçin Kritik An

Yola çıktıkları günden bu yana oruç tutan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), daha önce ifade ettiği hâlde orucunu açmak istemeyen ashâbına seslenecek ve:

– Ben orucumu açtım, sizler de açın, diyerek bugünden sonra oruca niyet etmemelerini emir buyuracaktı.

Böylelikle ashâb-ı kirâm hazretleri, yolculuk ve savaş gibi durumlarda oruç tutmama ruhsatını da öğrenmiş oluyorlardı. Zira Cibril-i Emîn'in getirdiği âyetlerde bu konu ele alınmış ve Resûlullah da bunları ashâbına tebliğ etmişti.

Safrâ denilen yere geldiklerinde, Resûlullah karşılarına çıkan iki dağın adını sorup burada yaşayan ahalinin hangi kabileye mensup olduklarını öğrenmek istedi. Aldığı cevaplar pek hoşuna gitmemişti ve yolunu değiştirip Safrâ'yı sol tarafına alarak Zefirân denilen vadi istikametinde sağ tarafı tercih edip yoluna devam etti. Zira, kâinatta tesadüf yoktu ve olumsuzluğu ifade eden bu isimler O'na, eşyanın perde arkasından belli mesajlar fısıldamıştı. İçinde yaşadığı varlıkla bu denli bütünleşen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, başka kaynaklardan elde ettiği bilgiler yanında bu isimlerin kendisine ilham ettiği şeyleri de esas alıyor ve stratejisini ona göre belirliyordu.

İşte bu sıralarda, Kureyş'in yola çıkıp da savaşmak için geldiği haberi ulaşmış ve işin rengi bir anda değişivermişti. Savaş niyetiyle yola çıkmadıkları için, ne malzeme ne de ruhi olarak hazırlardı. Aldığı kararlarda beraber yürüdüğü insanların iştirakine ihtimam gösteren Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), böylesine kritik bir noktada ashâbının görüşüne başvurdu. Önce Hz. *Ebû Bekir* ve Hz. *Ömer* gibi ileri gelenler fikir beyan ettiler. *Mikdâd İbn Amr* söz aldı:

– Yâ Resûlallah, dedi. Allah'ın Sana emrettiği istikamette yoluna devam et; bizler hep Seninle beraberiz! Allah'a yemin olsun ki bizler, İsrailoğullarının Hz. Musa'ya dedikleri gibi:

– Sen ve Rabbin gidip savaşın; işte bizler burada oturup hiçbir yere gitmiyoruz,[32] diyecek değiliz! Bizler şunu diyoruz:

---

[32] Bkz. Mâide, 5/24

– Sen ve Rabbin gidip savaşın ama bizler de Sizinle birlikte ve Senin sağ ve solunda, ön ve arkanda ölümüne beraber savaşırız. Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, Berk-i Gımâd’a kadar yürümeyi murâd buyursan, vallahi biz hepimiz, hiç usanmadan Seninle birlikte oraya kadar geliriz!

Başındaki peygamberle birlikte ölüme koşarak gidiyor olmanın heyecanıydı bu ifadeler ve Efendimiz’i çok memnun etmişti. Nûr cemâli ay ışığı gibi parlıyordu. Önce Mikdâd’a hayır duada bulundu ve arkasından genele dönerek ashâbına şunları söyledi:

– Ey insanlar! Bana fikrinizi söyleyip yol gösterin!

Demek ki O (sallallahu aleyhi ve sellem), bu kabulün sadece belli kimselerle sınırlı olmasını istemiyordu ve bunu söylerken de, özellikle Ensâr’ı kastediyordu. Çünkü Ensâr, Akabe’de söz verirken Medine’yi kasdetmişlerdi. Şimdi ise mesele, Medine dışına kaymış ve sıcak bir çatışmaya doğru gidiyordu. Aynı zamanda ordunun büyük çoğunluğunu da onlar meydana getiriyordu. Onun için çok geçmeden Efendimiz:

– Bana fikrinizi beyan edip yol gösterin, deyip talebini tekrarlayacaktı.

– Ensâr adına ben konuşayım, diyerek *Sa’d İbn Muâz* ayağa kalktı:

– Sanki, bizi kasteder gibisin yâ Resûlallah, diyordu. Efendimiz de:

– Evet, buyurdu. Bunun üzerine Hz. Sa’d, şunları söylemeye başladı:

– Sanki, Ensâr’ın sadece kendi yurtlarında Sizi koruyacaklarına dair bir endişeniz var gibi yâ Resûlallah! Şüphesiz ki ben, şu an Ensâr adına konuşup Size cevap veriyorum; dilediğin yere kadar yürü... İstediğin kimselerle irtibat kur ve istediklerinle de alâkanı kes...

Mallarımızdan istediğini al ve dilediğin kadarını da bize bırak; bil ki, mallarımızdan aldığın miktar, bizim için geride bıraktığından daha çok bizi memnun eder. Senin emrin başımızın üstüne ve bizler emrini bekliyoruz ve hep Seninle birlikte olacağız!

Bizler, Sana iman edip tasdik ettik; getirdiklerinin hak olduğunu beyan edip her hâlükârda Sana söz ve ahid verdik. Öyleyse şimdi Sen, istediğin yere yönel yâ Nebiyyallah! Biz, hep Seninle beraber

olacağız! Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, şâyet şu denize atını sürüp dalsan, istisnasız bizler de gelip oraya at sürer ve denize dalarız! Ve bu konuda inan, bizden bir tek adam bile geride kalmaz! Yarın, bizimle birlikte düşmanla karşılaşman, bizi asla bu yoldan çeviremez. Çünkü bizler, savaş konusunda sabırlı, düşmanla karşılaştığımızda da, sözümüzün eriyizdir. Göreceksin; umulur ki Allah, bizim vesilemiz ve Resûlü'nün de bereketiyle Sana, gözünü aydın kılacak lütuflar gösterecek!

Sanırım şimdi Senin karşına Allah (celle celâluhû), hesap etmediğin bir iş çıkardı. Bizimle birlikte Sen, Allah'ın bereketiyle yürü! Şüphen olmasın ki bizler, sürekli Senin sağ ve solunda, ön ve arkanda bulunacak ve Seninle birlikte ölümüne savaşacağız!

Anlaşılan, kıvam tamdı ve bu kıvamda, dünyayı dize getirecek bir potansiyel gizliydi. Zaten, manada yakalanan bu güç, aynı zamanda maddi olanın da üstesinden gelmeye yetecek bir potansiyel demekti. Zira, gözünü budaktan sakınmadan ve Allah ve Resûlü'nün yoluna karşılık beklemeden baş koyanlara Allah'ın nusret vaadi vardı.

Zaten, Cibril-i Emîn de gelmiş, bu vaadin gerçekleşeceği müjdesini getirmişti. Gelen âyetlerde Yüce Mevlâ, iki topluluktan birisini Müslümanlara vadettiğini söylüyordu. Elbette burada, riski daha az olan kervanı tercih etmek insan fıtratının bir gereğiydi ve belli ki ashâb da, başlangıçta böyle düşünmüştü. Ancak Allah (celle celâluhû), emirleriyle hakkı üstün tutmak ve şirkin kuvvetini yok ederek kâfirlerin ardını kesmek istiyordu. Zira bu, bir fırsat demekti ve böylelikle hak olan İslâm'ın adı yükselecek ve batıl olan şirk ise hezimet yaşayacaktı.[33]

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına döndü ve şöyle buyurdu:

– Allah'ın bereketiyle haydi yürüyün bakalım! Çünkü Allah (celle celâluhû), iki tâifeden birisini Bana vadediyor. Vallahi, şu anda da Ben, onların teker teker devrilip düştükleri yeri görüyor gibiyim!

Artık, kararlılıkla yola koyulmuş, Bedir'e doğru ilerliyorlardı.

33 Bkz. Enfâl, 8/7, 8

Ve Bedir...

O gün için Bedir, yolların kesiştiği bir yerdi ve burada Araplar, belli mevsimlerde bir araya gelip panayır kurarlardı. Kısaca Bedir, Mekke'nin de Medine'nin de yabancısı olmadığı bir yerdi.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâb-ı kirâm Bedir'e geldiklerinde günlerden cuma idi. O akşamı burada geçirecekler ve savaş da, ertesi gün burada cereyan edecekti.[34]

Savaş, istihbarat demekti ve Efendimiz de, karşı tarafın durumuyla ilgili bilgi toplamaya azami dikkat ediyordu. Bu sebeple o günün akşamında, Hz. *Ali*, Hz. *Zübeyr İbn Avvâm*, *Besbes İbn Amr* ve *Sa'd İbn Ebî Vakkâs*'ı yeniden Bedir'e göndererek keşif yapmalarını istedi. Akşamın karanlığında yola çıkan grup, Bedir kuyularının başına geldiğinde, burada müşriklerin gönderdiği *Eslem* ve *Arîd* adında iki kişiyle karşılaştı.

Aslında onlar da, haber ve bilgi avına çıkmışlardı. İlk sıcak temastı bu ve aralarında geçen hafif bir tartışmanın ardından mü'minler, onları esir alarak Efendimiz'in huzuruna getirdiler. Huzura getirildiklerinde, Efendiler Efendisi namaz kılıyordu. Namazını bitirinceye kadar ashâb, etrafında toplandıkları adamları sıkıştırdı. Adamlar:

– Bizler, Kureyş için su almaya gelmiştik, diyorlardı, fakat ashâb tatmin olmamıştı. Onların, Ebû Süfyân'ın kervanından ayrılıp da geldiklerini düşünüyorlardı. Onun için, şiddet ve tazyikin dozunu artırarak sıkıştırmaya devam ediyorlardı. Nihâyet, adamlar da kurtuluşu, talep edilen istikamette konuşmakta görmüş ve Ebû Süfyân'ın ulakları olduklarını söylemişlerdi.

Bu arada Efendimiz, rükû ve secdesini tamamlayıp selam vermişti. Ashâbına döndü ve şunları söyledi:

– Adamlar size doğruyu söyleyince sıkıştırıp dövüyor, yalan beyanda bulununca da onları bırakıyorsunuz! Adamlar doğru söylüyor; vallahi de onlar, Kureyş'in adamları.

Ardından da, Eslem ve Arîd'ı karşısına alarak sordu:

---

34 Bugünün, cuma olduğuna dair de rivâyet vardır. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/21; İbn Abdilberr, İstîâb, 1/43. Her ne kadar Bedir'in pazartesi günü cereyan ettiğine dair bir rivâyet olsa da buna pek itibar edilmemiştir. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/21

– Kureyş nerede?

– Şu gördüğün tepenin arkasında, diye cevapladılar.

– Peki, onlar ne kadar?

– Çok.

– Sayıları kaç?

– Bilmiyoruz.

– Günde kaç deve kesiyorlar?

– Bir gün dokuz, bir gün on.

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına döndü ve:

– Onlar, dokuz yüz ile bin kişi arasında, buyurdu.[35]

Bir sorusu daha vardı:

– Peki, onlar arasında Kureyş'in ileri gelenlerinden kimler var?

Eslem ve Arîd; gelenler arasında, Rebîa'nın oğulları *Utbe* ve *Şeybe*, *Ebu'l-Bahterî*, *Hakîm İbn Hizâm*, *Nevfel İbn Huveylid*, *Amr İbn Hişâm* (Ebû Cehil), *Ümeyye İbn Halef*, Haccâc'ın iki oğlu *Nebîh* ve *Münebbih*, *Süheyl İbn Amr* ve *Amr İbn Abdivüd* gibi isimleri sayacaklardı.

Bunları dinledikten sonra Allah Resûlü'nün dudaklarından şu cümle dökülüverdi:

– İşte, şüphesiz ki Mekke, bugün sizin önünüze ciğerpârelerini sunmuş bulunuyor!

Mekân Tercihi

İki ordu, birbirine çok yaklaşmış ve buluşacakları yer, Bedir olarak kesinlik kazanmıştı. Öyleyse, bir an önce oraya gidip karargâh kurarak yerleşmek gerekiyordu. Ve Ramazan ayının on yedinci günü bir cuma akşamı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla birlikte Bedir'e gelip konaklama emri verdi.

Bu arada yanına yaklaşan *Hubâb İbn Münzir*:

– Yâ Resûlallah, dedi.

Hubâb, henüz gençti ve Allah Resûlü'ne muhalefet etme endişesi taşıyordu. Onun için sesini olabildiğince kısmış, endişe dolu bir

---

35 Gerçekten de müşrik ordusu, Efendimiz'in söylediği rakamın ortası olan dokuz yüz elli kişiden oluşuyordu. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/15

sesle hitap ediyordu. Ancak zaman ve mekân açısından ortada, istişarenin hakkını vermeyi ve bildiğini ortaya koyup tecrübeyi paylaşmayı gerektiren bir durum vardı. Şöyle devam etti ve sordu:

– Bu mekânı tercihiniz; bizim herhangi bir değişiklik yapıp da takdim veya tehir tercihimiz olmayan ve Allah'ın Size bildirdiği bir vahiy neticesi mi yoksa bu, harp ortamını göz önüne alarak Zatınızın yaptığı bir tercih mi?

– Bilâkis, savaş şartları düşünülerek yapılmış bir tercih, diyordu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem).

Bunun üzerine Hubâb şunları söyledi:

– Yâ Resûlallah! Şu anda bulunduğumuz yer, savaş açısından uygun bir mekân değil; en iyisi insanlara emret ve bizler, onlara yakın olan aşağı taraftaki kuyunun yanına gidelim! Çünkü ben, burayı ve buradaki kuyuları iyi biliyorum. Orada, benim bildiğim, suyu tatlı ve kesilmeyen bir kuyu var. Oraya bir havuz yapıp daha fazla su toplar ve ihtiyacımızı buradan karşılar, diğer kuyuları da kapatırız.

Ortam, savaş ortamıydı ve yürekten gelen bu samimi teklif, makul görünüyordu. Bu arada, Cibril-i Emîn de gelmiş, Hubâb'ın teklifinin isabetli olduğu müjdesini getirmişti.

Bunun üzerine Efendimiz:

– Doğru olan, Hubâb'ın işaret ettiğidir, dedi ve tarif edilen yere doğru yola koyuldu ve sözü edilen kuyunun yanına gelerek burada karargâh kurdu.

Bu arada, diğer kuyular da kapatılmıştı. Dikkat çeken bir husus da, Şam cihetindeki mevkiyi tutan Müslümanların güneşi arkalarına almış olmalarıydı. Tabii olarak müşrikler de, Yemen tarafını tutmuş ve güneşe karşı savaşmak zorunda kalmışlardı.

Bu kadar gelişmeden sonra bir sahabînin gelip rüzgârı da arkalarına almalarının kendi lehlerine olacağını, çünkü rüzgârın vadinin yukarısından bu tarafa doğru estiğini ve bunun da bir nusret emaresi olduğunu bildirmesi üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ben artık saflarımı düzenledim ve sancağımı da buraya diktim; bir daha onu değiştiremem, buyuracak ve böylesine kritik anlarda bir liderde olması gereken kararlılığı gösterecekti.

Bu arada, Efendimiz'in de içinde kalacağı çadır kurulmuş, akışı değiştirecek hamle için merkez de tayin edilmişti. Bu sırada, savaşın

cereyan edeceği alanı teftiş etmek istedi. Yanında bir grup ashâbıyla birlikte Bedir kuyuları arasında dolaşırken Kureyş ulularının isimlerini saydı ve bizzat mübarek elleriyle onların teker teker ölüp de düşecekleri yerleri gösterdi.

Çok geçmeden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, Hz. Ebû Bekir'le birlikte bu çadıra girdi. Sebeplere riâyet edip savaşın hakkını verecek tedbirlerin yanı sıra Mevlâ-yı Müteâl ile olan irtibatını da ihmâl etmiyordu. Zira, atılan her adımda O'nun rızası olmalıydı; O razı olduktan sonra inâyeti de zahîr olur ve her türlü sıkıntının üstesinden gelirlerdi. Evet, şimdi de sohbet-i cânân zamanıydı.

Bir aralık, dışarıda bekleyen birinin varlığını hissetti; dışarı çıkıp da baktığında oradaki insanın Sa'd İbn Muâz olduğunu gördü. Yüzünde, endişe dolu bir bekleyiş hâkimdi. Belli ki, müşriklerin Efendimiz'e bir kötülük yapabileceklerinden endişe etmiş ve kılıcını kuşanarak O'nu korumak için buraya kadar gelmişti. Bu endişe, onun yüzüne de yansımıştı. Düşmandan gelebilecek tehlikelere karşı tedirgin bir hâli vardı. Efendiler Efendisi ona döndü ve:

– Sanki sen ey Sa'd, bu insanlardan gelecek tehlikelere karşı endişe duyuyorsun, diye seslendi.

– Vallahi de, evet yâ Resûlallah! Zira bu, bizim müşriklerle yapacağımız ilk savaş, diyordu. İşi ihtimale bırakmayan bu tedbir insanı, ancak takdir görürdü ve Efendimiz de, onun bu hassasiyetini takdirle karşılayacaktı. O gece sabaha kadar dua dua Rabbine yalvaracak ve Allah davasını ikame etmek isteyen bu bir avuç insanı, inâyet edip muzaffer kılmasını talep edecekti. Dua ederken:

– Allah'ım, diyordu, işte Kureyş, bütün benliği ve şatafatıyla birlikte buraya kadar geldi. Onlar Sana meydan okuyor ve Resûlü'ne yalancı isnadında bulunuyorlar. Allah'ım! Onlara karşı Senden, Bana vadettiğin nusretini talep ediyorum! Allah'ım! Yarın sabah erkenden, onların burnunu yere sürt!

Yağmur ve Sekîne

Bu arada, Bedir'de tatlı bir yağmur başlamıştı. Bu, gelecek zafer öncesinde âdeta, tatlı bir rahmet müjdesi gibiydi. Mü'minler için, rahmetin sağanak olup yağacağının müjdesiydi. Elbette aynı yağmurdan karşı tarafın olduğu yer de etkilenmişti; bir farkla ki onlar,

giderek şiddetlenen bu yağmur sebebiyle perişan olmuş ve bulundukları yerde çamurdan hareket edemez hâle gelmişlerdi.

Bir de o akşam, üzerlerine sekîne inmiş ve ashâb, sanki rahmet banyosu yapmışçasına tatlı bir huzura gark olmuş, iliklerine kadar huzur soluklamıştı. Zaten sekîne de, böyle bir huzurun adıydı. Öyle tatlı bir uykuya dalmışlardı ki, bu tatlı uyku âdeta buraya kadar yaşanan onca sıkıntı ve acıyı tamamen unutturmuştu. Belli ki, ertesi gün için zinde olmaları gerekiyordu ve bu telaşla uykusuz kalıp da dirençlerini düşürmemek için Allah (celle celâluhû) onlara böyle bir nimet bahşetmişti. Hatta mü'minler, üzerlerine sinen bu sekinenin tesiriyle, ayakta kalabilmek için kılıçlarına dayanmak istiyorlar ama bu vaziyette bile uyuyakalıyorlardı.

Karşı tarafta savaş hazırlığı yapan müşrikler ise, artan yağmurun şiddeti altında kalacak ve çamur içinde yürümekte zorlanacaklar, üstesinden gelmekte zorlandıkları türlü türlü meşakkat yaşayacaklardı.

O gecenin sabahında Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), daha müşrik ordusu gelip yerleşmeden önce, Bedir'de ashâbını toplamış ve savaş için saflara ayırarak hizaya sokmuştu. Belli ki, görünüşe de önem veriyordu. Zira, bu da bir mesajdı; hafif öne veya arkaya kaymış olanları bizzat uyarıyor ve saflardaki düzgünlüğü sağlayıp nizami bir görünüm temin ediyordu. Efendimiz, bu esnada saflar arasından birinin hafifçe öne çıktığını görmüş ve yanına gelerek, biraz geri çekelerek hizaya gelmesi için elindeki okla bu sahabînin göbeğine hafifçe dokunmuş ve:

– Sen de hizaya gir ey Sevâd, buyurmuştu. Sevâd İbn Ğaziyye hizaya girmişti girmesine ama arkadan:

– Yâ Resûlallah, diye seslenmişti. Bana eziyet verdin; Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, aynı şekilde kısas istiyorum!

Sesin geldiği cihete yönelen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hiç tereddüt etmeden karnını açtı ve:

– Haydi, öyleyse kısas yap, diyerek Sevâd'ın vurması için yanına yaklaştı. Ashâb-ı Bedir, taaccüp içinde gelişmeleri takip ediyordu. Efendimiz'in bu davranışı, kul hakkı adına herkese büyük bir ders veriyordu.

Herkesin dikkat kesildiği Sevâd, önce eğilip Efendimiz'in kar-

nından öptü ve arkasından da boynuna atlayıp O'na sarıldı. Niyeti anlaşılmıştı ve Efendimiz de sordu:

– Peki, niye böyle bir şey yaptın ey Sevâd?

– Yâ Resûlallah! Gördüğün gibi savaş gelip çattı ve ben, öldürülmeyeceğimden emin değilim! İstedim ki, tenimin mübarek teninize değmesi dünyadan son nasibim olsun ve huzur-u ilâhîye ben bununla gideyim!

Resûlullah ile bütünleşmenin, O'nun sevgisiyle yanıp tutuşmanın ve aynı zamanda O'nun sevgisine karşılık ashâbından taşan sevginin adıydı bu. Bu hareket de karşılıksız kalmayacak ve yaşanan bu hadise üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Sevâd'a iltifat edip hayır duada bulunacaktı.

Bu arada, şiddetli bir rüzgâr esmiş ve bir müddet sonra arkası kesilmişti. Çok geçmeden ikinci bir rüzgâr ve bunun ardından da üçüncü bir rüzgâr estikten sonra ortalık durulmuştu. Meğer birinci rüzgârla birlikte Cibril-i Emîn, ikinci rüzgârla Mîkâîl ve üçüncü rüzgârla da İsrâfîl (aleyhimüsselâm) gelmişlerdi ve beraberlerinde bulunan biner adet melekle mü'minleri takviye ediyorlardı. Demek ki, Rabbi razı edecek keyfiyeti elde edip O'nun adını bayraklaştırma adına yerdekiler kendilerine düşeni kusursuz yerine getirip yapınca, sema ehli de buna kayıtsız kalmıyor ve hayır müdavimlerinin yardımına koşuyordu. Mîkâîl ve beraberindeki bin melek, Efendimiz'in sağ tarafına, İsrâfîl'le birlikte olan diğer bin melek de sol tarafına geçip saf tutacaklardı. Kendilerine mahsus bir görüntü arz ediyorlardı; yeşil, sarı ve kırmızı sarıklarını başlarına sarmış, bir ucunu da bellerinden aşağıya doğru sarkıtmışlardı. Atlarının alnında, yünden bir nişane bulunuyordu.[36]

Büyük ve beyaz sancak, Muhâcirler adına *Mus'ab İbn Umeyr*'e verilmişti. Bunun yanında, Ensâr'ı temsilen iki tane daha sancak vardı; Hazrec'in sancağını *Hubâb İbn Münzir* ve Evs'in sancağını

---

[36] O gün Bedir'e katılan meleklerin sima ve giysileriyle ilgili farklı rivâyetler bulunmaktadır. Sarıkların renkleri daha çok kırmızı, siyah, sarı ve beyazdır. Belli başlı insanların şekline bürünüp de gelen meleklerin giysi farklılığı, muhtemelen o insanların giydiği giysileri taşıyor olmalarındandı. Mesela Cibril-i Emîn, Zübeyr İbn Avvâm suretinde gelmişti ve o da, başında sarı bir sarıkla savaşıyordu. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/43, 44

da *Sa'd İbn Muâz* taşımaktaydı.[37] Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Muhâcirlerin parolasını '*Yâ Benî Abdirrahmân*', Hazrecinkini '*Yâ Benî Abdillah*' ve Evs'in parolasını da '*Yâ Benî Ubeydillah*' olarak tayin etmişti. Genelde herkesin kullandığı parola ise, '*Yâ Mensûr, Öldür!*'[38] şeklindeydi.

Ashâba Yapılan Tembihler

Savaş başlamadan önce Efendiler Efendisi'nin, ashâbına diyecekleri vardı. Ashâbını toplamış ve şöyle seslenmişti:

– Ben biliyorum ki Hâşimoğullarından ve diğerlerinden bazı insanlar, zorla savaşa gelmek zorunda bırakıldılar; zaten bizim, onları öldürmeye ihtiyacımız da yok! Sizden kim, Hâşimoğullarından birisiyle karşılaşırsa, sakın onu öldürmesin!

Bu listenin başında şüphesiz, Efendimiz'in öz amcası Abbâs İbn Abdulmuttalib bulunuyordu. Müslüman olmuştu ama İslâm'ı tercih ettiğini Kureyş'ten gizliyordu. Hatta, hanımı *Ümmü Fadl* ile birlikte onun da Müslüman olduğu haberini kendisine ilk ulaştıran *Ebû Râfi'*i Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu müjdesine mukabil hürriyete kavuşturmuştu.[39] İşte bugün Hz. Abbâs dâhil Hâşimoğulları, bilhassa Ebû Cehil'in zorlamasıyla Bedir'e gelmek ve ailelerinden birilerine karşı kılıç kuşanmak mecburiyetinde kalmışlardı. O'nun dokunulmaz ilan ettiği başkaları da vardı ve ashâbına şunları söyledi:

– Dikkat edin! *Ebu'l-Bahterî*'den başka bunlar arasında kimsenin Bana karşı minnet hakkı yoktur. Sizlerden hanginiz onunla karşılaşırsa, yolunu serbest bıraksın ve o size ilişmediği sürece sizler de ona dokunmayın!

Zira o, yine Ebû Cehil'in tahrikiyle Kâbe'de, üzerine deve işkembesi atıldığı zaman Efendimiz'e sahip çıkmış, hatta mahzun hâline şahit olunca da O'nu yoldan geri çevirip Ebû Cehil'in kafasına sopa-

---

37 O gün, müşriklerde de üç sancak bulunmaktaydı ve bunları, Ebû Azîz İbn Umeyr, Nadr İbn Hâris ve Talha İbn Ebî Talha taşıyordu.

38 O günkü genel parolanın, 'Ehad, Ehad' şeklinde olduğu da söylenmektedir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/182

39 Zaten Ebû Râfi', Hz. Abbâs'ın kölesiydi; onu yeğeni Efendiler Efendisi'ne daha önce hediye etmişti. Efendisinin Müslüman olması, Ebû Râfi' için aynı zamanda hürriyete giden yol anlamına geliyordu. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 4/73, 74

sını indirerek başını yarmıştı. Üç yıl süren boykotun delinmesinde de, önemli ölçüde onun rolü vardı. İnanmamıştı ama bu kadarcık iyiliğini bile Efendimiz unutmamıştı. Kendisiyle savaşmak için geldiği Bedir'de Ebu'l-Bahterî'ye de merhamet ediyordu. Ancak, bu durumdan hoşnut olmayanlar da vardı:

– Bizler, babalarımızı, kardeşlerimizi ve aşiretimizi öldürüp dururken Abbâs'ı terk mi edeceğiz, diyorlardı. Bu sözler, Efendimiz'in kulağına kadar gelince yanına Hz. Ömer'i çağırdı:

– Yâ Ebâ Hafs, dedi. Bu künyesiyle Hz. Ömer'e ilk seslenişiydi. Gönül eritip yürek yakan bu seslenişin ardından da, içini açarak ona şunu söyledi:

– Hiç, Resûlullah'ın amcasını kılıçla vurmak uygun düşer mi?

Hz. Ömer, kim olursa olsun Resûlullah'ı üzeni, oracıkta defterinden siliverdi ve hemen:

– Onu bana bırak yâ Resûlallah! Bırak ki onun boynunu vurayım, diye kükredi. Çünkü, ona göre böyle bir itirazda bulunan, ancak bir münafık olabilirdi.

Ancak Efendiler Efendisi, ashâbından kimseyi dışarıda bırakacak değildi; O'na göre, insanlar ne kadar farklı düşünürlerse düşünsünler, İslâm'ın eritici atmosferine girdikten sonra bu farklılıklar ittifak çizgisinde izale edilecek ve herkes, gün gelip mutlak doğrunun etrafında kenetlenecekti.

O gün de öyle olacaktı. Hz. Ömer'in nifak alâmeti taşıdığını düşündüğü o insanlar, gün gelecek, Hz. Ömer'in de gıpta ile baktığı ve Resûlullah'a sırdaş birer can yoldaşı olacaklardı.[40]

Hutbe

Buraya kadar her şey kontrol altındaydı. Müşriklerin sayı ve teçhizat açısından üstün olmalarının ne önemi olabilirdi ki! Nice

---

40 Bkz. İbn Ebî Şeybe, Musannef, 7/481 (37390); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 3/165. Hz. Ömer'in hiddetlendiği bu sahabe, Ebû Huzeyfe idi ve babası Utbe İbn Rebîa, Efendimiz'in can düşmanlarından birisiydi. Zaten Bedir günü, ilk ölenlerden biri de o olacaktı. O gün, Efendimiz'in amcası Hz. Abbâs için söylediklerinden dolayı o kadar üzülmüştü ki, "Bunu ancak şehadet temizler." demiş ve korkusundan tir tir titremişti. Nihâyet, arzuladığı şehadeti Yemâme günü bulacaktı. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/177; Taberî, Tarih, 2/34

sayıca az topluluğun, kendilerinden kim bilir kaç kat orduların üstesinden geldiğini bizzat Allah ifade ediyordu. Onların da, rıza-yı ilâhîden başka gayeleri yoktu ve işin burasında Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına savaş öncesinde bir hutbe îrad edecekti. Önce Allah'a hamdedip O'nu sena ile başladığı hutbesinde şunları söyleyecekti:

– Şüphesiz ki Ben, Allah'ın sizi teşvik ettiği hususta sizi teşvik ediyor; O'nun yasakladığı konularda da dikkatinizi çekip sizi nehyediyorum! O Allah ki, şanı yücedir; hak ile emreder ve doğruluğu sever. Hayır ehline onu, katındaki mertebelerine göre verir ki onlar, O'nun verdiği bu hayırla yâd edilip onunla birbirlerine üstün olurlar. Şu anda sizler de, hak üzere bir menzilde bulunuyorsunuz. Böyle bir yolda Allah, ancak kendi rızası için yapılan amelleri kabul eder ve yine şüphe yok ki gerçek manada sabır, böylesine zor anlarda gösterilen sabırdır; onunla Allah, bütün sıkıntıları bertaraf eder ve onunla sıkıntıları unutturur. Unutmayın ki sizler de yarın, gerçek kurtuluşu ancak onunla elde edebileceksiniz.

İşte, sizin aranızda Allah'ın Resûlü var ve sizi bazı şeylerden sakındırıp belli başlı taleplerde bulunuyor; bugün siz, gazab-ı ilâhîyi celbedecek bir davranışınıza Allah'ın muttali olmasından sakınıp hayâ edin! Çünkü Allah (celle celâluhû), "*Allah'ın gazabı, sizin kendinize olan kötülüğünüzden daha büyüktür.*"[41] buyurmaktadır. O'nun, size gönderdiği kitabında emrettiklerini, âyetlerini size beyan edip gösterişini ve zillet içindeyken sizi kurtarıp aziz kılışını iyi düşünün ve ona sımsıkı sarılın ki, onunla Rabbiniz sizden razı olsun! Bu mevkilerde Rabbinizin hiçbir emrini çiğnemeyin ki, size vadettiği rahmet ve mağfiretine nâil olun! Zira O'nun vaadi hak, kavli sıdk ve ikâbı da şedittir.

Artık, Ben de sizler de, Hayy ve Kayyûm olan Allah'a emanetiz! Sırtımızı sadece O'na dayar, sadece O'na tutunup O'ndan yardım diler ve yine sadece O'na tevekkül ederiz! Zaten, dönüşümüz de O'nadır. Allah (celle celâluhû), bizi ve bütün Müslümanları mağfiret buyursun!

---

41 Ğâfir, 40/10

Müşrik Cephenin Durumu

Bu arada müşrikler, *Umeyr İbn Vehb*'i göndermiş mü'minler hakkında daha kesin ve net bilgi toplamak istemişlerdi. Tepeye çıkıp da manzarayı gören Umeyr, geri döndüğünde sevinerek onlara şunları söyleyecekti:

– Onlar, üç yüz kişi kadarlar. Olsa olsa üç beş fazladır. Yetmiş develeri iki tane de atları var! Ancak siz bana, biraz daha zaman verin ve bundan başka bir destek kuvvetleri olup olmadığına da bir bakayım!

Atına atlayacak ve vadiyi de dolaşıp geldikten sonra yine onlara dönecek ve şunları söyleyecekti:

– Hiçbir şey göremedim. Fakat, Ey Kureyş topluluğu! Sahipsiz develerin ölüm taşıdıklarını... Yesrib develerinin kaçınılmaz sonu hazırladıklarını görüyorum! Gerçi onların, kılıçtan başka kendilerini koruyacak ne bir sığınak ne de bir koruyucuları var! Görmüyor musunuz, sanki konuşma kabiliyetlerini yitirmiş çıt çıkarmıyorlar! Ancak, ejderhalar gibi, avlarını yakalamak için fırsat kolluyorlar! Allah'a yemin olsun ki, onlardan öldürülecek her bir nefere karşılık mutlaka sizden de birileri öldürülecektir. Sizin aranızdan bu kadar adam öldükten sonra da, artık yaşamanın ne hayrı var? Ama esas görüş, sizin ortaya koyacağınız görüştür ve bu şartlar altında kendi kararınızı kendiniz verin!

Kureyş adına yaşanan en kritik andı bu. Bazı insanlar, zaten savaşmak istemiyor ve geri dönme planları yapıp duruyordu. Umeyr'in sözleri de böyle düşünenlerin harekete geçmesini netice verecekti. Buna karşı olanlar ise, Umeyr'in yanlış istihbarat topladığını ileri sürüyor ve yeni bir adam daha göndermeleri gerektiğinde ısrar ediyorlardı. Derken, *Ebû Seleme el-Cüşemî*'yi göndermeyi kararlaştırdılar. Ebû Seleme gidip geldikten sonra şunları söyleyecekti:

– Vallahi ben de, o kadar büyük güç ve kuvvet, silah ve teçhizat veya önemsenecek bir süvari birliği görmedim; fakat çoluk çocuklarına geri dönmeyi akıllarından silmiş ve gözleri arkada olmayan bir topluluk gördüm! Kılıçlarından başka ne sığınabilecekleri bir merci ne de kendilerini koruyacak bir yardımcıları olmasına rağmen kendilerini ölümüne adamış bir topluluk! Sanki zırhlarının

altında saklı çakıl taşları gibi gök mavisi gözler! Artık kararınızı kendiniz verin!

Ebû Seleme'nin kanaati de Umeyr'inkinden farklı değildi. Bunları dinleyen Hakîm İbn Hizâm, hemen Utbe İbn Rebîa'nın yanına gidecek ve:

– Yâ Eba'l-Velîd! Şüphesiz ki sen, Kureyş'in büyüğü ve efendisisin; bu konuda senin sözün dinlenir. Dünya durdukça hayırla yâd edileceğin bir iş yapmak istemez misin?

Böylesine önemli bir işi kim yapmak istemezdi ki! Bunu duyan Utbe, hemen Hakîm İbn Hizâm'a dönecek ve:

– Ne demek istiyorsun ey Hakîm, diyecekti.

– Müttefikin olan Amr İbn Hadramî'nin işini üstüne al ve insanları yollarından geri çevir!

– Tamam, yaparım ama sen de bana yardımcı ol! Doğru, o benim müttefikim; onun diyetini ödemek ve yağmalanan mallarını iade etmek benim üzerime borç olsun! Sen de İbnü'l-Hanzaliyye'ye[42] git; çünkü ben, insanların geri dönme fikrine ondan başkasının karşı çıkacağını sanmıyorum!

Aralarında geçen bu konuşmanın ardından Utbe, insanlara seslenecek ve şöyle diyecekti:

– Ey Kureyş topluluğu! Allah'a yemin olsun ki sizler, Muhammed ve ashâbına karşı gelmekle iyi bir iş yapmış olmuyorsunuz. Vallahi de, şâyet O'nunla savaşıp O'nu mağlup etmiş olsanız bile yarın, amca veya dayıoğlunu veya akrabalarından birini öldüren hangi adam insanlar arasına çıkabilir ve bir diğerinin yüzüne bakabilir! En iyisi siz, hemen bu işten vazgeçip geri dönün ve Muhammed'le Araplar arasına girmeyin! Şâyet onlar O'nu mağlup ederlerse, zaten bu sizin de istediğiniz bir şey! Yok, öyle değil de bunun aksi olacak olursa, o zaman da siz, O'na ilişmediğiniz için O'ndan size bir zarar gelmez! Şüphesiz şu anda ben, ölüm için can atan insanlar görüyorum; sizlerin onları alt etmesi mümkün değildir! Hâlâ iş işten geçmiş değil; bu hayırlı karar size ait!

Ey kavmim! Bugün bu işi isterseniz benim başıma sarın ve 'Utbe

---

42 Bununla o, Ebû Cehil'i kastediyordu. Çünkü Hanzaliyye, Ebû Cehil'in annesi için kullanılan bir ifadeydi. Bkz. İbn Hişâm, Sire, 3/170; Taberî, Tarih, 2/30-31

korktu!' deyin; gerçi siz de biliyorsunuz ki ben, asla sizin en korkağınız değilim!

Atının üzerinde Kureyş ordusuna seslenip de geri dönme çağrısı yapan Utbe'yi uzaktan gören Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına dönecek ve şunları söyleyecekti:

– Şâyet şu topluluk içinde birisinde hayır varsa o da şu kızıl devenin üzerindeki adamdadır; şâyet onun dediğini yaparlarsa en doğru olanı yapmış olurlar!

Ümitlenmişti; demek ki müşrikler, her şeye rağmen kendi aralarında tam ittifak etmiş değillerdi. Sonra da, yanında bulunan Hz. Ali'ye seslenerek:

– Bana Hamza'yı çağır, dedi.

O sırada Hz. Hamza, düşmana yakın bir yerdeydi ve haber kendisine ulaşır ulaşmaz soluğu huzurda aldı. Efendiler Efendisi ona, karşı taraftaki kızıl devenin üzerinde insanları geri çevirmeye çalışan adamın kim olduğunu soruyordu.

Bu arada Hakîm İbn Hizâm da, zırhını hazırlayıp kılıcını bilemekle meşgul olan Ebû Cehil'in yanına gitmiş ve ona Utbe'nin de selamını söyleyerek gelinen son noktayı aktarmaya başlamıştı. Ebû Cehil'i çileden çıkaran bir gelişmeydi bu ve şiddetle karşı çıkacaktı:

– Anlaşılan o ki, Muhammed ve arkadaşlarını görünce iyice büyülenmiş, dedi önce. Arkasından da, yemin billâh ederek şunları söylemeye başladı:

– Vallahi de Allah, Muhammed'le aramızdaki hükmü verinceye kadar asla bu yoldan dönmeyeceğiz! Aslında Utbe, bunu söyleyecek bir insan değildir; fakat o, Muhammed ve ashâbının, bir deve etiyle doyacak kadar az olduklarını görünce, onların arasında bulunan kendi oğlunun başına bir şey gelmesinden korktu!

Geri dönme ihtimalinin gündeme geldiği bir yerde Ebû Cehil, elbette bununla yetinmeyecek ve yine Ebû Cehilliğini gösterecekti! Büyük bir hışımla yerinden kalktı ve Abdullah İbn Cahş seriyyesinde kardeşi öldürülen *Âmir İbn Hadramî*'yi yanına çağırdı. Herkes, olup bitecekleri merakla beklemeye durmuştu. Burnundan soluyan Ebû Cehil, yanına gelen Âmir'e, Nahle'de öldürülen kardeşi Amr'ı hatırlatıyor ve:

– İşte bu senin müttefikin Utbe, tutmuş insanları savaştan geri

çevirmek istiyor! Gel de başımıza gelenleri kendi gözlerinle gör, diyerek yüksek sesle ağıt yakmasını istiyordu.

Ebû Cehil'in arka çıkıp imkân verdiği Âmir, hemen oracıkta yakasını paçasını yırtıp dövünmeye başlayıverdi! Kendini yere atmış, üstüne toz ve toprak saçarak:

– Vah benim kardeşim Amr'ın başına gelenlere, diye dövünüp duruyordu. Aslında bu, doğrudan Utbe İbn Rebîa'ya bir mesajdı; zira o, Kureyş arasında Amr'ın can yoldaşıydı.

Ebû Cehil'in planı yine işe yaramıştı. Âmir'in yürek yakan çırpınışları müşrikleri cesaretlendirmiş ve intikam hırsıyla savaşma arzularını kamçılamıştı. Olup bitenlerden haberdar olan Utbe, önce Ebû Cehil'e küfredip ona hakaret dolu sözler söyledi. Ardından da ilave etti:

– Yarın, herkes kimin gözünün boyandığını daha iyi görüp bilecek; benim mi onun mu?

Zaten bu arada Ebû Cehil de, atının sırtına kılıcıyla vurmuş ve onu mahmuzlayıp orduyu toplamaya başlamıştı bile...

Allah'a inanmadığı hâlde başı sıkışınca Ebû Cehil de O'nu hatırlayacak ve o da Rabb-i Rahîm'den bir şeyler talep edecekti. Şöyle dediği duyuluyordu:

– Allah'ım! Yakınlarımızla akrabalık bağlarını kesip başımıza bilmediğimiz şeyler geldi; yarın bizi üstün kıl! Allah'ım! Aramızdan Sana en sevgili kim ise ve Sen daha çok kimden razı isen, yarınki zaferi Sen ona nasip et!

Ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkaran Allah (celle celâluhû), kimi nerede ve nasıl istihdam ediyordu! Şirretliğin başı bir adam, tutmuş Bedir meydanında hayır adına dua ediyordu ve bu, Ebû Cehil'in, hiçbir zorlamaya maruz kalmadan kendi aleyhine yaptığı bir dua idi. Daha sonraları Cibril-i Emîn gelecek ve fetih öncesinde işe ilk başlayanın da o olduğunu ilan edecekti.[43]

Efendimiz'in Çabaları

Her şeye rağmen Rahmet Peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem), son kez bir hamle daha yapıp Hz. Ömer'i müşriklerin bulunduğu yere

---

43 Bkz. Enfâl, 8/19

gönderecek ve onları, kılıçların çekildiği en kritik anlarda bile savaştan vazgeçirmeye çalışacaktı. Belki de, biraz önce Utbe'yi, kızıl devesinin üzerinde insanları geri çevirmek için gayret gösterirken müşahede etmesi O'nu ümitlendirmişti. Gönderdiği mesajda onlara:

– Geri dönün, diye hitap ediyor ve olacaklar konusunda onları ikaz ediyordu.

Bütün bu gayretlerden de anlaşılacağı üzere Allah Resûlü'nün şahıslarla alıp veremediği bir mesele yoktu; O'nun hedefinde, Allah'ın rızası vardı. Mekke'den kopup da Bedir'e kadar gelenler ise, bu rızanın tahakkukunun önünde engel oluşturuyorlardı. Şu anda bile bırakıp geri gitselerdi, kıllarına bile dokunulmayacak ve bu rızayı kazanmaya matuf medeni hamleler artarak devam edecekti.

Onların ise, ne rızadan anlayacak akılları ne de kendilerini tehlikeye atmaktan kurtaracak liderleri vardı. Ebû Cehil gibi gözünü kin bürümüş bir firavuna teslim olan milletin başı elbette beladan kurtulmazdı ve o gün de öyle olacaktı!

Hz. Hatice Validemizin kuzeni olan Hakîm İbn Hizâm, Hz. Ömer'in getirdiği mesajı duyar duymaz hemen ileri atılacak ve:

– Samimi davranıp size nasihat ediyor; onu kabul edin! Zira sizler, bu nasihate rağmen O'na karşı savaşa devam ederseniz asla muzaffer olamazsınız, diyecekti. Bu havayı bozma işi yine Ebû Cehil'e aitti; hemen ileri atıldı ve:

– Vallahi, Allah onlar karşısında bize bu imkânı vermiş ve onları avucumuzun içine almışken asla geri dönmeyiz, deyiverdi.

Artık anlaşılmıştı; başında Ebû Cehil'in olduğu bu ordu, ne yapıp edecek ve ne pahasına olursa olsun savaşacaktı. Bütün ordu karşı çıksa bile, sadece Ebû Cehil'in şirretliği bu orduyu savaşa sürüklemeye yeterdi! Öyleyse, karşı çıkmanın hiçbir anlamı yoktu; kuzu kuzu gidip silahlarına sarılacak ve Ebû Cehil'in emrini yerine getirmeye çalışacaklardı.

Dua Boyutu

Sebepler açısından yerine getirilmesi gereken her şey tamamdı ve artık zaman, Müsebbibü'l-Esbâb'a yönelme zamanıydı. Karşı tarafta biriken insanların sayısı Müslümanların üç katıydı ve o günkü

savaşlar, doğrudan insan gücü üzerinden cereyan ediyordu. Sayıca az oldukları hâlde çokların üstesinden gelebilmek için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), önce kıbleye yönelip iki rekât namaz kıldı ve ardından da, mübarek ellerini açarak Rabb-i Rahîm'ine şöyle yalvardı:

– Allah'ım! Beni kendi hâlime terk edip yalnız bırakma! Allah'ım! Bana vaat ettiğin şeyleri gerçekleştirip lütfunla bizi kucakla! Allah'ım! Şâyet İslâm adına şu bir avuç insan bugün burada helâk olursa, artık yeryüzünde Sana ibadet edecek kimse kalmaz!

O anda muhatabı olan insanlar Kureyş ululları olsa bile aslında bu, imanla şirkin karşı karşıya gelmesinin bir adıydı. Öyleyse, burada bugün şirk adına bir üstünlük söz konusu olacaksa, bundan sonra dünyada iman adına bir emare kalmayacak demekti. Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâb-ı kirâm hazretleri, iman adına canlarını vermeden Bedir meydanından geri dönmeyi düşünmüyorlardı.

Bunları söylerken o kadar içten ve âdeta bütün hücreleriyle bu taleple öylesine bütünleşmiş ve semaya doğru mübarek ellerini o kadar kaldırmıştı ki üzerindeki ridası yere düşüyordu. Onu alıp da yeniden omuzlarına koyan Hz. Ebû Bekir, ridasının bir kenarından tutarak şefkat ve merhamet peygamberi Efendiler Efendisi'ne şöyle deyip O'nu teselli etmek isteyecekti:

– Yâ Resûlallah! Rabbinden talepte bulunurken bu kadar kendini yorup helâk etme! Hem, yeter yâ Resûlallah! Rabbine karşı bu kadar ısrarlı olma! Şüphe yok ki Allah (celle celâluhû), Sana olan vaadini mutlaka yerine getirecektir!

Doğruydu; Allah (celle celâluhû) vaadinde hulfetmez ve mutlaka yerine getirirdi. Bedir'de zafer O'nun vadettikleri arasındaydı. Ancak bu, Allah'a ait bir hususiyetti ve insanları gevşekliğe sevketmemeliydi. O (sallallahu aleyhi ve sellem), sadece beyanlarıyla değil, aynı zamanda hâl ve hareketleriyle de ümmetine ders veriyordu. Anlaşılan, böylesi durumlarda bile rehavete girilmemeli ve sohbet-i cânân konusundaki duyarlılık asla yitirilmemeliydi!

Ümmeti için Efendimiz her şeyini ortaya koymuş öyle dua ediyordu. O kadar ki, İbn Mes'ûd gibi sahabîler, Bedir günü Efendimiz'in Rabbiyle münasebetini yakından müşahede etmiş ve böyle bir

kurbiyet anına bu zamana kadar rastlayamadıklarını ifade etmişlerdi.[44]

Allah'ın vaadi vardı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), *Abdullah İbn Revâha*'ya dönerek:

– Ey İbn Revâha! Şüphesiz ki Ben, vaadini talep konusunda Allah'a niyazda bulunacağım! Çünkü O (celle celâluhû), asla vaadinden dönüp hulfetmez!

Çok geçmemişti ki, mübarek yüzlerinde beliren beşaşetle etrafındakilere yöneldi; vech-i nebevî, sürûrdan ay parçası gibi parlıyordu ve:

– Müjdeler olsun ey Ebâ Bekir, dedi. İşte şu Cibril! Başında sarı bir sarıkla sema ile arz arasında atını mahmuzlamış bekliyor! Yeryüzüne inince bir aralık onu nazarımdan kaybetmiştim; daha sonra yeniden Bedir tepelerinde göründü ve Bana, "*Senin dua ve tazarrularına mukabil Allah'ın nusreti geldi.*" deyip duruyor!

Aynı zamanda Cibril, kıyamete kadar geleceklere rehberlik adına:

– Hatırlayın o günü ki, hani sizler Rabbinize dua ve tazarru ile yardım istiyordunuz. O da, "*Ben size, peşi peşine gelen bin melek ile yardım edeceğim*" diyerek dua ve tazarrunuzu kabul buyurmuştu,[45] meâlindeki âyeti getirecek ve böylelikle, Bedir'deki ilâhî inâyeti herkese duyurmuş olacaktı.

Çadırından çıkarken, sevinçten zırhı içinde durmakta zorlanıyor ve bir taraftan da etrafındakilerle şu âyeti paylaşıyordu:

– Bu topluluk şüphe yok ki bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklar! Esas hesaba çekilerek buluşacakları hesap günü ise kıyamet anındadır ve onlar için o zaman, daha çok acı verici ve perişan edicidir.[46]

Artık Bedir ovasında, olduğundan fazla at kişnemesi ve kılıç şakırtısı duyulmaya başlanmıştı. Kuvve-i maneviye takviye görmüş ve artık Müslümanlar, yere daha sağlam basıyorlardı. Bu hava içinde

---

44 Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 10/147 (10270); Beyhakî, Delâil, 3/32
45 Enfâl, 8/9; Müslim, Sahîh, 3/1384 (1763); Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 1/30
46 Kamer, 54/45, 46; Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 27/109; İbn Kesîr, Tefsir, 4/267

karşı tarafın gücü azaldıkça azalmış ve onlar açısından da Efendimiz ve ashâb-ı kirâmın gücü, arttıkça artmıştı.[47]

Kısa zamanda ashâb arasında duyulan bu haberler, herkesin yüzünü güldürmüştü. Efendimiz'in bir müjdesi daha vardı; ashâbına döndü ve şunları söyledi:

– Sanki, şu anda Ben, bugünün akşamında hangi müşrikin nerede öldürüleceğini görüyor gibiyim!

O gün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sadece müspeti talep etmiyordu; aynı zamanda menfiyi dayatanlar konusunda da dua ediyor ve dualarında, Kureyş'i kışkırtıp da kendi üzerlerine yürüten küfrün elebaşlarını zikrederek onları Allah'a havale ediyordu. Bunlar, *Ebû Cehil*, *Ümeyye İbn Halef*, Rebîa'nın oğlu *Utbe* ve *Şeybe* kardeşler ve *Ukbe İbn Ebî Muayt* olmak üzere yedi kişi idi.

O kadar içtenlikle dua edip yalvarmıştı ki, sadece O'nun bu duası bile Bedir'i Müslümanların lehine çevirebilirdi. O kadar ki, aleyhinde beddua ettiği bu yedi kişinin, Bedir'de cansız yere düşecekleri yerleri bile ashâbına gösteriyor ve böylelikle onlara, daha savaş başlamadan önce sonucu gösterip moral veriyordu.

Bizzat kendileri de kılıcını kuşanmış ve düşmanla savaş vaziyeti almıştı. Düşmanla ilk randevu başlamak üzereydi. Bu arada, mübarek ellerine aldığı bir avuç toprağı düşman kuvvetlerin üzerine doğru savurmuş ve:

– Yüzler kara olsun, buyurmuştu. Bunu yaparken de, avucunda kalan toz ve toprağı onlara karşı üflüyordu. Ardından da, ellerini açıp:

– Allah'ım! Onların kalplerine korku sal ve ayaklarını kaydır, diye dua edecekti. Sonra da, son kez ashâbına yönelecek ve:

– Haydi, saflarınızı daha sağlam tutup birbirinizle kenetlenin, diye emredecekti.

İlk Kıvılcım

Müşrikler arasında *Esved İbn Esed* adında densiz ve kötü huylu bir adam vardı ve bu adam ileri atılarak şunları söylemeye başladı:

---

47 Bkz. Enfâl, 8/44

– Allah adına sözüm olsun ki, ya sizin şu havuzunuzdan su içeceğim yahut da o havuzu yerle bir edecek veya bu uğurda öleceğim!

Bunu söylerken bir taraftan da havuza doğru koşmaya başlamıştı. Hızla yaklaşıyordu. Eller kılıçlara gitmiş ve bir anda savaşın soğuk yüzü herkesi tesiri altına alıvermişti. Zira bu, başlayacak bir savaşın ilk kıvılcımı demekti.

Meydan okuyarak kendilerine doğru koşturup gelen bu adama haddi bildirilmeliydi ve Hz. Hamza ileri atılarak, daha havuza yaklaşmadan adamın işini bitirmek istedi. İlk hamlede adamın ayağı kopmuş ve sırt üstü yere düşmüştü. Bu hâlde bile havuza doğru sürünmeye çalışıyor ve onu yıkmak için gayret gösteriyordu. Hatta ayağından akan kanlarla suyu kirletmiş ve sağlam ayağıyla da onu belli ölçüde yıkmış ve suyundan da içmişti. Kendince, herkesin huzurunda verdiği sözü yerine getiriyordu! Derken Hz. Hamza, ikinci bir hamle yaptı ve tarafları tahrik edip vuruşturmak için kendini kılıç darbelerine teslim eden bu adamı öldürdü.

Kuyularının kapandığını gören bazı müşrikler de suyun olduğu tarafa doğru gelmeye başlamışlardı. Onların gelişini gören bazı sahabîler, oklarını hazırlayıp gelenlerin işlerini bitirmek isteyince Efendiler Efendisi:

– Onları bırakın, buyuracaktı.[48]

Bu sırada, müşrikler arasından Umeyr İbn Vehb bir ok atmış ve bu ok, Hz. Ömer'in azatlısı *Mihce İbn Âiş*'e isabet ederek onu şehit etmişti.

Savaşta fertlerin gayretleri elbette çok önemliydi; ancak, bu gayretlerin birleştirilerek kullanılması çok daha ehemmiyet arz ediyordu. Onun için Efendiler Efendisi ashâbına şöyle seslendi:

– Ben sizlere izin vermedikçe asla savaşa başlamayın! Ancak size yaklaştıklarında onlara ok atın! Onlar size iyice yaklaşıp saldırmadan kılıçlarınıza sarılmayın ve onları, öncelikle oklarınızla karşılayın!

Aynı zamanda bu, eldeki kıt kanaat imkânları en verimli şekilde

---

48 O gün kuyuya koşup da gelenlerin arasından sadece Hakîm İbn Hizâm ayakta kalabilmiştir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/169; Beyhakî, Delâil, 3/56

kullanmak demekti. Bir müddet sonra Hz. Ebû Bekir, Efendimiz'e şöyle seslenecekti:

– Yâ Resûlallah! Artık onlar bize iyice yaklaştı ve hatta bize zarar bile vermeye başladılar!

Mübâreze

Artık iki ordu birbirine iyice yaklaşmıştı ki Rebîa'nın oğulları Utbe ve Şeybe kardeşlerle Velîd İbn Utbe öne çıkıp, mü'minlerden kendileriyle vuruşup mübareze edecek yiğit istemeye başladılar.[49] Bir meydan okumaydı aynı zamanda bu! Babası Utbe'nin, öne çıkıp da Efendimiz'e meydan okurcasına haykırdığını gören oğul Ebû Huzeyfe, kılıcına sarılıp da ileri atılmak isteyince Efendiler Efendisi müdahale edip onu geri çekti. Zira, müşrik bile olsa, böyle bir ortamda babaya kılıç kaldırılmamalıydı.

Bunun üzerine Ensâr'dan, Afrâ Binti Ubeyd'in oğulları *Avf* ve *Muâz* kardeşlerle *Abdullah İbn Revâha* ileri çıktı. Ancak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), müşriklerle ilk buluşma noktası olan Bedir'de Ensâr'ı öne sürmek istemiyordu. Çünkü, Kureyş'in asıl hedefinde Ensâr bulunmuyordu. Onun için, onların geri çekilmelerini talep etti.

Müşrikler, bunu da kendi lehlerine yorumlamışlardı ve:

– Yâ Muhammed! Bizim karşımıza, kavmimiz arasından denk insanlar çıkar, diye bağırıyorlardı. Bunun üzerine Efendimiz:

– Ey Hâşimoğulları, diye seslendi. Kalkın ve Allah'ın nurunu söndürmek isteyen bu batıl güruha, Nebinizi hak ile gönderen Allah hakkı için vuruşup savaşmanın ne olduğunu gösterin!

Adres netleşmişti; zaten mübarek gözler de onlar üzerinde yoğunlaşmıştı ve Hz. *Hamza*, Hz. *Ali* ve Efendimiz'in amca oğlu Hz. *Ubeyde İbn Hâris*, gergin yaydan fırlayan ok gibi hemen öne çıktılar. Üzerlerinde kar gibi beyaz urbalar vardı. Onun için, kendileriyle savaşmak için bekleşen müşrik mübârizler onları tanıyamamıştı. Utbe sordu:

---

49 O gün için genel âdet, şöyleydi: Daha savaşa başlamadan önce ordunun içindeki en kahraman kişiler öne çıkar ve herkesin önünde önce bunlar dövüşürdü. Hangi tarafın galip geleceği de, bir ölçüde bu insanların performanslarıyla ölçülür ve bu bir iftihar vesilesi sayılırdı ve buna *mübâreze* denilmekteydi.

– Sizler de kimlersiniz? Konuşun ve kendinizi tanıtın bize!

– Ben, Abdulmuttalib'in oğlu, Allah ve Resûlullah'ın da aslanı Hamza, dedi Hz. Hamza, yüreklere korku salan bir ses tonuyla. Utbe, altta kalmak istemiyordu:

– Ben de, bu dostlarımın aslanıyım, dedi önce ve arkasından da, onun kendisine denk bir mübâriz olduğunu söyleyip ilave etti:

– Peki, bu yanındaki iki kişi kim?

– Ali İbn Ebî Tâlib ve Ubeyde İbn Hâris İbn Abdilmuttalib, diye cevapladı Hz. Hamza.

Bunlar da denk insanlardı ve bunun üzerine Utbe, Velîd'e seslenerek ilk vuruşmayı onun yapmasını istedi.

Velîd'in karşısına Hz. Ali çıkmıştı. Şimşek hızıyla inen iki kılıç darbesi, işini bitirmeye yetmişti Velîd'in! Herkes, birbirine bakıyordu; zira, daha başlamadan mübareze bitivermiş, Velîd'in cansız bedeni yere serilivermişti. Büyük bir şok yaşıyorlardı.

İş başa düşmüştü. En azından ikinci hamleyi kendileri kazanmalı ve ordunun bozulan moralini yerine getirmeliydiler. Bunun için Utbe, bu sefer kendisi ileri atıldı. Karşısında Hz. Hamza duruyordu. Kılıçların çekilmesiyle birlikte Utbe'nin de yere yığılışı bir olmuştu. O da, yerde cansız yatıyordu artık.

Derken sıra, Utbe'nin kardeşi Şeybe'ye gelmişti. Her ne kadar morali bozulsa da, ağabeyinin intikam hırsı bürümüştü gözlerini. Kılıcını çekti ve bu hırsla üzerine yürümek istedi Hz. Ubeyde'nin. O gün, ashâb arasındaki en yaşlı insandı Ubeyde İbn Hâris. Onun için, mübareze biraz uzadı. Hatta Hz. Ubeyd de yaralanmıştı; ayağına gelen bir kılıç darbesiyle sarsılınca Hz. Hamza ve Hz. Ali devreye girmiş ve Şeybe'nin de hakkından gelmişlerdi.

Ayağı kopan Hz. Ubeyde'yi Hz. Hamza ve Hz. Ali omuzlayacak ve Efendimiz'in huzuruna getireceklerdi. Kan kaybediyordu. Ayağını yere uzattırdı ve Hz. Ubeyde'yi teselli etmeye başladı. Ancak ne kopan ayağı ne de kaybettiği kan sebebiyle hâlsiz düşmesi, onun umurundaydı:

– Yâ Resûlallah, dedi. Şâyet bugün Ebû Tâlib yaşıyor olsaydı, bugün benim kendisini haklı çıkardığımı görecekti!

Amcası Ebû Tâlib'in, daha o günlerdeyken söylediği bir şiiri ha-

tırlatıyor ve kendi üstüne düşeni yerine getirdiğini söylemek istiyordu.[50]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), amcasının oğlu Ubeyde İbn Hâris'i ne ile teselli edeceğini iyi biliyordu ve ona şu müjdeyi verdi:

– Ben şehadet ederim ki sen şehitsin!

Ve Savaş...

Derken, savaş başlamıştı. Mekke, son bir hamle ile Müslümanların işlerini bitirmek için olabildiğince yükleniyor; Müslümanlar ise, on beş yıldır çektikleri eza ve cefanın son bulması adına ve küfrün sesini kesip imanın yenilmezliğini göstererek Allah'ın adını cihanda hâkim kılabilmek için vuruşuyordu.

Mekkelilerin hesap etmedikleri şeyler vardı; her şeyden önce Muhâcirler, onların tahmin ettikleri insanlar değildi. Savaşın gereğini de yerine getiren bu insanlar, aynı zamanda karşı konulmaz bir iman gücüne sahiptiler ve bu gücün önünde durmaya imkân yoktu. Savaş sonrasında ayakta kalabilenlerin anlatacakları gibi, o gün hangi kafayı kimin kılıcının indirdiğini, hangi kola da kimin kılıç vurduğunu takip edemeyecek kadar hızlı bir gündü.[51]

Şüphesiz savaşta en önde çarpışan, Efendiler Efendisi olacaktı. Daha sonra, bunu ifade ederken Hz. Ali şunları söyleyecekti:

– Bedir gelip çatınca biz, Resûlullah'a sığınarak kendimizi emniyette hissediyorduk.

O gün O (sallallahu aleyhi ve sellem), müşriklere en yakın yerde savaşıyor ve insanlar arasında savaşın hakkını da en fazla O veriyordu. Demek ki, dua ve tazarru ile cihad yanında bedenin de hakkı verilecek ve bir taraftan insanlar teşvik edilirken diğer yandan da nasıl savaşılması gerektiği ümmete gösterilerek iki makam cemedilmiş olacaktı.

---

50 Şiirinde Ebû Tâlib şöyle demişti:

- Siz Muhammed'i bugün yalanlıyorsunuz, ama Beytullah'a yemin olsun ki bugün sesimizi çıkarmayız! Gün gelince biz de O'nun etrafında çarpışıp kahramanca mücadele ederiz. O'nun etrafında kütükte doğranmış etler gibi kalmadıkça ve oğullarımızdan ve canlarımızdan olmadıkça O'nu asla size teslim etmeyiz! Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 2/111; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 10/158 (10312)

51 Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/26

Bir aralık Efendimiz'in:

– Genişliği dünya ve semalar kadar olan Cennet'i kazanmak için yarışın! Nefsim yed-i kudretinde olana and olsun ki, bugün burada sadece Allah rızasını hedefleyerek, sabırla ve geri dönmeyi düşünmeden hep hücum ederek savaşıp da şehit düşeni Allah (celle celâluhû), mutlaka Cenneti'ne koyacaktır, dediği duyulmuştu. Bu sırada *Umeyr İbn Humâm*, bir kenara çekilmiş, açlığını bastırmak için hurma yiyordu. Efendimiz'in sesini duyar duymaz,

– Bak... Bak... Yâ Resûlallah! Genişliği dünya ve semalar kadar mı, diye sordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Evet, dedi.

– Yani şimdi, benimle Cennet arasında, sadece şunların beni öldürmesi mi var!

Sonra da elindeki hurmalara bakarak:

– Sizler benim, Rabbime kavuşmama engel oluyorsunuz, dedi ve arkasından da, elindeki hurmayı bir kenara savurarak kılıcına yöneldi. Onu kaptığı gibi düşmanın içine daldı ve gözlerden kayboldu.[52]

Bir aralık Efendimiz'in yanına yaklaşan Hz. Ömer, zırhları içinde çevik hareketler yapıp düşmana korku salarken O'nun:

– Şüphesiz bunlar, hezimete uğrayacak ve gerisin geriye kaçıp gidecekler,[53] meâlindeki âyeti okuduğunu duymuştu. Kendi kendine düşündü; şâyet Allah ve Resûlü bunu söylüyorsa, mutlaka Mekke müşrikleri bugün mağlup olacak ve kaçıp gerisin geriye gideceklerdi!

Ebu'l-Bahterî

Savaş esnasında ashâbdan *Mücezzer İbn Ziyâd*, Efendimiz'in emân verdiği isimlerden birisi olan Ebu'l-Bahterî ile karşılaşmıştı. Verilen talimatları çiğnememek için o kadar duyarlı idiler ki Hz. Mücezzer, savaşın bu en kızgın anında bile Ebu'l-Bahterî'ye şöyle seslenecekti:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bizim seni öldürmemizi yasakladı!

---

52 Bkz. Müslim, Sahîh, 3/1510 (1901); Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 3/136; Beyhakî, Sünen, 9/43

53 Kamer, 54/45

Bunu duyan Ebu'l-Bahterî, bir miktar rahatlamıştı. Ancak o yalnız değildi; Mekke'den bu yana birlikte yol arkadaşlığı yaptığı dostu Cünâde İbn Müleyhe de onunla birlikteydi ve:

– Peki, arkadaşımın durumu ne olacak, diye sordu. Hz. Mücezzer:

– Arkadaşın için böyle bir emân yok! Vallahi de biz, arkadaşının peşini bırakmayız! Resûlullah, bize sadece seninle ilgili talimat verdi, şeklinde cevaplayınca Ebu'l-Bahterî:

– Öyleyse, ben de arkadaşımı kendi hâline bırakamam! Vallahi, öleceksem, ben de onunla birlikte ölürüm! Hem sonra, benim için Mekke kadınları, "Hayatta kalabilmek için arkadaşını yalnız bıraktı." diye söylenirler, dedi ve kılıç sallamaya devam etti. Bir taraftan da şunları söylüyordu:

– İbn Hurre, sağ salim yoluna devam edecek veya ölünceye kadar arkadaşını asla teslim etmeyecektir!

Derken, aralarında yeniden mücadele başladı. Asabiyet damarı yine öne geçmiş Ebu'l-Bahterî, bütün hırsıyla kılıç sallıyordu. Nihâyet, Hz. Mücezzer'in yaptığı bir hamle neticesinde isabet eden bir kılıç darbesiyle yere yığılıverdi.

Mücezzer İbn Ziyâd, ne yapacağını şaşırmıştı. Bir taraftan sevinmek istiyordu; çünkü küfür adına bir çam daha devrilmişti. Ancak, üzüntüsünü de üzerinden atamıyordu; zira Efendimiz'in uyardığı bir adamı öldürmüştü!

Nihâyet, boynu bükük huzura geldi; her hâlinden mahcubiyet okunuyordu. Kısık sesiyle, durumdan Efendiler Efendisi'ni haberdar ederken şunları söylüyordu:

– Yâ Resûlallah, dedi. Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, onu esir edip Sana getirmek için çok uğraştım; ancak o, buna yanaşmadı ve savaşarak ölmeyi tercih etti. Ben de onu öldürmek zorunda kaldım.

Ebû Cehil'in Sonu

Ön saflarda savaşan Abdurrahman İbn Avf'ın yanına bir aralık Ensâr'dan iki delikanlı geldi. Bunlar, *Muâz İbn Amr İbn Cemûh* ve *Muâz İbn Afrâ* adındaki iki Ensâr idi. Bıyıkları yeni terlemiş bu gençler, kervanı takip için Medine'den yola çıkarken, belli ki geri dönmekten son anda kurtulmuş ve buraya kadar gelebilmişlerdi.

Hatta sağ ve sol tarafına gelen bu iki delikanlıyı gören Hz. Abdurrahman, bunlar yerine yanında daha tecrübeli insanların olması temennisinde bulunacaktı. Ancak onların derdi, kendisiyle birlikte savaşmak değildi; birisi usulca yanına yaklaşacak ve yanındaki arkadaşına da duyurmamak için sesini biraz da kısarak fısıltı hâlinde ona şunu soracaktı:

– Ey amca! Sen Ebû Cehil'i tanıyor musun?

– Evet, tanıyorum, dedi Abdurrahman İbn Avf ve sordu:

– Peki, senin Ebû Cehil'le ne işin var ey kardeşimin oğlu?

– Resûlullah'a küfrettiğini duydum; nefsim yed-i kudretinde olana and olsun ki, şâyet onu görürsem, gölgem gölgesinden ayrılmadan önce mutlaka onu öldüreceğim!

O, Abdurrahman İbn Avf'a bunları söylerken diğer delikanlı da arkadan eteğinden çekiyor ve o da, benzeri şeyler söyleyip gizlice Ebû Cehil'i soruyordu. Abdurrahman İbn Avf, bu iki delikanlıların hâl ve istekleri karşısında şaşkınlığını gizleyememişti ama yine de:

– İşte, sizin bana sorduğunuz adam şu, diyecek ve karşısında şiir mırıldanarak savaşan Ebû Cehil'i gösterecekti.

Daha o, parmağını kaldırıp da işaret eder etmez her iki genç, yaydan fırlayan ok misali Ebû Cehil'in olduğu yere doğru koşmaya başlamışlardı. Abdurrahman İbn Avf, arkadan gençleri hayranlıkla seyre dalmıştı. İnsanlar:

– Bugün Ebû Cehil'in yanına kimse yaklaşamaz, diyorlardı ama gençler çoktan Ebû Cehil'in yanına sokulmuşlardı bile. Onların gitmesiyle Ebû Cehil'in yere serilmesi arasında çok az bir zaman geçmişti; Her ikisi birden saldırmış ve inen kılıç darbeleriyle Ebû Cehil yere serilmiş can çekişiyordu.

Sevinçle huzura geldiler; onlar için bir Allah düşmanı daha devrilmişti ya, bundan daha büyük bir müjde olamazdı. Şimdi bu müjdeyi Allah Resûlü ile de paylaşma zamanıydı ve ümmetin firavunu Ebû Cehil'i öldürdüklerini söylüyorlardı. Onların heyecanlarına ayrı bir değer veren Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Peki, onu hanginiz öldürdü, diye sordu. Her ikisi de:

– Onu ben öldürdüm, diyordu. Bu sefer de onlara:

– Kılıçlarınızdaki kanı sildiniz mi, diye sordu.

– Hayır, yâ Resûlallah, dediler. Bu arada kılıçlarını da çıkarmış, her birisi de, Ebû Cehil’i kendisinin öldürdüğünü ispat için onları Efendimiz’e göstermeye çalışıyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her iki kılıca da dikkatlice baktı ve:

– Onu ikiniz öldürmüşsünüz, buyurdu.

Muâz İbn Afrâ küfür ordusunu İslâm’a karşı kışkırtıp da Bedir’e kadar getiren böylesine önemli bir adamı öldürmüş olmanın hazzıyla huzurdan ayrılırken, kolundaki kılıç darbesini fark etmişti. Kan kaybediyordu. Meğer, Ebû Cehil’e kılıç sallarken onun oğlu İkrime de, Muâz’ı hedeflemiş ve koluna bir kılıç darbesi indirmişti.

Ebû Cehil devrilmişti ama hâlâ yaşıyordu. Artık savaş bitmişti Efendimiz’in talimatıyla sahabe, savaş meydanında dolaşıp da neticeyi görmek istiyordu. Hatta Ebû Cehil’in de ölüler arasında olup olmadığını Efendimiz özellikle sormuş ve tanıyamazlarsa bacağındaki bir yarayı tarif ederek ona bakmalarını tembih etmişti. Zira Hira’daki vuslat öncesinde, Abdullah İbn Cüd’ân’ın hanesinde bulundukları bir sırada Ebû Cehil oyunbozanlık yapmış ve Efendimiz de onu yere çalıvermişti. İşte bu hadise sonrasında Ebû Cehil’in dizinde yara oluşmuştu. Bugün Allah Resûlü aynı yaranın izini hatırlatıyordu.

Abdullah İbn Mes’ûd, Ebû Cehil’i fark ettiğinde Ebû Cehil’in ölümüne ramak kalmıştı. Yüzünü demir miğferle kapatmış, kılıcını da dizi üzerine koymuştu. Hareket edecek hâli yoktu ve yüzü yere bakıyordu. Ancak, hâlâ yaşıyordu. Önce, kılıcını kaldırıp işini bitirmek istedi; ancak bu, onun için kolay bir ölümdü. Ebû Cehil, hezimeti iliklerine kadar yaşamalıydı. Bir de, yıllar önce kendisine karşı savurduğu tehditleri hatırladı. Mekke’nin o sıkıntılı günlerinde:

– Seni mutlaka öldüreceğim, diye İbn Mes’ûd’u tehdit etmişti. Hatta o zamanlar İbn Mes’ûd bir rüya görmüş ve bu rüyasını da, Ebû Cehil’i kendisinin öldüreceği şeklinde yorumlamıştı. Onun için iyice yanına yaklaştı ve ayağını Ebû Cehil’in başına hafifçe dokundurarak:

– Seni rezil ve rüsva eden Allah’a hamd olsun ey Allah düşmanı! Şimdi aklın başına geldi mi, diye seslendi.

Ebû Cehil, hâlâ eski Ebû Cehil’di. Ne yenilgiyi bir türlü kabullenmek istiyor ne de küfründen taviz veriyordu. İbn Mes’ûd’un bu sözlerine karşılık şunları söyleyecekti:

– Niye rezil ve rüsva olayım ki! Neticede bir adamı öldürmüş oluyorsunuz! Beni öldüren bir baldırı çıplaktan dolayı mı rezil olayım!

Ebû Cehil'in derdi başkaydı; çünkü aklı, hâlâ savaştaydı. Bir macera uğruna Bedir'e kadar getirdiği ordunun durumunu öğrenmek istiyordu ve güçlükle sordu:

– Sen esas bana söyle; kim galip geldi?

– Zafer, Allah ve Resûlü'nün, diye haykırdı İbn Mes'ûd.

Ebû Cehil'i öldüren bu haberdi. Kin ve nefretinden zerre kadar taviz vermeyen bu adam, İbn Mes'ûd'a acı acı baktı. Küfrün tükenişiydi bu bakışlar aynı zamanda. Ancak kibir ve gururundan da taviz vermek istemiyordu. Bu hâldeyken bile İbn Mes'ûd'u küçümsüyor ve içinde bulunduğu konumu kabullenmek istemiyordu. Onu hâlâ koyun çobanı olarak görüyordu; hâlbuki koyun gütmenin ayıplanacak bir yanı olamazdı. Hem, her peygamberin koyun güttüğünü bizzat Efendiler Efendisi beyan buyurmuştu. Evet, İbn Mes'ûd da koyun gütmüştü ama esasında Ebû Cehil'in maksadı, giderayak İbn Mes'ûd'a hakaret etmekti. Bu bardağı taşıran son damla olmuş ve kaçınılmaz sonunu kendisi hazırlamıştı.

Ve... Yılların vebalini üzerinde taşıyan Ebû Cehil'e son darbeyi indirdi İbn Mes'ûd. Küfür adına önemli bir kale daha yıkılmıştı. Onun ölümü, aynı zamanda Bedir'in dönüm noktasını ifade ediyordu. Zira zaten onun zorlamasıyla Bedir'e gelen müşrikler, onun da öldüğünü duyar duymaz kaçmaya başlamışlardı.

Efendimiz'e bu müjdeyle gelen İbn Mes'ûd:

– Yâ Resûlallah, diye seslenecek ve Ebû Cehil'in ölüm haberini verecekti. Haberi duyar duymaz Efendimiz, önce:

– Lâ ilâhe illallah, dedi. Arkasından da sordu:

– Gerçekten öldürülmüş mü?

– Evet, deyince, önce secdeye kapandı ve ardından da, iki rekât namaz kılıp:

– İslâm'ı ve Müslümanları aziz kılan Allah'a hamd olsun, buyurdu.

Artık, hakla batılın arası iyice belirginleşip müşrikler kaçmaya

başlayınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kılıcını çekecek ve onları arkadan takip etmeye başlayacaktı. Bu takip sırasında yine:

– Onların toplu kuvvetleri bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklar,[54] meâlindeki âyeti tekrar edip duruyordu. Bu âyet, bundan beş yıl önce Mekke'de inmişti ve o gün bugündür sahabe, müşrik ordusunun hezimet yaşayıp da kaçacağı günü bekliyordu. Bedir günü olup da müşrikleri kaçarken gören ve bu kaçışı takip ederken de Allah Resûlü'nün bu âyeti okuduğuna şahit olan sahabenin, söz konusu âyetin daha o günden Bedir müjdesini verdiğinde şüphesi kalmamıştı.

Artık Bedir meydanında, bir kenarda bağlanıp bekleyen esirlerle cansız yatan müşrik bedenlerden başka Kureyş ordusundan herhangi bir unsur kalmamıştı. Bir grup sahabe, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte esirleri teftiş ediyor. Bu esnada sahabe arasından birisi ileri atılacak ve sıranın, şimdi de kaçan kervana geldiğini söyleyecekti. Bunu, Efendimiz'in amcası Hz. Abbâs da duymuştu ve hemen sesini yükseltti:

– Hayır, bu Sana helal olmaz!

Herkes şaşırmıştı. Olacak şey değildi; bir adam hem esir olacak hem de kendilerini esir alanlara akıl öğretecekti! Efendiler Efendisi de sordu:

– Peki, niye?

– Çünkü, Allah (celle celâluhû) Sana, iki topluluktan birisini vadediyor şimdi de onlardan birisini Sana vermiş bulunuyor!

Gerçekten doğruydu; Allah (celle celâluhû), Bedir zaferini bir ihsan olarak lütfettiğine göre bir de kervanın peşine düşerek hırs göstermek olmazdı ve Hz. Abbâs'a dönen Efendimiz:

– Doğru söylüyorsun, buyurdu.

Bu arada, Allah'ın kendilerine bahşettiği zaferi, şiirin kalıplarına döküyor ve Hz. Ebû Bekir ile karşılıklı olarak sevincini paylaşıyordu. Bir aralık yanına, Tâif dönüşünde kendisine emân veren Mut'im İbn Adiyy'in oğlu Cübeyr gelecek ve onları affetmesi için talepte bulunacaktı. Resûlullah'ı düşündürüp maziye götüren bir talepti bu ve bir müddet sonra şunları söylemeye başladı:

---

54 Kamer, 54/45

– Şâyet, Mut'im İbn Adiyy bugün yaşıyor olsaydı ve şu esirler konusunda Benimle konuşmuş olsaydı, sırf onun hatırı için bunları serbest bırakırdım!

Vefa insanıydı ve O'nunla birlikte o günleri yaşayanlar, Mut'im İbn Adiyy'in üç yıl süren boykotun kaldırılmasındaki rolünü düşünüyor, Tâif dönüşünde ortaya koyduğu kahramanlığı hatırlamaya çalışıyorlardı; zira Mut'im, her iki kritik noktada da önemli roller üstlenmiş ve Allah Resûlü ve mü'minler yanında yer alarak zulüm adına karanlık bir dönemin daha kapanmasına vesile olmuştu![55]

Savaşta Kulluk Hassasiyeti

Savaşın en kızgın olduğu demlerde Efendimiz'i merak edip de yanına gelen Hz. Ali, O'nu secdeye kapanmış hâlde dua ederken bulmuştu. Yeri gelince ve ihtiyaç hissettiğinde en önde savaşmaktan geri durmayan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), vadedilen zaferin gelebilmesi için en azından onun kadar önemli olan Rab ile irtibat konusunda da taviz vermek istemiyordu. Resûlullah emniyetteydi ve Hz. Ali yeniden saflar arasına dalıp savaşmaya başladı. Ancak, aklı sürekli Efendimiz'deydi ve yeniden O'nun yanına geldi. Gördüğü manzara değişmemiş yine secdede duaya devam ediyordu.

Nihâyet, savaş bitmiş ve ortalık da durulmuştu. Hz. Ali, yeniden Efendimiz'in yanındaydı. Ne garip ki O (sallallahu aleyhi ve sellem), hâlâ secde hâlini devam ettiriyor ve:

– Ey Hayy ve Kayyûm olan Allah'ım, diye tazarru ve niyazda bulunuyordu. Ve bu hâl, Kureyşliler Bedir'i bırakıp gidene kadar da devam edecekti.

O günü anlatırken Hz. Câbir, şu hatırasını paylaşacaktı:

– Bedir savaşı sırasında Resûlullah ile birlikte namaz kılıyorduk. Bir aralık namazında tebessüm ettiği dikkatimizi çekmişti. Namazını bitirince de:

– Yâ Resûlallah! Sizi namazda tebessüm ederken gördük; sebebi ne ola ki, diye sorduk. Cevap olarak O (sallallahu aleyhi ve sellem) bize şunları söyledi:

---

55 Yaşlı Mut'im, Bedir'den yedi ay kadar önce vefat etmişti. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât,1/233; İbn Abdilberr, İstîâb, 1/69

– Yanımdan, birilerinin peşinden gidip de geri dönerken üzerine bulaşmış toz ve toprakla birlikte Mîkâîl geçiyordu. O Bana tebessüm edince Ben de ona tebessüm ettim![56]

Bedir'deki Melekler

Bedir, her yönüyle olağanüstü idi. Kureyş, ne umutlarla Mekke'den kopup buralara kadar gelmişti ama şimdi kolu ve kanadı kırık olarak geri dönmek zorunda kalıyordu. Hem de, neredeyse lider konumundaki bütün değerlerini Bedir'de bırakmış olarak! Onlar için Bedir, başlamadan biten bir savaştı! Zira ne olduğunu anlayamadan kelleleri vücutlarından ayrılmış ve hasat mevsiminde olgunlaşan başaklar gibi kolayca biçilivermişlerdi. Sanki görmedikleri birileri geliyor ve teker teker işlerini bitiriyordu. O gün yaşama imkânı bulup da geri dönebilenler veya bunlar arasından daha sonra İslâm'la şerefyâb olanların anlattıkları hep aynı noktaya vurgu yapıyordu: O gün Kureyş ordusunu, gaybî bir el perişan etmişti!

Sayılarını azımsadıkları İslâm ordusuna hücum ederken birden bir bulut belirmiş ve bu, müşrikleri endişeye sevketmişti. Zira, Ebrehe ordusunun başına gelenler o kadar anlatılmıştı ki, bir anda zihinlerde yeniden şimşekler çakmaya başlamıştı. Gördükleri, sadece mücerret bir bulut da değildi; bulutun içinden hücum sesleri geliyor ve at kişnemeleri kılıç şakırtılarına karışıp Bedir'in her yerinde yankılanıyordu. O kadar ki, az önce kendilerinin dörtte biri olarak gördükleri İslâm ordusunu artık daha farklı değerlendiriyor ve kendilerinden en az iki kat daha fazla olduğunu düşünüyorlardı. Bir anda her şey değişmiş ve bu değişiklik onları, ölüme biraz daha yaklaştırmıştı.

Bedir'de esir alınıp da, bedelini ödedikten sonra Mekke'ye dönecek olan Süheyl İbn Amr, o gün yaşanan olağanüstülükleri aktarırken:

– Bedir günü ben, sema ile arz arasında öyle küheylanlar ve bunlar üzerinde beyaz elbiseli öyle süvariler gördüm ki, sanki bunlar önlerine geleni esir alıyor ve öldürüyorlardı, ifadelerini kullanacaktı.

---

[56] Ebû Ya'lâ, Müsned, 4/49; Heysemî, Mecmaü'z-Zevâid, 6/283

O günü anlatırken Abdurrahmân İbn Avf, önce Efendimiz'in sağ ve sol tarafında iki kişinin savaştığını gördüğünü, ardından da ön ve arkasına birer kişinin daha gelerek O'nu tehlikelerden koruduğunu müşahede ettiğini anlatacaktı.

O gün de Dıhyetü'l-Kelbî suretinde gelen Cibril-i Emîn'le hoş sohbet ettiği günlerden birinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Bedir günü meleklerden 'Ukdum, hayzûm' diyen hangisiydi, diye soracak ve buna mukabil:

– Sema ehli arasında bilip tanıdıklarımın hepsi, cevabını alacaktı.

O gün esir alınanlardan Sâib İbn Ebî Hubeyş, yemin billâh ederek kendisini insanlardan hiç kimsenin esir almadığını söyleyecekti. Ona:

– Peki, öyleyse seni kim esir aldı, diye sorunca da:

– Kureyş hezimet yaşamaya başlayınca ben de büyük bir şok yaşamıştım. Sema ve yeryüzünü dolduran alnı ve ayakları sekili bir at üzerinde uzun boylu, beyaz giysili ve sarıklı bir adam bana yetişti ve gelip beni iple sıkıca bağladı. Bu sırada Abdurrahmân İbn Avf yanıma geldi ve beni bu hâlde görünce:

– Bu adamı kim esir aldı, diye askerlere bağırdı. Kimseden ses çıkmamıştı. O da, beni yanına alarak Resûlullah'ın yanına kadar getirdi. Allah Resûlü bana:

– Ey İbn Ebî Hubeyş! Seni kim esir aldı, diye sordu.

– Bilmiyorum, diye cevapladım. Bunun üzerine O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Seni, meleklerden bir melek esir aldı, buyurdu.

Efendimiz'in amcası Hz. Abbas'ı da Ebu'l-Yeser adında zayıf yapılı bir sahabî esir almıştı. Hâlbuki Hz. Abbâs, güçlü ve iri yapılı bir adamdı. Daha sonraları Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebu'l-Yeser'i karşısına alacak ve:

– Yâ Eba'l-Yeser! Söyler misin, Abbas'ı sen nasıl esir aldın, diye amcasını nasıl etkisiz hâle getirdiğini soracaktı. Mahcubiyet içinde şunları söyledi:

– Yâ Resûlallah! Onu esir alırken bana, ne daha önce ne de daha sonraları gördüğüm şöyle şöyle görünümlü bir adam yardım etti.

Ebu'l-Yeser'in bu samimi ve içten cevabına mukabil Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sana, kerem sahibi bir melek yardım etmiş, buyurdular.

O gün her şey bittikten sonra Cibril-i Emîn Efendiler Efendisi'nin huzuruna gelecek ve şöyle seslenecekti:

– Yâ Muhammed! Allah (celle celâluhû) beni Sana gönderdi ve Sen razı oluncaya kadar yanında kalmamı emir buyurdu; Sen şimdi razı mısın?

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Cibril'e:

– Evet, razıyım, dedi ve arkasından da artık Bedir'den ayrılıp gidebileceğini söyledi.

Şehitler

O gün mü'minlerden on dört şehit vardı. Bunların altı tanesi Muhâcir; ikisi Evs ve altısı da Hazrec olmak üzere sekiz tanesi de Ensâr'dı.[57] Şehitler arasında, mübârezeye çıkıp da ayağı kopan Efendimiz'in amca oğlu *Ubeyde İbn Hâris*, Sa'd İbn Ebî Vakkâs'ın küçük kardeşi *Umeyr İbn Ebî Vakkâs*, üç kardeşiyle birlikte Bedir'e gelen *Âkıl İbn Ebî Bükeyr*, Afrâ Validemizin oğulları *Avf* ve *Muavviz*, *Umeyr İbnü'l-Hümâm*, *Sa'd İbn Hayseme*, *Züşşimâleyn İbn Abdiamr*, *Mübeşşir İbn Abdilmünzir*, Hz. Ömer'in azatlı kölesi *Mihce'*, *Safvân İbn Beydâ*, *Yezîd İbn Hâris*, *Râfi' İbn Muallâ* ve Enes İbn Mâlik'in halaoğlu *Hârise İbn Sürâka* (radıyallahu anhum ecmaîn) gibi isimler vardı.

Evet, ortada bir zafer vardı ve her hâlükârda buna sevinmek gerekiyordu. Ancak sonuç zafer de olsa, Bedir'e bir hüzün çökmüştü. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) için, her bir insan bir âlem demekti ve çok önemliydi. Şimdi ise, ashâbından on dört kişiyi Bedir'de bırakıp geri dönmek zorundaydı. Gerçi Cibril'in getirdiği haber, kendilerine isabet edenin en az iki katının karşı taraf için söz konusu olduğunu anlatacak ve başlarına gelen bu kadar meşakkete rağmen üzülmemeleri gerektiğini ifade edip mü'minleri teselli edecekti.[58]

---

57 Şehitlerin sayısı bazı rivâyetlerde on sekiz olarak geçmektedir. Bkz. Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, 10/202

58 Bkz. Âl-i İmrân, 3/165

Bu şartlar altında Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Bedir'den hemen dönmeyecek ve burada üç gün beklemeyi tercih edecekti. Bu süre içinde Efendiler Efendisi, kendisiyle birlikte Bedir'e gelen ve herkesten önce şehadet şerbetini yudumlayan ashâbının namazlarını kıldıracak, onlar için dua edip Rabb-i Rahîm'ine yalvaracak ve ashâbıyla birlikte son yolculuklarına bizzat iştirak edecekti.

Ölülere Sesleniş

Müşrikler ise, Bedir'i terk edip kaçarken arkada yetmiş tane ölü bırakmışlardı.[59] Savaş başlamadan önce Efendimiz'in yaptığı duada isimlerini zikredip de beddua ettiği *Ebû Cehil*, *Ümeyye İbn Halef*, Rebîa'nın oğlu *Utbe* ve *Şeybe* kardeşler ve *Ukbe İbn Ebî Muayt* da, Bedir'de ölenler arasındaydı. Hem de bunlar, Efendiler Efendisi'nin daha savaş başlamadan önce gösterdiği yerlerde cansız uzanmış yatıyorlardı. Kısa zaman sonra, kızgın güneşin altında kokmaya başlayacak ve etrafa dayanılmaz bir koku yayacaklardı.

Velîd İbn Utbe, Ebû Süfyân'ın oğlu *Hanzala*, Ümeyye İbn Halef'in oğlu *Ali*, *Ukbe İbn Ebî Muayt*, Hz. Talha'nın amcası *Umeyr İbn Osman*, Ümmü Seleme Validemizin kardeşi *Mes'ûd İbn Ebî Ümeyye* ve *Ebu'l-Bahterî* gibi isimler de Mekke müşrikleri arasından öldürülen önemli kişilerdi.

Bir de, Müslüman oldukları hâlde baskı altında tutulan ve zorla savaşa getirilen gençler vardı; boyunlarında bukağı, ayaklarında da pranga olduğu için bu insanlar, diğer Müslümanlar gibi hicret de edememiş ve Bedir konusunda da efendilerine boyun eğmek zorunda kalmışlardı. Bunlar, *Hâris İbn Zem'a, Ebû Kays İbn Fâkihe, Ebû Kays İbn Velîd, Ali İbn Ümeyye ve Âs İbn Münebbih* gibi isimlerdi. Daha Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'de iken Müslüman olmuşlar; ancak babalarının şiddetli baskıları altında pek varlık gösterememişlerdi. Bugün ise hepsi, Bedir'de can vermiş bulunuyordu. Acı bir tecrübeydi; benzeri bir durumla karşılaşmamak için Cibril-i Emîn gelecek ve arkada kalanların kulağına küpe olacak şu mesajları getirecekti:

---

59 Müşriklerin geride bıraktığı ölü sayısının elli olduğu şeklinde bir rivâyet vardır. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/270; Süheylî, Ravdu'l-Unf, 3/167

– İman edip de hicret etmeyerek kendi öz nefislerine zulmeder vaziyette olanların canlarını alırken melekler onlara diyorlardı ki: "*Ne işte idiniz?*" Onlar da: "*Biz bu ülkede, dinin emirlerini uygulayamayan, baskı altında yaşayan kimselerdik*" deyince, melekler bu sefer şöyle diyorlardı: "*Peki, Allah'ın dünyası geniş değil miydi; siz de oradan hicret etseydiniz ya?.*" İşte onların durağı Cehennem'dir. Ne fena bir dönüş yeridir orası![60]

Savaş biteli üç gün olmuştu; Efendimiz, atını hazırlayıp yola koyulmadan önce, müşriklerin elebaşlarının olduğu yere geldi ve her birinin künyesini sayarak onlara şöyle seslenmeye başladı:

– Ey filan oğlu falan! Ey Ebû Cehil İbn Hişâm! Ey Utbe İbn Rebîa! Ey Şeybe İbn Rebîa! Ey Ümeyye İbn Halef! Allah ve Resûlü'ne itaatsizlik etmenin ne demek olduğunu şimdi gördünüz mü? Rabbinizin, sizin için vadettiklerinin de hak olduğunu gördünüz mü? Ben, gerçekten Rabbimin Bana vadettiklerinin hak olduğunu yakînen görmüş bulunuyorum! Sizin kadar peygamberine kötülük yapan yoktur! İnsanlar Beni tasdik ederken sizler Beni yalanladınız! Onlar Beni sinelerine sararken sizler Beni memleketimden çıkarıp kovdunuz! Başkaları Bana yardım ederken sizler, Bana karşı savaş ilan ettiniz! Ve Allah da, Bana yaptığınız bütün bunlardan dolayı sizi çok kötü şekilde cezalandırdı. Hâlbuki sizler, emîn olduğum hâlde Beni yalanla itham ediyor, sadık ve doğru olduğum hâlde Bana yalancı diyordunuz!

Efendiler Efendisi'nin bu ifadelerine şahit olan Hz. Ömer devreye girecek ve:

– Yâ Resûlallah! Üç gün sonra onlara böyle sesleniyorsun; içlerinde ruh olmayan, kokuşmuş ve cansız bedenlerle nasıl konuşuyor, cevap vermeleri için de sesini duyurmaya çalışıyorsun, diye soracaktı.

Efendimiz:

– Onlara söylediklerimi siz, onlardan daha iyi duyuyor değilsiniz. Çünkü onlar, şimdi kendilerine söylediğim her şeyi duyuyor ama bunlara cevap vermeye güç yetiremiyorlar, diyecekti.

---

60 Nisa, 4/97; Ayrıca bkz. Vâhidî, Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân, s. 180; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/77

Efendimiz Farkı

O ne büyük merhametti ki, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi lider ve önderlerini Bedir'de bırakıp da kaçan Kureyş adına, savaş meydanında bulunan cansız bedenlerin gömülmesini emredecek ve kendileri de, bizzat bu işe mübaşeret edecekti. Kureyş efendilerinden yirmi dört kişinin gömülmesini bizzat Efendimiz emretmişti.

Utbe İbn Rebîa'yı gömerken, yanında bulunan ve Utbe'nin de oğlu olan Ebû Huzeyfe'ye bakıyor ve yüzündeki ifadelerden ruhunda kopan fırtınaları anlamaya çalışıyordu. Yüzünün rengi gitmiş, ve mahzun Ebû Huzeyfe, belli ki imansız giden babasına yanıyordu. Onun mahzun hâlini görünce dayanamayıp yanına yaklaştı ve üzgün Ebû Huzeyfe'nin başını şefkatle sıvazlayıp:

– Herhâlde, babanın içinde bulunduğu durum sebebiyle gam ve keder içindesin, buyurdular.

– Hayır, diye tepki verdi Ebû Huzeyfe. Vallahi de ne babam ne de onun yerde serilip uzanması beni üzüyor; beni esas üzen şey, babamın bu duruma düşmeyecek kadar yumuşak tabiatlı, akıl sahibi ve faziletli oluşuydu. Onun bu hâli bana umut veriyor ve ben de, gün gelip İslâm'a yakınlaşacağını umuyordum. Tam, onun için bunları umup teslim olacağı günün hayalleriyle düşüp kalkarken onu bu hâlde ölmüş görünce içime bir hüzün çöktü ve ben de mahzun oldum!

Gerçekten de, üzüntü duyulacak bir durumdu ve onu bu üzüntüden kurtarması için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ellerini açıp Rabbine dua edecek, böylelikle Ebû Huzeyfe'nin acısını paylaşmış olacaktı.

Bugüne kadar adım adım kendisini takip edip de hep küfür kusan can düşmanı Ebû Cehil'i bile toprağa O (sallallahu aleyhi ve sellem) gömecekti. Hatta onu gömerken:

– Şâyet Ebû Tâlib bugün yaşıyor olsaydı, kılıçlarımızın onların başlarına nasıl indiğini de görüyor olacaktı, buyurdu. Çünkü Ebû Tâlib, Ebû Cehil ve avanesinin gemi azıya alıp da Efendimiz'e saldırdıkları o Mekke yıllarında uzun bir şiir okumuş ve bu şiirinde, "*bugünkü zalimler yarın, başlarına ne türlü kılıçların indiğini görecekler*" diye temennide bulunmuştu.

Artık sonuç belli olmuş ve sayıları az olmasına rağmen Müslümanlar Bedir’de büyük bir zafer kazanmışlardı. Bu durum, bazı insanlar açısından ölçünün kaçırılmasına sebep olup dengeyi tutturmada zaaf izhar etmelerini netice verebilirdi. Zira gelişmeleri şahıslara bağlama, hemen her zafer döneminin belirgin yanılgısı olmaya aday kayma noktalarının başında geliyordu. İşte, böyle bir yanlışlığa meydan vermemek için yine Cibril gelmiş, Efendimiz’e şu beyanları ulaştırıyordu:

– Onları Siz değil, gerçekte öldüren Allah’tır; elinde tutup da attıklarını attığın zaman da onları Sen değil Allah atmıştı. Bütün bunları, mü’minleri güzel bir şekilde imtihan etmek için yaptı. Çünkü O, her şeyi işitip bilen bir Semî’ ve bilgisiyle her şeyi kuşatan bir Alîm’dir.[61]

Çok geçmeden Cibril-i Emîn yine gelecek ve şu beyanlarla mü’minlere işin gerçek yönünü anlatacaktı:

– Sizler, azınlıkta olduğunuz bir sırada Allah, Bedir’de size yardım etti. Öyleyse sizler, O’nun çizdiği takva sınırları içinden şaşmayın ki şükrünüzü eda edebilesiniz. Hani o vakit Sen mü’minlere: “*Rabbinizin indirdiği üç bin melek ile size imdad edip yardım göndermesi yetmez mi*?” diyordun. Evet, eğer sabreder ve itaatsizlikten sakınırsanız, düşmanlarınız hemen üzerinize geliverse bile Rabbiniz, formalı formalı tam beş bin melek göndererek size yardım edecektir. Şüphesiz ki Allah bu imdadı, sırf size müjde olsun ve kalpleriniz bununla müsterih olsun diye yaptı. Zaten nusret ve zafer, ancak mutlak galib, tam hüküm ve hikmet sahibi, Azîz ve Hakîm olan Allah tarafından gelir.[62]

Medine’ye Gelen Müjde

Savaşın neticesinden Medine’de bulunanları haberdar etmek için Efendiler Efendisi, azatlı kölesi *Zeyd İbn Hârise* ile *Abdullah İbn Revâha*’yı önden Medine’ye gönderdi. Savaştan bir gün sonraki pazar günü öğleye doğru Akîk denilen yere kadar gelecekler ve burada ikisi birbirinden ayrılacak ve her biri bir başka cihetten Medine’ye girip müjdeyi farklı yerlerden ulaştırmayı deneye-

61 Bkz. Enfâl, 8/17
62 Âl-i İmrân, 3/123-126

ceklerdi. Çok geçmeden Abdullah İbn Revâha'nın şöyle seslendiği duyuldu:

– Ey Ensâr topluluğu! Müjdeler olsun size! Artık Resûlullah selamettedir. Müşrikler ise, hem öldürüldü hem de esir alındılar! Rebîa ve Haccâc'ın ikişer oğluyla Ebû Cehil, Zem'a İbn Esved ve Ümeyye İbn Halef öldürüldü. Süheyl İbn Amr ise esirler arasında!

Onun söylediklerine dikkatle kulak veren Âsım İbn Adiyy, heyecanla soracaktı:

– Söylediklerin gerçekten doğru mu ey İbn Revâha!

– Elbette ki doğru, diye cevapladı Hz. Abdullah. Vallahi de doğru. Hem, yarın Resûlullah da gelecek... Hem de bukağılara bağlı esirlerle birlikte!

Medine'yi büyük bir sevinç kaplamıştı. Abdullah İbn Revâha, bu sevinci herkesle paylaşabilmek için kapı kapı dolaşıyor ve karşılaştığı herkese aynı müjdeyi veriyordu. O kadar ki, çoluk çocuk onun etrafında toplanmış, Abdullah İbn Revâha ile birlikte koşturup dururlarken bir taraftan da:

– Fâsık Ebû Cehil öldürülmüş! Ümeyye ibn Zeyd'e varıncaya kadar herkes de, hak ettiği dersini almış, diye neşideler söylüyorlardı.

Zeyd İbn Hârise ise, Efendimiz'in devesi Kasvâ'nın üzerinde Medine'ye gelmiş ve girişi de alt mahalleden yapmıştı. O da, Abdullah İbn Revâha benzeri müjdeler veriyor ve Bedir'de kazanılan zaferi Medine ehliyle şöyle paylaşıyordu:

– Rebîa'nın oğulları Utbe ve Şeybe, Haccâc'ın iki oğlu, Ebû Cehil, Ebu'l-Bahterî, Zem'a İbn Esved ve Ümeyye İbn Halef öldürüldü. Başka pek çok esirle birlikte onların en azılılarından olan Süheyl İbn Amr da esir alındı!

Bir tarafta Efendimiz'in devesi Kasvâ ile Medine'ye yalnız dönen Zeyd İbn Hârise'yi izleyen bazı insanlar, bir ara tereddüt geçireceklerdi; bazıları onun, yaşadığı şokla cinnet geçirdiğini sanıyorlardı. Yürekleri ağızlarına gelmişti; zira onlara göre, Resûlullah'ın devesi boş geldiğine göre O (sallallahu aleyhi ve sellem), Bedir'de öldürülmüş olmalıydı!

Bu sırada münafıklardan birisi Ebû Lübâbe'ye yaklaşmış:

– Arkadaşlarınız öyle paramparça olmuşlar ki, artık bugünden sonra bir daha asla bir araya gelemezler! Baksana, ashâbın ileri gelenleri ve Muhammed öldürülmüş! İşte bu, O'nun devesi; hepimiz onu tanırız! Bu Zeyd de, korkudan ne dediğini bilmiyor zaten, diyordu. Ebû Lübâbe hazretleri, kendisine bunları söyleyen adama acı acı baktı önce ve arkasından da şunu söyledi:

– Pek yakında Allah (celle celâluhû), senin sözlerinin doğru olmadığını gösterecektir!

Bunu fırsat bilen Yahudiler de şöyle söyleniyorlardı:

– Şüphe yok ki Zeyd, cepheden kaçıp gelmiş!

Babasının sesini duyar duymaz koşturup gelen ve etraftan uzanan dillere şahit olan genç Üsâme, babası Zeyd İbn Hârise'yi bir kenara çekecek ve soracaktı:

– Ey babacığım! Söylediklerin gerçekten doğru mu?

– Ey oğulcuğum! Söylediklerimin hepsi de elbette doğru, diye mukabelede bulundu Hz. Zeyd. Bunun üzerine genç Üsâme, biraz önce Resûlullah'ın öldürüldüğü şayiasını çıkaran münafığın yanına geldi ve adama şunları söyledi:

– Şüphe yok ki sen, Resûlullah ve Müslümanlar hakkında iftira atıp fitne çıkarıyorsun; göreceksin, Resûlullah gelir gelmez seni O'na şikâyet edecek ve boynunu vurduracağım!

Ertesi gün olunca zaten, esirlerin başında Efendimiz'in azatlısı Şükrân olduğu hâlde Medine'ye gelecekler ve işin gerçek yönü bütün netliğiyle ortaya çıkacaktı.

Bedir'den Ayrılış ve Ganimetler

Derken Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ganimet olarak elde edilen yüz elli deve, on at ve diğer ticaret eşyalarını derleyip toparlama işini *Habbâb İbn Erett*'e vererek Bedir'den ayrıldı. Ebû Cehil'in geride bıraktığı deveye[63] de kendisi binmiş; Medine'ye doğru hare-

[63] Daha sonraki gazvelerinde bu devenin üzerinde savaşacak ve nihâyet Hudeybiye günü bu deve, kurban edilenler arasında yer alacaktır. Bkz. Ahmed İbn Hanbel,

ket etmişti. Esirler konusunda ise, azatlısı *Şükrân*'ı görevlendirmişti. Onları da birlikte Medine'ye getiriyorlardı.

Esirler ve elde edilen ganimetler konusunda henüz net bir hüküm yoktu. Onun için Efendimiz, önce:

– Savaş sırasında sizlerden her kim, müşriklerden kimi öldürmüşse, onun kıymetli eşyaları ona aittir; kim de kimi esir almışsa, o da onun esiridir, buyurmuştu. Ancak, savaş bir noktaya gelip de kaçan müşriklerin peşinden gidenler, ganimet toplama konusunda pek bir şey elde edememişlerdi. Bunun için aralarında konuşuyor ve bir türlü ittifak edemiyorlardı. Savaş meydanında kalıp da ganimet toplayanlar, bu hakkın kendilerine ait olduğunu söylerken, kaçan müşrikleri takip edip de nihai zaferin ilanını temin edenler ise, toplanan bu mallarda kendi haklarının da olduğunu iddia ediyorlar ve tabii olarak bu haklarının kendilerine verilmesini talep ediyorlardı.

İşin içinden çıkılamayınca durum Allah Resûlü'ne arz edildi. Zaten bu sırada Cibril-i Emîn konunun çözümünü getirmiş ve ganimetlerin dağılımında dikkat edilecek hususları Efendimiz'e bildirerek bu konudaki belirsizliği ortadan kaldırmıştı. Buna göre Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), âyetle tespit edilen beşte bir payı ayırdıktan sonra geride kalanları ashâb-ı kirâm arasında eşit şekilde paylaştıracaktı.

Bedir savaşına gelemeyen bazı sahabîlere de ganimetten pay verilmesi dikkat çekiyordu. Bunlar, ayrılırken Medine'ye vali olarak tayin ettiği *Ebû Lübâbe İbn Abdülmünzir*, Ebû Süfyân'ın kervanını takip için Şam taraflarına gönderdiği *Talha İbn Ubeydullah* ve *Saîd İbn Zeyd*, Rukiyye Validemizin hastalığı sebebiyle gelemeyen Hz. *Osman*, Kuba'da vekil bıraktığı *Âsım İbn Adiyy, Hâris İbn Hâtıb, Havvât İbn Cübeyr* ve *Hâris İbn Sımme* gibi isimlerdi.

Bu arada, Bedir'de şehit olan on dört kişi için de pay ayrılmıştı Bunlar da onların yakınlarına verilmek üzere bir kenarda tutuluyordu.

Ganimetler taksim edilirken, daha fazla gayret gösterip de

Müsned, 1/261, 314; İbn Sa'd, Tabakât, 2/95, 103; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, 11/92

kendilerini riske atanlara farklı muamele beklentisi olanlar da vardı. Zira ganimet, hükmü âyetle sabit bir helaldi ve bununla ilgili akla gelebilecek her meseleyi o gün gündeme getirip doğrusunu bizzat Resûlullah’tan öğrenme imkânı vardı. Onun için Sa’d İbn Muâz sordu:

– Yâ Resûlallah! Savaşta süvari olarak önemli vazifeler yapanlara da zayıf ve güçsüzlere verdiğin kadar mı vereceksin?

Resûlullah önce, Sa’d İbn Muâz’a döndü ve ardından da, tatlı bir ses tonuyla:

– Hay annesi evlatsız kalasıca, dedi. Sizler, zayıf ve güçsüzleriniz vesilesiyle nusrete mazhar olmuyor musunuz?

Safrâ denilen yere geldiklerinde, Efendimiz’in işaretiyle mübarezeye çıkan ve ayağına aldığı kılıç darbesiyle yaralanan atmış üç yaşındaki *Ubeyde İbn Hâris*’in takati kalmamıştı. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) şefkat dolu bakışlarıyla onu teselli ediyordu ama belli ki Ubeyde (radıyallahu anh) çok acı çekiyordu. Gerçi o, şehit olarak gideceği için çok huzurluydu; zira mübarezenin hemen sonrasında bu müjdeyi bizzat Allah Resûlü’nden almıştı. Şimdi ise, bu müjdenin tahakkuk vaktiydi ve başı Efendimiz’in dizinde olduğu hâlde orada vefat edecekti.

Revhâ denilen yere geldiklerinde, kendilerini karşılamak için Medine’den çıkıp gelen kalabalıkla karşılaştılar. O gün Revhâ, âdeta bayram yerini andırıyordu. Mekke ordusuna karşı kazanılan zaferi kutluyor ve çoluk çocuk bu mutluluğu birbirleriyle paylaşıyordu.

Onların bu kadar içtenlikle kendilerini yücelttiklerini gören Seleme İbn Selâme şunları söyleyecekti:

– Neden bunu bu kadar büyültüp bizi böyle kutluyorsunuz ki? Allah’a yemin olsun ki biz, sanki saçları dökülüp beli bükülmüş ihtiyarlar veya ayakları bağlanmış kurbanlık develerle karşılaştık! Bize sadece boyunlarına vurmak kalmıştı; biz de onu yaptık! [64]

Aynı zamanda bu, kendilerini öne çıkarıp da inâyet-i ilâhîyeyi görmezden gelmemek için gösterilmiş önemli bir hassasiyetti ve bunu duyan Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), önce tebessüm edecek ve ardından da şunları söyleyecekti:

---

64 Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/193; Taberî, Tarih, 2/38

– Ey kardeşimin oğlu! Aslında onlar, seçkin kimselerdi; onları uzaktan gördüğünde heybetten irkilir, sana bir şey emrettiklerinde de onu hemen yerine getirirdin! Onların ortaya koydukları gayretlerle kendine ait fiillerini kıyasladığında kendi yaptıklarını azımsar ve onları gözünde büyütürdün! Ancak onlar, Nebîlerine karşı olmadık kötülük içine girdiler!

Bunlar, aynı zamanda Kureyş'in başına gelenlerin gerçek sebebini de ortaya koyan net ifadelerdi.

Efendimiz, esirlerden bir gün önce bir çarşamba günü Medine'ye gelmişti. Vedâ tepesinde toplanan insanlar, dolunay misali üzerlerine doğuveren Allah Resûlü'ne neşideler okuyor ve O'nu sinelerine basıyorlardı.

O'nun, muzaffer ve mansûr bir şekilde Bedir'den döndüğünü gören birçok insan, gelip Müslüman olduğunu ilan ediyordu. Çünkü küfür adına tutunabilecekleri bir dal kalmamış ve içinde nifak taşıyanların umutları da tükenmişti. *Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl* de bunlar arasındaydı.

O'nun gelişini gören Yahudiler ise:

– İşte, Tevrat'ta vasıflarını gördüğümüz peygamber bu peygamber, diyor ve teslimiyetlerini ifade ediyorlardı.

Esirler Konusundaki Hassasiyet ve İstişare

Bu arada ashâbına, esirler konusunda duyarlı olmalarını söylemiş ve onlara hayırla muamele edilmesini istemişti. Hatta bu emri yerine getirmek için o gün sahabe, yemek vakti gelince kendileri hurma ile yetinirken esirlerine ellerindeki en güzel yemeklerini verdiler. Daha sonra Müslüman olacak olan Ebû Zeyd, konuyla ilgili bir hatırasını anlatırken bu noktaya işaret edecek ve:

– O gün ben de, Ensâr'la birlikte Medine'ye getirilenler arasındaydım. Yemek vakti gelip de bir şeyler yemek istediklerinde onlar, Resûlullah'ın tavsiyesini yerine getirmek için ellerindeki ekmeği en önce bana veriyorlar, kendileri ise hurma yiyerek açlıklarını gidermeye çalışıyorlardı. Hatta onlardan birisi o gün, elinde bulunan ekmeği uzatıp da bana verince, onu alıp da yemekten hayâ eder ve bu ekmeği yanımdaki bir başkasına verirdim ve çoğu zaman da bu ekmek, yeniden bana geri gelirdi.

Esirlerin Medine'ye getirildikleri ilk gece Efendimiz'in gözüne uyku girmemiş, sabaha kadar uyuyamamıştı. Bunun farkına varan bazı sahabîler, uyku tutmamasının sebebini sorduklarında Efendimiz onlara şu cevabı verecekti:

– Abbâs'ın inlemesi beni uyutmadı!

Bunu duyan bir sahabî hemen yerinden kalkacak ve doğruca Hz. Abbâs'ın yanına gelerek onun bağlarını çözecekti. Bir müddet sonra Efendimiz sordu:

– Abbâs'ın iniltilerini niye duymuyorum?

Hz. Abbâs'ın bağlarını çözen sahabî ileri atıldı ve:

– Ben onun bağlarını çözdüm yâ Resûlallah, dedi. Bunu duyan şefkat peygamberinin yüzünde güller açmaya başlamıştı. Belli ki yapılan bu muameleden çok memnun olmuştu. Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), aynı zamanda adaleti temsil eden bir peygamberdi ve Hz. Abbâs'ın bağlarını çözen sahabîye:

– Git ve esirlerin hepsinin bağlarını çöz, buyurdu.

Bu, işin bir tarafını oluşturuyordu; diğer yandan yeni karşılaşılan bu duruma bir çözüm bulunmalıydı. Zira savaş ilk olduğu gibi esirler konusu da bir ilkti ve ne yapılacağı konusunda önlerinde misal teşkil edebilecek herhangi bir uygulama yoktu. Henüz ilâhî bir emir de gelmemişti. Hüküm yok diye esirleri geri de gönderemezlerdi; çünkü bu, geri döner dönmez yeniden savaş hazırlıklarına başlayacakları açıktan belli olan müşrik cephenin ekmeğine yağ sürmek anlamına gelirdi.

Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), önce ashâbını topladı ve onlarla, esirler konusunda atılacak adımları istişare etmeye başladı. Her şey, bir ilkti ve bugün atılacak adımlar, daha sonraları da kullanılacak birer metod olacaktı.[65]

Allah Resûlü:

– Şu esirler konusunda ne düşünüyorsunuz, diye soruyor; "Onların çoğu dünkü kardeşleriniz olsa da Allah (celle celâluhû), bugün on-

---

65 Bu arada Cebrâil'in gelerek, Efendimiz'in esirler konusunda dilediğini yapma konusunda serbest olduğunu bildirdiği de rivâyetlerde yer almaktadır. Bkz. Abdurrezzak, Musannef, 5/209; Nesâî, Sünenü'l-Kübrâ, 5/200; İbn Sa'd, Tabakât, 2/22

ları sizin vereceğiniz karara muhtaç bıraktı." diye ilave ediyordu. Hz. Ebû Bekir öne çıktı:

– Yâ Resûlallah, dedi. Onlara karşı Allah (celle celâluhû) Sana yardım edip Seni üstün kılsa da onlar, yine de Senin ehlin ve akrabaların! Bunların kimi amca oğlu, kimi aynı kabilenin müntesibi ve kimi de kardeşler! En iyisi bunları Sen, kendilerinden fidye almak suretiyle serbest bırak. Böylelikle, onlardan alınanlar bizim küfre karşı elimizi güçlendirir. Belki de Allah (celle celâluhû), böylelikle onların kalbini Sana karşı yumuşatır ve onlar da bir gün Sana gelir ve destek olurlar!

Sâdık Yâri'nin kanaatini aldıktan sonra bir diğer arkadaşına dönerek:

– Peki, sen ne diyorsun ey Hattâboğlu, diye sordu.

– Yâ Resûlallah, diye başladı Hz. Ömer. Bunlar, Seni yurdundan çıkarıp kovan, Seni yalancı ilan eden ve Seni öldürmek için yola çıkıp Seninle savaşan insanlar! Ben, Ebû Bekir gibi düşünmüyorum; bana kalırsa, falanı bana teslim edin ve onun boynunu ben vurayım! Ali'ye Akîl'i bırakın; o da onun işini bitirsin! Hamza'ya da kardeşi filanı bırakın; o da onun kellesini alsın! Tâ ki Allah (celle celâluhû), bizim kalbimizde müşriklere ait zerre kadar bir sevgi olmadığını görsün! Çünkü bunlar, Kureyş'in en önde gelen imamları ve onları sevk eden akıl babaları; bunların boyunlarını vurdur! Senin elinde bunları esir olarak kalmasına benim gönlüm razı değil!

Bu arada, Abdullah İbn Revâha ileri atılarak:

– Yâ Resûlallah, dedi. Gördüğüm kadarıyla bu vadide, bir hayli çalı, çırpı ve odun var; onlar içindeyken bu vadiyi ateşe veriver!

İbn Revâha'nın bu teklifi üzerine, onun sesini duyan amca Abbâs:

– Akrabalık bağlarını kökünden kestin, diyerek tepki gösterecekti.

Ashâbının fikrini aldıktan sonra Efendiler Efendisi, içeri girdi. Dışarıda bekleyen ashâb, kendi aralarında konuşuyordu; bir kısmı, Ebû Bekir'in fikrine göre hareket edip onları fidye karşılığında serbest bırakacak; diğer bir kısmı, Ömer'in kanaatine göre hüküm verip hepsini öldürecek; bir diğer grup da, Abdullah İbn Revâha'nın dü-

şüncesini hayata geçirip onları yakacak, diye yorum yapıyordu. Bir müddet sonra Efendimiz yeniden dışarı çıktı:

– Şüphesiz ki Allah (celle celâluhû), bazı insanların kalbini öyle yumuşatmış ki, sanki onlar en yumuşaktan daha yumuşak! Bazılarının kalbini de öyle katılaştırmış öyle katılaştırmış ki, taştan daha sert, dedi ve ilave etti:

– Sen, ey Ebâ Bekir! Melekler arasında, rahmetle yere inen Mîkâîl'e, Peygamberler arasında da, "*Onlardan her kim bana tâbi olursa o bendendir; kim de bana isyan edip yüz çevirirse Sen, merhametinle muamele edip affınla onları mağfiret edersin*"[66] diyen İbrâhîm'e ve '*Şâyet onlara azap edersen; onlar Senin kulların; şâyet onlara affınla muamele edip günahlarını bağışlarsan, bu da Senin şanındır; çünkü Sen, Azîz ve Hakîm'sin*"[67] diyen İsâ'ya benziyorsun!

Arkasından Hz. Ömer'e döndü:

– Sen de ey Ömer, dedi. Melekler arasında, şiddet, katılık ve Allah düşmanlarını cezalandırma düşüncesiyle inen Cibrîl'e, peygamberler arasında da, "*Allah'ım! Yeryüzünde kâfirlerden bir tane bile bırakma*"[68] diyen Nûh ile, "*Allah'ım! Onların mallarını akîm, kalplerini de perişan eyle ki, azâb-ı elîmi gözleriyle görünceye kadar iman edemesinler*."[69] diyen Mûsa'ya benziyorsun!

Sonra da ikisine birden seslendi:

– Şâyet siz, bir konuda ittifak etseniz, Ben size muhalefet etmem!

Daha cümlelerini bitirmemişti ki, Abdullah İbn Mes'ûd'un sesi duyuldu:

– Yâ Resûlallah, diyordu. Süheyl İbn Beydâ istisna olsun! Çünkü ben, ondan İslâm'la ilgili güzel şeyler duydum; neredeyse Müslüman olmak üzere!

Gönüllere inşirah veren bir haberdi bu ve hemen oracıkta Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri durdu. Bunu duyan Abdullah İbn Revâha, daha sonra şunları söyleyecekti:

---

66 Bkz. İbrâhîm, 14/36
67 Bkz. Mâide, 5/118
68 Nûh, 71/36
69 Yûnus, 10/88

– O gün, "*Süheyl İbn Beydâ istisna olsun*" sözünü Resûlullah'tan duyduğumda korktuğum kadar, üzerime semadan taş yağacağından endişe ettiğim bir başka gün hatırlamıyorum.

Genel kanaat belli olmuştu. Efendimiz'in kanaati de bu istikametteydi. Zira, bugüne kadar gelen âyetler, insanları affederek hikmet ve mev'ize-i hasene ile davet üzerinde duruyordu. Kur'ân'la bütünleşmiş bir ruh olarak herkesi affetmek, O'nun karakteri hâline gelmişti ve O da, genelin kanaatine uyarak esirlerin, fidye karşılığında serbest bırakılmaları gerektiğini söylüyordu.

Fidye miktarı olarak o gün, dört bin ûkiyye tespit edilmişti.[70] Yine de, esnek bir uygulama ortaya konuluyor ve bu miktarı bulamayanlara da müsamaha ile bakılarak bu rakam, daha aşağılara kadar çekilebiliyordu.

Bir de, hiçbir şeyleri olmayan fakir insanlar vardı; gönül, bunların da hürriyetlerini kazanmalarını istiyordu ve çok geçmeden buna da bir çare bulundu. Tespit edilen fidye bedelini ödeyecek gücü olmayanlar, Müslümanlardan on delikanlıya okuma yazma öğretecek ve buna karşılık hürriyetlerini elde edeceklerdi.[71]

Buna rağmen, hem malı olmayan hem de okuma yazma öğretme imkânı bulunmayanlar da zorda bırakılmayacak ve onlar da, bundan sonra *Müslümanlığın aleyhinde konuşmamak ve aleyhte olanlara da yardım etmemek* şartıyla serbest bırakılacaktı. Ebû Izze olarak bilinen *Amr İbn Abdullah* bunlardan biriydi.[72]

Esirlere Muamelede Gösterilen Titizlik

Savaş bitip netice meydana çıkınca, esirler arasında bazı garipliklerin yaşandığı görülecekti. Zira bu insanlar, bilhassa Muhâcirlerin açısından daha düne kadar aynı şehri paylaştıkları akrabaları veya komşuları idi. Birbirlerinden kız alıp vermiş, yaz ve kış aylarında Şam ve Yemen tarafına beraber gidip ticaret yapmış ve acı tatlı anlarını birlikte paylaşmışlardı.

---

70 Bir ûkiyye, 1283 grama tekabül eden eski bir ağırlık ölçüsüdür.

71 İslâm'dan önce de Mekke ehli, okuyup yazma açısından Medinelilere göre daha önde bulunuyordu. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/22; Beyhakî, Sünen, 6/322; İbn Seyyidinnnâs, Uyûnu'l-Eser, 1/373

72 Bkz. Buhârî, Sahîh, 4/1474 (3793); İbn Hişâm, Sîre, 3/211

İslâm gelip de Efendimiz risalet vazifesini tebliğ etmeye başlayınca, bir kısmı bunu kabullenmek istememiş, hatta sadece kabullenmemekle de kalmayıp bu daveti durdurmak için ölüm tuzakları kurmaya varıncaya kadar olmadık yollara başvurmuşlardı. Şimdi ise, düne kadar kendilerini güçlü sanan ve Muhâcirleri yurtlarından kovup da mallarına el koyan bu insanlar, esir olmuş ve haklarında verilecek kararı merakla bekliyorlardı.

Bunlar arasında, bizzat Efendimiz'in yakın akrabaları da vardı. Amcası Abbâs İbn Abdilmuttalib,[73] Hz. Ali'nin kardeşi Akîl, bir diğer yeğeni Nevfel ve damadı Ebu'l-Âs da, Efendimiz'e karşı savaşmak için gelmiş Bedir esirleri arasında bulunuyordu. Efendiler Efendisi, kendi akrabaları olduğu için onlara özel muamelede bulunmayacak ve herkes gibi onlardan da esaret bedellerini aldıktan sonra onları serbest bırakacaktı. Hatta amcası Hz. Abbâs'tan, kendi bedeli yanında yeğenlerinin kurtuluş akçelerini de alacak ve Hz. Abbâs'ı ondan sonra serbest bırakacaktı.[74]

Savaş sonrasında Allah Resûlü'ne gelenler arasında Ebu'l-Âs'ın kardeşi Ömer İbni'r-Rabî' de vardı. Kardeşini esaretten kurtarmak için elindeki keseyi uzatmış:

– İşte bu da, esiri için Zeyneb'in gönderdiği fidye bedeli, diyordu.

Önce, keseyi açtı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Gönlünün gülü Hz. Hatice Validemizin hatırası duruyordu karşısında. Bu gerdanlığı düğün günü boynundan çıkarmış ve kızı Zeyneb'in boynuna bizzat kendisi takmıştı Hatice Validemiz. Gözüne takılan bu gerdanlık dolayısıyle, maziye gitmiş ve canlanan hatıraların meydana getirdiği bir duygu seli kaplayıvermişti Efendiler Efendisi'ni.

Bir müddet sonra da, etrafında bekleyip de gelişmeleri merakla bekleyen sahabeye döndü ve şunları söyledi:

---

73 Kureyş, o gün savaşa çıkarken ordunun hazırlanması için zenginlere müracaat etmiş ve Bedir'e katılanların bütün ihtiyaçlarını on kişinin üstüne yıkmıştı. Onlardan biri de, Efendimiz'in amcası Hz. Abbâs idi. Ebû Cehil başta olmak üzere Mekke müşriklerinin kurduğu baskıya dayanamayıp, Kureyş ordusuyla birlikte Bedir'e gelmişti. Gelmişti ve şimdi de, esir olarak hakkında verilecek hükmü bekliyordu.

74 Bkz. Beyhakî, Sünen, 6/322; Delâilü'n-Nübüvve, 3/150

– Dilerseniz Zeyneb'in esirini serbest bırakın ve malını da kendisine iade edin!

Resûlullah bir şey ister de sahabe O'nun isteğini yerine getirmez miydi? Zaten, bu arada gelen âyetler de, böyle bir durumda esirleri serbest bırakırken fidye almayı veya onları karşılıksız serbest bırakmayı mü'minlerin meşîetine havale etmiyor muydu?[75] Çok geçmeden her birinden:

– Peki, yâ Resûlallah, diyerek Efendimiz'in ricasını gönülden kabul ettiklerini bildiren tasdik sesleri yükseldi.

Ancak, Efendiler Efendisi'nin bir şartı vardı; Ebu'l-Âs'ı yanına çağırmış ve kulağına bir şeyler fısıldamıştı. Herkesi merak içinde bırakan bir şeydi bu. Kulağını kayınpederinin ağzına dayayan Ebu'l-Âs, bir müddet sonra başını sallamaya başlamıştı. Belli ki, şart olarak ileri sürülen konuyu kabullenmiş ve böylelikle mesele kapanmıştı.[76]

Günün erken saatlerinde yanından ayrılıp da İslâm saflarına katılan oğlu Abdullah'a kin kusan ve şiirleriyle Mekke ordusunu savaşa teşvik edip de coşturan *Süheyl İbn Amr* da, esirler arasındaydı. Onu esirler arasında gören Hz. Ömer, ileri atılacak ve Efendimiz'e şunları söyleyecekti:

– Onu bana bırak yâ Resûlallah! Bırak da onun dişlerini sökeyim ki, dili sarksın ve bir daha da hiçbir yerde, ebediyen Senin aleyhinde konuşamasın!

Hz. Ömer, kendi tabiatının gerektiirdiği şekilde konuşturuyor ve Efendiler Efendisi'ne uzanan her el ve dili kesmenin gerektiğine inanıyordu. Ancak Allah Resûlü'nün beklentisi daha farklıydı. Zira O, Ömer'in de görmediklerini görüyor ve ona göre konuşuyordu. Hattâboğlu Ömer'e döndü ve şunları söyledi:

– Peygamber bile olsam Ben, insanlara böyle işkence yapmam! Sonra Allah da Bana müsle yapar! Bırak onu ey Ömer! Bırak ki, gün gelir o da, senin hoşuna giden işler yapar![77]

---

75 Bkz. Muhammed, 48/4

76 Bkz. Akademi Araştırma Heyeti, En Öndekiler, s. 90 vd.

77 Aynı zamanda Efendiler Efendisi, savaş esiri bile olsa kimseye işkence yapmayı düşünmüyor ve bunu da şiddetle yasaklıyordu. Çünkü O, beklenen ve gözlenen âhir zaman peygamberiydi. Hem gün gelecek Süheyl de teslim olacak ve Hz. Ömer gibilerini de sevindirecek işler yapacaktı; Allah Resûlü'nün dünya ve dün-

Esirler Konusunda Gelen İlâhî İkaz

Aradan bir gün daha geçmiş; Hz. Ömer, Efendimiz'in huzuruna gelmişti. Efendimiz Hz. Ebû Bekir'le baş başa vermiş, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Ömer'i endişelendiren bir manzaraydı bu ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. Sizi ağlatan da nedir? Niye ağlıyorsunuz? Ağlanacak bir durum varsa, ben de sizlerle birlikte ağlar, en azından ağlayamasam da sizinle birlikte kendimi ağlamak için zorlarım!

Olanlardan haberi yoktu ve içinden geldiği gibi konuşup samimiyetini ortaya koyuyordu. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, onun saf ve duru simasına baktı ve şunları söylemeye başladı:

– İbn Hattâb'ın sözüne muhalefetten dolayı neredeyse biz, büyük bir azaba düçar olacaktık! Ve şâyet o azap gelmiş olsaydı, o azaptan sadece Hattâboğlu Ömer kurtulmuş olacaktı! O azap, işte şu ağacın yanında Bana arz edildi.

Meğer, bu arada Cibril-i Emîn gelmiş ve bahsi edilen ağacın yanındayken Yüce Mevlâ'dan vahiy getirmişti. Gelen vahiyde Allah (celle celâluhû), Bedir'de esir alınan insanlar hakkında şunları söylüyordu:

– Bir peygamberin, dünyada zafer kazanıp küfrü zelil kılmadıkça, esirler edinip onları fidye karşılığında serbest bırakması uygun düşmez. Siz, dünya metaını istiyorsunuz; Allah ise, ahireti kazanmanızı diliyor. Allah, Azîz ve Hakîm'dir; üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

Eğer, yanılma neticesi verilen hükümlerden ötürü azap etmeyeceğine dair Allah'ın Levh-i Mahfûz'da yazdığı daha önceki hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden dolayı size büyük bir azap dokunurdu.

Şu kadar var ki, bundan böyle fidye ve ganimet size mübah kılındı. Artık, aldığınız ganimetleri helal ve hoş olarak yeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının; gerçekten Allah, Gafûr ve Rahîm'dir; affı bol, ihsanı da geniştir.[78]

---

yadakilere veda ettiği gün Mekkelilere seslenecek ve henüz kalbinde imanın oturaklaşmadığı insanların yeniden küfre geri dönmelerine mâni olacaktı. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/200, 6/89; Vakıdî, Megâzî, 1/107; Taberî, Tarih, 2/41

78 Enfâl, 8/67, 68, 69

Rukiyye Validemizin Vefatı

Ramazan ayının yirmi üçüydü. Kervanı takip için yola çıkalı on gün olmuştu. Ancak bu on gün, her anı yeni sürprizlerle geçen bir on gündü. Bu on gün içinde ashâb, sıkıştırılmış bir program gibi bir ömürde öğrenilip çözülemeyecek meselelerle karşılaşmış ve derslerini Muallim-i Ekmel'lerinden alarak benzeri problemlerle karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiğini de yine O'ndan öğrenmişlerdi. Lütuf üstüne lütuflara mazhar olmuşlar ve üzerlerine ilâhî rahmetin sağanak olup yağdığını görmüşlerdi. Medine'den çıkarken kervana niyet ettikleri hâlde Allah (celle celâluhû), karşılarına Kureyş ordusunu çıkarmış ve cebrî olarak onlar da savaşın hakkını vermişler, şimdi de herkesin alkışladığı bir zaferle Medine'ye dönüyorlardı.

Ancak Medine'nin havasında bir burukluk vardı. Gerçi kendilerini karşılayıp Bedir'de elde edilen zaferi paylaşmak için yollara dökülmüşlerdi ama içlerinde Efendimiz'in kızı Rukiyye Validemizin yokluğundan duydukları hüzün hâkimdi.

Meğer Rukiyye Validemiz, Bedir'de zafer yazılırken Medine'de son nefesini vermiş, ashâb da, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gelinceye kadar onu toprağa emanet etmişti. Zeyd İbn Hârise'nin Medine'ye geldiği gün onlar, Cennetü'l-Bakî'de onun için son görevlerini yerine getirmekle meşgullerdi. Çünkü kervanı takip için yola çıkarken ağır hasta olan ve bu sebeple Efendimiz'in, yanında kalması için Hz. Osman'a izin verdiği Rukiyye Validemiz hayata veda etmişti.

Cennetü'l-Bakî'ye doğru yaklaşan bir tekbir sesi duymuşlardı. Hz. Osman, müjdeli bir haber getirdiği belli olan bu sesin ne anlama geldiğini sordu. Daha sorusuna cevap almaya zaman kalmadan sesin sahibi çoktan yanlarına yaklaşmış ardı ardına tekbir getiriyordu.

Resûlullah'ın devesi Kasvâ üzerinde gelişini görünce bir anda yüzler Zeyd'e dönmüş ve vereceği haberi beklemeye başlamışlardı. Bir zaferden bahsediyordu. Allah (celle celâluhû), müşriklerin ileri gelenlerini Bedir'de yere sermiş ve Resûlü'ne de zafer ihsan etmişti. Ne yapacaklarını şaşırmışlardı; Bedir'deki zafere sevinmek mi, Resûlullah'ın yokluğunda toprağa verdikleri Rukiyye Validemize üzülmek mi lazım!

Hem, Bedir'de zafer yazıldığına göre Resûlullah da çok yakında gelecekti. Peki, şimdi bu haberi Allah Resûlü'ne nasıl verecekler ve "*Senin yokluğunda onu biz toprağa gömdük.*" diye nasıl söyleyeceklerdi!

Medine'de ayrı bir acı yaşanıyordu; daha önce erkek çocuklarının üçünü de kendi eliyle toprağa veren Efendiler Efendisi, kızlarını da kaybetmeye başlamıştı. Anlaşılan O, her fırsatta ebedi dostluğa yöneltiliyor ve zafer anlarında bile Allah (celle celâluhû) O'nun önüne, hüznünü artıracak yeni hüzün alanları çıkarıyor ve dünyada elde edilen hiçbir zaferden dolayı sevinmemesi gerektiğini söylüyordu.

Nihâyet O da haberi almıştı; takdirin önüne geçilmezdi. Veren de O idi alan da. Rukiyye şimdi, dünya adına sıkıntılarından kurtulmuş ve annesi Hz. Hatice ile daha küçük yaşta vefat eden erkek kardeşlerinin yanına gitmişti. Nasıl olsa yolculuk devam ediyordu ve bugün geçici bir firak olsa da bir gün yine buluşacaklardı. Onun için kalktı ve Cennetü'l-Bakî'nin yolunu tuttu. Kızı Rukiyye Validemizin mezarına gelmişti. Kalp mahzun olmuş, gözlere de yaş yürümüştü ve o gün Cennetü'l-Bakî'de Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), mübarek ellerini açıp uzun uzun dua edecekti.

Mekke'ye Ulaşan Acı Haber

Beri tarafta Mekke'ye acı haberi ilk ulaştıran kişi, Haysümân İbn İyâs olmuştu. Bu sırada Mekkeliler, Hıcr'da oturmuş muhabbet ediyorlardı. Onun, üstü başı dağılmış, korku dolu ve bitkin hâlde geldiğini görenler zaten gelişinden mesajı almışlardı:

– Ne o? Ne haber getirdin, diye soruyorlardı. Nereden başlayacağını şaşırmıştı Haysümân. Önce şunları sıralamaya başladı:

– Öldürüldü, diyordu. Utbe İbn Rebîa, Şeybe İbn Rebîa, Ebu'l-Hakem İbn Hişâm (Ebû Cehil), Ümeyye İbn Halef, Zem'a İbn Esved, Haccâc'ın iki oğlu Nebîh ve Münebbeh, Ebu'l-Bahterî İbn Hişâm.

Neredeyse herkesin ölüm haberini verecek gibi saymaya devam eden Haysümân'ın sözünü, meraktan çatlayacak seviyeye gelen Safvân İbn Ümeyye kesti ve:

– Vallahi de, bu adamın aklı yerinden uçup gitmiş! Kalbi de kalmamış! İsterseniz ona, bir de beni sorun bakalım; bana ne olmuş!

Etrafındaki adamlar gerçekten onu ciddiye almış ve Haysümân'a Safvân'a ne olduğunu sormaya başlamışlardı. O da, bir taraftan Hıcr'i göstererek:

– Aha, işte o şurada oturuyor, dedi ve ilave etti:

– Vallahi, onun babası da, kardeşi de öldürüldü!

Bir anlık, sanki Mekke'de hayat duruverdi! Anlaşılan Haysümân'ın aklı da kalbi de yerindeydi. Safvân'ı tanımış, üstelik onun babasının ve kardeşinin Bedir'de öldürüldüğünün haberini vermişti. Tam manasıyla Mekke buz kesilmişti!

Getirdiği haberin doğruluk testini başarıyla veren Haysümân'ın etrafını sarmış, teker teker Bedir'de olup bitenlerin haberini almaya çalışıyorlardı. Aldıkları her haber, onlar için bir yıkım demekti. Mekke, gerçekten de ciğerparelerini feda etmişti, Lider konumundaki adamlarının neredeyse tamamı artık yaşamıyordu.

Kolay değildi; önde gelenlerin hemen hepsi burada ölmüştü. Dokuz yüz elli kişi arasından yetmiş tane askerini Bedir'de cansız bırakan Kureyş ordusu, yetmiş tanesini de Müslümanlara esir vererek hem de kaçarak geri dönmekteydi. Üstelik, ordu içinde birçok da yaralı bulunmaktaydı.

Yıllar önce Mekke'de ektiklerinin neticesini bugün görüyorlardı. Belki onların akıllarına bile gelmiyordu ama Efendiler Efendisi'nin (sallallahu aleyhi ve sellem), namaz kılarken üzerine atılan deve işkembesi sonrasında ellerini açıp da yaptığı şu dua unutulacak gibi değildi:

– Allah'ım! Kureyş'i Sana havale ediyorum. Allah'ım! Kureyş'i Sana havale ediyorum. Allah'ım! Kureyş'i Sana havale ediyorum.

Allah'ım! *Ebû Cehil*'i de... *Utbe İbn Ebî Rebîa*'yı da... *Şeybe İbn Ebî Rebîa*'yı da...*Velîd İbn Utbe*'yi de... *Ümeyye İbn Halef*'i de... *Ukbe İbn Ebî Muayt*'ı da Sana havale ediyorum; onların hakkından Sen gelirsin ey Allah'ım![79]

Ve... Peygamberini bu hâle getirip de hayatına kasteden, üzerine deve işkembesi atıp da karşısında katıla katıla gülen ve O'nun boynuna sarık sarıp da yerde sürüklemek isteyen bu adamların hepsi de Bedir'de takılıp kalmış, Allah Resûlü'nün Allah'a havale ettiği bu adamlardan geriye dönen bir kişi bile olmamıştı.

---

79 Bkz. Müslim, Sahîh, 3/1418-1419 (1794)

Ebû Leheb'in Ölümü

Bu sırada *Ebû Leheb*, elbisesini sürükleyerek Kâbe'ye doğru gelmekteydi. Geldi ve sırtını dayayarak bir kenara oturdu. Neredeyse sırtı, o sırada Zemzem kuyusunda çalışmakta olan Abbâs İbn Abdülmuttalib'in kölesi *Ebû Râfi'*in sırtına değmişti. Hz. Abbâs'ın hanımı *Ümmü Fadl* da orada bulunmaktaydı.

Aradan çok zaman geçmemişti ki, Bedir bozgununun haberini getiren Ebû Süfyân İbn Hâris'in geldiği görüldü. Onun gelişini görenler:

– İşte bakın, *Ebû Süfyân İbn Hâris* geliyor, diyerek ona işaret etmeye başlamışlardı.

Ortalıkta bir gariplik vardı; , sanki herkes bir şeyler biliyormuş da söyleyemiyormuşçasına bir hava hâkimdi. Bu arada Ebû Leheb, gelen şahsa seslendi:

– Hele şöyle yanıma bir gel bakalım yeğenim! Hayatıma yemin olsun ki, sende yeni haberler var gibi duruyorsun! İnsanların hâli nice oldu, gel de bana anlat!

O da, Ebû Leheb'in yanına yaklaşmış ve bir kenara çömelmişti. Meraklı nazarlar da onların etrafında toplanmış, konuşulacakları dikkatle bekliyordu.

Evet, Ebû Süfyân İbn Hâris çok şey anlatacaktı. Her tarafından hüzün dökülüyordu. Şunları sıraladı teker teker:

– Bizler, onlarla karşılaştığımızda, sanki boyunlarımızı kendi ellerimizle onlara uzattık ve onlar da, diledikleri gibi bizi öldürmeye, bizden istediklerini de esir almaya başladılar! Bunun yanında, ben kimseyi de kınamıyorum; çünkü bir de yeryüzü ile sema arasını dolduran devasa atlar üzerinde ve bembeyaz urbalar içinde öyle insanlarla karşılaştık ki, vallahi ne onlara karşı koymaya imkân vardı ne de hızlarına yetişmeye!

Daha İbn Hâris sözünü bitirmemişti ki, orada anlatılanlara kulak veren *Ebû Râfi'* heyecanına hâkim olamayıp kaldırdığı perdenin altından:

– Hiç şüphe yok ki onlar, vallahi de meleklerdir diye bağırıverdi.

Sözünü bitirir bitirmez de, şiddetli bir tokatla sarsılacaktı. Çünkü, zaten öfkeden nefret küpü hâline gelen Ebû Leheb, çileden

çıkmış ve elinin tersiyle Ebû Râfî'e şiddetli bir tokat savurmuştu. Bununla da hırsına mâni olamayan Ebû Leheb, tokatla birlikte yere yuvarlanan Ebû Râfî'in üzerine çullanacak ve ardı ardına darbelerine devam edecekti.

Hâlbuki Ebû Râfî', zayıf yapılı bir adamdı; Ebû Leheb gibi azgın bir din düşmanının bu kadar öfkesine muhatap olmak, onu oldukça hırpalamıştı. Artık o, yerde perişan vaziyette yatıyordu.

Bu durum, o ana kadar olanlara seyirci kalan Ümmü Fadl'ı harekete geçirecekti. Gitti ve eline geçirdiği bir çadır kazığını kaptığı gibi Ebû Leheb'in karşısına dikildi:

– Efendisi burada yok diye bir köleyi nasıl böyle dövebilirsin, diyordu. O da çok öfkelenmişti. Ebu Leheb'in öz kardeşi Abbâs'ın hanımıydı ve hızını alamayıp elindeki kazıkla birlikte Ebû Leheb'in kafasına şiddetle vurmaya başladı. Kafasından kanlar akıyordu. O da şaşırmıştı; akan kanları eliyle temizlerken neye uğradığını bilememenin şaşkınlığı her hâlinden okunuyordu.

Ancak bu darbeler, aynı zamanda onun sonunu hazırlayan ölüm darbeleriydi. Küfür adına beraber yürüyüp müşterek adım attığı arkadaşlarının yokluğunun üzerine bir de aldığı bu darbeler, onu hayattan bir hayli koparmıştı. Üzüntüden karalar bağlamıştı. Yedi gece sonra da Mekke halkı, Ebû Leheb'in ölüm haberini alacaktı. Küfür adına bir kale daha tarihe karışıyordu.

Mekke'nin Yası

Mekke'de tam bir matem havası hâkimdi; kime gidip sorulsa mutlaka ağlıyor ve ölülerinin arkasından ağıtlar yakıyordu. Zira hemen her evden bir veya birkaç kişi o gün orada ya ölmüştü ya da esir olarak hâlâ Müslümanların elinde bulunuyordu. Küfrün kasvet havasına bir de matemin yası sinmiş, sineler, intikam yeminleriyle inip kalkıyordu. Bedir'de öldürülenlerin arkada bıraktıkları eşyalar ortaya dökülüyor, başta kadınlar olmak üzere bunların etrafına toplanan insanlar günlerce ağıt yakıyorlardı. Bu durum tam bir ay sürecekti.

Nihâyet, her gün matem havasıyla ruhu daralan bir Mekkeli ileri atıldı ve:

– Bunu böyle yapmayın, dedi. Çünkü sizin bu hâliniz Muhammed ve arkadaşlarına ulaşır ve bu davranışlarınız onları hoşnut eder!

Başlangıç itibarıyla bu fikre pek sıcak bakmasalar da daha sonraları adamın haklı olduğunu iyice anlayacak ve aralarında ağlaşarak ağıtlar yakmayı, yaka paça yırtarak dövünmeyi ve buna benzer daha birçok garip davranışlarını bir kenara bırakacaklardı.

Esirler konusunda da aceleci davranmamayı kararlaştırmışlardı. Onlara göre fidye ödemede acele etmemek, ödenecek fidyenin miktarını düşürecek bir adımdı. Çünkü onlar, fidye ödemekte acele edildiğini gören Müslümanların, esirlerin bedelini yükselteceklerine inanıyor ve sırf daha az bedel ödemek için kendi adamlarıyla ilgilenmiyor görüntüsü vermeyi planlıyorlardı.

Müşriklerden Esved İbn Muttalib’in Bedir’de, Zem’a, Akîl ve Hâris adında üç oğlu öldürülmüştü ve bu kişi, içinden geldiği gibi oğullarına ağıt yakıp ağlamak istiyordu. Ancak o da, müşriklerin ağlama yasağına takılmış ve hüznünü içine atmak zorunda kalmıştı. Bir gece dışarıda ağlama sesi duymuş ve kölesini çağırarak bu sesin nereden geldiğini kendisine haber vermesini istemişti. Gidip de durumu öğrenen köle, ağlayan kişinin devesini kaybeden bir kadın olduğunu söylemişti. Bunun üzerine Esved, devesi kaybolan bir kadının ağlayabildiği Mekke’de, öldürülen üç oğluna ağıt yakamamaktan kaynaklanan hüznünü şiirin diliyle insanlara duyurmaya çalışacaktı.

Rum Diyarından Gelen Zafer Haberi

Bedir sonrasında Medine’ye dönen Müslümanlar, Allah’ın kendilerine lütfettiği inâyetle sevinip İslâm’ın izzet ve onurunun gerektiği şekilde temsil edilmesinden duydukları hazzı birbirleriyle paylaşırken onları sevindiren bir haber de Rum diyarından gelmişti.

Rum sûresi inip de Rumların Farslılara mağlubiyetini bildiren âyetler Mekke’de yayılınca Hz. *Ebû Bekir*’le Mekke müşriklerinden *Übeyy İbn Halef* karşılaşmış ve aralarında geçen uzun konuşmalar sonrasında dokuz yıl ve yüz deve üzerinden bir iddiaya girmişlerdi. Çünkü Kur’ân, üç yıl ile dokuz yıl arasındaki bir zaman diliminde Rumların yeniden toparlanıp Farslılara galip geleceklerinin haberi-

ni veriyordu. Aynı zamanda bu haberde, Rumların galip geldiği gün Müslümanların da büyük bir sevinç yaşayacaklarının müjdesi veriliyordu.

Şimdi aradan dokuz yıl geçmişti. Bedir'den zafer sevinciyle dönen sahabe, çok geçmeden Medine'de Rum diyarından gelen zafer haberinin yankılandığına şahit oluyordu. Ne büyük mutluluk, ne büyük lütuftu. Hz. Ebû Bekir gibi fıtratlar, Allah'ın verdiği haberin aynen haber verildiği gibi tahakkuk edişi karşısında O'na hamdle yöneliyor ve minnet duygularıyla kendilerini şükrün engin vadilerine salıyorlardı.

Meğer Rumlar, dokuz yıl önce işgal edilen topraklarını geri almışlar ve Farslıları da Dicle ve Fırat'ın gerilerine kadar püskürtmüşlerdi. Daha dokuz yıl önce, "*Artık Rumlar bir daha zafer yüzü göremez.*" diye düşünenler yine yanılmış ve ölüden diriyi çıkaran Allah (celle celâluhû), bugün '*olmaz*' denilenlerin nasıl olduğunu herkese göstermişti. Zaten Bedir de, böyle bir '*olmaz*' değil miydi? Mekkeliler, Müslümanları Bedir'de yok ettikten sonra eğlence tertip etme hülyalarıyla gelmiş ve yenilgiyi akıllarının ucundan bile geçirmemişlerdi! Demek ki, küfür hesabına yapılan ince hesaplar her zaman tutmuyordu ve hep, Rahmânî hesap galip geliyor, Allah'ın dediği oluyordu. Bugün de öyle olmuştu ve Kur'ân'ın verdiği bir haberin daha aynen tahakkuk ettiğini gören birçok insan gelip Müslüman olmaya başlamıştı.[80]

Bu arada Hz. Ebû Bekir de, söz konusu yüz deveyi alacak, ancak Efendimiz'in yönlendirmesiyle hepsini tasadduk edecekti.

80 Bkz. Tirmizî, el-Câmiu's-Sahîh, 5/189 (2935), 343 (3192, 3193); Hâkim, Müstedrek, 2/445 (3540)

BEDİR SONRASINDAKİ GELİŞMELER

Bedir'de bir zafer kazanılmıştı ama bu işin Bedir'de nihâyet bulmayacağı her hâlinden belliydi. Zira geri dönüp de kaçarken Mekkelilerin kini, gelirken duyduklarından daha az değildi. O günkü nüfus düşünüldüğünde yetmiş ölü ve bir o kadar da esir, hemen hemen her evde bir acının yaşandığını gösteriyordu. Bedir'e gelirken geri dönme eğilimi gösterenler bile şimdi İslâm ve Müslümanlara kin kusuyor ve en kısa zamanda intikamlarını alacaklarını söylüyorlardı. Bugünü görüp de acısını dindirinceye kadar rahat döşeği kendisine haram kılanlar, intikam alıncaya kadar ağıt yakıp mersiye söyleyeceğini ilan edenler ve bugünü yaşamadan yeni hiçbir şeye el sürmeyeceğine dair yemin edenler vardı.

Kısaca, daha Bedir'den dönerken yeniden gelmenin hesapları yapılmaya başlanmış ve bu işin burada kalmayacağına dair yeminler edilmişti.

Medine'de ise, Müslümanların Bedir'de kazandığı zaferden rahatsızlık duyanlar yok değildi; bunlar, Kureyş ordusunun galip gelmesini içten içe isteyen müşriklerle kendileri dışında bir başka gücün öne çıkmasını istemeyen hasetkâr Yahudilerdi. Aynı zamanda etraftaki kabileler de bu durumdan endişelenmeye, Medine'de kurulacak güçlü bir devletin yarın kendilerini de tehdit edeceğini düşünmeye başlamıştı.

Müslümanlar cihetinde ise durum tamamen farklıydı; onlar,

Allah tarafından kendilerine bahşedilen bu zaferle, çeyrek asırdır yaşadıkları sıkıntılara bir nebze olsun son verildiğini görmüş ve bundan sonrası adına daha fazla kenetlenmişlerdi. Öyleyse bütün strateji, bu şartlar hesaba katılarak geliştirilmeliydi ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de öyle yapacaktı.

İlk istihbarat, Benû Katafân ve Benû Süleym'in Medine'ye saldırmak için toplanmaya başladıkları istikametindeydi ve Efendimiz de, Medine'de vekâleten *Sibâ' İbn Urfuta*'yı görevlendirerek[81] iki yüz süvariyi toplayıp Necid yolu üzerindeki *Küdr* kuyularına doğru yöneldi. O'nun iki yüz süvari ile geldiğini duyan ve henüz toparlanmaya başlayan Süleymoğulları kaçmaya başlayacaklar ve arkalarında beş yüz deve bırakacaklardı.[82]

Burada üç gün kalan ve hâkimiyetini ilan eden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yeniden Medine'ye dönecekti.

Sevîk Gazvesi

Bu arada Mekke'den yeni haberler gelmeye başlamıştı. Bedir'deki yenilgi karşısında Ebû Süfyân, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâb-ı kirâm hazretlerinden intikam almadığı sürece başına yağ sürmeyip hanımlarına da yaklaşmayacağına ve dolayısıyla da yıkanmayacağına dair ahdetmişti. Çok geçmeden de iki yüz kişilik bir güçle Necdiyye tarafına doğru ilerlemeye başlayacaktı. Onlar için bu, ilk defa denedikleri bir stratejiydi ve bunu, Bedir öncesinde kullanan Allah Resûlü'nden öğrenmişlerdi. Ancak Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), sürekli strateji değiştiren bir rehber-i ekmel idi ve her defasında yeni bir strateji ile Mekkelilere sürpriz yapacaktı!

Derken Ebû Süfyân, Medine'ye bir veya iki konaklı bir mesafeye kadar geldi. Geceleyin gizlice Medine'ye girip Benû Nadîr'in reisi

---

81 Bu gazvede Medine'de görevlendirilen sahabînin Abdullah İbn Ümmü Mektûm olduğu da rivâyet edilmektedir. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 4/209; Taberî, Tarih, 2/50; Süheylî, Ravdu'l-Unf, 3/219

82 Beşte bir pay ayrıldıktan sonra geriye kalan dört yüz deve süvariler arasında paylaşılacak ve kişi başına iki deve düşecekti. Yesâr adında bir de esir alınmıştı ki onu da Allah Resûlü (s.a.s.) hürriyete kavuşturmuştu. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât,2/31; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 1/391

olan *Huyay İbn Ahtab*'ın kapısını çaldı. Onun, endişelenip de kapıyı açmadığını görünce de bir başka büyük olan *Sellâm İbn Mişkem*'in kapısına gitti.

Ebû Süfyân'a izzet ü ikramda bulunan Sellâm, istediği bilgileri ona verdi. Bir müddet oturduktan sonra oradan ayrılan Ebû Süfyân, arkadaşlarının yanına döndüğünde hareket edecek ve karşılaştıkları iki Ensâr'ı öldürdükten sonra oradaki bir hurma bahçesini de ateşe verecekti.

Mekke'nin kin ve nefretinin nerede ve nasıl tecelli edeceğini kestirmek mümkün değildi; bu yüzden güvenlik tedbirlerini daha da artırmak gerekiyordu. Çünkü, er meydanında yiğitçe vuruşmaktan çekinen her zayıfın yaptığını yapıyorlar ve gizlice yaklaşıp masum insanların kanına girerek kendilerince intikam alıyorlardı!

Bunun üzerine, ashâbından sekseni atlı olmak üzere iki yüz kişilik bir müfreze ile yola çıkan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Süfyân ve arkadaşlarının peşine düşecekti.[83]

Efendimiz'in Medine'den çıkıp da geldiğini duyan Ebû Süfyân ise hiç vakit kaybetmeden buradan uzaklaşma emri vermiş ve hızla Mekke istikametine doğru yol almaya başlanmıştı. Bu hızla giderlerse Efendimiz'in kendilerine yetişeceğinden korkan Ebû Süfyân, bir hamle daha yapacak ve arkadaşlarına, develerin üzerindeki bütün yükü bırakmalarını söyledi. Önce arkadaşları buna bir anlam verememişlerdi; ancak arkadan hızla kendilerine yaklaşan İslâm askerlerinin geldiğini duyunca hepsi de yüklerini boşaltıp hızla Mekke istikametine doğru kaçmaya başladılar.[84]

Beş günlük bir takibin ardından yeniden Medine'ye dönen Allah Resûlü'ne, yaptıkları işin sevap boyutunu da düşünen ashâb-ı kirâm soracaktı:

– Yâ Resûlallah! Bunun bizim için bir gazve olduğunu umuyor musun?

---

83 Medine'den çıkış, Zilhicce ayının beşine denk gelen bir pazar günüydü. Hicretin üzerinden yirmi iki ay geçmişti ve bu gazvede, yerine vekil olarak Medine'de Beşîr İbn Abdilmünzir'i bırakmıştı. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/30

84 Yüklerinin çoğunluğu un çuvallarından oluşuyordu. Bu sebeple gazveye de, un manasına '*Sevîk*' ismi verilecekti. Bkz. İbn Hişâm, Sire, 3/311; Taberî, Tarih, 2/51

Belli ki onları tereddüde sevk eden şey, düşmanın peşinden gittikleri hâlde herhangi bir problemle karşılaşmadan geri dönmeleriydi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Evet, buyurdu.

Gatafân Gazvesi ve Bir Suikast Girişimi

Bir başka bilgi de *Benû Sa'lebe* ve *Muhârib* yurdundan geliyordu; sözde Efendimiz'i etrafından kuşatıp da tüketmeyi planlamışlardı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yerine Hz. *Osman*'ı vekil bırakarak dört yüz elli kişiyle birlikte Rebîülevvel ayının on ikisinde yola çıktı. O'nun ashâbıyla birlikte gelişini duyunca Benû Sa'lebe ve Muhârib orduları dağılıp kaçmış ve dağlara sığınmışlardı. Belirlenen hedefe gelindiğinde, sadece bir adamla karşılaştılar. Oturup bu adamla bir müddet konuşunca o da Müslüman oldu ve Müslümanlar gelinceye kadar orada yaşanılanları teker teker anlattı.

Bu sırada şiddetli bir yağmur yağmış ve bu rahmetle ıslanmışlardı. Yağmur dinip de giysilerini kurutmak için kenara çekildikleri sırada Du'sûr İbn Hâris[85] adında bir adam Efendimiz'in arkasından yaklaşacak ve kılıcını kaldırıp soracaktı:

– Bugün Seni benden kim kurtaracak?

Meğer adam, çok önceden planını kurmuş ve planlı bir şekilde gizlenerek Efendimiz'e yaklaşıp O'nu öldürmek istemişti. Buraya gelmeden önce de kavmi arasında ahdetmiş ve Muhammedü'l-Emîn'i öldürmeden geri gelmeyeceğini söylemişti.

Onun bu hâlini gören Efendiler Efendisi, gözleriyle esir almaya çalıştığı adama dönecek ve:

– Allah, buyuracaktı. Tevekkülü tamdı ve Allah'ın da, O'nu koruyacağına dair teminatı vardı. Zira adam tam kılıcını kaldırdığı anda karşısında Cibril-i Emîn temessül etmiş ve göğsüne indirdiği bir darbe ile adamı yere yuvarlayıvermişti.

Şaşkınlıktan neye uğradığını şaşıran adam, sağına soluna bakı-

---

85 Bazı kaynaklarda bu şahsın adı Gavres İbn Hâris veya Avf İbn Hâris; kabilesinin adı da Benû Muhârib olarak geçmektedir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/159; İbn Hıbbân, Sahîh, 7/138 (2883)

yor ve bu darbenin nereden geldiğini anlamaya çalışıyordu. Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, adamın düşen kılıcını almış ve üzerine yürümüş; anladığı dilden sesleniyordu:

– Peki, seni Benim elimden kim kurtaracak?

Çaresizdi; elinden tutacak kimsesi yoktu. Sadece kendi bilek gücüne güveniyordu ama o da bu durumda bir işe yaramazdı. Teslim olmaktan başka çare gözükmüyordu ve önce:

– Hiç kimse, diye cevapladı. Çünkü etrafında, kılıcını kaldırıp da tam indirecek kadar meseleye hâkim iken kendisini yere çalıp da başkasına mahkum edebilecek başka bir güç görünmüyordu. Olsa olsa bu güç, inâyet-i ilâhîyeye sırtını dayamış bir Nebi'ye ait olabilirdi ve şunları söyledi:

– Bundan sonra ben, ne Senin karşına çıkıp kılıç çekerim ne de Sana kılıç çeken bir topluluğun içinde yer alırım. Ve ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve yine ben şehadet ederim ki Muhammed de O'nun Resûlü'dür.

Birileri yine O'nun bedenini ortadan kaldırma niyetiyle koşup gelmişti ama şimdi kendisi hayat bularak geri gidiyordu; hem de başka 'ölü'lere de hayat olmak niyetiyle! Zira Du'sûr İbn Hâris de kavmine dönecek ve hemen onlara Allah ve Resûlullah'ı anlatma gayreti içine girecekti. Onlara şöyle diyordu:

– Şu anda ben, insanların en hayırlısının yanından geliyorum.

Minnet sadedinde gelen mesajda bu duruma da telmihte bulunulacak ve şöyle denilecekti:

– Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani bir topluluk size ellerini uzatmışken Allah da onların ellerini sizin üzerinizden savmıştı. Öyleyse sizler, Allah'ın takva sınırları içinde bir hayat yaşayın ve mü'minler, topyekûn Allah'a tevekkül etsinler.[86]

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), on bir gün burada kaldıktan sonra herhangi bir problemle karşılaşmadan yeniden Medine'ye dönecekti.

Bu ve benzeri gazvelerle Medine'deki yapının gücü ortaya çıkıyor ve Hicaz'daki hâkimiyet artık İslâm adına pekiştirilmiş oluyordu.

---

86 Bkz. Mâide, 5/11

Bedir'den Kısa Bir Süre Sonra Yaşanan Diğer Gelişmeler

İlk defa Ramazan orucu tutuluyordu ve birkaç gün sonra da bayramdı. Bu da bir ilk olacaktı. Derken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâb arasında oturmuş; onlara fıtır sadakasıyla ilgili hükümleri bildiriyordu. Bundan sonra küçük büyük, hür köle, erkek kadın hâli vakti yerinde olan her bir Müslüman için Ramazan bayramı öncesinde fıtır sadakası vermek vacipti.

Bu arada, zekâtla ilgili tamamlayıcı hükümler de gelmişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), onları da ashâbıyla paylaşıp gereğini yapmalarını istiyordu.

Ardından da bayram müjdesini paylaşacaktı onlarla. Sevinç ve huzur günleriydi ve yine ilk defa, Allah Resûlü'nün arkasında saf tutacak ve bayram namazını kılacaklardı.

Yine bugünlerde, genç yeğen Hz. Ali ile Efendimiz'in son kızı Hz. Fâtıma'nın nikâhları kıyılmış ve sade bir velimeyle dünya evine girmişlerdi.[87]

Bu arada, Ensâr'dan Ebu'd-Derdâ gelip Müslüman olmuştu.

Efendimiz'in, damadı Ebu'l-Âs'ı serbest bırakırken kulağına eğilip de söylediği sözü herkes merak ediyordu. Bundan sonra bir müşrikle Allah Resûlü'nün kızı Zeyneb aynı yastığa baş koyamazdı ve o günden itibaren Ebu'-Âs, Zeyneb Validemizi Medine'ye gönderme hazırlıklarına başladı.

Bedir üzerinden yaklaşık bir ay geçmişti ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke'de hazır bekleyen kızı Zeyneb'i Medine'ye getirmek için Ensâr'dan bir arkadaşıyla birlikte Zeyd İbn Hârise'yi Mekke'ye gönderdi.

Arkadaşıyla birlikte Hz. Zeyd, çıkıp gidecek ve uzun uğraşlar, engelleme çabaları, günlerce devam eden bekleyişler ve maceralı bir yolculuk sonrasında Hz. Zeyneb'i alıp Medine'ye getirecekti.[88]

---

87 Konuyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Akademi Araştırma Heyeti, En Öndekiler, s. 125 vd

88 Olayla ilgili detaylı bilgi için bkz. Akademi Araştırma Heyeti, En Öndekiler, s. 93 vd

Bir Suikast Girişimi

Bedir Savaşı'ndan oğlu Vehb İbn Umeyr Müslümanların elinde esir olan *Umeyr İbn Vehb*, Kâbe'de karşılaştığı *Safvân İbn Ümeyye*'ye dert yanacak ve Bedir'de aldıkları mağlubiyetin acısını dile getirecekti. O da dertliydi ve bunun üzerine Umeyr, Safvân'a şunları söyleyecekti:

– Allah'a yemin olsun ki, ödeme imkânı bulamadığım şu üzerimdeki borçlar ve benden sonra perişan olacaklarından endişe ettiğim çoluk çocuk olmasaydı vallahi de deveme biner ve Muhammed'i öldürmek için Medine'ye giderdim! Çünkü benim başıma ne gelmişse onlardan geldi; hâlâ oğlum onların elinde esir!

Safvân için böyle bir adam, bulunmaz fırsat demekti ve hemen ileri atıldı:

– Borçların benim borcum; onları ben öderim! Çoluk çocuğun da benim ailem sayılır; hayatta kaldıkları sürece onları kimseye muhtaç etmem ve elimde olan hiçbir şeyden onları mahrum kılmam!

Bir tarafta, bu işi yapmak isteyen ancak bunu yaparken hayatından olma durumunda arkada bırakacağı borçlarıyla ailesinin geçim sıkıntısına düşüreceğinden endişe duyan bir adam, diğer yanda ise onun bu endişelerini tamamen göğüsleyecek fedakâr bir destekçi! Anlaşmış görünüyorlardı. Göz göze gelecek ve birbirlerine bakacaklardı uzun uzun. Bu bakışlar, planlanan işin her ikisi tarafından da kabul gördüğünün göstergesiydi. Sonunda Umeyr, Safvân'a şunu tembih edecekti:

– Bu, aramızda kalsın! Ne senin yapacaklarını ne de benim hâlimi kimseye söyle!

– Tamam, söylemem, diye cevapladı Safvân. Mesele tamamdı ve işe koyulmak üzere oradan ayrıldılar.

Evine gelir gelmez yol hazırlıklarına başlayan Umeyr İbn Vehb, kılıcını keskinleştirecek ve zehirleyerek düşündüğü suikasta hazır hâle getirecekti. Görünürde ise, esir olan oğlu Vehb'i kurtarmaya gidiyordu.

Derken yola koyuldu ve günler sonra Medine'ye geldi. Mescid-i Nebevi'nin önünde devesini çökertirken onun gelişini görüp de telaşlanan feraset sahibi Hz. Ömer, o sırada etrafında toplanıp da kendisinden Bedir zaferini dinleyenlere şunu söyleyecekti:

– Allah düşmanı köpek Umeyr! Mutlaka kötü bir şey için gelmiştir!

Bunu söylemesiyle ayağa kalkıp Mescid-i Nebevî'ye girmesi de bir olacaktı. Efendimiz'in huzuruna koşmuş ve O'na şöyle seslenmişti:

– Yâ Resûlallah! Şu Allah düşmanı Umeyr, kılıcını kuşanıp buraya gelmiş!

– Onun yanıma gelmesine izin ver, diye mukabelede bulundu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem).

Hz. Ömer'in hiç beklemediği bir izindi bu. Adam resmen kötü bir niyetle gelmişti; her hâlinden bu anlaşılıyordu ama Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri bu adamın huzuruna girmesine izin vermişti. Yapılacak bir şey yoktu; sadece daha ihtiyatlı davranmaları gerekiyordu.

Umeyr'e doğru yöneldi. Bu arada kılıcının askısından tutup kavramış ve etrafındaki Ensâr'a da:

– Bu pis adamın huzura girmesine müsaade edin; ancak gözünüzü de üzerinden ayırmayın. Çünkü bu, emin bir adam değildir, demeyi ihmâl etmemişti.

Nihâyet mescide girmişlerdi. Onların bu hâlini görünce Efendiler Efendisi:

– Onu bırak yâ Ömer, diye seslendi. Bu arada Umeyr'e de:

– Yaklaş, ey Umeyr, diyordu.

Bu arada Umeyr de, Efendimiz'e yaklaşmış ve:

– Hayırlı sabahlar, demişti. İçinde gizlediği niyetini aşikâr kılmamak için kendini zorluyordu.

Şefkat ve merhamet insanı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), önce:

– Allah (celle celâluhû) bizi, senin selamından daha hayırlı bir selamla serfiraz kıldı ey Umeyr! Şüphesiz '*selâm*', Cennet ehlinin tahıyyesidir, buyurdu. Ardından da sordu:

– Seni buraya getiren şey de nedir ey Umeyr?

– Elinizin altındaki esir için geldim. Onun için ihsanınızı esirgemeyin, diye cevapladı Umeyr. Soruların ardı arkası kesilmiyordu ve Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, izhar ettiği niyetiyle gizlediğinin arasındaki çelişkiyi ortaya koyan silahı sordu:

– Peki öyleyse boynunda asılı duran kılıcın hâli nedir?

Bu soru üzerine Umeyr:

– Allah kahretsin bu kılıcı da! Bundan başka elimizde ne kaldı ki, diyebildi. Bunu söylerken, ikna edici bir şey söyleyemediğinin farkındaydı. Her gelen soru, foyasını meydana çıkarmaya matuftu. Sanki Efendimiz'in olup bitenlerin hepsinden haberi var gibiydi. Geldiğinden beri Eendimiz'den kaçırmaya çalıştığı gözlerini kaldırıp da yüzüne bakmak istedi Umeyr. O (sallallahu aleyhi ve sellem) da kendisine bakıyordu. Bir aralık göz göze geldiler ve "*Bütün bunları bir kenara koy ve Ben sana söylemeden önce sen Bana esas niyetini söyle.*" dercesine yine sordu:

– Bana doğruyu söyle! Sen buraya hangi niyetle geldin?

– Bundan başka bir niyetim yok; bunun için geldim, diyebildi. Kendi kendini ele veremezdi ya! Ancak köşeye sıkıştığını hissediyordu. Bu sırada Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), olanca heybetiyle konuşmaya başlamıştı:

– Hayır! Sen ve Safvân İbn Ümeyye, Hıcr'da oturdunuz ve Bedir kuyularında ölen Kureyş hakkında konuştunuz. Sonra sen: "*Şâyet benim borçlarım ve çoluk çocuğum olmasaydı gider ve Muhammed'i öldürürdüm.*" dedin ve bunun üzerine de Safvân, Beni öldürmen karşılığında, borçlarınla ailenin geçimini üstüne aldı. Ancak unutma ki Allah (celle celâluhû), seninle bunun arasına engel koyacak ve sana bunu yaptırmayacak!

Dizlerinin bağı çözülüvermişti Umeyr'in. Renkten renge giriyordu. Nasıl olur da bir adam, beş yüz kilometrelik bir mesafede ve başka kimsenin olmadığı bir yerde konuşulanları aynen duyup aktarabilir ve içinde gizlediği her şeyden haberdar olabilirdi! Bunu söylese söylese Safvân söyleyebilirdi; çünkü ondan başka bu konuşmaya şahit olan kimse yoktu. O ise, bu konuda kendisinden daha hırslıydı. Zaten yapacağı bu iş karşılığında borçlarını üstlenip ailesinin hayat boyu geçimini tekeffül etmesi de bunu gösteriyordu. Yok... Yok... Bunu bir beşerin yapma imkân ve ihtimali yoktu! Öyleyse tek bir seçenek kalıyordu. Yelkenlerini indiren Umeyr, mahcup bir eda ile Allah Resûlü'ne döndü ve şunları söylemeye başladı:

– Ben şehadet ederim ki Sen, Resûlullah'sın! Biz Sana, semadan getirdiğin haberler ve Sana gelen vahiyler konusunda hep yalan söyledik yâ Resûlallah! Bu, sadece benimle Safvân'ın bildiği bir işti; val-

lahi de bunu Sana, Allah'tan başkasının bildirmesine imkân yoktur! Beni İslâm'a hidâyet eden ve bu yolla da olsa beni kendisine sevk eden O Allah'a hamd olsun! Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve Resûlüh.

Başta Hz. Ömer olmak üzere etrafta toplanıp da olup bitenleri seyreden ashâb şaşkınlık içindeydi. Gelirken her hâlinden şer akan bir adam nasıl olmuştu da, güneş görmüş buz gibi eriyip bal mumu hâline gelivermişti! Resûlullah farkıydı bu ve Resûlullah bu hâliyle de ders veriyordu. Demek ki, insanları öldürüp bir kenara atmak çok kolaydı; önemli olan, Umeyr gibi en katı olanlarını bile İslâm'ın engin atmosferinde eritip topluma yeni bir fert olarak kazandırabilmekti. Öyle bir hayat ortaya konulmalıydı ki, bedenini ortadan kaldırmak için bütün hazırlıklarını tamamlayıp da huzura gelenler, bu huzurdan nasipsiz geri dönmemeli ve dönerken de, gelişlerinden çok farklı olabilmeliydi!

Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbına dönmüş, Umeyr için şunları söylüyordu:

– Kardeşinize dinini öğrenme konusunda yardım edin! Ona Kur'ân öğretin ve esirini de serbest bırakın!

Bütün bunlar Medine'de olup biterken Safvân, Mekke'de durmuş insanlara şunları söylüyordu:

– Çok yakında size, Bedir gününden bu yana yaşadığınız acılı günleri unutturacak kadar önemli ve büyük bir müjde gelecek!

Bir taraftan da, Medine'den gelen herkese Umeyr'i soruyor ve bu müjdeli haberi Mekke'de paylaşabilmek için can atıyordu. Derken, birisi gelmiş ve Umeyr'in Medine'de Müslüman olduğu haberini vermişti Safvân'a. Hayatının şokunu yaşıyordu; nasıl olur da bir adam, öldürmek için bu kadar riske girdiği birisinin dizinin dibinde teslim olur ve bütün ideallerinden vazgeçebilirdi! Şâyet bu haber doğruysa, insanlar arasına hangi yüzle çıkıp, "*Size vereceğim müjde şu idi.*" diyebilirdi!

Yemin billâh edip etrafındakilerle Umeyr'e olan kızgınlığını paylaşıyordu. Onunla bir daha asla konuşmayacak ve bundan sonra ona, malından zırnık bile koklatmayacaktı![89]

---

[89] Daha sonra Mekke'ye gelen Umeyr İbn Vehb, Müslüman olduğunu açıklayacak

Benû Kaynukâ Kuşatması

Benû Kaynukâ, Medine'de yerleşik üç ana Yahudi kabilesinden birisini oluşturuyordu ve hicret sonrasında yapılan anlaşmada bu kabilenin de imzası vardı. Abdullah İbn Selâm'ın kabilesiydi bu. Müslüman olduktan sonra Abdullah İbn Selâm'ı da çok sıkıştırmış ve bu tercihini bir türlü hazmedememişlerdi. Son gelişmeler, onların bu anlaşmaya sadık kalmadıklarını gösteriyordu. Zira Bedir'de kazanılan zafer, ciddi manada onları rahatsız etmişti; çünkü Müslümanlar, bir daha önü alınamayacak bir güce ulaşıyorlardı.

Aralarında kendilerini tahrik edip de Müslümanlar aleyhine kışkırtan elebaşları vardı. *Şâs İbn Kays* adındaki ihtiyar bir adam, yanına çağırdığı bir delikanlıya tembih etmiş ve Buâs savaşlarında aralarında yaşanan sıkıntıları anlatıp insanlara bu konuyla ilgili şiirleri hatırlatmasını söylemişti. Düne ait ne varsa unutmaya başladıkları bir dönemde yeniden bunların hatırlatılması, o günün toplumu adına en duyarlı oldukları yumuşak karın manasına geliyordu. Zaten hedef de, Evs ve Hazreci birbirine düşürmekti.

İhtiyardan dersini alan delikanlı, kalabalıkların arasında dolaşıp kendisine denileni yapmaya başlamıştı bile. Çok geçmeden, yeniden eski ihtilaflar ortaya çıkmıştı. Evs ile Hazreç birbirlerine yürümek üzereydi. Hatta sözlü sataşmalar tarafları tatmin etmeyince filan yerde buluşup kozlarını paylaşmak üzere anlaşmışlardı bile!

Durumdan haberdar olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yanına aldığı ashâbıyla birlikte hemen olay mahalline geldi. Onlara şöyle seslendi:

– Ey Müslüman topluluğu! Sizi Allah'a davet ediyorum! Sizi Allah'a davet ediyorum! Ben sizlerin arasında olduğum hâlde ve Allah da sizi İslâm'la şerefyâb etmiş, onunla size keremini nasip etmişken yeniden cahiliye anlayışlarına geri dönmek mi istiyorsunuz? İslâm'la Allah (celle celâluhû), cahiliye işlerini kesip ortadan kaldırmış, sizi de küfrün karanlıklarından kurtarmış ve kalpleriniz arasını da telif etmişken bu nasıl olabilir!

---

ve nasıl Müslüman olduğunu insanlarla paylaşacaktı. Bunun üzerine gelip de Müslüman olan bir hayli insan olacaktı. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 3/213-215; Taberî, Tarih, 2/45-46

Efendimiz'in kendilerine hitabı, Evs ve Hazreçlileri intibaha sevk etmiş, nasıl böyle bir şey yapabildiklerini düşünmeye başlamışlardı. Evet ya, durup dururken bu noktaya gelmek bir Müslüman'a hiç yakışır mıydı? Yakışmazdı ama diğer tarafta kendilerini tahrik edip de kavgaya zorlayan gerçek sebebi de bulmaları gerekiyordu ve bunu bulmak da uzun sürmedi. Gerçi bu, Benû Kaynukâ'nın ilk kabahati değildi; Bedir öncesinde de ortalığı çok karıştırmak istemişlerdi ama Müslümanlar, bunların da bir gün gelip gerçeği anlayacaklarını umut ederek hep af yolunu tercih etmişlerdi.

Başlarını eğmiş ağlıyorlardı ve hemen birbirlerine dönüp kucaklaşmaya başladılar. Bundan böyle, arada dolaşıp da kitleleri tahrik edenlerin süslü sözlerine kanmayacaklarına dair söz verdiler.

Kaynukâoğullarıyla ilgili bilgiler bunlarla da sınırlı değildi; bilhassa kışkırtıcılıkta önceliği kimseye kaptırmayan bir başka Yahudi olan *Ka'b İbn Eşref*'le irtibata geçmişler ve ondan da destek alarak sınırları çoktan zorlamaya başlamışlardı bile.

Elindeki malı Kaynukâ çarşısına götürüp de satmak ve sonrasında buradan ihtiyaçlarını karşılamak için gelen bir kadına yaptıkları ise, bardağı taşıran son damla olmuştu. Elindekini orada satan kadın, bir sarrafa girmiş ve kendisine bir altın almak istemişti. Onu bu hâlde ve yalnız bulan Benû Kaynukâ tüccarları, kadına sataşmışlar ve örtülü olan yüzünü açıp kadından kâm alarak eğlenmek istemişlerdi.

Bu arada sarraf olan dükkân sahibi, taleplerine şiddetle karşı çıkan kadının arkasından dolaşmış ve ona hissettirmeden eteğini bir iğneyle beline iliştirivermişti. Gördüğü muamele karşısında öfkelenerek oradan ayrılmak isteyen kadın ayağa kalkınca, beline iliştirilen eteği de yukarı kalkmış ve tabii olarak görülmemesi gereken yerleri de açığa çıkıvermişti. Bu durum, Benû Kaynukâlıları oldukça sevindirmiş ve ne olduğunu anlamaya çalışan kadına bakıp kahkahalarla gülmeye başlamışlardı. Eteğinin beline iliştirildiğini, bundan dolayı da Yahudilerin kendisine güldüğünü anlayan kadın, olduğu yerde feryadı basmıştı. Namusuna uzanmak istenen bu muamele karşısında '*imdat*' diye bağırıyordu.

Onların bu hâli, dışarıdaki bir Müslüman'ın da dikkatini çekmişti; dikkatli nazarlarla içeri bakınca durumu anlamış ve bunu

yapan Yahudinin üzerine atlayarak haddini bildirmek istemişti. Aralarında ciddi ciddi kavga başlamıştı ve çok geçmeden Müslüman, söz konusu Yahudi'yi yere serivermişti. Bu sefer de orada bulununan diğer Yahudiler Müslüman'ın üzerine saldırmış ve onu oracaktı şehit etmişlerdi.

Orada şehit edilen Müslüman'ın yakınları çok kızgındı ve çok geçmeden Efendimiz'e gelerek yardım talep ettiler. Burunlarından soluyorlar ve yakınlarına bunu reva görenlere bir an önce hadlerini bildirmek istiyorlardı.

Gerçekten yapılan iş çirkindi ve mutlaka hak ettiği cezayı bulmalıydı. Hâlbuki hicret sonrasındaki anlaşmaya bunlar da imza atmış ve bırakın Müslüman'a saldırmayı, saldırıya maruz kaldıklarında Medine'de müşterek bir savunma yapacaklarına dair söz vermişlerdi.

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "*Anlaşmayı ihlâl ettiniz.*" deyip hemen üzerlerine yürümedi ve önce Benû Kaynukâ Yahudilerini toplayarak onlarla konuşmayı denedi. Onları, daha mutedil davranmaya, yapageldikleri kötülüklerden vazgeçmeye, insanî değerlerden taviz vermeden Müslümanca yaşamaya ve Kureyş'in başına gelenler kendi başlarına gelmeden önce akıllarını başlarına almaya davet ediyordu. Ancak onlar, şefkat ve merhametten anlayacak durumda değillerdi; bu Nebevî davete alayla cevap vermeyi deneyecek ve şunları söyleyeceklerdi:

– Yâ Muhammed! Henüz toy ve savaş nedir bilmeyen delikanlılarla savaşıp da onları yenmiş olman sakın Seni aldatmasın! Şâyet bizimle savaşacak olursan esas savaşın ne demek olduğunu o zaman görürsün! Çünkü Sen, henüz bizim gibi birileriyle hiç karşılaşmadın![90]

Bu, bir meydan okumaydı ve bunca yaptıklarının yanında bir de böyle tavır takınıp Efendiler Efendisi'ne küstahça cevap vermeye kalkışmaları, açıkça savaş ilanı demekti. Anlaşılan, bunların sözden anlayacak hâlleri yoktu; öyleyse çizgiyi aşan ve aralarındaki anlaşma maddelerine sadık kalmadıkları yetmiyormuş gibi bir de dün kabullendikleri otoriteyi bugün hiçe sayan tavırlar içine giren bu insanlarla anladıkları dilden konuşmak gerekiyordu.

---

90 İbn Hişâm, Sîre, 3/313, 314

Bu arada Cibril-i Emîn de gelmişti. Önce Bedir'i hatırlatarak kâfirlere şu mesajı ulaştırmasını söylüyordu:

– Siz mağlup olacak, haşredilip toplanacak ve Cehennem'e sürükleneceksiniz! Orası, ne fena bir yataktır! Birbiriyle karşılaşan iki toplulukta size büyük bir ibret vardı: bunlardan biri Allah yolunda vuruşuyordu. Diğeri ise kâfir idi. O kâfirler Müslümanları, bizzat gözleriyle kendilerinin iki misli görüyorlardı. Allah, dilediği kimseleri nusretiyle destekler. Elbette bunda, görecek gözleri olanlar için alınacak ibret vardır.[91]

Arkadan gelen mesaj, daha netti:

– Seninle sözleşme yapan bir millette sözleşmeye aykırı bir hainlik tespit edersen, savaş açmadan önce antlaşmanın artık geçersiz olduğunu ilan et ki, bunu bilme hususunda iki taraf eşit olsun! Çünkü Allah, hainleri asla sevmez.[92]

İşte bu, Rahmânî olan bir uygulamaydı. Hâlbuki anlaşmayı ihlâl edenler zaten onlardı. Buna rağmen Allah (celle celâluhû), yaptıkları bu küstahlık neticesinde aralarında bulunan anlaşmanın artık geçersiz olduğunu bildirmesini istiyor ve savaşa girmeden önce karşı tarafın da bilgisinin olmasını talep ediyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, öyle yapacaktı.

Hicretin üzerinden yirmi ay kadar bir zaman geçmişti. Şevval ayının ortalarıydı ve Medine'de yine *Ebû Lübâbe*'yi vekil bırakan Allah Resûlü, bir cumartesi günü beyaz sancağı Hz. Hamza'ya vererek Benû Kaynukâ üzerine yürüdü.

Sağlam bir kaleleri vardı ve Müslümanların kendi üzerlerine geldiğini görünce hemen bunun içine girip kapılarını da sıkıca kapatmışlardı. Kuşatma tam on beş gün sürecekti. Bu süre içinde Allah (celle celâluhû), kalplerine büyük bir korku düşürmüş ve Benû Kaynukâlılar Efendimiz'in vereceği hükmü kabul ettiklerini bildirerek on beş günün sonunda da teslim olmuşlardı.

Artık, Benû Kaynukâ Yahudilerinin eli silah tutan erkekleri esir alınmış ve elleri de bağlanmıştı. Şimdi ise, haklarında verilecek hükmü bekliyorlardı. Haklarında verilecek her türlü hükme razı idi-

91 Âl-i İmrân, 3/12,13
92 Enfâl, 8/58

ler. Artık tükendiklerini düşünüyorlardı. Hayatlarını ortaya koyarak büyük bir kumar oynamış ve kaybetmişlerdi.

Bu sırada, Benû Kaynukâoğullarının müttefiki olan ve Bedir sonrasında Müslüman olduğunu açıklayan *Abdullah İbn Übeyy* çıkageldi. Aralarındaki ittifakı nazara vererek Efendimiz'den, Benû Kaynukâ Yahudilerine iyi davranmasını ve onları affetmesini istiyordu. Hatta bunun için o kadar ısrar ediyordu ki, Efendimiz'in cevap vermeyişi karşısında küplere biniyor ve istediğini koparabilmek için olmadık yollara başvuruyordu.

Nihâyet elini, Efendimiz'in zırhının cebine sokmuş ve kendine doğru çekmişti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ellerini çekmesini söyleyecekti. Ancak o, bundan anlayacak gibi gözükmüyordu. İkinci kez seslendi:

– Yazıklar olsun sana! Bırak Beni!

– Vallahi de bırakmam, diyordu. Benim müttefiklerime iyi davranma sözü almadığım sürece bırakmam! Çünkü onlar, üç yüzü zırhlı olmak üzere yedi yüz kişiyle birlikte beni Arap ve Acemlere karşı koruyup onların işini bir günde bitirdiler. Artık ben, arkası kesilmeyecek savaşların sökün etmesinden korkuyorum!

Onun bu hâlini görüp de gerçek niyetinin ne olduğunu bilen bir başka müttefik *Ubâde İbn Sâbit*, Efendimiz'e gelecek ve Benû Kaynukâ ile bütün anlaşmalarına son verdiğini açıklayarak:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. Ben artık, sadece Allah ve Resûlu ile mü'minleri dost kabul ediyor ve onun dışındaki -bu kâfirler ve anlaşmaları dâhil- her türlü anlaşmayı bir kenara koyuyorum!

Zaten Cibril-i Emîn'in getirdiği haber de aynı şeyleri tavsiye edecekti. Gelen âyetlerde, mü'minlerin dostunun, ancak mü'minler olabileceğini anlatıyor, başkalarıyla olan münasebetlerde daha duyarlı davranılması gerektiğinin üzerinde duruluyor ve iman adına tavrını belirleyenlerin de bu hareketlerinin karşılığını mutlaka alacakları ifade ediliyordu.[93]

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Benû Kaynukâ Yahudilerine üç gün süre verdi ve bu üç günün sonunda Medine'yi terk etmelerini istedi. Bu kadar isyan ve karşı koyuşa rağmen

93 Bkz. Mâide, 5/51, 52, 53

ne birisinin burnu kanamış ne de esir alınmışlardı. Hâlbuki onlar, bu çıkışlarıyla benzeri sonuçları çoktan hak etmiş ve zaten haklarında böyle bir kararın verileceğini bekliyorlardı.

Dünyalar onların olmuştu; ölüm beklerken hayatlarının yeniden kendilerine bahşedilmiş olmasını büyük bir lütuf olarak değerlendirip hükme itiraz bile etmeden hemen yol hazırlıklarına başladılar. Onların Medine'den ayrılışlarını ashâb adına *Ubâde İbn Sâmit* deruhte ediyordu.

Arkalarında bol miktarda silah bırakmışlardı ve bunlar da ashâb arasında ganimet malı olarak dağıtıldı. Benû kaynukâlıların geride kalan mallarıyla ilgili olarak da Muhammed İbn Mesleme görevlendirilmişti.

Yeni Bir Bayram Daha: Kurban

Benû Kaynukâ kuşatmasından dönüş kurban bayramına denk gelmiş ve imkânı olanların kurban kesmeleri bildirilmişti. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bayram namazının kılındığı *Benî Selime* yurdunda o gün, bizzat kendisi kurban olarak iki koyun kesmişti; hâli vakti yerinde olanlar da O'nunla birlikte kurbanlarını kesmişlerdi.

Müslümanların ilk kez yaşadıkları bayramdı. Gerçi, daha önceleri de Medine'de bazı günler bayram olarak kutlanırdı. Medineliler, uzun zamandır devam eden bu geleneğe göre o günlerde bir araya gelir ve değişik oyunlar oynayarak eğlenmeye çalışırlardı. Şimdi ise Allah (celle celâluhû), cahiliye döneminde onların yaşadıkları bu iki güne bedel, Ramazan ve Kurban olmak üzere iki bayram lütfetmişti. Aynı zamanda bu, mü'minler için yılda iki kez yaşayacakları umumi sevinç günü anlamına geliyordu.

Üçüncü Yılda Yaşanan Diğer Gelişmeler

Allah Resûlü Medine'ye hicret edeli otuz ay olmuştu. Hz. Ömer, kocası ölen kızı *Hafsa*'yı (radıyallahu anhâ)[94] önce Bedir günlerinde hanımı Rukiyye Validemizi kaybeden Hz. Osman'la nikâhlamak iste-

---

94 Hafsa Validemiz, risaletten beş yıl önce Kureyş'in Kâbe'yi tamir ettiği sene dünyaya gelmişti. Daha önce Huneys İbn Huzâfe ile evlenmiş ve birlikte Medine'ye

miş ve gidip ona konuyu bizzat kendisi açmıştı. Ancak Hz. Osman, böyle bir evlilik için henüz hazır değildi ve dava arkadaşı Hz. Ömer'e beklediği cevabı verememişti. Gerçi Hz. Ömer, aldığı bu cevap karşısında bir nebze üzülmüştü ama yine de meseleyi anlamaya çalışıyordu. Ondan ümidini kesince bir başka yakın arkadaşına konuyu açacaktı; ancak Hz. Ebû Bekir de evlilik düşünmüyordu. Bunun üzerine O (radıyallahu anh), durumu gelip bir de Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerine anlatmayı denedi. Beklediği cevap, hem de fazlasıyla Efendimiz'den gelecekti:

– Ben sana, Osman'dan daha hayırlı bir damat ve Osman'a da senden daha hayırlı bir kayınpeder söyleyeyim mi, diye sordu. Bunu kim istemezdi ki! Hz. Ömer hemen:

– Söyleyin yâ Resûlallah, dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), şunları söyledi:

– Sen, kızın Hafsa'yı Bana nikâhlarsın; Ben de, kızım *Ümmü Gülsüm*'ü Osman'a!

Hz. Ömer'in sevinçten neredeyse ayakları yerden kesilecekti. Resûlullah ile akraba olmak onun için en büyük bahtiyarlıktı.

Ve derken Medine'de iki evlilik birden gerçekleşiyordu. Mekke'nin ilk günlerinden beri yanında olan hayâ insanı Hz. Osman'a, bundan sonra *iki nur sahibi* manasında '*Zü'n-Nureyn*' denilecekti.

Çok geçmeden, Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın evliliklerinden bir çocukları dünyaya gelecek ve adını Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) '*Hasan*' koyacaktı.

Hicretin üzerinden otuz bir ay geçmiş ve yine, gufranla tüllenen Ramazan ayının bereketi üzerlerine rahmet olup yağmaya başlamıştı. Ümmetine merhamet ve şefkat kanatlarını gererek ihtiyaçlarını gidermek isteyen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Bedir günü ilk mübarezede yaralandıktan sonra dönüşte şehit olan Ubeyde İbn Hâris'in hanımı *Zeyneb Binti Huzeyme*'nin içinde bulunduğu şartların zorluğunu görmüş ve yoksulların elinden tutan bu dul ve yalnız kadının elinden tutmak istemişti. Bunun en kestirme yolu, onu nikâhı altına almaktı ve O da öyle yaptı.

---

hicret ettiği kocası Bedir sonrasında vefat edince de dul kalmıştı. Bkz. İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 2/384; Zehebî, Tarihu'l-İslâm, 1/500

Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ), cahiliye döneminden bu yana muhtaçların annesi olarak bilinen saliha bir kadındı. Tam, "*Bu yaşlı hâlimle kimsesiz kaldım.*" diye endişelerle boğuşup dururken Allah Resûlü'ne zevce olma bahtiyarlığıyla serfiraz kılınan Hz. Zeyneb (radıyallahu anhâ), artık dünyanın en bahtiyar kadınıydı. Ancak yaşlı validemiz Hz. Zeyneb Binti Huzeyme, aradan sekiz ay kadar bir zaman geçince vefat edecek ve mü'minlerin annesi manasında 'Ümmü'l-Mü'minîn' olarak ebedi âleme göç edecek, bizzat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından Cennetü'l-Bakî'deki mekânına tevdi edilecekti.[95]

Artık Cemaziyelevvel ayına gelinmişti. Yaz ayları da yaklaşmış ve Kureyş, Şam taraflarına göndereceği kervanı düşünmeye başlamıştı. Bir taraftan Bedir'in acısıyla kıvranırken diğer yandan da:

– Şâyet burada böyle bekleyip durursak elimizdeki bütün imkânlar tükenip bitecek ve açlıktan kırılacağız, diyorlardı.

Nihâyet uzun da olsa yeni bir yol bularak Şam'a gitmek üzere *Safvân İbn Ümeyye* başkanlığında bir kervan tertip etmişler ve *Furât İbn Hayyân* adında bir delil tutarak yola koyulmuşlardı.

Efendimiz bu durumdan da haberdar oldu ve hemen *Zeyd İbn Hârise*'yi görevlendirerek yüz kişilik bir kuvvetle yola çıktı. Onların gelişini duyan Safvân da, Ebû Süfyân gibi hızla kaçmaya başladı.

Zeyd İbn Hârise, hedeflenen yere geldiğinde kervanın çoktan kaçıp uzaklaştığını görecek ve Furât İbn Hayyân'ı esir alarak geri dönecekti.[96]

Bu da bir işti; zira bundan böyle Mekke, kendi başına ve istediği gibi Hicaz'da dolaşamayacağını anlamış oluyor ve kendisine çekidüzen vermek zorunda kalıyordu.

---

95 İbn Sa'd, Tabakât, 8/115. Zeyneb Validemizin, Efendimiz'le izdivacından üç ay sonra vefat ettiğine dair de bir rivâyet vardır. Bkz. İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 1/19, 3/359; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 2/385

96 Furât İbn Hayyân da gelecek ve Efendimiz'in huzurunda Müslüman olacaktır. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/36; Taberî, Tarih, 2/55; İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 2/393

BEKLENEN GELİŞME

Hz. Abbâs'ın Mektubu

Hicretin üzerinden üç yıl geçmişti ve Şevval ayının bir Perşembe günüydü. Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem), Kuba'da bulunduğu bir sırada Hz. *Abbâs*'ın gönderdiği mektup eline ulaşmış[97] ve mektubu kendisine okuyan *Übeyy İbn Ka'b*'ı dinledikten sonra bunu gizli tutmalarını söyleyerek Sa'd İbn Rebî'in yanına gitmişti.

Meğer etraftaki kabilelerden de destek alan Kureyş, Bedir'de aldığı ağır yarayı sarıp Müslümanlardan intikam alabilmek için hazırlığını yaptığı orduyla Mekke'den hareket etmiş, son bir hamleyle kesin çözüm alabilmek için Medine'ye doğru ilerliyordu. Hatta bu ordu için Kureyş, Bedir öncesinde Şam'a gidip de gelen Ebû Süfyân kervanındaki mallarını himmet edip hazırlanacak ordu için vermiş ve Medine'den intikam alabilmek için bu orduya daha başka katkılarda da bulunmuştu. Konuyu haber veren Cibril'in getirdiği âyette şu bilgi verilecekti:

– Şüphesiz ki o kâfirler, Allah yolundan insanları geri çevirmek için mallarını infak ediyorlar. Gerçi onu infak edecekler ama bu, yine de onların aleyhine cereyan edip yürek yakan bir hicrana dönüşecek ve mağlup olacaklar.[98]

---

97 Mektubun aciliyetinden dolayı Hz. Abbâs'ın Ğıfâroğullarından seçtiği elçi, Mekke-Medine arasındaki yolu üç günde alacaktır. Bkz. Vâkıdî, Meğâzî, 1/204

98 Enfâl, 8/36; İbn Sa'd, Tabakât, 2/38; Vâhidî, Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân, 1/84 vd.

Bu haber üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), önce farklı yönlere ashâbından bazılarını göndererek üzerlerine gelen Mekke ordusuna ait haberlerin hiç atlamadan kendisine ulaştırılmasını istemişti.

Durumun nezaketine binaen *Sa'd İbn Muâz*, *Üseyd İbn Hudayr* ve *Sa'd İbn Ubâde* gibi sahabîler, Efendimiz'in etrafında silahlarını almış, namaz kılarken bile silahlarını yanlarından ayırmadan nöbet tutuyorlardı.

Mekke Ordusu

Mekke ordusunun üç bin kişilik bir kuvvetten oluştuğu ve bu kuvvetin içinde etraftaki kabilelerin de katkılarının bulunduğu haberleri gelmişti. Hatta Hz. Hanzala'nın babası Âmir gibi Medine'den bile gidip bu orduya katılan birçok insan vardı.[99] Üç bin deve ve iki yüz at üzerinde geliyorlardı. Orduya Ebû Süfyân kumanda ediyordu. Atlıların komutanı ise Hâlid İbn Velîd idi; Ebû Cehil'in oğlu İkrime de ona yardımcı oluyordu.

Savaşta kendilerini coşturup cesaretlendirmek için yanlarına kadınlarını da almışlardı. Bilhassa ileri gelenlerin kendi hanımları da beraberlerinde geliyorlardı. Maksatları da, iffet ve namuslarına halel gelmemesi için savaşta geri dönüp askerin kaçmasını önlemekti. Zira her ne kadar kendilerinden emin olsalar da işin olumsuz taraflarını da akıllarından çıkaramıyorlardı.

Kısaca Mekke ordusu, savaş için gerekli olan bütün imkânları bir araya getirmiş, öylece Medine'ye yürüyordu.

Ebvâ'ya geldiklerinde, babası dâhil en yakınlarını Bedir'de kaybeden Ebû Süfyân'ın hanımı *Hind Binti Utbe*, Efendimiz'in annesinin kabrini açıp parçalamak istemiş ancak bunun bir âdet olacağı ve

---

99 Hz. Hanzala'nın babası Ebû Âmir de Medine anlaşmasına imza koyanlardan birisiydi. Ancak zamanla o, içinde büyüyen düşmanlık duygularını bastıramayacak ve açıktan Allah Resûlü'ne düşmanlığını ilan edecekti. Hâlbuki bu sıralarda kendisiyle aynı duyguları paylaşan Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl, görünüşte Müslüman olduğu izlenimi vererek kendini gizlemeyi tercih etmişti. Uhud için Mekkelilerin hazırlık yaptıklarını duyunca da, yanına aldığı elli kadar adamıyla Mekke ordusuna katılacak ve savaşmak için Uhud'a gelecekti. Bkz. Vâkıdî, Meğâzî, 1/205 vd.; Belâzurî, Ensâbu'l-Eşrâf, 1/136

bundan sonra kendi mezarlarına da böyle şeyler yapılacağı korkusuyla Kureyş buna izin vermemişti.

Bilhassa Hind gibi Bedir'de canı yananlar, askerleri coşturmak için şiirler okuyor ve Medine'ye doğru yaklaşırken orduyu zinde tutmak istiyorlardı.

Ashâbla İstişare

Mekke ordusu Uhud yakınlarına kadar gelmişti. Uhud demek Medine demekti; büyük bir debdebe ve ihtişamla buraya gelen Mekke ordusu Medine'yi yerle bir etme hırsıyla Uhud'da bekliyordu.

Ashâbdan ileri gelenler bir araya gelmişti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlarla istişare ediyordu. Zira bu, Bedir'den daha farklı bir gelişmeydi. Gerçi Bedir'e giderken de benzeri bir istişare gerçekleşmiş ve, herkesin kabullendiği müşterek bir karar çıkmıştı. Bugün de öyle olmalıydı. Çünkü Cibril'in getirdiği âyet, Efendimiz'in ashâbıyla istişare yapması gerektiğini emrediyor ve meseleyi topluma mâl etmenin en etkin yolunun bu olduğunu söylüyordu.

Önce Mekke ordusunun haberleri konuldu ortaya. Bir realiteydi ve üç binlik bir kuvvet geliyordu üzerlerine. Ancak bilhassa Bedir'e katılıp da orada zafer yaşayamayan veya Bedir'den sonra Müslüman olan heyecan dolu sahabe, onlarla yeniden çarpışıp haklarından geleceklerini söylüyorlardı.

O (sallallahu aleyhi ve sellem), ise, Medine dışına çıkmamak gerektiğini ve şehri, içeride kalarak korumanın daha uygun olduğunu düşürüyordu. Zira bir rüya görmüş ve gördüğü bu rüyayı da cuma sabahı ashâbıyla şöyle paylaşmıştı:

– Vallahi Ben, bazı şeyler gördüm ki, inşâallah hayırlı olur; bazı hayvanların boğazlandığını, kılıcımın kabzasında bir gedik ve elimi sağlam bir zırhın içine soktuğumu gördüm!

O'nun her hâlini hayatına rehber yapmak isteyenler bu rüyanın tevilini sorduklarında da Efendimiz, boğazlanan hayvanların ashâbından bazılarının şehit olacakları; kılıcının kabzasındaki gediğin, kendi başına gelecek bir musibet ve en yakınlarından birisinin şehadeti; sağlam zırhı da Medine'ye sığınmak gerektiği şeklinde yo-

rumlamıştı. Onun için reyini de, Medine'de kalıp müdafaa yapmaları gerektiği şeklinde izhar etmişti. Belki de, *düşman şehre girdiğinde onları sokak aralarında düşmanı yakalar, kuvvetlerini sokaklar arasında bölerek daha kolay teslim alırız ve kadınlar da en azından çatılardan bize yardım ederler,* diye düşünüyordu. Sahabe ise;

– Yâ Resûlallah! Bizler zaten böyle bir günü bekliyor ve Allah'a dua ediyorduk. Şimdi O bize, böyle bir fırsat verdi ve kendimizi ortaya koyma imkânını ayağımıza getirdi. Düşmanla vuruşmak için dışarı çıkalım yâ Resûlallah! Dışarı çıkıp vuruşalım ki, bizim kendilerinden korktuğumuzu sanıp da cesaretlenmesinler, diyordu.

Ensâr ve Muhâcirlerin ileri gelenleri bu heyecanlı çıkışa katılmadıklarını ve Resûlullah ne derse onun yapılmasının daha iyi olacağını söylüyorlardı. Ancak galip düşünce, gençlerle Bedir'de savaşma fırsatını kaçıranların oluşturduğu hava üzerinde yoğunlaşıyordu. Bilhassa Abdullah İbn Übeyy, gidişattan oldukça rahatsızdı ve her hâlükârda savaşılmaması gerektiği konusunda ısrar ediyordu.

Bu bir istişareydi ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, Allah'ın emri olan istişareyi ashâbı arasında yerleştirmek istiyordu. İnsanlar arasında istişare gibi temel bir meselenin yerleşmesi bugün için her şeyden önemliydi ve bunun için herkes fikrini açıkça söyleyebiliyordu. O (sallallahu aleyhi ve sellem) bir peygamberdi ama ağırlıklı görüş, savaşı Medine dışında yapma şeklinde tecelli edince ashâbın genelinin fikrine riâyet ederek Mekke ordusunu şehrin dışında karşılama kararı aldı.

Artık Medine'de hummalı bir süreç başlamış oluyordu. Zira cuma günü sabah namazı kılındığı andan itibaren Medine'deki tek konu, nefeslerini bile duymaya başladıkları Mekke ordusu karşısında nasıl bir mukabelede bulunulacağı idi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de her fırsatı değerlendiriyor ve ashâbı Medine'yi savunma konusunda teşvik ediyordu.

Tabii olarak cuma namazının da konusu bu karşılaşmaydı. Efendimiz, hutbelerinde iman konusu üzerinde duruyor, sabır ve temkinle hareket ettikleri takdirde Allah'ın nusretinin yine kendileriyle birlikte olacağını anlatıp ashâbını, vicdanlarına seslenerek vatanlarını koruma konusunda teşvik ediyordu.

Bir taraftan da hazırlıklar devam ediyordu. Ashâbda bayram

havası vardı; Uhud'da düğüne gidercesine bir heyecan içine girmişler ve Allah davasına isyan bayrağı çekip de Uhud'a kadar gelen kin tüccarlarına hadlerini bildirmek için can atıyorlardı.

Kararlılık

İkindi namazını kıldırtan sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yanında Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer olduğu hâlde hücre-i saadetlerine girdi. Belli ki, zırhını giyip kılıcını da alarak ashâbı arasına çıkacak ve Uhud'a gidecek ordunun önündeki yerini alacaktı. İnsanlar, hücre-i saadetleri ile minber-i şerifleri arasında toplanmış bekleşiyorlardı.

O'nun ifadelerindeki teenniyi, mübarek yüzlerindeki manzarayı, gördüğü rüyayı ve ashâbın ısrarını değerlendiren *Sa'd İbn Muâz* ve *Üseyd İbn Hudayr* gibi sahabîler:

– O'nun üzerine semadan vahiy inip durduğu hâlde sizler, Resûlullah'ı savaşı dışarıya çıkarak yapma konusunda zorladınız! Gelin, bu ısrarınızdan vazgeçin ve işi O'na bırakın; O size ne emrederse onu yapın, diyorlardı.

Onlar dışarıda bunları konuşurken üzerine zırh üstüne zırh giymiş, sarığını sarmış ve bir eline kalkanını alıp kılıcını da kuşanmış olarak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kapıda beliriverdi. Sa'd İbn Muâz ve Üseyd İbn Hudayr'ın ikazları neticesinde meseleyi yeniden düşünmeye başlayan sahabede büyük bir pişmanlık hâkimdi. Başlarındaki peygamberin dediklerine muhalefet etmek, O'na bu kadar yakın olanlar açısından arkası gelmez başka sıkıntıları da beraberinde getirirdi. Zira 'mukarrabîn' konumundaki şahısların atacağı her bir yanlış adım, başka yanlışlara davetiye çıkarmak anlamına gelmekteydi. Boyunlarını bükmüş şöyle diyorlardı:

– Yâ Resûlallah! Seni bizler zorladık; hâlbuki Sana muhalefet edip bunu yapmak bize yakışmazdı. Medine'de kalmak dâhil Sen dilediğini yap yâ Resûlallah!

Ashâbının pişmanlığını gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bekledikleri gibi geri dönme yerine onlara şunu söyleyecekti:

– Daha önce bunu Ben isterken sizler '*hayır*' diyordunuz. Zırhını giydikten sonra artık, düşmanıyla arasındaki hükmü Allah verinceye kadar bir Nebi'ye onu çıkarmak yakışmaz! Artık Allah'ın sizin

için takdir ettiği şeye bakın ve O'nun buyruklarına tâbi olun. Haydi, Allah'ın adıyla düşün yola! Sabrettiğiniz sürece zafer sizin olacaktır![100]

Anlaşılan, işin başında bulunanların böylesine kritik noktalarda kararlı olması, bu noktadan sonra elde edilmesi muhtemel faydalardan daha önemliydi ve Efendimiz de ashâbına bunu fiilen göstermek istiyordu. Çünkü Allah (celle celâluhû) O'na:

– İstişare ile karar verip azmettiğinde, Allah'a güven ve O'na tevekkül et, buyurmuştu.[101] Aynı zamanda istişare kararını yine istişare meclisinde almak gerekiyordu. Şimdi ise, kararlılığın gösterilmesi gerektiği bir zeminde bulunuyorlardı.

Geri Çevrilen Gençler

Allah Resûlü, Bedir'e çıkarken yaptığı gibi bu arada gözüne küçük gözüken gençleri geri çevirmek istemişti. *Abdullah İbn Ömer*, *Üsâme İbn Zeyd*, *Üseyd İbn Zuheyr*, *Zeyd İbn Sâbit*, *Zeyd İbn Erkam*, *Arâbe İbn Evs*, *Amr İbn Hazm* ve *Ebû Saîdi'l-Hudrî* gibi gençler o gün geri çevrilenlerdendi. Mekke müşrikleriyle vuruşmayı candan isteyen bu gençler büyük bir hüzün yudumluyorlardı.

Geri çevrilenler sadece bu gençler değildi; Medine'yi birlikte müdafaa etme sözü aldığı hâlde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'nin diğer sakinleri Yahudi ve Arap müşriklerinden kendileriyle birlikte savaşma talebinde bulunmayacak, hatta gönüllü olarak yola çıkanları da geri çevirecekti. Zira bu, küfürle imanın bir mücadelesiydi ve böylesine bir savaşta, dinamizmini imandan alan gönül insanları muzaffer olabilirdi. Bunun için *Şeyheyn* denilen yere geldiklerinde, iyi giyimli ve nizami bir grubun kendilerine doğru geldiğini görünce bunların kimler olduğunu soracak ve henüz Müslüman olmayan bir grup olduklarını öğrenince de:

– Ehl-i şirke karşı ehl-i şirkten yardım almak olmaz, buyurarak iman davasında sadece mü'minlerle birlikte mücadele etmek gerektiğini söyleyecekti.

---

100 Buhârî, Sahîh, 6/2682; Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 3/351; Hâkim, Müstedrek, 2/141 (2588)

101 Âl-i İmrân, 3/159

Bunun yanında Resûlullah ile birlikte savaşa gidebilmek için büyük bir gayret ortaya koyanlar vardı. Yaşı küçük olduğu hâlde görünümü büyük gösterdiği için *Râfi' İbn Hadîc*'in gelmesine izin verince *Semüre İbn Cündeb* ileri çıkacak ve Efendimiz'e:

– Yâ Resûlallah, diye seslenecekti. "Ben Râfi'den daha güçlüyüm; güreşirsem onu yenerim!"

Onun savaşa gitmek için gösterdiği bu gayreti gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâb önünde iki delikanlının güreşmesini istedi. Gerçekten sonuç, Semüre'nin dediği gibi tecelli etmişti. Belki de Râfi' İbn Hadîc, arkadaşını da yanında götürebilmek için bilerek yenilmişti. Derken Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), her ikisinin de savaşa gelebileceğini söyleyerek onlara izin verecekti.

Ashâbını üç gruba ayırmıştı; Muhâcirlerin sancağını Hz. *Ali*, Evs'in sancağını *Üseyd İbn Hudayr* ve Hazreç'in sancağını ise *Hubâb İbn Münzir* taşıyordu.

Medine'de vekil olarak yine *Abdullah İbn Ümmi Mektûm* bırakılmıştı. Yaklaşık bin kişilerdi. Bunlardan sadece yüz tanesi zırhlı idi. Süvarilerin başında *Zübeyr İbn Avvâm*, zırhsız olduğu hâlde Uhud'a koşanların başında ise Hz. *Hamza* vardı. Bedir'de olduğu gibi yine düşmanın üçte biri kadar bir güce sahiplerdi. Ancak onlar, ne bu güçten ne de ölümden korkuyorlardı! Şehadet onlar için ulaşılmaz bir hedefti.

... Ve Uhud

Akşam vakti olduğunda Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla birlikte Uhud'a gelmişti. Bilâl'in ezanıyla birlikte akşam ve yatsı namazlarını cemaatle burada kılacaklardı.

Efendimiz, her savaşında farklı bir taktik ortaya koyuyordu. Çünkü Mekke ordusu, Bedir'deki taktiği de kendince çözmeye çalışmış ve hazırlıklarını bu minval üzere yapmıştı. Onun için Uhud, strateji açısından Bedir'den daha farklı olacaktı. Bununla Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), düşmanlarının sürekli önünde yürüdüğünü gösteriyor ve böylelikle gündemi belirleyen, sürekli O (sallallahu aleyhi ve sellem) oluyordu. İnsanların gönüllerine hitap ediyor ve belli ki ashâbının, her yönüyle işin içinde olmasını hedefliyordu.

Ashâb arasından elli süvariyi seçerek bunlardan, başlarındaki komutan *Muhammed İbn Mesleme* ile birlikte etrafta dolaşarak gecenin karanlığında karşılaşılabilecek tehlikelere karşı Efendimiz'in güvenliği sağlamalarını istedi.

– Bu gece Bizi kim koruyacak, sorusuna mukabil *Zekvân İbn Abdikays* öne çıkacak ve Efendimiz'in güvenliğiyle bizzat ilgilenip mübaşeret edecekti. Bu arada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bizim öncü ve rehberlerimiz nerede? Şu tepelerin arkasını dolaşıp da onlara hissettirmeden bizi onlara kim götürecek, diye sorunca Ebû Heyseme ileri atıldı:

– Ben yâ Resûlallah!

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Heyseme'nin rehberliğinde beraberindekilerle birlikte yola çıkıp arka taraflarda olanlardan haberdar olmak için teftişe çıkacaktı. Yolda giderken, münafıklardan gözleri görmeyen bir adamın bağından geçmek zorunda kalmışlardı. Bahçesine Resûlullah ile birlikte ashâbın girdiğini anlayan Mirba' İbn Kayzî, anlaşılmaz bir tepki gösteriyor ve:

– Şâyet Sen Resûlullah isen ben, bahçeme girdiğin için Sana hakkımı helal etmiyorum. Hem bu, Sen değil de bir başkası olsaydı onu ben mutlaka tartaklardım, diyor, diğer taraftan da üstüne başına toprak saçıyordu.

Adamın bu tavrı ashâba çok dokunmuş ve adamın üzerine yürümüşlerdi. Hatta ashâbdan birisi elindeki yayla adamın kafasına bir darbe indirmişti bile... Olacak şey değildi; bir tarafta Resûlullah'a hakaret ediliyor; diğer yanda ise bu hakareti yapanların yakınları müdaafaya geçmiş adama yardım için hazır bekliyorlardı. Ortam bir anda elektriklenivermişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hemen müdahale etti:

– Adama dokunmayın! Bu âmânın hem kalbi hem de gözü kör!

Münafıkların Ayrılışı

Günlerden yine cumartesiydi. Uhud meydanında güneş doğmadan önce yine Bilâl'in yanık sesi duyuldu; Allah Resûlü'nün arkasında sabah namazını kılacaklardı. Ordu içinde bir hareketlilik göze çarpıyordu. Çok geçmeden bu hareketliliğin sebebi de anlaşılacaktı. *Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl* ile birlikte yaklaşık üç yüz kişi geri

dönüyordu.[102] Buna göre, karşı tarafın üç bin tekmil askerle geldiği Uhud'da ashâbın her biri en az beş kişiyle mücadele edecek demekti. Müslümanları içeriden vurmanın ayrı bir adıydı bu ve mü'minler arasındaki kuvve-i maneviyeyi sarsmayı hedefliyordu. Ayrılırken de:

– Beni hiç dinlemeden ve çoluk çocuğun aklına uyarak savaşa çıkıyor! Kendimizi niçin öldürdüğümüzü bilmeden nereye sevk edildiğimizi bilmiyoruz, diye sözde tepki gösteriyorlardı.

Belli ki Allah (celle celâluhû), âlemlere rahmet olarak gönderdiği âhir zaman Nebi'sinin yanında böylesine ikiyüzlü insanların olmasını murad etmiyor ve daha büyük sıkıntılara kapı aralamamak için daha işin başında onlarla yolunu ayırıyordu. Zira O'nun atıyyelerini ancak matıyyeleri taşıyabilir ve böylesine önemli bir dönemeçte ancak O'na samimi yönelen kullar bu yükün altına girebilirdi.

Abdullah İbn Harâm, onların arkasından gidecek ve şöyle seslenecekti:

– Ey kavmim! Allah için sizi uyarıyorum; tam düşmanla karşılaşmışken, Nebi'nizi yalnız bırakmak suretiyle kendinizi ve kavminizi rezil ve rüsva etmeyin. Ey kavmim! Gelin; ya Allah yolunda savaşın ya da müdafaada bulunun!

Ancak onların, ne bu mesaja kulak verecek hâlleri ne de muhtevadaki derinlikten anlayacak idrakleri vardı. Arkalarını dönüp hak beyana kulak vermek bir tarafa, kendilerine seslenen Abdullah İbn Harâm'a:

– Eğer bizler savaşmayı bilseydik, sizi onlara teslim etmezdik; zaten savaş olacağını da sanmıyoruz! Sen de bizi dinlersen mutlaka bizimle birlikte geri dönersin, diyor ve kendilerince akıl veriyorlardı. Onların bu akıl almaz tavırlarını ve ıslah olmaz niyetlerini gören Hz. Abdullah ise şöyle seslenecekti:

– Sizi gidi Allah düşmanları! Bundan öte daha ben ne yapabilirim ki? Hiç Allah, Nebî'sini size muhtaç bırakır mı?

---

[102] Nifaka reislik yapan Abdullah İbn Übeyy'in oğlu Abdullah (Adı '*Hubâb*' iken Müslüman olunca Efendimiz (s.a.s.) '*Abdullah*' olarak değiştirmiştir) ise, başlangıçtan beri Efendimiz'le birlikteydi. Bedir'de sebat ettiği gibi Uhud'un da hakkını verecek ve babasına rağmen Allah Resûlü'nden ayrılmayacaktı. Bkz. İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 2/133; İbn Abdilberr, İstîâb, 3/940 (1590); İbn Hacer, el-İsâbe, 4/155 (4787)

Evet, Allah (celle celâluhû) Nebî'sini hiç kimseye muhtaç bırakmayacaktı. Cibril'in getirdiği haber de benzeri şeyler söylüyordu:

– Şüphesiz ki Allah (celle celâluhû) mü'minleri, iyiyi kötüden ayırıncaya, pis olanla temizi tefrik edinceye kadar bulunduğunuz konum ve hâlde bırakacak değildir![103]

Geri giderken arkalarından seslenen Hz. Abdullah'a söylediklerini de haber verecek olan Kur'ân, içlerinde gizlediklerini de açıkça anlatacak ve sonrakiler için bir ibret vesilesi olarak o günkü yan çizmeyi tarihe mâl edecekti:

– İki birliğin karşılaştığı gün başınıza gelenler, hem mü'minleri hem de nifak üzere bulunanları ayırt etmek için ancak Allah'ın dilemesiyle olmuştur. Onlara, "Gelin de Allah yolunda savaşın yahut müdafaada bulunun." denildiği zaman, "Biz savaşmayı bilseydik elbette sizinle birlikte gelir ve savaşırdık." derler. Onlar o gün, imandan daha ziyade küfre daha yakın idiler ve ağızlarıyla onlar, aslında kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Allah ise, onların içlerinde gizlediklerini de bilmektedir.[104]

Onların böyle kritik bir noktada ayrılıp gitmeleri ashâb arasında da farklı görüşlerin ortaya çıkmasını netice vermişti. Bir kısmı onları, '*öldürülmesi gereken insanlar*' olarak görürken diğer bir kısmı ise buna katılmıyordu. Bilhassa Benû Selime ve Benû Hârise kabileleri neredeyse birbirine girecekti.[105]

Meseleye son noktayı yine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) koyuyordu:

– Uhud'a gelme meselesi, iyi ve güzel olduğu kadar aynı zamanda bir eleme meselesidir; altın ve gümüşteki tortunun ateşle bir kenara atıldığı gibi o da kalıntı ve tortuyu arındırıp temizler.

Hatta Ensâr'dan bazıları, Abdullah İbn Übey İbn Selûl'ün üç yüz kişiyle birlikte Uhud'dan ayrılmasının ardından huzura gelerek Efendimiz'e, Medine Yahudileri arasında müttefik olanlardan yardım isteme arzusu izhar etmeleri üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

---

103 Âl-i İmrân, 3/179
104 Âl-i İmrân, 3/167
105 Konuyla ilgili âyetler için bkz. Âl-i İmrân, 3/122; Nisâ, 4/88

– Bizim onlara ihtiyacımız yok, diyerek tepki gösterecek ve gelirken gösterdiği tavrı burada da sürdürerek, Uhud gibi bir er meydanında sadece müminlerden oluşan bir ordunun daha uygun olacağını ifade edecekti.

Uhud'daki Hutbe

Bundan sonra da yüzü Medine'ye gelecek şekilde konuşlanacak ve sırtını da Uhud dağına verecekti. Neredeyse sabah vakti çıkmak üzereydi ve orada ashâbıyla birlikte sabah namazını kıldılar.

Sonra da ashâbına döndü ve uzun uzun konuştu onlarla. Savaş başlamadan önceki son hutbesiydi bu. Allah'ın kitabına uyarak helali helal, haramı da haram bilmeyi tavsiye ediyor, sabır ve temkine vurgu yapıyordu. Birlik ve beraberlik konusuna da ayrıca değinen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hayatta iken dikkat edilmesi gereken hususlardan ölüm sonrasında karşılaşılacak manzaralara kadar birçok konuyu ashâbıyla paylaşıyor ve onları düşman konusunda daha dikkatli olmaya davet ediyordu. Ashâbından savaş vaziyeti almalarını istiyor ve sağa-sola yürüyerek safları bizzat kendisi hizaya sokuyordu. Artık ordu, her yönüyle hazırdı ve Allah Resûlü'nden son bir uyarı daha geldi:

– Ben savaşma izni vermedikçe hiç kimse savaşa başlamasın!

Bu arada elli kadar okçu seçmiş ve başlarına *Abdullah İbn Cübeyr*'i komutan tayin ederek sıkı sıkı şunları tembih etmişti:

– Şu atlıları bizden uzak tutun; arkamızdan gelip bizi kuşatamasınlar! Zafer bizim lehimize tecelli etmiş olsa bile sizler yerinizde kalın! Sakın sizin taraftan bir saldırıya maruz kalmayalım; yerinize gidin ve oradan asla ayrılmayın! Onları tamamen bozguna uğrattığımızı ve askerlerinin arasına kadar girdiğimizi bile görseniz yerinizden kıpırdamayın! Başımıza kuşların üşüştüğünü ve etlerimizi parçalamaya başladıklarını bile görseniz, Ben size haber gönderinceye kadar sakın yerinizden ayrılmayın! Öldürüldüğümüzü görseniz; gelip bize yardım etmeye, müdafaa edip destek olmaya kalkışmayın! Aksine onlara ok atın; çünkü atlar, kendilerine ok atılırken ilerleyemez! Ve unutmayın ki sizler yerinizde kaldığınız sürece galip olan taraf mutlaka biz olacağız.[106]

---

[106] Vâkıdî, Meğâzî, 1/224; Saîd İbn Mansûr, Sünen, 2/356 (2853)

Bu arada müşriklerin sancağını kimlerin taşıdığını sorarak öğrenmiş ve:

– Vefa konusunda bizler, onlardan daha öndeyiz, demiş ve ardından da:

– Mus'ab İbn Umeyr nerede, diye sormuştu.

– Buradayım, diyerek hemen huzurda beliriveren *Mus'ab İbn Umeyr*'e iltifat edecek ve:

– Sancağı sen al, diyerek ana sancağı ona verecekti.

O gün Müslümanların şiârı, öldür manasında '*Emit*.. *Emit*' şeklindeydi.

Mekke Ordusunun Durumu ve İlk Kıvılcım

Mekke ordusu zaten hazırlıklıydı ve kendilerine duydukları aşırı güvenle Uhud'a kadar gelmişlerdi. İki yüz atlıyla birlikte *Hâlid İbn Velîd* sağ tarafı tutmuş bekliyordu. Zaten Efendimiz'in de okçulara seslenirken dikkat çektiği atlılar işte bunlardı. Ordunun sol tarafı ise, Ebû Cehil'in oğlu *İkrime*'ye emanetti. Piyadelerin başında *Safvân İbn Ümeyye*, okçuların önünde de *Abdulah İbn Ebî Rebîa* bulunuyordu.[107] Sancağı ise *Talha İbn Ebî Talha* taşıyordu.

Uhud'daki gerginliğin had safhada olduğu bir sırada, Medine'den elli adamıyla birlikte Mekke'ye kadar giden ve oradan müşrik ordusuna katılarak Medine'ye saldırmak için gelen Hz. Hanzala'nın babası *Ebû Âmir*, adamlarından elli kişiyle birlikte saldırmaya başladı. Bu esnada kendisini de tanıtıyor ve:

– Ey Evs topluluğu, diye bağırıyordu. Kendilerine saldıranın Ebû Âmir olduğunu görenler de:

– Hay Allah gözlerini kör edesice fâsık, diye tepki verecekler ve böylelikle savaş da başlamış olacaktı.

Bu ilk kıvılcımla birlikte savaş ateşi de tutuşmuş ve artık Kureyş ordusunda bulunan kadınların sesleri de duyulmaya başlamıştı; şiir ve neşideler okuyarak askerleri Müslümanlara karşı teşvik ediyor, def çalıp dümbelek vurarak çığırtkanlık yapıyorlardı! Bilhassa o

---

107 Piyadelerin komutanının, *Amr İbnü'l-Âs* olduğu da anlatılmaktadır. Uhud gününün en etkin isimlerinin daha sonraları Müslüman olmaları kaderin ayrı bir cilvesidir.

gün, Ebû Süfyân'ın hanımı Hind'in süslü sözlerine kapılıp heyecanlanıyordu. Hind; galip geldikleri takdirde askerlere olmadık şeyler vadediyor ve belli ki onların her birini, gözünü budaktan sakınmayan bir insan azmanı hâline getirmek istiyordu!

Onların bu durumlarına muttali olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle dua edecekti:

– Allah'ım! Ancak Senin adınla hamle yapıp hücum eder ve yine ancak Senin adınla düşmanın üzerine yürürüm; Benim düşmanla yaka paça olmam ancak Senin içindir! Benim yegâne dayanağım Sen'sin ve Sen ne güzel vekilsin!

Ümmetin Havarîsi

Müşrikler arasından biri çıkmış, kendisiyle mübareze yapacak bir yiğit istiyordu. İnsanlar onun heybetli duruşunu görünce, belli ki biraz çekinmişlerdi. Boz devesinin üzerinde bekleyen adam sözünü ikinci, arkasından da üçüncü kez tekrarladı. Nihâyet bir anlık geçici tevakkuftan sonra Hz. Zübeyr ileri atıldı. O kadar hızlı hareket ediyordu ki, arkasından bakanlar onun hareketlerini takip edemez olmuşlardı.

Devesinin üzerinde meydan okuyan müşrikin yanına gelir gelmez, avına atlayan aslanlar gibi devenin üzerine sıçrayıverdi. Görülmedik bir manzaraydı; mübareze devenin üzerinde devam ediyordu. Adamı öylesine yakalamıştı ki, elindeki kılıcı sallamasına bile müsaade etmiyordu. Onların bu durumunu uzaktan seyreden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sırtı yere yakın olan öldürülecek, buyurdu. Nazarlar yeniden devenin üzerine yöneldi. Sırtı yere yakın olan adam müşrikti. Rahat bir nefes almışlardı. Çok geçmeden Hz. Zübeyr, devesinden aşağıya indirdiği müşrike son darbeyi de indirdi ve adamı cansız yere seriverdi. İşini bitirip de huzura gelirken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), şefkat dolu gözlerle onu süzecek ve:

– Her nebinin bir havarîsi vardır; Benim havarîm de Zübeyr'dir, buyurdu. Ardından da ashâb-ı kirâm hazretlerine döndü. Bakışlarında, dikkat etmeleri gereken bir noktayı hatırlatma hassasiyeti gizliydi ve onlara şunu söyledi:

– Şâyet bu mübarezeye Zübeyr çıkmasaydı, adamın davetine icabet edip mübarezeye Ben çıkacaktım.

Hz. Ali Hassasiyeti

Karşı tarafın sancağını taşıyan *Talha İbn Ebî Talha*:

– Benim karşıma kim çıkacak, diye sesleniyordu. Savaş meydanında bir anlık durgunluk yaşanınca Talha İbn Ebî Talha, sözünü ikinci kez tekrarlayacaktı. Olmaması gereken bir tevakkuftu; zira er meydanında küfür adına söz söyleme imkânı veriliyordu. Çünkü Talha:

– Ey Muhammed ashâbı, diye seslenecek ve ilave edecekti:

– Hani sizler, ölülerinizin Cennet'e bizimkilerin de Cehennem'e gideceğine inanıyordunuz; yalan söylüyorsunuz! Lât'a yemin olsun ki şâyet buna gerçekten inanmış olsaydınız karşıma bir adam çıkarırdınız!

Adamın daha fazla konuşmasına fırsat verilmemeliydi. Bunun üzerine hemen Hz. Ali, bir anda Talha'nın yanında bitiverdi. Kılıçlar çekildi ve safların önünde kıyasıya bir mücadele başladı. Çok geçmeden de Hz. Ali, Talha İbn Ebî Talha'yı altına alıverdi. Tam kılıcını kaldırmış son hamleyi yapacakken Hz. Ali'nin birden geri çekildiği görüldü. Garip bir durumdu bu; normalde bu gidiş, Talha'nın ölümüyle noktalanmalıydı. Bunun sebebi; savaş bitip de Hz. Ali'ye niçin o gün Talha'yı öldürmeyip geri çekildiği sorulunca anlaşılacaktı. Meğer bu sırada Talha'nın avret mahalli açılmış ve hayâ insanı Hz. Ali bu sebeple o gün geri çekilmişti.[108]

Hakkı Verilen Kılıç

O gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), eline aldığı bir kılıcı ashâbına arz etmiş ve:

– Bu kılıcın hakkını kim verecek, diye sormuştu. Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Zübeyr gibi sahabîler, bu kılıca talip olmuşlar; ancak onu Efendimiz'in elinden almaya bir türlü muvaffak olamamışlardı. Kılıç hâlâ Allah Resûlü'nün elinde duruyor ve O da, üst üste sorusunu

---

[108] Zaten Talha İbn Ebî Talha, o gün Hz. Ali'nin son darbesine ihtiyaç olmadan ölecekti.

tekrarlıyordu. Belli ki maksat, zahirde anlaşılandan daha farklıydı. Nihâyet Ebû Dücâne ileri atıldı ve:

– Bu kılıcın hakkı nedir yâ Resûlallah, diye sordu. Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Düşmanın arasına dalıp eğilip bükülünceye kadar vuruşmandır, buyurdu. Ebû Dücâne bu işin üstesinden geleceğini düşünüyordu ve:

– Bu kılıcı ben, hakkını vermek için alıyorum yâ Resûlallah, dedi. Büyük bir sorumluluktu bu ve böyle bir sorumluluk, Uhud meydanını dolduran nice dev kametin arasından ona nasip oluyordu. Hâlbuki o (radıyallahu anh), zayıf yapılı bir adamdı. Ancak savaşın hakkını vermesini bilirdi. Bilhassa böyle durumlarda başına kırmızı bir sarık sarardı. Onun bu kırmızı sarığı başına sardığını görenler, ortalığın kızışacağını ve Ebû Dücâne'nin de, ya kendisi ya da karşısındaki ölünceye kadar savaştan geri durmayacağını anlarlardı. O sarığı Ebû Dücâne Uhud meydanında da başına sarmıştı. Hatta Ensâr, onun bu hâlini görünce kendi aralarında:

– Ebû Dücâne, ölüm sarığını sarmış, diye konuşmaya başlamışlardı bile.

Onun bu heyecanını gören ve ortaya koyduğu hassasiyetten memnun olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Dücâne'ye bir hedef daha gösterecek:

– Bunu sana verince umarım ki sen, düşmanın önünden girip arkasına kadar gidersin, buyurduktan sonra kılıcı ona verecekti.

Kılıcı alan Ebû Dücâne, düşman saflarına doğru ilerlerken öyle bir alım ve çalımla yürüyordu ki, onun bu yürüyüşünü arkadan seyreden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına şunları söyleyecekti:

– Bu yürüyüş, sadece bu gibi durumlarda olabilecek bir yürüyüştür; yoksa normalde bu, Allah'ın hoşnut olmadığı bir yürüyüştür!

Sevinçten uçacak hâle gelen Ebû Dücâne, şiirler söyleyerek düşman saflarına dalmış, artık gözlerden kaybolmak üzereydi. Kılıcın, kendisine değil de Ebû Dücâne'ye verilme sebebini merak eden Hz. Zübeyr de peşinden gidip düşman saflarına karışmıştı. Gözünün bir ucuyla da Ebû Dücâne'yi takip ediyordu. Önüne gelen kâfirin kelle-

sini alıyor ve safları yara yara arkaya doğru ilerliyordu. Kılıç körelip de kesmez hâle gelince onu taşa çalıp yeniden biliyor ve yeniden yoluna devam ediyordu. Müşrikler arasında, Müslümanlara çok zayiat verdiren bir adam vardı ve Ebû Dücâne onunla da karşılaşmış, onun da işini bitirmişti.

Artık Ebû Dücâne, Efendimiz'in hedef gösterdiği nihaî noktaya ulaşmak üzereydi. Zira safların en arkasındaki kadınların yanına kadar gelmişti. Karşısına, onlar arasında kâfirleri savaşa kışkırtan bir kadın dikilivermişti. Kılıcını kaldırdığı gibi başından aşağıya doğru indirecekti ki Uhud meydanı, Ebû Süfyân'ın hanımı Hind'in:

– İmdat, diye bağırmasıyla yankılandı. Ancak onun imdadına koşacak kimse yoktu ve bir anda Ebû Dücâne, kaldırdığı kılıcı geri çekti ve:

– Allah Resûlü'nün kılıcını bir kadının kanıyla kirletmeyeyim, düşüncesiyle geri çekildi ve elinde imkânı olduğu hâlde son darbeyi vurup da orada Hind'i öldürmedi.[109]

Mekke Ordusunun Hezimeti

Uhud'daki ilk mübâriz ve Müslümanlara meydan okuyan Talha İbn Ebî Talha yere düşüp de ölünce, Kureyş'in sancağını aynı aileden diğer akrabaları kaldırıp taşımaya başlamışlardı. Sırayla bunlar, *Osman İbn Ebî Talha*, *Ebû Sa'd İbn Ebî Talha*, *Müsâfi' İbn Talha*, *Hâris İbn Talha*, *Kilâb İbn Talha İbn Ebî Talha*, *Cülâs İbn Talha İbn Ebî Talha* idi. Bunların hemen hepsi ya Talha'nın kardeşi ya oğlu ya da amca oğluydu. Aynı aileden yedi kişi müşriklerin sancağı altında can vermişti.

Elbette bu, bir anda olup biten bir olay değildi; ancak sonuç değişmiyordu. Cülâs'ın da öldürülmesinden sonra bu sancağı *Ertât İbn Şurahbîl* kaldıracak, çok geçmeden o da öldürülünce bu sefer *Ebû Zeyd İbn Umeyr*, o da öldürülünce *Kâsıt İbn Şurahbîl*, Mekke müşriklerine ait sancağı eline alacak ve Uhud'da dalgalandırmaya çalışacaktı.

---

109 Savaş sonrasında bunun sebebini soran Hz. Zübeyr'e Ebû Dücâne: "İmdat, diye bağıran bir kadının kanıyla Resûlullah'ın kılıcını kirletmek istemedim" cevabını verecekti. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/16; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 1/414

Nihâyet o da öldürülünce sancağı taşıma işi kadınlara kalmıştı. Ardı ardına sancağın yere düştüğünü gören müşrik ordusu, peş peşe bozgun yaşıyordu. Sancağı her eline alıp kaldıranın boynu yere düşünce, artık aralarında onu kaldıracak yüreği taşıyan bir adam kalmamıştı. Bunu gören arka saflardaki kadınlardan *Amra Binti Alkame* yerdeki sancağı alıp dalgalandırmak istemişti.

Ancak çoktan iş işten geçmişti. O sancağın kalkmasının artık bir anlamı kalmamıştı. Büyük bir hezimet yaşanıyordu. Kaçan müşrik askerleri durdurmak için müşrik kadınlar kendilerini parçalıyorlardı ama bunun bir faydası olmayacaktı. Bilhassa Ebû Süfyân'ın hanımı *Hind*, kadınlar gibi korkarak kaçan müşriklere çıkışıyor ve onları durdurmak için kendini siper ediyordu.

İkide bir yere düşen sadece sancak da değildi; Amra Binti Alkame'nin onu alıp kaldıracağı ana kadar müşriklerin arasında birçok insan yere cansız düşmüş ve bir daha da kalkamamıştı. Her taraftan kan kokusu geliyordu.

Artık Müslümanlara, kaçan müşrikleri takip edip kovalamak kalmıştı. Allah (celle celâluhû), İslâm adına yeni bir zafer daha nasip ediyordu.

Emre İtaatteki İnceliğin Korunamadığı An

O gün Mekke ordusunun süvarileri, ardı ardına üç kez saldırmış ve her birinde de okçuların hücumuyla geri püskürtülmüştü. Gerçekten atlar, üzerlerine yağan ok yağmuruna karşı yürüyemiyordu. Efendimiz'in hassasiyetle ve ısrarla üzerinde durup elli okçuyu uyarmasının hikmeti şimdi daha iyi anlaşılıyordu.

Ancak müşriklerin hezimet yaşayıp da kaçmaya başlamaları, okçular tepesinde fikir ayrılıklarına sebebiyet vermeye başlamıştı. Gidişatı gören bir kısım okçu, arkadaşlarına şöyle sesleniyordu:

– Ey cemaat! Haydi ganimet... Ganimet! Allah (celle celâluhû), düşmanı hezimete uğratmışken sizler, hiçbir şey yapmadan burada niye duruyorsunuz ki? İşte bakın, kardeşleriniz üstün geldi ve müşrikleri hezimete uğrattı! Öyleyse sizler de müşriklerin peşine takılın ve kardeşlerinizle birlikte ganimet toplamaya başlayın!

Bu sözler, Uhud'un ilk perdesindeki kırılma noktasını ifade ediyordu. Emr-i Nebevînin sonundaki espriyi unutmuş gözüküyorlardı.

Belli ki onu, *savaşın sonuna kadar burada sebat edin* şeklinde yorumlamışlardı. Hâlbuki Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), *kendisinden talimat gelinceye kadar ayrılmamaları* gerektiğini ısrarla söylemiş ve daha işin başındayken dikkatlerini bu noktaya çekmişti.

Açıkça bu, cephede bir gedik açmaktı ve Abdullah İbn Cübeyr ile kendisi gibi düşünen bazı arkadaşları, bu sözler karşısında irkilmiş, onlara şöyle tepki vermişlerdi:

– Resûlullah'ın, "*Arkamızdan gelebilecek tehlikelere karşı bizi koruyun ve bizi öldürülüyor görseniz bile bulunduğunuz mekânı asla terk edip bize yardım etmeye kalkışmayın! Ganimet topladığımızı görseniz, gelip bize iştirak etmeyin; sizler, arkamızdan gelebilecek tehlikelere karşı sadece bizi koruyun.*" şeklindeki sözlerini ne çabuk unuttunuz?

Onlara göre bu tembihler, kendilerini uyaran arkadaşlarının ifade ettikleri gibi anlaşılmamalıydı. Bir de, kendilerince gerekçeleri vardı:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bu sözlerle onu kastetmemişti, diyor ve bu ifadeleri farklı yorumluyorlardı. Bu yorum da onları, kaçan müşrik ordunun arkasından ganimet toplamaya yönlendiriyordu.[110] O kadar ki Abdullah İbn Cübeyr'in yanında sadece bir avuç okçu kalmıştı.

Beri tarafta zaten böyle bir fırsat bekleyen Hâlid İbn Velîd kumandasındaki iki yüz kişilik süvari birliği meselenin farkına varmış; bu bir avuç insanı da devre dışı bırakarak arkadan saldırmaya hazırlanıyordu. Hâlid İbn Velîd'e İkrime İbn Ebî Cehil de destek veriyordu.

Küçük gibi gözüken bir ihmâl, her şeyi değiştirmek üzereydi. Acı bir tecrübeydi ve sonrakilere ders olması adına belli ki Allah (celle

[110] Şüphesiz ganimet helaldi; ancak burada söz konusu olan cemaat, Allah Resûlü'ne muhatap olan sahabe cemaatiydi ve ortada O'na ait bir tembih vardı. Biraz daha dişlerini sıkıp O'ndan gelecek emri bekleselerdi zaten onu yine elde edeceklerdi. Diğer insanlar açısından normal bir davranış, böylesine bir makamı ihraz etmiş '*mukarrabînler*' açısından '*zelle*' anlamına geliyordu. Dolayısıyla da davranışlarının karşılığını görecek ve helale vaktinden önce el uzatmanın bedelini Uhud'da şehadetle ödeyeceklerdi. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 2/41, 47, 4/476; Taberî, Tarih, 2/62

celâluhû), okçuların şahsında arkadan geleceklere bir ders veriyordu. Demek ki, baştaki liderden gelen emirleri, yorum ve tevile tâbi tutmadan aynen uygulamak gerekiyordu. Farklı bir uygulama durumu söz konusu olduğunda en azından meseleyi yine baştaki insana ulaştırmak eslem bir yoldu.

Süvari birlikleri, kendilerini karşılayacak ok yağmurunun olmadığı bu zeminde rahat bir saldırı gerçekleştiriyorlardı. Öncelikle, emirleri Abdullah İbn Cübeyr başta olmak üzere zaten bir avuç kalan okçuları şehit edeceklerdi. Ardından da bütün güçleriyle, kaçan müşrik ordusunu arkadan kovalayan ve onların arkada bıraktığı ganimetleri toplamakla meşgul olan İslâm ordusuna ansızın saldırıvermişlerdi. Kulaklarda:

– Uzzâ hakkı için! Hubel adına, gibi naralar yankılanıyordu. Anlaşılan, sabahki rüzgâr yön değiştirmişti ve şimdi zaman, mü'minlerin aleyhine işliyordu.

Uhud dağında o güne kadar görülmeyen bir toz bulutu kalkıyordu. Zira arkadan gelen düşmanla yaka paça olmak için geri dönen mü'minlerin karşısına, biraz önce, önlerinde kaçmakta olan müşrik ordusu da çıkmış ve onlar da saldırıya geçmişti; Müslümanlar tam manasıyla iki ateş arasında kalıvermişlerdi.

Büyük bir panik vardı; zira Müslümanlar arasında, savaşın bittiğini düşünerek bir kenara çekilenler, ganimet toplamak için kılıcını bırakanlar vardı. Bu, cephede olması gereken gerilimi de ortadan kaldıran bir psikolojiydi. Uhud'a gelirken Resûlullah'ın arzularına râm olamamanın beraberinde getirdiği yükün altında omuzlar iki büklümdü. Belli ki başlangıçta atılan bu adım, arkasından başka yanlışlıkları da beraberinde getirecek ve böylelikle Allah (celle celâluhû), daha sonrakilere, acı da olsa fiilî bir ders vermiş olacaktı.[111]

Bedir'de olduğu gibi burada da şöyle bir ses duyulmuştu:

– Ey Allah kulları! Kardeşlerinize bakın ve sizler de onlara katılın!

---

111 Bu durumu anlatırken Kur'ân, "*Yaptıkları bazı şeylerden dolayı şeytan onların ayağını kaydırdı.*" ifadesini kullanacak ve bir mü'minin iki kez aynı noktadan ısırılmaması için sonrakilere dikkatli olma uyarısı yapılacaktı. Bkz. Âl-i İmrân, 3/155

Bu ses, önde kaçmakta olan müşrikleri yeniden cesaretlendirmiş ve müşrikler Hâlid İbn Velîd ile İkrime İbn Ebî Cehl'in arkadan saldırdığını görünce yeniden kendilerine gelerek saldırmaya başlamışlardı.

Cibril-i Emîn'in getirdiği mesaj bu hadiseyi şu ifadelerle anlatacaktı:

– Allah, size yaptığı yardım vaadini gerçekleştirdi: O'nun izniyle sizler, o düşmanlarınızı kırıp geçiriyordunuz. Allah'ın, size arzuladığınız galibiyeti göstermesine kadar, böylece bu vaad yerine geldi. Ama sonra siz isyan ettiniz, verilen emir hakkında çekiştiniz, yılgınlık gösterdiniz. O esnada kiminiz dünya menfaatini, kiminiz de âhiret mükâfatını istiyordu. Sonra Allah, sizi denemek için onlara karşı size verdiği desteği geri çekti ve siz de bozguna uğradınız. Bununla beraber Allah, sizin kusurlarınızı da bağışladı! Zaten Allah müminlere bol lütuf ve inâyet sahibidir.[112]

Ayneyn adı verilen tepenin üstünde *Cuâl İbn Sürâka* şeklinde temessül eden şeytansa, ardı ardına şöyle sesleniyordu:

– Muhammed öldürüldü!

Mü'minleri can damarından yakalayıp yıkacak bir sesleništi bu. Her yeni musibet, öncekileri unutturacak tarzda gelişiyor ve katlanarak geliyordu. Kol ve kanat kırılmış, dizlerin dermanı bir anda kesilivermişti. Gerçi bunu duyar duymaz:

– Şâyet Resûlullah ölmüşse, sizler de O'nun dini için savaşın, O'nun uğruna kendinizi ortaya koyun ve Allah'a şehit olarak ulaşacağınız ana kadar cansiperâne vuruşun, diyenler de yok değildi. Ancak iki ateş arasında kalan ashâbın bu hamlesi karşı tarafı durdurmaya yetmeyecekti.

İşte bütün bunlar, nebevî emirdeki inceliği göz ardı etmenin bir neticesiydi. Hâlbuki Sultanlar Sultanı Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) kumandanlık otağından göndereceği emir beklenip de okçular tepesindeki bu gedik açılmamış olsaydı, Bedir'de olduğu gibi ve bu kadar zayiat verilmeden mutlak bir zafere daha ulaşılmış olacaktı. Şimdi ise, ortada yeni bir durum vardı ve bu duruma göre yeni bir strateji geliştirilmesi gerekiyordu.

---

112 Âl-i İmrân, 3/152

Efendimiz'in Sebatı

Ortalığın mahşer meydanına döndüğü bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yerinden bir adım oynamamış, düşmana karşı olduğu yerde sabit kalmıştı. Mekke müşriklerine en yakın yerde O (sallallahu aleyhi ve sellem) duruyor ve üzerine doğru gelenlere ok atıyordu. Hatta bu esnada yayının kirişi kırılmıştı. Yanında, çok az insan kalmıştı.[113] O gün Efendimiz'in yanından ayrılmayan bu insanlar, yüzlerini yüzüne siper edeceklerini söylüyor ve canlarını Efendimiz'e kurban edeceklerini haykırıyorlardı.

Allah Resûlü telaştan sağa sola koşturmakta olanları görünce onlara:

– Ey filan! Bana doğru gel; Ben Resûlullah'ım, diye sesleniyor ve böylelikle, dağılmaya yüz tutan askerleri yeniden toplamak istiyordu.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ortada kalakalmıştı; etrafındaki yeni toparlanmayı sezen müşrikler, bulunduğu yeri ok yağmuruna tutmuşlardı.

Bir aralık *Abdullah İbn Şihâb*'ın sesi duyuldu:

– Bana Muhammed'i gösterin, diyordu. Şâyet bugün O kurtulursa beni ölmüş bilin!

Bunu söylerken hemen yanı başındaydı; Allah Resûlü'ne olan kinini kusup O'nu öldürmek istiyordu ama bir türlü göremiyordu. Onun bu hâlini gören *Safvân İbn Ümeyye*, yanı başındaki insanı göremediği için Abdullah İbn Şihâb'ı azarlayıp tartaklayacaktı.

Aslında bu, sadece Abdullah İbn Şihâb'a has bir drum değildi. Onunla birlikte dört arkadaşı da aynı durumdan muzdariptı; Efendimiz'i mutlaka öldürme konusunda ittifak edip sözleşmişler, buna rağmen o gün hiçbiri buna muvaffak olamamıştı.

O gün, Hz. *Ali*, *Zübeyr İbn Avvâm*, *Talha İbn Ubeydullah*, *Ebû Dücâne*, *Hâris İbn Sımme*, *Hubâb İbn Münzir*, *Âsım İbn Sâbit* ve *Sehl İbn Huneyf* gibi gözünü budaktan sakınmayan insanlar vardı ve takdir-i ilâhi olarak bunların hepsi de Uhud'dan sağ salim geri dönmüşlerdi. Ölümü istihkar ederek Uhud'un kaderini değiştiren bu insanlar, kendilerinden sonra gelenlere "*En olmadık problemlerini-*

[113] Bu sayı, bazı rivâyetlerde on beş, bazılarında ise otuzdur.

zi çözmeyi düşünüyorsanız, bizim gibi bir niyet ve faaliyet içinde olmalısınız." mesajı veriyorlardı. Zaten ecel, insanlara gizli olsa da kader planında belliydi ve onda herhangi bir değişiklik söz konusu olmazdı. "*Öleceğim*" endişesiyle savaş gibi riskli ortamlardan kaçan nice insanın, hiç beklenmedik şekilde öldüğünü veya cephenin en önünde olduğu hâlde, başına herhangi bir şey gelmeden sağ salim evine geri döndüğünün örnekleri hiç de az değildi.

Ebû Talha, çok iyi ok atanlardan biriydi ve o gün de bu işi yaparken elinde üç tane yay parçalanacaktı. Bir taraftan düşmanların üzerine ok atarken diğer yandan Resûlullah'ı korumaya çalışıyordu. Hatta bir aralık Efendimiz'in meydana çıktığını görmüş ve alttan alarak:

– Ey Allah'ın Nebi'si, demişti. Anam babam Sana feda olsun! Bu kadar açığa çıkma; çünkü bunlar, Seni hedefleyip ok atarlar. Canım Sana kurban olsun!

Bir aralık Hz. Ali, Efendimiz'den ayrı kalmış ve O'nun hayatından endişelenmeye başlamıştı. Bu arada gözden kaybolan Allah Resûlü'nü bulabilmek için Uhud meydanında koşturup duruyor ve bir türlü bulamıyordu. Binbir endişeyle ölülerin arasına bakmayı da ihmâl etmemiş ama orada da bulamamıştı. Kendi kendine şöyle söyleniyordu:

– Vallahi de Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) savaş meydanından gitmiş olamaz; ama ben şimdi O'nu burada da göremiyorum. Belli ki Allah (celle celâluhû), yapmamız gerekenlerden dolayı bize gadabıyla tecelli ediyor ve demek ki Nebi-yi Ekrem'ini aramızdan çekip aldı. Öyleyse bugün bana düşen, O'nun davası uğrunda savaşıp şehit olmak ve böylelikle yine O'na kavuşmak!

Arkasından da kılıcının kınını kırdı ve müşriklerin arasına dalıverdi. Onun geldiğini gören müşrikler, korkularından geliş yollarından kaçıyor ve kenara çekiliyorlardı. İki tarafa kaçışan kalabalıkların arasından açılan yolda ilerleyen Hz. Ali, safların arka tarafında Allah Resûlü'yle karşı karşıya geliverdi.

Düşman saflarından gelen ok yağmurlarına bedenlerini siper edip de okların Resûlullah'a ulaşmasına engel olanlar vardı; âdeta etrafında etten bir kale oluşturmuşlardı. Efendimiz'in üzerine gelen bir oka elini uzatan Hz. *Talha İbn Ubeydullah*'ın iki parmağı ko-

pacaktı. Resûlullah için iki parmağı feda etmenin ne önemi vardı? Onlar, dünya ve ukbalarını bütünüyle O'nun için ortaya koyma yarışına girmişlerdi. İki parmak gitmiş olsa bile Allah Resûlü'nü hedefleyen okun yön değiştirmiş olması onlar için her şeyden önemliydi.

Müşriklerin yaklaştığı bir sırada Efendimiz:

– Bunlara kim karşı koyacak, diye seslendi.

Yükselen ses, Hz. Talha'nın sesiydi:

– Ben yâ Resûlallah!

Belli ki O'nun bulunduğu yerin stratejik önemi vardı ve Resûl-ü Kibriyâ Efendimiz:

– Sen olduğun yerde kal, buyurdu. Hemen oracıkta *Ensâr*'dan bir başka sahabî seslendi:

– Ben yâ Resûlallah!

– Peki sen gel, dedi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve hakkını vererek savaştı Ensâr... Nihâyet çok geçmeden de şehit düştü. Çok geçmemişti ki, yeniden bir müşrik grup çoraklanmıştı. Efendimiz'in etrafına Nebevî ses yine yankılandı Uhud meydanında:

– Bunlara kim karşı koyacak?

– Ben yâ Resûlallah, diyen yine Hz. Talha idi. Yine aynı ses yankılanıyordu:

– Sen yerinde kal.

Bu sefer bir başka Ensâr'ın sesi yükseldi:

– Ben yâ Resûlallah!

– Peki sen gel, dedi Allah'ın Resûlü.

Hemen arkasından savaşa dalan Ensâr da, önceki arkadaşı gibi savaşın hakkını veriyordu ki çok geçmeden şehit düştü.

Aynı durum, Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) yanında sadece Talha İbn Ubeydullah kalıncaya kadar devam etti. Benzeri bir durum tekrar zuhur edince Efendiler Efendisi yeniden seslendi:

– Bunlara kim karşı koyacak?

Herkesten önce:

– Ben yâ Resûlulah, diyen yine Hz. Talha idi. Üzerinde ayrı bir telaş vardı; çok sinirlenmişti; şâyet bir kusuru olur da Allah'ın Resûlü'ne bir şey olursa nasıl dayanırdı? Onun için bir taraftan kendini

toparlayıp Efendimiz'i müdafaaya koşuyor, diğer yandan da müşriklere söz yetiştiriyordu![114]

Elbette Efendimiz'in etrafında etten kale olanlar, sadece Hz. Talha'dan ibaret değildi. O gün, Resûlullah'ın ashâbından bir kısmı şehit düşmüş ve neredeyse yara almayan da kalmamıştı. *Ebû Dücâne*, bedenini Resûlullah'a karşı siper etmiş ve gelen oklara bizzat kendisi hedef olmuştu. *Abdurrahman İbn Avf* da o gün, yirmiden fazla kılıç yarası almıştı ve o günden sonraki hayatını aksayarak devam ettirecekti.

Sa'd İbn Ebî Vakkâs, şehadet arzusuyla müşriklerin arasına dalmış savaşırken bir aralık gözü, müşriklerin hücum üstüne hücum ettikleri yüzü kırmızımtırak birine takılmış, ancak uzaktan kim olduğunu görememişti. Yakınında bulunan Mikdâd İbn Esved'e bu şahsın kim olduğunu sordu.

– Ey Sa'd, dedi Hz. Mikdâd. O, Resûlullah ve seni yanına çağırıyor!

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çağırır da sahabe yanına gitmez miydi? Hemen bir çırpıda huzura koşuverdi. Onun gelişini görünce Allah Resûlü, Hz. Sa'd'ı yanına oturttu ve müşriklere ok atmasını söyledi. Eline yayını alan ve düşman üzerine ok atmaya başlayan Hz. Sa'd, bir taraftan da:

– Allah'ım, diyordu. Bunlar Senin okların ve bunlarla Sen, düşmanını perişan et!

Bunu duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir taraftan sadağından ok alıp onları düşmana atması için Hz. Sa'd'a veriyor, diğer yandan da onun bu duyarlılığı karşısında şöyle dua ediyordu:

– Allah'ım! Sen Sa'd'ın duasını kabul et! Allah'ım! Sen Sa'd'ın atışlarına isabet ihsan eyle! At ki, anam-babam sana feda olsun ey Sa'd!

O kadar ki Hz. Sa'd, düşmana attığı okun aynısının biraz sonra

---

[114] O'nun bu telaşını görüp sözlerini duyan Efendimiz (s.a.s.), böyle bir durumda bile dengenin bozulmaması gerektiğini ima edecek ve şunları söyleyecekti:

– Şâyet, '*Bismillah*' demiş olsaydın; seni melekler semaya kaldıracak ve insanlar da öylece bakakalacaklar; sen de, daha dünyada iken, Allah'ın senin için hazırladığı köşkünü görecektin. Bkz. İbn Sa'd, Tabakâtü'l-Kübrâ, 3/217; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, 1/116 (214)

Resûlullah'ın eliyle yine kendisine verildiğini görüyor ve böylelikle sadağındaki sayılı okların nasıl bir berekete mazhar olduğuna şahit oluyordu.[115]

Esas Hedef ve Hazin Netice

Müşriklerin esas hedefleri kuşkusuz Allah Resûlü idi ve bu kargaşada O'nu hedef hâline getirmişlerdi. *Utbe İbn Ebî Vakkâs*[116] adındaki bir müşrik, ardı ardına dört tane taş atmış ve bunlardan biri Efendimiz'in mübarek yüzüne isabet etmişti. Bu sebeple alt sağ dişi kırılmış ve mübarek dudakları da yaralanmıştı. Müşrikler, bu bir anlık dağınıklığı fırsat bilmiş, üst üste saldırıyorlardı. Resûlullah'ın üzerine ok ve taşlar, âdeta yağmur olmuş yağıyordu. Bir aralık İbn Kamie'nin sesi duyuldu:

– Al bunu! Ben İbn Kamie'yim, diyor ve Resûlullah'ın üzerine hamle üstüne hamle yapıyordu. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ona doğru dönecek ve:

– Senin hakkından Allah gelsin, diye mukabelede bulunacaktı.[117]

Bir aralık üzerine gelen tehlike karşısında:

– Bunlara karşı kim çıkacak, diye seslenince, tiz ama gür bir ses duyulmuştu:

– Ben yâ Resûlallah.

Gözler sesin geldiği tarafa yönelince, elindeki sargı bezleriyle matarayı bir kenara atıp kaptığı kılıçla huzura koşan bir kadının geldiği görülüyordu. Bu kadın, işin başa düştüğünü görüp de atına

---

115 O gün Hz. Sa'd'ın, bin tane ok attığı anlatılmaktadır. Bkz. Hâkim, Müstedrek, 3/28 (4314); Bezzâr, Müsned, 4/50 (1213); İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 1/439

116 Allah Resûlü (s.a.s.) dişini kırıp yüzünü yaralayan Utbe için, "Allah'ım! Onun üzerinden bir yıl geçmesin." diye dua ettiği ve çok geçmeden Utbe'nin, yok olup gittiği de gelen rivâyetler arasındadır. Bkz. İbn Kesîr, el-Bidâye, 4/30. Bu hareketinin bir cezası olarak, Resûlullah'ın dişi yeniden çıktığı hâlde Utbe'nin neslinin devam etmediğine ve ergenlik çağına gelen her çocuğunun ölüp gittiğine dair de rivâyetler vardır. Bkz. Süheylî, Ravdu'l-Unf, 3/263; İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 2/124

117 Gerçekten de çok geçmeden Allah (celle celâluhû), İbn Kamie'ye bir dağ keçisi veya vahşi bir hayvanı musallat edecek ve o da, boynuzlarıyla dağ başında onu paramparça edip öldürecekti. Bkz. Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 8/130 (7596); İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 1/418

atladığı gibi Uhud'a gelen *Nesîbe Binti Ka'b*'dan başkası değildi. Efendimiz'in yanına kadar gelmiş, bizzat savaşarak O'nu korumaya çalışıyordu. Kılıç sallayıp ok atıyor ve er meydanında kadın başına aslanlar gibi savaşmanın hakkını vermeye çalışıyordu. Allah Resûlü'ne meydan okurcasına seslenen İbn Kamie'yi duyunca, *Mus'ab İbn Umeyr* ile birlikte ona doğru yürüyecek ve birkaç kılıç darbesiyle işini bitirmek isteyecekti. Ancak İbn Kamie, o gün iki zırh giymişti ve Nesîbe Binti Ka'b'ın bu kılıçları ona işlemeyecekti.

O gün, Allah Resûlü'nün sancağını taşıyan *Mus'ab İbn Umeyr*, arslanlar gibi çarpışıyordu. Hatta ne acı ki, intikam için Uhud'a kadar gelenler arasında Mus'ab'ın annesi *Hünâs* ve Bedir'de esir iken fidye karşılığı serbest kalan kardeşi *Ebû Azîz İbn Umeyr* de vardı!

Mus'ab'ın polat gibi bir imanı vardı ve önünde durmaya imkân yoktu! Bir anlık bu dağılma onu deli divane etmişti! Bir elinde sancak, diğerinde kılıç, cansiperâne çarpışıyordu.

İbn Kamie ise, Resûlulah'ı öldürmeye yemin etmişti Zırhları içindeki Hz. Mus'ab da, Hz. Peygamber'e (sallallahu aleyhi ve sellem) çok benziyordu. Bu yüzden, Mekke'nin hedefi olmuştu Hz. Mus'ab! Derken İbn Kamie, Mus'ab'ın karşısına dikiliverdi. Önce karşılıklı kılıçlar çekilecek ve darbeler darbeleri kovalayacaktı. Artık kıyasıya bir mücadele vardı Uhud'da ve bu mücadele sonunda Hz. Mus'ab şehit düşecekti. Cansız bedeni Uhud'a '*alem*' olurken muazzez ruhu, şehitlerin arasında çoktan pervaza başlamıştı...

Ancak, Hz. Mus'ab gitse de sancak yerde kalmayacaktı! Şimdi onu, Hz. Mus'ab'ın suretinde bir melek taşıyordu!

İbn Kamie, Resûlullah'ı öldürdüğünü sanıyordu. Kureyş'e döndü ve "*Muhammed'i öldürdüm.*" diye sevinç nârâları atmaya başladı. Bu söz, Uhud'un her yerinde yankılanacaktı. Bu yankının ulaştığı yerde kılıcını bırakanlar... Üzüntüden delicesine yakınanlar vardı.

Bu sözü duyunca beyninden vurulmuşa dönen Hz. Ömer:

– Kimseyi "*Muhammed öldürüldü.*" derken duymayayım; yoksa, hiç tereddüt etmez kellesini alırım, diyor ve böyle bir sonucu aklına bile getirmiyordu.[118]

Bir aralık *Mâlik İbn Duhşum*, *Hârice İbn Zeyd*'in yanına uğra-

---

118 O gün Hz. Ömer, Resûl-ü Kibriyâ'yı bir kenarda görüp de ashâbın O'nun etra-

mış ve Efendimiz'in öldüğünü duyduğunu söyleyerek teyit almak istemişti. Bunu duyan Hz. Hârice ona şöyle mukabelede bulundu:

– Resûlullah öldürülmüş olsa bile Allah Hayy'dır ve O asla ölmez! Zaten Resûlullah da, Rabbinden aldığı risalet vazifesini tebliğ etti; öyleyse kalk ve sen de O'nun dini için kıyasıya savaş!

Benzeri bir tavır da *Sa'd İbn Rebî'*den geliyordu. Onun da yanına uğranılmış ve benzeri bir haber verilmişti. Ashâbın en çok duyarlı oldukları konuydu bu ve o da beyninden vurulmuşçasına bir sarsıntı yaşayacaktı. Ancak toparlanması uzun sürmedi ve Allah davasının sürekliliğini nazara vererek, Resûlullah'ın hayatını koyduğu istikamette ölümüne koşturmanın gerekliliğini söyleyerek etrafındakilere yeniden cephenin yolunu gösterdi.

Uhud'un tufan hâline dönüştüğü bu hengâmede Efendimiz'in hayatta olduğunu ilk görüp de ashâba ilan eden, *Ka'b İbn Mâlik* idi. Karşılaştığı herkese:

– Resûlullah'ı şu gözlerimle gördüm; miğferinin altından kan sızıyor ama yaşıyor! Ey Müslüman cemaati! Müjdeler olsun! İşte Resûlullah şurada, diyor ve yüksek sesle Efendimiz'in yaşadığını ilan ediyordu. Uhud bu sesle yeniden hayat bulacaktı; herkes bu sesin geldiği yere yönelecek ve Uhud'a yeniden can gelecekti.

Ancak onun bu heyecanını gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Ka'b'ı uyaracak ve uzaktan eliyle işaret ederek sessiz olmasını söyleyecekti. Zira böyle bir davranış, aynı zamanda düşmana da adres gösterme anlamına geliyordu.

Her Şeye Rağmen Merhamet

Bu arada Allah Resûlü'nün miğferi de parçalanmış ve miğferin halkalarından iki tanesi yanaklarına saplanmıştı. Bununla da kalmamış ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'den gidip de Mekke ordusuna katılan *Ebû Âmir*'in tuzak kurmak için kazdığı kuyulardan birisine düşmüş ve bayılacak gibi olmuştu.

Ashâb-ı kirâm hazretlerini çileden çıkaran manzaralardı bunlar. Hemen Hz. Ali koştu ve mübarek ellerinden tuttu. Bu arada

---

fında toplanmaya başladığına şahit olunca ancak sakinleşebilmişti. Bkz. Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 4/144; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/206

Talha İbn Ubeydullah da çukura inmiş, elindeki mızrağıyla yere dayanıp ondan güç alıyor ve omzuyla destek vererek üzerindeki iki zırhın ağırlığıyla toparlanmakta zorlanan Resûlullah'ın çıkmasına yardım ediyordu. Çok geçmeden iltifat dolu bir söz gelmişti kulağına:

– Bugün Talha, her şeyi hak etti.

O'nun için artık, Uhud'un bütün yorgunluğu gitmiş ve yaşadığı sıkıntıları da unutmuştu. Sürûrundan uçacak gibi olan Hz. Talha, bütün hayatı boyunca yaşamadığı kadar huzurlu bir an yaşıyordu.

Her şeye rağmen Kâinatın İftihar Vesilesi çok mahzun olmuştu; ellerinden tutup onları da sahil-i selamete ulaştırabilmek için hayatını ortaya koyan bir Nebi'ye böyle davranılır mıydı hiç? Bir taraftan yüzünden akıp sakal-ı şeriflerini ıslatan kanları siliyor diğer yandan da:

– Kendilerini sadece Allah'a davet ettiği hâlde peygamberlerinin dişini kırıp başını yaran bir topluluk nasıl iflah olabilir ki, diyordu. Hâlbuki O, onları Allah'a imana davet ediyor, onlarsa O'nu şeytanî yola çağırıyorlardı... O, onları hidâyete davet ediyor, onlar ise O'nu dalâlete davet ediyorlar... O, onları Cennet'e, onlarsa O'nu Cehennem'e çağırıyorlardı.

Ashâb-ı kirâm açısından dayanılmayacak manzaraydı bu; yoluna başlarını koydukları Allah Resûlü'nün yüzünden kanlar süzülüyordu. Yanına yaklaşıp da acısını paylaşanlar, ellerini açıp da O'na bunu reva görenlere beddua etmesini isteyenler vardı:

– Ellerini kaldır da onlar için beddua et yâ Resûlallah, diyorlardı. Rahmet ve şefkat peygamberi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu durumda bile ellerini açıp da kendisinden beddua isteyenlere iltifat etmeyecekti. Bir taraftan sakal-ı şerifine doğru süzülen kanları mübarek elleriyle siliyor, diğer yandan da:

– Ben, insanlara lanet etmek için değil, onları rahmete davet için gönderildim, diyordu.

Bu arada, her önemli dönemeçte imdada yetişen Cibril-i Emîn yine gelmiş, insanları iman nimetiyle serfiraz kılıp günahlarını bağışlama veya onlara azabıyla mukabelede bulunma işinin Allah'a ait olduğunun haberini getirmişti.[119] Aynı zamanda bu, bugün karşı cep-

---

[119] Gelen ayette, "Bu hususta sana ait bir iş yoktur: Allah ister onlara tövbe nasip

hede bile olsalar yarın birçoğunun imanla tanışacaklarının müjdesi anlamına geliyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de zaten bunu istiyordu ve hemen ellerini açtı, başını yarıp dişini kıranlara şöyle dua etmeye başladı:

– Allah'ım! Sen kavmimi bağışla; çünkü onlar bilmiyorlar!

Bu kadar âlicenaplık karşısında Hz. Ömer gibi celaliyle tecelli edenler:

– Anam babam Sana feda olsun yâ Resûlallah, diyeceklerdi. Nûh (aleyhisselâm), "*Rabbim! Yeryüzünde kâfirlere rahat yaşama hakkı verme ve onların kökünü kurut!*" diye kavmi için beddua etmişken Sen, belin iki büklüm, yüzünden kanlar akıyor ve dişin de kırılmışken yine de onlara hayır duada bulunuyor ve "*Allah'ım! Sen kavmimi bağışla; çünkü onlar bilmiyorlar*." buyuruyorsun! Hâlbuki Sen, elini açıp da bir dua ediversen, hiç şüphem yok ki hepimizin kökü kurur ve bir daha da asla iflah olmayız!

Resûlullah farkıydı bu! İnsanlığın elinden tutup onları evc-i kemâlâta ulaştırmak için gelen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hislerin zirve yaptığı böylesine zorlu dönemeçlerde bile taviz vermiyor, her şeye rağmen sulh ve sükunun yanında yerini alıyordu.

Resûlullah'ın tavrı bu olsa da, ashâb yine kendi üzerine düşeni yerine getirecek ve Allah Resûlü'nün kanını yerde koymayacaktı. O'nu bu hâlde gören ve küplere binen ashâbdan *Hâtıb İbn Ebî Beltea*:

– Sana bunu kim yaptı yâ Resûlallah, diye soruyordu ısrarla. Yüzünü yarıp dişini kıran kişinin ismini söyledi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sessizce:

– Utbe İbn Ebî Vakkâs!

Hâtıb İbn Ebî Beltea kararlıydı ve:

– Peki şimdi o ne tarafa gitti, diye ikinci kez döndü Habîb-i Ekrem'e. O da, Utbe'nin gittiği yeri işaret etti ona. Bunun üzerine, kılıcını kaptığı gibi Utbe'nin peşine düşen Hâtıb İbn Ebî Beltea, çok

---

edip bağışlar, ister nefislerine zulmettikleri için onları cezalandırır." (Âl-i İmrân, 3/128), deniliyor ve Allah Resûlü'nün dişini kırıp da yüzünü yaralayanların da tevbe edeceklerinin müjdesi veriliyordu. Bkz. Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 7/194; İbn Kesir, Tefsir, 2/114

geçmeden Utbe'nin işini bitirecek ve atıyla birlikte huzura gelecekti. Belki de bu, Resûlullah'a el kaldıran bir şakiden toplumun temizlenmesi ve muhtemel bir felaketten masun kalması anlamına geliyordu. Onun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), memnuniyetini ifade sadedinde iki kez ona:

– Allah senden razı olsun, diyecek ve ardından da hayır duada bulunacaktı.

Her Halkaya Bir Diş Feda

Mübarek yüzlerinden sakal-ı şeriflerine doğru süzülen kanları görünce Hz. Ebû Bekir ileri atılmak istedi. Zira onun için, Resûlullah'ın vücudundaki bir tele zarar gelmesindense binlerce Ebû Bekir feda edilmeliydi. Ancak aynı fedakârlığı yapacak olan, sadece o değildi. Hz. Ebû Ubeyde ileri atıldı ve:

– Allah için o işi bana bırak, ben çıkarayım, dedi ve ısrar etti. Yaklaştıkça daha çok duygulanıyorlardı; zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), yanağına batan halkaların acısıyla kıvranıyordu.

Ebû Ubeyde, büyük bir titizlikle Allah Resûlü'ne yaklaştı. Önce eliyle tutup onları çıkarmak istedi; ancak bunun, Resûlullah'a acı vereceği muhakkaktı ve o da, Efendimiz'in yüzüne yaklaşıp yanağına batan halkaları dişleriyle kavrayıp çıkarmayı denedi. Önce birisini ısırdı ve bütün gücünü toplayarak bir hamlede kendine doğru çekti. Halkalardan birisi çıkmıştı; ancak, onunla birlikte çıkan başka bir şey daha vardı. Ebû Ubeyde'nin dişi de halkayla beraber düşüvermişti!

Onun bu hâlini gören Hz. Ebû Bekir, *en azından diğer halkayı da ben çıkarayım* diye yeltenecek ve ileri atılacaktı. Ancak Ebû Ubeyde, buna da müsaade etme niyetinde değildi ve Allah'a yemin vererek bu işi de kendisine bırakmasını istedi. Yine önceki gibi dişleriyle halkayı ısırdı ve hızla çekti; halkayla birlikte bir dişi daha düşmüştü.[120]

Artık Efendimiz'in yüzündeki halkalar çıkarılmıştı. Bu arada

---

120 Hz. Ebû Bekir , ön dişleri olmayan insanlar arasında en sevimli olan kişinin, Ebû Ubeyde olduğunu söylemektedir. Bkz. Tayâlisî, Müsned, 1/3 (6); İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/34, Sîre, 3/59

Mâlik İbn Sinân, halkaların çıktığı yerden sökün eden kanların yere düşmemesi için dudaklarını Efendimiz'in yüzüne götürdü ve kırbadan su içercesine akan kanı emmeye başladı. Bunu gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), taaccüb içinde Hz. Mâlik'e sordu:

– Yoksa sen, kan mı içiyorsun?

– Evet, yâ Resûlallah, dedi. Bunun üzerine:

– Kanı kanımla temas eden kimseye Cehennem ateşi dokunmaz, buyurdu.

Hz. Hamza'nın Şehadeti

Uhud günü düşmanla yaka paça olurken Efendimiz'in önünde sadece amcası ve sütkardeşi Hz. Hamza vardı. '*Allah'ın aslanı*' diye anılan Hz. Hamza'nın eliyle o gün Allah (celle celâluhû), düşman arasından otuz bir kişiyi öldürmüştü. Düşman sancaktarlarından bazılarını da o öldürmüş ve böylelikle bidâyette yaşanan hezimette önemli bir rol oynamıştı. Elbette böyle bir aslanın çok düşmanı olurdu. Aynı zamanda Hz. Hamza, Bedir'de Cübeyr İbn Mut'im'in[121] amcası Tuayme İbn Adiyy'i öldürmüştü. Bunun üzerine Cübeyr, kölesi Vahşî'yi yanına çağırmış ve:

– Şâyet sen, benim amcama mukabil Muhammed'in amcası Hamza'yı öldürürsen hürsün, demişti. Bir köle için hürriyet, en önemli meseleydi ve Vahşî de ümitlenmiş, hürriyetine kavuşacağı güne ulaşabilmek için Hz. Hamza'yı öldürmenin hayalleriyle yatıp kalkıyordu. Mızrak atmakta mahir olduğu için artık kendini bileğine adamış, sürekli atış talimleri yapıyordu.

Onun için Uhud, çok önemli bir fırsattı ve o, savaş devam ederken Uhud meydanında sürekli Hz. Hamza'yı kolluyordu. Ancak onun yanına yaklaşmaya imkân ve ihtimal yoktu; önüne gelenin kellesini yere indiriveriyordu. Onu hedefleyip de karşısına dikilen herkes, daha ne olduğunu anlayamadan kendini cansız yerde buluyordu.

Onu uzaktan gördüğünde Vahşî, hedefinden emin olmak için yanındakilere sordu:

---

121 Neseb ilmini çok iyi bilen ve bu ilmi Hz. Ebû Bekir 'den aldığını söyleyen Cübeyr İbn Mut'im, Hudeybiye sonrasında gelip Müslüman olacaktır. Bkz. İbnü'l-Esîr, Üsüdü'l-Gâbe, 1/515, 516

– Şu adam kim?

– Hamza!

– Aradığım adam, dedi kendi kendine ve ağaçların veya taşların arkasına saklana saklana ona yaklaşmaya başladı. Her adımı, onu hedefine biraz daha yaklaştırıyordu. Tam o sırada Hz. Hamza'nın karşısına Sibâ' İbn Abdiluzzâ çıkmıştı:

– Gel bakalım, diyor ve onun da işini bitirmek için yanına çağırıyordu. Derken birkaç darbede onu da altına almış, işini bitirivermişti. Bu sırada Vahşî yaklaşabileceği en yakın mesafeye kadar gelmiş ve bir taşın arkasında gizlenmiş fırsat kolluyordu. Bir aralık Hz. Hamza'nın zırhı açılıvermişti; Vahşî için tam zamanıydı ve elindeki mızrağı fırlatıverdi!

Mızrak, sinesine saplanmıştı. O hâldeyken bile Vahşî'nin üstüne yürümek istedi; ancak buna imkân yoktu. Vahşî ise hâlâ yaklaşmaktan çekiniyor ve tamamen hareketsiz kalmasını bekliyordu.

Derken Hz. Hamza, şehitlerin pîri olarak ruhunu teslim etti. Artık Vahşî, hürriyetini elde etmiş bir insandı. Zaten başka da bir gayesi yoktu ve yanına gelip mızrağını Hz. Hamza'nın sinesinden çıkardı; karnını yardı ve ciğerini söküp önce Hind'in yanına gitti. Onun da Hz. Hamza'ya diş bilediğini biliyordu; zira Bedir'de babası dâhil yakınlarını Hz. Hamza öldürmüştü. Belli ki, yaptığı iş karşılığında takdir de görmek istiyordu. Geldi ve:

– Bu Hamza'nın ciğeri, dedi. Gözleri dört açılmıştı Hind'in; rüyalarına girip hayallerini süsleyen bir konuda finali yakalamış olmanın heyecanı vardı üzerinde!

Ve Vahşî, gerçekten de beklediği takdiri görecekti; tuttu Hind, önce Hz. Hamza'nın ciğerini ağzına alarak çiğnemeye başladı, yutamayınca da onu ağzından çıkararak dışarı attı. Kin ve nefretin zirveye çıktığı demlerdi. Ardından da Vahşî'ye döndü ve gösterdiği bu başarıdan dolayı boynundaki gerdanlık ve kolyelerle üzerindeki kaftanını ona hediye etti. Aynı zamanda, Mekke'ye döndüklerinde kendisine on dinar vereceğini taahhüt etmişti.

Bu da kesmemişti Hind'in nefret hislerini. Ardından elinden tuttu Vahşî'nin ve kendisine Hz. Hamza'nın yerini göstermesini söyledi.

Derken yanına kadar geldiler. Tuttu, bu sefer de mübarek vü-

cudunu parçalamaya başladı; burun ve kulaklarını kesmiş, onları süs diye boynuna asarak dolaşmaya başlamış, Mekke'ye dönünceye kadar da onları boynundan çıkarmamıştı.

Aynı zamanda Hind, yüksek bir taşın üstüne çıkmış avazı çıktığı kadar bağırarak yaptıklarını insanlara ilan ediyor, Bedir'in intikamını almış olmanın verdiği zafer sarhoşluğuyla kendilerini yüceltip göklere çıkarırken Müslümanları yerden yere vurmaya çalışıyordu.

Onun o gün ağzının payını verecek de yine bir başka Hind olacaktı; Hind Binti Üsâse de, beri taraftan mukabelede bulunuyor ve daha nice Bedirler geleceğini ilan ederek Utbe'nin kızı Hind'in sesini kesmeye çalışıyordu.

Durumdan efendisini de haberdar eden Vahşî, Mekke'ye döner dönmez de hürriyetine kavuşacaktı.

İlâhî Yardım ve Yeniden Toparlanma

Küçük gibi görünen büyük bir ihmâlin nelere mâl olduğunu herkes görüyordu. Belki de daha büyüklerini gelecekte yaşamamak için Allah (celle celâluhû), Resûlü'nün etrafında böyle bir örneği bütün ümmet-i Muhammed'e gösteriyor ve can alıcı bir noktaya dikkat çekiyordu. Zira muvaffakiyet, Allah ve Resûlü'ne mutlak itaatten geçiyordu.

Şimdi ise herkes, canını dişine takmış, Allah ve Resûlü için her şeyini feda yarışına girmişti. Bir taraftan dağın eteklerine doğru çekilirken diğer yandan da savaşın hakkını veren bu insanlar, her yönüyle samimi olduklarını fiilen göstermişlerdi. Bir kere daha ölümüne söz vermiş ve sonucu ne olursa olsun artık O'ndan (sallallahu aleyhi ve sellem) ayrılmamaya ant içmişlerdi. Aynı zamanda bu, Allah Resûlü'nün yeniden zimamı eline alması anlamına geliyordu. Okçular konusunda yaşanan acı tecrübe ve bazı insanların yaşadığı muvakkat kılıç bırakmanın beraberinde getirdiği sıkıntılar bertaraf edilmiş ve İnsanlığın Emîni Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Uhud'a yeniden hükmetmeye başlamıştı. Hezimet gibi görünen tabloyu zafere dönüştürmenin adıydı bu ve nebevî ferasetin sahibi Allah Resûlü de Uhud'da, muvaffakiyetle neticelenecek olan son tabloyu hazırlıyordu.

Böyle bir samimiyete Allah'ın da ihsanları olacaktı ve sabahın erken saatlerinden bu yana kılıç sallayıp hayatını harp meydanına vakfeden bu insanlar üzerine Allah (celle celâluhû), Bedir'de olduğu gibi yine sekîne indirecekti. Üzerlerine öyle tatlı bir uyku çöküvermişti ki; neredeyse ellerindeki kılıç yere düşüyordu ama onlar bunun farkına bile varamıyorlardı. *Ebû Talha* gibi insanlar, eğilip düşen kılıçlarını tekrar alıyorlardı ama bu sekînenin tesiriyle kılıçların yeniden ellerinden düşmesine mâni olamıyorlardı. Mesela, düşman askerleri alt taraflarında olmasına rağmen *Bişr İbn Berâ*'nın kılıcı elinden düşmüştü ama o, üzerine çöken bu uyku hâlinden dolayı elindeki kılıcın yokluğunu bile fark edemiyordu. Âdeta bu, onca sıkıntının üzerine çekilen bir sünger gibiydi. Belli ki bir inâyet söz konusuydu ve bu sıkıntılar da pek yakında son bulacaktı.

Uhud meydanında imdada gelen melekler de vardı. Gerçi onlar, savaşın başından bu yana burada bulunuyorlardı; zira Allah (celle celâluhû), beş bin melekle ehl-i imanı destekleyeceğini vadetmişti. Ancak bu, Allah ve Resûlü'ne itaat hassasiyetine bağlı bir husustu ve okçular tepesinde yaşananlar sonrasında emre itaatte istenilen ve beklenen tavır ortaya konulamayınca melekler geri çekilmiş ve onları kendi başlarına bırakmışlardı.[122]

O gün *Sa'd İbn Ebî Vakkâs*; Uhud dağının eteklerine doğru çekilen Allah Resûlü'nün sağ ve sol tarafında beyaz elbiseli iki meleğin -*Cibrîl* ve *Mîkâîl*- savaştığını ve düşmanlardan gelebilecek tehlikelere karşı O'nu koruduğunu bizzat görmüştü. Zaten biraz önce Allah Resûlü'nün verdiği okları atarken, tanımadığı temiz simalı ve beyaz giysili bir gencin bu okları toplayıp geri getirdiğine de şahit olmuştu. O, bu okları getirip sonra da:

– At ey Ebâ İshâk, diye seslenen bu genci bir daha da görememişti.

İbn Kamie'nin hamleleri sonucu şehit olan sancaktar *Mus'ab İbn Umeyr*'in görevini de bir melek üstlenmiş, Hz. Mus'ab'ın suretine girip Uhud'da Allah Resûlü'nün sancağını dalgalandırıyordu. Bir aralık Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

---

[122] Bkz. Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 1/287 (2609); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 10/301 (10731); Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 4/81; İbn Kesir, Tefsir, 1/412

– İleri hücum et ey Mus'ab, diye seslenince Efendimiz'e doğru yönelen melek:

– Ben Mus'ab değilim, diyecekti. Efendimiz'in seslenişine şahit olan Abdurrahmân İbn Avf, büyük bir taaccüb içinde:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. Mus'ab daha önce öldürülüp şehit olmadı mı?

– Evet, dedi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). 'Onun yerine bir melek, onun adıyla Mus'ab'ın vazifesini îfa ediyor!'[123]

Bir aralık Allah Resûlü, yanında bulunan *Hâris İbn Sımme*'ye *Abdurrahmân İbn Avf*'ı sormuş, o da Hz. Abdurrahmân'ın bir tarafta düşmanla yaka paça olduğunun haberini vermişti. Bunun üzerine Efendimiz:

– Şüphe yok ki melekler onunla beraber savaşıyor, buyurdu. Efendimiz'in müjdesini alan Hz. Hâris, doğruca Abdurrahmân İbn Avf'ın yanına koştu; etrafında yere serilmiş yedi tane müşrik yatıyordu.

– Bileğine kuvvet! Bunların hepsini de sen mi öldürdün, diye sordu. O da şaşkındı:

– Şu ve şunları ben öldürdüm, dedi önce ve arkasından da:

– Şunları ise, kimin öldürdüğünü ben de görmedim, diye ilave etti. Bunun üzerine Hz. Hâris, Allah ve Resûlü'nün verdiği haberin doğruluğu karşısında hayretini gizleyemeyip, "*Allah ve Resûlü şüphesiz doğru söylüyor.*" manasında:

– Sadakallahu ve Resûlüh, buyuracaktı.

Bedir'de Allah Resûlü'yle birlikte olamamanın hüzün ve mahcubiyetini yaşayan Enes İbn Nadr:

– Resûlullah'ın ilk karşılaşması olan Bedir'de bulunamadım; şâyet Allah (celle celâluhû), bana müşriklerle yeniden bir karşılaşma imkânı verirse Allah için neler yapacağımı ben bilirim, diyor ve Allah için savaşma aşkıyla yanıp tutuşuyordu. Şimdi ise Allah (celle celâluhû), onun arzu ettiği fırsatı önüne getirmiş, o da savaşın hakkını vermek için Uhud'a gelmişti.

---

[123] İbn Sa'd, Tabakât, 3/121; İbn Ebî Şeybe, Musannef, 7/369 (36770); Sâlihî, Sübü-lü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/205, 206

Savaş başlayıp da ikinci safhada kısmî bir çözülme yaşanınca ellerini açacak ve içini şöyle dökecekti:

– Allah'ım! Şu arkadaşlarımın yaptıklarından dolayı Senden özür diliyor, affını talep ediyorum. Şunların yaptıklarından da –müşrikleri kastediyordu– Sana dehalet edip affına sığınıyorum.

Belli ki bu çözülme karşısında çok üzülmüş, ortaya çıkan neticeyi bir türlü hazmedememişti. Bunun üzerine, kılıcını alıp düşman saflarının arasına dalmayı düşündü. Önüne, Ensâr ve Muhâcirlerden oluşan bir grup çıktı; Efendimiz'in öldürüldüğü haberi üzerine kılıçlarını yere bırakmış, kara kara düşünüyorlardı. Büyük bir telaşla:

– Niye burada oturuyorsunuz, diye sordu.

– Resûlullah öldürüldü, dediler. Beyninden vurulmuştu âdeta. Zemin savaş meydanı bile olsa bir mü'min dengesini kaybetmemeliydi. Onun inandığı İslâm, peygamber bile olsa şahısların hayatlarıyla sınırlı bir sistem değildi ve her hâlükârda yaşanması gereken bir yapıyı ifade ediyordu. Onun için Uhud'da çaresiz bekleşenlere şöyle haykırdı:

– O'nun olmadığı bir dünyada yaşamanın ne anlamı var; neyinize yarar ki? Haydi sizler de kalkın ve Resûlullah'ın öldüğü istikamette hayatınızı ortaya koyun ve ölün!

Ardından da yoluna devam ederek gözden kayboluverdi. Uhud'un arka taraflarında onunla Sa'd İbn Muâz karşılaşacak ve:

– Ben de seninle beraberim, diyecekti. Ancak o, Enes İbn Nadr'ı takip etmekte zorlanıyor ve yaptığını yapamıyordu. Arkasını döndü ve Hz. Sa'd'a:

– Ey Sa'd, diye seslendi. 'Cennet'in kokusu ne güzel! Nadr'ın Rabbine yemin olsun ki ben, Uhud'un arkasından onun kokusunu duyuyorum!

Derken, düşman safları arasında reftâre yürüyen Enes İbn Nadr'e hayranlıkla arkadan bakan Sa'd İbn Muâz'ın gözlerinden de kayboluverdi. Düşman safları arasına dalmış ve yiğitçe vuruşurken şehit düşmüştü.

Akşam olup da cansız bedenine ulaştıklarında vücudunda, seksen küsur kılıç, mızrak ve ok yarası vardı. Yüzü parçalanmış, burun ve kulakları da müsle yapılarak kesilmişti. O kadar dikkatle baktık-

ları hâlde onu kimse tanıyamayacaktı. Nihâyet kız kardeşi gelecek ve onu, ancak parmağındaki bir işaretten tanıyabilecekti. Er oğlu erdi ve Kur'ân, onun gibileri bayraklaştırırken üzerlerine düşen vazifeyi harfiyen yerine getiren babayiğitler olarak anlatacaktı.[124]

Niyet Farkı ve Kuzmân

Yapılan ameller ve ortaya konulan gayretler farksız olsa da, sonuçları itibarıyla insanlar aynı kefede değerlendirilmiyordu. Niyet, berrak bir suyun konulduğu bardağa benziyordu ve bu bardağın rengine göre bir görüntü veriyordu. O gün Uhud'da da aynı şeyler olacaktı.

O gün Uhud meydanında ortalığı kasıp kavuran *Kuzmân* adında birisi vardı. Hz. Hamza'ya benzer kahramanlıklar sergiliyor, düşman safları arasında önüne gelenin kellesini alıyor ve etrafındaki insanları kendisine gıpta ile bakacak hâle getiriyordu.

Aslında o, savaşa gelme niyetinde değildi; ne zaman ki Benî Zafer kadınları kendisini ayıplamaya başlamış, silahını aldığı gibi Uhud'a gelmişti. Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Uhud meydanında safları düzeltip savaşa hazırlıyordu. Kuzmân da geldi ve en ön safa yerleşti.

Savaş başlayınca da Kuzmân'ın önünde durmaya imkân kalmadı. İlk oku da o atmıştı. Kahraman mı kahramandı; müşriklerin en az üç tane sancaktarını o yere indirmiş ve karşı taraf adına yaşanan ilk hezimette büyük bir rol üstlenmişti. Hatta onun bu kahramanlığı diğer ashâbın da dikkatini çekmiş ve gelip onu Allah Resûlü'ne gıptayla anlatmışlardı.

Ancak buna rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onun Cehennem ehlinden birisi olduğunu söylüyordu. Ortalıkta şaşılacak bir durum vardı. Onun yaptıkları ile Efendimiz'in beyanı karşısında tereddüte düşenler, söylenilenlere şüpheyle bakanlar bile vardı. Nasıl olabilirdi? Kuzman, eline aldığı okları bile mızrak gibi fırlatıp hedefini vuruyor, süvarilerin üzerine tek başına saldırıp önüne ge-

---

124 Bkz. Ahzâb, 33/23. Konuyla ilgili olarak bkz. Buhârî, Sahîh, 3/1032 (2651), 4/1487 (3822); Tirmizî, 5/349 (3201); İbn Ebî Şeybe, Musannef, 4/212. Enes İbn Nadr, Enes İbn Mâlik'in amcasıydı ve ona hürmetten dolayı kendisine de amcasının adı konulmuştu.

leni öldürüyordu. Yine böyle bir grubun içine dalmış ve dokuz tane adam öldürmüş, ancak kendisi de yaralanmıştı.

Onu yaralı hâlde gören Katâde İbn Numân:

– Yâ Ebâ Ğaydâk, dedi. Ne mutlu sana; şehit olacaksın!

Bu arada başkaları da yanına gelmiş:

– Allah'a yemin olsun ki bugün sen, çok çetin imtihan yaşadın ey Kuzmân! Müjdeler olsun, diyorlardı. Bunları duyunca Kuzmân:

– Beni niye müjdeliyorsunuz ki! Vallahi de ben, sadece kavmimin hesabına ve onların şerefini yüceltmek için savaştım. Zaten bu da olmasaydı ben asla savaşmazdım, diye tepki verdi. Sonra da, eline aldığı kılıcının kabzasını yere koyup ucunu karnına yerleştirdi ve kendisini üzerine bırakarak intihar etti. Kuzmân, kendini öldürmüştü!

Onun bu hâline muttali olup da taaccüplerini gizleyemeyenler gelip durumdan Allah Resûlü'nü haberdar ettiklerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), önce tekbir getirdi ve:

– Şehadet ederim ki Ben, Allah'ın kulu ve Resûlü'yüm, buyurdu. Ardından da Hz. Bilâl'i yanına çağırdı ve insanlara şunları tebliğ etmesini emretti:

– Şüphesiz ki Cennet'e sadece Müslüman olanlar girebilir. Ve Allah (celle celâluhû), fâcir bir adamla da olsa dinini teyid eder, buyurdu.

Kahramanlar Geçidi ve Yeniden Toparlanma

Efendimiz'in öldüğü şayiasının çıktığı andan itibaren Uhud, O'nun dizinin dibinde yetişenlerin kahramanlıklarını sergileyecekleri bir alan hâline dönüşüvermişti. Abdullah İbn Cahş ile Sa'd İbn Ebî Vakkâs'ın ölümüne dua yarışına girdikleri bu demlerde Hayseme İbn Hayseme gibi daha nice yiğitler ölüme koşuyor, Hanzala İbn Ebî Âmir misali fütüvvet ruhlu insanların zifafa gidercesine şehadete uzandıkları bu akıl almaz badirede Amr İbn Cemûh gibi insanlar Cennet'te reftâre yürüyüşe çıkmışçasına ön saflara doğru hücum ediyorlardı. Amr İbn Sâbit gibi daha o gün gelip çok az bir gayretle ebedî kurtuluşun reçetesine ulaşanlara sahne oluyordu Uhud. Huseyl ve Sâbit İbn Vakş gibi Medine'de ölümü beklemektense Uhud'a gidip son demde ebedi gençliğe talip olan pîr-i fânilerin koşuştur-

masına şahit oluyordu dağ taş. Bir kahramanlar geçidi vardı er meydanında ve aynı zamanda o gün Uhud, Nesîbe Binti Mâlik'in aslanlar gibi kükreyip Efendimiz'i müdafaa yarışına giriştiğine, kadın erkek ashâb arasından daha nice meçhul kahramanın da çıkıp Mekke ordusunun yüreğine korku saldığına şahitlik ediyordu.

Neyse ki bu durum çok uzun sürmeyecekti; O'nun yeniden ashâbı arasında olduğuna şahit olan *Kays İbn Muharris*'in[125] kararan dünyası bir anda değişivermişti. Onun için bu ayrı bir moral olmuş ve kendisini yeniden düşman saflarının arasına bırakmıştı; artık ölse de gam yemezdi. Artık o, önünde durulmaz bir küheylandı. Önüne çıkanın kellesini alıyordu. Nihâyet onu, uzaktan attıkları bir mızrakla durdurabileceklerdi.

Çok geçmeden Uhud meydanında *Hubâb İbn Münzir*'in gür sesi duyulacaktı; insanları yeniden toparlanmaya çağırıyordu. Bu çağrının geldiği mekân yeniden toparlanmanın adresi olmuş ve Uhud'dan yükselen bu ses de, âdeta Hakk'ın sesini âli kılmanın yeni hamlesi hâline gelmişti.

Mü'minlere yeniden hayat veren bir müjdeydi bu aynı zamanda ve bu sözü duyan herkes, bunu diğer arkadaşlarına da duyurmanın gayreti içine girmişti. *Abbâs İbn Ubâde*, *Hârice İbn Zeyd* ve *Evs İbn Erkam*'ın dilinde bu pelesenk hâline gelmişti ve sürekli tekrar ediyorlardı. Şöyle diyordu Abbâs İbn Ubâde:

– Ey Müslüman cemaati! Haydi, Allah'a ve Nebi'nize koşup gelin! Sizin başınıza gelen musibet elbette Nebi'nize de isabet etmiştir. Ancak O size, sabır kuvvetine istinad edip mukavemet gösterdiğiniz sürece nusret vadediyor.

Hz. Abbâs bir taraftan bunları söylerken diğer yandan da üzerindeki zırhını çıkarıp miğferini bir kenara atıyordu. Derken, yanındaki Hz. Hârice İbn Zeyd'e döndü ve:

– Bunlara senin ihtiyacın var mı, diye sordu. Anlaşılan birbirlerini çok iyi tanıyorlardı ve daha soruyu duyar duymaz Hârice de ona:

– Hayır, diye mukabelede bulundu. Ardından da, dünyayı istihkar eden bir mü'minin neler yapabileceğini gösteren niyetini şu cümlelerle ilan etti:

---

125 Bu sahabînin, Kays İbnü'l-Hâris olduğu da söylenmektedir.

– Ben de senin düşündüğünü düşünüyorum!

Artık üçü de düşman saflarının içine dalmış kıyasıya savaşıyorlardı. Bir aralık Abbâs İbn Ubâde'nin şunları söylediği duyuldu:

– Neler olup bittiğini gören bu gözler bizdeyken, Resûlullah'a bir zarar gelirse yarın Rabbimizin huzurunda bizim elimizde hangi mazeret olabilir?

Bir taraftan kılıç sallayan Hz. Hârice yine mukabelede bulunuyordu:

– Rabbimiz katında o zaman, ne bir delilimiz ne de bir özrümüz olabilir!

Resûl-ü Kibriyâ'yı sağ salim gören herkes derin bir nefes alıyor ve o ana kadar yaşanan sıkıntıları bütünüyle unutup sevince gark oluyordu. Belli ki artık Uhud'da yeni bir maya tutmuş ve Resûlullah'ın etrafında yeniden bir toparlanma yaşanmaya başlanmıştı. Moraller yeniden yerine gelmişti ve dünyayı ayaklar altına alıp da istihkâr edenlerin omuzlarında yeni bir zafer daha kazanmanın temelleri atılıyordu.

Bedir sonrasında esir alınan *Übeyy İbn Halef*, savaş sonrasında fidye verip de esaretten kurtulurken kendi kendine ahdetmiş ve Mekke'ye döner dönmez en iyisinden bir at alıp en kaliteli yemlerle onu besleyeceğine dair sözler vermişti. Gerçekten dediğini de yapmış ve Resûlullah'ı öldürme planlarıyla yatıp kalkarak Uhud'a hazırlanmıştı. Onun bu niyetini Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de biliyordu ve Uhud eteklerine çekildiği bu sıralarda ashâbına şöyle dedi:

– Ben, Übeyy İbn Halef'in arkadan saldıracağından endişe ediyorum; şâyet onun geldiğini görürseniz mutlaka Bana haber verin!

Gerçekten de çok geçmeden Übeyy, yanında bir grup adamla birlikte ve demir zırhları içinde atına binmiş olarak arkada beliriverdi:

– Muhammed nerede? Bugün O kurtulacaksa ben yaşamayayım, diyor ve açıktan meydan okuyordu. Ashâbdan biri hemen ileri atılıp onun hakkından gelmek istedi; ancak buna güç yetirmeye takati yetmemişti. Onun arkasından başkaları da gitmek isteyince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bırakın onu! Yolunu açın da gelsin, buyurdu. Hayâsız bir adamdı ve ağzını da bozarak Efendimiz'i yalanla itham ediyor ve

sözde, savaş meydanından kaçtığını söylüyordu. Haddini çoktan aşmıştı; bizzat mübaşeret etmek gerekiyordu ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, *Hâris İbn Sımme*'nin elindeki mızrağı alarak ona karşılık vermek istedi. Efendimiz'in bütün heybetiyle üzerlerine geldiğini gören Übeyy'in yanındakiler, çoktan sağa-sola kaçışmaya başlamışlardı! Her işi zirvede temsil eden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), belli ki iş başa düşünce savaşın hakkını vermenin en zirve örneğini ortaya koyacaktı.

Bir mızrak darbesi yetmişti; atından düşen Übeyy, daha ne olduğunu anlamadan yerde yuvarlanmaya başlamış, feryâd ü figanı basmış:

– Vallahi de beni Muhammed öldürdü, diye bağırıyordu.

Resûlullah'ın bir darbesi, Übeyy'in ödünü koparmış, yıllar öncesinde Mekke'de duyduğu sözler aklında şimşeklerin çakmasına sebep olmuştu. Hâlini yadırgayıp da bu kadar bir hamleyle pes edip geri durmasını ayıplayanlara karşılık şöyle diyordu:

– Lât ve Uzzâ'ya yemin olsun ki benim başıma gelen bu hadise Zü'l-Mecaz ehlinin tamamına bile isabet etmiş olsaydı, mutlaka onların hepsini de öldürmeye yeterdi! Çünkü O Mekke'de iken bana, "*Seni Ben öldüreceğim.*" demişti. Vallahi de O, şâyet benim üzerime tükürse bile mutlaka beni öldürür!

Haksız da sayılmazdı; zira müşrik ordusuyla birlikte geri dönerken Serif denilen yerde Übeyy ruhunu teslim edecek ve bir daha Mekke'ye dönmek ona nasip olmayacaktı.

Efendimiz'i öldürme rüyaları gören bir diğer müşrik de *Osman İbn Abdullah* idi. O da Bedir esirleri arasındaydı ve fidye verip de Mekke'ye dönünce, Mekke'nin en iyi bineğini bu iş için hazırlamış ve tam tekmil zırhları içinde Resûlullah'ı öldürmek için fırsat kollamaya başlamıştı. Şimdi bu fırsatı yakaladığını düşünüyordu. Übeyy gibi o da:

– Şâyet bugün Sen kurtulursan bana yaşamak haram olsun, diyor ve atını mahmuzlamış Resûlullah'ın üzerine doğru geliyordu. Osman'ın karşısına da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) dikilecekti. Herkes, bu gelişin sonunu merak ediyordu.

Atıyla birlikte doludizgin gelen Osman, hiç beklenmedik bir anda gözden kayboluverdi. Herkes şaşırmıştı; sanki yer yarılmış

da Osman içine girmişti. Meğer Osman'ın atı bir çukura düşmüştü. Bunu gören *Hâris İbn Sımme*, kılıcını kaptığı gibi Osman'ın karşısına dikildi ve bir müddet çarpıştıktan sonra da Osman'ın işini bitiriverdi. Onun da yıkılışını haber alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hamd makamında şunları söyleyecekti:

– Onun şerrini de bertaraf eden Allah'a hamd olsun!

Sa'd İbn Ebî Vakkâs'a seslenen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onları geri çevir, diyerek az da olsa Uhud'un eteklerine doğru tırmanarak üzerlerine gelmek isteyen müşriklere karşı onun ok atmasını söylüyordu. Bunun üzerine önce Hz. Sa'd:

– Tek başıma onları nasıl geri çevirebilirim ki, diyecekti. Hatta bu sözünü üç kere tekrarladı; zahir itibarıyla bir insanın üstesinden gelemeyeceği büyüklükte bir güç vardı karşısında. Ancak bunu söyleyen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) olunca iş değişirdi. Hemen sadağına yöneldi ve eline aldığı bir oku yayına koyarak hedeflediği bir müşrikin üstüne doğru attı. Ok hedeflenen noktaya tam isabet kaydetmiş ve adam oracıkta düşüp ölüvermişti! Arkasından bir diğerini fırlattı; o da isabet etmiş ve bir müşriki de o ok öldürmüştü. Üçüncüsünü de atıp bir adamı daha yere devirince, Allah Resûlü'nün bulunduğu yere doğru gelmek isteyenler bu manzaradan ürkmüş ve geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Demek ki geri durmamak, yaşanılan olumsuzluklar karşısında yılmadan daima iman ve azimle hamle üstüne hamle yapmak gerekiyordu. Zaten gelen âyette Cenab-ı Mevlâ, bu durumu nazara verecek ve şunları söyleyecekti:

– Sakın yılmayın, üzüntüye kapılmayın, eğer iman ediyorsanız mutlaka üstün gelirsiniz. Şâyet siz yara aldı iseniz, karşınızdaki düşman topluluğu da benzeri bir yara aldı. İşte Biz, Allah'ın gerçek müminleri meydana çıkarması, sizden şehitler edinmesi, müminleri tertemiz yapıp kâfirleri imha etmesi için, zafer günlerini insanlar arasında nöbetleşe döndürür dururuz. Allah zalimleri sevmez.[126]

Demek ki, hakiki manada imanı elde eden mü'min, dünya bomba olup patlasa bile endişeye kapılmaz ve yapılması gerekenler konusunda asla geri durmazdı, durmamalıydı. Mü'min olanın hedefi

---

[126] Âl-i İmrân, 3/139, 140

hep ilerisi olmalıydı. Elde iman gibi bir hakikat var iken başkalarının yaptıkları karşısında endişeye kapılmak hiçbir mü'mine yakışmazdı. Çünkü o, Allah rızası gibi yüce bir gaye ile ve O'nun dinini yüceltmek için mücadele veriyordu. Karşı cephede yerini alanlar ise şeytan yolunda savaşıyor; kendi benliklerini konuşturarak dünya menfaati adına şahsi çıkar peşinde idiler.

Demek ki gerçek mü'min, ancak böylesine çetin imtihanlardan geçerken belli olurdu. Rıza mertebesini hedefleyip de yoluna devam ederken mü'minin önüne çıkması muhtemel bu türlü engeller, aynı zamanda onun temizlenip arınmasını netice verir ve dünyada adım atıp yürürken Allah'ı hatırlatan beliğ birer lisan hâline getirirdi.

Anlaşılan, Uhud günündeki bu gidiş geliş de, böyle bir faydayı temin içindi. Daha sonraki zafer günlerinde ayakların yere daha sağlam basabilmesi için bugün, mutlak bir zaferin arkasından geçici de olsa bir sarsılma yaşanmış ve gelecek günlerde daha büyüklerinin yaşanmamısı için Allah (celle celâluhû), ashâb-ı kirâm arasından bazılarını şehit olarak huzuruna almıştı.

Meselenin dikkat çekici bir tarafı da, gelecekte huzura gelip de teslim olacak olan *Ebû Süfyân*, *Hâlid İbn Velîd* ve *İkrime İbn Ebî Cehil* gibi istikbalin sahabîlerine, Allah'ın Uhud'da avans veriyor olmasıydı. Zira bunlar bugün, Mekke ordusunun en üst komuta kademesini oluşturuyordu. Böylelikle onların, onurlarını kırmıyor ve mağlubiyet psikolojisi altında ürettikleri komplikasyonlarla geleceklerini karartmalarına da müsaade etmiyordu.

Uhud'daki Tedavi

Bu arada Hz. Ali, Resûlullah'a su getirmişti. Önce suyu aldı ve içmek istedi; ancak belli ki kokusundan hoşlanmamıştı. Suyu mübarek yüzlerine döküp kanlarını yıkamaya başladı. Bir taraftan da:

– Nebi'sinin yüzünden kan akıtanlara karşı Allah'ın gazabı şiddetlendi, diyordu.

O'nu bu hâlde gören ve çok duygulanan kızı Fâtıma Validemiz, bir taraftan babasının yüzünü siliyor, diğer yandan da sarılıp O'nu teselli etmeye çalışıyordu. Akan kanı durdurmak için bir hasır yakacak ve küllerini yaranın üzerine koyup kanı durdurmaya çalışacaktı.

Getirilen suyu içmediğini gören *Muhammed İbn Mesleme* hemen kadınların yanına koşmuş, onlardan su istiyordu. Ancak onlarda da su kalmamıştı. Ancak o, Resûlullah'a su getirmeden geri dönmeyi düşünmüyordu ve gidip bir kuyudan bulduğu suyu Allah Resûlü'ne getirerek takdim etti. Belli ki çok susamış olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), önce bu sudan içti ve ardından da, onun bu hassasiyeti karşısında Muhammed İbn Mesleme'ye dua etti.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ortalığın biraz olsun durulduğu bu saatlerde tuttu Uhud'da öğle namazını kıldı. Belli ki namazını ayakta kılacak takati bulamıyordu; oturmuş, namazını öyle kılıyordu.

Biraz yüksek bir yere çıkıp da olup bitenleri görmek isteyen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), yukarıda bulunan bir taşın üstüne çıkmak istemiş, ancak üzerindeki zırhların ağırlığıyla buna imkân bulamamıştı. Durumu müşahede eden *Talha İbn Ubeydullah* yine devreye girecek ve Allah Resûlü'nün bu isteğini yerine getirmesine yardım edecekti. Bunun üzerine Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, aynı zamanda başından bu yana yaptıklarından dolayı Hz. Talha için şunları söyleyecekti:

– Resûlullah için yaptığı bu işlerden dolayı Talha'ya Cennet vacip oldu!

Hâlid İbn Velîd'le birlikte bir grup süvarinin geldiğini görünce de ellerini açacak ve şöyle dua edecekti:

– Allah'ım! Senin kuvvetinden başka hiçbir kuvvetin hükmü yoktur. Şu beldede bu bir avuç insandan başka Sana kullukta bulunacak kimse yoktur; Sen onları helâk etme! Allah'ım! Onların bize karşı bir üstünlük sağlamalarına imkân yoktur; Sen onlara bu fırsatı verme!

Bu sırada Hz. Ömer gibi Muhâcirlerden bir grup okçu ileri atılmış ve gelen atlılara karşı ok yağdırmaya başlamıştı. Savaş öncesinde tepeye yerleştirdiği okçulara dediği gibi, süvariler üzerlerine yağan ok yağmuruna karşı duramayıp kısa zamanda geri dönmek zorunda kalacaklar ve böylelikle Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâb-ı kirâm hazeratı bir beladan daha masun kalacaktı.

Ziyâd İbn Seken'in ağır yaralı olduğu haberi verilmişti; hemen

onu yanına getirmelerini emir buyurdu. Zira Ziyâd, geçici bir kargaşa anında insanlar dağılıp da Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Şunlara karşı kim göğüs gerip de bizi koruyabilir, şeklindeki talebine karşılık:

– Ben yâ Resûlallah, diye haykırmış ve yanındaki beş arkadaşıyla birlikte ölümüne Allah Resûlü'nü korumaya başlamıştı. Gayretleri gözden kaçmıyor ve yaptıkları herkesi hayran bırakıyordu. Nihâyet onunla birlikte savaşan dört arkadaşı sırasıyla şehit olmuş, onu da müşriklerin elinden zor kurtarmışlardı. Kanlar içindeydi ve her an şehit olması kuvvetle muhtemeldi.

Efendimiz, mübarek ayaklarını başının altına koydu Ziyâd'ın. Ebedi âleme şehit olarak giderken Resûlullah'ın ayağına başını koymanın huzuru vardı yüzünde. Gördüğü şefkat ve içine nüfuz eden merhamet nazarları, yaşadığı bütün sıkıntıları unutturmuş, huzur-u kalb ile veriyordu son nefeslerini. Derken, yanağı Allah Resûlü'nün ayağının üzerinde olduğu hâlde son nefesini de verip ebedi vuslata pervaz ediverdi.

Mekke Ordusu Çekiliyor

İşin bu noktasında âdeta Uhud'da zaman durmuştu; iki tarafın da büyük kayıpları vardı ve Mekke ordusunun kumandanı Ebû Süfyân, yeniden Müslümanlara saldırmayı tehlikeli buluyordu. Zira Uhud'un eteklerine çekilen ashâb-ı Resûlillah yeniden toparlanmaya başlamış ve bu toparlanma onu bir hayli ürkütmüştü. Bir de, savaş başlamadan önce ayrılan üç yüz kişilik grubun niçin ayrıldığından haberdar değillerdi; bunların da yeniden gelme ihtimalleri vardı. Bu durumda yeniden tehlike var demekti. Zaten Uhud'un bidâyetinde yaşadıklarını da unutmuş değildi; aynı zamanda mü'minlerin, ölümün üzerine koşarak gittiklerini en iyi bilenlerden biri de o idi.

Onun için o, en azından zahir itibarıyla böyle bir sonuç almışken elde ettikleri başarıyı zedelememe adına ordusunu Mekke'ye geri dönmeye çağıracaktı. Ancak, hâlâ emin olamadığı bir konu vardı ve bunu tetkik için atına atlayıp önce Uhud'un eteğine kadar geldi. Yüksek sesle:

– Bu topluluk arasında Muhammed var mı, diye sordu.

Efendiler Efendisi ashâbını uyarmış ve:

– Ona cevap vermeyin, buyurmuştu. Onun için kimseden ses çıkmadı. Beklediği cevabı alamayınca aynı sorusunu üç kez tekrarladı. Belli ki hâlâ emin değildi. Ardından, Hz. Ebû Bekir'i kastederek:

– Peki, bu topluluğun arasında İbn Ebî Kuhâfe var mı, diye sordu. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri yine cevap verilmesini istemiyordu. Ebû Süfyân tekrar seslenecekti:

– Peki, aranızda Ömer İbn Hattâb var mı?

Belli ki bu cepheyi çok iyi tanıyor ve meselenin kimlerin omzunda bayraklaştığını çok iyi biliyordu. Anlaşılan, aldığı cevaba bina edeceği bazı hükümler vardı. Ancak Allah Resûlü, tavrını değiştirmemişti. Yine cevap verilmemesi gerektiğini söylüyordu. Hz. Ömer, ağzının payını vermek için yerinde zor duruyordu. Her defasında izin istemiş ama Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap vermesine müsaade etmemişti. Yeniden Allah Resûlü'ne yöneldi ve:

– Yâ Resûlallah! Ona cevap vereyim mi, diyerek izin istedi. Âdeta Uhud'da psikolojik bir savaş cereyan ediyordu. Bu sefer Efendimiz:

– Peki, cevap ver, buyurdu.

Bu arada Ebû Süfyân, kavmine dönmüş şöyle bağırıyordu:

– Demek ki bunlar öldürülmüşler! Şâyet sağ olsalardı mutlaka cevap verirlerdi!

Daha o cümlesini tamamlamamıştı ki, Uhud meydanında Hz. Ömer'in gür sesi yankılanmaya başladı:

– Yalan söylüyorsun ey Allah düşmanı! Onların hepsini Allah, seni rezil ve rüsva kılmak için sağ bıraktı! Öyle boşuna sevinme; az önce senin adlarını saydıklarının hepsi sağ ve salim!

Ebû Süfyân büyük bir şok yaşıyordu. Demek ki İbn Kamie yanılmıştı; demek ki onun öldürdüğü kişi Muhammed değildi! Muhammed.. Ebû Bekir.. Ömer... Bütün bunlar yaşıyorsa işleri daha da zor demekti. Az önce zihninden geçirdiği geri dönme işi aklına yatmıştı. Bu hâldeyken vaziyeti idare edip işi yeniden riske atmamalıydı. Önce:

– Yüce Hubel, diye bağırarak zaman kazanmak istedi. Uhud'un zahirine bakıp da *bizim inançlarımız sizinkinden üstün* demeye ge-

tiriyordu. Ancak beri tarafta, yerinde durmakta zorlanan Hz. Ömer'e bu sefer Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) seslenmiş ve:

– Kalk yâ Ömer! Ona cevap ver, demişti. Artık onu kim tutabilirdi ki? Hemen kalktı ve:

– En büyük ve yüce olan şüphesiz ki Allah'tır, dedi.

– Bugün Bedir'e bedel bir gündür; o gün sizler bize üstün gelip bizi üzüntüye boğdunuz, bugün de bizim yüzümüze güldü ve sevinenler bizler olduk, diyordu Ebû Süfyân. Bunun üzerine Hz. Ömer, tekrar:

– İkisi asla bir olamaz; bizim ölülerimiz Cennet'e uçup giderken sizinkiler ise çoktan Cehennem'i boyladı, diye seslendi. Bu sözün de altında kalmak istemiyordu Ebû Süfyân:

– Bunu sizler söylüyorsunuz; şâyet dediğiniz gibiyse vay bizim hâlimize! Hâlbuki bizim Uzzâ'mız var, ama sizin Uzzâ'nız yok!

Hz. Ömer hangi sözün altında kalırdı ki? Hemen:

– Bizim Mevlâmız Allah'tır; sizin koruyup kollayanınız yok ki, diye haykırdı.

Ancak Ebû Süfyân'ın tereddütleri hâlâ geçmiş değildi; Hz. Ömer'e bir kez daha seslenerek yakınına gelmesini söylüyordu. Efendimiz de müsaade edince Hz. Ömer bulunduğu yerden kalktı ve Ebû Süfyân'a daha yakın bir yere geldi. Ebû Süfyân soruyordu:

– Allah için sana soruyorum ey Ömer! Doğru söyle; biz Muhammed'i öldürdük mü?

– Allah'a yemin olsun ki hayır! Hatta şu anda O (sallallahu aleyhi ve sellem) senin sesini de duyuyor, diye cevapladı Hz. Ömer. Bunun üzerine Ebû Süfyân:

– Sen, İbn Kamie'den daha doğru sözlü ve iyi bir insansın, dedi. İşte bu, inandığı değerleri Müslümanca temsil etmenin adıydı. Uhud bile olsa Ebû Süfyân, yanı başındaki kendi adamına değil kendisine kılıç çeken şahsa güveniyordu. Hükmünü de onun üzerine bina edecek ve:

– Sizler, ölülerinizin arasında bazılarına işkence yapılıp da vücutları parçalanan, burun ve kulakları kesilerek etrafa dağıtılan insanlar göreceksiniz. Vallahi de ben buna rıza göstermedim; ne böyle yapmalarını emrettim ne de yapanlara engel oldum! Dikkat edin!

Gelecek seferki randevumuz, önümüzdeki senenin başında yine Bedir olsun, diyerek son cümlesini söyleyip geri dönecekti.

Askerleri arasına döner dönmez de yol için hareket emrini verdi ve böylelikle Mekke ordusu hareket etmiş oldu.

Ebû Süfyân ve askerleri geri dönüp giderken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), herhangi bir kötülük düşünüp düşünmediklerinden emin olmak istiyordu. Zira dönerken Medine'ye girip kadın ve çocuklara kötülük yapacaklarından endişe duyuyordu. Onun için ashâbının önde gelenlerini yanına çağırarak arkadan düşmanı takip etmelerini söyledi:

– Şâyet onlar giderken develere binip gidiyorlarsa zarar vermeden ayrılacaklar demektir; ancak develeri bırakıp da atlara biniyorlarsa o zaman Medine'yi hedefleyeceklerdir! Bu ise, açıktan bir talan demektir ve şâyet böyle bir niyetlerini hissederseniz o zaman hepimiz bir olur ve nefsim yed-i kudretinde olana and olsun ki, vallahi de üzerlerine yürürüz, diyor ve ashâbının dikkatini bu noktaya çekiyordu.

Allah Resûlü'nden talimatı alan ashâb-ı kirâm hazretleri, Akîk vadisine kadar düşmanın peşinden gidecek ve aralarındaki konuşmalara bile şahit olacak kadar onlara yaklaşacaklardı. Bir grup müşrik, fırsat ellerindeyken Medine'yi talan edip öyle dönmelerini söylerken Safvân İbn Ümeyye gibi bazı insanlar:

– Bunu aklınızdan bile geçirmeyin! Onların yeniden toparlandığını ve ölümün üzerine nasıl yürüdüklerini görmüyor musunuz! Onların hepsini öldürmeden Muhammed'e ulaşmamıza imkân yok. Şimdi kazandığımız zaferi hezimete çevirmeden buradan hemen gidelim, diyerek başta Ebû Süfyân olmak üzere müşrikleri savaştan vazgeçirme konusunda ısrar ediyordu. Derken Mekke ordusu, uzun yol için kullanılan develere binecek ve yeniden yola koyulacaktı.

Mağlubiyetten zafer çıkarma stratejisi işe yaramış ve hezimet görüntüsünden yeni bir zafer daha ortaya çıkmıştı. Bu görüntü, Mekke ordusunu yıldırmış ve onları alelacele Uhud'u terk etmekle karşı karşıya getirmişti. Arada muvakkat bir sarsıntı yaşanmış olsa bile Uhud'a imzasını atan yine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) oluyordu.

Savaş Sonrası Uhud Meydanı

Müşrikler savaşa devam etmeyi göze alamayıp da Uhud'dan çekilince ashâb-ı kirâm hazretleri savaş meydanına inerek ölü ve yaralıların arasında dolaşmaya başladılar. Ayakta kalanları zaten herkes görüp biliyordu; ancak kimlerin şehit olup kimlerin de yaralı hâlde yardım beklediği henüz belli değildi. Tüyler ürperten manzara vardı karşılarında; zira, karşılaştıkları her bir beden paramparça edilmiş, burun ve kulakları kesilerek tanınmaz hâle getirilmişti![127]

Şehit olup uçan uçup gitmiş, geride kalanlar da kan seylâpları içinde iki büklümdü! Uhud, kan ağlıyordu! Ashâbıyla birlikte aynı kaderi paylaşan ve ashâbının başına gelenlere çok üzülen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir aralık:

– Sa'd İbn Rebî'e kim bakıp da gelebilir; acaba o sağ mı yoksa ölüler arasında mı? Onu Ben, üzerinde on iki ok yarası varken görmüştüm, buyurunca Ensâr'dan birisi[128] kalkacak ve onu aramaya başlayacaktı. Meydanı dolaşarak üç kez adını telaffuz ederek yüksek sesle bağırmasına rağmen herhangi bir cevap alamamıştı. En sonunda:

– Senin haberini Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) merak ediyor; beni de zaten O gönderdi, diye seslenince cılız bir ses hissetti ve o sesin yanına geldi. Belli ki son nefeslerini alıp veriyordu; üzerinde yetmişten fazla ok, mızrak ve kılıç yarası vardı. Hafifçe bedenine dokundu ve:

– Yaşayıp yaşamadığını merak edip "*Sa'd İbn Rebî, sağ mı yoksa ölüler arasında mı?*" diye sorarak bakmam için beni sana Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gönderdi, diye konuşmaya çalıştı. Sa'd, kendini toplayarak ve zorlana zorlana önce:

– Beni artık ölmüş bilin, dedi. Ardından da şunları ilave etti:

---

127 O gün, müsle yapılmayıp da vücudu parçalanmadan bırakılan Uhud'da bir Hanzala kalmıştı; zira onun babası Ebû Âmir, Evs kabilesine mensup olduğu hâlde Mekkelilere iltihak ederek onlarla birlikte savaşmak için Uhud'a gelmişti. Babasının hatırına Mekke müşrikleri Hanzala'ya dokunmamışlar ve diğer Müslümanlar için reva gördüklerini Hz. Hanzala için yapmamışlardı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/275; İbn Abdilberr, İstîâb, 1/372

128 Bu şahsın, Muhammed İbn Mesleme veya Übeyy İbn Ka'b olduğu söylenmektedir. Bkz. Süheylî, Ravdü'l-Ünf, 3/281; İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/44

– Resûlullah'a benden selam söyle ve O'na, "*Şu anda Cennet'in kokusunu aldığımı*" söyle! Kavmine de benden selam söyle ve onlara de ki: "*Eliniz tutup gözünüz gördüğü hâlde şâyet Resûlullah'a bir şey olursa Allah katında iki elim yakanızda olur ve Allah katında asla bir mazeret bulamazsınız!*"

Bunlar onun son cümleleriydi ve son kelimeyle birlikte mübarek ruhları da pervaz edip Uhud meydanından uçuverdi.

Hz. Hamza'nın Durumu

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkmış:

– Amcamın başına neler gelmiş, diye tekrarlayarak Allah'ın aslanı Hz. Hamza'yı arıyordu. Derken onu Hz. Ali, *Batnı'l-Vâdî* denilen yerde buldu ve doğruca Allah Resûlü'nün yanına gelerek haber verdi. Resûlullah, hızlı adımlarla onun olduğu yere geldi. Hz. Hamza'nın karnı yarılıp ciğeri çıkarılmış, burun ve kulakları da kesilerek vücudundan koparılmıştı. Bir insanın görülebileceği en acıklı manzaraydı ve yürek yakan bir görüntü vardı. Kalp mahzun olmuş, gözler de yaş döküyordu. Üstünü örtecek bir şey aradı Resûlullah. Ensâr'dan bir sahabî öne çıktı ve üzerindeki elbiseyi çıkarıp Hz. Hamza'nın üstüne örttü; ancak bu, bedeninin tamamını örtmeye yetmemişti. Bunun üzerine aynı işi bir başkası daha yapacak ve böylelikle yürek yakan manzaraları kapatmaya çalışacaktı.

Ancak açıkta kalan sadece Hz. Hamza değildi; Uhud meydanında atmış dördü Ensâr yetmiş tane açıkta kalmış Hamza vardı. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), örtülerden birisini Hz. Câbir'e verecek ve onu babasının üstüne örtmesini söyleyecekti.

Halası *Safiyye Binti Abdilmuttalib*'in geldiğini görünce:

– Aman ona dikkat edin, diye seslendi. Belli ki bu hâliyle kardeşi Hamza'yı görmesini istemiyordu. Bunu duyan Hz. Zübeyr, annesinin önüne geçip de dayısını görmesine engel olmak isteyecekti. Ancak Hz. Safiyye, elinin tersiyle oğlunu bir kenara çekecek ve:

– Git başımdan! Şu anda seni gözüm görmüyor, diyecekti. O ise ısrarla:

– Ey anneciğim! Resûlullah senin geri dönmeni istiyor, diye söylemeye çalışıyordu.

– Niye ki? Benim kardeşime Allah yolunda müsle yapıldığını

duydum; her ne kadar buna gönlüm razı olmasa da inşâallah ben, Allah için dişimi sıkar ve sabrederim, diye mukabele edip ısrar edince Hz. Zübeyr, hemen koşup durumdan Efendimiz'i haberdar etti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Yolundan çekilin, buyurdu. Metanet insanı Hz. Safiyye, kardeşi Hz. Hamza'nın yanına gelip uzun uzun ona dua etti; istircâda[129] bulnup onun için istiğfar ediyordu.

Gördüğü manzara karşısında kendini tutamayıp da Kureyş'e sayıp döken Ebû Katâde'ye Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şunları söyleyecekti:

– Ey Ebâ Katâde! Aslında Kureyş emanete ehil insanlardan müteşekkildir; onlar hakkında kim haddini aşarsa Allah onun ağzının payını verir. Şâyet Allah sana uzun ömür verirse, onların ortaya koydukları fiil ve kulluk karşısında kendi amelini hafif görecek, daha fazlasını yapamadığın için üzüntü duyacaksın!

Ebû Katâde gibi diğer insanların da benzeri mukabelede bulunma isteklerine karşılık Cibril-i Emîn gelip, *düşmana mukabelede bulunmak istendiğinde sadece karşı tarafın yaptığı kadar bir karşılık vermek gerektiğini; ancak her hâlükârda sabredip işi Allah'a havale etmenin daha hayırlı* olduğunu bildirecekti.[130]

Şehitlerin Uhud'a Emanet Edilmesi

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), şehitlerin üzerlerindeki zırhları çıkarmalarını ve:

– Onları, kanları ve elbiseleriyle birlikte gömün, diyerek olduğu gibi hepsini Uhud meydanına gömmelerini emretti. Böylelikle Uhud şehitleri, yıkanmadan ve üzerlerindekilerle birlikte Uhud'a gömülmüş oluyordu.

Cansız bedenini gördüğü zaman dört defa tekbir getirdiği Hz. Hamza'nın bulunduğu yerde duran Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), önüne getirilen her bir şehidi onun yanına koyduracak ve

---

129 İstirca, ölüm haberi alınınca, *hepimiz Allah'a aitiz ve vakti geldiğinde yine hepimiz de O'na döneceğiz* manasında '*İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn*' demektir.

130 Bkz. Nahl, 16/126. Bu hadise için bkz. Tirmizi, Sünen, 5/299 (3129); Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 5/135 (21267); Hâkim, Müstedrek, 2/391 (3368), 2/484 (3667); Nesâî, Sünenü'l-Kübrâ, 6/376 (11279)

namaz kılıp dua edecekti. Böylelikle amca ve süt kardeş Hz. Hamza için Uhud'da yetmiş defa namaz kılınmış oluyordu.

Hemen mezarlar kazılmaya başlanmıştı; ancak o kadar insanın her birisine müstakil bir mezar kazacak durumları da yoktu. Gelip Efendimiz'e durumu arz edince Allah Resûlü, iki veya üç kişiyi bir mezara koymalarını emredecekti. Denilenler aynen karşılık buluyor ve hiçbir yoruma tâbi tutulmadan uygulanıyordu. Sıra, kazılan mezarlara şehitleri koymaya gelince bu sefer de hangisini önce mezara yerleştirecekleri konusunda kararsız kalmışlardı. Efendimiz, bunun üzerine, Kur'ân'ı en çok bilenlere öncelik tanınmasını emretti.

Abdullah İbn Amr İbn Harâm ile *Amr İbn Cemûh*, *Hârice İbn Zeyd* ile *Sa'd İbn Rebî'*, *Nu'mân İbn Mâlik* ile *Abdullah İbn Hashâs* ve *Abdullah İbn Cahş* ile de Hz. *Hamza* aynı kabre konulanlar arasındaydı. O gün üç kişi bir arada Uhud'a emanet edilenler de vardı.

Efendiler Efendisi, babası gömülmeden önce ona sarılıp da ağlamaya başlayan Hz. Câbir'e bakacak ve:

– Onun için ister ağla ister ağlama; siz onu mezarına koyacağınız ana kadar melekler kanatlarını açmış ona gölgelik yapıyorlar, buyuracaktı.[131]

Hz. Mus'ab'ın Son Hâli

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) o gün, kendisinden önce Medine'ye elçi olarak gönderdiği *Mus'ab İbn Umeyr*'in yanına da gelecekti. Mus'ab, Allah davası uğruna kol ve kanadını feda etmiş olmasına rağmen, arkada Resûlullah'ı yalnız bırakıp da gidiyor veya O'na uzanacak bir elin önüne geçip de engelleyemeyecek olmanın hacaletiyle yüzünü saklamaya çalışmış Uhud'da yatıyordu. Şefkat ve merhametle uzun uzun süzdü onu. Ardından:

– Müminlerden öyle yiğitler vardır ki Allah'a verdikleri sözü yerine getirip sadakatlerini ispat ettiler. Onlardan kimi, üzerine düşeni eda edip yiğitçe gitti, kimi de o ânı intizar etmekteler. Onlar, ver-

131 Hz. Câbir ve babası Hz. Abdullah için Efendimiz'in ifade buyurduğu müjdeler için bkz. Âl-i İmrân, 3/169; İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/47, 48; Vâhidî, Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân, 132, 133

dikleri sözde zerre miktar inhiraf yaşamadılar,[132] meâlindeki âyeti okudu.

Uhud'un sancaktarı Hz. Mus'ab'ı örtecek kefen bulunamıyordu. Meşakkatli günlerin yükünü omzunda buraya kadar taşımıştı ama bugün, nimetlerinden istifade etmeden ukbaya yürüyordu. Durumdan Allah Resûlü'nü haberdar ettiklerinde:

– Üzerindekilerle baş kısmını örtün ve ayaklarına da izhir otundan koyun, buyurdu. Denilenler yerine getirilince onun başucunda durarak Hz. Mus'ab'ın yarı ot yarı hırka kefenine uzun uzadıya baktı ve dudaklarından şu cümleler döküldü:

– Seni Mekke'de ilk gördüğümde, üzerinde ne paha biçilmez kıymetli elbiseler vardı. Senden daha güzel giyinen yoktu Mekke'de!.. Şimdi ise sen, saçların dağılmış ve sadece eski bir hırkanın içinde, başın bile dışarıda, açıkta yatıyorsun!

Sonra da Uhud meydanına döndü. Bu seferki hitabı, Mus'ab dâhil bütün şehitlere idi. Allah için bedenini ortaya koyanlara Allah'ın Resûlü şehâdette bulunuyordu:

– Allah'ın Resûlü şehâdet ediyor ki, kıyamet gününde sizler, Allah katında da şehitlersiniz.

Herkesin üzerine düşen bir şeyler vardı ve Allah Resûlü'nün, arkada kalanlara da diyecekleri olacaktı. Döndü ve herkesin kulağına küpe olacak şu cümleleri söylemeye başladı:

– Ey insanlar! Onları ziyaret edin ve gelin buralara!.. Onlara selâm verin. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki bunlar, kıyamet gününe kadar kendilerine selam veren her bir Müslüman'ın selamını alır ve onlara bu selamı iade ederler.

Belli ki ashâbdan bazıları mahcubiyet yaşıyordu; zira Uhud'a çıkıp savaşmayı onlar istemiş ve bu sebeple Uhud'da yetmiş tane arkadaşlarını bırakmışlardı. O, Resûlullah'tı ve diyeceği her şeyi daha baştan kabullenmiş görünüyorlardı. Ancak Allah Resûlü, onlara en küçük bir imada bile bulunmadı ve asla öncesine dönüp de, "*Ben size dememiş miydim?*" manasına gelebilecek bir tek kelime bile etmedi. Çünkü O (sallallahu aleyhi ve sellem), insanlar arasında yerleştirmek istediği istişareyi, sonucu ne olursa olsun her şeyden daha önemli

---

132 Ahzâb, 33/23

görüyordu. Bunun için Müsebbibü'l-Esbâb'a yönelecek ve ashâbını Uhud'a emanet ettikten sonra:

– Hep beraber saf tutun; Rabbime senada bulunacağım, diyecekti. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ister de ashâb onu yapmaz mıydı hiç? Daha bu kelimeler dudaklarından dökülür dökülmez, önde erkekler ve arkada da kadınlar[133] olduğu hâlde Uhud'da saf tutuvermişlerdi. İşte bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yönünü kıbleye çevirecek ve uzun uzadıya dua edecekti.[134]

Uhud'dan Ayrılış

Senelerin işinin bir güne sığdığı yoğun bir mesainin ardından, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) atına binip Uhud'dan ayrıldı; Medine'ye geliyordu. Yolda, Mus'ab İbn Umeyr'in hanımı *Hamne Binti Cahş* ile karşılaştı:

– Ey Hamne! Dişini sık ve karşılığını Allah'tan bekleyerek sabret, buyurdu. Acı bir haber alacağını anlayan Hz. Hamne:

– Kimin için yâ Resûlallah, diyordu.

– Dayın Hamza İbn Abdulmuttalib için, buyurdu. Bunun üzerine Hz. Hamne:

– İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn! Allah (celle celâluhû) onu mağfiretiyle kucaklasın! Onun için şehadet ne güzel, dedi. Arkasından Resûl-ü Ekrem Hazretleri:

– Dişini sık ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek sabret, diye ikinci kez seslendi. Yüreğine bir kor daha düşmüştü Hz. Hamne'nin:

– Kimin için yâ Resûlallah!

– Kardeşin Abdullah İbn Cahş için!

– İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn! Allah (celle celâluhû) onu mağfiretiyle kucaklasın! Onun için de şehadet ne güzel!

– Dişini sık ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek sabret!

– Kimin için sabredeyim yâ Resûlallah!

---

133 O an için yanında on dört kadın sahabe olduğu söylenmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/314

134 Bkz. Buhârî, Edebü'l-Müfred, 1/243 (699); Ahmet b. Hanbel, Müsned, 3/424; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, 5/47 (4549)

– Kocan Mus'ab İbn Umeyr için!

İşte bu söz, bardağı taşıran son damla olmuştu Hz. Hamne için. Dayı ve kardeşten sonra kocasının da Uhud'da kaldığını duyan Hamne, kendinden geçecek ve bir çığlık koparacaktı:

– Vah başıma gelenlere!

Başından bu yana Hz. Hamne'nin tepkilerini takip eden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu sefer de ashâbına dönüp şöyle diyecekti:

– Ne de olsa kadın için, kocasının yeri bir başka!

Medine'nin Sabrı

Bütün bu olup bitenlere rağmen Medine, beklenmedik bir metanet ortaya koyuyor ve Uhud'a emanet edilen yakınlarını öne sürerek asla Uhud'dan dönenleri baskı altında tutmayı düşünmüyordu. Hatta bunun da ötesinde, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıyor ve Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) sağ salim dönmüş olmasının sevincini duyuyordu.

Gün ortasında Resûlullah'ın öldürüldüğü haberini duyan Ensâr'dan bir kadın, Uhud'dan dönüşü duyunca heyecanla ashâb-ı Resûlillah'ı karşılamaya çıkmıştı. Onun gelişini gören biri, kardeşiyle babasının; diğeri de oğluyla kocasının şehit olduğunu söylüyordu. Ancak o, bunları sanki duymamış gibi yine koşturmaya devam ediyor ve önüne gelene:

– Resûlullah nerede? O'nun durumu nasıl, diye soruyordu. Onun hâline Uhud'dan dönenler de şaşırmıştı:

– Allah'a hamd ü senalar olsun ki hayır üzerinde ey filanın annesi, diye cevapladılar. Bunun üzerine o:

– Bana O'nu gösterin; mübarek yüzlerine bakıp da O'nu görmek istiyorum, diye mukabelede bulundu. Efendiler Efendisi'nin yanına gelip de O'nun nur cemalini temaşa edince, tarihe tanıklık edecek şu cümleyi söyledi:

– Anam babam Sana feda olsun yâ Resûlallah! Seni sağ salim gördükten sonra artık bana bütün musibetler hafif gelir!

Efendimiz'in bindiği atın yularından tutan Sa'd İbn Muâz'ın annesi, Uhud'dan gelenleri istikbal için koşmuş geliyordu. Onu görünce Hz. Sa'd:

– Annem, yâ Resûlallah, dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de, Sa'd'ın annesini teselli etmek için hatırını soracak ve gönlünü almaya çalışacaktı. Bu sırada kadın Allah Resûlü'ne daha da yaklaşmıştı; mahzun ve düşünceli duruyordu. Zira bir diğer oğlu *Amr İbn Muâz* Uhud'da kalmıştı. Onu teselli etmek için alttan alarak konuşmak ve oğlu Amr'ın şehadet haberini onunla paylaşmak istemişti. Ancak o metin insan, Uhud'u baştan sona kadar yaşayan ve yetmiş tane ashâbını orada bırakıp da gelen Habîb-i Zîşân Hazretlerine dönecek ve şunları söyleyecekti:

– Seni sağ ve salim olarak gördüm ya, bundan sonra hangi musibet bizi sarsabilir ki!

O gün bu hadiseler, yaşanılan sıkıntılar karşısında yılmayıp metanetle duruşun ifadesiydi. Hadiselerin şokunun hâlâ devam ettiği bu ilk anlarda böyle davranmak, ancak mert insanların yapabileceği bir şeydi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), böyle davranıp olgunluk gösteren bir kadını yine de teselli etmek istiyordu. Onun için şunları söyledi:

– Yâ Ümme Sa'd! Hem sana hem de şehitlerin ailelerine müjdeler olsun! Çünkü onların şehitleri Cennet'te, omuz omuza birlikte arkadaş olacak ve kendi ailelerine de şefaat edecekler!

– Biz Senden razıyız yâ Resûlallah, diyordu Hz. Sa'd'ın annesi. Aramızda Sen olduktan sonra onlara kim ağlar ki! Sadece Senden, arkada kalanlar için dua istiyorum.

Onun bu talebini de kırmayacaktı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem); ellerini kaldırdı ve şöyle dua etti:

– Allah'ım! Onların kalplerindeki hüznü silip kaldır, başlarına gelen musibet yarasını sarmalarını kolaylaştır ve arkada kalanların bundan sonraki günlerini de ihsanınla tezyin et!

Sonra da Hz. Sa'd'a döndü:

– Yâ Ebâ Amr, diyordu. Senin ev halkının yarası açık! Unutma ki onlardan bugün yara alan her bir fert kıyamet gününde, bu hâllerinden daha güzel bir durumda haşrolacak; renk, kan rengi ama koku, misk kokusu gibi! Haydi, aranızdan kimler yaralı ise gitsin ve evinde yaralarını tedavi etsin! Beni düşünerek kimse evime kadar gelme zahmetinde bulunmasın!

Bunun üzerine herkes evlerine çekilmiş ve yaralarını tedavi

ile meşgul olmaya başlamıştı. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri de artık, hane-i saadetlerine gelmişti. Çok geçmeden de Hz. Bilâl, akşam namazı için ezan okudu ve bunun üzerine mescide gelerek akşam namazını kıldılar.

Akşam namazından sonra Abdieşheloğulları yurduna giden Sa'd İb Muâz, kendi hanımı başta olmak üzere Abdieşheloğullarının kadınlarını toplamış, Hz. Hamza'ya ağlamak için Mescid-i Nebevi'ye geliyordu. Çünkü o, Medine'ye girerken Abdieşheloğullarının kadınlarını toplanmış ve kendi şehitlerinin arkasından ağladıklarını gördüğünde Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hamza'ya gelince onun hiç ağlayanı yok, dediğini duymuştu. Sahabe hassasiyetiydi ve o andan itibaren herkes, önce Hz. Hamza için ağlamaya duracak ve sonra da kendi şehitlerinin üzerine ağlayacaktı.

Yatsı namazına çıktığı sırada Mescid-i Nebevi'den gelen ağlama seslerini duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bunun sebebini soracak ve Hz. Hamza için ağlayan Ensâr kadınları olduğunu duyunca da önce onlara dua edecek ve ardından da evlerine dönmelerini emir buyuracaktı.

Yatsı namazını da kıldıran Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), istirahat etmek için hücre-i saadetlerine yöneldi. Bu sırada ashâb-ı kirâm hazretleri, Mescid-i Nebevi ile hücre-i saadetleri arasında saf tutmuş O'nu teşyi' ediyorlardı. Bilhassa Evs ve Hazreç'in gözü, muhtemel tehlikelere karşı sürekli bu kapının üzerindeydi: Mescid-i Nebevi'ye otağlarını kurmuş nöbetleşe Allah Resûlü'nü bekliyorlardı.

İşte, başlangıçtan buraya kadar ifade edilen bütün hadiseler, hicretten otuz iki ay sonra, Şevval ayının bir cumartesi günü başlamış ve aynı gün nihâyete ermişti. Demek ki zaman, bir güne bu kadar gelişmeyi sığdırabilecek kadar genişti ve dilerse insan, zamanını bu kadar bereketli kılabilirdi!

Münafıkların Tavrı

Uhud'a giderken yoldan dönen ve ashâb arasında moral bozukluğuna sebep olan münafıklar, yaptıklarından dolayı üzülüp pişmanlık duyacaklarına bir de tutmuş yapılanların yanlış olduğunu söyle-

yip Medine'de yeni bir kazan daha kaynatıyorlardı. Bilhassa reisleri konumundaki Übeyy İbn Selûl, Uhud'da aldığı yarayı tedavi etmeye çalışan oğlu Abdullah'ı karşısına almış:

– Senin O'nunla birlikte savaşa gitmen benim fikrim değildi; zaten Muhammed de beni dinlemedi ve çoluk çocuğun aklına uydu. Bütün bunların olacağını zaten ben görüyordum, diyordu. Babasına söz geçiremeyeceğini bile bile Hz. Abdullah:

– Allah'ın, Resûlullah ve ashâbı hakkındaki takdiri her zaman daha hayırlıdır, diye mukabelede bulunmak istiyor ve babasının da kadere rıza göstermesi gerektiğini hatırlatıyordu. Ancak bütün bunlar fayda vermeyecekti.

Bu arada bir kısım Yahudiler de boş durmuyor:

– Muhammed mülk peşinde; zira bir Nebi bu türlü şeye düçar olmazdı! Baksanıza, bedenine yara bile almış! Zaten ashâbı da perişan, diyerek Efendimiz'in hâşâ Nebi olmadığını söylemeye çalışıyorlardı.

Übeyy İbn Selûl'ün yanında yer alan bir kısım münafıklar da:

– O öldürülenler de bizimle beraber dönmüş olsalardı öldürülmezlerdi, diyerek ashâb arasındaki vahdet-i ruhiyeyi sarsmak istiyorlardı. Onların bu sözünü duyan Hz. Ömer, doğruca Efendimiz'in huzuruna gelecek ve duyduklarını O'nunla paylaşacaktı. Elbette onun gibi müteheyyiç bir fıtrat, sadece paylaşmakla kalmayacak, bu adamların kellesini almak için ısrarla izin isteyecekti.

– Yâ Ömer, dedi Efendimiz! Şüphen olmasın ki Allah (celle celâluhû), mutlaka dinini izhar edip Nebi'sini de aziz kılacaktır. Yahudilerle anlaşmamız var; onları öldürmek olmaz, buyurdu İnsanlığın Emîni. Yerinde durmakta zorlanan Hz. Ömer:

– Ya şu münafıkları, diye ileri atıldı. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onlar da, '*lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah*' diye şehadet getirmiyorlar mı, mukabelesinde bulundu. Boynunu büken ama hâlâ talebinde ısrar eden Hz. Ömer şunları söyleyecekti:

– Evet yâ Resûlallah! Ama onlar bunu, kılıçtan korktukları için yapıyorlar. Şimdi ise durumları daha da netleşti; bu sıkıntılı süreçte Allah (celle celâluhû), nasılsa içlerinde gizleyip durdukları şeyleri ortaya çıkardı.

Doğruydu; ancak din, zahire göre hükmetmeyi emrediyordu. Onun için Efendiler Efendisi, meseleye şu cümlelerle son noktayı koyacaktı:

– Ben, '*Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah*' diyen bir insanı öldürmekten menedildim.

Hz. Ömer'e bir de müjdesi vardı Allah Resûlü'nün:

– Ey Ömer, diye başladı cümlesine. Ardından ilave etti:

– Bizler rüknü selamlayacağımız ana kadar bir daha Kureyş'ten böyle bir mukabele görmeyeceğiz!

Aradan birkaç gün daha geçip de ortalık yeniden durulmaya başlayınca Übeyy İbn Selûl, rengini değiştirmeye başlayacak ve mü'min görüntüsü sergileme gayreti içine girecekti. Hatta cuma günü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbeye çıkıp da insanlara hitap etmek istediğinde o da ayağa kalkacak ve insanları Resûlullah'ı dinleme konusunda teşvik eden sözler söyleyecekti.[135]

Hamrâü'l-Esed

Cumartesi akşamından itibaren yaralarını sarıp da evinde dinlenmeye çekilen ashâb, pazar sabahı Hz. Bilâl'in ezanıyla birlikte Mescid-i Nebevî"ye gelmişti.

İnsanlığın Emîni Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), dünden bu yana düşünüp duruyor ve bir türlü emin olamıyordu. Sonuç itibarıyla Mekke açısından iş ortada kalmıştı; savaşmış ama bir şey elde edemeden geri gitmişlerdi. Yolda giderken kanaatlerini değiştirip yeniden Medine'ye saldırmayı düşünebilirlerdi. Onlara böyle bir fırsatı vermemek gerekiyordu. Aynı zamanda Uhud sonrasında otoritenin yine Medine'de olduğunu herkese ilan etmek lazımdı.

---

135 Onun bu şekilde söz söylemeye hakkı olmadığını söyleyen bazı sahabîler, Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'ü eteklerinden çekecek ve haddini bilmesi gerektiğini söyleyeceklerdi. Gelgitleri o kadar açıktı ki, belli bir duruş sergileyemiyor ve sürekli zikzak yaşıyordu. Nihâyet Mescid-i Nebevi'den dışarı çıkmak zorunda kalmıştı. Onu kapıda gören bir başka sahabî, dışarı çıkışının sebebini soracak ve o da, iyilik yapmak istediği hâlde kötülük gördüğünü ifade ederek oradan uzaklaşacaktı. Arkasından kendisini tevbe ve istiğfara çağıranlara da kapısını kapayacak ve Resûlullah (s.a.s.) dâhil kimsenin, kendisi hakkında istiğfarda bulunmasını istemediğini söyleyecekti. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/56; Süheylî, Ravdu'l-Unf, 3/293

Bu arada Allah Resûlü'nün (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına *Abdullah İbn Amr İbn Avf* gelmiş ve Kureyş ordusunun, endişe edilen hususlarla ilgili haberlerini getirmişti. Gerçekten de Kureyş, Melel denilen yere geldiğinde aralarında bir durum değerlendirmesi yapmış ve elleri boş olarak geri dönmenin yanlış olduğunu, yeniden Medine'ye saldırarak Müslümanları kökten temizlemek gerektiğini konuşur olmuştu. Onlara göre Mekke'ye dönerken ne ellerinde bir ganimet ne de köle ve cariye bulunuyordu. Savaşmışlardı ama ellerinde, bu savaşı kazandıklarını ifade eden herhangi bir unsur da yoktu. "Savaşı biz kazandık." deseler bile bunu ispat edebilecekleri hiçbir şey yoktu ellerinde:

– Ne yaptınız ki, diyorlardı. Onların gücünü kırdınız ve ağır bir darbe vurdunuz ama yine de onları kendi hâllerine bıraktınız! Esas hedef olması gerekenlerin hepsi de yaşıyor ve bu, yarınımız adına büyük bir tehlike demektir. En iyisi mi gelin geri dönelim ve hepsinin kökünü kazıyalım!

Ancak herkes aynı kanaatte değildi. Safvân İbn Ümeyye ileri atılacak ve şunları söyleyecekti:

– Ey kavmim! Sakın bunu denemeyin! Şu anda onlar, her zamankinden daha fazla öfkeliler ve ben, Uhud'da bulunmayanları da yanlarına alarak üzerimize geleceklerinden korkuyorum. En iyisi mi siz, elde ettiğinizle yetinip hemen geri dönün. Çünkü ben, yeniden onlara saldırdığınızda bu hâlinizi de kaybedeceğinizden korkuyorum!

Hz. Abdullah'tan bunları dinleyen Efendimiz, yanına çağırdığı Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le önce meseleyi istişare edecek ve ardından da Hz. Bilâl'e seslenerek insanlara şöyle tebliğde bulunmasını talep edecekti:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), sizin düşmanınızı takip etmenizi emrediyor! Yalnız, bizimle birlikte sadece, dün Uhud'da olanlar gelsinler!

Zaten Cibril-i Emîn de gelmiş, Rabb-i Rahîm'inden şu mesajları getirmişti:

– Düşman birliklerini takip edip arkadan sıkıştırmada gevşeklik göstermeyin! Eğer siz acı çekiyorsanız, şüphesiz onlar da tıpkı

sizin gibi acı çekiyorlar. Kaldı ki Siz Allah'tan, onların ümit edemeyecekleri birçok şeyleri umuyorsunuz. Allah her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir.[136]

Davet eden Efendimiz olur da sahabe bu davete icabet etmez miydi hiç! Onca yaraları, yakınlarından şehit olanların acısı, arkada kalan yetimlerin gözyaşı ve tükenen tâkâtlerine rağmen onların hepsi yeniden kılıçlarına sarılacak ve bir çırpıda, Resûlullah'ın sancağının altında toplanıvereceklerdi. Onların bu hâlini Kur'ân da bayraklaştıracak ve Allah (celle celâluhû), Resûlullah davet ettiği zaman bir Müslüman'ın alması gereken tavrı belirleme adına ebedi kelamında bu gayreti şu ifadelerle takdir edecek, ahirette alacakları mükâfatı ortaya koyacaktı:

– Hele o yara aldıktan sonra Allah'ın ve Resûlü'nün çağrısına uyup gönül verenlere, hele onlar gibi ihsan ve takvâ sahiplerine pek büyük mükâfatlar vardır![137]

Efendimiz'in mesajını aldığı sırada *Üseyd İbn Hudayr*[138] gibi yaralarını tedavi etmekle meşgul olanlar da vardı. Duyar duymaz:

– Allah ve Resûlü için işittik ve itaat ediyoruz; baş üstüne, diyecekler ve üzerlerindeki yaralara, henüz dinmeyen kana rağmen kılıçlarını alıp meydana çıkacaklardı. Sadece Benî Selime kabilesinden yaralarıyla birlikte emre itaat edip Efendimiz'le birlikte yeniden yola düşen kırk yaralı vardı.

Übeyy İbn Selûl de bu takibe katılmak istemiş, ancak Efendimiz tarafından onun bu talebine olumlu cevap verilmemişti. Zaten Hz. Bilâl'in nidasındaki ayrıntı, onun gibi Uhud'un yolundan geri dönenlerin bu takibe gelemeyeceklerini açıkça ifade ediyordu.

Medine'de yine *İbn Ümmi Mektûm* vekil tayin edilmiş, sancak da Hz. *Ali*'ye verilmişti.[139]

---

136 Nisâ, 4/104

137 Âl-i İmrân, 3/172

138 O gün Hz. Üseyd'in dokuz yarası vardı. Onun gibi emre itaatle Resûlullah'ın yanına koşan Tufeyl İbn Nu'mân'ın on üç, Ka'b İbn Mâlik ve Hırâş İbn Sımme'nin onar, Kutbe İbn Âmir'in dokuz yarası vardı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/335; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/308-309

139 Sancağın Hz. Ebû Bekir'e verildiği de bildirilmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/335; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/309

Medine'den ayrılmadan önce Mescid-i Nebevî"ye girecek ve burada iki rekât namaz kılarak öyle yola çıkacaktı. Bu sefer Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), '*Sekb*' adındaki atına binmişti ve orduda O'ndan başka da ata binen yoktu. Üzerinde yine zırh ve başında da miğfer vardı; hatta o kadar ki, dışarıdan bakıldığında sadece mübarek gözleri görülebiliyordu. Hz. Talha'yı gördüğünde:

– Silahın nerede, diye sordu.

– Yakında yâ Resûlallah, diye cevapladı ve hemen gidip silahını kuşandı Hz. Talha. O da ağır yaralıydı ve o gün, sadece göğsünde dokuz yara bulunuyordu. Buna rağmen o:

– Resûlullah'ın bedeninde bu kadar yara varken benimkilerin ne önemi var, diyor ve Allah Resûlü'nün duyduğu acıyı da ruhunda hissederek yoluna devam ediyordu.

Efendimiz ona:

– Şu anda onlar nerede olabilirler, diye sordu.

– Seyyâle'de diyordu Hz. Talha.

– Ben de öyle tahmin etmiştim! Ama unutma ki ey Talha, Allah (celle celâluhû) bize Mekke'ye girmeyi nasip edeceği âna kadar asla böyle bir Uhud yaşatamayacaklar, buyurdu.

Bu arada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâb arasından üç kişiyi seçerek onları Hamrâü'l-Esed cihetine öncü kuvvet olarak gönderdi. Bunlar, Eslem kabilesinden Süfyân İbn Talk'ın iki oğlu *Selît* ve *Nu'man* ile Uveyroğullarından bir başka sahabî idi. Önceden gidecek ve gelişmelerden Allah Resûlü'nü haberdar edeceklerdi.[140]

Uhud'un yorgunluğu ve yaraları sebebiyle Hamrâü'l-Esed'e kadar soluğu yetmeyen Uveyroğullarının bu isimsiz sahabîsi dışındaki Selît ve Nu'mân kardeşler hedefe ulaşacaklar ve Mekke ordusu hakkında bilgi toplamaya başlayacaklardı. Ancak geri dönüp yeniden Medine'ye saldırma planları yapan Mekke ordusu tarafından

---

140 Bu sahabînin adını ashâb, büyük ihtimalle Uhud'un yorgunluğu sebebiyle Hamrâü'l-Esed'e kadar ulaşamadığı için vermemiştir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/335; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/310

fark edilmeleri uzun sürmedi ve bunun üzerine her ikisi de oracıkta şehit edildi.[141]

Ashâb arasında, bir gün önce Uhud'da olup da Resûlullah ile birlikte Hamrâü'l-Esed'e doğru yola koyulmayan neredeyse bir tek sahabî bile kalmamıştı. Hiç yola çıkamayacak olanlar bile bir yolunu buluyor ve Efendimiz'in emrine itaatten taviz vermek istemiyordu. Abdieşheloğullarından *Râfi'* ve *Abdullah İbn Sehl* kardeşler de bunlardandı. İkisi de ağır yaralıydı; Abdullah'ın yaraları Râfi'e nispetle daha derindi ve münâdinin sesini duyar duymaz aralarında konuşup sürüne sürüne yola çıkacaklardı.

O gün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına emrederek odun toplattıracak ve akşam olunca da ateş yakmalarını isteyecekti. Gecenin karanlığı basınca Hamrâü'l-Esed, beş yüz ateşle kendini gösterir olmuştu. Gecenin karanlığında yakılan bu beş yüz ateşin hem görüntüsü hem de haberi hızla yayılıyordu ve belli ki bu, keyfiyet itibariyle yakalanılan konumun kemiyet planında da elde edildiğinin bir göstergesiydi. Tabii olarak bu manzara, Mekke ordusu açısından ayrı bir baskı oluşturuyordu.

Bu arada Efendimiz'in yanına, daha önce aralarında istihbarat anlaşması bulunan ve *Tihâme*'de[142] olup bitenlerden Allah Resûlü'nü haberdar edeceğinin sözünü veren *Ma'bed İbn Ebî Ma'bed* geldi:

– Yâ Muhammed, diyordu. Allah'a yemin olsun ki Senin ve ashâbının başına gelenler bizi de üzdü. Allah'ın Seni yüceltmesini ve bu musibeti başkalarına vermesini ne kadar da isterdik!

Oturup bir müddet konuştular. Daha sonra ayrılmak için izin isteyen Ma'bed'e Efendimiz de eşlik edip bir müddet beraber yürüdüler ve nihâyet Hamrâü'l-Esed'den ayrılan Ma'bed, doğruca Mekke ordusunun bulunduğu yere geldi.

---

141 Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri Hamrâü'l-Esed'e gelince, derin bir üzüntü içinde onları buraya gömecek ve onlar için dua edecekti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/335; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/310

142 Tihâme, Necid'in alt taraflarında kalan ve Mekke'yi de içine alan Hicâz bölgesinin genel adıdır. Bkz. Hamevî, Mu'cemu'l-Büldân, 1/440

Bu sırada Mekke ordusu, Safvân İbn Ümeyye gibi bazıları Mekke'ye dönme fikrinde ısrar etmiş olsalar da çoğunluk yeniden Medine'ye saldırma fikrinde birleştiği için toparlanmış, hareket etmek üzereydi. Ma'bed'in gelişi, işte tam böylesine kritik bir zamana denk gelmişti. Onu görünce Ebû Süfyân, yanındakilere dönerek:

– İşte bu Ma'bed'dir! Onda mutlaka yeni haberler vardır, dedi. Arkasından da:

– Ne haber ey Ma'bed? Oralardan ne haberler getirdin, diye sordu. Bunun üzerine Ma'bed, şunları söylemeye başladı:

– İşin doğrusu ben, Muhammed ve ashâbını, daha önce görmediğim kadar büyük bir kuvvetle peşinizden gelirken gördüm. Size karşı öfkeden yanıp tutuşuyorlar. Evs ve Hazreç halkından dün onlarla beraber olmayanlar da gelip aralarına katılmışlar! Size ulaşıp da intikam almadan geri dönmeyi de düşünmüyorlar! Başlarına gelenler konusunda çok öfkeliler ve dün yaptıklarına da bin pişmanlar! İşin özü, size karşı öyle bir kin ve nefretleri var ki bu zamana kadar ben, öylesini hiç görmedim!

Söylenilenler karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Ebû Süfyân, önce:

– Yazıklar olsun sana! Nelerden bahsediyorsun sen, diye çıkıştı. İstifini bozmadan devam eden Ma'bed:

– Vallahi de sen buradan ayrılmadan atlarının alınlarını görürsün, diyerek bir adım daha attı. Onun sözleri, Ebû Süfyân'ı daha da endişelendirmişti. Tereddütlü bir ses tonuyla:

– Hâlbuki biz, tekrar onlara saldırıp köklerini temizleme kararı almıştık, dedi. Bir taraftan başını iki yana sallayan Ma'bed diğer yandan şunları söylüyordu:

– Bunu yapmanızı hiç tavsiye etmem! Onların görünüşü o kadar mehîb idi ki ben, gördüğüm bu manzara karşısında onlar için şiir bile yazdım!

Ebû Süfyân daha da meraklanmıştı ve yazdığı şiirleri de okumasını istedi Ma'bed'den. O da, uzun uzun şiirini okumaya başladı. Şiirinde, Medine ordusunun heybet ve gücü karşısında yaşadığı endişeyi dile getiriyor ve bu ordunun hedefindeki Mekke ordusuna yazık olacağı şeklindeki endişelerine yer veriyordu. Dil oturaklı, ifadeler

de oldukça etkiliydi. Sözün gücü karşısında Ebû Süfyân'ın nutku tutulmuş, tasvirler karşısında âdeta yüreği parçalanmıştı. Derin derin düşünüyordu. Medine'ye yeniden saldırmama konusunda demek ki Safvân haklıydı. Zihninde olup bitenleri ölçüp biçiyor ve belli ki nihâî bir karara varmak istiyordu. Her hâlinden endişe okunuyordu ve nihâyet geri dönüp Mekke'ye hareket için orduya emir verdi.

Ortaya konulan stratejiler netice vermiş ve Mekke ordusu, söz ve görüntünün gücüne yenik düşerek korkmuş, seri adımlarla ve kestirmeden Mekke'ye dönüyordu. Yolda giderken bir kervanla karşılaşacak ve bu kervanla Allah Resûlü'ne:

– Biz yeniden toparlanıp saldıracak ve Seninle ashâbının kökünü kazıyacağız, diye haber göndermeye çalışacaktı. Belli ki kaçarken bile gururundan taviz vermek istemiyor, korkudan iki büklümken bile meydan okumaya devam ediyordu. Haber kendisine ulaşınca Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sadece:

– Allah bize yeter ve bizim için O, ne güzel vekildir, diyecekti. Zira onların bu sözleri, inanan insanlara güç ve kuvvet veriyordu. Zaten çok geçmeden Cibril-i Emîn de gelecek ve onların sarf ettiği sözlerden de bahsederek sadece Allah'a güvenip tevekkül etmenin isabetli olduğunun haberini getirecekti.[143]

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), pazartesi, salı ve çarşamba günlerini Hamrâü'l-Esed'de geçirdikten sonra, düşmanını sindirip Uhud'un yaralarını da sarmış olarak yeniden Medine'ye geri dönecekti. Çünkü Hamrâü'l-Esed, tek başına müstakil bir gazve değildi. Uhud'la başlayan sürecin bir parçasını oluşturuyordu.

---

143 Bkz. Âl-i İmrân, 3/173, 174; Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 4/180; İbn Kesîr, Tefsîr, 1/431; Vâhidî, Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân, 135

UHUD SONRASI GELİŞMELER

Bir badire daha atlatılmış ve müşrikler yeniden geri püskürtülmüştü. Ancak bundan emin olmak gerekiyordu. Bu arada etraftan gelen haberler de iç açıcı değildi; Uhud'un yaralarını sarıp Hamrâü'l-Esed'den de zaferlerini tescil ettirerek dönen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâb-ı kirâm, yoğun geçen iki günün ardından yaralarını sarma fırsatı bulmuşlardı. Ancak gelen haberler, buna ayıracak zamanın bile olmadığını gösterir mahiyetteydi. Zira Uhud'da yetmiş sahabenin şehit oluşu ve Mekke ordusunun kendince bir zaferle (!) geri dönüşü, fırsat bekleyen başkalarının da iştahını kabartmış ve Medine'ye saldırma duygularını tetiklemişti. Kendilerince, Müslümanların kökünü kazımak için Medine'ye saldırmanın tam zamanıydı ve bunun için ittifaklar kurulmaya, anlaşılan mekânlarda asker toplanmaya çoktan başlanmıştı! Tabii olarak bu haberler, Resûl-ü Ekrem'in kulağına da geliyordu.

Elbette bunlar da çözülecekti; ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), stratejilerini düşmanın atacağı adımları bekleyerek ortaya koyma yerine daha aktif bir yol izleyerek kendisinin belirleyeceği düzlemde yürümeyi tercih ediyordu. Bu dönemde de aynı tavrı sergileyecek ve daha birileri Medine'ye saldırı hazırlığı yürütürken karşılarında Müslümanları buluvereceklerdi. Aynı zamanda bu, savaşla zaman kaybetmemenin bir başka adıydı; zira henüz yola koyulmadan dağıtılan şer odaklarının bir daha toplanmasına imkân yoktu ve en azından bu, savaşarak açılması muhtemel yaraların, daha işin ba-

şındayken önüne geçilmesi anlamına geliyordu. Çünkü zaman, müspet hareket adına yapılması gerekenleri yapma zamanıydı.

Allah Resûlü de sırasıyla bu adımları atacak ve bir taraftan Cezîretü'l-Arab'da güvenliği sağlayıp adını nakşederken diğer yandan da etrafa muallimler göndererek Kur'ânî düşüncenin yaygınlaşmasını hedefleyecekti. Bunun için etrafa keşif kolları gönderiyor, seriyye ve gazvelerle Hicaz'daki hâkimiyetini tescil ediyordu. Etrafa muallimler yolluyor ve ilâhî mesajın muhtevasına muttali olmak için Medine'ye gelenlere de rehberlik yapıyordu.

Mekke müşriklerinin yine gelecekleri, gidişlerinden belliydi. En azından onlar yeniden toparlanıp gelecekleri ana kadar Kur'ânî düşünce, toplumun geneline mâl edilmeli ve kitleler tarafından hüsn-ü kabulle karşılanmalıydı. Bunun için zaman, yarın ne olacağını bekleyerek vakit geçirme değil, yarını inşa adına sabırla aktiviteyi birleştirerek istikbale yürüme zamanıydı.

Miras Hükümleri

Beri tarafta her şeye rağmen devam eden bir hayat vardı ve hayatın bu akışı içinde yaşanan olaylara paralel olarak Cibrîl-i Emîn'le olan münasebet bütün canlılığıyla devam ediyordu. Uhud'da kocası Sa'd İbn Rebî'i şehit veren Hz. *Amre Binti Hazm,*[144] karnı burnunda ve yanında Hz. Sa'd'ın emanetleriyle birlikte huzura gelecek ve şunları söyleyecekti:

– Yâ Resûlallah! İşte şunlar, Seninle birlikte Uhud'da savaşırken şehit olan Sa'd'ın kızlarıdır! Bunların amcaları ise gelip bütün mallarına el koydu ve yeğenlerine hiçbir şey bırakmadı. Bu konuda bize nasıl bir yol gösterirsin yâ Resûlallah? Hâlbuki bunlar, ellerinde imkân olmadığı hâlde yarınları adına hiçbir mesafe alamaz ve kendi yuvalarını da kuramazlar!

Gerçekten acı bir durumdu; bir tarafta kocasını kaybetmiş bir

---

144 Hz. Sa'd'ın hanımının adı, Amre Binti Harâm olarak da zikredilmektedir. Hz. Sa'd'ın mirasına el koyma işi, Efendimiz (s.a.s.) Hamrâü'l-Esed'e gittiği sırada yaşanmış ve Hz. Amre de Efendimiz (s.a.s.) döndükten sonra huzura gelerek durumunu arz etmiştir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/330; İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 3/388; İbn Hacer, el-İsâbe, 8/30 (11495)

kadın ve diğer tarafta da, o güne kadarki genel teamüle uyarak şehit olan kardeşinin mallarına el koyan bir anlayış.[145] Huzurunda bulunan iki yetim masuma bakarak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Umulur ki Allah (celle celâluhû), bu hususta da son hükmü verir, buyurdu. Anlaşılan Cibril-i Emîn'den gelecek cevabı bekliyordu ve bu cevabın gelmesi de gecikmeyecekti.

Çok geçmeden mirasla ilgili hükümleri getiren Cibril-i Emîn, vefat edip de arkada yakınlarını bırakanlar için Allah'ın nihâî hükümlerini bildiren mesajları birer vahiy olarak Resûlullah'a arz ediyordu.[146]

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Câbir İbn Abdillah'ı göndererek Sa'd İbn Rebî'in hanımıyla kardeşini huzuruna çağırttı. O sırada Belhâris İbn Hazreçliler arasında bulunan ve emr-i nebevî karşısında koşarak icabet eden yorgun kardeşe döndü ve:

– Sa'd'ın iki kızına malın üçte ikisini, kızların annesine de sekizde birini ver; geri kalanı da senindir, buyurdu. İlk defa bir miras taksiminde bulunuluyordu ve bunu duyan Sa'd'ın hanımı Amre, bulunduğu yerden kendini tutamayıp:

– Allahu Ekber, diye tekbir getirmeye başladı. Zira ilâhî adalet tecelli ediyordu. Demek ki kadına da mirastan pay verilebiliyordu! Demek ki miras konusunda da artık, gücü elinde bulunduranların dedikleri değil, Allah'ın adaleti tecelli edecek ve insanlar mağdur olmaktan kurtulacaklardı! O kadar sevinçliydi ki onun bu tekbiri mescidin diğer köşelerinden de duyulacaktı.[147]

Aynı zamanda bu, ilâhî hükümlere göre yapılan ilk miras taksimi anlamına geliyordu. Medine için bu yeni bir haber demekti ve

---

145 O gün için mirastan kız çocuklara pay verilmez, erkek çocuklardan da, sadece eli kılıç tutabilecek olanlara pay ayrılırdı. Konuyla ilgili İslâmî hükümler henüz ortaya konulmadığı için, insanlar eski anlayışlarına göre muamele ediyor ve aralarındaki malı da bu anlayışa göre taksim ediyorlardı. Bkz. Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 4/275; İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 2/96; Vâkıdî, Megâzî, 1/330

146 Bkz. Nisâ, 4/11; Vâhıdî, Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân, 1/50

147 Hz. Amre'nin, kocası Hz. Sa'd şehit olduğunda karnında taşıdığı çocuğuna bu mirastan pay verilmemişti. Bkz. Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 3/374 (15062); Ebû Dâvûd, Sünen, 3/121 (2892); Tirmizî, el-Câmiu's-Sahîh, 4/414 (2092); İbn Mâce, Sünen, 2/908 (2720)

bazı insanlar, o güne kadarki uygulamalarına son veren bu hükümleri duyar duymaz huzura gelerek önce:

– Yâ Resûlallah! Senden bize ulaşan haberin aslı nedir, diye tetkik edip işin aslını öğrendikten sonra da şu tepkide bulunacaklardı:

– Yâ Resûlallah! Yani şimdi biz, babasının bıraktığı mirastan kızlara hisse mi vereceğiz! Hâlbuki onlar, ne ata binebilir ne de cephede cenk yapabilirler. Aynı zamanda onlar, elde ettikleri bu mallarla evlenip başkalarına gidecek kızlardır! Hem biz, henüz eli kılıç tutmayan küçük çocuklara da mirastan pay mı vereceğiz! Hâlbuki onların bize bir faydası yoktur!

Bunun üzerine Efendimiz de, huzuruna gelip de yeni uygulamayı garipseyen bu insanlara gelen Kur'ân âyetlerini okuyacak ve Allah'ın bu husustaki son hükümlerini onlara tebliğ edecekti.[148] Emreden O olduktan sonra ne denebilirdi ki! Hükmün kesinleştiği anlaşıldıktan sonra da sahabe olmanın gereği hemen yerine getirilecek ve bundan sonra kimse, kendi arzu ve isteklerine göre mal taksimine girişmeyecekti.

Yetim Hakkı ve Çok Eşliliğe Gelen Sınır

İnsanlar arasında adalet, genel anlamda güçlünün tayin ettiği esaslar üzerinde yürüyen bir sistemdi. Bu sistemin içinde bir insanın, sırtını dayayacağı güçlü bir dayanağı yoksa işi bitik demekti. Yetim çocuklar da aynı durumdaydı. Sıklıkla yaşanan savaş ve nereden çıktığı bile belli olmayan kavgalarda bir hiç uğruna ölenlerin geride bıraktıkları çocukları, genellikle yakınları tarafından himaye altına alınır ve onlara miras kalan malların da himaye edenlerin tasarrufuna geçtiğine inanılırdı. Bu çocuğun kız olması durumunda mesele daha da vahimdi. Zira bu malın başkalarına dağılmasını önlemek ve bir başkasının bunlarda hak iddia etmesine zemin hazırlamamak için kız çocuklar evlendirilmez, yahut da onlarla hâmisi bulundukları yakınları evlenir; bütün mallarına el koydukları yetmiyormuş gibi aynı zamanda bu evlilik karşılığında onlara mehir anlamında hiçbir bedel de ödemezlerdi.

Zaten cahiliye döneminde Araplar, diledikleri kadar kadınla ev-

---

148 Bkz. Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 4/275; İbnü'l-Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 2/96, 97; Vâkıdî, Meğâzî, 1/330 vd

lenebilir ve diledikleri zaman da onlarla yollarını ayırabilirlerdi. Tamamen erkeğin egemen olduğu bu toplumda evlilik veya boşanma, kimsenin karışmadığı âdiyattan bir mesele hâline gelmişti. Bir yönüyle bu, tabii karşılanan bir hadiseydi; çünkü bitip tükenme bilmeyen savaşlarda erkeklerin ölüm oranı üst noktalara kadar ulaşmıştı. Ortalıkta dul kalan birçok kadın ve buna bağlı olarak da yetim kızlar bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu, kendi haklarını savunamayan yalnız bir kadının toplum içinde heder olmasının önüne geçebilmek için tabii ve olağan karşılanan bir durumdu. Bugüne kadar herhangi bir hüküm gelmediği için aynı uygulama hâlâ devam ediyordu.

Nihâyet Cibril-i Emîn Allah Resûlü'ne, bu meseleye de neşter vuran uygulamayı getiriyordu. Önce:

– Ey insanlar, diye başlanmış ve muhatabın sadece Müslümanlar olmadığının vurgusu yapılmıştı. Çünkü bu beyanlar, herkese hitap ediyordu. Bu genellemenin ardından gelen uyarı şu şekildeydi:

– Sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının. Adını anıp kendisini vesile ederek birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a saygısızlık etmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakınınız. Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir.

Bütün insanlığın aynı baba ve annede birleşen bir tek aile oluşturduğunu, dolayısıyla insanların bu hukuka uygun davranmaları gerektiğini bildiren bu ifade, bundan sonra anlatılacaklar için mükemmel bir girişti. Böyle bir ifadenin ardından herkes dikkat kesilecek ve bundan sonra gelecek hükmü dinlemeye duracaktı. İşte şimdi o hüküm geliyordu:

– Yetimlere mallarını verin, temizi verip murdarı almayın, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin. Çünkü böyle yapmanız gerçekten büyük bir günahtır.

Demek ki artık, himayeye alınan yetim kızlar konusunda insanlar diledikleri gibi davranamayacak, mal ve mülklerinde istedikleri tasarrufta bulunamayacak ve onları kendi iradelerinin dışında bir hayat yaşamaya mahkûm edemeyeceklerdi. Hz. Âişe Validemizin de dediği gibi bu âyet, farklı gerekçelerle hakları elinden alınan yetim kızlar için insanları adalete davet eden çok önemli bir mesajdı. Çünkü âyet devamla şunları söyleyecekti:

– Himayeniz altındaki yetim kızlarla evlenince haklarını gözetemeyeceğinizden, adaleti sağlayamayacağınızdan endişe ederseniz, onlarla değil, size helâl olup arzu ettiğiniz diğer kadınlarla iki, üç veya dört hanım olmak üzere evlenin.

Bu beyanlar, o günkü uygulamalar açısından başlı başına bir devrimi ifade ediyordu. Meselenin iki yönü vardı:

Öncelikle yetim hakkı ne kadar önemliydi ki Allah (celle celâluhû), onlar arasında adaleti gözetememe endişesinin olduğu yerde, onları evlere hapsedip diledikleri kimselerle evlenmelerine müsaade etmeme, kendilerine hiçbir bedel ödemeden kendi nikâhları altına alma, mal ve mülklerine el koyma şöyle dursun, onlar konusunda adil olunamaması durumunda yetimleri kendi iradeleriyle baş başa bırakıp başka kadınlarla evlenmenin tercih edilmesi gerektiğini söylüyordu.

Buna bağlı ve dolaylı olarak da, kimsenin karışmadığı ve bir yönüyle de zımnen takdir ettiği sayısız evliliğe sınır getiriyor ve bu durumda adaleti vazgeçilmez bir şart olarak ileri sürüp:

– Eğer bu takdirde de aralarında adaleti gerçekleştirmekten endişe ederseniz, bir kadınla veya elinizin altında olan cariyelerle yetinin. Bu durum, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır, diyerek bu rakamın en fazla dört olabileceğini ifade ediyordu. Ancak, dikkatlerden kaçmayan bir ifade daha olacaktı; Kur'ân şöyle diyordu:

– Olanca gücünüzü kullanarak çaba sarfetseniz de kadınlar arasında adaleti temin etmeye güç yetiremezsiniz.[149]

Anlayan anlamıştı; Allah (celle celâluhû) insanların bir kadınla evliliklerini birer esas olarak alıyor ve istisnai durumlarda ve zaruretler söz konusu olduğu yerde, '*adalet*' şartını ileri sürerek vicdanlara hitap ediyor ve o güne kadar sınırsız olarak kullanılan rakamı dörtle sınırlandırıyordu.

O gün ashâb arasından *Nevfel İbn Muâviye* beş[150], *Hâris İbn Kays* sekiz[151] ve *Gaylân İbn Seleme* de[152] on kadınla evliydi. Bunların

---

149 Nisâ, 4/129

150 Beyhakî, Sünen, 7/184 (13835); İbn Kesir, Tefsir, 1/452

151 Ebu Davûd, Sünen, 2/272 (2241); İbn Mâce, Sünen, 1/628 (1952); Dârekutnî, Sünen, 3/270 (100)

152 Gaylân İbn Seleme Müslüman olduğunda nikâhı altında on tane kadın bulunuyordu ve onun Müslüman olmasıyla birlikte onlar da birlikte Müslüman olmuşlar,

her birisi de Efendimiz'in huzuruna gelecek ve durumlarını arz edeceklerdi. Allah Resûlü, her birine de dört tanesini yanlarında tutmalarını ve geride kalanlarla da yollarını ayırmalarını tavsiye ediyordu.

Kadınlara tanınan hak ve özgürlükler bunlarla da sınırlı değildi. Zaten bu ifadeleri bünyesinde bulunduran sûreye de, '*kadın*' manasında '*Nisâ*' denilmişti. Şöyle devam ediyordu:

– Evleneceğiniz kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile verin. Eğer mehrin bir kısmını gönül rızasıyla size bağışlarlarsa onu içinize sine sine afiyetle yeyin.

Allah'ın sizin maişetinizin başlıca vesilesi kıldığı mallarınızı, aklı ermeyen kimselerin ellerine vermeyin. Bu malları işleterek elde edeceğiniz gelirle onların ihtiyaçlarını sağlayın, giyeceklerini temin edin ve onlara tatlı sözler söyleyin, güzel tavsiyelerde bulunun.

Yetimleri evlenme çağına varıncaya kadar gözetip deneyin. Akılca olgunlaştıklarını görürseniz mallarını kendilerine teslim edin. Büyüyünce ellerine alacakları düşüncesiyle o malları israfla tüketmeyin. İhtiyacı olmayan veli, yetim malına tenezzül etmesin. Muhtaç olan ise meşru sûrette, ihtiyaç ve emeğine uygun olarak yararlansın. Onlara mallarını teslim ettiğinizde bunu şahitlerle tesbit ettirin. Allah hesap sorandır ve O'nun hesap sorması kâfidir.[153]

Görüldüğü gibi âyetler, yetim kızlarla kadınlara ait hakları birer birer sıralamakta ve bu haklarını tespitte o güne kadar hiç olmayan bir irade beyanında bulunarak bu tercihi kadınlara vermekteydi. Öyleyse bundan sonra toplumda kadın, irade beyanında bulunabilen, söylediği zaman sözü dinlenen, hakkını elde etmek için bunun peşine düşebilen ve talep ettiği hakkı da bizzat Allah tarafından tespit edilen reel bir varlıktı.

Seriyye ve Gazveler

Uhud sonrası ilk seriyye, *Ebû Seleme*'nin yüz elli kişilik Benû Esed İbn Huzeyme seriyyesiydi. Henüz aradan iki ay geçmiş, Muhar-

söz konusu âyet geldiğinde de sadece dördü onunla birlikte nikâhlı kalarak diğerleri yollarını ayırmışlardı. Bkz. Tirmizî, el-Câmiu's-Sahîh, 3/435 (1128); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/83 (5558); Beyhakî, Sünen, 7/183 (13827)

153 Nisâ, 4/1-6

rem ayının hilali daha yeni görülmüştü. Huveylid'in iki oğlu Tuleyha ve Seleme, Benû Esed arasında eli kılıç tutan herkesi savaşa teşvik etmiş ve Medine'ye saldırmak için büyük bir ordu hazırlamıştı.

Bu haberi alır almaz Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), henüz Uhud'un yaralı aslanı Ebû Seleme'yi yanına çağırdı ve hemen bir seriyye ile Benû Esed'e gidip meseleyi yerinde çözmesi gerektiği emrini verdi. Bunun üzerine harekete geçen Ebû Seleme, yanındaki yüz elli kişilik kuvvetle birlikte Benû Esed yurduna geldi.

Beri tarafta, Efendimiz'in bir seriyye ile üzerlerine geldiğinin haberini alan Benû Esed, büyük bir panik yaşamış ve savaştan vazgeçtiği gibi aynı zamanda çil yavrusu gibi dağılıvermişti. Ordudan arta kalan, onlarla birlikte kaçamayan develer ve koyunlardı.

Bir problem daha, problem olmadan fark edilmiş ve yerinde bastırılarak düşmanların hevesleri kursaklarında bırakılmıştı. Hedef yerini bulmuş ve Ebû Seleme ve arkadaşları da, bir müddet orada bekledikten sonra deve ve koyunları da alarak Medine'ye dönmüşlerdi.[154]

Yine Muharrem ayının bir perşembe günü Allah Resûlü'ne, *Hâlid İbn Süfyân el-Hüzelî*'nin Medine'ye karşı bir ordu topladığının haberi gelmişti. Bunun üzerine Habîb-i Zîşân Hazretleri, *Abdullah İbn Üneys*'i, konuyu tahkik için haberin geldiği bölgeye gönderdi.

Abdullah İbn Üneys'in geri dönüşü bir hayli uzamış ve Abdullah İbn Üneys tam on sekiz gün sonra Medine'ye gelebilmişti. Hâlid İbn Süfyân'ın yanına kadar sokulmayı başarmış ve durumun ciddiyetini görünce fırsatını bulduğu bir sırada onu öldürerek şer şebekesinin daha toplanmadan dağılmalarını netice verecek bir adım atmıştı. Tek başına gidip de problemsiz bir şekilde meseleyi halledip gelen Hz. Abdullah'a Resûl-ü Ekrem Hazretleri, elindeki âsâyı ona verecek ve:

– Seninle Benim aramda bu, kıyamet gününde en büyük delil olacak, buyuracaktı.[155]

---

154 Bu seriyyenin üzerinden çok geçmeden Ebû Seleme vefat edecektir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/343

155 Abdullah İbn Üneys vefat etmeden önce, Efendimiz'in o gün kendisine verdiği

Bir Suikast Girişimi Daha

Hâlâ Bedir'in intikamını alamadığını ve Uhud gibi bir fırsatı değerlendiremediğini düşünen Mekke, inadından vazgeçmiş değildi; kin ve nefretle oturuyor, intikam yeminleri edip şiddetle kalkıyorlardı! Bir aralık Ebû Süfyân, etrafına topladığı bir grup delikanlıya şunları söyleyecekti:

– Aranızda Muhammed'in işini bitirecek bir yiğit yok mu? Baksanıza, biz bu kadar acı içinde kıvranırken O, çarşı-pazarda rahat dolaşabiliyor!

Topluluk içinden buna cesaret edecek birisi çıkmamıştı; zira bu, öncelikle ölümü göze almak demekti ve Medine'ye kadar tek başına gelip Muhammed'i öldürmek öyle her babayiğidin yapacağı bir iş değildi. Ebû Süfyân, yine eli boş evinin yolunu tutmuştu.

Bir müddet sonra Ebû Süfyân'ın kapısı çalmaya başladı. Açtığında, karşısında bedevî bir delikanlı duruyor ve:

– Şâyet bana söz verir ve taleplerim konusunda cömert davranırsan, ben gider ve O'nu öldürürüm! Çünkü ben, bu işleri iyi bilirim; bak, işte kuş tüyünden hafif hançerim bu işi yapmak için hazır bekliyor, diyordu.

Ümitleri tam kesildiği noktada yeniden yeşermişti Ebû Süfyân'ın. Gözlerinin içi parlıyordu. Bu iş, ancak böylesine fedâilerle gerçekleştirilebilirdi ve kapıdan içeri aldığı adama önce:

– Sen, tam aradığımız adamsın, dedi Ebû Süfyân. Keyfine diyecek yoktu. Delikanlıya yağız bir deve ve onu memnun edecek kadar mal mülk verdi. Artık anlaşmışlardı. Ardından da:

– Sakın bunu kimseye söyleme ve sadece seninle benim aramda kalsın! Çünkü ben, bunu birilerinin duymasından ve hemen gidip Muhammed'e yetiştirmesinden endişe ediyorum, diye tembih etti.

– Bunu kimse bilmeyecek, diye teminat verdi delikanlı da.

Derken, gecenin karanlığında devesine binen genç, altı günlük bir yolculuğun sonunda Medine'ye gelmişti. Dikkat çekmemeye çalışıyor ve karşılaştığı insanlara Efendimiz'i soruyordu. Mescid-i

---

bu asâyı, kefeninin yanına koymalarını vasiyet edecek ve böylelikle peygamberî müjdeye nâil olacağını düşünecektir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 6/31; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 18/406 (101); İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/160

Nebevî'ye kadar gelmişti. O sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) orada bulunmuyordu; Abdieşheloğullarının diyarına gitmişti. Delikanlı da doğruca buraya geldi. Devesini bir yere bağlayarak ashâb arasında oturup onlarla konuşan Allah Resûlü'nün yanına kadar yaklaştı.

Delikanlının gelişini görünce Efendiler Efendisi, yanındakilere dönmüş ve:

– Şu delikanlı var ya, niyeti hiç iyi değil; bir kötülük düşünüyor! Ama endişe etmeyin; Allah'a yemin olsun ki Allah (celle celâluhû), onunla planladığı şeylerin arasına girecek ve onun maksadını gerçekleştirmesine müsaade etmeyecektir, buyurmuştu.

Derken bu sırada genç de yanlarına gelmiş:

– Hanginiz Abdulmuttalib'in oğlu, diye soruyordu. Efendiler Efendisi ses verdi:

– Abdulmuttalib'in oğlu benim!

Bunun üzerine bedevî genç, sanki O'na gizli bir şey söyleyecekmiş gibi yanına yaklaşmak istedi. Onun bu niyetini sezen ve az önce Efendimiz'den duyduğu cümleleri de düşünen Üseyd İbn Hudayr:

– Resûlullah'ın yanından uzak dur, diyor ve elbisesinden tutmuş çekiyordu. O kadar çekmişti ki, adamın belinde sakladığı hançeri ortaya çıkıvermişti. Bunun üzerine Hz. Üseyd:

– Yâ Resûlallah! İşte niyeti kötü olan adam bu, diye seslenmeye başladı.

Delikanlının kolu kanadı kırılıvermişti! Canından korkuyordu! Üseyd İbn Hudayr, delikanlının yakasından tutmuş, herhangi bir zararı dokunmasın diye iyice çekiyordu. İyice sıkıştığını gören genç, bir taraftan:

– Kanım.. kanım yâ Muhammed, diye seslenip canını kurtarmak için Efendimiz'in şefkatine sığınırken diğer yandan da içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmek için emân diliyordu. Efendiler Efendisi, delikanlıya döndü ve şunları söyledi:

– Doğruyu söyle! Sen kimsin ve buraya niçin geldin; şâyet doğruyu söylersen bu sana fayda verir. Zaten yalan beyanda bulunsan da Ben, senin gizlediklerine muttali olurum!

– Ben emniyette miyim? Güvenebilir miyim, diyordu. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri:

– Evet, güvendesin, diye teminat verdi. Bunun üzerine genç, Mekke'den itibaren yaşadıklarını anlatmaya başladı teker teker; Ebû Süfyân'ın gençlerden yardım dilemesini, Medine'ye ve Medinelilere duyduğu öfke ve kini, Resûlullah'tan intikam almak için nelere tevessül ettiklerini ve evine gittiği zaman kendisine vadettiği dünya nimetlerini anlattı bir bir…

Adam çözülmüştü ama ashâb-ı kirâm açısından mesele hâlâ tehlike arz etmeye devam ediyordu. Hâlâ emin olamıyorlardı; Üseyd İbn Hudayr, genci yakın takibe almış ve o akşam da evine götürüp hapsetmişti.

Ertesi gün, Allah Resûlü, genci yeniden yanına çağırdı ve:

– Ben sana emân vermiştim; şimdi istediğin yere gidebilir yahut senin için bundan daha hayırlı olan başka bir işi tercih edebilirsin, dedi. Belli ki, kendisine tuzak kuran bu genci de yanına almak istiyordu. Bakışlarındaki sıcaklık, ses tonundaki kucaklama zaten genci eritmişti ve hemen sordu:

– Daha hayırlı olan şey de ne?

– Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Benim de O'nun Resûlü olduğuma şehadet etmen, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Bu kadar sıcak ve içten bir davete icabet etmemek olur muydu hiç! İliklerine kadar huzur yudumlayan genç önce:

– Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur ve Sen de Allah'ın Resûlü'sün, dedi. Ardından da şunları söyledi Allah Resûlü'ne:

– Vallahi de yâ Muhammed! Sen ne kadar da şefkat dolu bir insansın! Seni görür görmez âdeta aklım başımdan gidiverdi ve elim-kolum bağlanıp ne yapacağımı şaşırıverdim! Sonra Sen, benim esas maksadımı ne çabuk da anlayıverdin; hâlbuki onu hiç kimse bilmiyordu ve zaten bilse de bunun haberini Sana getirecek kimse olmamıştı! İşte o zaman ben anladım ki Sen, olumsuzluklar karşısında muhafaza altındasın. Doğruyu temsil eden de Sensin; Ebû Süfyân'ın peşinden gidenler ise, şeytanın askerleri!

Efendiler Efendisine tebessüm ettiren cümlelerdi bunlar! Bir badire daha problemsiz atlatılmıştı… Yine öldürmek için gelen bir insan, Resûlullah'ın iklimine girince hayat bulmuş ve heybelerini huzurla doldurmuş öylece geri dönüyordu.

İki Acı Tecrübe: Racî' ve Bi'r-i Maûne

Hayır yolunda koşmak, öyle kolay değildi ve ağır bedel istiyordu. Zira bunu yaparken acı tecrübeler de yaşanacak, masum görünümlü tuzaklara hedef olunacak ve bu yolda din adına belli başlı kurbanlar da verilecekti.

Racî'

Hicretin dördüncü yılı Safer ayıydı. Uhud sonrasında zafiyet yaşadığını düşündükleri Medine, Hamrâü'l-Esed'le müşriklerin yanıldığını göstermiş ve hemen arkasından müşriklerin iki ayrı yerde gösterdikleri teşebbüs de, daha başlamadan yerinde müdahaleyle akim bırakılmıştı. Bunu gören kin tüccarları, bu sefer farklı bir yol deneme kararı alıp Medine'ye geldiler. Bunlar, *Adal* ve *Kâre* halkına mensup insanlardı; Müslüman olduklarını ve kendilerine dinin ahkâmını öğretecek mürşide ihtiyaçları olduğunu söylüyor ve Resûlullah'tan, kendilerine Kur'ân'ı öğretecek muallim talebinde bulunuyorlardı. Hükümler, dışa yansıyan niyetlere göre verilirdi ve zahirde hayırlı bir gelişme vardı. Öyleyse taleplerine olumlu cevap verilmeli ve kendi iradeleriyle dini tercih eden bu insanlar, rıza ufkuna ulaşmalarını kolaylaştıracak rehberlerden mahrum bırakılmamalıydı.

Bir insanın Müslüman olmasını, dünya dolusu nimetten daha büyük bir sermaye olarak değerlendiren Allah Resûlü'nü sevindiren bir husustu bu ve Suffe ashâbından on kişiyi seçerek söz konusu kabilelere gidip onlara din adına rehberlik yapmalarını emir buyurdu. Başlarında emir olarak *Âsım İbn Sâbit* bulunuyordu.[156]

Derken yola çıkılmış ve Hicâz tarafında bulunan Hüzeyl kabilesinin kullandığı Racî' denilen kuyunun başına kadar gelinmişti ki, önceden hazırlanan senaryo devreye konularak ashâb-ı kirâm hazretleri ateş çemberinin içine alınıverdi! Lihyânoğullarından yüz kadar okçu, saklandıkları yerden çıkmış, etraflarını kuşattıkları ashâba saldırıyorlardı.

Önce, kendilerini sağlam bir zemine atabilmek için yüksekçe

---

156 Bazı rivâyetlerde, bu heyetin emiri olarak *Mersed İbn Ebî Mersed*'in adı geçmektedir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/123, 136, 6/19; Taberî, Tarih, 2/207; İbn Sa'd, Tabakât, 2/55

bir dağa çıkmak isteyen ve sayıca diğerlerinin onda biri kadar olan ashâbın etrafındaki çember giderek daralıyordu:

– Şâyet teslim olursanız söz veriyoruz, sizden kimseyi öldürmeyeceğiz, diyorlar ve böylelikle hepsini esir almak istiyorlardı. Hamrâü'l-Esed'de Efendimiz'in söylediği sözler kulaklarına küpe olmuştu ve aynı delikten iki defa ısırılmayı düşünmüyorlardı. Çünkü, Müslüman olduklarını söyleyerek kendilerini Medine'den buralara kadar getiren adamlar bir anda kayboluvermiş ve onları ölümle baş başa bırakarak bir kenara çekilivermişlerdi. Kim bilir, teslim olsalar ne oyunlar oynayacak ve başlarına ne gâileler açacaklardı! Onun için kanlarının son damlasına kadar savaşmayı tercih etmişlerdi. Şehadetin kaçınılmaz olduğunu gören Âsım İbn Sâbit, bir taraftan ok atıyor, diğer yandan da:

– Allah'ım! İçine düştüğümüz hâlden Resûlü'nü haberdar et, diye Allah'a niyazda bulunuyordu. Elinde yedi tane oku vardı ve bunların her biriyle bir kâfiri yere devirmişti. Okları bitince mızrağına sarılmış ve onunla da yanına yaklaşanları delik deşik etmişti. Elindeki mızrak da kırılınca kılıcının kınını kırmış ve bir taraftan onu sallarken diğer yandan da şöyle niyazda bulunmuştu:

– Allah'ım! Hayatta olduğum sürece ben, Senin dinini korumak için savaştım; Sen de şehit olduktan sonra benim bedenime müşrik eli değdirme![157]

Eldeki kıt imkânlarla hazırlıklı bir kitleye karşı uzun zaman savaşmanın imkânı yoktu ve çok geçmeden yedi sahabe oracıkta şehit

---

[157] Onlar için Âsım'ı öldürmek yetmiyordu; cansız bedenini parçalamak ve kafasını Mekkelilere götürme niyetindelerdi. Zira o, Bedir günü Ukbe İbn Ebî Muayt gibi önemli adamlarını öldürmüştü. Onun kafasını gören Mekkelilerin kendilerine ne kadar iltifat edeceklerini biliyorlardı. Bu maksatla cesedinin yanına vardıklarında, üzerine üşüşen arılardan fırsat bulup yanına yaklaşamadılar. Allah (celle celâluhû), duasını kabul etmiş, müşrik elinin bedenine ilişmesine müsaade etmiyordu. *Ertesi sabah erkenden gelir ve maksadımıza ulaşırız* düşüncesiyle yanından ayrıldılar. Sabah olup da geldiklerinde bu sefer de Hz. Âsım'ı bulamayacaklardı. Zira o gece şiddetli bir yağmur yağmış ve Âsım'ın cesedini de gelen seller bir meçhule doğru götürüvermişti. Hz. Âsım'ın duası kabul görmüş ve öldükten sonra bedenine müşrik elinin değmesine Allah müsaade etmemişti. Bkz. Buhârî, Sahîh,, 3/1108 (2880); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/294 (7915), 2/310 (8082); İbn Hişâm, Sîre, 4/124

olmuştu. Geride *Hubeyb İbn Adiyy*, *Zeyd İbn Desinne* ve *Abdullah İbn Târık* olmak üzere üç kişi kalakalmışlardı.

Lihyânoğulları, teslim oldukları takdirde kendilerine bir şey yapmayacaklarını tekrarlıyor ve işi daha fazla uzatmadan ok atıp kılıç sallamayı bırakmalarını istiyorlardı. Bunun üzerine üç sahabe teslim olmuştu.

Önce, yaylarındaki sicimleri çözerek üçünün de ellerini bağladılar. Bu durumdan rahatsız olan ve bir şey yapmayacaklarına dair verdikleri sözü hatırlatan *Abdullah İbn Târık*:

– İşte bu ilk hıyanet, diyerek itiraz edince üzerine üşüşüp oracıkta onu da öldürdüler.[158] Gerçekten de niyetleri kötüydü! İşin ucunda diğerleri için de ölüm gözüküyordu.

Ellerini bağladıkları Hz. Hubeyb ve Hz. Zeyd'i ise yanlarına aldılar ve doğruca Mekke'nin yolunu tuttular, ikisini de Mekkelilere para karşılığında teslim ettiler.

Bedir'de büyük yara alan, onun intikamı için gittikleri Uhud'dan da istedikleri neticeyi alamadan geri dönen Mekkelilerin keyfine diyecek yoktu; en azından intikamlarını bu iki sahabeden alacak ve böylelikle bir nebze olsun kinlerini teskin etme imkânı bulacaklardı! Herkesin bu bayrama (!) iştirak etmesini istiyorlardı. Onun için ikisini de önce hapsettiler ve birkaç gün sonra da *Ten'îm* denilen mevkiye getirip hunharca şehit ettiler.[159]

---

158 Bu sırada Hz. Abdullah, ellerindeki bağı bir şekilde çözmeyi başarmış ve aynı zamanda kaçmaya başlamıştı. Ancak bu da onun kurtulmasını netice vermeyecek ve onu da yakalayıp öldüreceklerdi. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/354; İbn Sa'd, Tabakât, 2/56, 3/454; Beyhakî, Delâil, 3/402 (1226)

159 Mekkeliler onları öldürme hazırlıkları yapadursunlar beri tarafta Allah Resûlü bir anda nazarlarını Mekke cihetine çevirmiş ve:

– Ve aleykesselâm, buyurmuştu. Resûlullah'ın içini bir anda hüzün kaplamıştı. O'nun bu hâlini hayret ve merakla izleyenler, bir şey anlamamış ve sormuşlardı:

– Yâ Resûlallah! Bu selam, kimin selamına karşılıktı; kimin selamını aldınız?

– Hubeyb'in selamına karşılık, buyurdu ve Hubeyb'in Mekke'de şehit edildiğinin haberini verdi onlara. Aynı zamanda bu selam, Hubeyb'in Mekke'deki son cümleleri olacaktı. Hz. Hubeyb, Allah yolunda darağacına konularak ilk idam edilen Müslüman'dı. Onun şehadet haberi üzerine Allah Resûlü (s.a.s.), Amr İbn Ümeyye ve Seleme İbn Eslem'i Mekke'ye gönderecek ve onlar da, yaşadıkları birçok

Bi'r-i Maûne

Yine Safer ayının içinde *Âmir İbn Mâlik* adında bir şahıs Efendimiz'i ziyarete gelmişti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onu İslâm'a davet ediyordu ama adam, ne Müslüman oluyor ne de karşı koyduğunu söylüyordu. Mütereddditti. Belli ki zamana ihtiyacı vardı ve kendisi '*evet*' diyemese de yakınlarının bu dinle buluşmasını arzu ediyordu. Bunun için:

– Yâ Resûlallah, dedi. Ashâbından bazılarını Necid halkına gönderşen de onlara İslâm'ı anlatsalar; onların bu davete müspet cevap vereceklerini sanıyorum.

– Necid halkının onlara bir kötülük yapmalarından endişe ediyorum, diye karşılık verdi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Bunun üzerine:

– Onlara ben kefilim, diye teminat veriyordu Âmir İbn Mâlik. Dönemin kültürü itibarıyla böyle bir söz senet sayılırdı; cehalet başını alıp gitmiş olsa da sözünden dönmek er meydanlarından silinmek anlamına gelirdi. Zaten Habîb-i Zîşân Efendimiz'in genel tavrı, her fırsatı değerlendirip insanlara bir şeyler anlatmanın gayretini ortaya koymaktı. Aynı zamanda o bölgeden Medine'ye, bugüne kadar Müslüman olanların emniyet ve güven açısından problem yaşadıklarının haberi geliyordu. Hatta *Ri'l*, *Zekvân*, *Usayye* ve *Lihyân* gibi bazı kabileler haber göndermiş ve bu güvenliği tesis adına Allah Resûlü'nden yardım istemişlerdi.

Şartlar böyle bir talebe '*evet*' demeyi gerektiriyordu ve bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâb arasından yetmiş kişi seçerek[160] onlardan Âmir İbn Mâlik'le birlikte gitmelerini ve Necid halkına İslâm'ı anlatmalarını istedi. Ellerine de, gittikleri yerlerde bulunan liderlere verilmek üzere yazılan mektupları vermişti. Emir olarak başlarında, *Münzir İbn Amr* tayin edilmişti.[161] Bunların

---

sıkıntıdan sonra Hz. Hubeyb'in bedenini müşriklerin elinden kurtaracaklardı. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/126-127; Taberî, Tarih, 2/79-80

160 Bu sayının kırk olduğu da söylenmektedir. Bkz. Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 4/173; Taberî, Tarih, 2/82; İbn Kesir, Tefsir, 1/427

161 Hz. Münzir, şehadet arzusuyla yanıp tutuşan biri olduğu için o gün kendisine, *ölüme gönüllü boyun uzatan* manasında '*el-Mün'iku li Yemûte*' deniliyordu. Bkz.

hepsi, Allah tarafından gönderilen mesajlarla Allah Resûlü'nün beyanlarını çok iyi bilen '*suffe*' ashâbından '*kurra*' sahabelerdi.

Yola çıkıp da Maûne denilen kuyunun başına geldiklerinde burada konakladılar. Bir taraftan develerini dinlendirip otlatırlarken diğer yandan da Resûlullah'ın gönderdiği mektupları ilgili kişilere ulaştırmayı hedefliyorlardı. Bunun için aralarından üç kişi seçerek *Âmir İbn Tufeyl*'e[162] gönderdiler.

Yola çıkıp da hedeflerine iyice yaklaşan bu üç kişiden *Harâm İbn Milhân*,[163] diğer iki arkadaşını bir noktada bırakarak Âmir İbn Tufeyl'in yanına yalnız gitmeyi deneyecekti:

– Ben onların yanına varıncaya kadar sizler yakınlarda bulunun! Şâyet bana emân verirlerse zaten bunu siz de görürsünüz; ancak beni öldürmeye kalkışırlarsa hemen gider ve durumdan arkadaşlarınızı haberdar edersiniz, diyordu.

Dediği gibi de yapacaktı. Geldi ve Âmir İbn Tufeyl'in huzuruna girip Resûlullah'ın mektubunu takdim ederek onları hak dine davet etti.

Kendisine Resûlullah'dan mektup gelen Âmir, onu açıp okumaya bile tenezzül etmeyip Hz. Harâm'ı öldürme talimatı verdi. Bu talimat üzerine *Cebbâr İbn Sülmâ*, eline aldığı bir mızrağı Hz. Harâm'a arkasından saplayıverdi. Allah Resûlü'nün elçisi kanlar içinde kalakalmış, sırtından giren mızrak göğsünden çıkmıştı. Ölürken de nasihate devam edilmeliydi ve Hz. Harâm da, bir taraftan dünya meşakketlerinden kurtulmanın, diğer yandan da Allah ve Resûlü adına şehadet mertebesine ulaşmış olmanın sevinciyle dopdoluydu. Eline bulaşan kanlarla yüzünü sıvazlayan Hz. Harâm'ın sinesine mızrak işlerken büyük bir haz içinde dudaklarından dökülen şu sözler dikkatlerden kaçmamıştı:

İbn Hişâm, Sîre, 4/138; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 20/357 (841); Taberî, Tarih, 2/81; İbn Hacer, el-İsâbe, 6/217 (8230)

162 Âmir İbn Tufeyl, Efendimiz'e emân verip de Suffe ashâbından yetmiş kişiyi talep eden Âmir İbn Mâlik'in yeğeniydi. Bkz. İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 2/65; İbn Hacer, el-İsâbe, 3/600

163 Harâm İbn Milhân, Ümmü Süleym Validemizin kardeşidir. Bkz. Beyhakî, Sünen, 9/225; İbn Abdilberr, İstîâb, 1/337

– Allahu Ekber! Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki kurtuldum![164]

Derken, mektup hedefine ulaşamadan Harâm İbn Milhân şehit olmuştu. Ancak Âmir İbn Tufeyl'in kin ve nefreti bununla teskin olacak gibi değildi ve Âmiroğullarına seslenerek geride kalanların üzerine yürüme talimatı verdi. Âmiroğulları bu talimata uymayacaktı. Şaşılacak bir durumdu; onları davet ediyordu ama amcası Âmir İbn Mâlik'in Allah Resûlü'ne verdiği sözü nazara alarak Âmiroğulları bu davete icabet etmiyordu.

Bir lider olarak Âmir İbn Tufeyl'i cinnete sevk eden bir husustu bu. Yerinde durmaya niyeti yoktu ve yakınındakiler kendisine '*evet*' demese bile etrafındakilerden destek alarak Resûlullah'ın elçileri üzerine yürüyecekti.

Çok geçmeden *Usayye*, *Ri'l*, *Kâre* ve *Zekvân* kabilelerinden oluşan büyük bir kalabalığın üzerlerine geldiğini gören gönül elçileri kendilerini önce:

– Vallahi de bizim sizinle bir alıp veremediğimiz yok! Biz sadece Resûlullah'ın verdiği bir iş için yolumuza gidiyoruz. Biz Allah Resûlü'nün elçileriyiz, dedilerse de gözü dönmüş bu insanlara sözlerini dinletemediler. Bunun üzerine onlar da kendilerini müdafaa etmek isteyecek, ancak güç dengesinin olmadığı yerde bu müdafaa onlar adına istenilen neticeyi vermeyecekti. Anlaşılmaz bir husustu; Allah ve Resûlü'nün hayat veren mesajlarını ulaştırmak için yola çıkan ve muhtaç gönüllere Allah'ın adını taşımaktan başka bir hedefleri olmayan bu insanları kılıçtan geçiriyorlardı!

---

164 Hz. Harâm'ın bu cümlesi, o gün kendisini öldüren şahsın hidâyetine vesile olacaktı. Çünkü bu, Cebbâr için anlaşılmaz bir çıkıştı. Şaşırmıştı; elindeki mızrağı saplayıp da öldürdüğü adam nasıl olup da ölüme giderken '*kurtuldum*' diye haykırabiliyor, dünyadan giderken sürûr izhar edip ölümü bu kadar aşkın bir sevinçle karşılayabiliyordu! O an için anlam veremediği bu çıkış Cebbâr'ın zihnini hep meşgul edecek ve karşılaştığı insanlardan hep, Hz. Harâm'ın son sözlerinin manasını soracaktı. Kendi kendine:

– Nasıl kurtuluş bu? Ben o adamı öldürmedim mi, diye soruyor ve bir türlü cevabını bulamıyordu. Nihâyet bir gün bunun, şehadet arzusuyla dünya sıkıntılarından kurtuluşu ifade eden bir sevinç belirtisi olduğunu anlayacak ve duyduğu dehşet karşısında:

– Allah'a yemin olsun ki gerçekten de kurtulmuş, diyerek gelip Müslüman olacaktı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/348; İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/83

O an için orada bulunmayanların da sırasıyla şehit edildiği bu yolculuktan geriye kalan sadece Amr İbn Ümeyye idi. Bu sürecin içinde o da çok sıkıntı yaşamış olmasına rağmen ayakta kalabilmiş ve hızlı adımlarla Medine'ye gelebilmişti. Yolda karşılaştığı iki kişinin, arkadaşlarını şehit eden kabileye mensup olduğunu öğrenince bir fırsatını bulup onları orada öldürmeyi, arkadaşlarına karşı eda etmesi gereken bir vefa borcu olarak telakki etmiş ve Âmiroğullarından bu iki kişinin işini oracıkta bitirivermişti.

Doğruca gidip Resûlullah'a olup bitenleri anlattı. Medine hüzün yudumluyordu. Zira aynı gün içinde gelen ikinci acı haberdi bu. Yalan beyan üzerine yola çıkan ve Raci'de şehit olan on samimi gönülden sonra atmış dokuz arkadaşının daha sebepsiz yere öldürüldüğünün haberini almak kadar acı bir olay olamazdı:

– Bu Ebû Berâ'nın işi, dedi ve ilave etti:

– Hâlbuki Ben, bunu istemiyor ve böyle bir hadiseyle karşılaşacağımızdan endişe duyuyordum![165]

Ardından da öldürdüğü iki Âmirîden bahsetti Hz. Amr Allah Resûlü'ne. Ortam bir anda elektriklenivermişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sen ne kötü bir iş yaptın, diye seslendi önce. Ardından da:

– Onlara Ben, emân vermiş ve himaye taahhüdünde bulunmuştum. Vallahi de onların diyetlerini ödeyeceğim, buyurdu.

O ana kadar iyi bir iş yaptığını sanan ve belki de bu haberi verirken iltifat bekleyen Hz. Amr şaşırıp kalmıştı! Hüzn-ü nebevî onu da kedere boğmuş, yaptıklarına bin pişman olmuştu. Ancak bu noktadan sonraki pişmanlığın bir faydası yoktu.

---

[165] Hüzün peygamberininin üzüntüsünü anlatmaya imkân yoktu. Medine karalara bürünmüştü âdeta... Üst üste gelen bu iki üzücü olayın etkisi Medine'de aylarca hissedilecek ve Efendiler Efendisi, hiçbir sebep yokken yanında bulunan yetmiş dokuz ashâbının tuzak kurulmak suretiyle şehit edildiği bu iki olaya sebep olanlar için, sabah namazlarından sonra kalkacak ve bir ay boyunca kunutta bulunarak ilgilileri Allah'a havale edecekti. Maûne kuyusu başında yetmiş ashâbına tuzak kuran bilhassa *Usayye* kabilesi için "*Usayye Allah ve Resûlü'ne isyan etti.*" buyuracak ve "*Bizim hâlimizi arkada bıraktığımız kavmimize ulaştırın; zira biz O'ndan O da bizden razı olduğu hâlde Rabbimize kavuştuk.*" bilgisi kendisine ulaşacağı ana kadar da bu hâline devam edecekti. Bkz. Buhârî, Sahîh, 3/1031 (2647), 4/1503 (3868), 5/2349 (6031); Müslim, Sahîh, 1/468 (677); Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 3/215 (13278)

Ortada peygamberî bir şefkat vardı ve insanlığın gözü önünde nebevî adalet tecelli ediyordu. Bir tarafta hiçbir sebep yokken altmışdokuz masumun canına kıyan insanlar, diğer yanda yanlışlıkla öldürülen iki kişi vardı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendi arkadaşlarının diyetlerini gündeme bile getirmediği yerde, emân verdiği iki kişinin ashâbından birisi tarafından yanlışlıkla öldürülmesi karşısında diyetlerini ödeyeceğinden bahsediyor ve bu konudaki ısrarını dile getiriyordu!

Benî Nadîr

Medine'de yerleşik bir Yahudi kabilesi olan *Benî Nadîr*, Efendimiz'in emân verdiğini bilmeden *Amr İbn Ümeyye*'nin öldürdüğü iki şahsın kabilesi olan *Benî Âmir* ile müttefikti. Hicret sonrası gerçekleşen Medine anlaşmasına onlar da katılıp imza atmış, temelleri atılıp esasları tebeyyün eden yeni devlete inkıyatlarını ifade etmiş ve Medine'yi birlikte savunup burada müşterek bir hayat yaşama konusunda Resûlullah'a da söz vermişlerdi.

Buna rağmen Mekkelilerle olan irtibatları devam ediyor ve içten içe Allah Resûlü'ne düşmanlık besliyorlardı. Bu arada Mekkelilerden bir mektup almışlar ve lojistik destek bulacaklarına dair sözlerine kanmışlardı; bunun için önce Efendimiz'e haber gönderip ashâbından otuz kişiyi alarak açık alanda müzakere yapmak istediklerini söylemişlerdi. Maksatları ansızın saldırıp Efendimiz ve önde bulunan ashâbına suikast kurup hepsini öldürmekti. Ancak Allah Resûlü'nün etrafındaki ashâbın gözüpek tavırları karşısında ürkerek bundan vazgeçmiş ve karşılıklı üçer kişiyle bu müzakerenin devam etmesinin daha iyi olacağının haberini göndermişlerdi. Bu üç kişinin hazırlığından haberdar olan Efendiler Efendisi, yola çıktığı hâlde geri dönecek ve onların bu tuzağına düşmeyecekti.

Bir cumartesi günü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yanında bulunan bir grup ashâbıyla birlikte Kuba'ya gelecek ve burada ikindi namazını kıldıktan sonra Benî Nadîr'in bulunduğu mahalleyi ziyaret edecekti. Maksadı, yanlışlıkla öldürülen iki Âmiroğlunun diyetini ödeme konusunda, onların müttefik olan Benî Nadîr'in devreye girmesi ve bu iki şahsın diyetini, kendileri adına onlara ulaştırmalarını talep etmekti. Aynı zamanda bu, Bedir'den bu yana farklı

tepkiler veren Benî Nadîr'in, gelişmeler karşısındaki nihâî tavrını anlamak adına bir teftiş manası taşıyordu.

Allah'ın Resûlü olmanın farkıydı bu; hiçbir gerekçe yokken altmış dokuz Kur'ân muallimi arkadaşını öldüren ve üstüne üstlük hâlâ kendisine meydan okumaya devam eden Âmir İbn Tufeyl ve arkadaşlarının dünyasında diyet adına herhangi bir hareket olmamasına rağmen Allah Resûlü kendi üstüne düşeni yerine getiriyor ve yapması gerekenleri, başkalarının hareketleri üzerine bina etmiyordu.

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından dokuz[166] kişiyle birlikte Benî Nadîr yurduna geldiğinde onları, kendi aralarında toplantı yaparken bulmuştu. Aralarına girip de, Amr İbn Ümeyye'nin bilmeden öldürdüğü iki şahsın diyetini ödeme talebini sununca, olabildiğince civanmert davranıp alttan alarak O'na şöyle mukabelede bulunacaklardı:

– İstediğin gibi yaparız ey Ebe'l-Kâsım! Artık aramıza gelip bizi ziyaret etmen için bir sebebin de var! Ama önce otur ve bir miktar soluklan; sonra da ihtiyacını halledersin! Biz de bu arada oturup, o konuyu da istişare edelim ve aramızda, Seni buraya kadar getiren hususu da çözmeye çalışalım!

Tepkiler olumluydu; yanlışlığın yeni yanlışlıklar doğurmasının önüne geçilecek ve mesele çözülecek gibi duruyordu. Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) de, sırtını bir evin duvarına vererek yanında bulunan ashâbıyla birlikte bulunduğu yerde oturup beklemeye başladı.

Neticeye Ulaşmayan Suikast

Diğer tarafta ise, Resûlullah'a gerçek yüzlerini göstermeyip O'nu oyalama taktiği güden bu insanlar, arayıp da bulamadıkları fırsatın ayaklarına kadar geldiğini düşünerek aralarında konuşmaya başlamışlardı. Başlarını Huyey İbn Ahtab çekiyordu:

– Ey Yahudi topluluğu, diye başladı konuşmasına. 'Görüyorsunuz ki Muhammed, yanında on kişi bile olmadığı hâlde aranıza

---

166 Bunlar, *Hz. Ebû Bekir*, *Hz. Ömer*, *Hz. Osman*, *Hz. Ali*, *Hz. Talha*, *Hz. Zübeyr*, *Hz. Sa'd İbn Muâz*, *Hz. Üseyd İbn Hudayr* ve *Sa'd İbn Ubâde* idi. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/318

gelmiş durumda. Duvarının dibinde oturduğu evin üzerine çıkın da O'nun üzerine bir kaya parçası atıp O'nu öldürüverin! Bunun için şu andan başka asla uygun bir zaman bulamazsınız! Şâyet O öldürülürse, arkadaşları da etrafından dağılıp giderler; Kureyş'den gelenler kendi beldelerine, Evs ve Hazreç'ten O'na dâhil olanlar da kendi işlerine dönerler! Eğer bunu yapmayı arzu ediyorsanız, bu iş için bugünden daha müsait bir zamanı asla bulamayacaksınız! Bugün yapmayıp da ne zaman yapacaksınız!

Onun bu hararetli konuşması üzerine Amr İbn Cehhâş adındaki bir adam ayağa kalkarak:

– Öyleyse ben, o evin üzerine çıkıp üzerine bir kaya parçası atıvereyim, diyerek yerinden kalkıp Efendimiz'in gölgesinde oturduğu eve doğru yöneldi.

Elbette hepsi aynı kanaatte değildi ve durumun vahametini görüp de onları uyarma lüzumu hisseden Sellâm İbn Mişkem, işin burasında ileri atıldı:

– Ey cemaat, dedi. Hayatınız boyunca bana muhalefet etseniz de gelin, bari bugün bana tâbi olun! Allah'a yemin olsun ki, şâyet siz bunu yapmaya kalkışırsanız, mutlaka O bundan da haberdar edilir ve hıyanet içinde olduğunuz O'nun tarafından hemen fark edilir. Aynı zamanda bu, O'nunla bizim aramızdaki anlaşmayı ihlâl etmek demektir; sakın böyle bir şey yapmayın!

Sellâm bunları söyleyedursun, Amr İbn Cehhâş çoktan kayayı hazırlamış ve evin damına çıkarmaya başlamıştı. Derken Allah Resûlü'ne de Cibril-i Emîn gelmiş ve durumdan haberdar etmişti.

Açıkça bir ihanetti bu. Anlaşılan, huylu huyundan vazgeçmeyecekti. Demek ki, kin ve nefretleri artarak devam ediyor, Allah ve Resûlü aleyhindeki tavırları onları, iflah olmaz bir noktaya doğru götürüyordu. Bunun üzerine Efendiler Efendisi, sanki bir ihtiyacını giderecekmiş gibi bulunduğu yerden kalkıp hızlı adımlarla Medine istikametinde yürümeye başladı. Gelişmeler konusunda yanındaki ashâbın bilgisi olmadığı için onlar, ihtiyacını giderip de geriye dönecek zannıyla bulundukları yerde oturmaya devam ediyorlardı.

Aradan bir hayli zaman geçmiş, evin üzerinde tuzak kurup da bekleşen Benî Nadîr Yahudileri, mutlu sona (!) ulaşmak için sabırsızlanıyorlardı. Bir aralık, uzaktan birisinin gelişini fark ettiler; se-

vinmişlerdi. Ancak bu sevinçleri kursaklarında kalacaktı. Zira gelen, aynı kabileye mensup bir başka Yahudi idi. Onların telaşlı bir şekilde ve gözlerini bir evin çatısına dikerek bekleşmekte olduklarını görünce aralarında konuşmaya başladılar:

– Ne yapmaya çalışıyorsunuz?

– Muhammed'i öldürüp ashâbını esir almak istiyoruz.

– Peki, Muhammed nerede?

– Şurada, yakındadır!

– Vallahi de ben, biraz önce Muhammed'i Medine'de gördüm.

Son cümle, bütün ümitlerini kıran bir cümleydi. Âdeta kol ve kanatları kırılıvermişti! Sellâm haklı çıkmıştı; mutlaka Muhammed'e haber ulaşmış ve O da, hakkında kurulan tuzağı haber alır almaz bu mekânı terk edip Medine'nin yolunu tutmuştu.

Endişe ve Muhasebe

Allah Resûlü'nün geri gelişi gecikince O'nun ashâbı da endişelenmiş ve burada beklemektense O'nun peşinden gidip aramanın daha makul olacağını düşünmeye başlamışlardı. Hz. Ebû Bekir de:

– Burada beklememizin bir anlamı yok; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) mutlaka önemli bir iş için gitmiştir, deyince hep birlikte kalkıp yürümeye başladılar. Onların da ayrılıp gittiğini gören ve içyüzlerinin anlaşıldığından şüphesi kalmayan Huyey İbn Ahtab:

– Ebu'l-Kâsım acele etti; hâlbuki biz, O'nun dileğini yerine getirmek ve O'nu aramızda misafir etmek istiyorduk, diyerek vaziyeti kurtarmaya çalışıyordu. Ancak, olan olmuştu. Kinâne İbn Suveyrâ ileri atıldı ve onlara:

– Muhammed'in buradan niye kalkıp da gittiğini biliyor musunuz, diye sordu.

– Hayır, vallahi de bilmiyoruz; peki senin bildiğin bir şey var mı, diyorlardı. Önce:

– Elbette, dedi. Ardından da:

– 'Tevrat'a yemin olsun ki ben, bunun sebebini kesinlikle biliyorum; Muhammed'in buradan ayrılıp gitmesinin sebebi, sizin O'nun için hazırladığınız tuzağın kendisine haber verilmesidir. Kendi kendinizi aldatmayın; Allah'a yemin olsun ki O, şüphesiz Allah'ın Re-

sûlü'dür. Zaten buradan ayrılışının sebebi de, O'nun için yapmayı planladığınız ihanetin haberini alışıdır. Şüphe yok ki O, peygamberlerin sonuncusudur. Sizler O'nu, Hârûn neslinden bekliyordunuz ama Allah (celle celâluhû) O'nu kendi dilediği yere nasip etti. Gerek bizim kitaplarımızın bildirdiğine gerekse değişip bozulmamış Tevrât'ta okuduklarımıza göre O'nun doğum yeri Mekke, hicret edeceği yer ise Yesrib'dir. Özelliklerine gelince, bir harfinin bile tutmaması söz konusu değil, aynen kitabımızda anlatıldığı gibi.

Bunları söyledikten sonra Kinâne, sözü bu hareketleri sonrasında başlarına gelmesi muhtemel işlere getirdi ve şunları söyledi:

– O'nun size teklif edeceği şey, sizin O'nunla savaşmanızdan daha hayırlıdır. Fakat ben sizin, mal, mülk ve yurdunuzu geride bırakarak, çoluk çocuklarınızın feryatları altında buradan ayrılıp gittiğinizi görür gibiyim. Bu, sizin onurunuzdur; gelin şu iki hususta bana itaat edin, zaten üçüncüsünde hiç hayır yoktur.

– Peki, o iki şey nedir?

– Müslüman olup Muhammed'le aynı dine girmek. Bunu yaptığınızda, mal ve ıyalinizi kurtarmış, O'nun ashâbıyla aynı yüceliğe ermiş olursunuz. Hem mallarınız sizde kalmış olur hem de yurtlarınızdan sürülmekten kurtulursunuz.

– Biz, Tevrât'ı bırakıp da Musa'nın ahdine muhalefet edemeyiz.

– O zaman bekleyin; şüphe yok ki O, '*Ülkemden çıkıp gidin*' diye size haber gönderecektir; bu talebine '*Evet*' deyin. Çünkü O, sizin mal ve canlarınızı kendisine helal görmez; bu durumda mallarınız kendi elinizde kalır. Onları dilerseniz satarsınız, dilerseniz elinizde tutup istediğiniz gibi tasarrufta bulunursunuz.

– İşte bu olur, diyorlardı. İşin burasında Sellâm yine söze girdi:

– Ben, yaptıklarınızın doğru olmadığını söylemiş ve hoş karşılamadığımı ifade etmiştim; O şimdi bize, '*Yurdumdan çıkıp gidin*' diye haber gönderecek.

Genele bunları söylerken birdenbire, başlarındaki reise döndü ve ona da şöyle seslendi:

– Ey Huyey! Sakın sen, O'nun bu sözüne herhangi bir karşılık verme! Ne diyorsa onu yap ve ülkesinden çık!

Çaresiz Huyey, büyük bir bitkinlik içinde:

– Peki, diyordu. Peki, karşılık vermez ve çıkmayı kabul ederim.

Onların yanından ayrılıp da Efendimiz'i aramaya koyulan dokuz sahabe, yolda Medine'den gelmekte olan birisiyle karşılaşacak ve ona Resûlullah'ı görüp görmediğini soracaktı. Adam da, Allah Resûlü'nü Medine'nin bir mahallesinde gördüğünü söyleyince adımlarını hızlandırıp koşar adımlarla verilen adrese doğru ilerleyeceklerdi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), önemli bir misyonu eda etmesi için yanına Muhammed İbn Mesleme'yi çağırdığı bir sırada Efendiler Efendisi'ni buldular. Merak ediyorlardı; yanına gelip de:

– Yâ Resûlallah! Niçin kalktığını bile anlayamadık, diye ayrılışının sebebini sorduklarında, Resûlullah'tan şu cevabı alacaklardı:

– Yahudiler, Bana karşı bir suikast planı içinde idiler. Bunu Bana Allah haber verince, Ben de derhal oradan ayrılıp uzaklaştım.[167]

Mesele şimdi anlaşılmıştı. Demek ki o kadar oyalama, kendilerine arz edilen meselelerin halli için değil de kuracakları komployu hazırlayabilmeleri için zaman kazanmaya matuf bir taktikti.

Resûlullah'ın Elçisi

Derken, Muhammed İbn Mesleme de gelmiş ve Resûlullah'ın kendisine vereceği vazifeyi bekler olmuştu. Yanına çağırıp Benî Nadîr Yahudilerine gitmesini ve onlara:

– Resûlullah beni size *yurdumdan çıkıp gidin* diye gönderdi, şeklinde tebliğatta bulunmasını istedi. Bunun üzerine Muhammed İbn Mesleme, seri adımlarla Benî Nadîr yurdunun yolunu tuttu.

Gelişini gören Benî Nadîr'in önde gelenleri, kendilerini ilgilendiren bir haberin de geldiğinin farkındalardı ve hemen etrafında bir halka oluşturuverdiler. Önce Muhammed İbn Mesleme başladı söze:

– Beni Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) size bir mektupla birlikte gönderdi. Ancak o mektubu size, şu meclisinizde yaşanan ve hepinizin de bildiği konuyu hatırlatmadan önce verecek değilim.

– Peki, nedir o?

– Musa'ya indirilen Tevrat hakkı için söyleyin; henüz Muham-

167 Bkz. Mâide, 5/11

med'e risalet verilmeden önce de ben buraya gelmiş ve sizin meclisinize katılmıştım. Yanınızda Tevrat vardı ve o gün siz bana:

– Ey İbn Mesleme! Sana yemek verip de karnını doyurmamızı istersen gel de karnını doyuralım; ancak, Yahudi olmayı dilersen, gel de seni Yahudi yapalım, demiştiniz. Ben de:

– Hayır, siz sadece bana yiyecek bir şeyler veriniz; ben Yahudi olmak istemiyorum ve asla da Yahudi olmayacağım, demiştim. Bunun üzerine siz bana, bir kap içinde yiyecek getirmiş ve demiştiniz ki:

– Seni bizim dinimize girmekten alıkoyan sebep, onun Yahudilerin dini olmasından başka bir şey değildir. Sanki, birilerinden duyduğun Haniflik dinini arzu eder gibisin! Ancak Ebû Âmir er-Râhib onun sahibi değildir; onun esas sahibi olan, mütebessim olmakla birlikte gözleri hafif kırmızımtırak savaş sahibidir ki, Yemen taraflarından gelecektir. Deveye binecek, şemle denilen libas giyecek, az bir yemekle yetinecek, kılıcı hep omzunda olacak, hikmetle konuşacak ve sanki o, sizin aranıza gelip sizinle bütünleşecek. Vallahi de O, sizin beldenizde gelip ârâm eyleyecek! Bu da, birilerinin mahrumiyeti, öldürülmesi ve yaptıklarının hesabının sorulması anlamına gelmektedir.

Kendilerine ait bu sözleri nakledince, sözün nereye geleceğini anlamış olmanın tepkisiyle homurdanmaya başladılar:

– Gerçekten de doğru; bunları biz sana söylemiştik; ancak O, bizim bahsini ettiğimiz Nebi değil!

Ancak Muhammed İbn Mesleme, beklediği cevabı almış olmanın huzuru içindeydi. Şimdi ise sıra, Resûlullah'ın mesajını ulaştırmaya gelmişti:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) beni size gönderdi ve '*Sizler, Benim sizinle yapmış olduğum anlaşmaya sadık kalmayıp, Bana suikast tertip etmek suretiyle onu bozdunuz.*" şeklindeki sözlerini size iletmemi söyledi, dedi ve ardından da, Amr İbn Cehhâş'ın, kaya parçasını evin damına nasıl çıkarıp da fırsat kolladığını anlattı onlara. Ağızlarını bıçak açmıyordu. Foyalarının meydana çıkmış olmasının beraberinde getirdiği bir ağırlık vardı üzerlerinde ve birden gerginleşen atmosferde kimseden çıt çıkmaz olmuştu. Fakat iş bununla da sınırlı değildi ve mesajın arkası da vardı. Sessizliği, Efendi-

miz'e ait mesajı seslendiren Muhammed İbn Mesleme'nin şu cümlesi bozdu:

– Size on gün mühlet veriyorum; bu süre içinde yurdumdan çıkıp gidin! On gün sonrasında buralarda sizden her kim görülürse boynu vurulur!

Kinâne ile *Sellâm*'ın dedikleri çıkmıştı. Şok üstüne şok yaşıyorlardı:

– Yâ Muhammed, diye seslendiler ve İbn Mesleme'ye, "Bu haberi bize, Evs'ten birisinin getireceğini hiç ummazdık." diye de serzenişte bulunmaya başladılar. Ancak, serzenişte bulunmaya hiç hakları yoktu; anlaşmayı bozanlar da, Resûlullah'a suikast planı kuranlar da kendileriydi. Muhammed İbn Mesleme'nin kabilesi olan Evs ile ittifak hâlinde olmaları, Resûlullah'a ait bir meseleyi icra etmeye asla mâni olamazdı ve Muhammed İbn Mesleme de onlara:

– Köprünün altından çok sular aktı, şeklinde cevap verdi.[168]

Efendiler Efendisi'nin mesajını aldıktan sonra başka çıkar yol bulamayan Benî Nadîr, hemen yol hazırlıklarına başlamış, bir taraftan yük develerini getirtip taşıyacakları emtiayı istif ederken diğer yandan da, yüklerini taşıma konusunda kendilerine yardımcı olması muhtemel kimselerden yardım talebinde bulunuyorlardı. Gitmek istemeseler de artık burada duramazlardı. Kendileri etmişlerdi; şimdi de sonucuna kendileri katlanacaklardı.

Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'ün Adamları

Medine'yi terk etme hazırlıkları sürüp giderken bir aralık Benî Nadîr yurduna iki adam çıkageldi. Bunlar, Uhud'dan bu yana münafıklığın başını çeken Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'ün elçileri *Süveyd* ve *Dâ'ıs* idi. Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'ün mesajını getirmiş, onun yol hazırlıkları içindeki Benî Nadîr'e şöyle dediğini naklediyorlardı:

– Sakın, mallarınızı ve yurdunuzu bırakıp da buradan çıkmayın; kalenize girin ve burada oturun. Zira benim yanımda, kendi kavmim

---

[168] Bkz. Taberî, Tarih, 2/84; Vâkıdî, Megâzî, 1/367 Kelime karşılığı olarak, '*Artık kalpler değişti*' manasına gelen ifadeyi biz, maksadı anlatmaya daha uygun olduğu için, "*Köprünün altından çok sular aktı*" şeklinde vermeyi daha uygun bulduk.

ve diğer Araplardan müteşekkil iki bin kişilik bir kuvvet var; bunlar da sizinle birlikte kalelerinize girip size dışarıdan bir el ulaşmaması için ölümüne ve son neferine kadar sizi savunurlar. Ayrıca Kurayza da size destek verir; çünkü onlar, asla sizi yalnız bırakmayacaklardır. Ayrıca Gatafan'lı müttefiklerinizin de size destek olacaklarını unutmayın.

Bu arada, Benî Kurayza'ya da haber göndermiş ve onların reisi Ka'b İbn Esed'den de yardım talebinde bulunmuştu. Ancak Ka'b:

– Bizden bir tek kişi bile aramızdaki anlaşmayı ihlâl edip bozamaz, diyerek onun bu teklifini geri çevirmişti.

Onun için bu, üzücü bir durum teşkil etse de Benî Nadîr'in reisi Huyey İbn Ahtab'ın hırsını kullanmaktan vazgeçmeyecekti. Dolayısıyla, Benî Kurayza'dan aldığı üzücü haberi onlarla paylaşmadan Resûlullah aleyhine kışkırtmayı sürdürdü ve gönderdiği haberlerle hep arkalarında olduğunun mesajlarını verip onları ümitlendirdi. Nihâyet Huyey İbn Ahtab, şunu dillendirmeye başladı:

– Ben, Muhammed'e haber göndereceğim. Biz, yurdumuzu ve mallarımızı burada bırakıp da gitmiyoruz; elinden geleni ardına koymasın!

Bu, göz göre göre tükenişi tercih etmenin adıydı ve işin burasında Sellâm İbn Mişkem yine devreye girdi:

– Vallahi de ey Huyey! Şüphe yok ki seni, bâtıl nefsin ümitlendirmiş. Eğer senin bu tercihin uygun bulunmayıp da reddedilmezse ben, beni dinleyen Yahudilerle birlikte senden ayrılacak, seni dinlemeyeceğim. Böyle yapma ey Huyey! Allah'a yemin olsun ki, O'nun Resûlullah olduğunu sen de biliyorsun! Özellikleri, kitaplarımızdaki bilgilerle aynıdır. Sadece biz, "*Nübüvvet Hârûn neslinden çıkmadı.*" diye inat edip O'na hasetle yaklaşıyor ve gidip de O'na tâbi olmuyoruz. En iyisi sen gel ve O'nun bize verdiği emâna sadık kalıp da yurdundan çıkıp gidelim! Biliyorsun ki sen, O'na kurulan tuzak konusunda da bana muhalefet etmiştin; işte sonuçları ortada! Yarın meyveler olgunlaşınca gelir ve onları toplar veya aramızdan birisini gönderir ve ister onları satıp değerlendirir istersek mallarımız konusunda dilediğimizi yaptırırız. Mal ve mülkümüz elimizde olduktan sonra sanki biz, yurdumuzdan hiç sürülmemiş gibi oluruz. Zaten bizim şerefimiz de, elimizdeki mal ve mülkümüz sebebiyle

değil midir! Elimizdeki mallar yok olup gittikten sonra bizim, zillet ve yokluk açısından diğer Yahudilerden ne farkımız kalır ki! Şâyet biz, bugün O'nun teklifini kabullenmeyip de Muhammed üzerimize yürür ve şu kalelerimizde bizi bir gün bile muhasara ederse iş değişir ve o gün biz O'na, daha önceki teklifini kabul ettiğimizi bildirsek bile O bunu kabul etmez, geç kalmış bu öneriyi reddeder.

Onun bu kadar samimi ve içten uyarılarına karşılık Huyey, şu tepkiyi verdi:

– Muhammed, fırsat bulup da bizi asla kuşatamayacak; kuşatsa da eli boş dönmek zorunda kalacak! Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'-ün bana vadettiklerini görmüyor musun?

Hırs, gözünü iyice bürümüş görünüyordu. Burnunun dikine giden bir hâli vardı. Ancak yine de yanlışları ortaya konulmalı ve sonucu belli olan yolda çoluk çocuğu sıkıntıya sokacak bir karar alınmasına engel olunmalıydı. Onun için Sellâm devam etti:

– İbn Übeyy'in sözünün ne önemi var ki! İbn Übeyy'in bütün isteği, seni Muhammed'le karşı karşıya getirip de tehlikeye atmak. Hiç şüphen olmasın ki, bu durumda gidip evinde oturacak ve asla sana yardım da etmeyecek! Senden istediklerini Ka'b İbn Esed'den de talep etmiş ama o, "Ben sağ olduğum sürece Benî Kurayza'dan bir tek kişi bile aramızdaki anlaşmayı ihlâl edemez." diye onu reddetmiş. Hem İbn Übeyy, daha önce müttefiki olan Benî Kaynukâ'ya da benzeri vaadlerde bulunmamış mıydı ki onlar da gidip O'nunla aralarındaki anlaşmayı bozup savaştılar! Peki sonra? Kalelerine girip kendilerini koruma altına aldılar ve ardından da İbn Übeyy'in yardımını beklemeye başladılar! Hâlbuki o, evinde oturuyordu! Çok geçmeden Muhammed geldi ve onları kuşatıverdi! Tâ ki, O'nun hükmüne boyun eğip teslime mecbur oldular. Anlayacağın, İbn Übeyy asla müttefiklerine yardım etmez. Daha önce de biz, bu olağanüstü durum nihâyet buluncaya kadar bütün savaşlarında Evslilerle birlikte olup hep ona karşı mücadele veriyorduk. Ne zaman ki Muhammed geldi ve aralarına girdi, bu durumdan biz de ancak o zaman kurtulabildik. İbn Übeyy'e gelince o, ne Yahudi milletinden, ne Muhammed'in dininden, ne de kendi kavminin inançlarından bir anlayışa sahiptir. Peki, biz ona nasıl güvenebileceğiz ki?

Huyey'in fikri sabitti ve Sellâm'ın ifadeleri onun üzerinde herhangi bir tesir bırakmamıştı. Şöyle mukabelede bulundu:

– Benim nefsim, sadece Muhammed'le savaşıp O'nunla vuruşmayı talep ediyor!

Buna mukabil Sellâm, son bir kez daha ileri atılıp olacakları hatırlatmakla yetindi:

– O zaman vallahi de sonuç, yurdumuzdan sürülme şeklinde tecelli edecek; sonunda da mal ve şerefimiz elimizden gidecek ve savaşçılarımız ölüp giderken çoluk çocuğumuz da esir olacak!

Huyey İbn Ahtab, bütün ısrarlara rağmen savaştan başka bir seçeneğe kapalı durunca, yanlarında bulunan ve mecnun olarak bilinen Sâmûk İbn Ebi'l-Hukayk ileri atılarak şunları söyledi:

– Ey Huyey! Sen ne uğursuz bir adamsın! Neredeyse Benî Nadîr'i helâk edeceksin.

– Şu mecnuna varıncaya kadar bütün Benî Nadîr, benimle konuşup itiraz etmekte anlaştılar mı, diye sinirli bir şekilde tepki verdi Huyey İbn Ahtab. Ortam, hiç olmadığı kadar gerilmişti. Bunun üzerine Sâmûk'un kardeşleri onu dövmeye başladılar. Bir taraftan da, Huyey'e dönüp:

– Bizim hepimiz de Senin sözünden çıkmaz ve asla sana muhalefet etmeyiz, diyorlardı.

Bütün bunlardan sonra Huyey, kardeşi Cüdeyy İbn Ahtab'ı yanına çağırıp Efendimiz'e gitmesini ve O'na:

– Biz, yurdumuzu ve mallarımızı bırakıp da bir yere gitmiyoruz; elinden geleni ardına koyma, diye bildirmesini söyledi. Ayrıca kardeşine, Abdullah İbn Übeyy'e de gitmesini ve sonuçtan onu da haberdar ederek vadettiği desteğini bir an önce göndermesini istedi.

Cüdeyy gelip de Huyey'in mesajını ulaştırınca, ashâbı arasında oturmakta olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yüksek sesle tekbir getirmeye başladı. O'nun tekbirini duyan diğer Müslümanlar da tekbir getiriyorlardı. Ardından:

– Yahudiler savaşı tercih etti; harp ilan etmişler, buyurdu. Anlaşılmıştı; günlerdir bir karara bağlanması için beklenilen meselede Yahudiler, zor olanı tercih etmiş ve sonlarını kendi elleriyle hazırlamışlardı.

Resûlullah'a ağabeyi Huyey'in mesajını ulaştırır ulaştırmaz Cüdeyy, soluğu Abdullah İbn Übeyy'in yanında almıştı. Münafıkların reisi, bir grup dostuyla birlikte evde oturuyordu. Tam içeri girip konuşmaya başlamıştı ki, sokakta yükselen bir münadinin sesiyle irkildi; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbını Benî Nadîr'e karşı savaşa çağırıyordu.

Daha söze başlayıp maksadını ifade etmeye yeni başlamıştı ki, İbn Übeyy'in kapısının şiddetle açıldığı ve içeriye onun oğlu Abdullah'ın koşarak girdiği görüldü. Resûlullah'ın münadisini duyar duymaz oğul Abdullah, bir çırpıda gelmişti ve zırhıyla kılıcını kaptığı gibi davet edildiği yere doğru koşturuyordu.

Münafıkların başını çeken bir evde bile, Resûlullah'ın emrine bu kadar sadık birisinin varlığı Cüdeyy'i ciddi ciddi endişelendirmişti. Babası bir kenarda oturuyor ve oğlunun bu çıkışına 'dur' bile diyemiyordu! Aslında bu, İbn Übeyy'den fayda gelmeyeceğinin müşahhas bir göstergesiydi. Gözü iyice korkmuş olarak hızlı adımlarla yeniden Benî Nadîr yurduna yöneldi.

Onun heyecanla gelişini görünce Huyey'i de heyecan basmıştı ve hemen sordu:

– Ne oldu? Ne haberler getirdin?

– Haberler kötü, diye mukabelede bulundu Cüdeyy. Ardından da:

– Gönderdiğin mesajı iletir iletmez Muhammed, tekbir getirdi ve ardından da, "*Yahudiler savaş ilan etmişler.*" diye seslenmeye başladı. Ardından hemen İbn Übeyy'e gittim ve durumu ona da haber verdim; ancak bu sırada, Benî Nadîr'e karşı savaşmaya davet için seslenen Muhammed'in münadisinin sesi duyulmaya başlamıştı bile.

– Peki, İbn Übeyy'in cevabı ne oldu, diye merakla sordu Huyey.

– Ondan bir hayır geleceğini sanmıyorum, dedi kardeş Cüdeyy. Tavırlarıyla, sözünde durmayacağını ifade etmişti zira. Bir de İbn Übeyy'in:

– Ben, Gatafânlı dostlarıma haber salayım ki gelip sizinle birlikte kalelerinize girsin ve size yardımcı olsunlar, dediğini anlattı ona.

Mesele açıklığa kavuşmuştu; yine Sellâm haklı çıkmıştı. Yıllar geçse de karekter değişmiyordu ve İbn Übeyy de, yine kendi karekte-

rinin gereğini sergilemiş, ümit verdiği insanları yine kendi hâllerine bırakıvermişti.

Benî Nadîr'e Hareket

Artık zaman, haddi aşıp anlaşmayı ihlâl eden ve üstüne üstlük otoriteye karşı isyan edip meydan okuyan Benî Nadîr'e karşı hareket etme zamanıydı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, Medine'de Abdullah İbn Ümmi Mektûm'u vekil bırakarak ashâbıyla birlikte Benî Nadîr yurduna yürüdü. İkindi namazını Benî Nadîr yurdunda kılacaktı.

Ashâbıyla birlikte Resûlullah'ın üzerlerine doğru gelmekte olduğunu görünce telaşlanan Benî Nadîr, bir taraftan taş ve oklarla mukabelede bulunmaya çalışırken diğer yandan da kalelerine doğru kaçışıyordu. O günün sonuna kadar da bu hâlleri devam edecekti.

Resûlullah için ağaçtan bir çadır kurulmuş, üzerine de Sa'd İbn Ubâde'nin gönderdiği çullar örtülmüştü. Müslümanlara hurma taşıma işini de Hz. Sa'd üstlenmişti.

Benî Nadîr'in, kendilerinden yardım bekledikleri bir başka Yahudi kabilesi olan Benî Kurayza, olup bitenleri seyrediyor ve meselenin dışında kalmayı tercih ediyordu. Ka'b İbn Esed sözünde durmuş ve Allah Resûlü'yle yaptıkları anlaşmaya sadık kalarak Huyey İbn Ahtab'ın taleplerine '*evet*' dememişti. Ümit ettikleri gibi ne asker ne de silah yardımı yapmaya yanaştılar.

Artık muhasara başlamıştı; ancak gün de sona ermişti. Yatsı namazının ardından Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ordunun başına Hz. Ali'yi bırakıp[169] yanındaki on kadar ashâbıyla birlikte, atına binmiş olarak Medine'ye geldi. Üzerindeki zırh duruyordu.

Sabah namazını yeniden Benî Nadîr yurdunda kılan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), çadırını namaz kıldırdığı yer olan *Hatme* mevkiine aldırdı ve kendisi de çadırın içine girdi. Çok zaman geçmemişti ki çadırın üstüne bir ok isabet ediverdi.[170] Demek ki çadır, atış

---

169 Hz. Ebû Bekir olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/367; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/322

170 Yahudiler arasında Azvek adında güçlü bir adam vardı ve bu adamın attığı ok, Efendimiz'in çadırına kadar ulaşmıştı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/372; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/322

alanı içinde bulunuyordu ve bunun üzerine yeri yeniden değiştirilip *Fadîh* denilen yere alındı.

O gün de akşam olmuştu ama iki bin kişilik kuvvetle kendilerine destek sözü veren ne Abdullah İbn Übeyy'den ne de onun müttefiki olan diğer insanlardan bir ses vardı. Benî Nadîr riske girmiş ve savaşla yüz yüze gelmişti ama İbn Übeyy, her zamanki gibi yine evinde oturmayı tercih etmişti. Ümitler giderek azalıyordu. Durumu değerlendiren Sellâm İbn Mişkem ve Kinâne İbn Suveyrâ, Huyey İbn Ahtab'a yaklaşarak:

– Geleceğini sandığın İbn Übeyy'in yardımı nerede, diye onu sıkıştırmaya başladılar. O da durumun farkındaydı; çaresizdi. Bir hırs uğruna maceraya girmiş ve güvenilmeyecek kimselerin boş vaatlerine kanarak insanları da aynı çıkmaza sürüklemişti. Boynunu bükerek:

– Ben ne yapayım, dedi önce. Bir lider olarak tükenmişliğin ifadesiydi bu cümle. Ardından da:

– Demek ki başımıza bir musibet yazılmış; çekeceğiz, diyordu. Belli ki, bilerek tercih ettiği yolda karşılaştığı olumsuz sonucu, kadere havale edip kendince teselli olmaya çalışıyordu. Ancak bu, bilinçli bir tercihti ve faturayı kadere kesmekle işin içinden sıyrılamayıp bedelini de ödeyecekti.

Kuşatma günlerce devam etti.[171] Tamamen içlerine kapanmışlardı ve sadece kalelerinin içinden dışarıya ok atıp taş fırlatıyorlardı.

Bir akşam vakti Hz. Ali gözlerden kaybolmuştu. Gelişi gecikince ashâb endişelenmiş ve durumdan Resûlullah'ı da haberdar etmek istemişlerdi:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. Uzun zamandır Ali'yi göremiyoruz! Resûlullah:

– Onu merak etmeyin; o size ait bir işle ilgileniyor, buyurdular.

Bu konuşmanın üzerinden çok zaman geçmemişti ki Hz. Ali çıkageldi. Meğer Hz. Ali, Efendimiz'in çadırını hedef alarak ok atan

---

171 Kuşatmanın altı gece, on beş gün, yirmi gece, yirmi üç gece ve yirmi beş gece sürdüğüne dair farklı bilgiler vardır. Farklı rivâyetler için bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/323

ve bu okunu da isabet ettiren *Azvek* adındaki gözüpek Yahudi'nin, yanındaki arkadaşlarıyla birlikte ve gecenin karanlığından istifade ederek Müslümanlara zarar vermek için kale dışına çıktığını görmüş, ava çıkan Azvek'i avlamak için gidip pusuya yatmıştı. Şimdi ise o, Azvek'i öldürüp geliyordu.

Efendiler Efendisi onun ifadelerine dayanarak, Hz. Ali'den kaçan Azvek'in arkadaşlarının peşinden *Ebû Dücâne* ve *Sehl İbn Huneyf*'i gönderdi. Onlar da gitmiş ve o gece, diğer fırsatçıları da bulup öldürerek geri gelmişlerdi.

Hurma Ağaçlarının Kesilmesi

Genel karakter itibarıyla Yahudiler, dünya malına karşı aşırı düşkün idiler ve onların bu zaafını bilen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, muhasaranın uzaması üzerine hurma ağaçlarının kesilmesini ve yaptıklarına mukabil onların da evlerinin ateşe verilmesini emir buyurdular. Hâlbuki O, savaş esnasında bile ağaçlara dokunulmamasını emrediyor ve tabiî hayata müdahale edilmemesini istiyordu. Demek ki buradaki maksadı farklıydı; anlaşılan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Yahudilerin hurma ağaçları ve evleri konusundaki zaaflarından istifade ederek direnişten vazgeçmelerini hedeflemişti.

Kesim işiyle ilgili olarak görevlendirdiği isimler *Ebû Leylâ el-Mâzinî* ve *Abdullah İbn Selâm*, gözde hurmalıklarına girip de onları kesmeye başlayınca kale içinden feryâd ü figân yükselmeye başlayıverdi. Maksat hâsıl oluyordu. Kadınlar çığlığı basıp çoktan elbiselerini parçalamaya başlamış, kendilerini yere atıp dövünerek çığlıklar koparıyor ve etraflarına lanet yağdırıyorlardı.

Onlar da şaşırmışlardı; Muhammedü'l-Emîn'den böyle bir davranışı onlar da beklemiyorlardı. Ancak durum değişmiş ve şimdi göz göre göre hurmalıkları kesilmeye başlanmıştı. Gidişattan rahatsız olanların başında Sellâm İbn Mişkem geliyordu ve bir çırpıda soluğu Huyey İbn Ahtab'ın yanında alacaktı:

– Ey Huyey, diyordu. Salkım salkım acve hurmaları kesiliyor! Hâlbuki bunlar, dikimden itibaren ancak otuz yılda meyve vermeye başlayan ağaçlar!

Huyey de şaşkındı; gözleriyle görmese inanmazdı ama her şey

gözü önünde cereyan ediyordu. Onun için önce Resûlullah'a haber gönderdi:

– Yâ Muhammed, diyordu. Yeryüzünde bozgunculuk yapmayı Sen yasaklıyordun; peki bu hurmalıkları niye kesiyorsun?

Onun bu sözleri, ashâb arasında da farklı anlayışların gelişmesine sebep olacaktı. Bir kısmı, bu hareketin bir yanlışlık ihtiva ettiğini düşünüp "*Ağaçları kesmeyelim.*" derken diğer bir kısmı ise, mala düşkün olan Yahudilerin bu manzarayı görüp de çılgına dönmeleri ve neticede muhasaradan vazgeçmeleri için böyle bir fiile tevessül etmenin daha sağlıklı olacağını düşünüyorlardı. Neyse ki Cibril-i Emîn'in soluğu imdatlarına yetişecek, gelen âyette şöyle denilecekti:

– O kâfirleri kızdırmak için herhangi bir hurma ağacı kesmiş iseniz veya kökleri üzerinde bırakmışsanız bu, hep Allah'ın izniyle ve o yoldan çıkmışları cezalandırmak için olmuştur.[172]

Demek ki meselenin iç yüzü çok farklıydı ve bütününe muttali olamadığı yerde bir mü'min, konuyu bütünüyle gören liderin söylediklerine itaat etmeliydi. Demek ki mesele, sadece Benî Nadîr'in zayıf noktasından hamle yapıp onları teslime mecbur etmek değildi. Aynı zamanda ümmet-i Muhammed adına bir itaat dersi hüviyeti de taşıyordu. Zaten sonuçları da alınmaya başlanmıştı. Çünkü çok geçmeden Huyey'den ikinci bir mesaj daha gelecekti:

– İstediğini Sana verecek ve yurdundan da çıkıp gideceğiz!

Ancak, şartlar değişmişti ve elbette artık, günlerdir devam edegelen olağanüstü ortamın beraberinde getirdiği hükümler geçerli olacaktı. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bugün için o şartları kabullenmek imkânsız; yalnız, silahlar dışında develerinizin yüklenebileceği kadar eşyanızı alıp gidebilirsiniz, buyurdu.

Huyey ağırdan alıyor ve Resûlullah'tan, kendileri adına savaş öncesindeki şartları kabullenmesini bekliyordu. Onun bu kadar ağırdan aldığını gören ve daha büyük bir musibete maruz kalacaklarından endişelenen Sellâm İbn Mişkem yine devreye girdi:

– Yazıklar olsun sana Ey Huyey! Bari, daha kötüsü başına gelip çatmadan bu şartları kabul et, dedi.

---

172 Haşr, 59/5

– Bundan daha kötüsü nasıl olabilir ki, diye mukabelede bulundu Huyey.

– Eli kılıç tutanların hepsi öldürülür; mal ve mülke el konulur ve çoluk çocuk da esir alınır! Hâlbuki bugün malımızın gitmesi bizim için daha ehvendir, diyordu Sellâm.

Ancak, Huyey yine bildiğini okuma taraftarıydı ve iki gün boyunca teklifi kabul etmeye bir türlü yanaşmadı.

Bu arada Benî Nadîr arasında ihtilaflar çoğalmış ve fikir ayrılıkları baş göstermişti. Aralarından *Yâmîn İbn Umeyr* ve *Ebû Saîd İbn Vehb* bir araya gelmiş, şunları konuşuyorlardı:

– Allah'a yemin olsun ki, O'nun beklediğimiz peygamber olduğunu sen de biliyorsun. Hiç olmazsa gel, Müslüman olalım da canımızla malımızı kurtaralım!

Kör bir inat uğruna hem ahireti hem de dünyayı kaybetmektense ikisini birden kazanmak kadar akıllıca bir hareket olamazdı ve arkadaşının teklifine diğeri de katılarak o gece gelip Müslüman oldular.

Her geçen gün durumları daha da kötüye giden Benî Nadîr'in baskılarına Huyey de dayanacak gibi değildi ve Allah Resûlü'ne yeni bir haber göndererek, silahlar hariç develerin taşıyabilecekleri kadar yükle yurtlarını terk etme teklifini kabul ettiğini açıkladı. Aynı zamanda bu, muhasaranın da sona erdiğini gösteriyordu.

Sürülme işlemine *Muhammed İbn Mesleme* mübaşeret ediyordu. Aralarında hâlâ ağır davrananlar vardı ve kendilerinin, Medineli bazı kimselerden alacakları olduğunu ileri sürüp ayak diremek istiyorlardı. Durumdan haberdar olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Öyleyse indirim yapıp peşin alın, buyurarak bu kapıyı da kapatmış oluyordu.[173]

---

173 Henüz faiz hakkında yasaklayıcı hüküm gelmediği için tefecilik yapan Benî Nadîr'e borçlanan sahabîler vardı. Üseyd İbn Hudayr da onlardan birisiydi; Ebû Râfi' Sellâm İbn Ebî Hukayk'tan, bir yıllığına seksen dinar borç almış ve bunun karşılığında yüz yirmi dinar borçlanmıştı. Henüz bir yıl dolmadan bu hadise patlak verip de Resûlullah'dan bu sözler şeref-sudûr olunca Hz. Üseyd, ana para olan seksen dinarı ödemek suretiyle borcunu kapatacak ve Ebû Râfi' de parasını

İçte Hüzün Dışta Şatafat

Derken, istemeye istemeye ve arkalarında sağlam bina bırakmamak için evlerini de yakıp yıkarak Benî Nadîr yurdunu terk etmeye başladılar. Kapı kollarına kadar evlerini yıkmışlardı. Çoluk çocuklarını da alarak yurtlarından öyle ayrılıyorlardı. Ancak dış görünüşleri itibarıyla hiç de sürülmüşe benzemiyorlardı; kadınlar en güzel elbiselerini giymiş, düğüne gidiyor gibi süslenmiş ve hevdeçlere kurularak güle oynaya bir yolculuğa çıkmışlardı. Belli ki, başlarına gelenler karşısında üzüntülerini belli edip de düşmanlarını (!) sevindirmek istemiyorlardı. Müslümanların yoğun oldukları bir mıntıkadan geçerken Ebû Râfi' Sellâm İbn Ebî Hukayk, devenin üzerindeki çulu kaldırarak:

– Biz bunu, dünyanın iniş çıkışı olarak algılıyoruz; her ne kadar hurmalıklarımızı burada bırakıp gidiyor olsak da biz, Hayber hurmalıklarının arasına gidiyoruz, diye aba altından sopa göstermeyi de ihmâl etmiyordu.

Eşyalarını, tam altı yüz deveye yüklemişlerdi. Kafile kafile geçip giderken def sesleri davullara karışmış, Medine semalarını neşidelerle şenlendirmeye çalışıyorlardı. Arkada bıraktıkları manzara, tam bir ibret vesilesiydi; Allah'ın Resûlü'nü bilip tanımalarına, risalet vazifesiyle serfiraz kılındığını yakînen görmelerine rağmen gerçeği göz ardı ediyor ve yok yere yurtlarını terk edip gidiyorlardı. Medine'yi, görünürde güle oynaya, ancak içleri kan ağlayarak terk eden Benî Nadîr Yahudilerinin ekserisi, Hayber'e gidip oraya yerleşecek ve bundan böyle, *Huyey İbn Ahtab*, *Sellâm İbn Ebî'l-Hukayk* ve *Kinâne İbn Suveyrâ* gibi önde gelenlerinin de aralarında bulunduğu Benî Nadîr, Hayber Yahudilerinin baş konuğu olarak ihtiram görecekti.

Her ne kadar onlar giderken böyle bir tavır sergilese de, beri tarafta Medine'de gizlenmeye devam eden münafıklar bu duruma çok üzülmüşlerdi.

Onlar bırakıp gittikten sonra gelen Cibril-i Emîn, çoğunlukla Benî Nadîr Yahudilerinin ikili davranışlarından, dünya malına karşı tutumlarından, kendilerini güçlü görüp de kalelerinin kendilerini

---

alıp Medine'yi terk edecekti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/372; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/324

koruyacağı zannıyla karşı çıkışlarından, münafıkların vaadine aldanıp da nasıl bir yanılgı içine düştüklerinden, dışarıdan bakıldığında birlik içinde yaşadıkları zannı veren bu insanların, aslında korku içinde geçen azap dolu yaşantılarından, kendilerini akıllı sanarak çıktıkları yolda akılsızlıklarının altında kalışlarından.. Hasılı dünya adına dünyevî her şeyden mahrumiyet yaşadıklarından bahseden Haşir sûresini getirecek ve bundan sonra söz konusu sûre, aynı zamanda *Benî Nadîr* sûresi diye de anılacaktı.

Benî Nadîr'in Arkada Bıraktıkları

Ektiğini biçen Benî Nadîr, her ne kadar tahrip olmuş olsa da büyük bir arazi, yanıp yıkılmış evler ve kılıç, kalkan ve zırh cinsinden savaş malzemesi bırakmıştı. Ancak bunlar, göğüs göğüse savaş cereyan edip de elde edilen ganimet cinsinden olmadığı için Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın talim ettiği şekliyle hepsini Allah için ayırmış ve tasarruf yetkisinin sadece kendisinde olduğunu bildirmişti.[174] Ortalık durulup da insanlar yeniden Medine'ye dönünce Efendimiz, yanına Sâbit İbn Kays İbn Şemmâs'ı çağırdı ve:

– Bana kavmini çağır, dedi. Hz. Sâbit:

– Sadece Hazreç'i mi yâ Resûlallah, diye mukabelede bulununca da:

– Hayır, Ensâr'ın tamamını, buyurdu Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem).

Bunun üzerine Hz. Sâbit, Ensâr'ı Resûlullah'ın yanına davet etti. Niye çağrıldıklarını merak ediyorlardı. Çok geçmeden Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ensâr'a seslenmeye başladı. Hamd ü sena ile başladı sözlerine, her zamanki gibi. Ardından da, içindekilerle birlikte yurtlarını bırakıp da buraya göç eden Muhâcirler konusunda bugüne kadar yapageldiklerinden dolayı takdirlerini ifade etti onlara. Daha sonra da şunları söylemeye başladı:

– Dilerseniz, Allah'ın Bana verdiği Benî Nadîr mülkünü Muhâcirlerle sizin aranızda da bölüştürebilirim! Ancak Muhâcir kardeşlerinizin elinde ne mal ve mülk ne de oturabilecekleri bir evleri var; onlar, bildiğiniz gibi sizin evlerinizde kalıp imkânlarınızdan istifade

---

174 Bkz. Haşr, 59/7

etmektedirler! İsterseniz, bunları sadece onlara veririm ve böylelikle de onlar, sizin evlerinizden çıkar ve bundan sonra kendi imkânlarıyla baş başa kalırlar!

Her ne kadar ifadeler yumuşak ve teklif makul gözükse de Resûlullah'ın bu sözleri Ensâr'ı endişelendirmişti. Acaba, kardeşlerini ağırlama konusunda kendilerinde bir kusur mu görülmüştü! Bir aralık göz göze geldiler ve hiç vakit geçirmeden Evs ve Hazreç adına Sa'd İbn Muâz ile Sa'd İbn Ubâde öne çıkarak şunları sıralamaya başladı:

– Yâ Resûlallah! Bilâkis onların hepsini Muhâcir kardeşlerimizin arasında taksim et! Hatta dilersen, bizim mallarımızdan da alıp onlar arasında paylaştır; ancak, onları bizden ayırma ve yine onlar bizimle birlikte kalmaya devam etsinler!

Daha dudaklarından bu cümleler dökülmemişti ki Ensâr'ın bulunduğu yerden şu sesler yükselmeye başladı:

– Evet, biz de aynı şekilde düşünüyoruz; razı olduk ve kabul ettik yâ Resûlallah!

Göz dolduran bir manzaraydı bu; demek ki cemiyet kıvam tutmuş ve davanın istikbale taşınması adına gerekli olan kıvam da yakalanmıştı. Allah ve Resûlü'nü razı edecek bir davranıştı aynı zamanda bunlar. Hizmette en önde koşturanlar ücret söz konusu olduğunda gerilerin de gerisine çekiliyor ve kendi nefislerine başkalarını tercih ediyorlardı. Zaten bu, Allah ve Resûlü'nün istediği bir keyfiyet değil miydi?

İşte bu keyfiyet, semalar ötesini de harekete geçirecek ve Cibril-i Emîn'in getirdiği mesajda Allah (celle celâluhû), onlar için şu ifadeleri kullanacaktı:

– Bunlardan önce Medine'yi yurt edinip imana sarılanlar ise, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi besler, onlara verilen ganimetlerden ötürü içlerinde bir kıskanma veya istek duymazlar. Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler. Her kim nefsinin hırsından ve mala düşkünlüğünden kendini kurtarırsa, işte felah ve mutluluğa erenler onlar olacaklardır.[175]

---

175 Haşr, 59/9

Diller gönülden geçenlere tercüman olmuş; yapılanlar Allah'ı memnun etmiş ve olup bitenlere Resûlullah da sevinmişti. Ellerini açtı ve daha oracıkta:

– Allah'ım! Ensâr'a da, onların çocuklarına da merhamet et, diye dua etmeye başladı.

Bundan sonra da, Benî Nadîr'den arta kalan ve savaşsız elde edildiği için '*fey*' denilen malları Muhâcirler arasında paylaştırmaya başladı. İstisna olarak Ensâr'dan, imkânları olmadığı için sadece *Sehl İbn Huneyf* ve *Ebû Dücâne*'ye taksimde pay verilmişti. İbn Ebi'l-Hukayk'ın meşhur kılıcını da *Sa'd İbn Muâz*'a vermişti.

İkinci Bedir

Uhud'dan ayrılırken Ebû Süfyân:

– Sizinle bizim aramızda yeni buluşma nokta ve zamanımız, gelecek yılın başında ve Bedir'de olacaktır; orada buluşur ve orada kozlarımızı paylaşırız, diye seslenmişti. Onun bu çıkışına mukabil Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Süfyân'a cevap vermekte olan Hz. Ömer'e seslenerek:

– Allah'ın izniyle olur, de diye tembihlemiş, o da Resûlullah'ın mesajını gür sesiyle Ebû Süfyân'a ulaştırmıştı.

Söz senet demekti ve konuşulan zaman geldiğinde yerine getirilmesi gereken bir vazifeyi ifade ediyordu. Verdiği sözü yerine getirmemek, büyük bir zaaf demekti. Hele böylesine gergin bir zeminde, Uhud gibi önemli bir dönemecin intikamını alma adına geri adım atmanın imkânı olamazdı. Şimdi ise zaman yaklaşmış ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, ashâbını bu meydana hazırlamaya başlamıştı; yeniden Bedir'e gidilecekti.

Beri tarafta Ebû Süfyân, teklif kendisinden gelmiş olmasına rağmen sözünün altında eziliyor ve vakit yaklaştıkça gitmemek için nasıl bir bahane bulabileceğini düşünüyordu. Açıktan 'gitmeyelim' de diyemediği için görünürde Bedir'e gitme temayülü gösteriyor; ancak içten içe de bu yoldan nasıl dönebileceğinin planlarını yapıyordu. Etraftaki kabilelerin de desteğini alarak Mekke'de büyük bir ordu hazırladığının haberini yaymak istiyordu ama içten içe, Efendimiz ve Müslümanların da bu işten vazgeçmelerini gönülden arzu

ediyor; bunun için de kendisinin daha güçlü bir ordu ile üzerlerine geleceğini ima edip vazgeçen tarafın, kendisi değil de Müslümanlar olmasını istiyordu. Aynı zamanda o gün için rahmetten mahrum kalan Mekke, kıtlıktan kıvranıyordu ve bu durumda savaşa çıkmak yeni bir yıkım anlamına geliyordu.

Bu arada *Nuaym İbn Mes'ûd* Mekke'ye gelmiş ve Ebû Süfyân ve arkadaşlarına, Medine'deki hareketlenmenin haberini getirmişti. Onun gelişini fırsat olarak gören Ebû Süfyân, Medine ordusunu bu niyetlerinden vazgeçirme karşılığında kendisine yirmi deve vereceğini vadetmiş ve bu develeri de, *Süheyl İbn Amr*'ın kontrolüne vereceğini söylemişti. Kaliteli bir deveyi de peşin olarak ona tahsis etmiş ve Medine'ye giderek Müslümanların gözünü korkutmasını istemişti.

Nuaym'ın yapacaklarından o kadar emindi ki Kureyş'e dönen Ebû Süfyân Kureyşlilere şöyle seslenecekti:

– Ashâb-ı Muhammed'i Bedir'e çıkmaktan alıkoymak için Nuaym İbn Mes'ûd'u gönderdik; o bunun için gayret gösterecek! Ancak yine de biz yola çıkalım ve bir-iki gece yürüdükten sonra durur, geri döneriz. Böylelikle yoldan dönen biz değil de onlar olmuş olur ve gelişmeleri kendi lehimize çevirmiş oluruz. Şâyet her şeye rağmen onlar gelirse, bu yılın kıtlık yılı olduğunu ifade eder ve bu buluşmayı bereketli başka yıllara atarız.

– Ne kadar güzel düşünmüşsün, diyorlardı Ebû Süfyân'a. Demek ki bu, herkesin kabulüydü ve Kureş'in bu tepkisi, Ebû Süfyân'ı tasdik anlamına geliyor.

Beri tarafta, peşin olarak aldığı devenin üzerinde Medine'ye dönen Nuaym İbn Mes'ûd, hemen faaliyetlere girişmiş ve Ebû Süfyân'ın büyük bir ordu toplayarak Bedir'e çıkmak üzere olduğunun haberlerini çoktan yaymaya başlamıştı. Bunu duyan Yahudi ve münafıkların keyfine diyecek yoktu:

– Muhammed, bu ordunun elinden kurtulamaz, diyor ve kuvve-i maneviyeyi bozmaya çalışıyorlardı. O kadar ki, onların bu faaliyetleri Allah Resûlü'nü de endişelendirmişti. Huzura gelen Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. Şüphe yok ki Allah, din-i mübinine sahip çıkacak ve onun müntesiplerini galip getirecek; Nebisini de

aziz kılacaktır. Hâlbuki biz, Kureyş ile bir hususta karşılıklı anlaştık ve asla verdiğimiz sözden vazgeçmek istemeyiz. Hem sonra bunu korkaklık olarak algılarlar. En iyisi Sen, oraya doğru yürü. Allah'a yemin olsun ki bunda bir hayır vardır.

Allah'ın Resûlü'nü sevindiren manzaraydı bu ve şunları söyledi:

– Nefsim yed-i kudretinde olana and olsun ki, benimle birlikte kimse gelmese bile Ben, yola çıkacak ve randevu yerine mutlaka gideceğim!

Derken Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bin beş yüz kişilik bir ordu ile Medine'den yola çıktı. Yerine Medine'de Abdullah İbn Revâha'yı bırakmıştı. Ordu içinde on tane at vardı. Sancağı Hz. Ali taşıyordu.

Ayakları geri gitse de Ebû Süfyân da çıkmıştı yola. Yanında iki bin kişilik bir ordu vardı. Aralarında elli tane de atlı süvari bulunuyordu. Yürüyordu ama içinde kendisini yiyip bitiren bir korku vardı. Yoldan geri dönmek genel kabul olsa da, bu kadar kalabalıkla yola konulunca şartlar değişir ve insanlar dönmekten vazgeçerlerse ne yapacaktı. Onun için *Merr-i Zahrân* denilen yere gelip de *Mecenne* suyunun başında konakladıklarında, ne yapıp edip bu orduyu geri çevirmenin gerekliliğini düşünüyordu Ebû Süfyân. Göz göre göre ve sonucu belli olan bir zemine gitmek intihar olurdu. Zira Bedir ve Uhud'daki manzaralar zihinlerinde hâlâ canlıydı. Dinlenme işi bitip de ordu ayaklandığında:

– Ey Kureyş topluluğu! Haydi, geri dönün, diye bir ses duyuldu Ebû Süfyân'ın bulunduğu yerden. Görmüyor musunuz, bu yıl her tarafı kıtlık kasıp kavuruyor; en iyisi bugün geri dönüp bolluk ve yeşilliğin olduğu, hayvanlarımızın da yeşilliklerden yiyip bize bol süt verdikleri gelecek yıllarda savaşırız. Bu kıtlıkta savaş mı olur! Ben dönüyorum; haydi, sizler de dönün!

Mekke ordusunun zaten beklediği bir sesti bu ve hiç kimseden itiraz gelmeden Mekke'ye geri dönüldü. Bu kısa yolculukları sırasında '*sevîk*' adını verdikleri undan yapılan bir çeşit çorba tükettikleri için yoldan dönen bu orduya kendileri, sevîk içen ordu manasında '*ceyşü'l-sevîk*' demişlerdi.

Medine'deki durum çok farklıydı. Ashâbıyla birlikte çoktan yola

çıkan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), birkaç günlük yolculuktan sonra ve Zilkâde ayının ilk hilaliyle birlikte Bedir'e kadar gelmişti. Her yıl olduğu gibi Bedir'de yine panayır kurulmuş ve büyük gruplar hâlinde insanlar, ellerindeki emtiayı kaptığı gibi ticaret maksadıyla buraya kadar gelmişti.

Mekke ordusu ise gelmemişti. Buna rağmen Efendimiz, ashâbıyla birlikte burada tam sekiz gün onları bekleyecekti.[176]

Panayırın çoğunluğunu Efendimiz ve ashâbı oluşturuyordu. Bir aralık Allah Resûlü'nün yanına, Veddân gazvesinde O'nunla anlaşma yapan *Mahşî İbn Amr* geldi; her hâlinden şaşkınlık okunuyordu. Nihâyet:

– Yâ Muhammed, dedi. Sen bu kuyuların başına Kureyş ile karşılaşmak için mi geldin? Hâlbuki bize anlatılanlara göre sizin, hepiniz öldürülmüştü ve işiniz de bitmişti! Hâlbuki panayırın çoğunluğu sizlerden oluşuyor!

Demek ki Hicaz'da sürekli bir propaganda yürütülüyordu. Anlaşılan açıktan cepheye gelemeyenler, yine perde arkasına geçmiş ve psikolojik bir savaş yürüterek akılları bulandırmak istiyorlardı. Mahşî'nin tepkileri böylesine yoğun bir bilgilendirmenin etkisinde kaldığını gösteriyordu. Öyleyse düşmanın silahıyla silahlanmak gerekiyordu ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şunları söyledi ona:

– Buna rağmen şâyet istersen, sizinle aramızdaki anlaşmayı da feshedebiliriz!

Hiç beklemediği bir tepkiydi bu, Mahşî'nin. Zaten zihnen bir çatışma yaşıyordu; nasıl olmuştu da, '*bitti*' denilen insanlar bu kadar zinde olabilmiş, Ebû Süfyân'ın bile gözünü korkutarak ona geri adım attırabilmişti! Bitmek bir yana her geçen gün güçlenerek yürüyen bir kervan vardı ortada. Zaman, neyin yalan neyin hakikat olduğunu ortaya çıkarmıştı. Öyleyse göz göre göre maceraya kapılmanın anlamı olamazdı ve:

---

176 Bir taraftan da panayırın hakkı veriliyor ve alışveriş yapılıyordu. Çünkü ashâb-ı kirâm, böyle bir sonuçla karşılaşacaklarını tahmin etmiş ve yolculuklarını bu şekilde de değerlendirerek iki türlü kazanç elde etmeyi hedeflemişlerdi. Ticaret adına o kadar uygun bir zemin bulunmuştu ki Hz. Osman gibi sahabîler, o gün bir dinar karşılığı olarak bir dinar kazanmış ve böylelikle yüzde yüz bir kazanç elde etmişlerdi. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/384; İbn Sa'd, Tabakât, 2/60

– Hayır, bizim böyle bir derdimiz yok! Bilâkis biz, Sana el uzatmaktan içtinab eder ve aramızdaki anlaşmaya sadık kalır, onu asla bozmayız, dedi Mahşî.

Mahşî'nin tepkisi, Bedir'e gelmenin ne kadar önemli olduğunu gösteriyordu. Aleyhte kurulan tuzaklardan haberdar olunmuş ve hâl diliyle karşı taraf bilgilendirilirken bir yanda da yüreklerine korku salınmıştı. İnsanlar, duyduklarından ziyade görüp duyduklarına itibar ederlerdi ve işte Bedir'de, gözlerle kulaklara aradıkları bu mesajlar veriliyordu.

Şimdi sıra, sağ salim olarak Medine'ye dönmeye gelmişti. Derken Resûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla birlikte Bedir'den ayrılıp Medine'nin yolunu tuttu.

Bu Dönemde Yaşanan Diğer Gelişmeler

Diğer taraftan tebliğ ve irşad alanı her geçen gün daha da genişliyor ve yeni yeni muhataplara ulaşılıyordu. Bunun için dil öğrenmek gerektiğinde dil öğreniliyor, bir yere elçi olarak gitmek gerektiğinde de '*vazife*' deyip yola düşülüyordu. Başkalarının yapacakları tercümelere itimat edemediği için *Zeyd İbn Sâbit* kısa sürede *İbrânice* öğrenecek ve istenildiği zaman neler yapılabileceğini fiilen göstermiş olacaktı.

Bu sıralarda Medine'de doğum ve ölümler de vardı; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâb, Hz. Ali ile Fâtıma Validemizin oğulları Hz. *Hüseyin*'in doğumuyla sevinirken, Rukiye Validemizin Hz. Osman'dan olan küçük emaneti *Abdullah* ile Ümmü Seleme Validemizin kocası *Ebû Seleme* de bu sıralarda vefat etmiş ve bu doğum sevincine hüzün katmıştı.

Yolculuk hâllerinde dört rekâtlı farz namazların ikişer rekât olarak kılınabileceği ruhsatı yine bu zaman zarfında ve uygulanmaya başlanmıştı.

Zina ve recm hükümlerinin Yahudilerle konuşulması da bu sıralarda gerçekleşmişti.

Arazi paylaşımı ve fey hükümlerinin tanzimi de bu tarihlere rastlayacaktı.

Efendimiz'in İffet Eğitimi ve Ensâr Mantığı

Allah Resûlü'nün yanına bir delikanlı gelmişti:

– Yâ Resûlallah, diyordu. Mahcuptu; duygularının baskısı altında olduğu her hâlinden belliydi. Bir şeyler demek istiyordu ama bir türlü cesaretini toplayıp da maksadını söyleyemiyordu. Ancak Rahmet Nebisinin şefkat dolu bakışlarına muhatap olunca kendini toparlayabilmişti; yüzü kızarmış, şunları söylüyordu:

– Zina konusunda bana izin verir misin!

Onun bu sözünü duyanlar üzerine yürümüş ve çoktan sıkıştırmaya başlamışlardı:

– Şunun yaptığına bak! Olacak şey değil, türünden sözler sarfediyorlardı! Bir anda sesler yükselmeye başlamış ve ortalık buz kesivermişti! Buzları çözen sesin sahibi yine Resûlullah'tı:

– Onu yanıma yaklaştırın, buyurdu ve bunun üzerine delikanlı Cüleybib, Allah Resûlü'nün yanına kadar geldi. Şefkatle başını sıvazladığı bu delikanlıyı Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) dizinin dibine oturtacak ve soracaktı:

– Böyle bir işin, annenle yapılmasını ister misin?

Tüyleri diken eden bir soruydu ve yerinden fırlarcasına Hz. Cüleybib:

– Allah (celle celâluhû) beni Senin yoluna kurban etsin; vallahi de, hayır yâ Resûlallah, dedi. Zaten Resûlullah da böyle bir cevap bekliyordu:

– İşte, diğer insanlar da anneleriyle böyle bir fiilin yapılmasını istemezler, diye mukabelede bulundu ve arkasından yine sordu:

– Peki, böyle bir şeyi senin kızınla yapmalarından hoşlanır mısın?

Hiç beklemediği bir soruydu; utancından yerin dibine girecek gibiydi ve başını kaldırıp:

– Yoluna kurban olayım; vallahi de hayır yâ Resûlallah, diyebildi. Şefkat nazarlarını üzerinden ayırmayan Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri:

– İşte, hiç kimse kızlarıyla böyle bir işin yapılmasından hoşlanmaz, diyordu. Yeniden sordu:

– Kız kardeşinle böyle bir işin yapılmasını hoş karşılar mısın?

Her bir soru, yüreğine ok gibi saplanıyordu; bin pişman olmuştu ve hemen:

– Kurbanın olayım; vallahi bundan da hoşlanmam yâ Resûlallah, diye mukabelede bulundu. Tekrar aynı şeyi söylüyordu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hiç kimse, kız kardeşiyle böyle bir fiilin yapılmasını hoş karşılamaz!

Soruların arkası geliyordu:

– Birisinin, senin halanla böyle bir işi yapmasını ister misin?

Belli ki aklını ve kalbini tatmin etmeden kendisini yanından ayırmayacaktı; onun şahsında aynı zamanda koskoca bir ümmeti eğitiyordu! Hz. Cüleybib aynı tepkiyi verecekti:

– Canım yoluna kurban olsun; hayır istemem yâ Resûlallah!

Resûlullah'ın hükmü yine aynı istikametteydi:

– İşte diğer insanlar da, kendi halasıyla böyle bir günahın irtikâbını istemez!

Sıra son soruya gelmişti:

– Peki, böyle bir günahın senin teyzenle yapılmasına ne dersin?

Cüleybib kalıptan kalıba giriyordu; içinde fırtınalar kopuyordu! İyi ki gelip durumu Allah Resûlü'ne intikal ettirmişti; mahcubiyetinin yerini artık huzur dolu bir duruş alıyordu! Vech-i mübareklerine baktı ve:

– Hayır, yâ Resûlallah! Yoluna kurban olayım; böyle bir işi hiç ister miyim, dedi. Yine son noktayı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) koyuyordu:

– İşte, insanların hiçbiri de, teyzeleriyle böyle bir günahın işlenmesine rıza göstermez!

Bundan sonra onu daha da yanına yaklaştıracak olan Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), mübarek ellerini omuzlarına koyacak ve Hz. Cüleybib için şöyle dua edecekti:

– Allah'ım! Onun günahlarını Sen affet! Kalbini tertemiz kıl ve iffetini de masûn eyle!

Bu kadar yakınına gelip de nebevî duaya mazhar olan Hz. Cüleybib, o andan itibaren insanların en iffetlileri arasındaki yerini alacaktı.

Ancak Sultan-ı Resul Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir adım daha atacak ve gidip Hz. Cüleybib için Ensâr'dan birinin kapısını çalacaktı:

– Kerimen filanı talep ediyorum, diyordu. Sevincinden Ensâr'ın ayakları yerden kesilmişti; kapısına kadar gelen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kızını istiyordu! Hemen:

– Elbette, yâ Resûlallah, diye mukabelede bulundu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) durumu tashih etmek zorunda kalmıştı; döndü ona ve:

– Ben onu kendim için istemiyorum, dedi. Bu sefer Ensâr:

– Peki, kimin için yâ Resûlallah, diye sordu. Efendimiz:

– Cüleybib için, buyurdu. Cüleybib'i tanıyordu Ensâr; ancak o, beklediği gibi bir soylu aile geleneğine sahip olmadığı gibi aynı zamanda o güne kadar sıra dışı hareketleriyle bilinen birisiydi. Onun için tereddüt geçirdi Ensâr ve:

– Bir de annesiyle istişare edeyim, yâ Resûlallah, diyerek müsaade istedi.

Efendimiz'in de oluruyla birlikte doğruca evine gelen Ensâr, hanımına yaklaşıp:

– Resûlullah, senin kızına talip; onu istiyor, dedi. Kadının sevincine diyecek yoktu ve hemen:

– Bu ne büyük lütuf; elbette olur, diye karşılık verdi. Buraya kadar her şey normaldi; ne zaman ki Ensâr:

– Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisi için istemiyor; onu Cüleybib için istiyor, dediğinde işler bir anda değişiverdi. Kadın şöyle cevap verdi:

– Ne? Cüleybib mi dedin? Bula bula Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu mu bulmuş; hâlbuki biz onu, filan ve falana bile vermedik! Hayır! Allah'a yemin olsun ki onu Cüleybib'le nikâhlayamazsın!

Bunlar, zaten Ensâr'ın da beklediği tepkilerdi ve Resûlullah'a durumu haber vermek üzere ayağa kalkıp tam kapıdan dışarı çıkmak üzereydi ki, içeriden:

– Beni sizden kim istiyor, diye bir ses geldi. Bu sesin sahibi, Resûlullah'ın Hz. Cüleybib için talep ettiği kızlarından başkası değildi! Döndü ve durumu ona da haber verdiler. Kızlarının mantığı çok farklıydı; önce onlara şu soruyu sordu:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sizden bir talepte bulunuyor da siz onu geri çeviriyorsunuz, öyle mi?

Zihinlerde şimşek çaktıran bir soruydu bu; ancak o, bununla da yetinmeyecek ve onlara:

– Allah ve Resûlü herhangi bir meselede hüküm bildirdikten sonra, hiçbir erkek veya kadın müminin, o konuda başka bir tercihte bulunma hakları yoktur. Kim Allah'a ve elçisine isyan ederse, besbelli bir sapıklığa düşmüş olur,[177] meâlindeki âyeti okuyacak, arkasından da:

– Şâyet O (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu uygun görmüşse, bu nikâha siz de 'olur' deyin ve beni ona verin; çünkü Allah (celle celâluhû) asla beni zayi etmeyecektir, diyecekti.

Şimdi onlar, daha önce bu inceliği düşünemediklerine yanıyorlardı:

– Doğru söylüyorsun, dediler. Kızları kendilerini irşad etmişti ve fikirlerini anında değiştiren Ensâr, durumu Allah Resûlü'ne bildirmek için hemen yola çıkacaktı; huzura gelir gelmez, kızını kastederek:

– Senin rıza gösterdiğin konuda bizler de razıyız; o, sizindir; dilediğinizle evlendirin, diyordu. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) de:

– Ben bu işten razıyım, diyecek ve böylelikle Cüleybib'i evlendirecekti. Onun için şöyle dua ediyordu:

– Allah'ım! Onların üzerine sağanak sağanak hayır yağdır ve geçimlerini de geniş eyle!

Artık Hz. Cüleybib, Medine'nin en iffetli insanıydı![178]

Dûmetü'l-Cendel

İkinci Bedir'in üzerinden çok zaman geçmemişti ki, bu sefer de Şam taraflarından farklı haberler geliyordu. *Dûmetü'l-Cendel* deni-

---

177 Ahzâb, 33/36

178 Hz. Cüleybib'in şehadeti ve sonrasında Allah Resûlü'nün hassasiyeti konusunda bkz. Müslim, Sahîh, 4/1918 (2472); Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 3/136, 4/421, 422, 425, 5/256; Ahmed el-Bennâ, el-Fethu'r-Rabbânî, 22/219 vd.; Abdurrezzak, Musannef, 6/155-156 (10333); İbn Kesîr, Tefsîr, 3/490 vd.

len mekânda bazı kabileler bir araya gelmeye başlamıştı ve çetelerden müfrezeler kurarak Medine'ye saldırı hazırlıkları içinde bulunuyorlardı. İslâm aleyhinde yeni bir kıpırdanma daha söz konusuydu ve bu, Medine'yi tehdit ediyordu. Hatta yakınlarından geçen kervanlara saldırıp mallarına el koyuyor ve mallarını yağmalayarak masum insanlara zulmediyorlardı.

Hayırlı işlerin ne kadar da muzır mânileri vardı; dâhili ve harici bütün huysuz ruhlar peş peşe takılmış, âdeta aralarında anlaşmışçasına hayırlı işlerin önüne engel çıkarmaya çalışıyordu. Hâlbuki İslâm, insanların insanca yaşayabilecekleri bir zemini vadediyor ve bu zemini tehdit eden unsurları toplumdan temizlemeyi hedefliyordu. Bugün çözüm bulunmadığı takdirde yarın önü alınmaz problemleri beraberinde getirir ve daha büyük tahriplere kapı aralanırdı. Onun için her şeye rağmen Dûmetü'l-Cendel'e gidilmeli ve mesele yerinde çözülmeliydi.

Ancak Dûmetü'l-Cendel, o gün için iki önemli devletten birisi olan Rum diyarına yakın bir bölgede bulunuyordu. Onun için bazı insanlar, Resûlullah'a gelip de böyle bir yolculuğun, Rum meliki *Kayser*'i tahrik ederek büyük bir tehlike oluşturabileceğini ifade etme lüzumu duymuşlardı.

Asayiş ve sulhu temin etmek her şeyden önemliydi. Onun için Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'de *Sibâ' İbn Urfuta*'yı bırakarak bin kişilik bir ordu ile Medine'den yola çıktı. Durumun nezaketine binaen yanına, Uzreoğullarından *Mezkûr* adında bir delil almıştı; zira Mezkûr, dar geçitleri ve gizli yolları bilen bir insandı. Aynı zamanda bu yolculukta geceleri yol alıyor, gündüzleri ise dinlenmeyi tercih ediyorlardı.

Nihâyet kimsenin haberi olmadan bin kişilik ordu Dûmetü'l-Cendel denilen yere kadar geldi. Mezkûr:

– Yâ Resûlallah! Onların hayvanları şuralarda yayılıyor; Sen burada bekle, ben etrafa bir göz atayım, diyerek izin isteyince Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Olur, beklerim, buyurdu. Bunun üzerine Mezkûr, deve ve koyunların izini takip ederek etrafı kolaçan etti. Şer adına bir araya gelen bu insanlar batıya doğru ilerliyorlardı; hemen gelip Mezkûr, durumu Allah Resûlü'ne bildirdi.

Bunun üzerine Efendimiz, onların bulunduğu yere doğru hareket etti. Bin kişilik bir ordunun ansızın üzerlerine doğru geldiğini anlar anlamaz kaçışmaya başlayan çete, ne yapacağını şaşırmış, Dûmetü'l-Cendel'e çil yavrusu gibi dağılıvermişti. Sırra kadem basmışlardı. Daha içlere, hatta arazilerine kadar gidilmişti ama cesaret edip de karşılarına çıkan olmamıştı.

Efendiler Efendisi, Dûmetü'l-Cendel'de birkaç gün kaldı; etrafa müfrezeler gönderiyor, etrafı kolaçan edip duruma hâkim olmayı hedefliyordu. Her bir cihete giden müfrezeler, onların arkada bıraktığı deve sürüleriyle dönüyordu ama ortalıkta çeteden eser yoktu! Sadece Muhammed İbn Mesleme'nin gittiği tarafta bir adama rastlanmış ve o da yakalanarak huzura getirilmişti. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri ona, arkadaşlarının nereye gittiklerini sordu:

– Senin gelip de develerine el koyduğunun haberini alınca hepsi de kaçıp dağıldılar, diyordu adam. Fıtraten temiz birisine benziyordu ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona, İslâm'ın güzelliklerini anlatıp imana davet etti. Nihâyet o da, bu davete icabet ederek Müslüman oldu.

İslâm'ın ağırlığı hissettirilmiş ve onun üç beş çeteyle tehdit edilemeyeceği Şam cihetinde de gösterilmişti. Daha ilk adımla birlikte aleyhteki oluşumlardan haberdar olunuyor ve yerinde bastırma adına ansızın gelinip müdahale ediliyordu! Bu, daha sonraki çeteleşmeler adına büyük bir korku meydana getirecekti ve Allah Resûlü'nün, Şam'a beş günlük mesafedeki bu yere kadar bin kişilik bir ordu ile sessizce gelmiş olması, caydırıcılık açısından oldukça önemliydi. Şimdi maksat hasıl olduğuna göre geri dönme zamanıydı ve Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem), ordusuna hareket emri vererek yeniden Medine'ye yöneldi.

Her adımını değerlendiriyordu; yolda gelirken de *Uyeyne İbn Hısn el-Fezârî* ile anlaşma yaparak bir taşla çok kuş vurmayı hedefleyecekti. Zira bu, bir taraftan bölgeyi güvenlik çemberi içine almayı ifade ederken diğer yandan da bu taraftan gelmesi muhtemel tehlikelere karşı sağlam bir duvar anlamına geliyordu. Uyeyne'nin bulunduğu bölge, kuraklıkla karşı karşıya olduğundan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hayvanlarını otlatabilmesi için Medine yakınlarına kadar gelmelerine müsaade edecek ve böylelikle o ve kabi-

lesini İslâm'a daha da yakın hâle getirecekti. Zaten böyle bir dönemde birileriyle oturup anlaşma yapmak, aynı zamanda onların İslâm'a daha yakın durmalarını sağlayacak ve gittikçe etkinliğini artıran bu yeni oluşuma olan ilgilerini daha da artırıp Müslüman olmalarını kolaylaştıracaktı.

Benî Mustalık

Bir haber de Mustalikoğullarının bulunduğu yerden geliyordu.Benî Mustalık'in lideri *Hâris İbn Ebî Dırâr*, civarın kabileleri de işin içine çekerek bir ordu meydana getirmiş, Medine üzerine saldırı hazırlığı yapıyordu. Öncelikle haberin doğru olup olmadığı teyit edilmeliydi ve bunun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından *Büreyde İbn Husayb*'i görevlendirdi.

İstihbarat göreviyle yola çıkan Hz. Büreyde, sözü edilen yere geldiğinde büyük bir kalabalıkla karşılaştı; kendilerinden emin ve gururlu bir duruşları vardı. Onun gelişini görünce:

– Sen de kimsin, diye tepki verdiler. Endişelenmişlerdi. Ancak Hz. Büreyde:

– Sizlerden birisi, diye cevapladı önce. Zira bu görev için tayin edildiğinde o, gerektiğinde sözdeki esnekliği kullanma konusunda Resûlullah'tan izin istemiş ve O da, ümmetin selameti adına ona bu izni vermişti. Ardından şunları sıraladı:

– Şu adamın üzerine yürümek için bir araya geldiğinizi duyunca ben de çıkıp yanınıza geldim. Şâyet bu niyetinizde hâlis iseniz ben de gidip kavmimi ve bana itaat edenleri toplarım, hep birlikte tek bir yumruk olarak O'na saldırır ve kökünü keseriz!

Rahatlamışlardı. Tanımadıkları bir adamdı ama bunun ne önemi olabilirdi ki! Aynı düşmanı hedef almış bir adamdan ne zarar gelebilirdi! Onun için:

– Zaten bizler de bunun için bir araya geldik; o zaman elini biraz çabuk tut, dedi Hâris İbn Ebî Dırâr.

Maksat anlaşılmıştı; demek ki Resûlullah'a gelen haber doğruydu. Gerçekten de bu adamlar, Medine'ye saldırmak için bir araya gelmiş ve ciddi ciddi savaş hazırlığı yapıyorlardı. Ancak yine de ihtiyatlı davranmak gerekiyordu. Onun için Hz. Büreyde:

– Hemen şimdi gidiyorum; çok geçmeden kavmimden büyük bir grup ile birlikte buraya gelirim, diye seslendi onlara.

Sevinmişlerdi; hiç hesapta yokken bir adam gelmiş ve adamlarını da toplayarak kendilerine gönüllü katılma vaadinde bulunuyordu!

Beri tarafta Hz. Büreyde, en seri şekilde Medine'nin yolunu tutmuştu ve gerçekten de büyük bir grupla üzerlerine gelecek olan mü'minlere haberin doğruluğunu ulaştıracaktı. Haberi alır almaz Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hemen hazırlık emri verdi ve bir çıbanın daha başını ezmek için ordunun toplanmasını istedi.

Takvimler, hicretin altıncı senesinin Şa'bân ayını gösteriyordu. Derken Allah Resûlü, otuzu süvari olmak üzere ashâbıyla birlikte Mustalıkoğullarının bulunduğu tarafa yürüdü. Yerine Medine'de, *Zeyd İbn Hârise*'yi bırakmıştı.[179]

Gidilecek yerin yakınlığı dolayısıyla ve elde edilecek ganimetten pay koparabilmek için münafıklar, daha önceki savaşlardan farklı olarak bu ordunun içine katılmışlardı.

Halâık denilen yere gelindiğinde mola verilmişti. Bu sırada yanlarına, Abdülkaysoğullarından bir adam çıkageldi. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Kavmin nerede, diye sordu.

– Ravhâ'da diye cevapladı adam. Efendimiz tekrar sordu:

– Nereye gidiyorsun?

– Başka değil, sadece Sana gelip Sana iman etmek, getirdiklerinin hak olduğuna şehadet edip Seninle birlikte düşmana karşı savaşmak istiyordum, dedi adam.

Resûlullah'ın sevincine diyecek yoktu; yine mürde bir gönül Rabbiyle buluşmuş, Allah'a kul olma yoluna girmişti. Dudaklarından, hamd dolu şu cümle döküldü:

– Seni İslâm'la şerefyâb kılan Allah'a hamd olsun!

Adam:

– Allah için hangi amel daha sevimlidir, diye soruyordu. Elbette

179 Medine'de bırakılan kişinin Ebû Zerr veya Nümeyle İbn Abdullah el-Leysî olduğuna dair de rivâyet vardır. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/252; Kurtubî, el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân, 5/215

bu iş, sadece kelime-i tevhidi söylemekle sınırlı olamazdı ve bu bahtiyar gönül de, diliyle ikrar ettiği bu cümlelerin ardından yapması gerekli olan ilk işin ne olduğunu soruyordu.

– İlk vaktinde kılınan namaz, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Demek ki, imandan sonra en önemli mesele namazdı ve imanı tercih ettikten sonra bir mü'min, hep namazı kollamalı, vakit girer girmez de onu en kâmil manada eda etmeliydi.

Halâık'ın semeresi olan sahabî de alınarak yeniden yola çıkılmıştı. Karşılarına, düşman adına gözcülük yapan bir casus çıkmış ve ashâb da, yakalayarak onu huzura getirmişti. Resûlullah, düşman ordularının yerini ve ne türlü teçhizata sahip olduklarını sormuş, ancak bir cevap alamamıştı. Onun da Müslüman olmasını istiyordu; bunun için kendisine İslâm'ı anlatıp Allah'a kul olduğunu kabul etmesini istedi. Ancak adamın inadı tutmuştu ve ayağına kadar gelen bu teklifi kabule yanaşmıyordu.

Derken *Müreysî* denilen yere kadar gelinmişti ki, Medine'ye saldırmak için bir araya gelen düşman ordusu Allah Resûlü'nün üzerlerine doğru geldiğinin haberini aldılar. Büyük bir telaş içine düşmüşlerdi. Üstelik, gözcü olarak gönderdikleri adamları da yakayı ele vermişti! Şakası yoktu; göz göre göre üzerlerine büyük bir ordu geliyordu ve çok geçmeden savaşı göze alamayan bu kabileler kaçmaya başlamış, Hâris'i kendi adamlarıyla birlikte yapayalnız bırakıvermişlerdi!

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Müreysî'de konaklayıp hemen savaş hazırlıklarına başladı. Çok geçmeden ordu, saf düzenine geçmiş ve gelecek emri beklemeye durmuştu. Muhâcirlerin sancağını Hz. *Ebû Bekir*,[180] Ensâr'ınkini ise *Sa'd İbn Ubâde* taşıyordu.

Her zaman olduğu gibi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), savaşı tercih edenin kendisi olmadığını fiilen gösterecek ve bu insanların üzerine yürümeden önce onlarla konuşmayı deneyecekti. Bunun için yine Hz. Ömer'i seçmişti.

Derken Müreysî vadisi, Hz. Ömer'in gür sesiyle çalkalanmaya başladı:

---

[180] Muhâcirlerin sancağını Ammâr İbn Yâsir'e verdiği de söylenmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/405; İbn Kesir, Sîre, 3/297; el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/178

– Gelin; siz de '*Lâ ilâhe illallah*' deyin ve böylelikle mal ve canınızı koruma altına almış olun!

Sesin yankısı dağlara vurup ümitsizce geri dönerken, düşmanın bulunduğu yerden Resûlullah ve ashâb üzerine ok yağmaya başlayıverdi. Hâris'in niyeti belli olmuştu; savaş kaçınılmazdı. Gelen oklara karşılık Müslümanlar da ok atmaya başlamışlardı.

O günkü parola da:

– *Yâ Mensûr! Emit* idi. Cüveyriye Validemizin müşahedesiyle o gün düşman askerleri, İslâm ordusunu olduğundan daha büyük görürken Müslümanlar, düşmanı olduğundan daha az görüyorlardı. Aynı zamanda bu savaşta da kendini gösteriyordu; ne daha önce ne de daha sonradan kimsenin göremeyeceği insanlar yağız atların üzerinde buraya gelmiş Müslümanlara yardım ediyorlardı.

Karşılıklı ok atışları bir müddet devam ettikten sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbına, hep birlikte düşmanın üzerine taarruz emri verdi. Âdeta İslâm ordusu yekvücut olmuş Benî Mustalık üzerine yürüyordu. Böylesine bir duruşun önünde hangi güç durabilirdi ki! Çok geçmeden Benî Mustalık tamamen etkisiz hâle getirilmiş, savaşçıları esir alınarak yanlarında bulunan mallarına da el konulmuştu. Düşman ordusundan on kişi öldürülürken Ashâb arasından sadece *Hişâm İbn Subâbe* şehit olmuştu; onu da Ensâr'dan birisi yanlışlıkla öldürmüştü. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Hişâm'ın diyetinin ödenmesini emrederek onu, Hz. Hişâm'ın kardeşi Mikyes İbn Subâbe'ye teslim etti.[181]

Elde edilen esirler, iki yüz aileden oluşuyordu ve bunların üzerine *Büreyde İbn Husayb*; deve, koyun ve sığır cinsinden ganimet mallarının organizesi için de, Efendimiz'in azatlısı Hz. *Şukrân* görevlendirilmişti. Ganimetlerin dağıtılması işini ise *Mahmiye İbn Cez'* yürütüyordu.

---

[181] Resûlullah'ın verdiği hükme ve kardeşinin diyeti kendisine verilmesine rağmen Mikyes'in, kardeşini yanlışlıkla öldüren Ensâr'ın üzerine yürüyüp onu öldürdüğü, sonra da kaçıp Kureyş'e sığındığı ve Mekke'nin fethi gününde de mürted olarak öldürüldüğü ifade edilmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/859; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'-Eser, 2/196; İbn Kesir, Sîre, 3/298; İbn Hacer, el-İsâbe, 3/203; İbn Esîr, Usudu'l-Ğâbe, 3/78

Derken taksimat yapılmış ve ortada kalan bir kısım eşya da, talep edenlere ücret mukabilinde satılmıştı.

Reisleri olan Hâris'in kızı *Cüveyriye Binti Hâris*,[182] Sâbit İbn Kays İbn Şemmâs ve onun amca oğlunun hissesine düşmüş ve o da, dokuz okka altın karşılığında serbest bırakılma konusunda onlarla anlaşmıştı.[183]

Bu savaş ve bu esaret, hiçbir savaş ve esarete benzemiyordu. Ellerindeki imkânı kullanıp herkesi öldürebilirlerdi ama onlar, öldürmeyip esir almayı tercih etmiş, şimdi ise esirlerine yediklerinden yediriyor, giydiklerinden de giydiriyorlardı. Muhataplarındaki bu farkı görüp de bunun arkasında yatan sebebi öğrenen Hâris'in kızı Cüveyriye, üç gün önce gördüğü o unutulmaz rüyayı hatırladı ve çok geçmeden kelime-i tevhidi söyleyerek Müslüman oluverdi. Çünkü üç gün önce gördüğü rüyada, Medine'den doğan bir ay onun yanına kadar gelmiş ve sanki kucağına konuvermişti. Etkisinde kalmıştı kalmasına ama kimseye de anlatma cesareti bulamıyordu. Şimdi ise bu rüyanın gerçek olmasını umuyor, gelişmeleri merakla izliyordu.

Babasına rağmen Müslüman olan Hz. Cüveyriye, bütün cesaretini toplayarak Allah Resûlü'nün huzuruna girdi. Şefkat peygamberinden merhamet dileyecekti. Şöyle diyordu:

– Yâ Resûlallah! Ben, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Senin de O'nun Resûlü olduğuna şehadet eden Müslüman bir kadınım! Ben, bu insanların reisi Hâris'in kızı Cüveyriye Binti Hâris İbn Ebî Dırâr'ım. Başımıza ne hâllerin geldiğini biliyorsun! Ben, Sâbit İbn Kays İbn Şemmâs ile onun amca oğlunun payına düştüm. Ancak Sâbit, Medine'deki hurma bağlarından bir kısmını amca oğluna vererek beni aldı. Sonra da, esaretten kurtulabilmem için asla altın-

---

182 Hz. Cüveyriye'nin adının *Berre* olduğu ve ona Cüveyriye ismini Allah Resûlü'nün verdiği de rivâyet edilmektedir. Bkz. Müslim, Sahîh, 3/1687 (2140); Ebû Davud, Sünen, 2/81 (1503); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/258 (2334), 1/316 (2902), 6/429 (27461)

183 Hz. Sâbit, Medine'deki hurma bağlarından birisine karşılık amca oğlunun hissesini de kendi üzerine almış ve Hâris'in kızı Hz. Cüveyriye üzerindeki tasarrufu tamamiyle elde etmişti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/409; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/347

dan kalkamayacağım bir bedelle benimle anlaştı. Aslında buna beni o zorlamadı; bunu ben kabul ettim. Çünkü ben, bu konuda Senin bana yardımcı olacağını umuyordum; hürriyetimi elde edebilmem için bana yardımcı ol!

Büyük bir dikkatle Hâris'in kızı Hz. Cüveyriye'yi dinleyen Efendiler Efendisi ona:

– Bundan daha hayırlısını ister misin, diye sordu. Şaşırmıştı; heyecanla:

– O da nedir yâ Resûlallah, diye sordu. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Senin hürriyet bedelini Ben öder ve seni de nikâhım altına alırım, buyurdu.

Bundan daha büyük saadet olabilir miydi? Elinde avucunda ne varsa hepsini kaybeden ve üstelik hürriyetini de yitiren bir insanın önüne, dünya ve ukbanın saadet saraylarına giden kapılar açılmış ve o da, bizzat bu sarayın sultanı tarafından içeriye '*buyur*' ediliyordu; hem de beş kuruş bedel ödemeden! Evet ya, rüyası gerçek oluyordu. Hz. Cüveyriye de, böyle bir saadeti kaçırmayacak kadar iman dolu bir gönüle sahipti ve:

– Peki yâ Resûlallah! Kabul ediyorum, dedi.

Teklif kabul gördüğüne göre şimdi sıra, Sâbit İbn Kays ile görüşmeye gelmişti. Derken ona da haber gönderilmiş ve çok geçmeden Hz. Sâbit de huzura gelmişti. Efendimiz de, Hz. Cüveyriye'nin bedelini kendisine ödeyerek onu nikâhı altına almak istediğini bildirdi.

Hz. Sâbit'in gözlerindeki sevince diyecek yoktu. Belki de Allah Resûlü'nün maksadını anlamıştı. Tabii ya, Hz.Cüveyriye Benî Mustalık'ın reisi Hâris'in kızıydı ve elbette o, Resûlullah'a yakışırdı. Hemen:

– Annem babam Sana feda olsun yâ Resûlallah! Hiç karşılıksız O Senindir, dedi. Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yine de bu bedeli Hz. Sâbit'e ödeyecek ve önce Hz. Cüveyriye'yi hürriyete kavuşturacak sonra da onunla nikâh kıyacaktı.

Efendimiz'in bu evliliğinin haberi çok geçmeden ashâb arasında yayılmaya başladı. Haberi duyan her bir sahabî, elinin altındaki esire bakıyor ve:

– Resûlullah'ın akrabası, diyordu. Hiç beklemedikleri ve ummadıkları bir anda Benî Mustalık, Allah Resûlü'nün akrabası oluvermişti! Öyleyse Allah Resûlü'nün akrabaları nasıl esir olarak tutulabilirdi! Teker teker esirler serbest bırakılmaya başlanmış ve yine tarihte bir benzeri görülmeyen civanmertlik ortaya konulmuştu. O gün, sadece bu akrabalığın hatırına yüz aile hürriyete kavuşturulmuş ve bu kutlu yuvanın bereketinden istifade etmişlerdi. Amca kızı gelip de durumu kendisine anlatınca Hz. Cüveyriye Rabbine hamd edecek ve kendisi vesilesiyle kavmini esaretten kurtaran Allah'a şükredecekti.[184]

Esirlerin geri kalanları ise, yakınları tarafından bedelleri ödenmek suretiyle hürriyetlerine kavuşacaklar ve böylelikle Benî Mustalık esirlerinin tamamı serbest bırakılacaktı.

Müreysî Kuyusu

Bir tarafta bu gelişmeler olurken diğer yanda ashâbdan bir grup, su getirmek üzere Müreysî kuyusunun başına gitmişti. Müreysî, sığ bir kuyu idi ve ihtiyaçları olan suyu almak için kovalarını suyun içine salan Ensârdan *Sinân İbn Veber* ile Muhâcirînden *Cehcâh İbn Mes'ûd*'un ipleri birbirine dolanmış ve aralarında anlaşmazlık baş göstermişti. Kendini tutamayan Hz. Cehcâh, o öfkeyle arkadaşına bir darbe indirmiş ve bunun üzerine başı yarılan Hz. Sinân da:

– Yetişin ey Ensâr topluluğu, diyerek arkadaşlarını yardıma çağırmıştı. Durumun iyice gerildiğini gören Hz. Cehcâh da, aynı çağrıyla Muhâcirîn'e seslenecek ve o da arkadaşlarının kendi yardımına gelmelerini isteyecekti.

Önemli bir hadisenin gerçekleştiğini düşünen Ensâr ve Muhâcir, pür telaş sesin geldiği yere yöneldiler. Ortam çok gergindi; yok yere çıkan küçük bir kıvılcım, büyük bir fitneyi ateşlemek üzereydi. Kılıçlar çekilmiş, saflar da belirginleşmişti. Bunca gelişmeden sonra

---

[184] Yıllar sonra Hz. Âişe Validemiz, Hz. Cüveyriye'nin ne kadar hayırlı bir insan olduğunu anlatırken, "Onun kadar kavmine faydalı birisini bilmiyorum." diyecek ve Efendimiz'le nikâhının hatırına kavminden yüz ailenin hürriyete kavuşturulduğunu söyleyecektir. Bkz. Ebû Davud, Sünen, 4/22 (3931); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/277 (26408); Hâkim, Müstedrek, 4/28 (6781); Beyhakî, Sünen, 9/74

sanki yeniden eski günlere dönülmüş, yüzyıllar süren savaşları hatırlatan bir uçurumun kenarına gelinmişti.

Durumdan haberdar olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) derhal olay mahalline geldi. Celallenmişti ve:

– Cahiliyeden kalan bu çağrının anlamı da ne, diye sordu. Anlatılanları dinleyince, yine küçük bir yanlışın büyük bir olaya kapı aralamak üzere olduğunu gördü. Belki de Allah (celle celâluhû), aralarında Resûlullah var iken, uhuvvet adına saflarını perçinlemeyi murat buyurmuştu. Böyle durumlar patlak verecekti ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) olaya müdahale edecek ve benzeri durumda Müslüman'ın nasıl davranması gerektiğini fiilen gösterecekti. Şöyle seslendi:

– Artık böyle davranmayı bir kenara bırakın! Çünkü o, kokuşmuş ve köhne bir çağrıdır. Aksine kişi, zalim de olsa mazlum da olsa kardeşine yardım etsin! Eğer zalim ise, onu zulmünden vazgeçirir; mazlum ise, bu durumda onun yardımcısı olur!

Demek ki her iki tarafın da yardıma ihtiyacı vardı. Onun için Ensâr ve Muhâcirîn gidip kendi adamlarıyla konuşmaya başladılar. Aralarında Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dururken hislerle hareket etmek doğru değildi. Din nasihatten ibaretti ve şimdi de bu nasihate ihtiyaç vardı. Görüşmeler semere vermiş ve Hz. Sinân da Hz. Cehcâh da yaptıklarına bin pişman olmuşlardı. Hatta başı yarılan Hz. Sinân, hakkından feragat etmiş ve Hz. Cehcâh'ı affettiğini söylemişti. Her şey durulmuş ve mesele yeniden tatlıya bağlanmıştı.

Müreysî kuyusunun başında bunlar olup biterken diğer yanda *Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl*, kendisi gibi on tane yakın arkadaşıyla birlikte oturmuş durum değerlendirmesi yapıyordu. Aralarında, o gün için yaşı henüz küçük olan *Zeyd İbn Erkam* da bulunuyordu. Öfkeden damarları çıkmış, burnundan soluyordu. O güne kadar biriktirdiği muzmeratını döküyor ve şöyle diyordu:

– Vallahi, ömrümde böyle bir gün görmedim. Vallahi de bunların bir gün başıma geleceğini biliyordum! Ancak kavmim bana baskın geldi; beni başlarına kral yapsalardı ya! Şimdi baksanıza, kendi ülkemizde bize üstünlük sağlayıp, üstünlüğümüzü de yok sayarak bizi hor ve hakir görüyorlar! Vallahi, bizimle şu Kureyş çapulcula-

rının durumu ancak, "*Besle kargayı oysun gözünü*"[185] vecizesinde anlatılan gibidir. Vallahi, Cehcâh'ın çağrısını duyacağım ana kadar, böyle bir karşı duruşun olacağından ümidimi kesmiş ve bunu duyamadan öleceğimi düşünmeye başlamıştım. Ne yazık ki, şimdi ben yaşıyorum; ancak bu çağrıya cevap verecek güç bulamıyorum. Şu da bir gerçek ki, hele bir Medine'ye dönelim; işte o zaman aziz olan, zelil olanı oradan çıkaracaktır!

Bunları söyledikten sonra yanındaki arkadaşlarına dönecek ve onlara da şöyle seslenecekti:

– Aslında bunu siz kendiniz yaptınız; onları siz kendi ülkenize kabul ettiniz ve onlar da gelip ülkenize yerleştiler. Mallarınızdan onlara pay ayırdınız ve artık onlar imkân sahibi oldular! Vallahi de, onlara kucak açıp da mallarınızla onları desteklemiş olmasaydınız onlar, bugün burada değil başka yerlerde olacaklardı. Bakın şimdi, yaptıklarınıza da rıza göstermiyor ve sizleri oklarına hedef hâline getiriyorlar. Hâlbuki sizler, O'nun için savaştınız ve çocuklarınızı O'nun uğrunda yetim bıraktınız! Bu durumda sizler sürekli azalırken onlar hep çoğaldılar!

İbn Selûl, ortamı müsait bulmuş fırsat avcılığı yapıyordu. Onun tüyler ürperten bu sözlerini duyan Zeyd İbn Erkam, koşar adımlarla Efendimiz'in huzuruna geldi ve duyduklarını teker teker anlatmaya başladı. Allah Resûlü, dinlediklerinden hoşlanmamıştı; yüzünün rengi değişti. Belki de, nifak adına mayalanan yaranın erken patlamasından endişeleniyor ve ashâbı arasında yeni bir tatsızlık çıkmasını da istemiyordu. Önce:

– Ey delikanlı! Ona olan kızgınlığınla böyle duyduğunu sanmış olmayasın, diye Hz. Zeyd'e seslendi. Hz. Zeyd kendinden emindi ve:

– Hayır yâ Resûlallah! Vallahi de bunları ondan duydum, diye tekrarlıyordu. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri tekrar Zeyd'e döndü:

– Yanlış duymuş olmayasın, dedi.

---

[185] Türkçemizde, "*Besle kargayı oysun gözünü*" şeklinde kullanılan bu deyim Araplar arasında, "*Besle köpeğini yesin seni*" şeklindedir ve İbn Übey de, Efendimiz'i kastederek bu deyimi kullanmıştır. Daha kolay anlaşılması için biz, metin içinde bu ifadeyi Türkçe mantığıyla ifade etmeyi uygun bulduk.

– Vallahi de hayır yâ Resûlallah, diyordu. Bu sefer de:

– Belki bunu söyleyen o değil de bir başkasıdır; sen karıştırmış olmayasın, dedi. Metanetinden zerre kadar şaşmayan Hz. Zeyd yine:

– Vallahi de hayır yâ Resûlallah, diye tekrarlıyordu. Hz. Zeyd'in duydukları demek ki doğruydu.

Zeyd İbn Erkam'ın anlattıklarını duyan ve anlatılanlara Resûlullah'ın üzüldüğünü gören ashâb da duruma müdahale etmek istemiş, bilhassa Ensâr:

– Nasıl oluyor da sen, kavminin efendisi aleyhinde oluyor ve bile bile onun söylemediği şeyi ona isnat etmek suretiyle haksızlık edebiliyorsun! Bu hareketinle sen, hem zulmetmiş hem de akrabalık haklarını hiçe saymış oluyorsun, diyerek Hz. Zeyd'i kınayıp tevbih ediyordu. Çaresiz Zeyd:

– Vallahi de ben, bunların hepsini ondan duydum, diyor ve kendini savunmaya çalışıyordu. Kendisini sıkıştıranları ikna için de şunları söyleyecekti:

– Vallahi de benim için Hazreç arasında, Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl kadar sevimli bir adam yoktu. Ancak ben, bu sözleri babamdan bile işitmiş olsaydım, hiç tereddüt etmez ve doğruca Resûlullah'a gelip anlatırdım. Ümit ediyorum ki Allah (celle celâluhû), çok geçmeden Nebisine, söylediklerimi doğrulayacak bir vahiy indirir!

Ensâr'ın Teşebbüsleri

Efendimiz'in beyanlarını işitip de Zeyd İbn Erkam'ın anlattıklarını duyan bir grup Ensâr, soluğu Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'ün yanında aldılar. Aralarından Evs İbn Havlî:

– Ey Ebâ Hubâb, diye seslendi. Şâyet bunları gerçekten söylemiş isen, boşuna inkâr etme; git ve olup bitenleri Resûlullah'a anlat ki sana istiğfarda bulunsun! Yoksa, hakkında vahiy gelir ve senin yalanını ortaya çıkarıverir! Eğer gerçekten bunları söylememişsen, o zaman yine O'na git ve özür dileyip bunları söylemediğine dair yemin et!'

Daha Evs sözünü bitirmemişti ki İbn Selûl:

– Vallahi'l-Azîm, bunları asla ben söylemedim diyerek yerinden kalktı ve hızlı adımlarla Allah Resûlü'nün yanına geldi. Açığını kapa-

tacak ve hakkında oluşan menfi havayı düzeltmeye çalışacaktı. Onun gelişini görünce Efendiler Efendisi daha erken davrandı ve:

– Ey İbn Übeyy! Şâyet bu sözler sana aitse tevbe et, buyurdu.

Perdeyi yırtmıştı bir kere ve Allah adına yeminler vererek:

– Zeyd'in söylediklerini ben söylemedim; hatta böyle bir mevzuyu hiç konuşmadım, diyerek yeminler etmeye başladı.

Allah'ın sevgili kulu Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), her fırsatta aleyhte kumpas kuran böyle bir fıtrata bile sert davranmayacak ve aradaki perdeyi zedelemeyecekti. Bu sırada Efendimiz'in yanında bulunan ashâbdan birisi, İbn Selûl'ü de rahatlatacak şu cümleyi söyleyiverdi:

– Belki de o çocuk yanılmış ve adamın söylediklerini zihninde tam tutamamış olabilir!

Her şeye rağmen Allah Resûlü, insanlara şefkatle muamele ediyor, ne türlü dümenler çevirdiklerini bile bile hatalarını yüzlerine vurmuyordu.

Hz. Ömer'in Teklifi ve Yola Çıkış

Duydukları karşısında deli divane olan Hz. Ömer, olup bitenleri hâlâ hazmedememişti; hazmedilecek gibi de değildi! Ortalıkta bir dolabın döndüğü kesindi ve bu tezgâh, Hz. Ömer gibi insanları derinden yaralamıştı. Onun için, çizgiyi aşanlara hadleri bildirilmeli ve bir daha böyle bir boşboğazlık yapmalarına imkân tanınmamalıydı. Kılıcını kaptığı gibi Allah Resûlü'nün yanına geldi. Bu sırada Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir ağacın gölgesinde oturmuş, sırtına masaj yaptırıyordu. Daha önce görmediği bir manzaraydı bu. Endişeyle sordu:

– Yâ Resûlallah! Yoksa sırtınızda bir ağrı mı var?

– Dün gece deve, Beni sırtından attı, buyurdu.

– Yâ Resûlallah, diye söze başladı Hz. Ömer. Bana müsaade etseniz de şu İbn Übeyy'in boynunu vursam!

– Bunu gerçekten yapar mısın, diye mukabele etti Allah Resûlü.

– Evet, diyordu Hz. Ömer. Seni hak beyanla gönderene and olsun ki yaparım!

Onun neyi yapıp neyi yapamayacağını Allah Resûlü de biliyordu. Allah Resûlünde hafif bir temayülü hissetseydi, daha sormadan İbn Übeyy'in işini bitiriverirdi. Ancak mesele, kılıçla çözülecek cinsten değildi. İbn Übeyy'i lider gören ve onun arkasından giden çok insan vardı. Uhud'dan ayrıldıkları günü herkes hatırlıyordu. Aynı zamanda bu adamlar, perde arkasından ne türlü entrika çevirirlerse çevirsinler dış görünüş itibarıyla Müslüman olduklarını söylüyor ve Allah Resûlü'nün arkasında namaza duruyorlardı. Öyleyse başkalarını da etkileyecek fevrî bir adımdan kaçınmak gerekiyordu. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Ömer'e şunu söyledi:

– O zaman Yesrib'de, şu anda kendilerine emretsem onu öldürecek birçok kimse bu işe karşı çıkar ve burun kırıp kazan kaldırırlar!

İbn Übeyy'in kellesine gözünü diken Hz. Ömer:

– Yâ Resûlallah, diye bir kez daha seslendi. O zaman *Abbâd İbn Bişr*'e[186] emretseniz de şu adamın başını bari o getiriverse!

Şefkat peygamberi (sallallahu aleyhi ve sellem), bundan da hoşlanmamıştı. Zira O, inhiraf ettiklerinde insanlara büyük cezalar veren değil, her zaman onlara hayat bahşetmek için gönderilmiş bir peygamberdi. Onun için döndü Hz. Ömer'e ve:

– Hayır, dedi. O zaman da insanlar, *Muhammed arkadaşlarını öldürüyor* diye dedikodu ederler!

Efendimiz'in getirdiği din, dengeyi telkin ediyordu ve anlaşılan Allah Resûlü, İbn Übeyy konusunda da re'yini dengeden yana kullanıyordu. Öyleyse Hz. Ömer'e geri adım atmak düşerdi.

Hz. Ömer geri adım atmıştı ama İbn Übeyy'in söyledikleri, insanların ağzına pelesenk olmuş dolaşıp duruyordu. Buna bir çözüm bulunmalıydı ve Hz. Ömer,

– Öyleyse insanlara emretsen de yola çıksalar, teklifinde bulundu. O ana kadar bütün tekliflerine olumsuz cevap veren Efendiler Efendisi bu sefer:

– İşte bak bu olur, buyurdu.

---

186 Başka bir rivâyette, '*Muhammed İbn Mesleme'ye emretseniz de*' şeklindedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/415, 421; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/349

Bunun üzerine Müreysî kuyusunun başından Hz. Ömer'in gür sesi yankılanmaya başladı. Hz. Ömer'in bu çıkışı, ashâbı bir anlık tereddüde sevketmişti; zira günün orta vakti ve bu kadar güneş altında yola çıkmak Resûlullah'ın âdeti değildi. Çok geçmeden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, Kasvâ'nın üzerinde görülüverdi; demek gerçekten de yola revan olunuyordu!

Efendiler Efendisi'nin yanına yaklaşan Evs'in efendisi *Sa'd İbn Ubâde*,[187] Allah Resûlü'ne selam verdikten sonra:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. Bugün öyle bir saatte yola çıktınız ki daha önceleri hiç bu vakitte hareket etmezdiniz; bunun sebebi nedir?

Efendimiz ona döndü ve:

– Arkadaşınızın söyledikleri sana ulaşmadı sanırım, buyurdu. Gerçekten de duymamıştı ve Hz. Sa'd:

– Hangi arkadaşımızın yâ Resûlallah, diye sordu.

– İbn Übeyy, dedi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Medine'ye dönünce, aziz olanın zelil olanı oradan çıkaracağını sanıyor!

Hz. Sa'd, feraset sahibi bir liderdi. Kıvrak zekâsıyla hemen şunları söyledi Allah Resûlü'ne:

– Yâ Resûlallah! İstersen onu Sen çıkarırsın; çünkü Aziz olan Sensin, zelil ise şüphesiz o! Zaten izzet, Allah, Resûlullah ve mü'minler için söz konusudur. Ancak yâ Resûlallah! Sen yine de ona yumuşak davran! Çünkü Allah Seni buraya getirdiğinde kavmi onu, inci boncuk giysilerle, taç giydirip başlarına lider yapmaya hazırlanıyordu. Tacındaki kıymetli taşların hepsi tamamlanmış, sadece *Yûşa'* adındaki bir Yahudi '*hayır*' diyerek elindeki taşı vermemişti; lider olabilmesi için elindeki kıymetli taşa olan ihtiyaçlarını biliyor ve yüksek bir bedel istiyordu. İşte tam bu sırada Allah (celle celâluhû) Seni gönderdi ve o da, bu sebeple Senin, ona ait mülkü gasbettiğini düşünüyor!

Oğul Abdullah'ın Hassasiyeti

Hz. Ömer'in Efendimiz'e gelerek söylediklerini duyan İbn

---

[187] Bu sahabînin, *Üseyd İbn Hudayr* olduğu da söylenmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/415; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/350

Übeyy'in oğlu Abdullah,[188] Allah Resûlü'nün yanına gelmişti; her hâlinden hüzün damlıyordu. Babasının küstahlıkları karşısında eriyip mum olmuştu ama elinden bir şey gelmiyordu. Rengi atmıştı. Çaresizdi; mahcup bir eda ile:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. Her hâlinden niyeti ve hayatî bir karar verdiği anlaşılıyordu. Bir müddet yutkunduktan sonra, kendini topladı ve insanın kanını donduracak şu cümleleri sıralamaya başladı:

– Senin hakkında söylediklerinden dolayı şâyet babamı öldürecek olursan, o işi bana bırak; vallahi de ben, daha Sen şu oturduğun yerden kalkmadan onun başını buraya getiriveririm! Gerçi, Hazreç de bilir ki, anne babasına iyilik konusunda onlar arasında benden daha ileri olan kimse yoktur; şu zamandan bu yana onun yemeklerini hep ben hazırlar, içeceğini de hep ben takdim ederim! Ben şundan korkuyorum yâ Resûlallah; şâyet onu benden başkasına emrederek öldürtürsen, babamın katili gözümün önünde ve insanlar arasında dolaşırken nefsim buna dayanamaz ve ben de belki bir gün kendimi kaybedip onu öldürür ve Cehennem'e girerim! Elbetteki Senin affın daha değerli, lütfun da daha büyüktür!

Onun bu teklifine karşılık Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ey Abdullah, dedi. Ben, ne senin babanı öldürmeyi murad ettim, ne de bunu emrettim; bilâkis o bizim aramızda olduğu sürece biz ona hep ihsanla muamele edip iyilik düşünürüz!

Rahat bir nefes almıştı Hz. Abdullah. Aksi hâlde, anne ve babasına bu kadar düşkün olmasına rağmen neredeyse baba katili olacaktı. Şimdi ise, Şefkat Nebisinin engin rahmetine şahit olmuş ve peş peşe gelebilecek zincirleme endişelerinden sıyrılmıştı. Babası bu kadar gündeme gelmişken Efendimiz'i de bilgilendirmek istedi:

– Yâ Resûlallah, diye başladı söze. Şu Medine ahalisi babamı, başlarına lider yapmak için omuz omuza verip anlaşmışlardı. İşte tam bu sırada Allah (celle celâluhû), Seni buraya getirdi; bu sebeple

---

[188] Hz. Abdullah'ın adı *Hubâb* idi; Müslüman olunca onun ismini Allah Resûlü (s.a.s.), '*Abdullah*' diye değiştirmiş ve bundan sonra hep bu ad ile anılır olmuştu. Evin büyüğü Hz. Abdullah olduğu için baba İbn Selûl hep, *Ebû Hubâb* lâkabıyla çağrılırdı. Bkz. . İbn Sa'd, Tabakât, 3/541; İbn Abdilberr, İstîâb, 3/940; İbn Hacer, el-İsâbe, 4/155 (4787)

Allah onu alçaltırken Senin vesilenle bizi kıymetler üstüne çıkardı. İşte şu anda onun etrafında öyle insanlar dolaşıyor ve daha önce gerçekleştiremedikleri işleri elde edebilmek için onu tahrik edip duruyorlar!

Sa'd İbn Ubâde'nin ifadelerinden farksızdı Hz. Abdullah'ın sözleri. Ortada, tam '*buldum*' derken umduğunu kaybeden bir adamın psikolojisi vardı ve böylesine zeminlerde, bu psikolojiyi kullanmak isteyen insanların türemesi olağandı. Demek ki bazı meseleleri zaman çözecekti.

Atîk vadisine gelindiğinde Hz. Abdullah, ordunun önüne geçecek ve babası gelinceye kadar yolunu bekleyecekti. Nihâyet onu gördüğünde devesinin yularından tutup çöktürecek ve ayağa kalkmaması için de ön ayaklarına basarak babasının karşısında dikilecekti. Beklemediği bir hareketle karşılaşan İbn Selûl:

– Ne yapmak istiyorsun ey e.... oğlu, diye kendisine hakaret edince de ona şunları söyleyecekti:

– Allah'a yemin olsun ki, Resûlullah sana izin vermedikçe Medine'ye giremezsin! Böylece, kimin aziz, kimin de zelil olduğunu anlayıp görmüş olursun!

Onu ilk defa bu hâlde görüp de hâlini garipseyen, garipseyip de:

– Babana karşı bunları nasıl yapabiliyorsun, diyerek engel olmak isteyenlere cevap bile verme ihtiyacını hissetmiyordu. Çünkü ona göre baba İbn Selûl, daha fazlasını hak etmişti.

Nihâyet onun bu tavrı, Resûlullah'a da aktarıldı:

– Abdullah İbn Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl, Sen izin vermedikçe babasının Medine'ye girmesine izin vermiyor, diyorlardı. Babayla oğulun karşı karşıya gelmesine gönlü razı olmayan Allah Resûlü, haberi alır almaz hemen yanlarına geldi. Hâlâ Hz. Abdullah'ın ayağı, devenin ön ayaklarının üzerindeydi ve babasına karşı dimdik duruyor, onun bu çıkışına mukabil baba İbn Selûl:

– Şüphe yok ki ben, çocuklardan bile zelilim; hatta kadınlardan bile alçağım, deyip duruyordu.

Onları bu hâlde bulan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Abdullah'a döndü ve:

– Babanı serbest bırak, buyurdu ve ancak bu emir üzerine Hz. Abdullah, baba İbn Selûl'ün devesini serbest bırakacak ve babasının Medine'ye girmesine izin verecekti.

Cibril-i Emîn'in Haberi

Efendiler Efendisi çoktan yola revan olmuş, devesini hızlandırmak için de '*hal hal*' diye seslenerek yol alıyordu. İbn Übeyy'in söylediklerini kendisine aktaran genç Zeyd de, O'na yetişerek jest ve mimiklerindeki manayı okumak için sürekli vech-i mübareklerini temaşa ediyor, bir vahiy gelip de kendisini Allah'ın doğrulamasını murad ediyordu.

Derken Zeyd İbn Erkam'ın arzuladığı an gelmişti; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) boncuk boncuk ter döküyordu. Daha dikkatlice Allah Resûlü'nün yüzüne baktı; vahyin ağırlığından iki büklüm hâle gelen Efendimiz'e vahiy hâli arız olmuş, üzerine çöken ağırlığın altında buram buram terliyordu. Üzerine bindiği deve neredeyse yere çökecek gibiydi. İçini bir inşirah kaplamıştı Zeyd İbn Erkam'ın; vahiy geliyordu! Gelen bu vahyin, kendisini doğrulayacak olan beyanı ihtiva edeceğini umuyor ve sonucunu merak ederek heyecan duyuyordu.

Vahiy hâli geçmiş ve Resûlullah biraz önceki sıklet hâlinden kurtulmuştu. O da ne, yanına doğru geliyordu; yaklaştı ve devesinin üzerindeki Zeyd'in kulaklarından tutarak yukarı doğru çekti. O kadar ki, oturduğu yerden yukarıya doğru kalkmak zorunda kalmıştı. Ardından da:

– Kulakların seni yanıltmamış ey delikanlı, dedi. Çünkü Allah (celle celâluhû), senin sözünü doğrulayacak vahyi indirdi!

Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'ün bu çıkışının ardından, münafıkların iç yapılarını ortaya koyup da nifak düşüncesinin tezahürlerini teker teker deşifre eden Münâfikûn sûresi gelmişti. Bundan böyle Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'den bir söz sadır olunca ilk önce kendi kavmi onu kınar ve yaptığının yanlış olduğunu söyleyerek azarlardı. Gelişmeleri yakından takip eden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendi kavminin bile İbn Übeyy'e karşı olan tutumlarını görünce Hz. Ömer'e şöyle seslenecekti:

– Gelişmeleri nasıl buluyorsun ey Ömer? Ne dersin; şâyet sen

Bana, '*Onu öldür.*' dediğinde o gün eğer onu öldürmüş olsaydım, kim bilir bugün kaç kişi gürültü koparıyor olacaktı!

Hz. Ömer teslimiyet insanıydı ve hiç tereddüt etmeden:

– Bir kez daha anladım ki, yümün ve bereket yönüyle Resûlullah'ın her işi benimkinden büyüktür!

Molasız Yolculuk ve Müsâbaka

Vahiy gelmiş ve işin iç yüzünü ortaya koyarak İbn Selûl'ün muzmeratını ortaya döküvermişti. Buna rağmen dur durak bilmeden bir taraftan yolculuk devam ediyordu. O günün akşamı olmuştu ama Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) durmaya niyeti yoktu. Gecenin karanlığında da yol alınıyor ve dinlenmek için bir türlü mola verilmiyordu. Ertesi günün sabahı olmasına rağmen yine yola devam ediliyordu. Nihâyet ertesi günün öğle güneşi dayanılmaz noktaya ulaşınca istirahat emri verilecekti. Böylelikle Allah Resûlü, nifak adına ortaya çıkan bir problemin insanlar arasında konuşularak derinleşmesini önlemiş ve yolculukla insanları meşgul etmiş oluyordu. Anlaşılan, çözümü zamana bağlı bir meselede gereksiz yere konuşularak zaman kaybı yaşamaktansa bitevî yol alınarak zaman kazanmayı tercih ediyordu. O kadar bitkin düşmüşlerdi ki yorgunluktan birbirlerini göremez hâle gelmişlerdi. Mola verilir verilmez de, her biri bir kenara uzanacak ve olduğu yerde istirahate çekilecekti.

Bu yolculuk sırasında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), atlarla develer arasında müsâbaka yapılmasını istemiş, kendisi de bu yarışa bizzat katılmıştı. Belki de bu, uzun ve yorucu olacak bir yolculuğu böylesine farklı aktivitelerle zevkli hâle getirmek içindi. Efendimiz'in üzerinde bulunduğu deve Kasvâ diğer develeri geride bırakmış, atı da bu müsâbakada Kasvâ ile atbaşı gelmişti.[189]

Kasvâ'nın Kaybolması ve Yeniden Ortaya Çıkan Nifak

Dinlenmek için mola verdikleri bu yerde konuşma fırsatı yakalayan münafıklar, her türlü malzemeyi kendi lehlerine değerlendir-

---

[189] O gün Efendimiz'in yanında, *Lizâz* ve *Zarib* olmak üzere iki tane at bulunuyordu. O gün, Ebû Üseyd es-Sâidî'nin bindiği Zarib, atlar arasında ipi ilk göğüsleyen olmuş, Hz. Bilâl'in bindiği deve de ilk önce hedefe ulaşmıştı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/426; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/353

meyi deniyorlardı ve o ana kadar kesintisiz yolculuğun ne kadar isabetli olduğunu gösteren gelişmelerdi bunlar. Zira Allah Resûlü'nün devesi *Kasvâ* bu sırada kaybolmuş ve fırsat avına yatan bu adamlar, devenin kaybolmasını da dillerine dolayarak Allah Resûlü'ne dil uzatma yarışına girişmişlerdi. Kasvâ'yı aramak için etrafa dağılan ashâb-ı kirâmı gören Zeyd İbnü'l-Lusayt:

– Bu adamlar öyle dört bir yana niye gidiyorlar, diye soruyordu. Yanında bulunanlar:

– Resûlullah'ın devesi Kasvâ kayboldu, diye cevapladılar. Bunun üzerine istihzâî bir tavırla:

– Onun şu anda nerede olduğunu da Allah haber verse ya, dedi. Duruşunda bile tahrik vardı; adam fırsat bulmuş, bulduğu ilk fırsatta fitne kazanını ateşlemeye çalışıyordu. Bunun üzerine yanındakiler:

– Allah senin canını alsın ey Allah düşmanı! Senin yaptığın açıkça nifaktır, diye sert çıktılar. Üseyd İbn Hudayr, bir adım daha öne çıkacak ve elindeki mızrağı da göstererek şunları söyleyecekti:

– Ey Allah düşmanı! Allah'a yemin olsun ki şâyet ben, Allah Resûlü'nün uygun göreceğini biraz sezebilseydim, şuracıkta senin husyelerini mızrakla çıkarıp parçalar ve işini bitiriverirdim. Madem içinde bu nifak var; öyleyse bizimle birlikte ne işin var?

– Dünya malını elde etmek için geldim, diye cevapladı. Perdeyi yırtmış gözüküyordu ve pervasızca hareket ettiği her hâlinden belliydi. Çenesi düşmüştü bir kere ve sıkılmadan şöyle devam etti:

– Hayatıma yemin ederim ki Muhammed, devenin hâlinden daha büyük konularda bize haberler veriyor; O bize semanın haberlerini getirip duruyor!

Ağzından çıkanları kulağı duymuyordu sanki ve etrafında bulunan ashâb-ı kirâm hazretleri, adamın üzerine doğru hiddetle yürümeye başladılar:

– Artık senin kurtuluşun imkânsız; seninle biz aynı gölgelikte bulunamayız! Zaten içindeki bu nifakı daha önceden bilmiş olsaydık, bizimle bir an bile oturup duramazdın, diyorlardı.

Söylediklerinin pahalıya mâl olacağını anlayan Zeyd, ok gibi yerinden fırlayıp kaçmaya başladı. Kendini ele vermiş ve hayatını riske atmıştı. Kaçmanın fayda vermeyeceğini de biliyordu; nereye gidebi-

lirdi? Geldi ve Resûlullah'ın şefkat kollarına sığınmayı denedi; Allah Resûlü'nün ashâbından kaçmış, Resûlullah'a sığınıyordu!

İşte bu sırada Cibril-i Emîn gelmiş ve olup bitenlerin haberini Allah Resûlü'ne getirmişti. Münafık Zeyd de huzurunda olduğu hâlde Efendiler Efendisi insanlara şöyle seslenmeye başladı:

– Münafıklardan bir adam, Resûlullah'ın devesi kayboldu diye alaya alıyor ve "Onun şu anda nerede olduğunu Allah haber verse ya! Hayatıma yemin ederim ki Muhammed, devenin hâlinden daha büyük konularda bize haberler veriyor; O bize semanın haberlerini getirip duruyor" deyip duruyor. Gaybı, Allah'tan başka kimse bilemez! Ancak şu anda Allah (celle celâluhû), devenin nerede olduğunu Bana haber veriyor; şu anda o, şu vadideki bir ağaca yuları bağlanmış vaziyette duruyor. O tarafa gidip onu bulun!

Fırsatları kendi lehine çevirme gayreti içine giren Zeyd'e ağzının payını vermek için ashâb, bir çırpıda Resûlullah'ın işaret ettiği vadiye doğru koşmaya başladı. Çok geçmeden, aynen tarif edildiği gibi deveyi, bir ağaca yularıyla dolanmış vaziyette bulup geri getirdiler. Yularından tutup da kendilerine doğru deveyle birlikte geldiklerini görünce münafık Zeyd'in kolu kanadı kırılmış, yüzünde renk kalmamıştı. Açıktan kendi adıyla hitap edilip de perde yırtılmamış olsa bile o, Resûlullah nezdindeki konumunun sıfırlandığının farkındaydı ve çok geçmeden oradan ayrılarak daha önce birlikte oturduğu arkadaşlarının yanına gitti. Eşyaları dağınık vaziyette sağa sola savrulmuştu. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu; belli ki kendisine çok kızgınlardı. Aralarına katılıp da oturmak istediğinde:

– Bize yaklaşma, diye tepki verdiler. Şimdi arkadaşlarını da kaybetmişti. Ancak öğrenmek istediği bir şey vardı ve:

– Sizinle mutlaka konuşmam gerek, diye başladı söze. Allah adına bana doğruyu söyleyin; sizden birisi gidip de Muhammed'e benim söylediklerimi anlattı mı?

– Hayır, diye cevapladılar güçlükle. 'Vallahi de hayır! Biz yerimizden bile kalkmadık!

Zeyd'in şaşkınlığı bir kat daha artmıştı ve:

– Ben burada ne konuşmuşsam o topluluk arasında hepsinin bilindiğini gördüm; aynısını Resûlullah da söyledi, diye taaccübünü

bildirdi. Daha sonra da Allah Resûlü'yle aralarında geçen hadiseyi anlattı onlara bir bir... Ardından da:

– Muhammed konusunda ben hep şüphe içindeydim; şimdi şehadet ediyorum ki Muhammed, Allah'ın Resûlü'dür. Sanki ilk defa bugün Müslüman olmuş gibiyim!

Efendimiz'in şefkat kucağı, bir insana daha kemal manada imanın kapılarını açtırmıştı. Perdeyi yırtmamış ve insanlar içinde Zeyd'in hatalarını açıktan yüzüne vurmamıştı. Şimdi ise bu davranışın semeresi alınıyordu.

Onun bu değişimine şahit olanlardan bazıları:

– Git de Resûlullah'a durumu anlat; sana istiğfar etsin, dediler. O da kalktı ve huzura gelerek durumu Allah Resûlü'ne anlattı; biraz önce hakkında olumsuz beyanlarda bulunduğu Resûlullah'tan emân diliyor, hatasını itiraf edip istiğfar talep ediyordu.

Nifakta Doruk Nokta: İfk Hadisesi

Medine dışına yapılan uzun soluklu yolculuklarda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ezvâc-ı tâhirât arasında kura çeker ve kendisine kuranın çıktığı annemizle birlikte yola revan olur, yol boyunca ihtiyaçlarını görmesini arzu ederdi. Benî Mustalık için Medine'den hareket etmeden önce de kura çekmiş ve bu kura, Hz. Âişe Validemize çıkmıştı.

Âişe Validemizin zayıf bir bünyesi vardı; deve üzerinde insanların rahat yolculuk yapabilmeleri için hazırlanan ve hevdeç denilen üstü kapalı mekâna bindirilir, daha sonra da üç beş kişinin yardımıyla hevdeç yukarı kaldırılarak devenin üzerine bağlanır ve mola yerine kadar Hz. âişe burada yoluna devam ederdi. Ordu konakladığında, içinde onun bulunduğu hevdeç de çözülerek devenin sırtından indirilir ve bundan sonra Âişe Validemiz dışarı çıkarak Efendimiz'in ihtiyaçlarını gidermek için hazırlık yapardı. O gün de öyle olmuştu.

Neredeyse bir aya yakındır devam eden Benî Mustalık Hadisesi sonuçlanmıştı. Ordu da, nifakın estirdiği kasırgayla birlikte geri dönüyordu. Bir kere perde yırtılmıştı ve yüzden sıyrılan hayâ perdesinin altında yatan esas görüntüler ortaya çıkmış; o güne kadar fırsat kollayan münafıklar, sanki Allah Resûlü'ne dil uzatma yarışına girmişlerdi.

Medine'ye bir hayli yaklaşmışlardı; bir miktar dinlenmesi için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yeniden orduya istirahat emri verdi. Tabii olarak Âişe Validemizin bindiği deve de durdurulmuş, hevdeci çözülerek yere indirilmişti. Buraya kadar her şey normaldi.

İnsanlar yeteri kadar dinlenip de hareket için seslenildiği sırada Âişe Annemiz, ihtiyacını gidermek için uzaklaştığı yerde, kız kardeşinden emaneten aldığı gerdanlığı aramakla meşguldü. Beri tarafta ise ashâb, Hz. Aişe'yi içinde zannederek hevdeci kaldırmış ve devenin üzerine bağlayarak çoktan yola çıkmışlardı.

Âişe Validemiz geri geldiğinde orada kimse kalmamıştı; etrafına seslenmeye başladı ama ortada, ne sesini duyacak birisi ne de cevap veren bir ses vardı. İşin garip tarafı da, kaybettiği gerdanlık oracıkta duruyordu.

Başka bir alternatifi yoktu; sıkıca örtüsüne bürünerek olduğu yere çömeldi ve farkına vardıkları zaman kendisini almaya gelecek olan ashâb-ı kirâmı beklemeye başladı.

Çok geçmemişti ki, *Safvân İbnü'l-Muattal* çıkageldi; o da askerden geri kalmış ve Efendimiz'le birlikte hareket etme fırsatını kaçırmıştı. Kendisi gibi geride kalan bir karartının varlığını hissedince yanına doğru ilerlemeye başladı; örtüsüne bürünüp de olduğu yerde çömelip bekleyen, mü'minlerin annesi Âişe Validemizden başkası değildi. Görür görmez:

– İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn, diye seslenmeye başladı. 'Resûlullah'ın ailesi de burada kalmış!

Kendisinin geride kalmış olmasını anlıyordu ama nasıl olur da Allah Resûlü'nün hanımı ve mü'minlerin de annesi Âişe Validemiz arkada yalnız bırakılabilirdi! Aklı bir türlü almıyordu. Onun için:

– Allah sana merhamet etsin, dedi önce ve ardından da:

– Seni buralarda kim bırakıp da gitti ki, diyerek devesini yaklaştırdı. Ashâb-ı kirâm hazretleri için mü'minlerin annesi, kendi annelerinden de öte bir anneydi;[190] Âişe Validemiz, onun da annesiydi.

Safvân İbnü'l-Muattal'ın gelişi, Âişe Validemiz için de sevinç vesilesi olmuştu; zira yalnız ve tek başına buralarda uzun uzun beklemek zorunda kalmayacak ve henüz hareket etmiş olan orduya kısa sürede yetişerek bu sıkıntıdan kurtulmuş olacaktı.

---

190 Bkz. Ahzâb, 33/6

Hz. Safvân, deve üzerine Âişe Annemizin rahatça binebilmesi için kendisi de geri çekilmiş:

– Buyurun! Deveye binin, diyordu.

Derken Hz. Safvân devenin yularını tuttuğu, Âişe Validemiz de devenin üzerinde olduğu hâlde yol almaya başladılar. Bir an önce orduya yetişebilmek için oldukça hızlı ilerliyorlardı.

Asker ilerliyordu; onlar da ilerliyordu! Henüz mola verip de hevdecin içine muttali olamadıkları için hâlâ Âişe validemizin yokluğundan haberdar değillerdi. Tam mola vermişlerdi ki, yedeğinde bir deve ve devenin üzerinde de Hz. Âişe Validemiz olduğu hâlde Hz. Safvân çıkageldi.

İşte bu, içinde nifak barındıran fırsat avcılarının arayıp da bulamadığı bir manzaraydı; göz göze geldiler ve mü'minlerin annesi Âişe vâlidemize iftira atmaya başladılar. İffet âbidesi Âişe Validemize zina isnad ediyor ve böylelikle Resûlullah'a dolaylı yoldan saldırmayı planlıyorlar; fiskos yaparak bunu gizliden gizliye yaygınlaştırmaya çalışıyor, böylelikle mü'minler arasında yeni bir iftirak daha çıkarmak istiyorlardı. Herkes kendi karakterinin gereğini yerine getiriyordu. Sistemli bir iftiraydı bu ve Medine'ye gelinceye kadar münafıklardan duymayan kalmamalı, her tarafta aynı anda konuşularak Müslümanlar şüpheye düşürülmeliydi!

Âişe Validemizin Hastalığı

Benî Mustalık için yola çıkalı tam yirmi sekiz gün olmuştu. Yorucu ve problemlerle dolu bir yolculuk olsa da, neticede şer adına ortaya çıkan bir çıban daha ortadan kaldırılmış, insanlığın emniyeti adına önemli adımlar atılarak geri dönülmüştü.

Medine'ye dönüp de sefer hâli sona erince, bir aylık meşakkate zayıf bedeni tahammül edemeyen Âişe Validemiz rahatsızlanmış ve istirahate çekilmişti. Olup bitenlerden ve hakkında çıkarılan söylentilerden haberi yoktu. Hâlbuki beri tarafta münafıklar, sistemli kampanyalarını olanca hızıyla devam ettirip duruyorlardı. İftiralarının haberini Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Ebû Bekir ailesi de duymuş, derin bir hüzne bürünmüşlerdi. Resûlullah'ın namusuna dil uzatılıyor ve insanlığın iffet timsali Âişe Annemize iftira atılıyordu!

Gerçi ne Allah Resûlü, ne de Ebû Bekir ailesi, böyle bir iftiranın varlığını Âişe Validemize hiç açmadı. Ancak basiret ve feraset sahibi Hz. Âişe, ortada bir sıkıntının varlığını hissetmişti. Allah Resûlü'-nün hareketlerindeki farklılığı anlamaya çalışıyordu. Zira hastaydı ama daha önceki hastalıklarında olduğu gibi Resûlullah kendisine o kadar yakın durmuyordu.

Nihâyet Âişe Validemiz izin alarak anne ve babasının yanına gidecek, yirmi gün boyunca burada tedavi görecekti. Hakkında koparılan fırtınaları da bir vesileyle bu sırada duymuştu.

Konuyu annesine açacaktı; meğer o da haberdardı olanlardan! Gelişmelerden haberi vardı ama onun gibi birisinin benzeri iftiralara maruz kalabileceğini bilen bir kadındı ve kızını teselli etmeye çalıştı. Ancak iftiranın boyutu, teselli ile meselenin geçiştirilemeyeceği kadar büyüktü; gözüne uyku girmez olmuştu Âişe Validemizin!

Her ne kadar söylenilenlere inanmasa da, Efendiler Efendisi meseleyi ashâbıyla istişare ederek onların da fikrini almak istiyor, böylelikle toplumun nabzını tutmayı arzu ediyordu. Sevindirici olan, her şeye rağmen çıkarılmak istenen fitnelere ashâbın da inanmaması ve iftiranın toplumda tutmamış olmasıydı.

Buna rağmen sıkıntılı günler yaşanıyor, herkesi tatmin edecek kesin hüküm için Allah'u Teâlâ'nın vahyi bekleniyordu. Gözlerin Efendiler Efendisinde olduğu, kulakların O'nun Rabb'inden gelecek haberi beklediği birgün, Efendiler Efendisi yüzünde hüznün yerini alan tebessüm, müjdeli haberi vermek üzere Ebû Bekir ailesinin yanına gitti. Önce Âişe Validemize seslendi:

– Müjdeler olsun ey Âişe! Allah (celle celâluhû), senin temiz ve berî olduğunu bildiren bir âyet indirdi!

Bütün sıkıntılar geride kalmış ve Âişe Validemizin beraati bizzat Âlemlerin Rabbi tarafından verilmişti! Nûr sûresinin bir kısım âyetleri gelmişti; çıktı dışarıya ve gelen âyetleri ashâbıyla da paylaştı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Âyetler, bu iftirayı çıkaranların küçük bir grup olduğunu ortaya koyuyor ve aslında bu türlü olumsuzlukların da netice itibariyle hayırlara vesile olacağını anlatıyordu. Aynı zamanda âyetler, böyle bir durumla karşı karşıya kalınca mü'minlerin:

– Hâşa, bu besbelli bir iftiradan başka bir şey değildir, demeleri gerektiğini söylüyor ve olumsuzluklar karşısında tavır belirlemenin lüzumunu ortaya koyuyordu.[191]

Âyetler gelip de safları netleştirince ve aynı zamanda hangi gruba nasıl muamele yapılması gerektiğini bütün açıklığıyla ortaya koyunca Allah Resûlü, münafıkların propagandasına kapılarak aynı şeyleri söyleyen ashâbdan bazılarını cezalandırdı. Zira mü'min, elde geçerli bir delil ve olaya şahit olan insanların olmadığı yerde önüne konulan bu türlü tuzaklara kapılmamalı ve iffetli kimselere dil uzatmamalıydı. Zaten konuyla ilgili olarak gelen âyetlerde bu husus zikredilmiş, böyle yanlış bir rüzgâra kapılanların, yaptıklarının yanlarına kalmaması ve mutlaka cezalandırılmaları gerektiğini ifade etmişti. Resûlullah da bu emri uyguluyordu. Aksi hâlde herkes, bir diğeri hakkında bir şeyler üretir ve toplum içindeki ahenk bozulurdu.

Fitnenin merkezinde bulunan ve durumu ahirete bırakılan Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl ise, bütün olup bitenlere rağmen aynı pişkinlikle yoluna devam ediyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), fitneyi çıkaranları çok iyi bildiği hâlde o gün bunları cezalandırmamış, onlara Âdil-i Mutlak olana havale etmişti. Çünkü gelen âyette onlar için Allah (celle celâluhû), ahirette büyük bir azap hazırladığını anlatıyor, o işin Zâtına bırakılması gerektiğini ifade ediyordu.

Hâris İbn Ebî Dırâr'ın Gelişi

Medine'ye saldırıp da Efendimiz ve Müslümanların kökünü kesme hayalleri kurarken aniden karşısında Allah Resûlü ve İslâm askerlerini görerek perişan olan ve itibarını kaybettiği yetmiyormuş gibi bir de mâmelek adına varlığını yitiren Hâris İbn Ebî Dırâr, kızı Hz. Cüveyriye'yi esaretten kurtarmak için yedeğine aldığı develeriyle birlikte Medine'nin yolunu tutmuştu. Maksadı, ne kadar deve isteniyorsa onları vermek ve kızını alıp geri dönmekti. Nihâyet Akîk vadisine geldiğinde, bunun için yanına aldığı develerine yeniden bakma-

---

191 Bkz. Nûr, 24/11 vd.

ya başladı; içi gidiyordu ve onlardan ikisini bir kenara ayırarak Akîk vadisinde bir yere gizledi. Yanında götürdüğü diğer develeri verip de kızını geri almayı, dönerken de bu develerine tekrar kavuşup memleketine onlar üzerinde dönmeyi planlıyordu.

Nihâyet Allah Resûlü'nün yanına kadar geldi ve:

– Yâ Muhammed, diye seslendi. Sizler benim kızımı esir aldınız; işte onun fidyesi!

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), bir ay öncesine kadar ne hayaller kuran Hâris'in bu hâlde gelişine acıdı ve kızını hürriyete kavuşturmaya mukabil kendisine takdim ettiği develere baktı önce ve ardından da:

– Peki, Akîk vadisinde falan kuytu yere gizleyip de sakladığın iki deve nerede, diye sordu.

Nutku tutulmuştu Hâris'in. Onları saklarken yanında kimsecikler yoktu. Peki, öyleyse bu develerin varlığını Muhammedü'l-Emîn nasıl bilebiliyordu? Yok, yok... Bu, bir beşerin bilebileceği bir mesele değildi; demek ki Muhammedü'l-Emîn, gerçekten vahiyle hareket ediyordu ve kısacık zamana sığıştırdığı birçok sorunun ardından:

– Ben de şehadet ediyorum ki Sen, Resûlullah'sın, dedi. Garip şeyler oluyordu; daha düne kadar Allah Resûlü'ne meydan okuyan Hâris, şimdi gelmiş Efendimiz'in Resûlullah olduğunu ikrar ediyordu! Zaman ne büyük müfessirdi; demek ki, dün problem gibi duran nice mesele zamanı gelince çözülecek ve dişler sıkılıp da sabır kuvvetine dayanınca nice problemler kendiliğinden hallediliverecekti!

Hâris'in ikrarı bununla sınırlı değildi ve daha sonra da:

– O iki deveye karşı içimde bir istek doğmuştu; ancak buna, Allah'tan başka kimse muttali olmamıştı, deyip huzur-u risalette Müslüman oldu. Ukbasını kaybetmek üzereyken dünyası da zindan olmuştu neredeyse ama şimdi, çok yönlü bir kazanç elde ederek geri dönüyordu.

Benî Lihyân Gazvesi

Kur'ân öğretmek için yola çıktıkları sırada kendilerine tuzak kurularak şehit edilen *Âsım İbn Sâbit* ve *Hubeyb İbn Adîy* gibi ashâb-ı kirâma duyulan üzüntü hâlâ canlı duruyordu; Allah'ın adını anlatmaktan başka hedefleri olmayan bu insanlara tuzak kurulmuş ve

hunharca hayatlarına kastedilmişti. Hak ve adaletin yerini bulması gerekiyordu; zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), sadece insanların kalbine hitap eden bir lider değil, aynı zamanda dünyevî işleri de organize eden bir otoriteyti. Zulme '*dur*' denilmezse başka zalimlerin de ortaya çıkması muhtemeldi ve *Racî*'de onları katleden *Benî Lihyân* ve *Benî Hüzeyl* kabilelerinin yaptıkları bu zulmün yerde kalmaması için Allah Resûlü, ashâbından iki yüz kişiyle birlikte *Usfân* tarafına sefer düzenleyecekti. Gidilecek ve Benî Lihyân'ın durumuna bakılacaktı; şâyet hâlâ kin ve nefretleriyle birlikte hareket ediyorlarsa hadleri bildirilecek, karşı çıkma cesareti bulamazlarsa da en azından İslâm'ın otoritesi kabullendirilerek geri dönülecekti.

Medine'de yine *Abdullah İbn Ümmi Mektûm* bırakılmıştı, Efendimiz, yine hedefini gizli tutuyordu; onun için *Cürüf* tarafına yöneldi ve sırasıyla *Gurâb*, *Mahîs*, *Betrâ*, *Yeyn*, *Suhayrâtü's-Sümâm*, *Seyyâle* güzergâhını takip ederek, ashâb-ı kirâmın şehit edildiği *Usfân*'a beş mil mesafedeki *Gurân* vadisine geldi.

Resûlullah'ın ashâbıyla birlikte yanı başlarına kadar geldiğini gören *Benî Lihyân*'ın yapabileceği hiçbir şey yoktu; başlarına nelerin geleceğini anlamış ve bundan sonra Hicaz'da tek otoritenin Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) olduğunu anlamakta gecikmemişlerdi. Yapabilecekleri tek şey vardı ve onlar da çareyi, dağ başlarına kaçmakta buldular.

Burada iki gün kalan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ortalıkta kimsenin olmaması üzerine ashâbını gruplara ayırdı ve onları farklı istikametlere doğru göndermeye başladı. Seriyyelerin de karşısına çıkan olmamıştı. Ashâbına döndü ve:

– Şâyet biz Usfân'a inersek, Mekkeliler bizim Mekke'ye geldiğimizi sanırlar, buyurdu. Belli ki, buraya kadar gelmişken bir mesaj da Kureyş'e vermek istiyordu.

Daha sonra da, hareket emri vererek ashâbıyla birlikte, ashâbının şehit edildiği *Usfân*'a yöneldi. Vefa insanıydı ve Usfân'a gelir gelmez, burada şehit edilen ashâbı için dua etmeye başladı; Allah'a yönelmiş, onlar için O'ndan rahmet diliyordu.

Sonra da, *Hz. Ebû Bekir*'in başkanlığında on kişilik bir süvari birliğini Mekke tarafına gönderdi; durumlarını kontrol ettirecek ve aynı zamanda bu hareketiyle Kureyş üzerindeki baskısını da artır-

mış olacaktı. *Kurâü'l-Gamîm*'e kadar gelmişler ve onlar da kimseyle karşılaşmadan geri dönüyorlardı.

Artık maksat hâsıl olmuştu; suçlular, yaptıklarının ağırlık ve pişmanlığı içinde dağlara kaçmak zorunda kalmış, Hicaz'daki hâkimiyetin mü'minlere ait olduğu kesin olarak tescil edilmiş, Allah Resûlü'nün otoritesi de herkes tarafından kabullenilmişti. Artık geri dönülebilirdi ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de:

– Bizler, Allah'a dönmeyi ana hedef hâline getirmiş kimseleriz; inşâallah Rabbimize tevbe ile teveccüh eder ve sürekli hamd ile iki büklüm olur, kulluğumuzda sadece O'na yöneliriz. Sefer yorgunluğundan, dönüş üzüntüsünden ve mal mülk ile aile içindeki kötü akıbetten Allah'a sığınırız. Allah'ım! Bizi, mağfiret ve rızana ulaştıracak şekilde selamete ulaştır, diyerek, on dört gündür ayrı kaldığı Medine istikametine doğru hareket etti.

YENİ BİR SALDIRI VE HENDEK

Yaklaşık bir yıldır Hicaz'da sulh ve sükûn hâkimdi; etrafta küçük çapta birileri hareketlenmeye başlamış olsa bile Allah Resûlü'nün feraset ve basiretiyle bunlar zamanında sezilmiş, kolluk kuvvetlerinin yerinde müdahalesi sonucu hepsi de etkisiz hâle getirilmişti. Ancak bu, aynı ortamın devam edeceği anlamına gelmiyordu.

Selâm İbn Ebi'l-Hukayk, *Huyeyy İbn Ahtab*, *Kinâne İbn Ebi'l-Hukayk*, *Hevze İbn Kays* ve *Ebû Âmir* gibi ileri gelen yirmi kadar Yahudi, kendi aralarında oturmuş yine kazan kaynatıyorlardı. Çok geçmeden bu ekip, soluğu Mekke'de almış ve Resûlullah'a karşı Kureyş'i kışkırtmaya başlamıştı. Şöyle diyorlardı:

– Muhammed'le savaşta biz sizinle birlikteyiz ve omuz omuza verip O'nun kökünü kazıyalım!

Teklif Kureyş'in hoşuna gitmişti; zaten böyle bir tepkiyi yıllardır onlardan bekliyorlardı. Hatta kaç defa mektup yazmışlardı ama bir türlü taleplerine cevap bulamamışlardı. Şimdi kendileri gelmiş, yıllardır arzu ettikleri teklifi bizzat kendileri talep ediyorlardı. Ebû Süfyân:

– Merhaba dostlarım! Hoş geldiniz! Bizim için en sevimli kişi, Muhammed'e düşmanlık konusunda bizimle birlikte hareket edip bize yardımcı olandır, diyordu. İçlerinden bir türlü atamadıkları Bedir'in intikamını almak için zaten fırsat kolluyorlardı.

Kureyş, Uhud sonrası meydan okuyarak "*Buluşalım*" dediği

ikinci Bedir'e de gelememiş ve bu korkak tavrıyla dostları tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştı. Şecaat ve kahramanlıklarındaki zaaf dilden dile konuşuluyor, gösterdikleri zaaf sebebiyle haklarında ileri geri laflar ediliyordu. En azından şimdi, sarsılan itibarlarını yeniden elde etme imkânları vardı; üstelik şimdi, Medine'deki Yahudiler de kendileriyle birlikte hareket etme sözü veriyorlardı. Birlikte hareket etmek iki taraf için de bulunmaz fırsattı, toplanacakları zamanı da aralarında anlaşarak ayrıldılar.

Bunun üzerine Ebû Süfyân, Kureyş'in her bir kolundan belli başlı kişileri seçerek toplam elli kişiyle birlikte Kâbe'ye geldi ve Kâbe örtüsünün altına girerek, kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarına dair yemin üzerine yemin ettiler.

Kureyş'ten ayrılan Yahudi topluluğu, bu sefer de soluğu *Gatafan*'da almış aynı teklifi onlara da yapıyordu. Hayber'in yıllık gelirinin yarısını kendilerine vereceklerini söylüyor ve Medine'ye saldırmaları durumunda kendilerini dünya malıyla zengin edeceklerini vadediyorlardı. Aynı zamanda Kureyş'in de kendileriyle birlikte savaşacağını haber verip, *herkesin birlikte olduğu yerde sizler de bulunmalısınız* mesajını iletiyorlardı; onlar da kabul etmişti.

Dur durak bilmeden bir tezgâh kuruluyordu. Kısa sürede *Benî Süleym*'e de gitmiş ve onları da ikna etmişlerdi. Bu gidiş, dikiş tutacak gibiydi ve sırasıyla bütün Arap kabilelerini dolaşmaya başladılar. Anlaştıkları her kabileye tarih veriyorlar ve o zamana kadar hazır olmalarını istiyorlardı. Neredeyse bütün kabileleri Allah Resûlü ve mü'minlere karşı savaşmaya ikna etmişlerdi. Bunun için Hendek Savaşı'na, kabilelerden toplama bir ordu olması yönüyle aynı zamanda *Ahzâb* da denilecekti.

Derken zaman gelmişti ve *son vuruş* için *ilk hamle* yapılmak üzereydi. Takvimler beşinci yılın Şevval ayını gösteriyordu. Dâru'n-nedve denilen istişare meclislerinde sancak bağlayıp onu *Osman İbn Talha*'ya verdiler. Artık her şey tamamdı ve Ebû Süfyân kumandasındaki dört bin kişilik Mekke ordusu hareket etmiş, Medine'ye doğru yol alıyordu. Ordu içinde üç yüz at, bin beş yüz de deve vardı.

Bunu duyan kabileler de harekete geçmiş ve akın akın gelip Ebû Süfyân ordusuna katılmaya başlamıştı; *Benî Süleym* yedi yüz, *Benî*

Fezâra bin, *Eşca'* kabilesi dört yüz, *Benî Mürre* de dört yüz kişilik bir destek ile Ebû Süfyân'a destek çıkıyor ve Medine istikametinde yürüyen orduya katılıyordu. Çok geçmeden bu sayı, on bini bulacaktı. Neredeyse Medine'de bulunan ihtiyar, kadın ve çocuklar da dâhil herkese bir asker düşüyordu.

Yine geliyorlardı; kendilerini şerre kilitlemiş bu adamların uslanmaya niyetleri yoktu. Hâlbuki Medine ve Medenilerin onlara ne zararı vardı? Ancak küfrün mantığı yoktu ki! Öldürmeye kilitlenmiş ve beyinleri de kin ve nefretin esiri olmuştu. Ufukları sığ, dimağları da donuktu; kendi karakterlerinin gereğini yerine getiriyorlardı.

Fark Edilen Tehlike ve Ashâbla İstişare

Beri tarafta Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke'ye giden Yahudi cemaatinin, kabile kabile dolaşarak herkesi kendi aleyhine nasıl kışkırttırttığını yakından takip ediyordu. Mekke'deki her hareket O'nun istihbarat ağına düşüyor ve O da, atacağı adımları bu bilgilere bina ediyordu. Daha Ebû Süfyân Mekke'den çıkmadan dört gün önce yola onun çıkacağının haberini almış ve konuyu ashâbıyla istişareye açmıştı. Her ne kadar savaşmayı istemese de, Kureyş toplanmış yine savaşmak için geliyordu; bu musibeti de hafif atlatmanın bir yolu bulunmalıydı.

Nasıl bir strateji ortaya konulması gerektiğini sordu ashâbına teker teker. Medine'de kalıp düşmanı sokaklar arasında dağıtarak zayıf düşürmenin mi, yoksa Medine dışına çıkıp göğüs göğüse çarpışarak geri püskürtmenin mi daha uygun olacağını soruyordu onlara. Zihinlerde Uhud öncesi yapılan istişare hâlâ canlılığını muhafaza ettiği için meseleye ihtiyatla yaklaşıyorlardı.

Herkes, eteğindekini döktü ortaya; konuşulanların hepsi de risk içeriyordu. Nihâyet *Selmân-ı Fârisî*'nin sesi duyuldu mecliste:

– Yâ Resûlallah, dedi. Fars topraklarında biz, atlılar tarafından baskın endişesi yaşadığımızda etrafımıza hendek kazar ve öylece korunurduk!

Allah Resûlü'nün beklediği bir teklifti bu; ashâb da bu tekliften hoşlanmıştı ve bir müddet üzerinde konuşulduktan sonra bu teklif kabul edildi.

Karar verilmişti ama meselenin ciddiyeti iyi anlaşılmazsa istenilen netice alınamazdı. Bunun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sabırla işe koyulup takva ile şahlanıldığında nusret ve inâyetin kendileriyle birlikte olacağının müjdesini verdi onlara. Şimdi sıra, Medine'yi koruyacak hendeği kazmaya gelmişti. Şakası yoktu; Mekke, çevresindeki bütün kabilelerle birlikte Medine'yi hedef almış geliyordu.

Ashâbıyla birlikte Sel' dağının bulunduğu yere geldi ve otağını kuracağı yeri tespit etti. Ardından da hendeğin yeri tespit edildi; Medine'nin etrafı dağlarla çevrili olduğu için düşman, ancak kuzey taraftan gelebilirdi ve hendek de buraya kazılacaktı. Önce, *Şeyheyn* kalelerinden *Mezâd*'a kadar olan bölgeye bir hat çizildi. *Sel'* dağı arkaya alınıyordu. Daha sonra *Mezâd*'dan başlayarak *Zübâb* ve *Râtic*'e kadar olan mekân, ashâb arasında paylaştırıldı; ashâbını onar kişilik gruplara ayırmış ve kazılacak alan olarak herkese kırk zira' mesafe düşmüştü. Küçük gruplar da kendi arasında organizeli çalışacaktı; çünkü Muhâcirlere, *Râtic* ile *Zübâb* arası; Ensâr da *Zübâb* ile *Ebû Ubeyde* dağının arası paylaştırılmıştı.

Ensâr ile Muhâcirîn, Selmân-ı Fârisî konusunda anlaşamamıştı; her iki grup da:

– Selmân bizdendir, deyip onun kendilerinden olması gerektiğini savunuyor ve kazma işinde de kendilerine yardımcı olmasını talep ediyordu. Çünkü o, güçlü bir yapıya sahipti. Durumun farkına varan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Selmân, Ehl-i Beyttendir, buyuracak ve böylelikle meseleyi tatlıya bağlayacaktı.

Zamana karşı yarışıyorlardı; herkes kendi payına düşen yeri kazacak ve Mekke ordusu gelmeden bu iş bitirilmiş olacaktı. Hiç vakit kaybetmeden kazma işine koyulmuşlar ve Resûlullah da aynı gün kazma sallamaya başlamıştı. Sırtında toprak taşıyordu. Öyle ki üzeri toz toprak içinde kalmıştı. Hatta bu iş için emanet olarak Benî Kurayza Yahudilerinden kazma, kürek ve kazı işinde kullanılabilecek başka malzemeler de alınmıştı.

Belli başlı kişiler, o gün de yan çizmişlerdi. İkna edici olmasa da kendilerince bahaneler uyduruyorlardı. Şu bir gerçek ki ashâb-ı kirâm, zaten bu adamları yok sayıyor ve böylesine hayırlı bir işe el

atmalarını da beklemiyordu. Onların sıvışıp gitmeleri de gerçi gözden kaçmayacak ve kıyamete kadar okunan birer âyet olarak Allah Resûlü'ne bildirilecekti.[192]

Onlar yan çizedursun, daha ergenlik çağına bile gelmeyen çocuklar, gelip Allah Resûlü'yle birlikte hendek kazma işine kendilerini vermiş, birbirleriyle yarışır olmuşlardı.[193]

Bizzat kazma sallayıp kürek kullanan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yeri geldiğinde ashâbına eliyle süt dağıtıyor, zaman zaman da onların morallerini yüksek tutmak için yüksek sesle seci tutturuyordu. Kendisi de hendek kazma işinde çalışan *Cuayl İbn Sürâka* isminde birisinin şiirini okuyan ashâba Allah Resûlü de katılıyordu; önce Cuayl'in ismini *Amr* diye değiştirecek ve ardından da ashâbın:

– Bundan böyle Cuayl'i değiştirdi Amr ile,

Bugün o, düşkünler için yegâne destektir, şeklindeki ifadelerine:

– Yegâne destektir, diyerek kendisi de katılacak, redif tutturacaktı.

Sanki üzerlerine gelen on bin kişilik bir ordu yokmuşçasına bir neşe içinde kazım işlemine devam ediyorlardı. Bir aralık durup da ashâbının iştiyakla çalışmalarını seyre dalan Allah Resûlü, duygulanacak ve:

– Allah'ım! Ahiret yurdundan başka yaşanılacak mekân yoktur; Sen, Ensâr ve Muhâcirîni affınla kucaklayıp onlara mağfiret et, diye dua edecekti. İşlerine o kadar kilitlenmişlerdi ki, yorulmak nedir bilmiyorlardı. Bir taraftan da:

– Bizler ki, hayatta kaldığımız sürece cihad sözü vererek Muhammed'e biat etmişiz, diyor ve böylelikle ana hedeflerinden zerre kadar şaşmadıklarını sözleriyle de ifade ediyorlardı.

Var güçleriyle çalışıyorlardı ama hendek, öyle birkaç günde bitecek gibi de gözükmüyordu. Elde avuçta da bir şey kalmamıştı; ço-

---

192 Bkz. Nûr, 24/63

193 *Abdullah İbn Ömer*, *Zeyd İbn Sâbit*, *Ebû Saîd el-Hudrî* ve *Berâ İbn Âzib*, o gün Allah Resûlü'yle birlikte Hendek'te kazma sallayan çocuklardı ve her biri de on beş yaşında idiler. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/454; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 4/371

ğunlukla arpa unu yağla karıştırılır ve insanlar, karınlarını doyurmak için boğazdan geçerken gırtlakta düğümlenen bu karışımı yerlerdi. Ortaya çıkan ağır kokuya rağmen hâllerinde şikâyet emaresi görünmüyor ve büyük bir iştiyakla kazma sallıyor, âdeta bu hâlleriyle, başarıya ulaşmak için her zaman eldeki imkânların mükemmel olmasını beklemek gerekmediğini fiilen göstermiş oluyorlardı.

Gönüller müşterek atıyordu; başlarında imamları, işe o kadar kilitlenmişlerdi ki, zaruri ihtiyaçlarını gidermek için bile gelip Resûlullah'tan izin istiyor; ihtiyaçlarını giderdikten sonra da gelip tekmil vererek yeniden işe koyuluyorlardı.

Sabah namazıyla başladıkları kazı işine akşam vaktine kadar devam ediyor ve geceleri istirahat için evlerine gidiyorlardı. Belli ki, hendek bitinceye kadar Medine, sabah ve akşam Sel' dağı çevresine her gün gidip gelecekti.

Her günün neşesi bir öncekinden daha farklıydı; dillerinde terennüm ettikleri ifadeleri her defasında değiştiriyor ve değiştirdikçe de ayrı bir iştiyakla kazma ve küreklere sarılıyorlardı. Mübarek alınlarında biriken terleri silerken İbn Revâha'nın şu şiirini terennüm ettiği duyuluyordu:

– Allah'a yemin olsun ki şâyet O olmasaydı bizler, ne hidâyetle şereflenebilir, ne tasadduktan haberdar olur, ne de namaz kılabilirdik.

Allah'ım! Ne olur Sen, üzerimize sekine ve iç huzuru indir; düşmanla da karşılaştığımızda ayaklarımızı sabit kıl ve kaydırma onları...

Müşrikler, birlik olmuş azgınlık ve taşkınlıkla üzerimize doğru geliyor; eğer bununla bir fitne çıkarmayı planlıyorlarsa karşılarında bizi bulurlar...

Bunları söyledikten sonra, sesini de yükselterek:

– Karşılarında bizi bulurlar, cümlesini tekrarlayıp duruyordu.

Sanki karınca yuvasını andıran bir manzara vardı Sel' dağının dört bir yanında... Bir farkla ki, her bir gruptan neşideler yükseliyor ve koşuşturmalara karışan bu neşidelerle meydan bayram yerini andırıyordu.

Bir başka seferinde de Allah Resûlü'nün, bir taraftan kazma vururken diğer yandan da şu beyitleri terennüm ettiği duyulacaktı:

– Allah'ın adıyla başlarım ki, hep birlikte biz, O'nunla doğru yolu bulduk,

Zaten, O'ndan başkasının peşinden gitmiş olsaydık, bugün hâlimiz perişandı...

Rabbimiz olarak O, ne güzeldir ve din olarak da dinimiz ne muhteşemdir!

Cemaatine imam olarak Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), kendini o kadar bu işe vermişti ki, zaman oluyor kazma vuruyor, yeri geliyor sırtıyla toprak taşıyor ve bazen de eline aldığı kürekle toprak atıyordu. Bir aralık o kadar yorulmuştu ki, bir kenara çekilip azıcık oturup dinlenmeyi denedi. Üzerine oturup da dinleneceği bir minder bile yoktu ve yanağını bir taşın üstüne koymuştu; taşı kendine yastık yapmıştı! O kadar yorgundu ki, yastığı taş olsa da başını koyar koymaz uyuyuverecekti! Bu durum, Hz. Ebû Bekir'le Hz. Ömer'in gözünden kaçmamıştı; hemen baş ucuna geldiler ve insanları uzaklaştırarak bir miktar dinlenebilmesi için etrafın sessiz olması için gürültü yapılmamasını istediler. Ancak Allah Resûlü'nün uykusu uzun değildi ve çok geçmeden yerinden sıçrayarak uyanıverdi:

– Beni niye uyandırmadınız? Daha önce uyandırsaydınız ya, dedi ve yeniden kazmayı eline alarak kazmaya başladı. Bir taraftan da ashâbı için dua ediyor, başlarına bu sıkıntıları açanları da Allah'a havale ediyordu:

– Allah'ım! Ahiret yurdundan başka yaşanılacak mekân yoktur.

Sen, Ensâr ve Muhâcirîn'e rahmet edip affınla muamele et.

Allah'ım! Adal ve Kâre'nin hakkından Sen gel;

Çünkü bu taşları taşımaya Beni onlar zorladılar!

O günlerde Hz. *Ebû Bekir* ile Hz. *Ömer*, ortaya çıkan toprağı dışarı boşaltmak için kum torbası bulamadıklarından zaman zaman elbiselerinin içini toprakla dolduruyor ve Mekke'den bu yana hep beraber yürüyen iki arkadaş olarak burada da omuz omuza çalışıyorlardı.

Belli başlı hanım sahabîlerle birlikte ezvâc-ı tâhirât arasından Hz. *Âişe*, *Ümmü Seleme* ve *Zeyneb Binti Cahş* gibi annelerimiz de aralarında nöbetleşe kazı çalışmasının yapıldığı yere geliyor ve insanlara su taşıyıp Resûlullah'a hizmet ediyorlardı.

Sert Kaya ve İstikbale Açılan Pencereler

Bir, iki, üç derken her geçen gün zorlaşan şartlara rağmen kazım işi devam ediyordu. Derine indikçe büyük kayalarla karşılaşılıyor ve bunları kırmak büyük maharet gerektiriyordu. Hz. Selmân ile Hz. Ömer'in karşısına da böyle bir kaya çıkmıştı; var güçleriyle vurmalarına rağmen ellerindeki malzeme parçalanmıştı ama kayalar olduğu gibi yerinde duruyordu! Üstesinden gelemeyeceklerini anlayınca durumdan Allah Resûlü'nü haberdar ettiler. Bu sırada Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Türk yapımı bir çadırda dinlenmekteydi:

– Hemen geliyorum, dedi ve kayanın olduğu yere doğru ilerlemeye başladı. Biraz dikkatle O'na bakanlar, açlığını hissettirmemesi için karnına taş bağladığını görebiliyorlardı; çünkü üç gündür ağızlarından bir lokma geçmemişti. Geldi kayanın yanına ve önce bir kap su istedi; eline aldığı kabın içine hafifçe tükürdü ve ardından da ellerini açıp dua etmeye başladı. Duasını bitirir bitirmez de, elindeki kabı kayanın üzerine boşaltmaya başladı; sanki o sert kaya, yumuşak bir toprağa dönüşüyordu! Sonra da Hz. *Selmân*'dan balyozu aldı ve:

– Bismillah, diyerek vurmaya başladı. Daha ilk vuruşta kayanın üçte biri kopmuş, koparken de darbenin indiği yerden büyük bir kıvılcım çıkmıştı. Ancak bu kıvılcım, sıradan bir kıvılcım değildi; sanki *Yemen* tarafından büyük bir ateş çıkmış ve gecenin karanlığında etrafını aydınlatan güçlü bir lamba gibi Medine'nin bütününü aydınlatıyordu. Herkes pürdikkat gelişmeleri seyre durmuştu. Bunun üzerine önce, '*Allahu Ekber*' diyerek tekbir getiren Allah Resûlü, ardından şunları söyledi:

– Bana Yemen tarafının anahtarları verildi; şu anda bulunduğum yerden Ben, köpek dişleri gibi sıralanmış *San'ân*'ın kapılarını görmekteyim.

Ardından elindeki balyozu ikinci kez kayanın üzerine indirdi; yine üçte biri kopmuş ve balyozun indiği yerden büyük bir ışık çıkmıştı. Bu seferki aydınlık *Rum* diyarından geliyordu; Medine'yi aydınlatan büyük bir ışıktı. Bunun üzerine bir tekbir daha getiren Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Şam taraflarının anahtarları Bana verildi; vallahi şu anda Ben, bulunduğum şu yerden Şam'ın kızıl saraylarını görmekteyim, buyurdu.

Ashâb-ı kirâm hazretlerinin merakı bir kat daha artmıştı; sanki Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), kapılarına kadar dayanan Ahzâb ordusunu bir kenara koymuş ve gelecekten araladığı perdeler arasından kendilerine, yarın olacaklarla ilgili yeni haberler veriyordu. Belli ki bu haberlerin arkası gelecekti.

Sonra Allah Resûlü, elindeki balyozla kayanın kalan parçasına bir darbe daha indirdi; bu sefer kaya bütünüyle parçalanmış ve tuz gibi olmuştu. Balyozun indiği yerden yine kıvılcım çıkmış ve bu darbenin etkisiyle *Fars* taraflarında kendini gösteren büyük bir aydınlık belirivermişti; gecenin zifiri karanlığında Medine'yi aydınlatan büyük bir lamba gibiydi. Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Bana, Fars diyarının anahtarları da verildi, buyurdu. Vallahi de şu anda Ben, bulunduğum şu yerden Hîre'nin saraylarıyla *Kisrâ*'nın şehirlerini köpek dişleri gibi sıralanmış olarak görmekteyim! Bana Cibril haber veriyor ki ümmetim, buralara hâkim olacaktır; öyleyse sizler, yarınki zaferin müjdesiyle bugünden sevinin!

Resûlullah'ın verdiği müjdeler, kazım işinin bütün yorgunluğunu unutturmuştu. Hep birden:

– Elhamdülillah, diyorlardı. Allah'a hamd olsun ki bunlar, gerçekleşeceğinde şüphe olmayan doğru vaatlerdir; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bize, bu kadar baskı altında bulunduktan sonra nusret vadediyor!

Bu sırada Allah Resûlü, Fars diyarından gelip Medine'ye yerleşen Hz. Selmân'a dönmüş, Kisrâ'nın saraylarını anlatıp özelliklerini vasfederek tarif ediyordu. Şaşılacak şeydi; Hz. Selmân hayretler içinde kalmıştı. Nasıl oluyor da Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hiç görmediği hâlde bunları söyleyebiliyor ve söyledikleri de sadece gerçeği ifade edebiliyordu! Dudaklarından şunlar döküldü:

– Evet! Doğru söylüyorsunuz; onların sıfatları aynen ifade ettiğiniz gibi yâ Resûlallah! Ben şehadet ederim ki Sen, Allah'ın Resûlü'sün!

Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerinin bir müjdesi daha vardı ve Hz. Selmân'a dönerek şunları söylemeye başladı:

– Bunlar, Benden sonra Allah'ın nasip edeceği fetihlerdir, ey Selmân! Şam, mutlaka fethedilecektir; *Hirakl* da, krallığının en uç noktasına kadar kaçacaktır! Sizler *Şam*'a hâkim olurken karşınıza

çıkan bir başka güç olmayacak! Ve doğu da fethedilecek; *Kisrâ* öldürülecek ve bundan sonra artık yeni bir Kisrâ da olmayacak![194]

Her birisi, başlı başına bir ufuktu bunların ve o günden bu sonuçları görmenin imkânı yoktu. Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hendek'in başında durup ufkunu istikbale yöneltmiş, kışın ortasında bahar muştuları veriyordu. Ufukta böyle bir fütûhat varken üç beş kin tüccarının, bir araya gelip de yaptığı kulislerle toplanan çapulcu birliklerin ne önemi olabilirdi ki!

Bu ifadeler, üzerlerine on bin kişilik bir güçle gelenleri gözünde büyütenler için ayrı bir moral kaynağı olmuştu. Şimdi ayaklar daha bir sağlam yere basıyor, sineler daha bir gür inip kalkıyordu.

Herkesin yaklaşımı aynı değildi; münafıklar yine iş başına geçmiş, Efendimiz'in verdiği müjdeleri dillerine dolamaya çoktan başlamışlardı. Şöyle diyorlardı:

– Muhammed, Yesrib'de durmuş, Hîre saraylarıyla Kisrâ şehirlerinin sizin için fethedildiğini gördüğünü söylüyor; hâlbuki şu anda sizler, açıktan düşmanın karşısına çıkamadığınız için hendek kazıyor ve kendinizi gizlemek zorunda kalıyorsunuz!

Çok geçmeden Cibril-i Emin yine gelecek ve onların bu ifadelerini deşifre edecekti.[195]

Bu kadar samimi gayrete mukabil Hendek ehli, ilâhî inâyetle mukabele görüyordu. O gün Hz. Câbir'in hazırlayıp pişirdiği keçi yavrusuyla ekmek, onar kişilik gruplarla gelen askerlerin hepsine yetecek, Abdullah İbn Revâha için getirilen birkaç hurma bereketlenip herkesi doyuracaktı. Benzeri bir bereketi Ümmü Âmir'in getirdiği hurma ezmesi ve Ebû Râfi'in pişirdiği koyunda göreceklerdi.

Derken, neşide ve kafiyeli sözlerle başlayıp devam eden ve zaman zaman gelen bu türlü ikramlarla şenlenen hendek kazımı ta-

---

194 O gün bunları Allah Resûlü'nden dinleyen Selmân-ı Fârisî, Efendimiz'in o gün müjdesini verdiği bu hususların hepsini daha sonra bizzat gördüğünü anlatacaktır. Bir kısmı Hz. Ömer, diğer bir kısmı da Hz. Osman zamanında fethedilmişti. Bu hadislerden hareketle Ebû Hureyre de, kıyamete kadar fethedilecek olan yerlerin tamamının, daha o günden Allah Resûlü'ne bildirildiğini söylemektedir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/176; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 3/419

195 Bkz. Ahzâb, 33/12

mamlanmak üzereydi. İşini erken bitirenler, geride kalanlara yardım ediyor ve böylelikle düşman önünde yekvücut olduklarını fiilen de göstermiş oluyorlardı. Kazma işlemi tam altı gün sürmüştü ve artık ortada, müşriklerin gelip de önünde duracakları geniş ve uzun bir engel vardı! İş bittiğinde Mekke ordusu da Medine'ye yaklaşmış, neredeyse Uhud'a dayanmıştı.

Artık savaş kapıya dayanmıştı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, o ana kadar kazım işinde kendilerine yardımcı olan çocuklarla kadınların geri çekilerek muhkem yerlere dönmeleri emrini verdi.

Saflar Netleşiyor

Medine'ye yine *Abdullah İbn Ümmi Mektûm*'u vekil bırakmıştı. Kadınlarla çocukları daha güvenli olan bölgelere yerleştirmişler, dışarıdan gelmesi muhtemel saldırılara karşı da etraflarına engeller koyarak tedbir almışlardı.

Yanında üç bin kişilik bir ordu vardı; Muhâcirînin sancağını *Zeyd İbn Hârise*, Ensârınkini ise *Sa'd İbn Ubâde* taşıyordu. Hendek'in parolası, "*Onlar asla yardım görmeyecekler.*" manasında '*Hâ Mîm; Lâ Yunsarûn*' idi.

Sırtını *Sel'* dağına verecek, Hendek'i de önüne alarak burada teyakkuzda bekleyecekti. Hedeflenen yere gelindiğinde buraya Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) için bir çadır kuruldu; ashâbını buradan yönlendirecekti.

İlk İntiba

Bütün hazırlıklar bitmiş ve artık düşmanın geleceği an beklenmeye başlanmıştı. Çok geçmedi; on bin kişilik Ahzâb ordusu, Hendek'i önüne alarak Sel' dağına sırtını veren ashâb-ı kirâmın karşısına çıkıverdi; sanki yer gök asker doluydu!

Aslında bu manzara, yüreklere korku salması gereken bir görüntü arz ediyordu; ancak mü'minler, kendilerine daha önceden haberi verilip de ruhen hazır hâle geldiklerinden böyle bir endişeye kapılmayacak, bilâkis Allah ve Resûlü'nün daha önce vadettiği bir hususun yaşanıyor olmasından dolayı imanları kuvvetlenecekti. Resûlullah'ın dedikleri yine aynen çıkıyordu! Öyleyse, hendeği ka-

zarken indirdiği balyozun akabinde verdiği müjdeler de tahakkuk edecek ve inananlar, her defasında ayrı bir zafere imza atarak geri döneceklerdi. Aralarında Resûlullah olduktan sonra gam ve kederin ne manası olabilirdi ki!

Zihinlerinde, daha önce Cibril-i Emîn'in getirdiği mesajlar canlanmıştı; getirdiği âyetlerde Yüce Mevlâ şöyle diyordu:

– Yoksa sizler, sizden öncekilerin başlarına gelen sıkıntı ve çetin badireler sizin de başınıza gelmeden öyle kolayca Cennet'e gideceğinizi mi sanıyorsunuz! Belâ ve musibetler onların başından sağanak gibi öylesine yağmış, imtihanlarla öyle sarsılmışlardı ki, nihâyet başlarındaki Resûl ve O'nunla birlikte olan mü'minler, '*Allah'ım! Yardımın ne zaman?*' diyorlardı. Dikkat edin; Allah'ın yardımı çok yakındır![196]

İşte şimdi böylesine çetin bir koridora giriyorlar ve başlarında Resûlullah'la birlikte, "*Allah'ım! Yardımın ne zaman?*" diyecekleri bir zemine doğru ilerliyorlardı; ancak ne gamdı ki, içinde bulundukları geminin kaptanı bizzat Allah Resûlü'ydü. Şöyle diyorlardı:

– İşte bunlar, Allah'ın bize vadettiği hususlardır; Allah ve Resûlü ne doğru sözlüdür![197]

İlk Şok

Müşriklere gelince onlar, kendilerinden emin ve önceki yenilgilerinin de intikamını alacak olmanın hırsıyla gelmiş ve hendeğin kazıldığı yere kadar ulaşmışlardı. O da ne? Önlerinde büyük bir hendek vardı! Şimdiye kadar hiç karşılaşmadıkları bir durumdu bu; ne duymuş ne de görmüşlerdi! Birbirlerine bakıp:

– Bu, daha evvel Arapların başvurmadığı bir hile ve tuzaktır, diyorlardı. Aralarından birisi ileri atıldı ve:

– O'nun arkadaşları arasında Farslı birisi var; bu mutlaka onun başının altından çıkmıştır, dedi.

Ne umutlarla gelmişlerdi ama şimdi önlerinde, Medine'ye girmelerini engelleyen bir hendek vardı. Bunun sadece kendi önlerine gelen kısımda olabileceği düşüncesiyle sağa sola koşturmaya başla-

---

196 Bakara, 2/214
197 Bkz. Ahzâb, 33/22

dılar; sonucu olmayan bir gayretti bu. Çünkü Medine'ye yürüyebilecekleri her yer hendekle çevrilmişti.

Daha kılıç bile kullanmadan büyük bir şok yaşıyorlardı; hâlbuki onlar, hiçbir şey yapmadan on bin insanla Medine'nin bir yanından girip diğer tarafından çıkmayı, Resûlullah dâhil bütün mü'minleri yok edip yeryüzünde bir tane bile mü'min bırakmamayı düşünüyorlardı! Zaten buraya da bunun için gelmişlerdi; gelip Medine'yi istila edecek ve kısa sürede burada taş üstünde taş bırakmamak suretiyle ellerini sallayarak geri döneceklerdi. Şimdi ise hevesleri kursaklarında kalmış, ummadıkları bir sonuçla karşılaşmışlardı! Peki, şimdi ne yapacaklardı?

Uzaktan ok atarak karşı tarafa zayiat verdirmekten ve fırsat kollayıp hendeğin zayıf noktalarından karşı tarafa geçerek ani baskınlarla maksatlarına ulaşmaktan başka bir seçenekleri kalmamıştı. Hemen yaylarını kaptıkları gibi Müslümanlara ok atmaya başladılar. Böylelikle uzun süreceği belli olan yeni bir süreç daha başlamış oluyordu.

İhanette Son Perde: Benî Kurayza

Mekke'ye kadar gidip de Kureyş'i kışkırtan, sonra da etraftaki kabileleri dolaşarak onları da işin içine çekmeyi başaran şer şebeke hâlâ iş başındaydı. Bir tarafta bunlar olup biterken diğer yanda sürgün *Benî Nadîr*'in sürgün reisi *Huyeyy İbn Ahtab*, Medine'deki son Yahudi cemaati *Benî Kurayza*'nın lideri *Ka'b İbn Esed*'in kapısını çalıyordu.[198] Ka'b, hicret sonrasında gerçekleşen Medine vesikasına imza atmakla birlikte, *Benî Kaynukâ* ve *Benî Nadîr*'in başına gelenlerden sonra kavmi adına Resûlullah'la yeni bir anlaşma daha yapmış ve güven tazeleyerek sadakatini bildirmişti. Onun için başlangıçta kapıdaki sesin Huyeyy İbn Ahtab'a ait olduğunu anlar anlamaz tepkisini ortaya koyacak ve kapıyı açmayacaktı. Ancak Huyeyy netice almadan gidecek gibi görünmüyordu:

– Yazıklar olsun sana ey Ka'b! Kapıyı aç, diyor ve ısrar ediyordu.

198 Benî Nadîr ve Benî Kurayza, Hârûn (aleyhisselâm)'ın neslinden gelen iki kabilenin adıdır ve Kurayza ve Nadîr isminde iki kardeşin neslinden gelmektedir. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/18

Gelişindeki niyeti anlamıştı Ka'b. Hırsının peşine takılıp da kavminin başına getirdiklerini şimdi de kendi kavmi için sahneye koymaya çalışıyordu. Onun için:

– Esas sana yazıklar olsun, diye mukabelede bulundu içeriden Ka'b. Çünkü sen, uğursuz bir adamsın! Ben, Muhammed ile anlaşma yapıp O'na söz verdim; onu asla bozamam! Çünkü ben O'nda, sadakat ve vefadan başka bir şey görmedim!

Bütün bunlar, Huyeyy'in umurunda değildi! Gözünü hırs bürümüş ve kötülükten başka bir şey düşünemiyordu. Şer adına bu kadar büyük bir birlikteliği elde etmişken Benî Kurayza'yı da işin içine katıp kaleyi içeriden fethetmeyi hedefliyordu. Çünkü Muhammedü'l-Emîn ile anlaşmalı olan Benî Kurayza da kendilerine katılır ve içeriden lojistik destek verirse, bu durumda hendeğin oluşturduğu engeli de aşmak kolay olur ve böylelikle işi şansa bırakmamış olurlardı. Onun için kapıyı dövmeye devam ediyordu:

– Yazıklar olsun sana; aç şu kapıyı da seninle konuşalım!

İş inada binmişti; Ka'b da en az Huyeyy kadar inatçıydı; onun için:

– Vallahi de ben bunu yapamam, diye seslendi içeriden. Bunun üzerine Huyeyy, konunun mecrasını değiştirerek Ka'b'ı zayıf yerinden vurmayı hedefledi:

– Tabii ki bana kapıyı açmazsın; çünkü sen, sofrandaki *Ceşîşe* yemeğine ortak olup da ondan yedirmemek için bunu yapıyorsun!

Huyeyy'in bu sözüne fena bozulmuştu; bir insan, -hele bir lider-sofrasındaki yemeğe ortak olacağı endişesinden dolayı misafirine kapıyı açmaz mıydı! Burnundan soluyarak gitti ve kapıyı açarak Huyeyy'i içeri aldı.

İşlerin yoluna girdiğinden emindi Huyeyy ve hemen söze başladı:

– Yazıklar olsun sana ey Ka'b! Ben sana, zamanın izzet ve şerefini, denizler gibi dalgalanan orduları getirdim; başlarında kumandanları ve liderleriyle birlikte *Kureyş*'i, *Rume* tarafındaki *Mecmaü'l-Esyâl*'de; yine lider ve kumandanlarıyla birlikte *Gatafan*lıları da *Zeneb-i Nakamâ* ile *Uhud*'un yanı başında konuşlandırdım! Onların hepsi de, hep beraber Muhammed ve arkadaşlarının köklerini ka-

zıyıncaya kadar buradan ayrılmayacaklarına dair söz verip benimle anlaşma yaptılar!

Bu sözler, Ka'b'ın hoşuna gitse de hâlâ sonuçtan emin değildi ve endişeleri vardı. Daha önce de benzeri şeyler söylenip karşı karşıya gelinmişti ama bütün bunlarda gülen taraf Muhammedü'l-Emîn olmuştu. Acaba bütün bunlar yeni bir macera mıydı? Onun için ihtiyatını devam ettiriyordu. Şunları söyledi Huyeyy'e:

– Vallahi de sen bana, sonucu zillet olandan başka bir şey getirmemişsin; şimşek çakıp gürleyen ancak bir damla yağmur yağdırmayan suyu boşalmış bir bulut gibisin! Yazıklar olsun sana ey Huyeyy! Beni kendi hâlime bırak; çünkü ben Muhammed'den sadakat ve vefa dışında bir şey görmedim!

İkisi de birbirinden inatçıydı ve taviz vermeye hiç niyetleri yoktu; onun için de aralarındaki konuşma uzayıp gidiyordu. Nihâyet yıllardır bugünün rüyasını görüp duran Huyeyy, akla hayale gelmedik entrikalarla Ka'b'ı ikna etmeyi başardı. İşin sonunda hep birlikte kurtulmuş (!) olacaklardı! Ancak Ka'b'ın Huyeyy'e bir şartı vardı; şâyet plan başarılı olmaz ve yok etmek için gelen Ahzâb ordusu yok olarak geri dönmek zorunda kalırsa, bu durumda kendisini de kalelerine alarak kanlarının son damlasına kadar koruyacaklardı! Huyeyy için bu, ihtimal bile değildi ve seve seve kabul ederek Allah Resûlü'ne düşmanlık çizgisinde yeniden yolları birleşivermişti. Artık Ka'b İbn Esed, Allah Resûlü ile olan anlaşmalarını feshettiğini açıktan beyan ediyor ve O'na düşmanlık konusunda Ahzâb'la birlikte hareket edeceğini ikrar ediyordu.

Bir anda Medine, Ka'b'ın da Allah Resûlü'ne düşmanlık konusunda Huyeyy'le müşterek hareket ettiğinin haberiyle çalkalanmaya başlayıvermişti. Bunu duyan Amr İbn Su'dâ, attıkları adımın kötü sonuçlarını hatırlatıp Benî Kurayza'nın ileri gelenlerine vaaz ederek:

– Bari O'na yardım etmeyeceksiniz; hiç olmazsa O'nu, düşmanlarıyla baş başa bırakın, şeklinde nasihatte bulunduysa da adamların geri adım atmaları mümkün gözükmüyordu.

Ka'b İbn Esed, kendini garanti altına almak için Kureyş ve Gatafan'dan bazı kimseleri savaş boyunca kendi yanına rehin olarak getirmesini isteyecek ve Huyayy İbn Ahtab da bunu gerçekleştirmek üzere yola çıkacaktı.

Benî Kurayza'nın bu çıkışı, Müslümanlar için Medine'de yeni ve daha tehlikeli bir cephenin daha açıldığı anlamına geliyordu; altı yıldır anlaşmaya sadık kalan Benî Kurayza da ihanet etmiş, Allah Resûlü'nü arkadan hançerlemek istiyordu! Medine'ye, tam anlamıyla bir gerginlik hâkimdi!

Yalnız, aralarında insaflı olanlar da yok değildi; o gün Benî Kurayza'nın arasında *Sa'ne*oğullarından *Esed*, *Esîd* ve *Sa'lebe* kardeşler, liderleri Ka'b İbn Esed'in dümen suyundan gitmeyerek huzura gelip Müslüman olduklarını açıklayacaklardı.

İhanetin Doğruluğunu Tetkik

Benî Kurayza yurdunda bunlar olup biterken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla birlikte hendeğin beri tarafında mevzilenmiş Mekke ordusunun gelmesini bekliyordu. İhanet haberini ilk duyan Hz. Ömer olmuştu; doğruca Allah Resûlü'nün yanına koştu ve durumdan Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerini de haberdar etti. Efendiler Efendisi de üzülmüştü. Olayın gerçeklik ve boyutunu tetkik etmeleri için ashâbından *Sa'd İbn Ubâde*, *Sa'd İbn Muâz*, *Abdullah İbn Revâha*, *Havvât İbn Cübeyr* ve *Üseyd İbn Hudayr*'den oluşan bir heyeti Benî Kurayza yurduna gönderdi. Gönderirken de şunları tembihliyordu:

– Gidin ve şu kavim hakkında bize ulaşan haberlerin doğru olup olmadığına bir bakın; şâyet anlatılanlar doğru ise, bu durumda haberi getirirken sadece Benim anlayabileceğim imalı bir yolla Bana bildirin ki, insanların kalbine korku salmayasınız! Şâyet onlar, bizimle onlar arasındaki anlaşmaya sadık kalmaya devam ediyorlarsa o zaman açıktan söylemenizde bir beis yoktur!

Belli ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bu ihanetin, asker sayısı ve savaş malzemesi itibarıyla kıt imkânlara sahip olsa da moral açısından önemli bir konumu elde eden ashâbı arasında duyulmasını arzu etmiyor ve böylelikle cephedekilerin olumsuz etkilenmesinin önüne geçmek istiyordu.

Vazifeyi alır almaz tetkik heyeti yola çıkarak soluğu Benî Kurayza yurdunda aldı; gerçekten de anlatılanlar doğruydu. Benî Kurayza,

sadece anlaşmayı ihlâl etmekle kalmamış, aynı zamanda dışarıdan sökün edip de gelen Ahzâb ordusuna lojistik destekte bulunmaya başlamıştı; pazarlarını onların bulunduğu yere taşıyor ve böylelikle yiyecek ihtiyaçlarını gidermeyi hedefliyorlardı. Aynı zamanda onlara at, deve ve daha başka savaş malzemesi tedarik ediyor ve böylelikle Mekke ordusunun açıklarını kapatmaya çalışıyordu. Aralarındaki anlaşmayı hatırlatarak, *işler kızışıp iyice yolundan çıkmadan önceki hâllerine geri dönmeleri ve Huyayy İbn Ahtab'ı dinlemememeleri* gerektiğini söyleyip Allah adına söz vermek isteseler de adamlar çoktan kararlarını vermiş geri adım atmıyorlardı. Çok net bir şekilde onlara:

– Eskiye asla dönmeyeceğiz; Resûlullah da kim oluyormuş! Ayakkabımın şu bağını çözüp attığım gibi o anlaşmayı da bozdum ve kesip attım; bundan böyle O'nunla aramızda hiçbir anlaşma yoktur, diyordu Ka'b İbn Esed.

Altında kalınmaması gereken sözlerdi bunlar; adam ağzını bozmuş Allah Resûlü'ne hakaret ediyordu! Üseyd İbn Hudayr çileden çıkmıştı; sesi hepsinden daha gür çıkıyordu. Ka'b İbn Esed'e dönmüş meydan okurcasına şunları söylüyordu:

– Ey Allah düşmanı! Haddini bil! Nasıl olur da sen O'nun hakkında olumsuz şeyler söyleyebilirsin! Ayağını denk al! Göreceksin; Allah'ın izniyle Kureyş, arkasını dönüp perişan bir şekilde geri gidecek ve sen yine evinin kenarında yapayalnız kalacaksın; o zaman gelir ve görüşürüz, şu sığındığın delikten çıkarıp bak nasıl hizaya getireceğiz!

Ortam iyice alevlenmiş, Resûlullah'ın elçileriyle Benî Kurayza'nın ileri gelenleri arasında iyiden iyiye bir söz düellosu başlamıştı; her iki taraf da, ağzına geleni söylüyordu.

Ne kadar konuşulursa konuşulsun bu adamların laftan anlayacakları yoktu; öyleyse ısrarın da anlamı olamazdı! Arbedeye son noktayı koyan Sa'd İbn Muâz[199] oldu:

– Bırak şu adamı, diyordu arkadaşına. Bırak; çünkü bu andan itibaren onunla münakaşa etmenin hiçbir faydası yok!

---

199 Bu şahsın Sa'd İbn Ubâde olduğu da söylenmektedir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/179; Taberî, Tarih, 2/93; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 2/38

Gerçekten de konuşmanın bir faydası yoktu; Resûlullah'ın durumu tetkik için gönderdiği heyet çaresiz ve ihanetin de doğruluğunu teyit etmiş olarak geri dönüyordu. Hendeğin olduğu yere gelir gelmez *Sa'd İbn Ubâde*, Allah Resûlü'ne yöneldi; yürüyüşünden anlamıştı; ancak yine de meraklı gözlerle sonucu onlardan duymak istiyordu. Sonra da, bekleyen Efendiler Efendisi'ne:

– Adel ve Kâre, diye seslendi. Anlaşılmıştı; *Recî'*de *Hubeyb* ve arkadaşlarına ihanet eden *Adel* ve *Kâre* kabileleri gibi Benî Kurayza da ihanet içindeydi!

Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her türlü olumsuzluktan zafer çıkarmayı öğretiyordu ashâbına; tipi ve boranın hâkim olduğu, etrafı kar ve buzun kapladığı en olmadık yerde bile nice baharlara kapı aralıyor ve ümmeti için açtığı menfezlerden bahar meltemleri sunarak huzur soluklamalarını istiyordu. Burada da aynısını yapacaktı:

– Müjdeler olsun size ey mü'minler! Allah'ın nusret ve yardımı var; sevinin, buyurdu. Muhakkak ki Ben, *Beyt-i Atîk*'in (Kâbe) anahtarlarını alıp onu tavaf edeceğim günleri görüyorum; *Kisrâ* ve *Kayser* de helâk olacaklar ve onların bütün mal varlıkları da, Allah yolunda infak edilecektir!

Kısa sürede, bu ihanet haberi mü'minler arasında yayılmış ve büyük bir endişe içine düşmüşlerdi; çoluk çocuk ve aileleri, Benî Kurayza'nın içeriden ihanetine karşı korumasızlardı! Gözler yılmış, yürekler ağızlara gelmiş ve akıllara türlü türlü şüpheler gelmeye başlamıştı.[200]

Beri tarafta fırsat avcıları yine iş başındaydı; içlerindeki nifağın yeniden depreştiği münafıklar, durumdan vazife çıkarmış ve yeniden moral bozma faaliyetlerine başlamışlardı. Şöyle söyleniyorlardı:

– Muhammed, Kisrâ ve Kayser'in hazinelerine mâlik olacağımızı ve onların mallarının Allah yolunda infak edileceğini bize vadediyor ama baksanıza bugün biz, başımıza nelerin geleceğinden bile emin değiliz; ihtiyacımızı gidermek için tuvalete bile gidemiyoruz![201]

---

[200] Bkz. Ahzâb, 33/10
[201] Bkz. Ahzâb, 33/12

Sadece bunları söylemekle yetinmiyor ve etraflarındaki mü'minleri de:

– Ey Yesrib halkı! Artık burada tutunamazsınız; durup beklemenizin de bir anlamı yok; haydi geri dönün, demek suretiyle Allah Resûlü'nden ayırmaya çalışıyorlardı.

Onlardan bir grup da, Medine'de bulunan ailelerinin savunmasız olduklarını ileri sürerek onları korumak için Resûlullah'a gelmiş, izin istiyorlardı. Her seferinde yan çizmeyi alışkanlık hâline getiren Benî Hârise'nin bu tavrını gören *Sa'd İbn Muâz*, Allah Resûlü'nün yanına gelecek ve bu yüzsüzlere izin vermemesi gerektiğini söyleyecekti.

Gündüzler Gibi Aydın Geceler

O günün şartlarında savaşlar da sadece gündüzleri cereyan eder ve her iki tarafın askerleri geceyi istirahat ederek geçirirlerdi. Ancak Hendek'te durum farklıydı; kimin nereden nasıl bir taarruzda bulunacağını kestirmenin imkânı yoktu. Bir tarafta Ahzâb ordusu hendeği geçmek için fırsat kollayıp zayıf noktaları zorlarken diğer yanda Benî Kurayza entrika üstüne entrika geliştiriyordu.

Bu arada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Benî Kurayza'nın Medine'ye gece baskını yapacağı haberini almış, ayrı bir hüzün yaşıyordu. Tevrât'ta özelliklerini görüp de gelişini beklemek için Medine'ye yerleşen Hârun (aleyhisselâm)'ın nesli, atalarına inat bugün, kendi evlatlarından daha iyi tanıdıkları Allah Resûlü'ne ihanet ediyor, bununla da kalmayıp yalnız ve savunmasız çoluk çocuğa saldırı planları yapıyordu!

Efendiler Efendisi hiç vakit geçirmeden, *Seleme İbn Eslem* kumandasında iki yüz; *Zeyd İbn Hârise*'nin riyasetinde de üç yüz kişilik bir gücü Medine'ye gönderdi; bunların her biri farklı kollardan Medine'ye gidecek ve arkada kalan masum insanları gözetip kollayarak kötülük düşünen insanlar için de caydırıcı bir güç oluşturacaklardı.

Sabaha kadar devriye görevini yerine getiren her iki grup da, vazifelerini yerine getirirken tekbir sesleriyle Medine'nin savunmasız olmadığını ilan edecek ve böylelikle gözü korkan Benî Kurayza, Medine'ye saldırı fikrinden vazgeçecekti.

Düşmanın omuz omuza vererek üzerlerine geldiği bu zeminde bir de açlık, yorgunluk ve soğukla mücadele ediyorlardı. Bilhassa geceleri şiddetli soğuk oluyordu. Efendiler Efendisi de bu soğuktan etkileniyor, ısınmak için zaman zaman çadırına gidip Âişe Validemizden destek alıyordu. Bu arada aklı, sürekli hendekteydi; zayıf noktaların iyi kollanması gerektiğini ifade ediyor ve kendisinin olmadığı zamanlarda buralarda bir zaafın yaşanmaması için ashâbını ikaz ediyordu.

Sürekli müteyakkızdı; geceleri gözüne uyku girmiyordu. Çünkü Mekke ordusunun, *Ebû Süfyân*, *Hâlid İbn Velîd*, *İkrime İbn Ebî Cehil* ve *Dırâr İbn Hattâb*'ın kumandasındaki müfrezelerle geceleri nöbetleşe devriye dolaştığını biliyor ve hendekten geçebilmek için zayıf noktaları tespit etmeye çalıştıklarını görüyordu. Gecenin bir yarısında:

– Keşke salih bir adam çıksa da şu gediği bu gece kontrolü altına alıp nöbet tutsa, buyurmuştu. Daha sözünü bitirmemişti ki dışarıda kılıç kalkan sesi duyuldu; gerçekten de ashâbından salih birisi gelmişti:

– Kim o, diye seslendi ona:

– Sa'd yâ Resûlallah, diye cevapladı Sa'd İbn Ebî Vakkâs. Bunun üzerine ona:

– Şu gedik sana aittir; orayı koru, buyurdu ve kendileri de istirahate çekildi. Endişelendiği yeri emin ellere emanet etmiş olmanın rahatlığı vardı üzerinde ve başını koyup bir müddet uyudu.

Geceleri nöbet tutup da Allah Resûlü'nü koruma işinde *Sa'd İbn Ebî Vakkâs*'a zaman zaman *Abbâd İbn Bişr* ve *Zübeyr İbn Avvâm* da yardım ediyor, münavebeyle güvenliği sağlamaya çalışıyorlardı. Bir başka akşam kalkmış çadırının içinde namaz kılıyordu. Yanında Ümmü Seleme Validemiz vardı. Bir aralık dışarı çıktı ve:

– Şunlar müşriklerin süvarileri; hendeği geçmeye çalışıyorlar, buyurdu. Ardından Abbâd İbn Bişr'i yanına çağırarak:

– Yanında birileri var mı, diye sordu.

– Evet; çadırınızın etrafında ashâbından bir grupla birlikteyim, diye cevapladı Hz. Abbâd. Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), müşriklerin bulunduğu yeri göstererek şunları söyledi:

– Arkadaşlarınla birlikte çıkıp hendeğin etrafını dolaş! Şuradaki müşrik süvarileri hendeği geçip size ulaşmak için orada zayıf nokta arıyorlar; maksatları, gecenin sessizliğinde ansızın size saldırmak!

Ardından da ellerini açarak:

– Allah'ım! Onların şerrinden bizi muhafaza buyur, onlara karşı bize nusretini gönder ve onları mağlup et; çünkü onları Senden başkası mağlup edemez, diye dua etmeye başladı.

Bu arada Abbâd İbn Bişr, arkadaşlarıyla birlikte istenilen yere gitmiş ve gerçekten de orada, bir grup süvariyle birlikte Ebû Süfyân'ı görmüşlerdi. Ebû Süfyân karşı tarafa geçmek için hendeğin zayıf noktalarını tespit etmeye çalışıyorlardı. İki taraf da birbirini görünce hemen oklara sarılacak ve bu atışmalar bir müddet karşılıklı olarak devam edecekti. O kadar ki müşrikler, beklemedikleri bu çıkış sonucunda perişan olmuş ve geri çekilmek zorunda kalmışlardı.

Durumdan haberdar etmek için Efendimiz'in çadırına gelen Abbâd İbn Bişr, O'nu yine namaz kılarken buldu; Allah'ın Resûlü, onca yorgunluk ve olumsuzluğa rağmen Allah ile olan irtibatta kusur gösterilmemesi gerektiğini fiilen gösteriyor ve böylesi durumlarda bile insanın, sorumluluk olarak üzerine aldığı nafile ibadetlerden taviz vermemesi gerektiğini anlatıyordu.

Gatafân'la Sulh Girişimi

Benî Kurayza'nın anlaşmayı bozarak ihanet edişi, Allah Resûlü'nü ciddi ciddi düşündürüyordu; zira aynı anda birçok cephede savaşmak zorunda kalmışlardı. İçerideki düşmanın vereceği zarar, dışarıdan gelen Ahzâb ordusundan daha büyük ve çetin olurdu. Onun için Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), önce Ahzâb ordusunu problemsiz geri gönderip bir an önce içerideki düşmanın zararından emin olmak istiyordu. Bu sebeple Gatafân'ın iki lideri *Uyeyne İbn Hısn* ve *Hâris İbn Avf*'a haber gönderdi; yanlarında on kişilik bir grupla huzura gelmişlerdi; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, bu sevdadan vazgeçmelerini söylüyordu.[202]

Aralarında uzun görüşmeler oldu. En sonunda Uyeyne ve Hâris,

[202] Her ikisi şahıs da, daha sonra Müslüman olarak '*sahâbe*' olma şerefini elde edecektir.

Mekke ordusunu bırakıp da geri gideceklerini vadettiler. Ancak buna karşılık, Medine hurmalarının yarısının kendilerine verilmesi teklifinde bulundular. Bir belayı defetmek için onlara mal da verilebilirdi; ancak talep ettikleri miktar çoktu. Onun için Efendiler Efendisi, üçte birini vadetti. Onlarsa kabul etmiyor ve yarısında ısrar ediyorlardı. Bütün ısrarlarına rağmen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), üçte birden daha fazlasını kabul etmeyince de bunu kabullendiklerini bildirmişler ve sıra, anlaşmanın kağıda dökülerek imzalanmasına gelmişti.

Abbâd İbn Bişr de, demir zırhları içinde Resûlullah'ın başında nöbet bekliyordu. Bu sırada yanlarına, elinde mızrağıyla birlikte *Üseyd İbn Hudayr* girdi; olup bitenlerden habersizdi. Önce gözü, Resûlullah'ın huzurunda ayaklarını uzatıp da kaykılan *Uyeyne*'ye takıldı ve şöyle çıkıştı ona:

– Çek ayaklarını!... Resûlullah'ın huzurunda sen, ne hakla onları uzatıyorsun? Vallahi de, şu anda Resûlullah burada olmamış olsaydı, mızrakla senin husyelerini parçalar ve şuracıkta işini bitiriverirdim!

Meselenin iç yüzünü öğrenince de Allah Resûlü'ne yöneldi:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Şâyet bu, Sana semadan gelen bir emirse dilediğini yap; ancak bu böyle değilse, vallahi de bizim bu adamlara kılıçtan başka vereceğimiz bir şeyimiz olamaz; onlar ne zaman bizden böyle bir taviz aldılar ki şimdi bunu koparabilsinler!"

Yürekli bir çıkıştı; bunun da üzerinde düşünülmesi gerekiyordu. Herkesteki keyfiyet böyleyse, endişelenilecek bir durum olamazdı; onun için Allah Resûlü, *Sa'd İbn Muâz* ve *Sa'd İbn Ubâde*'yi çağırarak[203] konuyu bir de onlarla istişare etmek istedi. Bu sırada Gatafân heyeti, bir kenarda oturmuş bekliyordu. Gelir gelmez de, mübarek ellerini her ikisinin omzuna koyarak ve kimsenin duymayacağı bir sessizlikle gelişmeleri anlattı onlara. Ardından da fikirlerini sordu. Diyorlardı ki:

---

203 Bunun üzerine Allah Resûlü'nün, "*Sa'd'leri çağırıp onlarla meseleyi istişare edeyim.*" dediği ve sonra da *Sa'd İbn Muâz*, *Sa'd İbn Ubâde*, *Sa'd İbn Rebî'*, *Sa'd İbn Hayseme* ve *Sa'd İbn Mes'ûd*'u çağırdığı şeklinde de rivâyet vardır. Bkz. Taberânî, Mu'cemu-'l-Kebîr, 6/28 (5409); Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 6/132

– Yâ Resûlallah! Şâyet bu, semadan gelmiş bir emirse onu uygula; eğer bu, semadan gelmemiş, ancak yine de Senin arzu ettiğin bir iş ise yine uygula; bize sadece dinlemek ve itaat etmek düşer! Ancak bu, ortada bir mesele ise, bizim onlara kılıçtan başka verecek bir şeyimiz olamaz!

Üseyd'in sözünden farklı değildi bu cümleler. Ancak konunun iyice anlaşılması gerekiyordu. Aynı zamanda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), şefkat peygamberiydi ve her hâlükarda sulhun peşindeydi. O'nun için savaş, en son müracaat edilecek bir yoldu; bu yolla karşılaşacağı ana kadar sulh adına bütün alternatifleri değerlendirecek ve bir tek insanın bile burnu kanamadan meselenin içinden çıkmayı hedefleyecekti. Bunun için Efendiler Efendisi:

– Şüphesiz ki Ben, Arapların sizin aleyhinize ittifak ederek yekvücut saldırdıklarını görüyorum; dört bir yandan hücum edip saldırıyorlar. Böyle bir durumda Ben, onların güçlerini dağıtıp bir süreliğine zaman kazanmanın uygun olabileceğini murad ediyorum, buyurdu.

Bu sefer Sa'd İbn Muâz söz aldı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Daha önce bizler de bu adamlar gibi Allah'a şirk koşar ve putlara temenna durup; bildiğimiz Allah'a ibadet etmezdik! O günlerde bile bunlar, satın alma veya misafirlik dışında Medine'den bir tek hurma bile alıp yemeyi ummazlarken, Allah (celle celâluhû) bizi İslâm'la şereflendirmiş ve hidâyete erdirmiş; Senin'le ve İslâm'la da bizi aziz kılmışken mi bunlara mallarımızı vereceğiz! Bizim böyle bir anlaşmaya ihtiyacımız yok; vallahi de Allah (celle celâluhû), onlarla bizim aramızdaki hükmünü verinceye kadar onlara kılıçtan başka bir şey vermeyiz!

Ashâbının duruşu daha kesindi ve böyle bir zeminde içteki vahdet her şeyin önünde gelirdi; Gatafânlılarla yapılacak anlaşma, bu vahdeti rencide edecek gibi duruyordu. Onun için Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) geri adım attı ve Hz. Sa'd'e dönerek:

– Öyleyse iş sana kaldı; dilediğini yapabilirsin, buyurdu. Bunun üzerine Sa'd İbn Muâz da:

– Ellerinden geleni ardına koymasınlar, diyerek böyle bir anlaşmanın olamayacağını ifade etti ve meseleye son noktayı koymuş oldu.

Hendeğin Aşıldığı An

Hendek önündeki gergin bekleyiş günlerdir devam ediyordu. Gece ve gündüz nöbetleşe hamleler yapılıyor ama bir türlü Medine tarafına geçilemiyordu. Hendeğin iki tarafındaki ordu arasında bugüne kadar ok atma, mızrak fırlatma ve taş atma dışında herhangi bir sıcak çatışma olmamıştı.

Bir türlü neticeye gidemiyorlardı; *Ebû Süfyân*, *İkrime İbn Ebî Cehil*, *Dırâr İbn Hattâb*, *Hâlid İbn Velîd*, *Amr İbnü'l-Âs*, *Nevfel İbn Muâviye*, *Nevfel İbn Abdullah*, *Amr İbn Abdivüdd*, *Uyeyne İbn Hısn*, *Hâris İbn Avf* ve *Mes'ûd İbn Ruhayl* ile *Benî Esed*'in reisleri anlaşmışlardı; tespit ettikleri zayıf noktadan hep birlikte saldıracak ve her şeye rağmen karşı tarafa geçeceklerdi.

Dediklerini yapmışlardı; dar bir geçit bulmuş ve *İkrime İbn Ebî Cehil*, *Dırâr İbn Hattâb*, *Nevfel İbn Abdullah*, *Hübeyre İbn Ebî Vehb* ve *Amr İbn Abdivüdd*, atlarını mahmuzlayarak mü'minlerin bulunduğu tarafa geçmişti. Diğerleri arkadan onlara bakıyorlardı; hendeği geçenler, geride kalan Ebû Süfyân'a:

– Sen geçmiyor musun, diye sesleniyorlar, o da:

– Siz geçtiniz ya; şâyet ihtiyaç olursa biz de geçeriz, diye cevap veriyordu.

Hendeği geçip de kendileri adına kahramanlık yapma fırsatı yakalayan bu insanlar, Sel' dağına doğru at koşturmaya başladılar; günlerdir kılıç sallamadan beklemenin acısını çıkaracak ve arkalarından gelecek destekle de, kendilerince mü'minlere büyük bir zayiat verdireceklerdi. Ancak mesele bekledikleri gibi olmadı; onların hendeği geçtiğini gören mü'minler, bir çırpıda koşmuş ve orayı tutarak arkadan geleceklerin önünü kesmişlerdi.

Belki de bu, Allah Resûlü'nün bir stratejisiydi; belli başlı yerleri 'aşılabilir' bırakmış ve böylelikle karşı tarafın gücünü zayıflatıp dağıtmak istemişti. Zira bu hücum sırasında Amr İbn Abdivüdd gibi gözüpek bir müşrik, Hz. Ali'nin kılıç darbeleri karşısında yerle bir olmuş,[204] onun hazin hâlini görenlere de arkasına bakmadan kaçmak düşmüştü. O gün *İkrime*, mızrağını bile almaya vakit bulamamıştı! Hz. *Ömer* ve *Zübeyr İbn Avvâm* gibi sahabîler de, peşlerine

[204] Bkz. Akademi Araştırma Heyeti, En Öndekiler, s. 134 vd

takılmış, kaçanları takip ediyorlardı. Hatta *Hz. Zübeyr*, *Nevfel İbn Abdullah*'a yetişmiş ve indirdiği kılıç darbesiyle onu başından ikiye biçmişti. Öyle ki, darbenin şiddetinden kılıç, eğerin ucunu da koparmış ve atın boynuna kadar ilerlemişti. Bunu görenler Hz. Zübeyr'e:

– Ey Ebâ Abdillah! Senin kılıcın gibisini de görmedik, diyecekler, o da şu cevabı verecekti:

– Vallahi de onu kesen kılıç değil, bilektir!

Hz. Zübeyr, kaçmakta olan Hübeyre İbn Ebî Vehb'e de bir darbe indirmişti; atının arka tarafına gelen bu darbenin şiddetiyle Hübeyre'nin zırhı yere düşmüş, o da çareyi yayan kaçmakta bulmuştu.[205]

İş bitirmek için karşı tarafa geçtikleri hâlde işleri bitmiş olarak geri dönenler, Ebû Süfyân'ın yanına kadar gelecek ve:

– Bugün öyle bir gün ki, bizim yapabilecek hiçbir şeyimiz yok; en iyisi geri dönelim, diyeceklerdi.

Daha sonra da Allah Resûlü'ne haber göndererek on bin dirhem karşılığında Amr İbn Abdivüdd'ün cansız bedenini satın almak istediklerini bildirdiler. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şu tepkiyi verdi:

– O sizin olsun; biz, ölü parası yemeyiz![206]

Duaya Kalkan Eller

On gün geride kalmıştı ve gergin bekleyiş hâlâ devam ediyordu. Atını mahmuzlayıp duran Ahzâb ordusu açık yakalamaya çalışıyor, mü'minler de böyle bir açık vermemek veya onların buldukları açıkları kapatmak için var güçleriyle mücadele ediyorlardı. Bir hiç uğruna buralara kadar gelip de kendilerine bu sıkıntıları yaşatan Mekke ordusu için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbını uyarmış ve şunları tembih etmişti:

---

[205] Vâkıdî, Meğâzî, 1/472

[206] O gün, "*Mutlaka Muhammed'i öldüreceğim.*" deyip de atını mahmuzlayan, ancak hendeğe düşüp de boynu kırılan bir başkası için de Kureyş, bedenini geri almak için bin iki yüz dirhem teklif etmişti. Bu olay üzerine de Allah Resûlü (s.a.s.), "*Onun ne leşinde ne de leşinin parasında hayır vardır; onu onlara gönderin; zira onun parası da leşi de necistir.*" buyuracak ve yine aynı tepkiyi verecekti. Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/248 (2230), 1/272 (2442); İbn Ebî Şeybe, Musannef, 6/496 (33256); Beyhakî, Sünen, 9/133

– Ey insanlar! Sakın düşmanla karşılaşmayı kendi arzunuzla talep etmeyin; Allah'tan afiyet dileyin! Ancak ne zaman da düşmanla karşı karşıya gelirseniz, işte o zaman da dişinizi sıkın ve sabr u sebat gösterin; şüphesiz ki Cennet, kılıçların gölgesi altındadır!

Şimdi düşmanla karşılaşma gerçekleşmiş ve sıra sabr u sebata gelmişti; ancak günler geçmesine rağmen düşmanda geri dönme niyeti sezilmiyor ve her defasında farklı bir taktikle karşılarına çıkmaya çalışıyorlardı.

Bir pazartesi günüydü; öğle ile ikindi namazı arasında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ahzâb mescidine geldi ve mübarek ellerini kaldırarak şöyle dua etmeye başladı:

– Ey kitabı indiren ve hesabı seri gören Allah'ım! Şu Ahzâb ordusunun ahengini boz ve onları paramparça eyle; onlara karşı bize nusret lütfedip inâyetini müyesser kıl!

Şefkat ve merhamet peygamberi Allah Resûlü'ne bu şekilde dua yaptıracak kadar ileri gitmiş ve sıkıntı üstüne sıkıntı vermek istemişlerdi. Canların dudaklara geldiği noktada O da, esbaba tevessülde kusuru olmadığı gibi hâlini Rabb-i Rahîm'ine arz ediyor ve nusret talebinde bulunuyordu.

Aynı duayı salı ve çarşamba günü de tekrarlayacaktı; hatta tazyiklerden bunalan ashâb-ı kirâm hazretleri Efendiler Efendisi'ne dönecek ve:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. "Artık canlarımız gırtlağımıza geldi; bu durumdan kurtulmak için söyleyip de yapabileceğimiz bir şey yok mu?"

– Evet; var, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "*Allah'ım! Ayıp ve kusurlarımızı ört; korku ve endişelerimizi de nihâyete erdir* diye dua edin!"

Ashâbına dua tavsiye eden Habîb-i Kibriyâ Hazretleri'nin dilinde o gün de sürekli dua vardı; bir defasında şöyle dua ettiğini duymuşlardı:

– Allah'ım! Senden, vadettiğin inâyet ve yardımını gerçekleştirmeni diliyorum; aksi hâlde, Allah'ım! Yeryüzünde Sana ibadet edecek gönül kalmayacak!

Duanın akabinde büyük bir inşirahla ümmetine dönen Allah Resûlü'nün, mübarek yüzlerine akseden beşaşet hemen fark edilmiş

ve ashâb-ı kirâm da, yakında gelip gerçekleşecek beşaret ve inâyetin sevinciyle mesrur olmuşlardı.

Topyekûn Saldırı

Amr İbn Abdivüdd öldürülüp de onunla birlikte hendeği geçenler geri kaçmak zorunda kalınca müşrikler, geride hiç kimse kalmamak üzere hep birlikte saldırı fikrinde birleşti ve bunun hazırlığını yapmaya başladılar; herkes birbirini son hamle için teşvik ediyordu.

Ve ertesi sabah güneşin ilk ışıklarıyla birlikte topyekûn saldırı için harekete geçtiler. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de, ashâbını karşı taarruz için hazırlamış ve O da hendeğin beri tarafında saf tutmuş, onları bekliyordu; müşriklerin saldırı hazırlıklarının haberini alır almaz ashâbını toplamış ve onlara, sebat edip de kararlılıkla kendilerini müdafaa ettikleri takdirde zafer müjdesi vermişti.

Hamle üstüne hamle yapıyorlardı; büyük bir telaş baş göstermişti! Zira kimin nereden saldıracağını kestirmenin imkânı yoktu. Her bir yanda mantar gibi müşrik bitiyordu; birisi geri püskürtülse diğeri, bir grubun hakkından gelinse diğer bir grup devreye giriyor ve hendeğin etrafı, ardı arkası gelmeyen bir mücadeleye sahne oluyordu.

Bu arada Hâlid İbn Velîd kumandasındaki iki yüz kişilik bir grup Allah Resûlü'nün çadırının bulunduğu yeri hedeflemiş geliyordu; gözleri dönmüştü ve ölümüne ilerliyorlardı!

O günün geç saatlerine kadar da bu manzara devam edecekti; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâbı, bu telaş ve kargaşa içinde namazlarını bile kılamamış, Allah adına hareket edilen yerde Allah'a kulluk vazifesi yerine getirilememişti.

O kadar uğraşmış ve ölümüne gelmişlerdi ama yine netice alamamışlardı; derken yavaş yavaş geri çekilmeye başladılar; çok geçmeden herkes kendi yerine gelmişti. Bu sırada *Üseyd İbn Hudayr*, iki yüz kişiyle birlikte hendeğin müşrikler tarafında nöbet tutmak için ayrılmıştı.

Bir aralık geri dönen *Hâlid İbn Velîd*, süvarileriyle birlikte tekrar saldıracak ve yaşanan arbedede ashâb arasında *Tufeyl İbn Nu'man* şehit olacaktı.

Bu arada *Sa'd İbn Muâz* da, bir okun isabet etmesi neticesin-

de kolundan yaralanmıştı. Feraset sahibi Âişe Validemizin korktuğu başına gelmişti; zira zırhın dışında kalan kolu oklara hedef olmuş ve kan kaybediyordu. Kendisini Resûlullah davasına kilitlemiş büyük sahabî, bu sırada derin bir muhasebe örneği sergiliyor ve ellerini açmış Rabbine şöyle yalvarıyordu:

– Allah'ım! Şâyet bundan sonra da Kureyş'le savaş ihtimali varsa beni bu savaşın hatırına sağ bırak; çünkü ben, Senin Resûlü'nü kendi yurdundan çıkaran, O'nu yalanla itham eden ve her fırsatta O'na işkence etmeye çalışan bir topluluğa karşı savaşmayı gönülden ister ve severim!

Allah'ım! Şâyet onlarla bizim aramızda artık savaş olmayacaksa, ne olur benim için şehadet nasip et; ancak, Benî Kurayza konusunda gözüm aydın oluncaya kadar da bana müsaade et!

Bugün yaşanan bir anlık kargaşa içinde iki Müslüman grup karşı karşıya gelmiş ve yüzleri kapalı olduğu için birbirlerini tanıyamayıp savaşmaya başlamışlardı; aralarında yaralananlar da, şehit olanlar da vardı. Nihâyet aralarından birisi, Hendek'in parolası olan '*Hâ Mîm Lâ Yunsarûn*'u telaffuz edince hakikati anlayacak ve kılıçları bir kenara bırakarak kucaklaşacaklardı. Daha sonra da durumu Allah Resûlü'ne bildirip yaralı ve ölülerinin durumunu sordular. Efendiler Efendisi onlara:

– Yaralanmanız Allah yolunda olmuştur; sizden kim de öldürülmüşse bilin ki o da şehittir, cevabını verdi. İçlerindeki bir tereddüt daha ortadan kalkmış ve artık parolasız kılıç sallamamak üzere huzurdan ayrılmışlardı.

Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kılamadığı namazlarını eda ediyordu. *Buthân* denilen yere kadar gelmişti; burada abdest alarak önce eda edemediği namazını kılacak, hemen ardından da akşam namazını eda edecekti. Namazını tamamladıktan sonra da:

– Güneş batıncaya kadar onlar bizi meşgul edip orta namazını kılma imkânı vermedikleri gibi onların evleriyle kabirlerini de Allah ateşle doldursun, diye dua etti. Bir mü'min için namaz her şey demekti ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), bu kadar önemli bir vazifeyi edaya engel olanların cezalandırılmalarını Rabbinden talep ediyordu.

Benî Kurayza'dan Gelen Lojistik Destek

Aralarındaki anlaşmayı feshetmekle açıktan savaş ilan eden Benî Kurayza, hendeğin diğer tarafındaki müşriklere destek sağlamaya devam ediyordu. Zira yiyecekleri tükenme noktasına gelen, at ve develeri de açlıktan zafiyet yaşayan Ahzâb ordusunun kumandanı Ebû Süfyân, Huyeyy İbn Ahtab'ı karşısına almış ve:

– Hayvanlarımızın yiyeceği tükendi; sizde yem var mı, diye sorarak bu ihtiyaçlarını gidermesini istemişti.

– Evet var, diyordu Huyeyy. Ebû Süfyân'ın yanından ayrılır ayrılmaz da, Benî Kurayza'nın lideri Ka'b İbn Esed'in yanına gelecek ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamasını ondan isteyecekti:

– Bizim malımız senin malındır; dilediğini al, istediğini yap; birisini gönder de yük develerini getirsinler ve diledikleri kadar yiyecek alıp götürsünler, diyordu Ka'b.

Bunun üzerine müşrikler, yirmi tane yük devesi göndermişlerdi; çok geçmeden Benî Kurayza, yirmi deveye hurma, arpa ve saman yükleyip müşriklere geri gönderiyordu.

Bu sırada Amr İbn Avfoğullarından yirmi kişi, o bölgelerdeki gelişmeleri takip etmek ve vefat eden yakınlarını gömmek üzere Hendek'ten ayrılmış, Medine'ye doğru ilerlemekteydi. *Akîk* vadisine geldiklerinde karşılarına, yükünü almış yirmi deveyle müşrik ordusunun adamları çıkıverdi; ortada bir dolap daha dönüyordu ve ihanete ayrı bir boyut kazandıran bu faaliyetin üzerine gidilmeliydi. Onlar da bunu yaptılar ve duruma el koymak istediler; yeni bir kargaşa daha çıkmıştı. Ancak mü'minlerin sayısı daha fazlaydı ve neticede hiç zayiat vermeden yirmi deveyi de yüküyle birlikte ele geçirmişlerdi.

Yanlarında yüküyle birlikte yirmi deve olduğu hâlde gidip adamlarını gömdüler ve ardından da Allah Resûlü'nün yanına gelip durumdan O'nu haberdar ettiler. Hendek'te büyük bir sevinç vardı; develer müşrikler için niyet edilmişti ama Allah (celle celâluhû), yüküyle birlikte yirmi deveyi Müslümanlara nasip ediyordu. Ortada bir savaş devam ediyordu ve savaşta elde edilen şeyler de ganimetti; yükler indirilecek ve daha sonra da develerin bir kısmı kesilerek mü'minlere kuvvet olacaktı. Daha sonra bir kısmını da Medine'ye getireceklerdi.

Bu, müşrikler için önemli bir zayiat demekti; hem bekledikleri desteği elde edememiş hem de desteği kendilerine taşımak için gönderdikleri yirmi deveden olmuşlardı. Müşrik birliklerinin başında bulunan ve canını zor kurtarıp da ordunun yanına dönen *Dırâr İbn Hattâb*, Ebû Süfyân'ın yanına gelmiş, başlarına geleni ona anlatıyordu. Dinledikleri karşısında küplere binen Ebû Süfyân ise, kendisine söz verdiği hâlde bu sözü yerine getiremeyen Huyeyy İbn Ahtab'a kızıyor ve şunları söylüyordu:

– Şu Huyeyy, ne uğursuz adammış! Zaten onu bildim bileli hep bizi yalnız bırakmıştır! Şimdi biz, geri dönerken yüklerimizi hangi develere yükleyeceğiz?

Bir İhanet Örneği Daha

Resûlullah'ın yokluğunu fırsat bilen on kişilik bir Yahudi grubu, Allah Resûlü'nün ailesiyle halalarının bulunduğu yere gelmiş ve burayı ok yağmuruna tutmaya başlamışlardı. İçeriden bir ihanetti bu; yiğitçe er meydanında çarpışmak yerine, kalelere gizlenmiş korumasız, masum kadın ve çocuklara saldırmayı denemiş ve böylelikle hendek önünde savaşan Müslümanlara büyük bir telaş yaşatmayı hedeflemişlerdi. *Benî Kurayza* da, kendi sonunu hazırlıyordu. Hatta onlardan birisi, Efendimiz'in hane halkının sığındığı yerin kapısına kadar gelmiş, içeriye girmek üzereydi. Bunu fark eden Efendimiz'in halası *Safiyye binti Abdilmuttalib* Validemiz, yanlarında bulunan yaşlı *Hassân İbn Sâbit*'e seslenerek:

– Ey Hassân! Git ve şu adama haddini bildir, diye seslendi. Düşmanla yaka paça olan Allah Resûlü gelip de kendilerini koruyamayacağına göre belli ki meseleyi kendi aralarında halletmeleri gerektiğini düşünüyordu. Ancak Hz. Hassân, yaşlı idi ve kendisinde bunu yapacak gücü bulamıyordu. Onun için:

– Allah sana merhamet etsin ey Abdulmuttalib'in kızı! Sen de biliyorsun ki ben, bu işin adamı değilim; zaten bunu yapabilecek olsaydım, şu anda ben de Resûlullah'la birlikte çıkar ve düşmanın önünde olurdum, diye cevapladı onu.

İş başa düşmüştü;Hz. Safiyye örtüsünü üzerine alıp kılıcını da kaptığı gibi adamın yanına geldi. O ana kadar fırsat kollayıp da kapının önünde meydan okuyan Yahudi'nin karşısına şimdi, iri yapı-

lı bir kadın dikilivermiş ve başına indirdiği darbe ile adamın işini oracıkta bitirivermişti. Aşağıdan Hz. Hassân'a sesleniyordu Safiyye Validemiz:

– Ey Hassân! Aşağıya gel de şu adamın ağırlıklarını topla; onu da ben yapardım ama yabancı bir adama el sürmek istemiyorum!

Yine Hz. Hassân:

– Onun ağırlıklarına benim ihtiyacım yok ey Abdulmuttalib'in kızı, diye sesleniyordu.

Adamlarının öldürüldüğünü gören grubun diğer üyeleri, Allah Resûlü'nün geride de asker bıraktığını zannederek oradan hızlıca uzaklaşmaya başladı.[207]

Son Manevra

Nuaym İbn Mes'ûd, Benî Kurayza'nın dostu idi; o gün o da rüzgâra kapılmış ve kabilesiyle birlikte Ahzâb ordusuna katılıp Allah Resûlü'yle savaşmak için buralara kadar gelmişti. Cin fikirli bir adamdı; insanları dilediği istikamete yönlendirebilir ve çok rahatlıkla onları birbirine düşürebilirdi. Ancak her geçen gün, içinde tarif edemediği bir sıkıntı duyuyor ve yaptığı işin doğru olup olmadığının muhasebesini yapıyordu.

Bir müddet sonra kendini gösteren kıtlık iyiden iyiye ortalığı kasıp kavurmaya; askeri üzerinde taşıyan at ve develer de telef olmaya başlamıştı! Böyle olmayacaktı; belki de bütün bunlar, haksız yere Medine'nin üzerine yüründüğü için başlarına geliyordu. Nuaym İbn Mes'ûd, kararını vermişti; Müslüman oluyordu! Bir kabul ve ikrar her şeyi değiştirmiş gibiydi; şimdi kendisini daha hafif hissediyor ve içindeki sıkıntıların tamamen gittiğine şahit oluyordu.

Müslüman olmuştu olmasına ama ondaki bu değişimi henüz kimse bilmiyordu; akşamla yatsı arasında gizlice Resûlullah'ın yanına geldi; Resûlullah yine namaz kılıyordu! Selam verip de Nuaym'ı karşısında görünce olduğu yere oturdu; ondaki değişimi hissetmişti ve ona dönerek:

---

207 Halası *Safiyye* Validemizin, üzerlerine gelen adamı öldürdüğü haberini alan Allah Resûlü (s.a.s.), Hendek sonu ona da ganimetten pay ayıracak ve onu da mücahitler arasında değerlendirecekti. Bkz. Ebû Ya'lâ, Müsned, 2/43 (683); Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 6/134

– Seni bu saatte buraya getiren de ne, ey Nuaym, diye sordu. Nuaym'ın yüreğini eriten bir kucaklayıcılık vardı ses tonunda. İyi ki gelmişti; günlerdir içten içe kendini yiyip de bitiren sıkıntılar şimdi yerini, ayaklarını yerden kesecek kadar engin bir huzura terk etmişti. Sanki uçacak gibiydi. Büyük bir edeple vech-i pâklarına bakarak:

– Seni tasdik etmek ve getirdiklerinin de hepsinin hak olduğunu ikrar için geldim, dedi ve Müslüman oldu. Bir insan daha Rabbini tanıyıp O'na kul olmuştu ya, Resûlullah'ın sevincine diyecek yoktu; o ana kadar yaşadığı sıkıntıların bütününü unutmuş, gecenin karanlığına inat ayrı bir huzur yaşıyordu!

Bir de bilgi getirmişti Allah Resûlü'ne (sallallahu aleyhi ve sellem) Nuaym. Uzun zamandır bekleyip duran müşriklerin, Benî Kurayza'ya haber gönderip:

– Biz buraya Muhammed ve ashâbıyla savaşmak için geldik; hâlbuki şimdi bu işten el etek çekmekten başka çaremiz yok, dediklerini; buna mukabil de Benî Kurayza'nın, başlangıçta yaptıkları anlaşmaya atıfta bulunarak:

– Bu, sizin bileceğiniz bir iştir; istediğinizi yapabilirsiniz. Ancak bizim rehinlerimizi göndermeyi ihmâl etmeyin; sonra da canınız ne isterse onu yapın, şeklinde kendilerine sert bir cevapla mukabelede bulunduklarının haberini verdi.

Ahzâb ordusunda çatlak başlamıştı ve böyle bir zeminde karşı tarafın ihtilafa düşmesi hayra alâmetti; sanki zaman ve zemin, Hz. Nuaym'a kendini gösterme fırsatı veriyordu! Daha önce karşı tarafta kullandığı zekâsını İslâm adına sarf edecek ve henüz iki rekât namaz bile kılmadan, cephede dine hizmete başlayacaktı! Durumu Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de fark etmişti. Onun için önce Hz. Nuaym'a:

– Onlar Bana bir elçi gönderip Benî Nadîr'in, yurtlarına geri gelmeleri ve mallarını da kendilerine iade etmem karşılığında sulh teklif etmekteler, buyurdu. Sanki aynı şeyleri düşünüyorlardı. Nuaym:

– Yâ Resûlallah, diye başladı söze. "Bana istediğini emret; yerine getireyim! Vallahi de bana bugün ne emredersen hepsini de yerine getiririm! Çünkü ne benim kavmim ne de bir başkası henüz Müslüman olduğumu biliyor!"

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Sen aramızda sadece bir tek adamsın; gücünün yettiğince insanları bizden uzaklaştırmaya çalış, unutma ki savaş hiledir!

– Peki, yaparım, diyordu Hz. Nuaym. "Ancak, yâ Resûlallah! Gerektiğinde bazı şeyler de söyleme durumunda kalabilirim; bunun için bana izin verir misin?"

Niyet hâlis ve zemin de savaş zeminiydi; dolayısıyla böyle zeminlerde sözün gücü, kılıç ve kalkandan daha etkiliydi. Onun için istediği izni de vermişti Efendiler Efendisi.

Efendimiz'le görüşmesinin hemen akabinde yola çıkan Hz. Nuaym, doğruca Benî Kurayza'nın yanına geldi; kimse onun Müslüman olduğunu bilmediği için büyük bir itibar görüyor, müttefikleri Nuaym'a yiyecek ve içecek takdim edip saygı gösteriyorlardı. Önce onlara:

– Ben size, yemek yiyip bir şeyler içmek için gelmedim; sizi ne kadar sevdiğimi ve aramızdaki dostluğu bilirsiniz; benim esas geliş gayem, size olan sevgim ve sizin hakkınızda korktuğum bazı şeyleri sizinle paylaşıp fikrimi söyleyerek erkenden sizi uyarmaktır!

Önemli şeyler anlatacak gibi duruyordu; dikkat kesilmiş ve bundan sonra söyleyeceklerini dinlemeye durmuşlardı. Önce:

– Bunu biliyoruz; sen, aramızda herhangi bir konuda ithama uğramış sabıkalı birisi asla değilsin; iyilik ve sadakat yönüyle sen, bizim katımızda en sevimlilerden birisin, dediler. Hz. Nuaym:

– Ancak, söyleyeceklerimi gizli tutmanız lazım, dedi. Merakları bir kat daha artmıştı; çatlayacak gibiydiler ve söz verdiler:

– Peki, söz; kimseyle paylaşmayacağız!

Konuşmak için zemini hazırlamış, dikkatleri de üzerine çekmişti; artık rahat konuşabilir ve söyledikleri karşı tarafta yerini bularak maksadına ulaşabilirdi. Şunları söylemeye başladı onlara:

– Şu adamın işi gerçekten bir musibettir; Benî Kaynukâ ve Benî Nadîr Yahudilerine yaptıklarını görüp duruyorsunuz; mallarına el koyduktan sonra onları yurtlarından da sürdü! İbn Ebî Hubeyk de bize sığınmak zorunda kalmıştı; şimdi biz, onunla birlikte toplanıp size yardım etmeye geldik!

Ancak sizin de gördüğünüz gibi bu iş bir hayli uzadı; vallahi de ne Kureyş, ne de Gatafân, Muhammed konusunda sizinle aynı ko-

numdalar; Kureyş ve Gatafân, konar geçer birer kavim olarak buraya geldi ve sizin de gördüğünüz yerlere gelip yerleşti. İmkân ve fırsat bulurlarsa bunu değerlendiririrler! Ancak savaşta beklemedikleri gelişmelerle karşılaşıp da büyük yara alırlarsa, o zaman kendi yurtlarına dönüverirler! Size gelince, sizin böyle bir lüksünüz yok; burası sizin yurdunuz! Mallarınızla çoluk çocuğunuz ve kadınlarınız dâhil sizin her şeyiniz burada!

Dün gece O'na karşı toplanıp mücadele etmiş olsalar da gördüğünüz gibi şu anda Muhammed ve arkadaşları, Ahzâb ordusuna karşı ağır basmaya başladı; başları olan Amr İbn Abdivüdd'ü bile öldürdüler! Diğerleri de yaralı olarak geri kaçtılar!

Onlar, sizin imkânlarınızla konumunuzu bildikleri için sizi göz ardı edemezler; size muhtaçlar! Sakın ola sizler, Kureyş ve Gatafân'ın eşrafından bazı kimseleri yanınıza alıp da rehin olarak kendinizi garanti altına almadan onlarla birlikte savaşmayın; böylelikle onları sizler, azıcık bir sıkışmada Muhammed'le savaştan vazgeçme fikrinden caydırmış ve yanınızdaki rehinelerini de almadıkça geri dönmeme konusunda zorlamış olursunuz!

Hz. Nuaym'ın anlattıkları gerçekten de makuldü; Kureyş ve Gatafân buradan ayrılsa bile kendilerinin öyle bir şansları yoktu; bir kere de anlaşmayı bozmuş ve Muhammedü'l-Emîn'e karşı savaş ilan etmişlerdi! Geri dönemezlerdi; dönseler de artık çok geçti! Bu savaşın başarılı olmasından başka kendilerini kurtaracak bir şey yoktu; onun için işi garanti altına almak gerekiyordu ve:

– Gerçekten de sen bize, yapılması gereken işi ve alınması gereken tedbiri gösterdin; dediğini yaparız, dediler. Ayrıca ona minnet duyuyor; akıllarına gelmeyen bu ayrıntıyı kendilerine hatırlattığı için Hz. Nuaym'a dua ediyorlardı! Nuaym, bir kez daha hatırlattı onlara:

– Fakat bu, sizinle benim aramda kalacak!

Kendilerine bu kadar yakın davranıp hayatî bir konumda kendilerini ikaz eden birisini deşifre edecek değillerdi! İyilik ancak iyilikle mukabele görürdü ve onlar da:

– Endişen olmasın; kimseyle paylaşmayız, deyip güvence verdiler.

İlk adım semeresini vermiş, dikiş tutmuştu. Bunun üzerine ora-

dan ayrılan Hz. Nuaym, hızlı adımlarla soluğu Ebû Süfyân'ın yanında aldı. Ahzâb ordusunun umumi kumandanı Ebû Süfyân, bu sırada bir grup arkadaşıyla birlikte oturuyordu. Selam ve hâl hatır sormaların akabinde Ebû Süfyân'a yaklaşan Nuaym İbn Mes'ûd, şunları söyleyecekti:

– Ey Ebâ Süfyân! Sana bir şey söylemek için geldim; ancak bunu fâş etmeyecek, gizli tutacaksın!

Ebû Süfyân irkilmişti; aynı zamanda büyük bir merak almıştı kendisini! Hemen:

– Tamam, dedi. "Seninle benim aramda kalır!"

Ebû Süfyân'dan da bu garantiyi alan Nuaym İbn Mes'ûd, şunları söylemeye başladı ona:

– Sen de biliyorsun ki Benî Kurayza, Muhammed'le aralarındaki anlaşmayı ihlâl edip de böyle bir yola girdiklerine çoktan pişman oldu ve anlaşmayı yenileyip eski hâllerine geri dönmek istediler! Ben onların yanındayken, bunun için O'na adam gönderdiler; "*Biz, Kureyş ve Gatafân'ın ileri gelenlerinden yetmiş kişiyi alıp boyunlarını vurman için Sana teslim edeceğiz ama Sen de buna karşılık, kırmış olduğun kanadımız Benî Nadîr'i yurtlarına geri kabul edeceksin! Şâyet bunu yaparsan, o zaman biz, Kureyşlileri başından savacağın âna kadar Seninle birlikte olur ve savaşırız" dediler.*

Eğer onlar, sizlerden rehin almak için haber gönderirlerse haberiniz olsun; sakın onlara adamlarınızı teslim etmeyin ve önde gelenleriniz konusunda daha duyarlı olun!

Söylediklerimi de kimseyle paylaşmayın; bir tek kelimesini bile kimseye söylemeyin!

Dinledikleri karşısında şaşkına dönen Ebû Süfyân:

– Peki, kimseye söylemeyiz, dedi. Kolu kanadı kırılmış gibiydi. Belli ki bundan sonraki gelişmeleri tahmin etmeye çalışıyor, bu durumda atacağı adımlar konusunda yeni stratejiler gerektiği hususunu düşünüyordu.

Hz. Nuaym'ın bir işi daha kalmıştı; hemen Gatafânlıların bulunduğu yere gitti ve bu sefer de onlara:

– Ey Gatafânlılar, diye seslendi. Biliyorsunuz ki ben, sizlerden biriyim; ancak konuşacaklarımız aramızda kalsın! Haberiniz olsun;

Benî Kurayza, Muhammed'e adam göndermiş, dedi ve Ebû Süfyân'a söylediklerini onlara da anlattı. Ardından onlara da:

– Sakın ola onlara adamlarınızı teslim etmeyin, diye tembihte bulundu. Öncekiler gibi onlar da, bu haberden dolayı Hz. Nuaym'ı tebrik ediyor, kendilerini erken uyardığı için teşekkürle mukabelede bulunuyorlardı.

Rolünü kusursuz oynamıştı Hz. Nuaym; her üç grup da anlatılanları önemsemiş ve bundan sonraki gelişmeleri beklemeye durmuştu.

Çok geçmeden Benî Kurayza, *Azzâl İbn Semûel* vasıtasıyla Kureyş'e şu haberi gönderiyordu:

– Uzun zamandır buradasınız ama henüz bir şey yapabilmiş değilsiniz; zaten yaptıklarınız da makul değil! Şâyet, Muhammed'in üzerine ne zaman yürüyeceğinizi belirleyip de siz bir taraftan, biz de bu taraftan ve Gatafân da başka bir yönden saldırsaydık, bu durumda Muhammed de elimizden kaçamaz, en azından birimiz O'nu kıstırırdık!

Bundan sonra ise, savaş boyunca yanımızda kalmak üzere önde gelenlerinizden bazılarını bize rehin olarak vermedikçe biz, sizin yanınızda savaşa çıkmayacağız! Çünkü biz; eğer savaşı kaybeder ve yara alırsanız, bizi burada yalnız ve korumasız bırakıp da, düşmanlığımızı ilan ettiğimiz Muhammed'le baş başa bırakarak kendi yurdunuza gidivereceğinizden endişeleniyoruz!

Elçi Azzâl gelip de Benî Kurayza'nın mesajını getirdiğinde renk vermeyen Ebû Süfyân, arkasını dönüp de giderken yanındakilere dönecek ve:

– İşte bu, Nuaym'ın söylediği meseledir, diyecekti.

Hz. Nuaym'ın işi bitmemişti ki mekik dokumaya devam ediyordu; Ebû Süfyân'ın yanından çıkacak ve bu sefer de Benî Kurayza'nın bulunduğu yere gelerek onlara:

– Ey Benî Kurayza topluluğu, diye seslenecekti. "Ben Ebû Süfyân'ın yanındayken sizin elçiniz onun yanına geldi; rehinler istiyordu. Ona hiçbir cevap vermediler. Ayrılıp da giderken Ebû Süfyân, yanındakilere şunları söylüyordu:

– Bizden bir oğlak bile isteseniz onu size rehin olarak vermeyiz; arkadaşlarımın ileri gelenlerini onlara rehin vereyim de, onları

öldürsün diye Muhammed'e teslim mi etsinler! Olmaz öyle şey; ben kimseyi rehin verememem!

Ona göre iyi düşünün; size rehinleri vermedikçe Ebû Süfyân ve arkadaşlarıyla birlikte savaşmayı kabul etmeyin! Çünkü şâyet sizler, Muhammed'le savaşmaz da Ebû Süfyân bırakıp giderse, bu durumda ilk anlaşmanız geçerli olacaktır."

Hz. Nuaym'ın sözleri hoşlarına gitmişti ama neticenin, onun dediği gibi olacağından çok ümitli değillerdi. Onun için:

– Biz de böyle olmasını dileriz, ey Nuaym, dediler. Bu sırada *Ka'b İbn Esed* ileri atıldı ve:

– Vallahi de ben, Muhammed'le savaşmayacağım, dedi. "Zaten bunu ben, baştan beri de istemiyordum; şu uğursuz adam Huyeyy beni zorladı!"

Onu *Zebîr İbn Bâtâ* takip etti. Daha radikal bir adamdı ve her şeye rağmen müşterek düşman ilan ettikleri Resûlullah'a karşı birlikte hareket etmekten yanaydı; şöyle diyordu:

– Şâyet Kureyş ve Gatafân, Muhammed'le savaşmayı bırakıp da giderse, o zaman bizim için kılıçtan başka bir seçenek kalmaz; gelin, hep birlikte Muhammed'in üzerine yürüyelim! Kureyş'ten rehin isteme sevdanızdan da vazgeçin; çünkü Kureyş size asla rehin vermeyecektir! Hem, sayıları bizim sayımızdan daha fazla olduğu; onların elindeki atlar bizim elimizde olmadığı hâlde ne diye bize rehin versinler ki! Aynı zamanda onlar, şâyet kaçmak isteselerdi kaçabilirlerdi; bizim ise böyle bir tercih hakkımız yok! Gatafân'a gelince onlar, Medine'nin bir kısım meyvelerini kendilerine verme konusunda Muhammed'le anlaşmak istediler; ama Muhammed bunu reddedip kılıçtan başka bir seçeneği kabul etmedi; elleri boş döndüler!

Zebîr bunları söylüyordu ama yalnız kalacaktı; zira Benî Kurayza arasından kimse, rehin almaksızın Kureyş'le savaşma fikrine katılmayacak ve böylece kendilerini garanti altına almayı hedefleyeceklerdi.

Cumartesi akşamıydı; *Ebû Süfyân* ve *Gatafân*'ın ileri gelenleri, *İkrime İbn Ebî Cehil* başkanlığında bir heyet göndererek Benî Kurayza'ya şu mesajı ulaştırıyorlardı:

– Bizler, burada sürekli kalıcı değiliz; zaten atlar ve develer de telef olmaya başladı! Son vuruş için hazırlıklı olun ki, hep birlikte

saldırıp meseleyi nihâyete erdirelim ve O'nunla bizim aramızdaki meseleye son noktayı koyalım!

Gelen mesajla birlikte Benî Kurayza ileri gelenleri, yeniden birbirlerine bakmaya başladılar; Nuaym İbn Mes'ûd'un anlattıkları zihinlerinde canlılığını hâlâ koruyordu. Onun için:

– Bugün, cumartesi; bizler bugünde hiçbir şey yapmayız! Nitekim, daha önceleri bizden birileri, cumartesi günü bir şeyler yapmışlardı da, başlarına sizin de bildiğiniz musibetler gelmişti! Aynı zamanda bizler, adamlarınızdan bazılarını bize rehin olarak vermedikçe ve onlar da, güvence olarak elimizin altında olmadıkça Muhammed'e karşı sizinle birlikte asla savaşacak değiliz! Çünkü bizler, savaş başlayıp da gelişmeler sizin aleyhinize dönmeye başlayınca, bizi yalnız bırakıp memleketinize kaçacağınızdan endişeleniyoruz; hâlbuki bizler buradayız; eğer böyle bir sonuçla karşılaşırsak, O'na karşı koyacak gücümüz yoktur ve işte o zaman işimiz bitmiş demektir!

Ahzâb ordusunun elçileri eli boş geri dönüyordu. İkrime ile giden elçiler gelip de Benî Kurayza'nın anlattıklarını nakledince Ebû Süfyân ve arkadaşları:

– Demek ki Nuaym'ın anlattıkları doğru imiş, dedi ve yeniden Benî Kurayza'ya haber gönderdiler:

– Vallahi de biz, size bir tek adam bile veremeyiz; şâyet savaşmak istiyorsanız çıkın ve savaşın, diyorlardı. Bu haberi alan Benî Kurayza da şöyle düşünüyordu:

– Anlaşılan, Nuaym'ın bize naklettikleri doğru imiş; baksanıza adamların, savaştan başka hedefleri yokmuş! İmkân ve fırsat buldukları takdirde bunu en iyi şekilde değerlendirecekler; ancak işler yolunda gitmeyip de hezimet yaşarlarsa demek ki bırakıp kaçacaklar ve adamla sizi kendi hâlinize baş başa bırakıverecekler.

Hz. Nuaym'ın gayretleri netice vermiş ve Ahzâb ordusunda, bir daha aynı çizgide buluşmamak üzere bir iftirak baş göstermişti; kimsenin bir diğerine güveni kalmamıştı. Arada defalarca elçiler gidip gelecekti ama bunların artık hiçbir faydası olmayacaktı.

İlâhî İnâyet

İlâhî inâyet yeniden kendini göstermişti; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Cibril-i Emîn'i görmüş ve ashâbına dönerek üç kere:

– Dikkat edin; Allah'tan gelen müjde ile sevinin, buyurmuştu. Cümlelerini bitirir bitirmez Hendek'te göz gözü görmez hâle gelmişti; çadırlar yerinden kopup uçuyor, göz gözü görmüyordu. Zira fikren büyük bir darbe alıp da kendi aralarında ihtilâfa düşen Ahzâb ordusunun bulunduğu yerde o gece büyük bir fırtına kopmuştu; kazanlarını ters yüz ediyor, kaplarını da sağa sola savuruyordu; ateşleri sönmüş ve yuvaları da dağılmıştı! Birden ortalık kararmış ve hendeğin bulunduğu yerde, yürekleri ağza getiren bir gürültü hâkim olmuştu! Hava o kadar kararmıştı ki, parmaklarının ucunu bile göremez olmuşlardı. Zaten soğuktan titremekte olan müşrikler, fırtınanın da tesiriyle iyice üşümüş ve perişan olmuşlardı.[208]

O ana kadar görmedikleri ordularla karşı karşıya kalmışlardı; büyük bir telaş yaşıyorlardı! Toz dumana karışmış, kimin ne yaptığı anlaşılmaz hâle gelmişti! Kopan çadır iplerini bağlamaya çalışıyor, direkleri yeniden yere çakmak istiyorlardı ama her defasında yeni bir fırtınaya tutuluyor ve bir türlü buna imkân bulamıyorlardı.

Korkudan titremeye başlamışlardı; her kabilenin lideri, kendi adamlarını yanına çağırıyordu ama bu da onları tatmin etmiyor, sürekli baskın yaşayacakları endişesiyle:

– İmdat! İmdat! Kuşatılıp saldırıya uğradınız, diyerek yanlarında toplananları da paniğe sevkediyorlardı.

Artık Hendek'in hâkimi, Allah'ın inâyet olarak gönderdiği rüzgârdı; Allah Resûlü ile mü'minleri yok etmek üzere gözü dönüp de Medine'ye saldırmak isteyen müşriklerin gözlerini kumla doldurmuş ve Allah düşmanlarını dayanılmaz acılar içinde bırakmıştı!

Korkudan yürekleri ağzına gelen münafıklar da, ailelerinin yalnızlığını bahane ederek izin istiyor, birer ikişer sıvışıp ortadan kayboluyorlardı.

Ancak mü'minler, Allah'ın inâyetinin kendilerini kuşatacağı ümidiyle kendilerini daha güçlü hissediyorlardı. Çünkü fırtına,

---

[208] Bkz. Ahzâb, 33/9. Bu olayın akabinde Allah Resûlü de, "*Ben, Sabâ rüzgârıyla yardım gördüm; Âd kavmi ise Debûr rüzgârıyla helâk edilmiştir.*" buyuracaktı. Bkz. Buhârî, Sahîh, 1/350 (988), 3/1172 (3033), 3/1219 (3165); Müslim, Sahîh, 2/617 (900); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/223 (1955), 1/228 (2013), 1/324 (2984)

mü'minlerin kuvve-i maneviyesini takviye ederken müşriklerde korku hâsıl etmişti!

Gecenin bir vakti Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), teker teker ashâbını yokladı ve:

– İçinizde şu topluluğun haberini getirecek kimse yok mu, diye sordu ve bunu yapacak kimseye de, Cennet'te kendisine komşuluk lütfedileceğinin müjdesini verdi. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir ileri atıldı ve belki de gözüne ilişen Hz. Huzeyfe'yi göstererek:

– Huzeyfe'yi göndersen, diye Resûlullah'a teklifte bulundu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, yanında oturmakta olan şahsa dönerek:

– Sen kimsin, diye sordu. Allah Resûlü'nün dönüp de kim olduğunu sorduğu kişi:

– Ben Huzeyfe'yim, diye cevap verdi. Tam da aranan insandı; bunun üzerine ona:

– Kalk ve şu sağa sola koşturup duran insanların haberini getir, buyurdu. O ana kadar utancından ayağa kalkamayan Hz. Huzeyfe, mahcup bir eda ile:

– Seni hak ile gönderene yemin olsun ki ben, Senden hayâ ettiğim ve soğuktan korktuğum için ayağa kalkmadım, diyebildi. Zira üzerinde, hanımına ait bir entari vardı ve bu, ancak dizlerine kadar bedenini örtebiliyordu.[209] Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ona:

– Bana geri dönünceye kadar sana ne soğuk ne de sıcak bir zarar verecektir, müjdesini verdi. Hz. Huzeyfe, öldürülüp şehit olmaktan değil de esir alınmaktan çekiniyordu ve bunun için de Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Sen, esir de alınmayacaksın, diye ikinci bir müjde daha verdi. Ardından da belli başlı talimatlar vererek gönderdi.

Bu müjdelerle Allah Resûlü'nün talimatlarını alıp da yola koyu-

---

[209] Hz. Huzeyfe, o gün üzerinde ne bir zırh ne de kalkan olduğunu, sadece dizlerine kadar bedenini örtebilen hanımının entarisi ile oraya geldiğini anlatacaktır. Belki de, Efendimiz'in ilk seslenişinde bunun için ayağa kalkmak istememiş ve soğuktan da çekindiği için bu hâliyle düşman içine kadar gitmeyi uygun bulmamıştı. Bkz. Hâkim, Müstedrek, 3/33 (4325); Bezzâr, Müsned, 7/317 (2916), 7/346 (2943)

lan Hz. Huzeyfe'nin arkasından bakarken Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), ayrıca ellerini açacak ve:

– Allah'ım! Onu, önünden, arkasından, sağından, solundan, üstünden ve altından gelebilecek tehlikeler karşısında Sen muhafaza eyle, diye dua edecekti.

Artık Hz. Huzeyfe, içindeki bütün endişeleri bir kenara bırakmış, sanki kırlarda yürürcesine bir rahatlıkla düşmanın bulunduğu tarafa doğru ilerliyordu. Arkasından Efendimiz seslendi:

– Ey Huzeyfe!

Huzeyfe, hemen olduğu yerde durup geri döndü ve Allah Resûlü'nün diyeceklerini dinlemeye durdu; sulh insanı, şunu tembihliyordu:

– Bana geri dönünceye kadar sakın onların arasında bir problem çıkarma!

Resûlullah'ın son talimatını da alan Hz. Huzeyfe, bir çırpıda karşı tarafa geçecek ve ortada yanan ateşin yanındaki kalabalığa yaklaşacaktı. Ateşin etrafında iri yarı bir adam durmuş (Ebû Süfyân), etrafındakilere telaşla:

– Haydi yola çıkalım! Haydi yola çıkalım, diye sesleniyordu. Belli ki önemli bir adamdı ve Huzeyfe sadağından bir ok alarak yayına yerleştirdi. Nişan alıp tam atacaktı ki, Allah Resûlü'nün son ikazı aklına geldi; eli kolu bağlanmıştı; bir problem çıkarmadan geri dönmeliydi ve okunu yeniden sadağına koydu.

Bu sırada, karartının olduğu yerden gelen ses Ebû Süfyân'ı işkillendirmiş ve Ebû Süfyân aralarına bir casusun girmiş olabileceğinden endişelenmişti. Bunun için yanındakilere:

– Herkes yanındakinin elinden tutsun ve onun kim olduğuna bir baksın, diye seslendi. Akıllıca bir yaklaşımdı bu ve neredeyse Hz. Huzeyfe, kendisini ele vermek üzereydi! Hemen sağ ve sol tarafında bulunan iki adamın ellerinden tuttu; önce sağındakine sordu:

– Sen kimsin?

– Muâviye İbn Ebî Süfyân.

Sonra solundakine döndü ve ona da aynı soruyu sordu; aldığı cevap:

– Amr İbn Âs, şeklindeydi. Herkesten önce davranmış ve böylelikle kendisini ele vermekten kurtulmuştu!

Rüzgâr, ortalığı kasıp kavuruyordu. Artık Ahzâb ordusu, geri dönmekten başka kurtuluşun olmadığına inanmış, alelacele yüklerini toplama yarışına girişmişlerdi. Ebû Süfyân, devesine binmiş onu kaldırmaya çalışıyor; ancak fırtınanın şiddetiyle deve ayağa kalkamıyordu.

O kadar korkmuşlardı ki, arkalarına bile bakmadan kaçacaklardı; ne umutlarla geldikleri Medine'den dönerken üç günlük mesafeyi bir günde alacak ve yorgunluktan pul pul döküleceklerdi!

Müşriklerin içine kadar sızıp da haberlerini toparlayan Hz. Huzeyfe, gördüklerini anlatmak için yeniden yola çıkmış, Resûlullah'ın huzuruna geliyordu. Yolda gelirken, yaklaşık yirmi kişilik bir süvari grubuna denk geldi; ona şöyle diyorlardı:

– Arkadaşına haber ver; rüzgâr ve ordularla Allah (celle celâluhû) o topluluğun hakkından gelmiştir!

Tanımadığı kimselerdi bunlar. Hz. Huzeyfe hayretler içinde kalmıştı. Huzura geldiğinde Allah Resûlü'nü yine namaz kılarken buldu.

Vazifesini tekmil eden Hz. Huzeyfe yeniden üşümeye başlamıştı; soğuktan tir tir titriyordu! Uzaktan mübarek elleriyle işaret etti; yanına çağırıyordu. Daha sonra da, üzerine giydiği elbisenin bir parçasını Hz. Huzeyfe'nin üzerine atıp sardı onu. Ardından da neler görüp duyduğunu dinlemeye başladı![210]

Hendek'ten Ayrılış

Ahzâb ordusuna yine, geldikleri gibi gitmek düşmüştü! *Uhud* ve *Hamrâü'l-Esed*'i unutamayan müşrikler, arkadan takip ederler korkusuyla *Hâlid İbn Velîd* ve *Amr İbn Âs* kumandasındaki iki yüz kişilik bir süvariyi orada bırakmış ve böylelikle kendilerini bir nebze garanti altına almak istemişlerdi. Sabah olduğunda, karşı tarafta bir tek düşman askeri bile kalmamıştı!

---

[210] Verilen vazifeyi tamamlayıp da olup bitenleri Allah Resûlü'ne anlattıktan sonra Hz. Huzeyfe, oracıkta uyuya kaldığını ve o hâlde sabahladığını anlatmıştır. Sabah olunca Allah Resûlü (s.a.s.) yanına gelmiş ve ona: "*Ey uykucu! Kalk!*" diye seslenmiş ve onu namaza kaldırmıştır! Bkz. Müslim, Sahîh, 3/1414 (1788); İbn Hibbân, Sahîh, 16/76 (7125); Bezzâr, Müsned, 7/317-318 (2916)

Arkalarından bakarken Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), hamd makamında şunları söyleyecekti:

– O ki, O'ndan başka ilâh yoktur; askerlerini aziz kılmış, kuluna inâyetiyle mukabelede bulunup yardım etmiş ve düşmanlarını hezimete uğratıp Ahzâb'ın da hakkından gelmiştir! Bundan sonra böyle bir şey olmayacaktır; bundan böyle artık, savaş için üstümüze gelenler onlar olmayacak, savaş meydanlarında belirleyici, biz olacağız!

Hendek'ten ayrılırken Ebû Süfyân, *Ebû Üsâme el-Cüşemî* eliyle Efendimiz'e bir mektup bırakmıştı; şöyle diyordu:

– Lât ve Uzzâ'ya yemin ederek ve Allah'ın adıyla başlarım! Büyük ve kalabalık bir ordu ile üzerine yürüdüm; bir daha Seninle karşılaşmamak üzere ve kökünü kesmek için gelmiştim! Görüyorum ki, bizimle karşılaşmayı istemiyorsun; hendeğin arkasına sığınmışsın! Ancak benimle Senin aranda, kadınların bile boğazlanacağı Uhud gibi bir gün mutlaka olacaktır!

Er meydanında yenilgiye uğrayanın güreşe doymayacağı âşikârdı; bunca hezimete rağmen Ebû Süfyân da, erliğine halel getirmemek için uzaktan meydan okumaya devam ediyor ve kaçarken bile tehdit savurmayı ihmâl etmiyordu.

Mektubu Allah Resûlü'ne *Übeyy İbn Ka'b* okumuştu; sonuna kadar dinledikten sonra cevaben şunları yazdırdı Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sadede gelince; senin mektubun Bana ulaştı. Çokluğuna güvenerek hâlâ gururunun esiri olmaya devam ediyorsun; hâlbuki sözünü ettiğin gibi sen, üzerimize yürürken kökümüzü kazımaktan başka bir şey düşünmüyordun! Oysa ki bu, seninle bizim aramızda Allah'ın takdir edeceği bir meseledir ve Allah (celle celâluhû), afiyeti bizim için takdir etmiştir! Unutma ki Allah, Lât, Uzzâ, İsâf, Nâile ve Hübel'i yerle bir edeceğim günü sana gösterecektir! Bugünden Ben, bunu sana hatırlatıyorum, ey Benî Gâlib'in sefihi!

Demek ki, er meydanlarında kılıcın hakkını vermek gerektiği gibi sair zamanlarda da kalemi konuşturma lüzumu vardı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, bunca gelişmeye rağmen hâlâ horozlanan Ebû Süfyân'a ağzının payını veriyor ve bundan sonra başına gelecekleri hatırlatarak aklını başına almasını istiyordu!

Müşrikler geri çekildiğine göre artık Hendek'te kalmanın da bir manası kalmamıştı; bunun için Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'ye dönüş emri verdi. Ancak Benî Kurayza'yı düşündüğü için henüz ashâbının yüzünde geri dönüş sevincinin tezahür etmesini istemiyordu; zira onlarla görülecek bir hesap vardı!

Aslı astarı olmayan bahanelerle savaştan kaçan münafıklar ise, hâlâ Ahzâb ordusunun geri çekilmesinden habersizlerdi ve:

– Hâlâ yok olup gitmediler, diyerek mü'minlerin hezimete uğrayacağı haberini almak için sabırsızlıkla bekleşiyorlardı! Efendimiz ve ashâbının, sağ salim olarak geri dönüş haberine en çok üzüleceklerin başında yine onlar, bir de yaptıkları ihanetin neticesi olarak Efendimiz'in üzerlerine yürüyeceğinden şüpheleri olmayan *Benî Kurayza* vardı. Kendilerine çok umut bağladıkları Ahzâb ordusu da eli boş gittiğine göre şimdi meydanda tek başlarına yapayalnız kalakalmışlardı!

Neredeyse bir aydır devam eden bu savaşın neticesinde sadece üç tane müşrik öldürülmüş ve ashâb-ı kirâmdan da sekiz kişi şehit verilmişti. Bu arada Cibril-i Emîn de gelmiş, âdeta Hendek'i özetler mahiyette her bir grubun iç yüzünü de deşifre ederek baştan beri yaşanılanları anlatıyordu.[211]

Benî Kurayza

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla birlikte Medine'ye dönmüştü; silahlarını bırakmış ve oturup istirahate çekilmişlerdi. Âişe Validemizin hücresine çekilen Allah Resûlü, bir miktar su istemiş, bununla eliyle yüzünü ve başını yıkadıktan sonra da Mescid-i Nebevî'ye yönelmiş ashâbıyla birlikte öğle namazını kılmıştı!

Ardından yeniden hane-i saadetlerine dönmüştü. Bu sırada kapıda, bineğinin üzerinde sarıklı bir adam belirdi; zırhları içinde kapıda durmuş, üzerindeki toz ve toprağı silkeleyerek Allah Resûlü'ne sesleniyordu.

Sesi duyar duymaz yerinden fırlayan Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), adamın yanına koştu! Efendimiz'in telaşını gören

---

211 Bkz. Ahzâb, 33/9 vd.

Âişe Validemiz de meraklanmıştı; kapının kenarına kadar gelip olup bitenleri görmek istedi. Dışarı çıkan Efendimiz, heyecanlanmıştı; zira gelen, *Dıhyetü'l-Kelbî* suretindeki *Cibril-i Emîn*'den başkası değildi!

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Silahlarınızı bırakma konusunda ne kadar da acele ediyorsunuz! Düşman geldiğinden beri melekler olarak bizler, silahlarımızı bir kenara koymadık! Şu anda da, *Hamrâü'l-Esed*'e kadar onları takip ettikten sonra şerlerinden emin olarak geri dönmekteyiz; Allah (celle celâluhû) onlara büyük bir hezimet yaşattı! Aff-ı ilâhîye mazhar olasın; biz işin peşini bırakmadan sizler niye bir kenara çekildiniz? Haydi gidiyoruz; çünkü Allah'ın Sana, *Benî Kurayza ile savaş* emri var; şimdi ben, yanımdaki meleklerle birlikte onların kalelerini sarsmak için onların yurduna gidiyorum; ashâbını al ve Sen de gel!"

Ashâbına karşı merhametle yaklaşan Efendiler Efendisi, Cibril-i Emîn'in getirdiği haber karşısında ümmetini düşünerek açık bir kapı olup olmadığını soracaktı:

– Ashâbım oldukça yorgun; en azından dinlenmeleri için birkaç gün müsaade etsen!

– Hiç bekleme ve yürü onların üstüne! Allah'a yemin olsun ki ben, üzerlerine balyoz gibi inecek ve yurtlarıyla birlikte onların hepsini sarsacağım, diyordu Cibril. Demek ki işin beklemeye tahammülü yoktu. Zaten Cibril de, bunu söyler söylemez geri dönmüş ve yanındakilerle birlikte çoktan ilerlemeye başlamıştı.

O ana kadar gelişmeleri kapı aralığından takip eden Âişe validemiz, yeniden hane-i saadetlerine dönen Allah Resûlü'ne:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Şu konuşup durduğun da kimdi?"

– Sen onu gördün mü, diye sordu Allah Resûlü ve sonrasında aralarında şu konuşma geçti:

– Evet.

– Peki kime benzettin?

– Dıhye İbn Halîfe el-Kelbî'ye.

– O Cibril'di; Benî Kurayza üzerine yürümemi emrediyor!

Çok geçmeden Medine sokaklarında Allah Resûlü'nün münadisi dolaşacak ve:

– Her kim, Allah ve Resûlü'nü dinler ve itaat ederse, ikindi namazını Benî Kurayza'da kılsın,[212] diyerek ihanet yurduna yürüyüş için Resûlullah'ın emrini tebliğ edecekti.

Takvimler, Zilkâde ayının yirmi üçünü gösteriyordu. Medine'de yine Abdullah İbn Ümmi Mektûm vekil bırakılmış, Hendek dönüşü henüz toplanmayan sancak da Hz. Ali'ye verilmişti! Kendileri de zırh ve miğferini giymiş, silahlarını kuşanmıştı. Derken, kuyruğunun uzunluğundan dolayı *Luhayf* adını verdiği atına bindi ve üç bin ashâbıyla birlikte Benî Kurayza yurduna hareket etti.

Yola koyulup da Benî Neccâr'ın olduğu yere kadar geldiklerinde, silahlarıyla birlikte saf tutup da kendilerini bekleyen iki grup müfreze ile karşılaştılar. Düşündürücüydü; Benî Kurayza üzerine yürüme haberi buralara kadar ancak gelmiş olmalıydı; peki bu adamlar ne zaman hazırlanıp da yola düşmüşlerdi! Onun için:

– Buralara uğrayan birileri oldu mu, diye sordu Allah Resûlü.

– Evet, diyorlardı. "Semerinin üzerine kadifeden bir örtü örtmüş olarak buradan geçen Dıhyetü'l-Kelbî, bize:

– İşte Resûlullah! Çok geçmeden burada olur, dedi ve silahlarımızı alıp da hemen yola çıkmamızı emretti; biz de bunun üzerine silahlarımızı alıp saf düzenine geçtik."

Anlatılanlar Cibril-i Emîn'i işaret ediyordu ve bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– O Cibril idi; kalplerine korku salmak ve kalelerini kökünden sarsmak için onları Allah (celle celâluhû), Benî Kurayza'ya gönderdi, buyurdu.

İçlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu ashâbdan bir grupla birlikte öncü kuvvet olarak ilerleyen Hz. Ali, herkesten önce varmıştı Benî Kurayza'ya. Onun gelip de Resûlullah'ın sancağını karşılarına dikmesine öfkelenen Benî Kurayzalılar, ağızlarını iyice bozmuş,

---

212 Hatta bu emirden dolayı ashâb, yolda giderken namazı kılıp kılmama konusunda ihtilaf etmiş; bir kısmı vaktin daraldığını ileri sürerek ikindi namazını yolda kılarken, diğer bir kısmı, Efendimiz'in bu beyanına istinaden Benî Kurayza yurduna ulaşmadan namazını kılmamıştı. Hatta gecikenlerden bazıları ikindi namazlarını, güneş batmak üzereyken burada kılmıştı! Ancak Allah Resûlü (s.a.s.), her iki tercih sahiplerine de o gün bir şey söylememişti. Bkz. Buhârî, Sahîh, 1/321 (904); 4/1510 (3893); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 19/79 (160)

Allah'ın Resûlü ile mü'minlerin anneleri, annelerimiz, Efendimiz'in hanımları ezvâc-ı tâhirâta alenen küfrediyorlardı!

Gelişmeler, artık tuzun da koktuğunu gösteriyordu; yüz kızartan ifadelerdi bunlar. Ashâb, duydukları karşısında, donakalmıştı; kendilerine yakışanı yapıyor ve yine de sükûtu tercih ediyorlardı. Sadece:

– Aramızdaki meseleyi ancak kılıç çözer, diyorlardı. Utancından Hz. Ali, Ebû Katâde'ye sancağın başında beklemesini söyleyerek hemen geri döndü ve Resûlullah'ın yanına geldi:

– Ne olur, şu çirkef insanlara o kadar yaklaşma; her hâlükârda Allah (celle celâluhû), onlara karşılık Sana yardım edecektir, dedi. Hâlden anlayan İnsan Sarrafı meseleyi çözmüştü; önce:

– Niye sen Benim geri dönmemi istiyorsun ki, buyurdu. Hz. Ali, duyduklarını hatırladıkça kulaklarına kadar kızarıyordu; sükût etti. Resûlullah'ın sorusuna cevap veremiyordu. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sanırım sen, Benim hakkımda onlardan çirkin sözler işittin, dedi.

– Evet, yâ Resûlallah, diyebildi Hz. Ali. O kadar utanmıştı ki bunları söylerken Allah Resûlü'nün yüzüne bile bakamıyordu. Teselli yine Efendiler Efendisi'ne kaldı; şöyle diyordu:

– Şâyet onlar Beni görmüş olsalardı, bunların hiçbirisini söyleyemezlerdi!

Aynı zamanda bu, *gördüklerinde de bir şey diyemeyecekler* anlamına geliyordu ve Allah Resûlü, Hz. Ali'nin endişelerine rağmen Benî Kurayza kalelerine doğru yürümeye başladı. Kaleye yaklaştıkları sırada Üseyd İbn Hudayr, ileri çıkmış ve daha erken varmıştı; şöyle sesleniyordu onlara:

– Ey Allah düşmanları! Burada açlıktan ölünceye kadar kalelerinizden ayrılmayacağız; şu anda sizin durumunuz, ininde kıstırılmış tilkiden farksız!

Benî Kurayzalıların yürekleri ağızlarına gelmişti; adım adım ölüme doğru yaklaştıklarını görüyor, attıkları her adımda bir basamak daha çamurun içine batıyorlardı! Büyük bir korku ve tarif edilemez bir telaş içindelerdi:

– Ey İbn Hudayr, diye cevapladılar. “Biz, Hazreçlilerin değil, sizin müttefiklerinizիz!”

Bu kadar şenaatten sonra ittifakın ne anlamı olabilirdi ki! Onun için Hz. Üseyd onlara:

– Sizinle benim aramda ne bir anlaşma ne bir sözleşme ne de bir ahit vardır, diye seslendi. Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de yaklaşmıştı; O’nun gelişini gören ashâb-ı kirâm, Benî Kurayza’nın muhtemel bir tuzağına karşılık, hemen etrafını alarak kalkan gibi çevresini sarıverdiler! Biraz daha onlara yaklaşan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), önce Benî Kurayza’nın ileri gelenlerine onların anladıkları dilden şöyle seslenmeye başladı:

– Allah (celle celâluhû), gazabını indirip de sizi rezil rüsva etti ve siz, hâlâ Bana söz sayıp küfredersiniz ha!

Daha o anda değişivermişlerdi; sanki az önce Allah Resûlü’ne küfredip de hanımlarına dil uzatanlar onlar değildi!

– Yâ Eba’l-Kâsım, diye sesleniyor ve “*Biz böyle bir şey yapmadık.*” diye de ısrar ediyorlardı. “*Senin cehaletle bir ilgin olamaz ve Sen, böyle ağır sözler de söylemezdin!*” diye de ilave ediyorlardı. Böylelikle onlar, böyle bir şeyi yapmış olamayacaklarını anlatmaya çalışıyor ve kendilerince inandırıcı olabilmek için Efendimiz’in faziletine sığınıyorlardı.

Kuşatma

Artık kuşatma başlamıştı; o günün akşam vaktinde *Sa’d İbn Ubâde*, büyük bir incelik göstererek mü’minlerin yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak için yük yük hurma gönderecekti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hurma, ne güzel bir yiyecektir, buyuracak ve böyle kritik noktalarda ashâbına sahip çıkanları takdir edecekti.

Ertesi sabahın ilk saatlerinden itibaren de Benî Kurayza’ya hücum başlamıştı; okçuları belli yerlere yerleştirmiş ve kuşatma için de ashâbını saflara ayırmıştı. Artık karşılıklı ok atışları, o günün akşamına kadar devam edecekti.

Günler günleri kovalıyordu; kaleleri içinde yiyecek ve içecek stokları bulunduğu için kendilerini güvende hissediyor ve bir türlü teslim olmak istemiyorlardı.

Bir noktadan sonra ise artık ümitleri kesilmiş ve tükenme noktasına gelmişlerdi; direnseler de yapabilecekleri bir şey kalmamıştı. Bu gidişle tükenip gideceklerdi; onun için içeriden seslenmeye başladılar:

– Bırakın bizi, sizinle konuşmak istiyoruz!

Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de olumlu cevap verdi:

– Çok geçmeden aralarından *Nebbâş İbn Kays* dışarı çıktı ve Efendimiz'e doğru yürümeye başladı:

– Benî Nadîr'e yaptığın gibi bize de, mal ve mülkümüzü alarak çoluk çocuğumuzla birlikte buraları terk edip gitme imkânı ver; buna karşılık olarak da, kanlarımızı bize bağışla ve kadınlarımızla çocuklarımızı da alıp buralardan gitmemize müsaade et; silahlar dışında develerin taşıyabileceği kadar yükü alıp da gidelim, diyorlardı.

Benî Nadîr'den sonra köprünün altından çok sular akmıştı; önceki iki kabilenin başına gelenler gözlerinin önünde cereyan ettiği hâlde ikinci kez anlaşmayı ihlâl etmiş, otorite olarak kabullendikleri mercie savaş ilan ederek din düşmanlarıyla ittifaka girişmişlerdi! Hâlbuki onlar, Benî Nadîr'le aynı cürmü işlemelerine rağmen ikinci kez affedilerek Medine'yi müşterek savunma konusunda Efendimiz'le yeni bir anlaşma yapmışlardı. Efendimiz'in onlara yaptığı iyilik bunlarla da sınırlı değildi; O Medine'ye gelinceye kadar bir Benî Kurayzalı, asla bir Benî Nadîrliye denk kabul edilmiyordu. Öyle ki; Benî Nadîr'den birisini öldüren Benî Kurayzalıya kısas uygulanırken aynı durumdaki Benî Nadîrli, sadece maddi müeyyide ödeyerek öldürülmekten kurtulmuş oluyordu. İşte Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), asırlardan beri devam eden anlayış gereği sosyal statülerindeki düşüklük sebebiyle sürekli ezilen bir topluluk iken onların elinden tutmuş ve Benî Kurayza'nın da diğerleriyle eş statüde olduğunu ilan etmişti.

Şimdi tutmuş onlar, pazarlarını düşmanın olduğu yere taşıyarak ve atlarıyla askerlerine yiyecek temin ediyor ve böylelikle Ahzâb ordusuna lojistik destek veriyorlardı! İçeriden ve en kritik anda ortaya çıkan bir ihanetti bu! Huyeyy İbn Ahtab'a kucak açmış ve savaş suçlusu bir insanı aralarına alarak hep beraber meşru yönetime meydan okuma yarışına girişmişlerdi. Ayrıca, hendeğin öbür tara-

fında bekleyenlere mektup yazıyor ve son kez vurucu bir darbeyle yüklenip neticeye gitme konusunda Ahzâb ordusunu cesaretlendiriyorlardı. Bu arada bir kısmı, zaten mü'minlere arkadan saldırmış, hatta kadınlarla çoluk çocuğun üzerine yürüyüp Hendek'te mücadele verenleri, aileleri açısından zaafa uğratmak istemişlerdi. Kılıçlarını çekmiş, sadaklarına yönelerek mü'minleri de arkadan ok yağmuruna tutmuşlardı. Bu arada ağızlarını da açmış, hakaretin her türlüsüne başvurur olmuşlardı. Bunların hepsi, açıktan meşru yönetime isyan ettiklerini gösteren hareketlerdi ve onlar, bütün bunları hür iradeleriyle yapıyorlardı.

Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu teklifi kabul etmedi. Kendi aralarında meseleyi iyice kararlaştırdıkları anlaşılıyordu ve hemen ikinci teklifi devreye soktular:

– Öyleyse, kanlarımıza dokunma; kadınlarımızla çoluk çocuğumuzu bize bırak ve develerin taşıyabileceği malları almadan gidelim!

Bu da kabul görmemişti. Resûlullah'ın vereceği hükme razı olmaktan başka çareleri kalmamıştı. Başka bir çıkış yolu kalmadığını gören Nebbâş, kaleye çaresiz geri döndü.

Nebbâş gelip de aralarında geçen konuşmaları kendilerine anlatınca Ka'b İbn Esed, kavmine şöyle seslenmeye başladı:

– Ey Benî Kurayza cemaati! Vallahi de, başımıza nelerin geldiğini hepiniz görüyorsunuz; ben size üç tane seçenek sunacağım; siz bunlardan dilediğinizi kabul etmekte hürsünüz.

– Peki onlar nedir, diye sordular. Şunları söylemeye başladı tecrübeli lider:

– Bu adama tâbi olup O'nu tasdik edelim; Allah'a yemin olsun ki, zaten O'nun Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğu açığa çıktı; kitabınızda özelliklerini gördüğünüz nebi O. Böylelikle sizler, kanlarınızı, mallarınızı ve kadınlarınızı koruma altına almış olursunuz! Allah'a yemin olsun ki sizler, Muhammed'in peygamber olduğunu bilip duruyorsunuz; O'na tâbi olmaktan bizi alıkoyan şey, O'nun Benî İsrâil'den değil de Allah'ın dilediği yerden, Arap'lardan gönderilmiş olmasına olan hasetten başkası değildir. Şüphesiz ki ben, O'nunla aramızdaki anlaşma ve ahitleşmeyi de ihlâl etme taraftarı değildim; bütün bela, musibet ve uğursuzluğu başımıza, şurada

oturan uğursuz adam (Huyeyy İbn Ahtab) getirdi![213] Hem sizler, buraya geldiği zaman *İbn Cevvâs*'ın size söylediklerini hatırlıyor musunuz? O:

– Ben, Şam gibi envaiçeşit içki, mayalı ekmek ve hurma ürünlerini bırakıp da su, hurma ve arpadan başka bir şeyi olmayan bu beldeye niye geldim, biliyor musunuz, diye sormuştu. O zaman ona:

– Peki niye geldin, diye sormuşlardı. Şöyle cevaplamıştı:

– Şüphesiz bu şehirde bir Nebi çıkacaktır; şâyet O çıkar da ben de O'na sağ yetişirsem, O'na tâbi olur ve yardımcısı olurum! Ancak O, benden sonra ortaya çıkarsa, sakın ola ki sizler O'ndan bigâne kalmayın; gidin ve O'na tâbi olup dostlarıyla yardımcıları olun; işte o zaman sizler, öncekiyle sonrakine birden ve iki kitaba inanan bahtiyarlardan olursunuz! Benden de O'na selam söyleyin ve benim O'nu tasdik ettiğimin haberini verin O'na.

Haydi gelin, şimdi bizler de O'na tâbi olup o'nu tasdik edelim!

İşlerine gelmemişti ve:

– Bizler, asla Tevrât'ın hükümlerini terk edemeyiz; onu bir başkasıyla değiştiremeyiz, diye homurdanmaya başladılar. Bunun üzerine Ka'b, ikinci teklifini dillendirmeye başladı:

– Madem bu teklifi kabullenmiyorsunuz, öyleyse gelin çocuklarımızla hanımlarımızı öldürelim ve kılıçlarımızı çekmiş yiğitler olarak Muhammed'le ashâbının karşısına çıkalım; böylelikle Allah (celle celâluhû), Muhammed'le aramızda hükmünü verinceye kadar biz, arkamızda endişe edecek bir husus bırakmamış oluruz; helâk olursak birlikte helâk olur ve arkamızda üzüleceğimiz bir nesil bırakmayız. Şâyet düzlüğe çıkıp da galip gelirsek, o zaman nasıl olsa başka kadınlar bulur, onlardan daha çok çoluk çocuk sahibi oluruz!

Ka'b'ın çıkmazda olduğunu onlar da görüyorlardı. Normal şartlarda bunları söyleyecek adam değildi o. Belli ki gidişat, tahmin ettiklerinin de ötesinde idi. Anlaşılan, yaptıkları ihanetin karşılığı olarak ölümden başka seçenekleri yoktu ve Ka'b da, gelecek musibeti en

[213] Onları savaşa tahrik edip de anlaşmayı bozmaları için ısrar eden Huyeyy İbn Ahtab, Ka'b İbn Esed'e verdiği sözünün altında kalmamak için ayrılıp gidememiş ve Benî Kurayza'nın kalelerinde kalmıştı. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/195; Taberî, Tarih, 2/99

azıyla atlatabilmek için alternatifler üretiyordu. Ancak ne ilk ne de ikinci alternatif, kabullenebilecekleri cinsten değildi. Onun için:

– Şu zavallıları nasıl öldürürüz! Hem, onların olmadığı yerde yaşamanın ne anlamı var, diye itiraz ettiler. İkinci öneri de kabul görmemişti. Bu sefer Ka'b, son teklifini açmaya başladı:

– Madem önceki teklifleri kabul etmediniz, bari bunu dinleyin; bu gece cumartesi gecesi ve Muhammed'le arkadaşları, kendilerini güvende hissedeceklerdir; gelin, Muhammed ve arkadaşlarına bu gece ansızın saldırıverelim!

Yine homurdanmaya başladılar; bulundukları yerden şu sesler yükseliyordu:

– Cumartesi günümüze saygısızlık ederek bizden öncekilerin bugünde yapmadıkları fiilleri mi yapacağız yani? Daha önce buna teşebbüs edenlerin başına nelerin geldiğini, şekillerinin değişerek maymuna döndüklerini sen bizden daha iyi bilirsin!

Sanki her türlü teklife kapalı gözüküyorlardı. Ka'b da şaşkındı; ne diyeceğini bilemiyordu. İşin doğrusu ilk defa hepsini aynı konuda ısrarlı ve kararlı görüyordu; onun için şu tepkiyi verdi:

– Sanırım içinizden hiçbiriniz, anasından doğduğu günden bu yana hiçbir zaman bu kadar kararlı olmamış ve bu denli de ihtiyatlı davranmamıştır!

Sözünde Samimi Olanlar

Meclisteki kasvet havası artarak devam ediyordu; akla gelebilecek her türlü ihtimal mantık dışı bulunuyor ve bir türlü çıkış yolu bulunamıyordu. Derken Benî Kurayza ve Benî Nadîr'e mensup olmayan ve onlardan daha yerleşik bulunan *Hüzeyl* kabilesinden *Sa'ye*'nin oğulları *Üseyd* ve *Sa'lebe* kardeşlerle bunların amca oğlu *Esed İbn Ubeyd* ileri atılarak şunları söylemeye başladılar:

– Ey Benî Kurayza cemaati! Allah'a yemin olsun ki, O'nun Resûlullah olduğunu sizler de biliyorsunuz; O'nun sıfatı elimizdeki kitaplarımızda vardır! O'ndan, hem bizim hem de Benî Nadîr'in âlimleri hep bahsedegelmişlerdir! (Huyeyy İbn Ahtab'ı göstererek) İşte bu da, *Cübeyr İbn Heyyebân* ile birlikte onların başında gelir! Bizim aramızdaki en doğru adamdır o ve vefat etmeden önce bize, O'nun sıfatlarını bütün açıklığıyla bahsedip anlatmıştı.

Bu sözler de hoşlarına gitmemişti:

– Biz, Tevrât'ı bırakamayız, diyorlardı. İş iyice inada binmişti; her şeye rağmen adamlar, göz göre göre ve iradî olarak ölümü tercih ediyor, sonuçlarını bilerek, her şeyleri olarak gördükleri dünyaları adına son adımlarını atıyorlardı.[214]

Bu sırada devreye *Amr İbn Su'dâ* girdi; şöyle sesleniyordu onlara:

– Ey Yahudi topluluğu! Sizler, hiç yok yere Muhammed'le aranızdaki anlaşmayı feshettiniz ve böylelikle aranızda sözleşme adına bir şey kalmadı! Ancak ben, daha önce de buna katılmadığım gibi bundan sonra da sizin bu anlamsız zulmünüzde size ortak olmayacağım! Şâyet siz, Muhammed'e tâbi olmayacaksanız, en azından Yahudi olarak kalın ve O'na cizye vermeyi kabul edin; gerçi bunu O'nun kabul edip etmeyeceğinden de emin değilim!

– Bizler, Arapların kelle başı bizden cizye almalarına razı olamayız; bizim için ölüm bundan daha hayırlıdır, diyorlardı. Bu teklif de kabul görmemişti; Benî Kurayza üzerine öyle bir inat hâkim olmuştu ki, önlerine Cennet'e uzanan bir merdiven konulsa bu inatlarının tesiriyle o merdiveni bile kullanmaktan uzak duracak, merdiveni de onu oraya yerleştireni de istiskal edeceklerdi. Bunu gören ve Benî Kurayza'dan ümidini kesen Amr:

– Öyleyse ben sizlerden berîyim, diyecek ve meclisi terk ederek kendi yolunu kendi iradesine göre belirleyecek bir adım atacaktı. Sa'ye'nin iki oğlu ve Esed İbn Ubeyd ile birlikte kaleden dışarı çıkarken, orada nöbet bekleyen *Muhammed İbn Mesleme*:

– Kim o, diye seslenecek, o da:

– Amr İbn Su'dâ, diye cevap verecekti. Tanıdığı bir isimdi ve faziletiyle düşüncelerindeki enginliği biliyordu. Aynı zamanda bu saatte aralarından çıkıp da gelebildiklerine göre bu adamlar, hayır istikametinde irade beyanında bulunmuş ve imana birer kapı ara-

---

214 O gece, muhataplarının her türlü teklife kapalı, katı tutumunu gören Üseyd ve Sa'lebe kardeşlerle Esed İbn Ubeyd, onlardan ayrılacak ve Efendimiz'in huzuruna gelerek Müslüman olduklarını ikrar edeceklerdi. Böylelikle onlar, Benî Kurayza'nın başına gelenlerden kendileriyle çoluk çocuklarını da korumuş olacaklardı. Bkz. İbn Abdilberr, İstîâb, 1/96; İbn Hacer, el-İsâbe, 1/52 (100)

lamışlardı. Bunu üzerine Muhammed İbn Mesleme, önce ona "geç" dedi ve ardından da ellerini açarak şöyle dua etmeye başladı:

– Allah'ım! Kerem sahibi insanların yoluna çıkan engelleri ortadan kaldırma erdeminden beni mahrum etme!

İbn Su'dâ'nın hedefinde Mescid-i Nebevî vardı; geldi oraya ve sabaha kadar burada kaldı. Ertesi sabah herkes onu, yine burada bulacağını düşünüyordu; ancak o, çoktan oradan çıkmış ve bir meçhule doğru yelken açmıştı. Durum gelip de Allah Resûlü'ne anlatılınca:

– O öyle bir adam ki Allah (celle celâluhû), vefasından dolayı onu kurtardı, buyuracaktı.

Ölümlerine Kendileri Ferman Kesmişlerdi

Konuşmalarındaki ana muhteva, haklarında verilecek hükmün idam olacağını gösterir mahiyetteydi; her fırsatta sözü ölüme getiriyor ve bir türlü kurtuluş ümidi göremiyorlardı. Meseleyi alıp veriyor, vicdanlarında tartıyor ve o ana kadar yaptıklarını ortaya döküp bir sonuca gitmeye çalışıyorlardı ama bunların sonunda, ölümden başka bir seçenek göremiyorlardı. Zira ölümü fazlasıyla hak edecek işlere imza atmışlardı.

Aralarında *Hakem* adında birisi vardı; hem hanımı onu hem de o hanımını çok seviyordu. Muhasaranın devam ettiği saatlerde yan yana gelirler ve uzun uzadıya oturup ağlaşırlardı! Hanımı *Nübâte* ona:

– Yazık olacak; beni bırakıp da gideceksin, diyor ve hicranla kocasının yüzüne bakıp feryat ediyordu. Bunu gören ve bu işin sonunun ölümden başka bir şey olmadığına kesin kanaat getiren Hakem'in aklına, hanımını da beraberinde götüreceği bir plan geldi. Hanımının esir olarak arkada kalmasına gönlü razı olmuyordu; kendisi öldürüleceğine göre hanımı da ölmeliydi! Bunun, durup dururken olmayacağını da bildiği için bir senaryo üretmişti. Bunu uygulamak için girişimlerde bulunuyorlardı. Yanına çağırdığı Nübâte'ye şunları tembihliyordu:

– Tevrât'a yemin olsun ki, dediğin gibi olacak! Ne diyorsun; sen bir kadınsın! En iyisi mi sen, şu değirmen taşını onların üzerine doğru yuvarlayıver! Zaten bundan sonra biz, onlardan hiç kimse-

yi öldüremeyiz! Sen bir kadınsın ve şâyet Muhammed, bize bugün galip gelirse, kadınlara dokunmaz ve onları öldürmez!

Kocasının sözünden çıkmayan bir kadındı Nübâte; kocasının olmadığı yerde onun için de hayatın bir anlamı yoktu ve *Zebîr İbn Bâtâ*'nın kalesinin üzerine çıkarak orada bulunan bir değirmen taşını, kalenin gölgesinde dinlenen mü'minlerin bulunduğu yere doğru yuvarlayıverdi.

Yukarıdan üzerlerine büyük bir taşın yuvarlanıp geldiğini gören ashâb-ı kirâm, sağa sola kaçışmak istese de taş, aralarından *Hallâd İbn Süveyd*'in başına çarpacak ve onu şehit edecekti!

Ebû Lübâbe

Muhâsara daha da şiddetlenince Allah Resûlü'ne haber ulaştırarak, istişare edebilmeleri için kendilerine Ebû Lübâbe'yi göndermesini talep ettiler. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), bunu da kabul etti.

Çok geçmeden Ebû Lübâbe İbn Abdilmünzir, Benî Kurayza yurduna gitti; çoluk çocuk yollara dökülmüş, perişan hâllerini arz edip ağlaşıyor ve şefaat dileniyorlardı. Yürek yakan bir hâlleri vardı; bunu gören Ebû Lübâbe de çok duygulanmıştı. Reisleri Ka'b İbn Esed öne çıktı ve:

– Ey Ebâ Lübâbe, diye seslendi. "Biz seni, özellikle tercih ettik; Muhammed bizim, sadece kendisinin vereceği hükme razı olmamızdan başka bir seçenek kabul etmiyor; ne dersin, O'nun hükmüne rıza gösterelim mi?"

– Evet, diye cevapladı Ebû Lübâbe. Boş bulunmuş ve bunu yaparken de, eliyle boğazını işaret etmiş, bu hareketiyle de, Allah Resûlü'nün vereceği hükmün idam olacağını ilan edivermişti. Bu hareket, onun için büyük bir ihanet anlamına geliyordu; kendisini affedemiyordu. Bin pişman olmuştu; dizlerinin bağı çözülmüş ve gözüne yaşlar yürümüştü! Resûlullah'ın çizdiği çizginin dışına çıktığını ve üzerine vazife olmadığı hâlde boş bir harekette bulunarak affedilmez bir hata işlediğini düşünüyordu!

Herkes Ebû Lübâbe'nin getireceği haberi merak ederken o, Benî Kurayza yurdunda yaptığı bu hareketinin hemen sonrasında, kalenin arkasından çıkarak doğruca Mescid-i Nebevi'ye gelecek ve di-

reklerden birisine kendisini bağlayarak, *ölüp gideceği veya yaptığı bu hareketten dolayı affa mazhar olacağı ana kadar da buradan kendisini çözmeyeceğine* dair ahdedecekti. Aynı zamanda, Allah ve Resûlü'ne ihanet ettiğini düşündüğü Benî Kurayza yurduna bir daha hiç ayak basmayacağına, oraları bir daha dünya gözüyle görmeyeceğine dair yeminler ediyordu.

Çok geçmeden Ebû Lübâbe'nin haberi mü'minler arasında yayılmış ve Resûlullah'a da ulaşmıştı; şöyle buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Allah'ın (celle celâluhû) hakkındaki hükmü vereceği ana kadar onu kendi hâline bırakın; şâyet Bana gelip de durumunu arz etmiş olsaydı ona istiğfarda bulunurdum; ancak o, Bana gelip de durumunu arz etmediğine göre onu kendi hâline bırakın!

İşte tam da bu sırada Cibril-i Emîn gelmiş ve semalar ötesinden Yüce Mevlâ'nın:

– Ey iman edenler! Allah ve Resûlü'ne ihanet etmeyin; bile bile aranızdaki emanetlerinize de ihanet etmeyin,[215] şeklindeki mesajını getirmişti. Ebû Lübâbe, âyetteki ifadenin doğrudan kendisine hitap olduğunu düşünüyor ve bunun ezikliğiyle kimsenin yüzüne bakamıyordu.

Artık Ebû Lübâbe yiyip içmiyor ve aff-ı ilâhînin geleceği anı iştiyakla bekliyordu. Altı gün sürecek bu dönemde hanımıyla kızı nöbetleşe yanına geliyor ve sadece abdest alıp da namaz kılabilmesi için iplerini çözüyordu. Ebû Lübâbe, kulluk vazifesini yerine getirir getirmez de yeniden kendisini bağlatıyordu.[216] Dünyaya küsmüştü; işitme kaybı başlamış ve gözleri de görmez olmuştu.

Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) Ümmü Seleme Validemizin hücresinde bulunduğu bir seher vakti yine Cibril-i Emîn gelmiş ve Ebû Lübâbe gibi kadirşinas insanların Allah katındaki konumlarını bildiren âyeti getirmişti. Şefkat ve merhamet insanı tebessüm ediyordu! O'nun bu hâlini gören Ümmü Seleme Validemiz:

---

215 Enfâl, 8/27

216 Ebû Lübâbe'nin bağlı kaldığı süre bazı rivâyetlerde on küsur gün, başka bir rivâyette yirmi güne yakın, diğer bir rivâyette ise yirmi beş gün olarak ifade edilmektedir. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/9

– Yâ Resûlallah, diyecekti. “Allah ömrünü uzun etsin; tebessümünüzün sebebi nedir, niçin gülüyorsunuz?”

– Ebû Lübâbe’nin tevbesi kabul edildi, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Zira gelen âyette, sürekli iyilik zemininde dolaştıkları hâlde boş bulunduğu sırada iyi olmayanla da buluşan, ancak hemen akabinde hatasını anlayarak tevbe ve istiğfara yönelen kimseler takdir ediliyor ve bunların, gönülden yaptıkları tevbelere Allah’ın, gufran ve merhametle karşılık vereceği anlatılıyordu.[217]

Samimi bir mü’minin, gönülden Rabbine yönelişi neticesinde affına ferman geldiğine şahit olan Ümmü Seleme validemiz de heyecanlanmıştı:

– Ona bunu hemen haber verelim mi yâ Resûlallah, diye sordu.

– İstiyorsan, evet, diye cevapladı Resûlullah. Bunun üzerine Ümmü Seleme Validemiz, hücresinin dışına çıktı ve:

– Ey Ebâ Lübâbe, diye seslenmeye başladı. “Müjdeler olsun sana! Allah (celle celâluhû) senin tevbeni kabul etti.”

Bu müjdeli haberi duyan herkes Ebû Lübâbe’nin bağlı olduğu direğe doğru koşuyordu; gelecek ve onu direkten çözerek mutluluğunu paylaşacaklardı.

Belli ki o da çok sevinmişti; derin bir murakabe ile Rabbine yönelmiş, samimiyetine lütfedilen bu fermandan dolayı derinden şükran hisleriyle dopdoluydu. Nasıl olmasın ki Allah (celle celâluhû), kendisine ‘*kulum*’ demiş ve kendisiyle ilgili olarak Resûlü’ne Cibril-i Emîn’i göndermişti. İplerini çözmek isteyenleri görünce:

– Hayır, hayır, diye mukabelede bulundu. “Benim yeminim var; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) gelinceye kadar beni sakın çözmeyin!”

Bu sırada, sabah namazını kıldırmak için Allah Resûlü de mescide gelmişti; önce Ebû Lübâbe’nin bulunduğu yere geldi ve selam verdi ona; şefkat nazarlarıyla süzüyordu ashâbını! Sözün sükût ettiği yerde gönülden gönüle bir muhabbet vardı seherin aydınlığında ve bir müddet bu hâl devam ettikten sonra Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), bizzat kendisi çözdü Ebû Lübâbe’nin iplerini.

---

[217] Bkz. Tevbe, 9/102

Gelen fermanla birlikte iplerinden de kurtulan Ebû Lübâbe, derin bir iç huzuruyla Nûr Cemâli süzüyordu; sonra şunları söylemeye başladı:

– Yâ Resûlallah! Benim bu tevbemin tamam olabilmesi için önce, bu günaha bulaştığım kavmimin bulunduğu yeri terk edeceğim ve ardından da, malımın tamamını Allah ve Resûlü'ne sadaka olarak verip dünya adına malik olduğum her şeyden kurtulacağım!

Nebiler Serveri, burada da ölçüyü belirleyen olacaktı ve ona:

– Ey Ebâ Lübâbe! Üçte biri yeter, diye seslenecekti.

Sa'd İbn Muâz'ın Hakemliği

Benî Kurayza açısından her geçen süre kendi aleyhlerine işliyordu; atalarının, emredilen buzağıyı kurban etmemek için akla hayale gelmedik bahaneler üretmeleri gibi bunlar da değişik vesilelere tevessül etmişlerdi ama bunların her birisinin, şartları daha da ağırlaştırmaktan başka bir faydası olmamıştı. Bütün yollar kapalıydı ve sonunda, Resûlullah'ın vereceği hükme razı olduklarını bildirerek teslime mecbur oldular.

Esirlerin derlenip toparlanması için *Muhammed İbn Mesleme* görevlendirilmiş, kadınlarla çoluk çocuğun başına ise, Yahudi âlimi iken Müslüman olan *Abdullah İbn Selâm* tayin edilmişti.

Kalelerine girilip de mal varlıkları ortaya çıkınca, bin beş yüz kılıç, üç yüz zırh; iki bin mızrak, bin beş yüz kalkan ve daha birçok savaş malzemesiyle karşılaşacaklardı! Bütün bunlar, Allah davasına karşı duruşlarının bir göstergesiydi ve bunların hepsi de, Resûlullah'a karşı kullanılmak için stoklanmıştı! Ayrıca az sayıda deve ve bir miktar da koyun vardı; bunların hepsine el konuldu.

Bunun yanında kalede, çok miktarda kap kacak, sıra sıra küplere doldurulmuş çok miktarda ve her çeşidinden içki de vardı; Resûlullah'ın emriyle bunların hepsi dökülecek ve kimse onlara el sürmeyecekti.

Henüz ortada verilmiş bir hüküm yoktu; ancak herkes, Benî Kurayza'nın ölümü çoktan hak ettiğini düşünüyor ve Resûlullah'ın da benzeri bir hüküm vermesini bekliyordu. Onun için eskiden beri Benî Kurayza'nın müttefiki olan Evsliler, büyük bir telaş içinde Allah Resûlü'nün yanına geldiler:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Bunlar, Hazreç'in değil, bizim müttefiklerimizdir; daha dün denecek kadar yakın bir zamanda İbn Übeyy'in müttefiki olan Benî Kaynukâ'ya yaptığın muameleyi de biliyoruz; onların, dört yüzü zırhlı olmak üzere yedi yüz adamını bağışlamıştın! Şimdi bizim bu müttefiklerimiz, anlaşmayı bozduklarına bin pişman olmuşlardır; onları da bizim hatırımıza bağışla!"

Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri sükût ediyordu; neredeyse Evs'in tamamı bir araya gelmiş ve ısrarla, Benî Kurayza'ya da öncekilerin hükmünün verilmesini istiyorlardı. Dünyaya fazilet taşıyacak bir cemaatte bu türlü iltimasların olmaması lazımdı! Ancak bunun için de, benzeri hadiselerle karşılaşılması ve böylesi durumlarda Resûlullah'ın ortaya koyacağı tavrın görülerek arkadan gelenlere örnek olunması gerekiyordu. Onun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara döndü ve:

– Onlar hakkında verilecek hükmün, aranızdan birisine havale edilmesini ister misiniz, buyurdu. Rahat bir nefes almışlardı; demek ki bu kadar endişe taşımaları beyhûdeydi! Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), dostluklarının temeli mazinin derinliklerine dayanan Benî Kurayza hakkında verilecek hükmü bizzat kendilerine vermişti; onun için hemen:

– Evet, diye cevapladılar. Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Öyleyse, ashâbım arasından dilediğinizi seçin, buyurdu.[218] Sevinçten gözlerinin için parlamış, birbirlerine bakıyorlardı. Gözleriyle anlaşmışlardı; çok geçmeden de, reisleri olan Sa'd İbn Muâz'ı seçtiklerini bildireceklerdi ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de, söz verdiği vechile bu tercihe rıza gösterecekti.

Bu sırada Sa'd İbn Muâz, Hendek'te aldığı yara sebebiyle *Kuaybe Binti Süayd*'in çadırında[219] tedavi görmekteydi. Bu kararın üze-

---

[218] Başka bir rivâyette Efendimiz'in Sa'd İbn Muâz'ı seçtiği ifade edilmektedir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/198; Taberî, Tarih, 2/100

[219] Hz. Kuaybe (r.anhâ), dağılan aileleri bir araya toplayan, kimsesizlere yardım eden ve muhtaçları gözetip kollayan hayırsever bir hanım sahabî idi; yaralılarla da ilgilenirdi. Allah Resûlü (s.a.s.), mescitte onun için bir çadır kurdurmuş ve yaralıları burada tedavi etmesini istemişti; bunun yanında aynı zamanda O (s.a.s.), Sa'd İbn Muâz gibi Allah yolunda yara alan ashâbını sık sık ziyaret etmeyi murad

rine Evsliler, alelacele mescide koştular. Hz. Sa'd'ın, ayakta duracak hâli yoktu; dünya ile ukba arasındaki ince çizginin üzerinde durduğu her hâlinden belliydi! Buna rağmen Evsliler, liderleri Sa'd İbn Muâz'ı bir merkebin üzerine bindirdiler; Efendimiz'in bulunduğu yere getirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı! Yolda ilerlerken ona dönüyor ve:

– Ey Ebâ Amr! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), müttefiklerin hakkında iyi davranasın diye onlar hakkındaki hükmü sana havale etti; İbn Übeyy'in kendi müttefiklerine karşı nasıl davrandığını sen de biliyorsun. Ne olur, onlara karşı sen de insaflı ol, diye telkinde bulunuyorlardı. Sanki adalet anlayışını bir kenara bırakmış, yüzyıllardır karşı karşıya gelip de savaştıkları Hazreçlilerin müttefiklerine yapılanlarla kıyaslara giriyor ve şartlarını nazara almadan başkasının üzerinden kıyaslar yaparak sonuca gitmeye çalışıyorlardı. Hâlbuki Benî Kurayza'nın durumu, ne Benî Kaynukâ ne de Benî Nadîr'e benziyordu; mesele sadece bir karşı duruştan da ibaret değildi! Hâlâ bir kenara bırakılamayan kavmiyet düşüncesinin baskısıyla hareket ediliyordu ve bu baskı altında hükümde isabet kaydetmenin imkânı da yoktu.

Bütün bunlara karşılık Hz. Sa'd, sükûtu tercih ediyor ve fikrini bir türlü beyan etmiyordu. Onun bu tavrı Evslileri iyiden iyiye endişelendirmeye başlamıştı. Bütün ısrarlarına rağmen liderleri Hz. Sa'd, oldukça kararlı gözüküyordu. Çok üzerine geldikleri bir sırada Hz. Sa'd:

– Sa'd için işte şimdi kınayanın kınamasından endişe edip yılmama vakti geldi, deyivermişti! Daha bu sözü duyar duymaz Dahhâk İbn Halîfe:

– Vah o kavmin başına gelenlere, diye feryâd ü figâna başlayıverdi! Anlamıştı; ısrarlar sonucu değiştirmeyecek ve Hz. Sa'd, doğru bildiği yoldan asla taviz vermeyecekti! Aynı zamanda Dahhâk, bir çırpıda koşarak kavminin arasına dönmüş ve Benî Kurayza'nın başına geleceklerden dolayı çoktan taziyelere başlamıştı!

Nihâyet Sa'd İbn Muâz, yanındakilerle birlikte Efendimiz'in bu-

ediyordu. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 8/291; Vâkıdî, Megâzî, 1/510, 525; İbn Hacer, el-İsâbe, 8/94 (11682)

lunduğu yere yaklaşınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yanında bulunan ashâbına seslenerek:

– Haydi, efendinizi karşılamak için ayağa kalkın, buyurdu. Bunun üzerine ashâb, iki saf hâlinde ayağa kalkmıştı ve Sa'd İbn Muâz, Efendimiz'in yanına geleceği ana kadar herkes ona '*hoş geldin*' deyip selamlıyordu.

Huzura gelip de bir miktar soluklanınca Allah Resûlü ona:

– Onlar hakkındaki hükmünü ver, ey Sa'd, buyuracaktı. Buna mukabil edep insanı Hz. Sa'd:

– Hüküm verme konusunda gerçek hak sahibi, Allah ve Resûlü'dür, dedi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ona:

– Onlar hakkında senin hüküm vermeni Allah emretti, buyurdu. Demek ki bu hüküm, aynı zamanda Zât-ı Bâri tarafından da kabul görmüştü. Öyleyse bu, şahsî bir teşebbüs değil, Allah rızası kazanılarak gerçekleştirilecek bir vazifeydi ve bu durumda, sadece O'na tevekkül edilmeli ve O'nun için en doğru olan hüküm verilmeliydi.

Yine etrafını Evsliler almış:

– Ey Ebâ Amr! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), müttefiklerin hakkında hüküm verme işini sana havale etti; onlar konusunda insaflı ol ve onların, bir zamanlar senin için nasıl mücadele ettiklerini hatırla, diye baskı kurmaya devam ediyorlardı. Bunun üzerine onlara döndü ve:

– Benî Kurayza hakkında vereceğim hükme rıza gösterecek misiniz, diye sordu. Belli ki, hükmünü verdikten sonra farklı seslerin çıkmasını engellemek, olası ihtilafların da önüne geçmek istiyordu. Bunun için bir kez daha teyit etmek istemişti. Hep birlikte:

– Evet, diyorlardı. "Hükmüne razıyız! Zaten sen burada yokken de seni, Benî Kaynukâ'ın müttefiklerinin, kendi dostları hakkındaki davranışları gibi senin de bizim müttefiklerimiz hakkında iyilik tarafını tercih etmen için seçtik; bugün senin himmetine muhtacız ve iyiliğini bekliyoruz; çünkü biz, ortaya koyacağın iyi muameleye her zamankinden daha çok muhtacız!"

Kıvam tamdı ve vereceği hüküm konusunda kavmi arasında çatlak bir ses gözükmüyordu. Ancak Hz. Sa'd çok ihtiyatlıydı ve yeniden onlara dönerek:

– Sizin için elimden geleni yapacağım, buyurdu. Anlamamışlardı; bu sözle vereceği hüküm arasında nasıl bir bağlantı vardı ve niye bu kadar ısrarcı davranıyordu? Merakla:

– Bu sözünle neyi kastediyorsun, diye sordular. Hz. Sa'd, şunları söyledi onlara:

– Onlar hakkında vereceğim hükmün, benim vereceğim hüküm olacağı hususunda sizden Allah adına ahid ve söz almak istiyorum!

– Evet, Allah için söz veriyoruz, diyorlardı. Bu kadarı yeterliydi; bu kadar söz verip de yeminle kararlılık gösterdikten sonra geri dönemezler, dönseler de onları kimse dinlemezdi. Ardından, içlerinde Allah Resûlü'nün de bulunduğu topluluğa doğru yöneldi; edebinden Allah Resûlü'nün yüzüne bakamıyordu. Şöyle seslendi:

– Burada bulunanların da, aynı şekilde vereceğim hükme rıza göstermeleri gerekir!

Oradan da:

– Evet, vereceğin hükme hepimiz razıyız, sesleri yükseliyordu. Öyleyse şimdi sıra, herkesin beklediği hükmü ilan etmeye gelmişti; kelimelerin üstüne basa basa şunları söylemeye başladı Hz. Sa'd:

– Ben, onlardan ergenlik çağına gelen erkeklerin öldürülmesine, kadınlarıyla çocuklarının da esir alınmasına, yurtlarının, Ensâr hariç sadece Muhâcirler arasında paylaştırılmasına ve mallarının da ganimet olarak mü'minler arasında taksim edilmesine hükmediyorum!

Hz. Sa'd, kitabın ortasından konuşuyor ve kimseden çekinmeden verilmesi gereken hükmü veriyordu. Onun için Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) ona yöneldi ve:

– Onlar hakkında sen, yedi kat yücelerden Allah'ın verdiği hükm-ü ilâhî ile hükmettin, buyurdu. Çünkü o günün seher vaktinde melek gelmiş ve Benî Kurayza hakkında verilmesi gereken hükmün mahiyetini bildirmişti.

Aynı zamanda bu, Hz. Sa'd'ın duasına Allah'ın (celle celâluhû) bir teveccühü mahiyetindeydi; zira yaralarının derinleştiği ve acılarının da tahammül edilmez noktalara ulaştığı o gece ellerini kaldırıp da, Benî Kurayza hakkında gözü aydın oluncaya kadar canını almaması için Rabbine yalvarmıştı.

Hükmün Uygulanması

Artık hüküm verilmiş ve sıra uygulamaya gelmişti. Zilhicce ayının sonlarına doğru bir perşembe günüydü. Esirler bir araya toplanarak Medine'ye getirildi; eli silah tutan erkekler *Üsâme İbn Zeyd*'in, kadınlarla çocuklar da *Ramle Binti Hâris*'in kontrolüne verilmişti. Kalelerindeki silahlarla diğer eşyaların Binti Hâris'in evine gönderilmesi, koyunlarla develerin de o bölgedeki ağaçlıklarda otlatılması emredilmişti.

Bu manzara, şefkat ve merhamet nebisi Efendimiz'in (sallallahu aleyhi ve sellem) rikkatine dokunmuştu; esirleri bu hâlde görünce, önce onlara iyi muamele edilmesini emretti ve ardından da yük yük hurma getirtip esirler arasında dağıttırdı. Havanın sıcaklığının da etkisiyle perişan bir görüntüleri vardı ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), daha önceleri olduğu gibi yine ashâbını uyaracak, esirlere iyi davranmaları gerektiğini bir kez daha hatırlatacaktı.

İş, sadece kendi şahsına bırakılmış olsaydı, onların hepsini de affeder ve yollarını serbest bırakırdı; ancak mesele artık çoktan kamuya mâl olmuştu. Kamuya mâl olan meselede Allah hakkı söz konusuydu ve hakkullahın olduğu yerde şahsi tasarrufta bulunmanın imkânı olmazdı. Toplum içinde huzursuzluk çıkarmayı alışkanlık hâline getiren insanlar, zamanında ve hak ettikleri karşılıkla cezalandırılmazlarsa bu, daha sonrakiler için de bir örnek olur ve böylelikle sosyal hayatta sökün eden yeni problemlerle insanlarda huzur kalmaz, her tarafta yeni eşkıyalar türerdi. Öyleyse toplumun selameti adına, toplumda problem çıkarmayı itiyat hâline getirenler cezalandırılmalı ve böylelikle masum insanların hukuku, koruma altına alınmalıydı.

Daha sonra da, Benî Kurayza'dan haklarında hüküm verilenler teker teker çıkarılıp idam mahalline getirilmeye başlandı. Aralarından teker teker alınıp da giden arkadaşlarını gören esirler, liderleri olan Ka'b İbn Esed'e:

– Yâ Ka'b, diyorlardı. Muhammed bize ne yapacak?

Derdi başından aşkın Ka'b, derin bir nefes çektikten sonra şu cevabı verdi onlara:

– Hiç hoşunuza gitmeyecek bir şey; yazıklar olsun size! Ne

kadar da ahmak adamlarsınız! Görmüyor musunuz; giden bir daha geri gelmiyor! Vallahi de bunun sonucu kılıçtan başkası değil! Daha önce ben sizi uyarmış ve içinde bulunduğunuz tavırdan vazgeçirmeye çalışmıştım; ama dinlemediniz!

– Şimdi yüze vurup da azarlama sırası değil, diyorlardı. Zaten bizler, senin görüşüne muhalefet etmiş olmaktan çekinmeseydik, Muhammed'le aramızdaki anlaşmayı asla ihlâl etmezdik!

Beri yanda bu konuşmalara şahit olan Huyeyy İbn Ahtab, durumu sezmiş, onlara şöyle sesleniyordu:

– Birbirinizi suçlamayı bir kenara bırakın; çünkü bu durumda hiçbir fayda getirmeyecektir! En iyisi siz, dişinizi sıkın ve kılıca karşı direnç kazanmaya çalışın!

Şefkat Nebisine ait bir uygulama daha dikkat çekiyordu; öğle sıcağı bastırınca esirlerin dinlenmesi için ashâbını uyaran Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sadece hükmün uygulanmasını, bunun dışında bir zararın verilmemesini tembihleyerek:

– Onları aynı anda, hem güneşin harareti hem de kılıcın sıcaklığıyla cezalandırmayın, buyuracaktı.

Efendimiz'in talimatı hemen yerine getirilecek ve ashâb-ı kirâm, esirleri istirahat etmeleri için uygun bir yere alıp su ikram edecek ve dinlenmelerine imkân vereceklerdi.

Bir aralık Efendiler Efendisi, *Ka'b İbn Esed*'le göz göze gelmişti; ona:

– Ka'b, diye seslendi. Hukukullahı ihlalden hüküm giymiş birisine, eşyayı şefkatle kucaklayan enginliğin yürekten gelen sesiydi bu. Allah'a ve Resûlü'ne karşı gelişin bedeli ödenecekti ama Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), üzerinde hüküm icra edilecek olan şahsa şefkat nazarlarıyla bakıp, hiç olmazsa öbür âleme giderken ebedi yok oluşla tükenmemeleri adına fırsat veriyordu. Ka'b da bunu hissetmişti; döndü ve:

– Buyur, yâ Eba'l-Kâsım, dedi. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– *İbn Cevvâs*'ın size olan nasihatini niye dinlemediniz, buyurdu. Çünkü o, Beni tasdik edip muhataplarına Bana ittiba etmeyi emrediyor, Beni gördüğünüz zaman da onun selamını Bana söylemenizi talep ediyordu!

Ka'b'ın kaçabileceği bir yer kalmamıştı; gerçekten de söylediği gibiydi! Zaten, daha birkaç gün önce İbn Cevvâs'ın söylediklerini kavmine o hatırlatmıştı ama onlar buna şiddetle karşı çıkmışlardı. O gün olduğu gibi şimdi de, üzerinde kavminin ağır baskısı vardı ve son cümleleri olarak şunları söyleyecekti:

– Tevrât'a yemin olsun ki, doğru söylüyorsun ey Eba'l-Kâsım! Şâyet Yahudilerin, benim kılıçtan korktuğum için sana tâbi olduğumu dillerine dolayıp ayıplayacakları endişem olmasaydı, ben de Sana tâbi olurdum; ancak ben, Yahudi dini üzereyim!

İhanetin sembolü hâline gelen bu insanların cezalandırılma işi, o günün akşam vaktine kadar devam etti. Sa'd İbn Muâz, bütün aşamalarında bizzat başlarında bekliyor, olası bir kargaşaya müdahil olup herhangi bir problemin zuhuruna engel olmak istiyordu.

Nübâte'nin Öldürülmesi

Suçu sabit olanların cezalandırılması sona erince sıra, kalenin üzerinden değirmen taşı yuvarlayıp da *Hallâd İbn Süveyd*'i şehit eden *Hakem*'in hanımı *Nübâte*'nin cezalandırılmasına gelmişti. Nübâte, esirler arasında aranmaya başlanmış ama bir türlü bulunamamıştı.

Bu sırada Nübâte, olaylardan habersiz olan Hz. Âişe Validemizin yanında bulunuyordu. O kadar neşeli duruyordu ki, bir taraftan katıla katıla gülüyor diğer yandan da:

– Benî Kurayza esirleri öldürülüyor, diyordu. Nihâyet, dışarıdaki münâdinin sesi duyuldu:

– Ey Nübâte, diye bağırıyor ve bizzat kendisini çağırıyordu.

– Vallahi de beni çağırıyorlar, dedi. Âişe Validemiz de şaşırmıştı; bu kadar şen ve şakrak, gülüp oynayan bir kadına ne yapacaklardı! Önce ona, bunun sebebini sordu. Kadın:

– Beni kocam öldürdü, diyordu. Âişe Validemizin şaşkınlığı bir kat daha artmıştı; hemen:

– Seni kocan nasıl öldürdü, diye sordu. Bunun üzerine Nübâte anlatmaya başladı:

– Zebîr İbn Bâtâ'nın kalesinde bulunduğumuz sırada kocam bana, ashâb-ı Muhammed üzerine değirmen taşı yuvarlamamı em-

retti; ben de bunu yaptım ve taş gidip birisinin başına çarpıp onu öldürdü. İşte ben şimdi, o şahsa kısas olarak öldürüleceğim![220]

Nübâte'nin dedikleri doğruydu ve Hallâd İbn Süveyd'i öldürdüğü için o gün o da idam edilecekti. O gün Benî Kurayza kadınları arasında ölümüne hükmedilen de sadece Nübâte idi.

Affedilenler ile Esirlerin Akıbeti

Sa'd İbn Muâz'ın verdiği hüküm, elbette Benî Kurayza'nın bütününü kapsamıyordu; zira o gün Benî Kurayza arasında, *Atıyyetü-'l-Kurazî* ve *Rifâe İbn Şemvâl*[221] gibi gençlerle *Amr İbn Su'dâ*, İbn Sa'ye'nin oğulları *Sa'lebe* ve *Üseyd* ile onların amcaoğulları *Esed İbn Ubeyd* gibi sağduyulu kişilere aynı hüküm uygulanmayacak ve onlar affedileceklerdi.

Zebîr İbn Bâta, Buâs savaşlarının devam ettiği günlerde *Sâbit İbn Kays İbn Şemmâs*'a çok büyük bir iyilik yapmıştı. Vefa hissiyle hareket eden Hz. Sâbit, bir çırpıda esirlerin bulunduğu yere gelmiş ve Zebîr'i bulmuştu. Ona:

– Yâ Ebâ Abdirrahmân! Beni tanıdın mı, diye sordu.

– Benim gibi birisi hiç seni tanımaz mı, diye mukabele ediyordu Zebîr. Bunun üzerine Hz. Sâbit, şunu söyledi ona:

– Senin benim üzerimde hakkın var; büyük bir iyilik yapmıştın! Şimdi ise ben, o iyiliğin karşılığını verebilecek bir konumdayım!

İçine inşirah veren cümlelerdi bunlar; bir anda gözlerinin içi parlayıvermişti ve ümitle şunları söyledi:

– Şüphe yok ki kerim bir insan, kendisi gibi kerem sahibi olan birisini kereminden mahrum etmez; benim sana en çok muhtaç olduğum gün de zaten bugün!

---

220 Hz. Âişe Validemiz, öldürüleceğini bildiği hâlde Nübâte'nin o günkü şen ve şakrak hâlini hiç unutamadığını anlatacaktır. Bkz. Vakıdi, Megazi, 1/517; İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/144; Salihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/14

221 O gün, Efendimiz'in baba tarafından teyzesi olan *Selmâ Binti Kays*, huzura gelmiş ve "Yâ Nebiyyallah! Anam babam Sana feda olsun; Rifâe'yi bana bağışla! Çünkü o, namaz kılmaya çok müsait; hem deve eti de yiyor!" demişti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Rifâe'yi onun hatırına bağışlamıştı. Bu kadar lütfu gözleriyle gören Rifâe de gün gelecek Müslüman olacaktı. Bkz. Vakıdi, Megazi, 1/515; Taberi, Tarih, 2/103; Süheyli, Ravdu'l-Unf, 3/444

Bunları söyleyip de kendisinden Zebîr'in kerem dilendiğini gören Hz. Sâbit, bir çırpıda Allah Resûlü'nün yanına geldi:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Zebîr'e için benim, Buâs gününden kalma bir iyilik borcum vardı; o gün elimden tutup beni kurtarmıştı! Bu iyiliği Senin huzurunda dillendirip de o sebeple Zebîr'i bana bırakmanı istiyorum; onu benim hatırıma bağışla!"

Vefaya karşı gösterilen vefa, güzel bir hasletti ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Sâbit'e:

– O senindir, buyuruverdi. Bunun üzerine Hz. Sâbit, büyük bir heyecanla Zebîr'in yanına gelip durumdan onu haberdar etti. Ancak Zebîr, oralı olmuyor:

– Yesrib'de, yanında ne mal ve mülkü ne de ailesi olan yaşlı bir adam bundan sonra yaşasa ne olacak ki, diyordu. Hz. Sâbit de şaşırmıştı; Adam'ın kendi kurtulduğu yetmiyormuş gibi bir de ailesiyle malını ve mülkünü yanında istiyordu. Garip bir durumdu ama bir defa bu yola girilmişti; gidecek ve Resûlullah'tan, Zebîr'in ailesiyle mal ve mülkünü de talep edecekti. Geldi ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. Onun ailesiyle mal ve mülkünü de bana bağışla!

– Onlar da senin olsun, diyordu Allah Resûlü. Zebîr'in ailesiyle birlikte mal ve mülkünü de kurtarmış olmanın sevinciyle tekrar yanına gelen Hz. Sâbit:

– Şüphesiz Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), senin çocuklarını, aileni ve mallarını da bana bağışladı, diye müjde vermeye başladı. Ancak Zebîr'de hâlâ sevinme belirtisi göremiyordu; içine kapanmış bir hâli vardı. Biraz sonra da:

– Ey Sâbit, diye başladı sözlerine. "Hakikaten sen, sana yapmış olduğum iyiliğin karşılığını tam olarak bana ödedin; böylece borcunu ödemiş oldun! Ancak ey Sâbit! O yüzü Çin aynası gibi parlayan ve genç kızların da hayranlıkla kendisini gözlediği Ka'b İbn Esed'e ne yapıldı?"

– Öldürüldü, cevabını verdi Hz. Sâbit. Zaten sorusunun cevabını Zebîr'in kendisi de biliyordu; belli ki anlatacağı başka şeyler vardı. Bu sefer de, Benî Ka'b ve Benî Amr'ı kastederek:

– Peki, o iki ünlü meclise ne oldu, diye sordu. Hz. Sâbit:

– Onlar da öldürüldü, diye cevapladı. Belli ki adam çok içerlemişti; şunları söylemeye başladı:

– Ey Sâbit! Bunların olmadığı yerde yaşamanın ne manası var? Ben de onların gittiği yere gider ve orada onlarla beraber ebedi kalırım! Benim buna ihtiyacım yok. Fakat ey Sâbit, çocuğumla hanımıma gidip bir bak; çünkü onlar, ölümden çok korkmuşlardır. Adamına söyle de onları serbest bıraksın ve mallarını da onlara iade etsin!

Hz. Sâbit de derin düşüncelere dalmıştı; elinden tutmak istediği adam, gerçekten de garip biri çıkmıştı. Huzura gelip de durumdan Resûlullah'ı haberdar etmek isteyecek ve bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Zebîr'in çocuğuyla hanımını serbest bırakıp, silahı dışındaki mallarını da kendilerine iade edecekti.

Zebîr'in bu talebi de yerine getirilmişti; şimdi sıra son isteğindeydi. Bir an önce kendisini öldürmesini istiyor ve şöyle diyordu:

– Ey Sâbit! Senin yanındaki hatırım için senden beni, bir an önce kavmimin yanına göndermeni istiyorum; dostlarıma kavuşmak için o kadar sabırsızlanıyorum ki, kovanın kuyudan çıkacağı an kadar bile sabredemem!

Olacak şey değildi; adamı kurtarmak için elinden geleni yapmış ve bunda da muvaffak olmuştu ama o, şimdi bizzat kendisinin onu öldürmesini istiyordu; onun için:

– Ben seni öldüremem, diye tepki gösterdi. Ancak Zebîr, kendini ölüme şartlamış, başka bir şey düşünmüyor ve şunu söylüyordu:

– Beni kimin öldürdüğü çok da umurumda değil!

Çoluk çocuk ve kadınlardan müteşekkil bin kadar esir vardı; önce bir vakit tayin edilerek o zamana kadar bedelini getirenlerin hiçbir şey sorulmaksızın hürriyete kavuşturulacakları ilan edildi. Ebu'ş-Şahm gibi zengin Yahudiler, bu arada gelmiş ve belli başlı yakınlarını, bedellerini ödeyerek esaretten kurtarmışlardı.[222]

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onları beş parçaya böldü. Âyetle tespit edilen beşte biri kendisine ayırdıktan sonra kalanları ashâb arasında paylaştırmaya başladı. Kendi payına düşenleri

---

[222] Ebu'ş-Şahm'ın yüz elli dinara kurtardıkları arasında, her birinin yanında üçer çocuk bulunan Yahudi inancına gönülden bağlı iki kadın da vardı. Bkz. Vakıdi, Megazi, 1/523; Salihi, Sübülü'l-Hüda ve'r-Reşad, 5/16

de, ya hürriyete kavuşturuyor ya da bir başkasına hediye ediyordu. Bu arada hizmet görmeleri için ashâbından bazılarına verdikleri de oluyordu.[223]

Bu arada ashâbına bazı tembihlerde bulundu; esir bile olsa insanlara iyi muamele edilmesi gerektiğini tekrarlıyor ve taksimat yapılırken de esirlerin satışa arzı sırasında da çocukların, annelerinden ayrılmaması gerektiğini söylüyordu; bunun için:

– Çocuk büluğ çağına erişinceye kadar annesiyle arasına girilmez, buyuruyordu. Ashâb-ı kirâm hazretleri:

– Büluğ nedir yâ Resûlallah, diye sorunca da:

– Büluğ, kız çocukların hayız görmesi, erkeklerin ise ihtilam olmasıdır, buyuracaktı. Bunun üzerine çocuklu olan kadınlar, Yahudi veya müşriklere de satılabilirken küçük yaştaki annesiz çocukların, sadece mü'minlere satışına izin veriliyordu.

O gün Hz. Osman ile Abdurrahman İbn Avf, Benî Kurayza'dan birçok esiri müşterek satın almış, daha sonra da aralarında taksim etmişlerdi.[224]

Reyhâne Binti Zeyd

Esirler arasında, Zeyd İbn Amr'ın kızı Reyhâne de vardı; Benî Kurayza'dan birisiyle evliydi. Onun için, esirlerin paylaşımı sırasında o, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in payına düşmüştü. Ancak O, önce ona İslâm'ı arz etti; kabul etmiyor ve Yahudilikten başka bir yol bilmediğini ifade ediyordu. Efendiler Efendisi üzülmüştü; Reyhâne ayağına kadar gelen fırsatı kaybetmek üzereydi. Daha sonra da Reyhâne Binti Zeyd'i kendi hâline bırakarak gelmesi için İbn Sa'ye'ye haber gönderdi. Huzuruna gelince ona, Reyhâne'nin

---

[223] Efendimiz'in, esirlerin bir kısmını *Sa'd İbn Ubâde* ile *Şam*'a, diğer bir kısmını da *Sa'd İbn Zeyd* ile *Necid*'e gönderdiği ve bunların karşılığında at ve silah olarak savaş malzemesi tedarik ettiği ifade edilmektedir. Bkz. Salihi, Sübülü'l-Hüda ve'r-Reşad, 5/16

[224] Bu taksimde, Abdurrahman İbn Avf'ın muhayyer bırakması sonucu, Hz. Osman ihtiyarları tercih edecek ve başlangıçta kendi aleyhine gibi duran bu durum, neticede onun lehine cereyan edecekti. Zira o gün yaşlıların yanında, sağa sola sokuşturup gizledikleri emtia ortaya çıkacak ve Hz. Osman yaşlılarla birlikte onlara da malik olacaktı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/524; Salihi, Sübülü'l-Hüda ve'r-Reşad, 5/16

konumuyla durumunu anlattı; Müslüman olmasını istiyordu. İbn Sa'ye, meseleyi anlamıştı:

– Anam babam Sana feda olsun, o Müslüman mı olacak, diye taaccübünü ifade etti. Bununla o, Efendimiz'in kendisini üzmemesi gerektiğini ve Reyhâne'nin mutlaka Müslüman olacağını anlatmak istiyordu. Daha sonra da, hiç vakit kaybetmeden esirlerin arasına gelip Reyhâne'yi buldu ve ona şunları söylemeye başladı:

– Sen kavminin peşinden gitme, görmüyor musun, Huyeyy İbn Ahtab onların başına neler getirdi? En iyisi sen, gel ve Müslüman ol; görmüyor musun ki sen, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in payına düşme gibi bir bahtiyarlıkla karşı karşıyasın!

Kalpler Allah'ın elindeydi ve Reyhâne, İbn Sa'ye'nin davetine icabet ediyordu! Resûlullah'ın telkininden sonra iyiden iyiye düşünmüş ve beri tarafa gelmek için küçük bir kıvılcım bekliyordu!

İbn Sa'ye müjdeli haberi getirmek için geldiğinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbının arasında bulunuyordu. Ayak seslerinin kendisine doğru ilerlediğini duyunca:

– Şu ayak sesleri İbn Sa'ye'ye ait olmalı; bana Reyhâne'nin Müslüman olduğunun müjdesini getiriyor, buyurdu. Gerçekten de öyleydi; huzura gelen İbn Sa'ye:

– Yâ Resûlallah, diye başladı sözlerine. "Reyhâne Müslüman oldu!"

Dünyalar O'nun olmuştu; çünkü bir insan daha gelmiş ve Allah'ı, kendisine yakışır bir ululukla tanımaya başlamıştı.

Ganimetlerin Paylaşımı

Benî Kurayza yurdundan birçok ganimet elde edilmişti ve bunlar, üç bin kişilik ashâb arasında taksim edilecekti. Elde edilenlerin hepsi bir araya getirilip de beşe bölündükten sonra her birinin üzerine bir ok konuldu; oklardan birisinde '*Allah için*' yazıyordu. Üzerinde bu ifadenin çıktığı beşte birlik kısım bir kenara ayrıldı; bunlar, tamamen Allah Resûlü'nün tasarrufunda bulunuyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah için ayrılan beşte birlik kısmı *Mahmiyye İbn Cez*'e teslim ettikten sonra geri kalan hisselerin taksimat işine başlandı.

Sahibine bir hisse verilirken bir ata iki pay taksim ediliyordu.

Sadece üç ata birer hisse takdir edilmişti. Atlılarla piyadelerin toplam hissesi üç bin yetmiş iki idi. Kalenin altında bulunduğu sırada Nübâte'nin yuvarladığı değirmen taşının çarpması sonucu şehit olan Hallâd İbn Süveyd ile o gün vefat eden Ebû Sinân İbn Mihsan'a da pay ayrılmıştı.

O gün savaşa katıldığı hâlde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), *Safiyye Binti Abdilmuttalib*, *Ümmü Ümâre Nesîbe*, *Ümmü Selît*, *Ümmü'l-Alâ el-Ensâriyye*, *Sümeyrâ Binti Kays*, *Ümmü Sa'd İbn Muâz* ve *Kebşe Binti Râfi'* gibi hanım sahabîlere, ganimet mallarından hisse yerine hediye veriyordu.

Sa'd İbn Muâz'ın Vefatı

Sa'd İbn Muâz, uzun boylu, iri yapılı, ak benizli, güzel yüzlü, güzel gözlü ve güzel sakallı bir kişi idi. Yaralanışının üzerinden bir ay geçmişti ki; yarası yeniden nüksetmiş ve kan kaybetmeye başlamıştı. Bu süre içinde Allah Resûlü, yanına Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer gibi ashâbını da alarak onu ziyarete gelmişti; bütün emareler, Hz. Sa'd'ın dünya hayatının sonuna yaklaştığını gösteriyordu. Önce yanına yaklaştı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Hz. Sa'd'ın başını mübarek dizlerine koydu; derinleşen yaradan Allah Resûlü'nün üzerine de kan sıçramıştı. Önce mübarek ellerini açtı ve:

– Allah'ım, dedi. Sa'd, Resûlü'nü tasdik edip Senin yolunda cihad etti; bu yolda yapılması gereken vazifeyi hakkıyla yaptı. Onu, huzuruna alırken, ruhlarını kolayca alıp manevi huzuruna aldığın kulların gibi huzuruna kabul buyur!

Allah'ın Resûlü, ashâb-ı Resûlillah için dua ediyordu. Baş ucunda, böylesine önemli bir şehadetine şahit olan Hz. Sa'd, göz kapaklarını aralayacak ve Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerine nazar ederek:

– Allah'ın selâmı Senin üzerine olsun yâ Resûlallah, diyecekti. Ben Senin Resûlullah olduğuna gönülden şehadet ederim!

Hz. Sa'd'ın vefat ettiği gecenin sabahında Allah Resûlü'nün yanına yine Cibril-i Emîn gelmişti; başına kar gibi beyaz bir ipekten sarık sarmış ve inkisar dolu bir ses tonuyla:

– Yâ Nebiyyallah, diyordu. Bu gece kendisine sema kapıları açılıp da kendisi için arşın sarsıldığı şahıs da kim?

Anlayan anlamıştı; Cibril'in sesini duyar duymaz Allah Resûlü

(sallallahu aleyhi ve sellem), Sa'd İbn Muâz'ın evine doğru koşmaya başladı. O kadar hızlı koşuyordu ki, arkasından kendisiyle birlikte gelmek isteyen ashâbı geride kalmış ve yetişmekte bir hayli zorlanmıştı:

– Yâ Resûlallah, diye arkadan sesleniyorlardı. "Yürümekten dizlerimiz koptu! Bu acelenizin sebebi ne ola ki!"

– Hanzala'yı yıkamakta geciktiğimiz gibi Sa'd için de gecikip, onu da meleklerin yıkayıvermesinden endişe ettim, diyordu Habîb-i Kibriyâ Hazretleri.

Nihâyet eve gelmişlerdi; tahmin edildiği gibiydi. Sa'd İbn Muâz, ebedi aleme göç etmiş, içinde bulunduğu odayı da melekler doldurmuştu.

Önce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Sa'd'ın annesini teselli etti. Bedeni yıkanıp da omuzlara alındığında, Hz. Sa'd'ı bir müddet Allah Resûlü de omuzlarına alıp taşıdı. Daha sonra da bu vazifeyi, ashâbına bırakarak kendisi cenazenin önünde yürümeye başladı. Onu taşımak için tabutunun altına omzunu koyanlar, hayretler içinde kalıyordu; zira Hz. Sa'd'ın bedeni kuş gibi hafifti:

– Yâ Resûlallah, dediler. İri yapılı olduğu hâlde bundan daha hafif bir cenazeyi hiç taşımadık; acaba Benî Kurayza hakkında verdiği hükümden dolayı mı bu kadar hafif oldu ki!

– Hayır, buyurdu Allah Resûlü. "Varlığım yed-i kudretinde olana and olsun ki, onu melekler taşıyor!"

Namazını bizzat Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kıldırdı. Medine sanki Bakî kabristanına yürümüştü; mezarı kazılırken de başında bekliyordu. Hz. Sa'd'ın bedeni kabre konulunca Allah Resûlü'nün yüzündeki renk değişmiş ve solmuştu:

– Sübhanallah, diyordu ve bunu üç kere tekrarladı. O'nun bu tesbihini ashâbı da tekrarlıyordu; Bakî kabristanı tekbir ve tesbih sesleriyle yankılanıyordu. Yine gözlere yaş yürümüş, kalb-i mübarekleri de hüzün dolmuştu. Mübarek yanaklarına süzülen gözyaşlarıyla sakal-ı şerifleri ıslanmış, avucunun içiyle onları sıvazlayıp eliyle yüzünü siliyordu.

Hz. Sa'd'ın annesi de mezarlığa gelmişti; önce ashâb-ı kirâm, onu uzaklaştırmak istedi. Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onu bırakın, buyurdu. Oğlunun birini Uhud'da emanet eden

Ümmü Sa'd, bir yandan dünya adına geçici ayrılığın verdiği hüzünle iki büklüm gözyaşı döküyor diğer yandan ikinci oğlunu da Allah yolunda şehit vermenin huzurunu duyuyordu! Onun için:

– Mükâfatının Allah katında bol olmasını dilerim, diyordu. Mezara konulup da üzeri toprakla kapatılıncaya kadar başında bekleyen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), burada bir müddet dua ettikten sonra yeniden Ümmü Sa'd'ı teselli ederek mezarlıktan ayrılacaktı.

Hicretin Beşinci Yılında Cereyan Eden Diğer Önemli Hadiseler

Bir taraftan yeni hükümler gelmeye devam ediyordu. Suyun bulunmadığı durumlarda namaz kılabilmek için toprakla abdest alma manasında teyemmüm alternatifi gelmiş ve bu hüküm, abdest alacak su bulamayanlar için büyük bir rahatlamaya vesile olmuştu.

Aynı zamanda içki ile ilgili yeni bir durum daha söz konusu oluyordu; zira henüz kesin hüküm gelmediği için zaman zaman üzüm veya hurma şırası içen ashâbdan biri, cemaate imam olmuş ve bu imamette, okuduğu âyetleri karıştırmıştı. Bunun üzerine gelen âyette, sarhoşken namaza yaklaşılmaması emrediliyor ve bu vesileyle toplum, büyük ölçüde içkiden uzaklaştırılmış oluyordu.

Elde kesin delil olmadığı sürece başkalarına iftira atmanın vebali hakkında gelen âyetlerde mesele ciddi ciddi ele alınıyor ve toplumu temelinden sarsan ve insanlar arasında güvensizliği beraberinde getiren bu çirkin davranış, büyük bir günah olarak inananların önüne konuluyordu.

Evlat edinme ile ilgili hükümler gelmiş ve bundan böyle herkesin kendi öz babasına isnad edilmesi gerektiği ifade edilmişti. Zira o güne kadar insanlar, evlatlık olarak yanlarına aldıkları kimseleri kendi oğulları gibi telakki ediyor ve diğer insanlar da onu, '*filanın oğlu*' diyerek evlat edinen kimseye isnat ediyorlardı!

Cibril-i Emîn'in getirdiği bir başka âyette ise, Allah Resûlü'nün Zeyneb Binti Cahş ile nikâhının semalar ötesinde kıyıldığı anlatılıyor ve böylelikle, Hz. Zeyd'den boşanan Zeyneb Validemiz de Ezvâc-ı Tâhirât arasındaki yerini alıyordu.

Bu yıl içinde gelen bir diğer hüküm de, tesettürün farziyetiydi; bilhassa kadınlar için daha fazla bir dikkat isteniyor, dışarı çıkarken üzerlerine örtülerini almaları emrediliyordu!

Boşanmalarla ilgili yeni hükümler gelmiş ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından bu, Allah'ın hoşnut olmadığı en son çare olarak insanlara aktarılmıştı.

Gelen âyetlerde, adâb-ı muâşeret dediğimiz görgü kurallarına da yer veriliyor ve böylelikle insanlar, herkese örnek olabilecek bir model hayata davet ediliyordu. Bunun için başkasının evine girerken izin isteme zorunluluğu getirilmiş, böyle bir iznin gelmediği kapıdan ayrılıp geri dönmenin önemine dikkat çekilmişti.

Bunlar, bütünüyle, sosyal hayatın İslâmî çizgide yeniden inşası anlamına geliyordu.

Yine bu yılın içinde Medine'de, ikinci kez nüfus sayımı yapılmıştı.

İnsanlar güneş tutulmasına şahit olmuş, depremle sarsılmışlardı; benzeri olağanüstü durumlarda kaçışıp dağılma yerine onlar, namaz kılıp duaya duracak ve böylelikle ilk defa, güneş veya ay tutulduğunda kılınan '*küsuf*' ve '*hüsuf*' namazlarıyla tanışacaklardı. Yine bu yıl içinde insanlar, kıtlık vesilesiyle yağmur duasına çıkmış ve namaz kılmışlardı. Aynı kıtlığın Mekke'de de yaşanıyor olması nazara alınarak orada bulunan bazı kabilelere yardım gönderilmişti. Böylelikle mü'minler, kendileri ihtiyaç duyuyor olsalar bile başkalarını kendilerine tercih edeceklerini de göstermiş oluyorlardı.

Bu arada Medine'ye Müzeyne hey'eti gelmiş ve Selmân-ı Fârisî de kölelikten kurtarılmıştı.

Hicretin Altıncı Yılı

Peşi peşine sökün eden olaylarla hızlı bir süreç yaşanmış ve artık, Mekke'den ayrılışın altıncı yılına girilmişti. Daha dün gibiydi; peygamberler diyarı ve Hz. İbrâhim'le yeniden inşa edilen Mekke herkesin burnunda tütüyordu. Herkesin gönlü günde beş vakit yöneldikleri Kâbe ile birlikte orada kalmıştı, bir mü'min olarak gidip de Allah'ın Evi'ni ziyaret etmenin özlemiyle yanıp tutuşuyorlardı.

Daüssıla, herkesin içini yakan bir husustu; yerin göbeğiyle göbek bağı olanlar, Kâbe'ye seyahat yapacakları günün rüyasını görür hâle gelmişlerdi. Zira Kâbe, ilk günden bu yana ibadet maksadıyla inşa edilmişti. Bugüne kadar orada ibadet adına ortaya konulanlar, maskaralıktan ibaretti; tavaf diye etrafında dönerken ıslık çalıyor ve alkış tutuyorlardı. Günah işlerken üzerlerine taktıkları elbiselerini buraya gelince çıkarıp bir kenara koyuyor ve Allah'ın Evi'ni, hem de ibadet maksadıyla uryan olarak tavaf ettiklerini sanıyorlardı.

Allah Resûlü de aynı duygular içindeydi; O'nun nazarında Kâbe, minberinden ayrılmış bir mihrab gibi duruyordu. Öyleyse Medine'de kurulan minber, Mekke'deki mihrabın yanına çekilmeli ve Hak adına bir vuslat yaşanmalıydı. Ancak, bunun için zeminin de müsait hâle getirilmesine ihtiyaç vardı.

Bedir, Uhud ve Hendek gibi önemli dönüm noktalarında istediklerini alamamış olsalar da, müşriklerden gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı tedbiri elden bırakmamak gerekiyordu. Onun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), etrafa gönderdiği keşif kollarıyla önce bölgenin güvenliğini garanti altına almak istemişti. Altıncı yılın Şa'bân ayında *Abdurrahmân İbn Avf*'ı yanına çağırıp sarığını bizzat kendisi saran Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), karşılaştıkları insanlara iyilikle muamele etmelerini tembihleyerek onları *Benî Kelb* diyarına göndermiş; yine aynı ayın içinde iki yüz ashâbıyla birlikte Hz. *Ali*'yi de, Medine'ye saldırı hazırlığında olduklarının haberi gelen ve *Hayber* ehliyle ittifak kurmaya çalıştıkları anlaşılan *Fedek* yönüne göndermişti. Anlaşılan Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kurayza'dan sonra Fedek ve Hayber, İsrâiloğulları için yeni bir fitne merkezi hâline getirilmek isteniyordu. Onun için Allah Resûlü'nün gözü de bunların üzerindeydi ve onları yakın takibe almıştı.

Yine Efendimiz aynı yılın Ramazan ayında Hz. *Ebû Bekir* veya *Zeyd İbn Hârise*'yi, kendisini öldürme planlarının yapıldığı *Vâdi'l-Kurâ* yönüne uğurlamış, Şevvâl ayında da yirmi kişilik bir müfreze ile *Kürz İbn Câbir*'i, şifa bulmak için Medine'ye geldikleri hâlde kendilerine tahsis edilen develeri kaçırıp başındaki çobanlarını da öldüren mürted *Uranî*lerin peşinden göndermişti. Zira Uranîliler, Müslüman olduklarını söylemekle birlikte açık bir ihanet içindeydi-

ler; hastalıklarını bahane ederek Resûlullah'a müracaat etmişler ve O da, kendilerine bir bölgede develer tahsis etmiş ve bunların sütüyle bevillerinden içmelerini tavsiye etmişti. Tavsiyelere uyup da iyileşince, Allah Resûlü'nün çobanını öldürmüş ve develeri de alarak kaçmışlardı. Aynı zamanda dine baş kaldıran bu insanların yaptıklarına muttali olunca, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mübarek ellerini kaldıracak ve:

– Allah'ım! Onların gözlerini görmez, yollarını da çıkmaz eyle, diyecekti.

Bütün bunlarda ana hedef, Hicaz'ın güvenliğini temin etmek ve böylelikle, bölgede artık sadece İslâm'ın hükmünün geçerli olduğunu tescil etmekti. Diğer yandan bütün bunlar, Mekke'ye gidip de Kâbe'yi tavaf edebilmek için bölgenin güvenliğini garanti altına almayı da sağlayacaktı.

UMRE SEFERİ VE HUDEYBİYE

Gündüzler Mekke'nin hayaliyle tüllenirken geceler de Kâbe'de ibadet rüyalarıyla geçiyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de bir rüya görmüş ve bu rüyasında, ashâbının bir kısmının saçlarını tıraş ettirmiş, diğer bir kısmının da kısaltmış olarak emniyet ve güven içinde Kâbe'yi tavaf ettiklerine şahit olmuştu; Kâbe'nin anahtarlarını almış ve onu tavaf ederek umre vazifesini gerçekleştirmişti!

Resûlullah, sabah olup da bu rüyasını ashâbıyla paylaşınca Medine'de büyük bir sevinç yaşanmış ve ashâb uzaktan kendilerine el sallayan Kâbe'ye gideceklerinin müjdesini almış olmanın huzurunu yaşamaya başlamışlardı; gidecek ve umrelerini yapıp Kâbe ile hasret gidereceklerdi. Resûlullah da zaten aynı şeyleri söylüyordu!

Hemen hazırlıklar yapılmaya başlandı. Zira Kâbe, kimsenin tekelinde olamazdı; onu ataları Hz. İbrâhim inşa etmiş ve Allah'a kulluk etsinler diye kendisinden sonrakilere emanet etmişti. Şimdi bu emanet, ehil olmayanların elinde heba ediliyordu; onun şan ve şerefini yeniden iade edecek olan da yine, Allah Resûlü'ydü. Gidecek ve orada, Allah'a kulluk vazifesinin nasıl eda edilebileceğini bizzat gösterecekti.

Bu sırada Medine'ye, *Büsr İbn Süfyân* gelmiş ve Müslüman olmuştu. Geri dönmek istediğinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Ey Büsr, diye seslendi. "Gitmekte acele etme; belki hep birlikte gideriz! Çünkü biz, inşâallah umre için yola çıkmak üzereyiz."

Maksat, savaş değil ibadetti; onun için yanlarına sadece vahşi hayvanlardan kendilerini koruyacak çapta küçük kılıçlar almışlardı. Bu yolculukta kendilerine, kurban edilmek üzere bir kısım koyun ve develer de eşlik ediyordu. Resûlullah da bunun için yanına bir deve almıştı.

Yine bir pazartesi günüydü; takvimler, altıncı yılın Zilkâde ayını gösteriyordu. Hücre-i saadetlerine girerek abdest alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), iki kat elbise giyerek dışarı çıktı ve kapısının önündeki *Kasvâ*'ya binerek hareket etti. Artık yeryüzünün merkezine doğru yeni bir yolculuk başlamıştı. Bu sefer yanında *Ümmü Seleme* validemiz vardı.

Medine'de yine *İbn Ümmi Mektûm* bırakılmıştı.[225] O'nunla birlikte, iki yüzü atlı olmak üzere Ensâr ve Muhâcirîn bin dört yüz kişi bulunuyordu.[226] Az dahi olsa etraftaki Arap kabilelerinden gelenler de bu kutlu kervana katılmıştı. Aralarında *Ümmü Ümâra*, *Ümmü Menî' Esmâ Binti Amr* ve *Ümmü Âmir el-Eşheliyye* gibi hanım sahabiler de vardı. Rüyası görülmüştü ya, Kâbe'ye girip de onu tavaf edeceklerinden şüphe etmiyorlardı.

Zü'l-Huleyfe'ye gelindiğinde burada öğle namazı kılındı. Ardından Efendiler Efendisi, kurbanlık olarak ayrılan yetmiş kadar deveye işaret koymaya başlamıştı; kurbanlıkları kıbleye çeviriyor ve sağ yanına işaret koyuyordu. Bir kısmını kendileri yapmış, geride kalanları da *Nâciye İbn Cündeb*'e bırakarak onun yapmasını istemişti.

Bu sırada yeni Müslüman *Büsr İbn Süfyân*'ı yanına çağırarak gözcü olarak önden gitmesini söyledi. Aynı zamanda *Abbâd İbn Bişr*

---

225 Hudeybiye'ye gidilirken Medine'de *Nümeyle İbn Abdullah el-Leysî*'yi veya *Ebû Ruhm Gülsüm İbn Husayn*'ı bıraktığı da ifade edilmekte, üçünü birden bırakarak *İbn Ümmi Mektûm*'u namaz kılmakla görevlendirdiği de anlatılmaktadır. Bkz. Belâzurî, Ensâbu'l-Eşrâf, 1/154; Salihi, Sübülü'l-Hüda ve'r-Reşad, 5/33

226 Umre için yola çıkanların sayısı bin üç yüz, bin dört yüz, bin dört yüzden biraz fazla, bin beş yüz, bin beş yüz yirmi beş, bin altı yüz, bin yedi yüz ve bin sekiz yüz şeklinde de ifade edilmektedir. Büyük ihtimalle rakamlardaki farklılık ve bin dört yüzden sonraki rakamlar, yola çıkıldıktan sonra etraftaki kabilelerden katılan mü'minler sebebiyledir. Aynı zamanda burada, o gün genel manzaraya bakanların mü'minlerin adedini tahminen söylemeleri veya kadın, çocuk ve savaşma durumunda olmayanları bu rakama dahil etmeyişleri de etkili olmuştur. Bkz. Salihi, Sübülü'l-Hüda ve'r-Reşad, 5/70-71

komutasında yirmi kişilik bir müfrezeyi de,[227] herhangi bir gelişmeye karşılık öncü kuvvet olarak gönderiyordu.

Bu arada Hz. *Ömer* ve *Sa'd İbn Ubâde* Allah Resûlü'nün yanına gelmiş, yanlarına daha fazla silah alma konusunda O'nunla konuşmak istiyorlardı. Endişeleri vardı; Kureyş'in ne yapacağı belli olmazdı. Her ne kadar ibadet maksadıyla yola çıkmış olsalar bile onların kural tanıyacak halleri yoktu. Onun için ihtiyatlı olmak istiyorlardı. Ancak bütün ısralarına rağmen Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, yolcu silahından başka silahlanmayı arzu etmeyecek ve her hâlükârda ibadet niyetinden taviz verilmesini uygun bulmayacaktı.

İhrâm ve Ona Ait Hükümler

Burada iki rekât namaz daha kıldı; her hâlinde ibadet neşvesi nümâyândı. Esas niyet Kâbe'yi tavaftı ve Allah Resûlü de ihrama girdi. Niyetteki netliği ashâbıyla da paylaşmak istiyordu; onun için devesinin üzerine çıkarak:

– Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-Hamde ve'n-Ni'mete lek; ve'l-mülke lâ şerîke lek, diye telbiye getirmeye başladı. Ümmü Seleme Validemiz de ihram için niyet etmişti.

İlk defa karşılaşıyorlardı; ihramla da ilk defa tanışacaklardı. Resûlullah'ın adımları yakın takibe alınmış ve yaptığı her şey ashâbı tarafından tekrarlanır olmuştu. Adım adım O'nu takip eden ashâb-ı kirâmın çoğu burada ihrama girmişti. Burada giremeyenler de *Cuhfe*'ye gelince girecek ve tam tekmil ibadet neşvesine bürüneceklerdi; zira Cuhfe'ye kadar kendilerine bir kolaylığın sağlandığını biliyorlardı.

Yolculuk devam ediyordu; *Beydâ* denilen mevkiden *Benî Bekir*, *Cüheyne* ve *Müzeyne* kabilelerinin yanına doğru yönelen Efendimiz'in maksadı, onları da bu yolculukta yanında görmekti. Ancak onlar, mal ve mülkleriyle meşguliyetlerini ileri sürerek umre kervanına katılmayacaklardı. Kâbe'ye doğru ilerleyen mü'minleri arkadan süzerken müminler kendi aralarında şöyle konuşuyorlardı:

---

[227] Bu müfrezenin komutanının, *Sa'd İbn Zeyd* olduğu da söylenmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/574; Salihi, Sübülü'l-Hüda ve'r-Reşad, 5/34

– Muhammed bizi, silah ve mühimmat bakımından son derece hazırlıklı bir kavimle savaşmaya çağırıyor; hâlbuki O ve ashâbı bugün, bir oturumda yenilecek deve gibiler. Muhammed ve arkadaşları bu seferden asla sağ olarak dönemezler; baksanıza yanlarında ne silah var ne de savaşmak için bir hazırlıkları!

Her hâlinde tebliğ ve irşad nümâyân olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yolda ilerlerken *Benî Nehd* kabilesine mensup bir kısım insanlarla karşılaşmıştı. Konuyu hemen sohbet-i cânâna getirdi ve onları Allah'a iman etmeye çağırdı; müspet cevap vermiyorlardı. Kısmet ayaklarına kadar gelmişti ama kıymet bilememişlerdi. Ancak gelip Allah Resûlü'ne süt ikram etmek istediler. Allah Resûlü:

– Bir müşrikin hediyesini kabul edemem, diyerek geri çevirdi. Ancak, ashâbına dönerek bunların satın alınmasını talep etti; denilen hemen yapıldı. Bugüne kadar ellerinde ne varsa yanlarına uğrayanlar tarafından gasbedilen Benî Nehd, karşılaştıkları bu civanmertlik ve inceliği hayranlık ve şaşkınlık içinde seyrediyorlardı.

Ashâb-ı kirâm, daha da ileri giderek Benî Nehd'in avladığı üç tane keleri onlardan satın almış ve oturup aralarında yemek istemişlerdi. Daha önceden ihrama girenlerin aklına hemen, ihramdayken avlanmanın yasak olduğu hükmü geldi ve kendilerinin bizzat avlamadıkları bu hayvanların etinden istifade edip edemeyeceklerini sordular:

– Yiyin, diyordu. "Kendiniz için bizzat avladıklarınız veya özellikle sizin için avlananlar dışında her türlü kara hayvanı size helaldir; ihramlı olarak bunları yiyebilirsiniz!"

Her adımda din adına yeni bir şey öğreniyorlardı; Ebvâ'ya geldiklerinde, kurbanlıkların başında görevli olan Hz. *Nâciye* Allah Resûlü'nün huzuruna gelmiş ve:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Develerden birisi yolda kaldı; yürüyemiyor. Ne yapalım?"

– Onu kes ve boynundaki ipini de kanına batır, buyurdu. "Ancak onun etinden ne sen ne de arkadaşlarından herhangi biriniz yemesin; onun etini sizin dışınızdaki insanlara bırakın!"

Ashâb arasında *Ebû Katâde* henüz ihrama girmeyenlerdendi. Yirmi kişilik öncü birlikle hareket etmiş ve bir hayli mesafe ka-

tetmişlerdi. Mola verdikleri bir sırada o da oturmuş, bir kenarda ayakkabısının bağını bağlamakla meşguldü. Bu sırada karşılarına bir zebra çıkıvermişti; onunla birlikte olan birliğin diğer elemanları, ihrama girdikleri için zebraya bir şey yapamıyor, bir an önce Ebû Katâde'nin görerek onu avlamasını istiyorlardı. Etinin helal olabilmesi için kendileri de ikaz edemiyor ve Ebû Katâde görmeden önce zebra kaçacak diye büyük üzüntü duyuyorlardı. Nihâyet zebrayı Ebû Katâde de görmüştü; görür görmez hemen yayına koşup onu kaptığı gibi atının üstüne atladı. Bu sırada ok ve mızrağını almayı unutmuştu; arkadaşlarına seslenerek kendisine onları vermelerini istedi. Ancak hiçbiri buna yanaşmıyordu; zira biliyorlardı ki, zebrayı avlama konusunda ona yardım etseler, etini hiçbiri yiyemeyecekti:

– Vallahi de biz, bunun için sana yardım edemeyiz, diyorlardı. Ebû Katâde sinirlenmişti; atından aşağıya atladı ve istediği malzemeleri kendisi alarak yeniden atına bindi.

Çok geçmeden Ebû Katâde, avladığı zebrayı yüklenmiş olarak ashâbın yanına geldi. Sevinmişlerdi; yolculuk sırasında yine bir ikram-ı ilâhî ile karşı karşıya idiler. Bir taraftan da, ihramda oldukları hâlde avlanmış bir kara hayvanının etini yeme konusunda şüphe duyuyorlardı; buna rağmen oturmuş ve zebra ile bir güzel karınlarını doyurmuşlardı.

Ebû Katâde, ön budu Allah Resûlü'ne saklamıştı. Huzura gelip de durumu kendisine anlattılar:

– Sizden herhangi biri onu gösterip de avlamasını istedi mi, diye sordu.

– Hayır, dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onun geride kalan kısmını da yiyin; zira o, Allah'ın size olan helal bir ikramıdır, buyurdu. Daha sonra da Ebû Katâde'ye döndü ve:

– Yanında ondan bir şey kaldı mı, diye sordu. Bunun üzerine Ebû Katâde, zaten Efendimiz için sakladığı ön budu kendilerine takdim etti; ihramlı olduğu hâlde Allah Resûlü de avın etinden yedi.

Hudeybiye'ye geldiklerinde ashâb arasından *Ka'b İbn Ucre*'nin başındaki yara üzerine haşerat üşüşmüş ve onu ciddi manada rahat-

sız etmeye başlamıştı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına gelip de durumuna şahit olunca ona:

– Başında üşüşüp duran bu haşerat sana eziyet veriyor mu, diye sordu.

– Evet, cevabını alınca da:

– Senin bu kadar bitkin düşeceğini hiç düşünmemiştim, buyurdu ve başını traş etmesine izin verdi. Ardından da şunları tembih etti:

– Bunun için sen, üç gün oruç tut; altı fakirin karnını doyur veya kolayına geldiği gibi bir kurban kes![228]

Bütün bunlar, ihramlı iken bir mü'minin nasıl davranması gerektiğini gösteren örneklerdi ve ashâb-ı kirâm da bunlarla ilk defa karşılaşıyordu. Her adımlarında din adına yeni bir şey daha öğreniyor ve Allah'a daha yakın bir kul olabilmek için âdeta birbirleriyle yarışıyorlardı.

Güven Veren Yolculuk

Yolculuk devam ediyordu; bin dört yüz kişilik bir insan kitlesi Mekke'ye doğru yürüyordu ama kimsenin burnunun kanamasına müsaade edilmiyordu. Ne uğranılan yerlerdeki insanlar rahatsız ediliyor ne de uğranılan bağ ve bahçelerde herhangi bir talana meydan veriliyordu. Sanki yürüyenler, yeryüzüne inmiş meleklerdi. İnsanlık Hicaz'da ilk defa, hak ve adalete hassasiyetle riâyet eden bir anlayışla karşı karşıya idi.

Onlar kimsenin malına göz dikmiyorlardı. Onları uzaktan gözleyenler, bu farklılığı görüp de kendileri geliyor ve Allah Resûlü'ne hediyeler takdim etmek istiyorlardı. Oğluyla birlikte *Îmâ İbn Rahda* gelmiş ve Efendimiz'e iki yüz koyunla süt yüklü iki deve hediye etmişti. O da (sallallahu aleyhi ve sellem), önce:

– Allah size bereket ihsan etsin, diyerek onlara dua edecek ve ardından da bu ikramı ashâbı arasında paylaştıracaktı.

---

[228] Hz. Ka'b, "*Sizden her kim hasta olur veya başından bir rahatsızlık hâli zuhur ederse bu durumda oruç, sadaka veya kurban olmak üzere ona fidye gerekir*." (Bakara, 2/196) meâlindeki âyetin kendisi hakkında nâzil olduğunu söyleyecektir. Bkz. Buhârî, Sahîh, 4/1535 (3955); Müslim, Sahîh, 2/861 (1201); Tirmizî, el-Câmiu's-Sahîh, 5/212 (2973); Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 2/232

Yeryüzünde hüsn-ü kabul görmenin bir emaresiydi bu ve sadece bununla da sınırlı kalmayacaktı. Her karşılarına gelen kabile bu nezih davranışı hayranlıkla temaşa ediyor ve gönlünden koparak elinde bulunan ekmek, acur ve ıtr gibi en değerli mamullerle, melek yürüyüşlü bu insanlara ikramda bulunmak istiyordu. Hatta Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu yolculuk esnasında kendisine ikram edilen güzel kokulu ve içi sütlü bir bitkiyi yiyince çok hoşlanmış, aynı bitkiden tatması için onu Ümmü Seleme Validemize de göndermişti.

Mekkelilerin Tavrı

Allah Resûlü'nün ashâbıyla birlikte umre yapmak üzere Mekke'ye doğru geldiğinin haberi Mekke'ye de ulaşmış ve Mekkeliler büyük bir telaş içine düşmüşlerdi; korkuyorlardı. Hiç ummadıkları bir sırada Hz. Muhammed üzerlerine geliyordu. İşin ucunda savaş gözükmese de bu, psikolojik olarak acziyetlerini ortaya koyacak bir davranıştı. Onun için hemen istişare meclislerini toplayıp durumu müzakere etmeye başladılar:

– Muhammed, ordusuyla birlikte üzerimize gelip de umre yapmak istiyor; hâlbuki bunu duyan Araplar, daha düne kadar aramızda yaşanan savaşlara bakıp da O'nun ansızın üzerimize gelişini nasıl değerlendirirler! Vallahi de biz, can bu tende kaldığı sürece onların Mekke'ye girmelerine asla müsaade etmeyiz, diyorlardı. Bunun yanında, '*umre yapma görüntüsüyle Mekke'ye girip askerleriyle kendilerine saldıracaklarını*' ileri sürenler de yok değildi.

Konuşmalar, ne pahasına olursa olsun mü'minleri Mekke'ye sokmama istikametindeydi ve neticede bu işin organizasyonunu *Safvân İbn Ümeyye*, *İkrime İbn Ebî Cehil* ve *Süheyl İbn Amr*'a havale ettiler. Onlar da, kendilerine danışmadan hiçbir adım atmayacakları konusunda Kureyş'e teminat verdi. İlk danıştıkları konu, iki yüz kişilik bir öncü kuvveti Kürâü'l-Ganîm'e gönderip başına da yavuz bir kişiyi kumandan tayin etmekti ve bu teklif karşısında Kureyş:

– Ne güzel görüşünüz var, diye mukabele etti.

Bu kararın üzerine hemen *Hâlid İbn Velîd* kumandasında iki yüz atlıyı yola vurdular; bunlar, *Kürâü'l-Ganîm* denilen yere uğrayacak ve *Hûnoğulları, Benî Hâris, Benî Abdimenâh, Benî Musta-*

lık olarak bilinen ve kendilerine, bölgelerinde bulunan dağ sebebiyle *Ahâbîş* denilen kabilelerle ve *Sakîf* gibi kendileriyle paralel hareket eden kabileleri savaş için hazırlıklı olmaya davet edeceklerdi. Gidilecek yer de belirlenmişti: *Beldah*.

Bu arada Kureyş, bilhassa Ahâbîş kabilelerine izzet ü ikramda bulunmayı da ihmâl etmiyordu; aralarında görev dağılımı yapmış ve başta *Dâru'n-Nedve* olmak üzere *Safvân İbn Ümeyye*, *Süheyl İbn Amr*, *İkrime İbn Ebî Cehil* ve *Huvaytıb İbn Abdiluzzâ*'nın evinde ziyafetler tertip ediyorlardı.

Adres belliydi; artık hazırlığını yapıp da yola koyulan herkes Beldah'a geliyordu. Çok geçmeden çadırlar kurulmuş ve ne pahasına olursa olsun mü'minleri buradan ileriye geçirmemeye and içmişlerdi. Kureyş kadınlarıyla çocuklar da buraya akın etmişti. Dağ başlarına da, belli aralıklarla gözcüler yerleştirmiş ve sadece kendileri duyacak kadar bir ses tonuyla gelişlerini kendilerine haber vermelerini istemişlerdi.

Onların bu hamlelerine şahit olan yeni mü'min Büsr İbn Süfyân, olup bitenlerin haberiyle birlikte Resûlullah'ın huzuruna geldi. Bu sırada mü'minler, *Usfân* yakınlarındaki *Gadîru'l-Eştât* denilen yerde bulunuyorlardı:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Şu Kureyş, Senin geliş haberini almış ve sağmal develerle çoluk çocuklarını da yanlarına alarak zırhlarını giymiş vaziyette Zû Tuvâ'da karargâh kurmuş. Seni Mekke'ye sokmamak için Allah adına yeminler edip ahitleşiyorlar. Hâlid İbn Velîd de, iki yüz atlıyla birlikte Kürâü'l-Ganîm denilen yerde bekliyor!"

Onların içinde bulundukları ruh hâlini ve karşı koymak için daha ne gibi yollara tevessül ettiklerini olduğu gibi anlatan Hz. Büsr'ü büyük bir dikkatle dinleyen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah adına yola çıkanların bu anlaşılmaz tavırlarını hayretle karşılayacak ve her defasında kılıca sarılıp şiddet ve kavgadan yana olan Kureyş'e her hâlukârda galip geleceğini ifade edecektir.

Yeniden İstişare ve Salâtü'l-Havf

Haberler, yeni bir krizin daha sinyalini veriyordu ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), önce yolun değiştirilmesini emir bu-

yurdu; ardından da ashâbına dönerek, Allah'a hamd edip layık olduğu vechile O'nu tazim ettikten sonra şunları söylemeye başladı:

– Ey Müslümanlar topluluğu! Fikrinizi söyleyerek Bana yol gösterin; ne diyorsunuz? Kureyş, Ahâbîş kabilelerine yemekler yedirerek Beytullah'ı tavaftan bizi alıkoymak istiyor; ne yapalım? Doğruca Beytullah'a yönelip ilerlememizi ve bizi ondan alıkoymak isteyenlerle çarpışmamızı mı uygun görüyorsunuz? Yoksa şunlara yardım eden etraftaki kabilelere yönelip onların hakkından mı gelelim ki, bu durumda bizimle uğraşacak vakit bulamazlar ve Allah da, onları rezil ve rüsva eder, haklarından gelir.

– Doğrusunu, Allah ve Resûlü bilir, diyordu Hz. Ebû Bekir. "Ancak yâ Resûlallah! Bizler savaş niyetiyle gelmedik; kimseyle savaşmak gibi bir düşüncemiz de yok! Dolayısıyla biz, yolumuza devam edelim; bizi Beytullah'ı tavaftan engelleyenler olursa onlarla savaşırız."

Üseyd İbn Hudayr da benzeri şeyler söylemişti; ashâbın genel olarak niyeti buydu ve hep birlikte Hz. Ebû Bekir'in söylediklerini tekrarlıyorlardı. Bu arada Mikdâd İbn Esved ileri atılmış ve:

– Allah'a yemin olsun ki bizler, yâ Resûlallah! Benî İsrâil'in Hz. Musa'ya söyledikleri gibi Sana, '*Sen ve Rabbin git, bizler burada oturuyoruz*' demeyiz; bilakis bizler, '*Sen ve Rabbin dilediğin gibi hükmünü verip yürü, bizler de Seninle birlikte savaşmaya hazırız*' deriz, diyordu.

Kıvam, yerindeydi ve Allah Resûlü de:

– Haydi, Allah'ın adıyla yürüyün, buyurdu. Yeniden hareket edilmişti. Nihâyet Usfân'la Decnân arasındaki *Gamîm* denilen vadiye kadar gelip burada konakladılar.

Diğer tarafta Hâlid İbn Velîd, Efendimiz ve ashâbının yürürken çıkardıkları tozdan onların yerini anlamış ve Mekkelilere haber vermiş, daha sonra da atlılarıyla birlikte Gamîm'e gelmişti. Mü'minlerle kıble arasında durmuş ve uzun uzadıya Resûlullah ile ashâbını seyretmeye başlamıştı.

Onun gelişini gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), önce ashâbını saflara ayırarak hizaya soktu. *Abbâd İbn Bişr*'e de emretmiş, atlı birliklerle tetikte durmalarını söylemişti. Zira bundan sonra her an yeni bir gelişmeye gebeydi!

Uzun bir bekleyiş süreci başlamıştı; iki taraf da birbirini süzüyor ama yine iki taraf da hamle yapmıyordu. Bu arada öğle namazının vakti girmişti; Habîb-i Kibriyâ Hazretleri, Hz. Bilâl'e seslenerek ezan okumasını emretti. Herkes susmuş, Gamîm'de artık Hz. Bilâl'in yanık sesi yankılanıyordu. Ezanın hemen ardından Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kıbleye dönerek namaza durdu; ashâb da arkasında saf bağlamış namaz kılıyordu. Derken namazlarını tamamlamış ve herkes yine eski tabyasına geri çekilmişti.

Bütün bunları karşılarından seyreden Hâlid İbn Velîd, pişmanlık içinde:

– Onların üzerine saldırıp da işlerini bitirmenin tam sırasıydı; neyse ki onların, çocuklarıyla kendi nefislerinden bile kendilerine daha sevimli gelecek bir namazları daha mutlaka olacak; o zaman üzerlerine yürür ve işlerini bitiririm, diye düşünüyordu. Anlaşılan, ikindi vakti girip de namaza durdukları sırada saldıracak ve önüne geleni kılıçtan geçirecekti!

Hiç de öyle olmadı; zira bu arada Cibril-i Emîn gelmiş ve Resûlullah'a semalar ötesinden yeni mesajlar getirmişti. Gelen âyette O'na:

– Ey Resûlüm, diyordu Yüce Mevlâ. "Sen müminlerin içinde olup da onlara namaz kıldıracak olursan, onlardan bir kısmı sana tâbi olarak namaza dursun ve silahlarını yanlarına alsınlar. Bunlar secdeye vardıklarında, diğer kısım arkanızda beklesinler. Sonra o namaz kılmamış olan diğer kısım gelsin, sana tâbi olarak namaz kılsınlar, hem ihtiyatlı bulunsun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Kâfirler sizi silahsız ve teçhizatsız vaziyette iken kıstırıp, birden baskın yaparak işinizi bitirmek isterler.

Eğer yağmur sebebiyle zahmet çekerseniz yahut hasta düşmüş iseniz, silahlarınızı bırakmanızda bir mahzur yoktur. Bununla beraber yine de tedbiri elden bırakmayın. Muhakkak ki Allah kâfirler için, zelil ve perişan eden bir azap hazırlamıştır.

Namazı tamamladıktan sonra, gerek ayakta durarak gerek oturarak, gerek yanlarınız üzerinde uzanarak hep Allah'ı zikredin. Derken, korkudan güvene kavuştunuz mu, o vakit namazı tam erkâniyle eda edin. Çünkü namaz belirli vakitlerde müminlere farz kılınmıştır.

Düşman birliklerini takip edip arkadan sıkıştırmada gevşeklik

göstermeyin. Eğer siz acı çekiyorsanız, şüphesiz onlar da tıpkı sizin gibi acı çekiyorlar. Kaldı ki Siz Allah'tan, onların ümid edemeyecekleri birçok şeyleri umuyorsunuz. Allah her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir."[229]

Her hadise yeni bir hükmün yerleşmesine vesile oluyordu. Peşlerinde sürekli bir inâyet eli dolaşıyor ve her adımlarında onları hayır adına yönlendiriyordu. Saldırıp işlerini bitirmek için Hâlid İbn Velîd ikindi namazını bekleye dursun Allah (celle celâluhû), mü'minleri önceden uyarmış ve nasıl hareket etmeleri gerektiğini bildirmişti.

Vakit girip de ezan okunmaya başladığında saldırı için son hazırlıklarını yapan Hâlid İbn Velîd, kıbleye dönüp de namaza duran Resûlullah'ın arkasında ashâbın diğer yarısının saf tutmadığını görünce şaşırıp kalmıştı; zira âyetle anlatılan namaz hemen tatbike konulmuştu ve Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, ashâbıyla birlikte korku namazı kılıyordu. Buna göre ashâbını ikiye ayırmıştı. Her bir rekâtı bir grup ashâbıyla kılarken, bir rekâtlık zaman bile olsa diğer tarafta bekleyen ashâb, cephede bulunmanın hakkını veriyordu.

Hudeybiye'ye Hareket

Akşam olunca Allah Resûlü:

– Sağ yöne dönerek şu ağaçlıklara doğru yürüyün, buyurmuş ve "Zâtü'l-Hanzal tepesini sizden kim biliyor?" diye sormuştu. Maksadı, Hâlid İbn Velîd'in haberi olmadan yola koyulmak ve onlara olan merhametinin bir tezahürü olarak Mekkelilerle karşı karşıya gelmemekti. *Büreyde İbn Husayb*:

– Ben biliyorum yâ Resûlallah, diye seslendi. Bunun üzerine Hz. Büreyde'ye dönen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Öyleyse düş önümüze, buyurdu. Gecenin karanlığından istifade ile yeni bir yolculuk başlamıştı; önde Hz. Büreyde, arkada İslâm ordusu ilerliyordu.

Batıya doğru ilerliyorlardı; *Serâvi'* dağlarından *Asal* tarafını tutmuştu Hz. Büreyde. Hâlid İbn Velîd ise, arkadaşlarıyla birlikte gelişmelerden habersizce hâlâ orada bekliyordu. Çok karışık ve zor

---

[229] Nisâ, 4/102-104

şartlarda ilerliyorlardı; hatta bir yere geldiklerinde Hz. Büreyde'nin ayakları yara bere içinde kalmış ve artık yürüyemez olmuştu. Bunun üzerine Allah Resûlü, onun deveye binmesini ve kendilerine yolu bilen bir başkasının rehberlik etmesini söyleyecekti. Bu sefer öne çıkan *Hamza İbn Amr* idi; o da bir noktaya kadar gelmiş ve daha ilerisi için yolu şaşırmıştı. İstenilen yere ulaşabilmek için şimdi yeni bir rehber daha gerekiyordu. Şimdi öne çıkan isim, *Amr İbn Abdinühm el-Eslemî* idi; Allah Resûlü'nün önüne düşmüş ilerliyordu. Şartlar çetin ve yol da karmaşıktı; çalılara takılmamak için herkes boyunlarını eğerek yürümek zorunda kalıyordu. Niyet samimi olunca, inâyet de kendini gösteriyordu. Gecenin karanlığında dolunayın ışığı önlerini aydınlatmış, en sıkıntılı anlarında yine meltem esintilerine mazhar olmuşlardı.

Bir noktaya geldiklerinde Efendiler Efendisi, ilerideki bir tepeyi göstererek:

– Şu tepe Zâtü'l-Hanzal Tepesi olmasın, diye seslendi. Hz. Amr:

– Evet yâ Resûlallah! Orası Zâtü'l-Hanzal Tepesidir, dedi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Mirâr Tepesine kim çıkarsa, Benî İsrâil'in günahlarının bağışlandığı gibi onun da günahları bağışlanır, buyurdu. Böyle bir hedef gösterilir de ashâb koşmaz mıydı; herkes tepeye yönelmiş yarışırcasına koşuyordu! Bu manzarayı gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'nün dudaklarından şu cümleler döküldü:

– Bu gece bu tepenin misali, Benî İsrâil hakkında Allah (celle celâluhû)'ın, "*Şehrin kapısından eğilerek geçin ve girerken de, 'Affet yâ Rabbi!' deyin ki hatalarınızı bağışlayalım!*" buyurduğu kapının misali gibidir.

Zorluklar geride kalmış ve daha selametli bir yere gelinmişti. Bu sırada Efendiler Efendisi:

– Allah'tan istiğfar diler ve yine O'na tevbe ile gönülden yöneliriz, deyin tembihinde bulundu. Her adımını titizlikle takip eden ashâb, hep bir ağızdan istiğfar edip tevbeye durmuştu. Sonra da Resûlullah:

– Şüphesiz ki bu, İsrâiloğullarına teklif edilip de onların söylemekten kaçındıkları istiğfar ve tevbe şeklidir, buyurdu. Bir müjdesi daha vardı Allah Resûlü'nün; ashâbına döndü ve:

– Bu geceyi bu tepede geçiren herkes, mutlaka aff-ı ilahîye mazhar olacak ve bağışlanacaktır!

Hedeflenen yere gelinmişti; bir süre dinlenecek ve karınlarını doyuracaklardı. Ancak, yanan ateşleri Kureyş'in görüp de üzerlerine gelmesinden çekiniyorlardı. Gelip de bu endişelerini Allah Resûlü'ne açtıklarında Resûlullah:

– Onlar sizi asla göremeyecekler, buyurdu.

Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), burada ashâbına sabah namazını kıldırdı. Aynı zamanda, kızıl develi bir kişi hariç bu tepede geceleyen herkesin aff-ı ilahîye mazhar olup affedildiklerinin müjdesini verdi. Ashâb arasında büyük bir sevinç yaşanıyordu. Ancak akıllara, affedilmeyen kızıl develi bu talihsiz adam takılmıştı. Bu adam, ashâb arasına katılan ve devesini kaybetmiş Damreoğullarından biriydi. Kendisine durum anlatılıp da Allah Resûlü'nün huzuruna gelmesi teklif edildiğinde bunu da reddedecek ve devesini bulmasının her şeyden daha önemli olduğunu söyleyecekti.[230]

Hudeybiye ve Su ile Gelen Bereket

Yolculuk yine devam ediyordu. Nihâyet, Hudeybiye denilen mevkiye yaklaştıklarında, hiç beklemedikleri bir durumla karşı karşıya kaldılar. Kasvâ çökmüş, her türlü çabaya rağmen bir türlü ayağa kalkıp yürümüyordu. Kasvâ'nın çökmesine ve ashâb-ı kirâmın onca gayretlerine rağmen bir türlü hareket etmemesine Allah Resûlü de bir anlam verememişti. Ashâb-ı kirâm:

– Kasvâ inat etti, dediklerinde hemen:

– Hayır! Kasvâ inat etmedi; onun böyle bir âdeti yoktur; ancak onu, vaktiyle fil ashâbını Mekke'ye girmekten alıkoyan aynı Zât alıkoydu, buyurdu. Zira kâinatta tesadüfe yer yoktu ve O'nun için her hareket, Allah tarafından kendisine bir mesaj anlamına geliyordu. Aynı zamanda bu durum, Mekke'ye yürüyüp de sonucu belli olmayan hadiseler zinciriyle karşılaşmaktan daha iyiydi. Zira iyice ger-

---

[230] O gün bu adamın, devesini ararken bir uçurumdan düştüğü ve bedeninin de, yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanıp yenildiği anlatılmaktadır. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/585; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/40

ginleşen bu atmosferde, çok fazla kan dökülme ihtimali vardı; bir de o güne kadar Müslüman olduğu hâlde kendilerini Mekke'de gizleyen ve bu sebeple durumlarını, Medine'deki ashâbın da bilmediği mü'minler vardı. Bu durumda kılıçlara sarılıp da savaşla karşı karşıya kalındığında ashâb-ı kirâmın, farkına varmadan başka bir mü'mini öldürme ihtimali vardı. Aynı zamanda Mekke'de, yarın İslâm'la tanışacak potansiyel mü'minler bulunuyordu; onların ya kendileri ya da nesillerinden pek çok insan Allah Resûlü'ne sadâkatlerini bildirecek ve O'nun yolunda ölümüne mücadele edeceklerdi. Öyleyse zemin, her hâlükârda sulhun aranması gereken bir zemindi ve Allah Resûlü de:

– Muhammed'in nefsi, yed-i kudretinde olana and olsun ki bugün Benden, içinde Allah'ı tazim olan ne türlü bir plan istenirse istensin onu mutlaka kabul edeceğim, buyurdu. Sulh peygamberi, yine sulhu tercih ediyordu.

Mesajı alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Kasvâ'nın yönünü değiştirerek onu kaldırmak istedi. Aynen tahmin edildiği gibiydi; Kasvâ kalkmış ve yürüyordu! Bu hareket, anlaşılan mesajın doğruluğunu da tasdik eder mahiyetteydi.

Artık Hudeybiye'nin en uzak noktasına kadar gelinmişti; hava oldukça sıcaktı ve insanların suya ihtiyacı vardı. Aynı zamanda gelişmeler, bir müddet burada kalınacağını gösteriyordu. Bu sebeple Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), içinde bir miktar su bulunan bir kuyunun yanına gelip burada konakladı. Zaten yakında başka bir kuyu da yoktu!

Resûlullah'ın konakladığı yer, Harem'in dışında kalıyordu; ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke Haremi'nin içine giren yere kadar geliyor ve namazlarını hep burada kılıyordu. O günün ikindi vakti girmiş ve Resûlullah da, bir aralık abdest almak için eline ibrik almıştı; abdest alıyordu! Ancak O abdest alırken ashâb-ı kirâm etrafında toplanmış O'na bakıyorlardı. Ortada bir gariplik vardı ve sordu:

– Size böyle ne oluyor?

– Mahvolduk yâ Resûlallah, diyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara döndü ve:

– Ben, sizin aranızda olduğum sürece sizler mahvolmazsınız,

buyurdu. Gönülde Resûlullah olduğu sürece kim mahvolurdu ki! Ancak meseleyi olduğu gibi ortaya koymak gerekiyordu; onun için:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. “Yanımızda, Senin elindekinden başka ne abdest alacak ne de içecek bir yudum suyumuz var!”

Susuzluk son kerteye gelmişti ve anlaşılan ashâb, Resûlullah’tan bir mucize bekliyordu. O da (sallallahu aleyhi ve sellem), önce ibrikteki suyu bir kabın içine boşaltmalarını söyledi; ardından da mübarek parmaklarını bu kabın içine sokup dua etmeye başladı. Sonra da:

– Haydi alınız; buyurun! Bismillah, dedi.

Ashâb-ı kirâm hazretleri, büyük bir dikkatle olacakları beklemeye durmuştu. Aman Allah’ım! Bir de ne görsünler; Resûlullah’ın parmaklarından su akıyordu!

Eline kırbasını alan koşuyordu! Kana kana bu sudan içmiş, abdest almış ve hayvanlarını da sulamışlardı.[231] Hudeybiye’de yüzler yeniden gülmeye başlamıştı; kırbalar da dolmuş, bir süreliğine de olsa su ihtiyaçlarını gidermişlerdi. Gelişmeler karşısında tebessüm eden Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri de ellerini açmış:

– Allah’tan başka ilah olmadığına ve Benim de O’nun Resûlü olduğuma şehâdet ederim, diyor ve Rabbine hamd ediyordu.[232]

Yağmur Bereketi ve Bir Uyarı

O gece Hudeybiye’de gönülleri ferahlatan bir rahmet yağmış, böylelikle kuruyan otlara can gelmiş, susuzluktan bitkin düşen haşerata da ümit olmuştu. Mü’minler için de bu, rahmet-i ilahîyenin bir tezahürü anlamına geliyordu. Ancak herkes aynı ölçüde hassasiyet gösteremiyor ve tam zamanında gelen bu bereketi, sebeplere izafe ederek onu gerçek manada gönderen Kudreti göremiyorlardı. Bilhassa *Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl* gibi duruşu netleşmemiş olanlar:

---

231 Hadiseyi rivâyet eden Hz. *Câbir*’e, “*O gün kaç kişiydiniz?*” diye sorulduğunda önce, “*Yüz bin dahi olsaydık o su hepimize yeterdi!*” diyecek ve o günkü sayılarının bin beş yüz olduğunu söyleyecekti. Bkz. Buhârî, Sahîh, 4/1526 (3921); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/329 (14562); Dârimî, Sünen, 1/27 (27)

232 O gün Hudeybiye’de, su ile ilgili başka mucizeler de gerçekleşecektir. Bkz. Buhârî, Sahîh, 3/1311 (3384), 4/1525 (3919); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/290; İbn Hibbân, Sahîh, 11/126 (4801); Sâlihî, Sübülü’l-Hüdâ ve’r-Reşâd, 5/73

– Bu, sonbahar aylarında olagelen tabii bir hadisedir; onu bize Şi'râ yıldızı indirmiştir, diyorlardı. Üst üste bu kadar ihsanla serfiraz olup dururken, her şeyi kendilerine bahşeden Yüce Kudreti görmemezlik olamazdı.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah namazını kıldırdıktan sonra ashâbına döndü ve onlara:

– Biliyor musunuz, Rabbiniz size ne söylüyor, diye sordu. Nebevî terbiyenin yoğurduğu mümtaz insanların, böyle bir soruya nasıl cevap verecekleri belliydi:

– Allah ve Resûlü en iyisini bilir!

Söz yine kendisine gelmişti ve O da, meseleyi yine genelleyecek ve kimseyi incitmeden esas maksadını anlatacaktı. Önce:

– Allah (celle celâluhû) buyurdu ki, diye başladı sözlerine. Belli ki yine Cibril-i Emîn gelmiş ve gökler ötesinden yeni haberler getirmişti. Her yeni hadise karşısında ilahî talimata göre hareket etmeyi itiyat edinen sahabe cemaati pür-dikkat Resûlullah'ı dinlemeye durmuştu. Resûlullah sözlerine şöyle devam etti:

– Kullarım arasında kimi mü'min kimi de kâfir olarak sabaha çıkmıştır; mü'min olarak sabahlayanlar, "*Allah'ın fazlı ve rahmeti vesilesiyle üzerimize yağmur yağdırıldı*" diyenlerdir ki Bana inanmış ve yıldızları da inkar etmişlerdir! "*Şu yıldızlar sebebiyle bize yağmur yağdı*" diyenler ise onlar, Beni inkar edip yıldızlara mü'min olan talihsizlerdir!

Böylelikle kimseyi rencide edip perdeyi yırtmadan bir yanlışı daha tashih ediyor ve sebeplere takılıp da Müsebbibü'l-Esbâb'ı görememe gibi bir yanlışlığa düşmemeleri için ashâbını uyarmış oluyordu.

Bu arada ashâb arasından Amr İbn Sâlim ve Büsr İbn Süfyân, Allah Resûlü'ne koyun ve deve hediye etmişlerdi. Daha sonra Hz. Amr, benzeri bir hediyeyi yakın arkadaşı olan Sa'd İbn Ubâde'ye de ulaştıracak ve o da, gelip bunu Allah Resûlü'ne takdim edecekti. Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Amr, şu sürüleri de bize hediye etti; Allah Amr'ın bereketini artırsın, diye dua etti. Ardından da gelen hediyelerin kesilerek etlerinin ashâb arasında taksim edilmesini emretti; hediye edilen koyun ve develerin etinden kendisi de diğerleri kadar bir pay alıyor ve böy-

lelikle sıkıntılı zamanlarda birlikte oldukları gibi bolluk anlarında da yüreklerinin birlikte attığının mesajını veriyordu.

Diyaloğun Meyvesi

Derken Allah Resûlü'nün bulunduğu yere, aralarında *Amr İbn Sâlim*, *Hırâş İbn Ümeyye*, *Hârice İbn Kürz* ve *Yezîd İbn Ümeyye* gibi isimlerin bulunduğu bir heyetle birlikte *Büdeyl İbn Verkâ* çıkageldi; hepsi de *Huzâa* kabilesine mensuptu. Huzâa ise, Müslüman olsun veya olmasın her zaman Allah Resûlü'ne sırdaş olan bir kabileydi; insanlık ortak paydasında aralarında bir diyalog söz konusu idi. Tihâme bölgesinde olup biten her şeyi Allah Resûlü'ne bildirir, böylelikle bir nevi istihbarat görevini yerine getirirlerdi. Şimdi ise, en kritik bir noktada bu diyalog semere vermiş, durumdan vazife çıkaran Huzâa hey'eti Allah Resûlü'nün imdadına koşmuştu.

Selam verdikten sonra Büdeyl söze başladı:

– Biz, Senin kavmin olan Ka'b İbn Lüeyy ve Âmir İbn Lüeyy kabilelerinin yanından geliyoruz, diyordu. Onlar, Ahâbîş olarak bilinen çevre kabileleriyle kendilerine bağlı bulunan daha başka kabileleri Sana karşı harekete geçirmişler; beraberlerine yavrulu develerle çoluk ve çocuklarını da alarak Hudeybiye sularının olduğu yere gelip yerleşmişler! Allah adına yeminler vererek, önde gelenlerini kurban vermedikçe Seninle Beytullah arasından çekilmeyeceklerini söylüyorlar!

Büyük bir dikkat ve sabırla Büdeyl'in sözlerini dinledi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Gelenler, Kureyş'in haberini getirdikleri gibi aynı zamanda Resûlullah'ın bilgilerini de onlara taşıyacaklardı. Aynı zamanda bu, sulh çizgisinde Kureyş'le ilk defa bir araya gelmenin bir işaretiydi. Onun için esas maksat, olanca netliğiyle ortaya konulmalı ve Müslüman olmanın onurunu da koruyarak bir anlaşma zemini bulunmalıydı:

– Biz kimseyle savaşmak için gelmedik, diye başladı sözlerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Biz, sadece Beytullah'ı tavaf etmek için yola çıktık; kim bizi ona yürümekten alıkoymak isterse onunla savaşırız! Zaten her fırsatta kılıca sarılıp savaşmak Kureyş'i büyük bir zarara uğratmış, onları perişan etmiştir! Şâyet dilerlerse onlara, kendilerini emniyette görebilecekleri bir süre veririm ve

onlar da insanlarla aramıza girmekten -ki diğer insanlar onlardan daha çoktur- geri dururlar; şâyet o insanlar Bana galip gelirlerse -ki zaten onların da istediği budur- ne âlâ. Eğer Benim davam o insanlara üstünlük sağlarsa o zaman da onlar, dilerlerse diğer insanların da tercih ettiği dini seçerek İslâm'a girerler, isterlerse kılıca sarılıp Benimle savaşırlar; hem bu süre içinde dinlenmiş de olurlar! Şâyet bütün bunlara olumsuz yaklaşırlarsa, işte o zaman şu başım gövdemden ayrılıncaya kadar bu davam uğruna bütün cehdimi ortaya koyacağım; muhakkak ki Allah (celle celâluhû) da, hükmünü icra edecektir!

Resûl-ü Kibriyâ'yı büyük bir dikkatle dinledikten sonra:

– Söylediklerini aynen Kureyş'e ileteceğim, diyen Büdeyl ve arkadaşları Allah Resûlü'nün yanından ayrılıp doğruca Kureyş'in yanına gittiler. Onların kendilerine doğru geldiklerini görenler:

– Büdeyl ve arkadaşları geliyor; büyük ihtimalle ağzınızı yoklayıp sizden istihbarat toplamak maksadıyla aranıza geliyorlar! Sakın ola onlara bir tek kelime bile sormayın, diyorlardı. Bir anda ortalık buz gibi oluvermişti! Durumun nezaketini fark eden Büdeyl, onların suskunluğuna karşılık çaresiz söze başladı:

– Bizler, Muhammed'in yanından geliyoruz, dedi. Onların haberlerini size vermemizi istemez misiniz?

Buz gibi hava hâlâ dağılmamıştı; üstüne üstlük *İkrime İbn Ebî Cehil* ve *Hakem İbn Âs* ileri atılmış ve burunlarından soluyarak:

– O'nun hakkında bize vereceğin herhangi bir bilgiye hiç ihtiyacımız yok, demişlerdi. Ancak O'na, aramızda tek bir adam bile kalmayıncaya kadar mücadele edip bu yıl O'nun Mekke'ye girmesine izin vermeyeceğimizin haberini verebilirsin!

Böylelikle onlar, çıktıkları yolda sonuna kadar kararlı olduklarını göstermek istiyor ve her türlü alternatife kapalı olduklarını da ifade etmiş oluyorlardı. Ancak hepsi aynı düşünceye sahip değildi; *Urve İbn Mes'ûd* ileri atıldı:

- Büdeyl'in anlatacaklarını dinlemek lazım; şâyet hoşunuza giderse kabul eder, hoşlanmazsanız reddedersiniz, diyordu. Bunun üzerine *Safvân İbn Ümeyye* ve *Hâris İbn Hişâm* Büdeyl'e dönerek:

– Anlat bakalım; görüp de işittiğiniz şeyler nelerdi, diye sordular.

Nihâyet konuşma fırsatı vermişlerdi; öyleyse bu fırsatı en iyi şekilde kullanmak gerekiyordu:

– Sizler Muhammed konusunda acele edip fevrî karar veriyorsunuz, diye söze başladı Büdeyl. Çünkü O, savaşmak maksadıyla değil, umre yapmak için yola çıkmıştır!

Büdeyl, Resûlullah'tan duyduklarını teker teker anlatınca meclisin havasında yeniden bir değişiklik meydana gelmişti; Bedir, Uhud ve Hendek'in acıları hâlâ zihinlerdeki tazeliğini korurken çıkılan bu yeni yolda, savaştan başka bir alternatif daha sanki kendini gösterir olmuştu! Onun için tecrübeli Urve yeniden ileri atıldı:

– Ey Kureyş, diyordu. "Sizler hiç benden kuşkulanıp şüphelenir misiniz?"

– Hayır, diyorlardı. Belli ki bu sözüne bir hüküm bina edecekti Urve. Ardından, aralarında şöyle bir konuşma geçti:

– Sizler benim babam yerinde değil misiniz?

– Evet, öyle!

– Ben de sizin oğlunuz gibi değil miyim?

– Evet, bu da doğru!

– Hani bir gün benim, bizzat kendim, çocuklarım ve bana itaat edenlerle birlikte size yardım etmek için koşup da Ukâz'daki insanları sizden nasıl uzaklaştırdığımı hatırlıyor olmalısınız![233]

– Evet, doğru; öyle yapmıştın! Aramızda kimse senin samimiyetinden asla şüphe duymaz!

– Öyleyse bugün ben size bir tavsiyede bulunayım; bilirsiniz, sizi çok severim; iyiliğinize olacak hiçbir şeyi sizden gizlemem! Büdeyl size, aslında çok isabetli ve akıllıca bir planla gelmiştir; bunu ancak, aklı başında olmayan cahiller gözardı eder! Onları kabul edin! Beni de, bütün bunların doğru olup olmadığını araştırmak için gönderin ki size işin gerçek yüzünü bildireyim. O'nun yanında neler olup bittiğine bir bakayım ve sizin bir casusunuz olarak gidip O'ndan size yepyeni haberler getireyim!

---

233 Urve İbn Mes'ûd'un annesi, Kureyş'li *Sübey'a Binti Abdişems*'in kızıydı ve "*Benim annem sizlerdendir ve bu yönüyle ben de sizin bir nevi oğlunuzum*" manasında bunu söylüyordu. Bkz. . İbn Hişâm, Sîre, 4/280; Taberî, Tarih, 2/118

Urve İbn Mes'ûd

Kaybedilecek bir şey yoktu ve Kureyş, Urve'nin teklifini olumlu bularak onu Allah Resûlü'ne göndermişti. Gelir gelmez:

– Yâ Muhammed, diye seslendi. "Ben, Ka'b İbn Lüeyy ve Âmir İbn Lüeyy'i, yanlarında sağmal develeri ve çoluk çocuklarıyla birlikte Hudeybiye sularının başında bırakıp da geldim; Ahâbîş kabileleriyle onlara itaat eden diğer insanlar da onlarla birlikte Sana karşı birleşmiş durumdalar! Aslan postu giymiş ve Sen onları ezip geçmedikçe, Beytullah'la aranızdan çekilmemeye Allah adına and içmekteler! Bu durumda siz, şu iki şeyden birisini tercih etme durumundasınız: Ya kavmini çiğneyip geçecek, onları yok edeceksin ki –Senden önce kendi kavmini ve ailesini çiğneyip de yok eden kimse duyulmamıştır!– ya da şu etrafında gördüğün insanlar Seni tek başına bırakıp Seni hüsrana uğratacaklardır! Vallahi de ben, Senin etrafında şerefli kimseler göremiyorum; onların çoğu, nereden geldikleri belli olmayan toplama insanlar! Onların ne yüzlerini tanıyorum ne de nesepleri hakkında bir bilgiye sahip olabiliyorum! Şâyet savaşacak olursan, bunların hepsi Senin etrafından dağılıp gidiverirler ve Sen de, onların eline esir düşersin; Senin için bundan daha ağır ve şiddetli ne olabilir ki!"

Urve'nin sözleri yenilir yutulur cinsten değildi ve o âna kadar Allah Resûlü'nün arkasında büyük bir edeple gelişmeleri takip eden Hz. Ebû Bekir'in sabrını taşırmıştı; kaçmak da ne kelimeydi! Orada bulunanların hepsi kütükte doğranır gibi lime lime olmadan hiç kimse, Allah Resûlü'nün tek bir kılına bile dokunamazdı. Öyleyse Urve'nin ağzının payı verilmeliydi; hem de anladığı dilden! Sair zamanlarda Allah Resûlü'nün yanında ağzını bile açmaktan hayâ eden edep insanı Hz. *Ebû Bekir* (radıyallahu anh) bulunduğu yerden:

– Sen, Lât'ın eteklerinde sürünmene bak, diye gürleyiverdi. "O'nu yalnız bırakıp da kaçacak olanlar bizler miyiz!"

Onun bu çıkışı, aynı zamana ashâb-ı kirâmın da yüreğine su serpmişti; zira duygularına tercüman oluyordu!

Urve beklemediği bu çıkış karşısında şaşkına dönmüştü! Ancak sesin sahibini tanımamıştı; zira ashâb-ı kirâm hazretleri yüzlerini de kapatmışlardı. Sesin geldiği yöne doğru döndü ve:

– Bu da kim, diye sordu. Etraftakiler:

– Ebû Bekir, diyorlardı. Ebû Bekir adını duyunca Urve duraksadı; aklına, öldürdüğü bir adama karşılık onun diyetini ödeyeceği sırada Hz. Ebû Bekir'den istediği yardım geldi. Zira o gün, en yakın dostları bile kendisine ancak iki veya üç deve yardımda bulunurken Hz. Ebû Bekir, on deve ile elinden tutmuş ve onu büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştı. Onun için döndü ve:

– Allah'a yemin olsun ki, dedi. "Şâyet bana olan o henüz karşılığını ödeyemediğim iyiliğin olmasaydı mutlaka sana cevap verirdim!"

Ashâb-ı kirâmın dikkatlerinden kaçmayan bir husus da, Urve'nin her konuşmaya yeltenişinde, Allah Resûlü'nün sakal-ı şeriflerine el uzatıp onu sıvazlamak istemesiydi. Onun bu hâlini gören ve Hendek günü gelip de Müslüman olan *Muğîre İbn Şu'be*,[234] eli kılıcının kabzasında olduğu hâlde Allah Resûlü'nün yanı başında bekliyor, Urve'nin her el uzatmak isteyişinde kılıcının kabzasıyla eline vurarak:

– Şu kılıç karnına işlemeden önce elini Resûlullah'ın sakalına uzatıp dokunmaktan vazgeç; zira O'na, asla bir müşrik eli dokunamaz, diyordu.

Her hareketine mukabil Hz. Muğîre'nin aynı hamleyi yapması Urve'yi öfkelendirmişti; ona döndü ve:

– Yazıklar olsun sana; ne kadar da katı ve kaba bir adammışsın, diye çıkıştı. Sonra da Allah Resûlü'ne dönerek:

– Şu başıma gelenlere bak! Ashâbın arasında bana bu eziyeti veren de kim, diye sordu ve ekledi.

– Vallahi de aranızda ondan daha kötü ve daha şerîr birisi olduğunu sanmıyorum!

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tebessüm ediyordu; sanki Urve'ye, dünkü arkadaşının bugün hangi seviyeye ulaştığını göstermek istercesine:

---

[234] Muğîre İbn Şu'be, Arapların dâhi olarak saydıkları dört isimden birisi ve en meşhurlarıydı. Hendek Savaşı devam ederken Müslüman olup Medine'ye hicret etmişti. Urve'nin geldiğini görür görmez kılıcını kuşanmış ve yüzünü de kapatarak Allah Resûlü'nün yanı başında nöbet tutmaya başlamıştı. Bkz. İbn Esîr, Usudu'l-Ğâbe, 3/39-40; İbn Hacer, Bidâye, 8/53

– Bu, kardeşinin oğlu Muğîre İbn Şu'be'dir, buyurdu.

Muğîre'yi tanımamak olur muydu? Zekâ ve kiyaset açısından Arap yarımadasında ondan daha etkili kimse yoktu. Bir insan, ancak bu kadar değişebilirdi! Şaşkınlık ve hayranlıkla süzdü önce; ardından da:

– Sakîf kabilesinin düşmanlığını sonsuza kadar aramızda yeşerten sen değil miydin, dedi.

Bunu o, altta kalmamak ve ona da bir şey demiş olmak için söylüyordu. Yoksa, bu kadar seri ve etkili değişim, Urve'yi can evinden vurmuştu. Sadece Hz. Muğîre değil, ashâb-ı kirâmın hâl ve tavırlarını süzüyor ve insanlık adına gelinen noktayı hayranlıkla seyrediyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in fem-i mübareklerinden çıkan tükürüğü bile yere düşürmüyorlardı! Bir işin yapılmasını işaret buyurduğunda hep birlikte onun için koşturup birbirleriyle yarışa girişiyor, abdest almak istediğinde her biri, eline su dökmek için azami gayret gösteriyordu. Mübarek saç tellerini bile yere düşürmemek için itina gösteriyor, azametinden dolayı cemal-i vechiyesine keskin nazarlarla bakamadıkları Allah Resûlü'nün huzurunda edep ve hayâdan, ihtiyaç olmadıkça sükûtu tercih ediyor, ihtiyaç olduğunda ise en alt perdeden konuşuyorlardı.

Nihâyet konuşmalar uzayıp gitmiş ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Urve'ye de Büdeyl'e söylediklerini tekrarlamıştı; maksadı, kimseyle savaşıp da kan dökmek değil, sulh zeminini bulup ashâbıyla birlikte umre yapmaktı!

Urve'nin Yorumları

Ashâb-ı kirâmın hâl diliyle gönül şivesi Urve'yi on ikiden vurmuştu. Kureyş'in yanına döner dönmez:

– Ey kavmim, diye başladı sözlerine. Manzarayı iyi okuduğu, havayı isabetle teneffüs ettiği her hâlinden belliydi. Sözün büyüsünden çok hâlin yanıltmaz mesajı eritmişti onu. Sonra şöyle devam etti:

– Bugüne kadar ben, Kisrâ, Kayser ve Necâşî gibi nice krallara elçi olarak gittim; ancak vallahi de ben, halkı arasında kendisine itaat konusunda ashâb-ı Muhammed gibi bu kadar duyarlı olan

bir başkasını görmedim! Vallahi de ben, hiçbir melikin, Muhammed kadar tazim gördüğüne şahit olmadım; hâlbuki O melik de değil!

Allah'a yemin olsun ki, ne zaman yere tükürecek olsa, tükürüğü yere düşmeden önce ashâbından birileri avuçlarını açıyor ve onu yüzlerine gözlerine sürüyorlar; bir şeyin yapılmasını emrettiğinde, onu yerine getirmek için birbirlerini ezercesine koşturuyorlar; abdest almak istediğinde, O'nun abdest suyundan bir damla alabilmek için neredeyse birbirleriyle kavga edecek kadar gayret gösteriyorlar; saçının bir tek telini bile yere düşürmemek için azami dikkat sarf ediyorlar; O konuştuğu zaman, bulunduğu ortamda kimse ses çıkarmıyor; O'na olan hürmetlerinden dolayı yüzüne bile bakamıyorlar; izin almadan hiç kimse O'nun yanında konuşmuyor; O, izin verirse konuşuyor, vermezse sesini bile çıkarmıyor!

Size gerçekten makul bir plan sunuyor; gelin onu kabul edin! Ben onları iyi tetkik ettim; şunu bilin ki, şâyet kılıçtan başka bir seçenek sunmazsanız, bu konuda ölümüne size karşı koyarlar! Ben öyle bir topluluk gördüm ki, liderlerini Beytullah'ı ziyaretten engellemeniz durumunda başlarına nelerin geleceğini hiç umursamazlar; O'nun yanında gördüğüm kadınlar bile, uğrunda canlarını vermedikçe size O'nu asla teslim etmezler! Ona göre iyi düşünün ve kararınızı verin!

Ey kavmim! Ben sizi uyarıp sadece hatırlatıyorum; gelin, size yapılan bu teklifi kabul edin! Yoksa ben, yanında kurbanlıklarıyla gelip de şanına yakışır yücelikte Kâbe'yi tazim edip ziyarete gelen ve bunu yaptıktan sonra da ayrılıp gideceğini ifade eden bir adamı yolundan çevirdiğinizde, başkalarının da desteğini kaybedeceğinizden korkuyorum.

Anlaşıldığı üzere, Urve gerçekten de etkilenmişti ve kavmine karşı konuşması da bir o kadar etkiliydi; ikilem içinde kalmışlardı! Önce derin bir sessizlik hâkim oldu meclise. Sonra bu sessizliği bozan şu ses yükseldi aralarından:

– Böyle konuşma ey Ebâ Ya'fûr! Hem, senden başkası hiç böyle konuşuyor mu? Ancak biz, her hâlükârda bu yıl O'nu kabul edemeyiz; belki gelecek yıl için gelebilir!

Urve'yi tatmin edecek sözler değildi bunlar ve:

– Bu durumda başınıza bir musibet geleceğinden endişe ederim,

dedi ve adamlarını da alarak *Tâif*'e geri döndü. Kureyş adına beklenmedik bir kayıptı bu; surda bir delik açılmış, cephede ilk muhtemel bozguna kapı aralanmıştı!

Hâl Dili Adına Yeni Bir Üslup

Zihinler iyice karışmış ve Kureyş arasında tam bir belirsizlik hüküm sürmeye başlamıştı. Her giden, aynı duygularla geri dönüyordu ve bunu gören Ahâbîş kabilelerinin reisi *Huleys İbn Alkame*:

– Bana müsaade edin; bir de ben gidip bakayım, diyerek Kureyş'ten müsaade istedi.

– Olur, bir de sen git, diyorlardı. O da kalktı ve Resûlullah'ın bulunduğu yere doğru ilerlemeye başladı.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), muhataplarını çok iyi tanıyordu ve ufkuna Huleys'in doğduğunu görünce ashâbına dönerek:

– Şu gelen, filân kavimden falandır ve o, Allah'a saygılı ve kurbanlık develeri de önemseyen biridir; onun için kurbanlıkları öne çıkarın, buyurdu.

Yine denilenler yapılmış ve anında kurbanlık develer, telbiye ve tekbirlerle Huleys'in geldiği tarafa doğru sürülmüştü.

Yanlarına yaklaşıp da boyunlarında kurbanlık olduklarını gösteren işaretleri ve on beş gün gibi uzun bir süredir bağlanıp da hapsedilmekten dolayı tüylerinin döküldüğünü, inleyerek perişan ve dağınık hâlde develerin kendilerine doğru geldiğini gören Huleys, farkına bile varmadan:

– Sübhanallah, diye çığlık kopardı. "Bu insanların Beytullah'a gitmelerine engel olmak hiç de doğru değil; Lahm, Cüzâm, Kinde ve Hımyer halkı gelip de haccedebildikleri hâlde Abdulmuttalib'in oğluna engel olmaya Allah razı olmaz! Bu insanların, Beytullah'a girmelerine engel olunamaz! Kâbe'nin Rabbi'ne yemin olsun ki Kureyş helâk olmuştur; baksanıza, adamlar sadece umre için geliyorlar!"

Gördükleri karşısında kendini tutamayıp da bunları dile getiren Huleys'i uzaktan takip eden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de:

– Evet, aynen dediğin gibi ey Kinâneoğullarının kardeşi, diye mukabelede bulunuyordu.

Huleys, ilerleyip Resûlullah ile konuşmaya bile gerek duymadan geri dönüyordu. Kureyş'in yanına gelir gelmez de:

– Ey Kureyş, diye seslendi onlara. Sesinin tonunda, "Bu kadarı da olmaz" dercesine bir tını vardı. İnsaflı ve kadirşinas bir tutumla şöyle devam etti:

– Ben öyle şeyler gördüm ki, onları yolundan alıkoymanın imkânı yoktur; kurbanlık develer, uzun zamandır bağlanıp hapsedildiği için tüylerini yemişler ve uzun zamandır Beytullah'ı tavaf için ihrama girmiş oldukları için de insanlara haşerat musallat olmuş! Vallahi de sizinle biz, ne hakkını verip de ona olan hürmetlerini sunmak için Kâbe'ye gelenleri Beytullah'ı tavaftan alıkoymak ne de kurbanlıkların yerine ulaştırılıp da orada salınmasına engel çıkarmak maksadıyla anlaşma yapmıştık!

Allah'a yemin olsun ki, ya O'nunla geliş gayesi arasına girmekten vazgeçersiniz ya da ben Ahâbîş kabilelerinin tamamını yanıma alarak dağıtır ve geri dönerim!

Huleys'in söyledikleri de Kureyşlilerin hoşlarına gitmemişti:

– Hele bir dur, diyorlardı. "Kendi aramızda, bizim de hoşumuza gidecek bir konuda ittifak edeceğimiz âna kadar biraz bekle! Hem sen, bâdiyede yaşayan bir adamsın; bu türlü şeylerden anlamazsın! Muhammed tarafından gördüklerinin hepsi de bir tuzaktır!"

Küfür aynı küfürdü; onun zemininde mantık ve muhakeme olmadığı gibi muhatabını mesnetsiz karalama da, onun için her zaman başvurulan bir yoldu ve Kureyş bugün onu yapıyordu. Ancak, ardı ardına yaşanan bu gelişmeler de, adım adım takip ediliyordu. Bu sefer, insanların anlatılanlardan etkilendiğini gören ve daha farklı bir sonuç bekleyen Mikrez İbn Hafs ileri atıldı ve:

– Bırakın, bir de ben gideyim, dedi. Ona da 'olur' demişlerdi. Bu sefer de Mikrez'in gelişini gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bu adam hain ve facir birisidir, diyerek ashâbını uyaracak ve benzeri konumda bulunanların muhataplarını ne kadar yakından tanımaları gerektiği hususunda fiilen ashâbına ders verecekti. Zira Mikrez, Bedir Savaşı'nın devam ettiği sıralarda Benî Bekir kabilesinin efendisi Âmir İbn Yezîd'in üzerine ani bir baskın yapıp onu öldürmüş ve ondan sonra da hep bu türlü hıyanetleriyle tanınır olmuştu.

Efendimiz'in Elçileri

Hadise hâlâ belirsizliğini koruyordu ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adım atarak ashâbı arasından *Hırâş İbn Ümeyye*'yi, *Sa'leb* adındaki kendi devesini vererek Kureyş'e gönderdi; maksadı, savaş niyetinde olmadığını ve sadece umre maksadıyla geldiğini bir daha anlatmaktı.

Hz. Hırâş gelir gelmez İkrime İbn Ebî Cehil, kılıcını çektiği gibi devenin ayaklarına indiriverdi; o kadar kin ve nefretle doluydu ki neredeyse Hz. Hırâş'ı da öldürecekti. Onun bu kadar öfkeli olduğunu gören Ahâbîş kabileleri hemen müdahale ederek Allah Resûlü'nün elçisini öldürmesine müsaade etmediler ve Hz. Hırâş'ı serbest bırakarak geri gönderdiler. Bunun üzerine Hz. Hırâş da, hemen Allah Resûlü'nün yanına gelerek onlardan gördüğü muameleyi anlattı.

Hadisenin nezaketi her geçen gün daha da artıyordu ve böyle bir zeminde atılacak her adım çok önemliydi. Kureyş çok tedirgindi, düşünmeden hareket ediyor ve fevrî hareketleriyle önü alınmaz sıkıntılara sebep oluyordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, Kureyş'in ileri gelenlerine mesajının net bir şekilde ulaştırılması konusunda kararlıydı; akıl ve vicdanlarına hitap edecek ve Allah rızasından başka hedefi olmayan bu insanlarla Beytullah'ın arasından çekilmelerini söyleyecekti. Bu sefer yanına, Kureyş'e elçi olarak göndermek üzere Hz. Ömer'i çağırdı. Huzura gelip de Efendimiz'in niyetini öğrenen Hz. Ömer:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. "Kureyşlilerin canıma kastedeceklerinden endişe ederim; çünkü onlar, benim onlara olan düşmanlığımı iyi bilirler. Hem aralarında beni koruyacak Adiyy oğullarından da kimse yoktur! Ancak buna rağmen, yâ Resûlallah, onlara benim gitmemi istiyorsan, tereddütsüz giderim!"

Elbette ki Hz. Ömer'in endişesi, sadece kendi canıyla ilgili değildi; o gün orada Hz. Ömer gibi bir elçinin öldürülmesi, tereddütsüz savaş sebebiydi ve şartların olgunlaşmadığı bir yerde böyle bir savaşın ne getireceğini kestirmenin de imkânı yoktu. Hz. Ömer'i dinlerken Allah Resûlü de düşünmeye dalmıştı:

– Yâ Resûlallah, diye devam etti Hz. Ömer. "Fakat ben Sana, Kureyş nezdinde benden daha kıymetli ve hatırı sayılır, koruyup kol-

layacak insanları açısından daha avantajlı ve bağlantıları daha sağlam birisini tavsiye ederim: Osman İbn Afvân."

Mü'minin feraseti çok önemliydi ve Hz. Ömer'in bu ifadeleri de, serâpâ feraset ve basîret doluydu. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Osman'ı huzuruna çağırdı:

– Kureyş'e git ve bizim, onlarla savaşmak için değil, sadece umre yapmak için geldiğimizi haber ver! Aynı zamanda onları İslâm'a davet et, diyordu. Hz. Osman'a yüklenen misyon sadece bunlardan ibaret de değildi; yanına yaklaşan Hz. Osman'a, o güne kadar iman edip de bir türlü hicret edemeyen veya hicret sonrasında Mekke'de Müslüman olanların yanına da gitmesini ve onlara, çok yakın bir zamanda yaşanacak fethin haberini vermesini, Allah'ın pek yakında Mekke'de de dinini hakim kılacağını ve bundan böyle kendilerini saklayıp da imanlarını gizleme ihtiyacı hissetmeden ve açıktan dinlerinin gereğini yaşayabileceklerinin müjdesini vermesini söyleyecekti.

Derken Hz. Osman yola çıktı; *Beldah*'a geldiğinde Kureyşliler karşısına çıktı ve:

– Nereye gidiyorsun, diye sordular. Temkinliydi ve:

– Beni size Resûlullah gönderdi, diye başladı sözlerine. "Sizi İslâm'a ve Allah'a iman etmeye davet ediyorum; ya hepiniz toptan O'nun dinine girersiniz -ki Allah (celle celâluhû), mutlaka dinini üstün kılıp peygamberini de galip getirecektir- ya da O'nun yolundan çekilirsiniz ki, bu durumda O'na karşı koyanlar, siz değil de başkaları olur! Buna göre şâyet Resûlullah mağlup olursa, zaten sizin istediğiniz de budur! Galip gelmesi durumunda ise, tercih size kalmış; ya sizler de diğer insanlar gibi gelir ve İslâm'ı tercih edersiniz, ya da O'na karşı koyarak hep birlikte savaşırsınız! Savaşın sizi ne hâle getirdiğini çok iyi biliyorsunuz; iyice bitkin ve yorgun düştünüz ve önde gelen adamlarınızı da kaybettiniz! Ayrıca Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), savaşmak için değil, yanında işaretlenmiş kurbanlıklarla birlikte sadece umre niyetiyle geldiğini ve onları kurban edince de geri dönüp gideceğini size haber vermemi istedi!"

– Söylediklerini duyduk, diyorlardı. "Ancak bu, asla olmayacak bir husustur; O böyle ansızın üzerimize gelemez! Git ve arkadaşına söyle; asla üzerimize gelemeyecek!"

Kureyş'in kapısını aralamak mümkün gözükmüyordu; daha Kureyş'in ileri gelenlerinden kimseyle görüşemeden ayak takımının tepkileriyle karşılaşmış ve kendisinden beklenilen vazifeyi icra edememişti. Adamları aşmanın imkânı yok gibi görünüyordu ve neredeyse Hz. Osman da geri dönmek üzereydi. Tam bu sırada karşısına *Ebân İbn Saîd* çıkıverdi; onu görünce önce yanına geldi ve bir müddet hâl hatır sorduktan sonra Hz. Osman'a:

– Ne ihtiyacın varsa çekinmeden söyle, diyordu. Hatta kendi atından inmiş ve onun üzerine Hz. Osman'ın binmesini istiyor, kendisi de onun arkasına biniyordu. Hz. Ömer haklı çıkmıştı; yolların kapanıp da kapıların sürgülendiği yerde eski dostluklar işe yarıyor ve açılmaz gibi duran nice kapılar birden açılıveriyordu! Zira bir taraftan Ebân:

– Sağ ve sola istediğin tarafa git ve sakın kimseden korkma!

Çünkü Saîdoğulları Harem'in en aziz ve şereflileridir, diyor ve Hz. Osman'a emân verdiğini şiirinin diliyle herkese ilan ediyordu.

Öylece Kâbe'ye kadar geldiler ve Hz. Osman, hemen Kureyş'in ileri gelenlerini ziyarete başladı. Teker teker her birine gidiyor ve Resûlullah'ın mesajını ulaştırıyordu. Hepsi de:

– Muhammed, asla üzerimize böyle gelemez, diyor ve kapıları bütünüyle kapatıyorlardı.

Ancak Hz. Osman'ı da dışlayamıyorlardı; ona:

– İstersen sen, gel ve Beytullah'ı tavaf et, diyorlardı. Ancak o:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tavaf etmedikçe ben de Beytullah'ı tavaf etmem, diyecek ve bu teklifi geri çevirecekti.

Kureyş'in niyeti anlaşılmıştı ve vakit kaybetmeden Hz. Osman, diğer vazifesini de yerine getirmek için, o güne kadar sıkıntıların cenderesinde inim inim inleyip duran mü'min erkek ve kadınların kapısını çalmaya başladı:

– Resûlullah buyuruyor ki, diye başlıyordu sözlerine. Kapılarında Hz. Osman gibi bir sahabîyi görenlerin ve kendilerine Allah Resûlü'nden haber geldiğini duyanların sevincine diyecek yoktu. Bunun için altı yıldır bekleyenler vardı; zira O'nu bulduktan sonra bu kadar ayrılığın hicranı dayanılır gibi değildi! Ancak Hz. Osman, onlara selam getirip kapılarına sadece mücerred ziyaret için gelmemişti. O:

– Sizleri pek yakında kanatlarımın altına alıp koruyacağım ve artık bundan sonra Mekke'de kimse imanını gizleme lüzumu hissetmeyecek, şeklinde Resûlullah'ın müjdesini getirmişti. Zemherîr içinde bahar meltemleri gibi bir müjdeydi bu! Açıktan kendilerini ifade edebilmeyi o kadar arzuluyorlardı ki! Bugün kapılarına Hz. Osman gibi bir elçi geldiğine göre elbette pek yakında bu müjde de gerçekleşirdi; ayrılırken kapılarından:

– Resûlullah'a bizden de selam söyle, diye el sallıyor ve arkasından gözyaşı döküyorlardı.

Hz. Osman'ın bu gayretleri tam üç gün sürecekti.

Karşılıklı Sulh Arayışları

Hz. Osman Mekke'de ziyaretlerine devam ededursun beri tarafta Allah Resûlü ve ashâbın endişeli bekleyişi devam ediyordu. Her ne kadar Kureyş karşı çıkıp meydan okuma gibi bir durum sergilese de, onca tecrübeden sonra yeni bir savaşa hazırlıksız girmeyi göze alamıyordu. Gelişmeler karşısında öfkeden burunlarından solusalar da fiilî olarak bir yanlışlık yapacaklarından da çekinmiyor değillerdi; onun için her hadiseyi değerlendiriyor ve isabetli bir sonuca ulaşmaya çalışıyorlardı.

Beri tarafta ashâb-ı kirâm hazretleri, elçi olarak giden Hz. Osman'ı merak etmeye başlamışlardı; aralarından bazıları:

– Aramızdan Osman gitti ve Beytullah'a varıp tavafını da yapmıştır, deyince Resûl-ü Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara dönmüş ve:

– Bizler burada bekleyip dururken Ben, onun Beytullah'ı tavaf edeceğini sanmıyorum, buyurmuştu. Ashâb:

– Oraya kadar varmışken buna engel olan ne ki, diye sormaya devam ediyordu. Arkadaşını iyi tanıyan Allah Resûlü onlara döndü ve:

– Bu, benim onun hakkındaki zannım; bu durumda bir sene bile orada kalacak olsa yine de biz tavaf etmeden o Kâbe'yi tavaf etmez, dedi.

Ortamın gerginliği sabebiyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), geceleri ashâbının nöbet tutmasını istemiş ve *Evs İbn Havlî*, *Abbâd İbn Bişr* ile *Muhammed İbn Mesleme* aralarında münavebeli

olarak bu vazifeyi deruhte etmeye başlamışlardı. Efendiler Efendisi'ne ait bir hassasiyetti bu ve çok geçmeden bunun ne kadar isabetli olduğunu herkes görecekti. Zira Muhammed İbn Mesleme'nin nöbette olduğu sırada, başlarında *Mikrez İbn Hafs* olduğu hâlde Kureyş'ten elli kadar adam gelmişti ve ashâb-ı kirâmın olduğu yerde tur atıyordu. Zira Kureyş onları, mü'minlerin üzerinde baskı kurmak ve fırsat buldukları takdirde ani bir baskınla onlara büyük bir zarar vermek için göndermişti.

Durumu fark eden Muhammed İbn Mesleme, hemen harekete geçmiş ve Kureyş'in adamlarını esir almıştı; yalnız Mikrez kaçmıştı! Adamları alıp Allah Resûlü'nün yanına getirirken Mikrez de koşar adımlarla Mekke'ye gidip durumdan Kureyş'i haberdar etmişti.

Diğer yandan *Kürz İbn Câbir*, *Abdullah İbn Süheyl*, *Abdullah İbn Hüzâfe*, *Umeyr İbn Vehb*, *Ebu'-Rum İbn Umeyr*, *Hişâm İbn Âs*, *Ebû Hâtıb İbn Amr*, *Abdullah İbn Ebî Ümeyye*, *Ayyâş İbn Ebî Rebîa* ve *Hâtıb İbn Ebî Beltea* gibi ashâbdan bazıları Allah Resûlü'ne gelerek gizlice Kâbe'ye gitmek istediklerini bildirmiş ve Resûlullah da, ısrarlı talepler karşısında onlara izin vermişti. Ancak Kureyş, onların aralarına geldiğini görünce bundan ciddi rahatsızlık duymuş ve adı geçen ashâb-ı kirâmı esir almıştı.

Muhammed İbn Mesleme'nin kendi adamlarını da esir aldığını öğrenince ortam daha da gerginleşiverdi. Hemen bir grup Kureyşli Hudeybiye'ye koşarak Allah Resûlü ve ashâb-ı kirâmın üzerine taş ve ok yağdırmaya başladı. Ashâb-ı kirâm sürekli tetikte bekliyordu. Bu kargaşa sırasında Kureyş'ten on iki atlı daha esir alınmış, yüksek bir yere çıktığı sırada kendisine ok isabet eden *İbn Zenîm* de şehit olmuştu.

İki tarafın da savaşmak gibi bir niyeti olmadığı hâlde yeniden savaş kapıya dayanmış görünüyordu; bu durumda çok küçük bir kıvılcım bile büyük yangınları körükleyebilir ve önü alınmaz sonuçlar doğurabilirdi. Onun için Kureyş, oturup aralarında yeni bir durum değerlendirmesi daha yapmaya başladı. Sonuç itibariyle *Süheyl İbn Amr*, *Huveytıb İbn Abdiluzzâ* ve *Mikrez İbn Hafs*'ı Allah Resûlü'ne elçi olarak gönderme kararı aldılar; gelecek ve tansiyonu aşağıya düşürmeye çalışacaklardı.

Süheyl'in uzaktan gelişini gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına döndü ve:

– İşiniz kolaylaştı, buyurdu. İsminden tefe'ül etmişti; zira kelime olarak süheyl, '*kolaycık*' anlamına geliyordu.

Bu sırada Kureyş'in elçileri de gelmişti, Allah Resûlü'ne yaklaşan Süheyl İbn Amr:

– Yâ Muhammed, diye sesleniyordu. Sesindeki tereddüt, Kureyş'in ruh hâletini yansıtır mahiyetteydi. Anlaşılan Kureyş de anlaşmaktan yanaydı. Üstten bakan hâkim tavır son bulmuştu. Şimdi daha makul seviyede bir görüşme zemini aranıyordu. Şöyle devam etti Süheyl:

– Gerek arkadaşlarının hapsedilmesi, gerekse Seninle savaşa girişenlerin yaptıkları taşkınlık bizim görüşümüzün bir sonucu değil; zaten böyle bir şeyin olacağını bilmiyorduk ve öğrenince de bunları hoş karşılamayıp yapılanların doğru olmadığını söyledik. Onlar, içimizdeki beyinsizlerin ve bir kısım ayak takımının yaptıkları şeyler! Öncelikle Sen, daha önce esir aldığın arkadaşlarımızla sonradan esir alınan yandaşlarımızı serbest bırakıp bize teslim et!

Süheyl'i dinleyen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sizler Benim ashâbımı bırakmadıkça Ben de, sizin adamlarınızı size teslim edecek değilim, buyurdu. Zira bundan daha tabii bir şey olamazdı; üstelik, Kâbe'ye gidip de Kureyş'in esir aldığı ashâb-ı kirâm, onların adamları gibi taşkınlık da yapmamıştı! Onun için:

– Gerçekten de insaflı davrandın, diyorlardı. Bunun üzerine Süheyl İbn Amr ve yanındakiler, *Şüyeym İbn Abdimenâf*'ı Kureyş'e gönderip on kişilik ashâb-ı kirâmın serbest bırakılarak geri gönderilmesini istediler. Sulh için yeni bir umut daha doğmuştu; Allah Resûlü de ashâbına haber salmış, Kureyş'in adamlarını serbest bırakmalarını istemişti.

Denilenler yapılmış ve Kureyş'in adamları da serbest kalmıştı. Ancak, yola çıkıp da gelirken on sahabeyle birlikte Hz. Osman'ın da şehit edildiği şeklinde gelen son haber, her şeyi bir anda değiştiriverdi; şimdi ortada yeni bir durum vardı ve bütün hesaplar ona göre yapılmalıydı!

Rıdvân Beyatı

Hz. Osman ve on sahabenin şehit ediliş haberi ulaşır ulaşmaz Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Herhalde Kureyş'le savaşmadan buradan ayrılmayacağız, diyerek ashâbını beyata çağırdı. Kendileri de, Benî Mâzin İbn Neccâr'ların evlerinin bulunduğu yere doğru gelmiş ve buradaki bir ağacın altında durup oturmuştu:

– Allah (celle celâluhû) Bana, beyat yapmayı emrediyor, diyordu. Efendiler Efendisi'nin talebini bir an önce yerine getirebilmek için münadiler etrafa dönmüş:

– Ey insanlar! Haydi beyata, haydi beyata, diye nida ediyorlardı. "Ruhu'l-Kudüs gelmiş; Allah'ın adıyla çabuk olmaya bakın!"

Bunun üzerine ashâb-ı kirâm hazretleri, birbirleriyle yarışırcasına Allah Resûlü'nün yanına gelip teker teker Resûlullah'a beyat etmeye başladılar; hayatlarını ortaya koyuyor ve ne pahasına olursa olsun savaş meydanından geri durmayacaklarını söyleyip müşriklerin de hakkından geleceklerine dair söz veriyorlardı. Beyat devam ederken ashâbdan *Nu'mân İbn Mukarrin* Allah Resûlü'nün başında durmuş, üzerine gelen dalları aralayarak insanların rahat hareket etmeleri için yardımcı oluyordu.

Elini ilk uzatan, *Ebû Sinân el-Esedî*:

– Elini uzat yâ Resûlallah, Sana beyat edeceğim, demişti. Bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Bana ne üzerine beyat edeceksin, diye sordu. Büyük bir teslimiyetle Ebû Sinân:

– Sen neyi istiyorsan, onun üzerine, diye cevapladı. Bir adım daha atarak Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri:

– Peki, Ben neyi istiyorum, diye tekrar sordu. Ebû Sinân şunları söyledi:

– Kılıcımla Senin önünde dikilecek ve Allah (celle celâluhû) bize üstünlük vereceği veya O'nun uğruna şehit olacağım âna kadar vuruşacağım!

Bundan sonra herkes geliyor ve Ebû Sinân gibi elini uzatıp Allah Resûlü'ne beyat ediyordu. Bir noktaya gelince Efendiler Efendisi, elinin birisini yukarıya doğru kaldırdı ve onu diğer eliyle tutarak:

– Allah'ım! Şüphesiz ki Osman, Senin ve Resûlü'nün bir işini takip için gitmişti, diye Allah'a niyazda bulundu. Ardından da, elinin birini Hz. Osman'ın eli, diğerini de kendi eli olarak kabul edip gıya-

bında onun adına beyatını kabul ettiğini ifade etti. Aynı zamanda ashâbına dönmüş ve onları:

– Sizler, yeryüzünün en hayırlılarısınız, diye müjdeliyor, ağacın altında Resûlullah'a beyat edenlere Cehennem ateşinin dokunmayacağını söylüyordu.

Hudeybiye'ye kadar gelenler arasından sadece *Cedd İbn Kays* beyat etmemişti; içindeki nifakı atamamış ve devesinin altına âdeta yapışırcasına gizlenerek, beyat etmemek için kimseye gözükmemeye çalışıyordu.

Allah Resûlü dahil herkes, güç bela bulabildikleri silahlarını da kuşanmışlardı. Ortada güç dengesi yoktu ama ashâb-ı kirâmın, her şeyin üstesinden gelebilecek bir imanı vardı. Hatta *Ümmü Ümâra*, çadır direği olarak kullanılan bir sırığın ucuna bıçak bağlamış ve herhangi bir tehlike anında bununla kendisini korumayı hedeflemişti.

O âna kadar geceleri ateş yakmayı uygun bulmayan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), iş bu noktaya geldikten sonra ateş yakmak isteyenlere müsaade edecek ve:

– Ateş yakın ve yiyecek hazırlayın; çünkü bundan sonra hiç kimse, sevap yönüyle sizin yaptıklarınızın zerresine bile ulaşamaz, buyuracaktı.[235]

Süheyl İbn Amr, Huveytıb İbn Abdiluzzâ, Mikrez İbn Hafs ve etrafta bulunan Kureyşliler, olup bitenleri büyük bir dikkâtle seyrediyorlardı. Açıkçası gözleri korkmuştu; ölüme bu kadar açık yüreklilikle ve koşarak giden insanlarla baş etmenin imkânı olamazdı! Onlar için bu insanların bir benzerini görmenin imkânı yoktu; zira mücerret kan bağı veya kabile taassubuyla ifade edilebilecek cinsten bir bağlılık değildi bu! Âdeta ashâb, birbirleriyle anlaşmışçasına ve lisan-ı hâlleriyle Mekke müşriklerine, bir lidere nasıl saygı gösterilmesi gerektiğini, O'nun emirlerini yerine getirme konusunda nasıl duyarlı olunabileceğini ve iş ciddiye bindiği zaman da maddi manevi nasıl bir fedakârlıkta bulunulabileceğini fiilen gösterme yarışına

235 Hadisteki ifade, "Sizden sonra hiçbir kavim, sizin ne sa'yinize ne de müddünüze ulaşabilir." şeklindedir ki biz, daha kolay anlaşılması için yukarıdaki ifadeyi tercih ettik. Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/26 (11224); Hâkim, Müstedrek, 3/38 (4336); İbn Ebî Şeybe, Musannef, 7/386 (36853)

girmişlerdi! Kureyş'in o güne kadar ne gördüğü ne de duyduğu faziletlerdi bunlar! Onun için elçiler, ne yapıp edip mutlaka bir anlaşma yolunun bulunması gerektiğini düşünüyor ve kendi aralarında, en az zayiatla bu işin içinden nasıl sıyrılacaklarının hesabını yapmaya çoktan başlamış bulunuyorlardı.

Çok geçmeden yeni bir haber gelecek ve mü'minler, Hz. Osman'la diğer sahabelerin şehit edildiği haberinin mesnedsiz olduğu müjdesiyle sevineceklerdi.

Anlaşma

Süheyl İbn Amr ve arkadaşları yeniden Mekke'ye dönmüş ve Hudeybiye'de gördükleri manzarayı olanca açıklığıyla Kureyş'e anlatmaya başlamışlardı. Arkadaşlarının öldürüldüğü haberi gelir gelmez her bir sahabînin aldığı tavırdan ve Allah Resûlü'nün beyat davetine icabet etmedeki süratlerinden oldukça etkilenmiş, bütün imkânsızlıklara rağmen savaşma konusundaki kararlılıklarından da ciddi manada çekinmişler ve gördüklerini arkadaşlarına anlatmışlardı. Müslümanların savaş için kolları sıvadığının haberini alan sağduyu sahibi Kureyşliler, durumun nezaketi karşısında şu görüş birliğine vardılar:

– Bizim için, diyorlardı. "Bu yıl Beytullah'ı tavaf etmeden vazgeçip geri dönmeleri şartıyla Muhammed'le bir barış anlaşması yapmaktan daha hayırlı bir iş yoktur. Böylelikle Araplar ve O'nun buraya doğru geliş haberini duyanlar, bizim O'nu engellediğimizi de duymuş olurlar! Gelecek yıl da gelir ve Mekke'de üç gün kalarak kurbanlarını kesip geri dönerler. Böylece zorla yurdumuza girmemiş, burada sadece birkaç gün ikamet etmiş olurlar!"

Bunun üzerine yine Süheyl İbn Amr başkanlığında Huveytıb ve Mikrez'i yeniden Allah Resûlü'ne gönderdiler. Süheyl'e:

– Muhammed'e git ve O'nunla bir anlaşma yap! Fakat o anlaşmada, bu yıl Mekke'ye girmeme şartı mutlaka olsun; vallahi de biz, Arapların yarın sağda solda, O'nun zorla yurdumuza girdiğini konuşmalarına müsaade edemeyiz, diye tembihte bulunmuşlardı.

Kararlaştırıldığı şekliyle Süheyl ve arkadaşları yola çıkıp yeniden Hudeybiye'ye geldiler. Onların yeniden gelişlerini uzaktan gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bunları tekrar gönderdiklerine göre Kureyş sulh istiyor, buyurdu. Ümitlenmişti; zira O'nun istediği de buydu. Çünkü Mekke müşrikleriyle Hayber'de bir araya gelip de odak oluşturan Yahudilerin, aralarında oturup da Medine'ye karşı ortak tavır belirleme konusunda anlaştıklarını biliyordu. En azından şimdi, bu ittifakın taraflarından birisiyle anlaşıp düşmanın gücünü parçalama fırsatı doğmuştu ve bu fırsat, tebliğini yapmakla mükellef olduğu İslâm adına iyi değerlendirilmeliydi.

Bağdaş kurarak yere oturan Allah Resûlü'nün yanına gelen Süheyl de yaklaşmış ve yere diz çökmüştü. *Abbâd İbn Bişr* ve *Seleme İbn Eslem İbn Harîş*, zırh ve miğferlerini giymiş olarak Efendiler Efendisi'nin başında nöbet tutuyorlardı. Ashâb-ı kirâm da etraflarında halkalanmış, olup bitenleri takip etmeye çalışıyorlardı.

Uzun uzun konuştular. Kıyasıya bir pazarlık cereyan ediyor; ses tonları da bir yükselip bir alçalıyordu. Bir ara Süheyl'in ses tonunun daha da yükselmesi karşısında buna dayanamayıp sinirlenen Abbâd İbn Bişr ona:

– Resûlullah'ın yanında sesini kıs, diye tembihte bulunacak ve Resûlullah'ın huzurunda bulunma hassasiyetinin ihlâl edilmemesi gerektiğini hatırlatacaktı. Bu uzun konuşmaların neticesinde prensipte birtakım maddeler[236] kabul görmüş ve sıra bunların yazıya geçirilmesine gelmişti.

---

[236] Üzerinde anlaşılan maddeler şunlardı: 1. Taraflar arasında on yıl süreyle savaş yapılmayacaktı. 2. İnsanlar, birbirlerinden gelebilecek tehlikelere karşı güvende olacaklardı. 3. Allah Resûlü ve ashâb-ı kirâm hazretleri, bu yıl geri dönecek ve ancak gelecek yıl Beytullah'ı ziyaret edebilecekti. Mekke'de üç gün kalabilecekleri bu gelişlerinde yanlarında sadece yolculuk silahları olacak ve kılıçlarını da kınlarından çıkarmayacaklardı. 4. Velisinin izni olmadan Kureyş'ten gelip de Efendimiz'e sığınanlar, İslâm'ı kabul etmiş bile olsalar velisine iade edilecek; diğer yanda mü'minlerden birisi gidip de Kureyş'e sığınırsa onlar onu iade etmeyeceklerdi. 5. Karşılıklı ayıplamalar ortadan kalkacak; ne hıyanet ne de hırsızlık gibi olaylara mahal verilecekti. 6. İki tarafın dışındaki kabile ve topluluklar, diledikleri zaman diledikleri tarafla ittifak kurup anlaşma yapabileceklerdi. Bilhassa bu son madde kabul edilir edilmez *Huzâ'a* kabilesi, "*Bizler, Muhammed'le ittifak edip anlaşmayı kabul ettik.*" derken, *Benî Bekir* kabilesi de, "*Bizler de, Kureyş ile ittifak kurup anlaşma yaptık.*" diyerek saflarını netleştirmiş oldular. Bkz. . Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/325; İbn Sa'd, Tabakât, 2/97; Vâkıdî, Megâzî, 1/608

Hz. Ömer'in Feveranları

Ancak bu madde ve ortaya konulan şartlar, mü'minlere çok ağır gelmişti; bir yandan ayak diretip de hiç taviz vermeyen Süheyl, diğer yanda ise bunları karşı tarafa verilmiş tavizler olarak değerlendiren mü'minler vardı; maksatları Allah Resûlü'ne tepki değil, meselenin bütün yönleriyle vuzuha kavuşturulmasıydı. Çünkü bugüne kadar Allah ve Resûlü'nden öğrendikleri arasında, inanan bir mü'minin imansız bir kâfir veya müşrikten üstün olduğu da vardı ve şu anda karşılaştıkları husus, sanki bu bilgiyle çelişir gibi duruyordu. Bilhassa Hz. Ömer hızını alamayıp huzur-u risalete gelmiş:

– Yâ Resûlallah, diye sesleniyordu. Sen, gerçekten Allah'ın peygamberi değil misin?

– Evet; Ben Allah'ın Resûlü'yüm, diye cevapladı Allah Resûlü Hz. Ömer'i. Ancak o, bu cevapla teskin olacak gibi değildi ve sorularına devam etti:

– Bizler hak üzere iken onlar ise bâtılı temsil etmiyorlar mı?

– Evet!

– Bizim ölülerimiz Cennet'te, onlarınki ise Cehennem'de değiller mi?

– Evet!

– Öyleyse biz, dinimiz konusunda bu tavizi onlara niye veriyor; onlarla aramızdaki hükmü Allah vereceği âna kadar mücadele etmeden niye geri dönüyoruz?

– Ben Allah'ın kulu ve Resûlü'yüm; O'na asla isyan etmem! O da Beni asla zorda bırakmaz; zira her durumda Bana yardım eden O'dur!

– Beytullah'a gidip de onu gerçekten tavaf edeceğimizi Sen söylememiş miydin?

– Evet; Ben söylemiştim! Ancak Ben sana hiç, *"Bu yıl gideceksin"* dedim mi?

– Hayır!

– Unutma ki bir gün sen, mutlaka oraya girecek ve Beytullah'ı da tavaf edeceksin!

Fıtrat itibariyle müteheyyiç bir yapıya sahip olan Hz. Ömer, sadece o günü düşünüyor ve savaşın olmadığı zeminlerin, istikbalde karşılarına ne türlü fırsatlar çıkaracağını hesap etmeden fevrî tepki

veriyordu. Hatta hızını alamayacak ve Hz. Ebû Bekir'in yanına giderek benzeri şeyleri ona da söyleyecekti. Sadakatin zirve insanı Hz. Ebû Bekir, kendisine sorulan her soruyu büyük bir temkinle yaklaşıp cevaplıyor ve her cevabında da Resûlullah'ın sözlerine paralel bir netice ortaya koyuyordu. Nihâyet Hz. Ömer'e döndü ve:

– Behey adam, dedi. Şüphe yok ki O, Resûlullah'tır; Allah'a isyan edecek değil ya!

– O'nun Allah'ın Resûlü olduğunu ben de biliyorum, diye cevaplamak istedi Hz. Ömer. Ancak Hz. Ebû Bekir devam ediyordu:

– Hem O'nun yardımcısı Allah'tır; ölünceye kadar sen, O'nun peşinden bir milim ayrılma! Allah'a yemin olsun ki O, her zaman hak üzeredir.

Belli ki bugün Hz. Ömer'in şahsında Allah (celle celâluhû), ümmet-i Muhammed için benzeri olaylar karşısında nasıl bir tavır takınılması gerektiğinin örneğini gösteriyor ve sadece o günü düşünerek tepki verilmeyip sonuç itibariyle elde edileceklerin nazara alınarak itidal içinde olunması gerektiğini fiilen gösteriyordu. Zira yıllar sonrasında Hz. Ömer, bugün attığı bu adımlar ve yaptığı bu konuşmalardan dolayı bin pişman olacak ve kendini affettirmek için de sürekli nafile namaz kılıp oruç tutacağını, sadaka verip köle azat edeceğini söyleyecekti.

Zaten o gün Hz. Ömer'in bu kadar ısrarına şahit olan bir başka sahabî *Ebû Ubeyde İbn Cerrâh*, ona dönecek ve:

– Ey Hattâboğlu, diye seslenecekti. "Resûlullah'ın ne dediğini duymuyor musun? En iyisi mi sen, şeytanın şerrinden Allah'a sığın ve eleştireceksen kendi düşünceni eleştir!"

Bunun üzerine Hz. Ömer:

– Huzur-u ilahîden kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım, diyerek tekrarlamaya başlayacak; duyguları itibariyle sükûnet bulamamış olsa da, mantık ve akıl yönüyle teslim olup bundan sonrası için de duygularını bastırmaya çalışacaktı.

Anlaşmanın Yazıya Geçirilmesi

Artık ortalık durulmuş ve maddelerin yazıya geçirilerek tasdik edilmesi kalmıştı. Efendiler Efendisi'ne dönen Süheyl İbn Amr:

– Haydi şimdi bunları bir kâğıda yaz, dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yanına Hz. Ali'yi çağırdı ve:

– Yaz, dedi. 'Bismillahirrahmânirrahîm!'

– Rahmân ve Rahîm de ne demek, diye tepki gösterdi Süheyl. Duraksamıştı; bunu söylerken içinde ince bir sızı duysa da, burada Kureyş'i temsilen bulunuyordu ve üzerindeki bu elbise onu, olduğundan da katı gösteriyordu. Aslında Rahmân'ı da Rahîm'i de bilmeyen insan değildi Süheyl İbn Amr. Daha ilk günlerden itibaren üç kardeşiyle damadı ve kızından sonra iki oğlu da Müslüman olmuş ve Efendiler Efendisi'ni tercih etmişlerdi. Kendisine rağmen İslâm'ı tercih eden küçük oğlu Ebû Cendel'e de yapmadığını bırakmamış, onu dininden döndürmek için akla hayale gelmedik işkenceler yaparak hapsettiği yerde aç ve susuz bırakarak buraya gelmişti. Onun için ısrar etti:

– Onların ne demek olduğun ben bilmiyorum; vallahi de Sen, daha önceleri yaptığın gibi, '*Bismikallahümme!*' diye yaz!

Onun bu gereksiz ısrarına şahit olan mü'minler:

– Vallahi de biz, '*Bismillahirrahmânirrahîm*'den başka bir şey yazmayız, diyorlardı. Yine iki ateş arasında kalınmıştı. Yine sadece yaşanılan ân düşünülüyor ve yarın adına elde edilecekler hesaplanmadan fevrî hareket ediliyordu. Meselenin detaylarına ve şekline takılarak yarım kalmasını arzu etmeyen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), büyük bir temkin ve sabırla damadı Hz. Ali'ye döndü ve '*Bismillahirrahmânirrahîm*'i silmesini söyleyip:

– *Bismikallahümme*, diye yaz, buyurdu.

Bir badire daha atlatılmış ve Allah Resûlü'nün bu kadar kararlı duruşu karşısında sahabe de sükûtu tercih etmişti. Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri:

– Bu, Allah'ın Resûlü Muhammed ile Amr'ın oğlu Süheyl'in arasında yapılan anlaşmadır, diyecekti ki, Süheyl'den yeni bir itiraz daha yükseldi:

– Vallahi, diyordu. "Senin Allah'ın Resûlü olduğunu bilip buna inanmış olsaydık, Beytullah'ı tavaf etmekten Seni alıkoymaz ve Seninle bu kadar savaşmazdık! Anlaşmaya bildiğimiz şeyleri; *Abdullah'ın oğlu Muhammed*, diye yaz!"

Ancak bu kadar tahammülsüzlük olabilirdi! O gün için küfrü

temsil eden Süheyl'in inadı tutmuş, davası adına en ince detayları bile kaçırmıyor, atılan her adımı kendi lehine çevirmeyi hedefliyordu. Süheyl sildirmek istese de O (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın Resûlü'ydü ve Efendiler Efendisi, yeniden Hz. Ali'ye dönerek:

– Sil onu, dedi.

Demişti demesine ama bir anda ortalık buz kesiverdi. Çünkü orada bulunan *Sa'd İbn Ubâde* ve *Üseyd İbn Hudayr* gibi sahabîler, Hz. Ali'nin elinden tutmuş ve:

– Ya, '*Allah'ın Resûlü*' diye yazarsın, ya da onlarla aramızdaki meseleyi ancak kılıç çözer, diyor ve başkasını yazmaması gerektiğini söylüyorlardı. Zaten Hz. Ali de farklı düşünmüyordu; az önce, '*Bismillahirrahmânirrahîm*'i silip de '*Bismikallahümme*' diye yazan Hz. Ali, Resûlullah'ın adını silmek istemiyor ve '*Allah'ın Resûlü*' ifadesinin bir mühür gibi anlaşmada kalmasını arzuluyor, Resûlullah'ın bu emrini yerine getirmeyi o da istemiyordu.

Bu arada, huzur-i risaletteki sesler gittikçe yükselmiş ve ortalığı bir uğultu almıştı. Allah Resûlü, mübarek elleriyle işaret ederek önce ashâbının sükûnet içinde olmalarını talep etti. Ardından da, kendine yakışır bir nezaketle damadına döndü; belli ki ona da bir çift sözü olacaktı:

– Yarın senin başına da benzeri bir olay gelecek ve o gün sen de taviz vermek zorunda kalacaksın!

Gaybdan yine bir perde aralanmış ve belli ki bununla, Hz. Osman'ın şehadetiyle başlayıp kendi şehadetiyle noktalanacak olan zaman diliminde; özellikle de '*Tahkîm*' hadisesinde Hz. Ali'nin, yapmak zorunda kalacağı zorunlu tercihleri hatırlatmıştı.

Sonra da:

– Bana onu göster, buyurdu ve bunun üzerine gösterilen yerdeki '*Allah'ın Resûlü*' ibaresini mübarek elleriyle silerek yerine, '*Abdullah'ın oğlu Muhammed*' yazılmasını istedi.

Bu talep de gerçekleştirilmiş ve bir badire daha atlatılmıştı. Sıra, *Velisinin izni olmadan Mekke'den çıkıp Medine'ye sığınan birinin, Müslüman bile olsa, Mekke'ye geri iade edilmesi* maddesine gelince ashâb arasından yine sesler yükselmeye başlamıştı:

– Sübhanallah, diyorlardı. "Bu da yazılır mı? Müslüman olarak geldiği hâlde böyle bir insan, hiç müşriklere teslim edilir mi?"

– Evet, buyurdu Allah Resûlü. Demek ki Resûlullah'ın bir bildiği vardı; Kur'ân'ın ifadesiyle, *konuştukları vahiyden başka bir şey olmayan* Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yine gaybın perdelerini aralamış ve ümmetiyle öyle konuşuyordu. Şöyle devam etti sözlerine:

– Bizden gidip de onlara sığınan kimseyi Allah (celle celâluhû) rahmetinden de uzaklaştırır; ancak onlardan bize gelip de sığınanlara gelince Allah (celle celâluhû), onlar için de mutlaka bir çıkış yolu ve esenlik bahşedecektir.

Bir taraftan anlaşma maddeleri yazıya geçirilmeye çalışılırken diğer yandan otuz kişilik bir grubun[237] saldırısıyla sarsılmışlardı. İki taraf da şaşırmıştı; zira bunlar hiç hesapta yoktu ve kimse de bunlara böyle bir vazife vermemişti. Onların uzaktan gelişlerini görünce Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ellerini açtı ve hayır adına yürünen yolda onu baltalamaya matuf böyle bir yola tevessül edenler aleyhine dua etti. İsteyen Allah'ın Resûlü olunca elbette Allah (celle celâluhû) da müspet cevap verecekti; o kadar ki, sanki adamların gözleri görmez ve kulakları da duymaz oluvermişti. Artık ashâb-ı kirâm için onları etkisiz hâle getirip de yakalamak çok kolaydı; gittiler ve hepsini de esir alarak huzura getirdiler. Efendimiz onlara sordu:

– Sizler, birinin taahhüdü altında mı geldiniz, hiç kimse size bir güvence verdi mi?

– Hayır, diye cevapladılar. Belli ki hadise münferitti ve bunun üzerine Allah Resûlü de, büyük bir centilmenlik örneği göstererek onları oracıkta serbest bırakıverdi. Hakîmâne bir hareketti bu hareket ve semalar ötesinden de onay almıştı; zira yine Cibril-i Emîn gelmiş:

– Onların ellerini, sizin üzerinizden çekip alan da O'dur[238] meâlindeki âyeti getiriyordu.

---

[237] Başka bir rivâyette bu sayı seksen olarak ifade edilmektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/122 (12249); Nesâî, Sünenü'l-Kübrâ, 5/202 (8667); İbn Kesir, Tefsir, 4/193

[238] Fetih, 48/24

Ebû Cendel

Her şey bitmişti ve maddelerin yazıldığı malzemenin mühürlenmesinden sonra tarafların birbirlerinden ayrılma vakti gelmişti. Tam da herkes, bu son noktayı da koyup geri dönüş hülyaları kurarken uzaklardan bir karartının kendilerine doğru geldiğini fark ettiler. Gelenin yürümekte zorlanan bir hâli vardı ve ardında, normal bir insanın yürüyüşünden daha fazla toz kaldırıyordu. Bütün gözler onun üzerine odaklanmıştı. İnsanlar gelenin kim olduğunu anlamaya çalışıyorlardı. Gelişindeki yavaşlık bu merakı daha da artırmıştı; çünkü gelenin adımları, herhangi bir insanın yürümesi gibi değildi; belli ki ağır yaralı veya ölümle pençeleşen çaresizin birisiydi!

Gözlerin kendisini seçebileceği noktaya kadar geldiğinde onun, biraz önce anlaşmaya imza koyan Kureyş'in temsilcisi *Süheyl İbn Amr*'ın, Müslüman olduğu için hapsedip işkence ettiği ve Hudeybiye'ye gelirken de sıkıca bağladığı küçük oğlu *Ebû Cendel* olduğu anlaşıldı. Babasının yokluğunu fırsat bilip hapisten kurtulduktan sonra, yakalanacağım endişesinden dolayı patika yollara girip dağ başlarından aşarak kendini, ashâbıyla birlikte Resûlullah'ın da geldiğini duyduğu Hudeybiye'ye zor atmıştı. Bedir'de safını değiştirip de Allah Resûlü'nü tercih eden ağabeyi Abdullah dahil bütün mü'minleri sevince gark eden manzaraydı bu; belki çok sıkıntı çekmişti ama şimdi bunlar, elemi geride kalan buruk birer hatıraya dönüşmek üzereydi. Kollarını açıp da yoluna koşup hoşâmedî edenler, sevinçten gözyaşı dökenler vardı.

Beri tarafta ise Süheyl, Abdullah'tan sonra diğer oğlunun da gelişini görünce küplere binmiş burnundan soluyordu. Öfkeden damarları çatlayacak gibiydi ve yakasından tuttuğu gibi oğlu Ebû Cendel'i silkelemeye başladı; bir taraftan da elindeki dikenli sopayla ona vuruyordu. Bir müddet oğlunu hırpalayan Süheyl, yeniden Resûl-ü Kibriyâ'ya döndü:

– Yâ Muhammed, diyordu. "Anlaşma gereğince Senden iadesini istediğim ilk kişi budur!"

Hudeybiye'nin havası, bir kez daha buz kesivermişti.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), bir kişi bile olsa onu, küfrün dünyasına yeniden gidip işkence altında çileyle inlemekten kurtar-

mak için şartları sonuna kadar zorlamaya çalışıyordu. Ancak Süheyl, işi zorlaştırmakta kararlıydı:

– Öyleyse, vallahi de aramızdaki anlaşma ebedî olarak biter ve ben, artık Seninle hiçbir anlaşma yapmam, diyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), mağdur durumdaki bir insanı daha kurtarabilmek için bir hamle daha yaptı ve Süheyl'e:

– Onu Bana bağışla ve anlaşmanın dışında tut, teklifinde bulundu. Süheyl bunu da kabul etmiyor ve:

– Onu ne Sana bağışlar ne de anlaşmanın dışında tutarım, diye ısrar ediyordu. Bir Ebû Cendel'e bir de baba Süheyl'e nazar eden Allah Resûlü:

– Evet, bunu yapabilirsin ve yap, diye şahsî kredisini kullanma arzusunu bir kez daha tekrarlayacaktı.

– Bunu asla yapamam, diyordu Süheyl.

Onun bu kadar katı tutumuna ve Resûlullah'ın da aşırı ısrarına şahit olan Kureyş'in diğer elçileri *Huveytıb* ve *Mikrez*, insafa gelecek ve Ebû Cendel'in anlaşma dışında değerlendirilmesi konusunda ısrarcı olacak, ancak bu da Süheyl'i iknaya yetmeyecekti.

O âna kadarki gelişmeleri ümit ve endişe arasında titizlikle takip eden Ebû Cendel, iki koluna giren Huveytıb ile Mikrez tarafından alınıp da bir çadıra doğru götürülmek istenince feryadı basacak ve:

– Ey Müslümanlar, diye Hudeybiye'yi inletecekti. "Aranıza Müslüman olarak gelmişken sizler beni müşriklere mi teslim ediyorsunuz; nelerle karşılaştığımı görmüyor musunuz?"

Gerçekten de yürek yakan bir manzaraydı; Ebû Cendel, hakkında takdir edilenleri bilememiş olmanın çaresizliği içinde feryat ediyor, Cenâb-ı Mevlâ'nın ikram edeceği berd ü selâmı göremeden göz göre göre yeniden ateşe atıldığını düşünüyordu! Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sesini yükselterek arkasından:

– Ey Ebâ Cendel, diye seslendi. "Sabret ve mükâfatını da yalnız Allah'tan bekle! Çünkü Allah (celle celâluhû), hem senin hem de seninle birlikte aynı kaderi yaşayan diğer mağdur mü'minler için mutlaka bir çıkış yolu ve genişlik ihsan edecektir. Ne var ki biz, şu anda bu kavimle, maddelerine bağlı kalma sözü vererek bir anlaşma yapmış, onlara bu konuda bazı sözler de vermiş olduk; sözümüzden dönüp cayamayız!"

Resûlullah'ın mutlaka bir bildiği vardı ve şüphe yok ki Allah (celle celâluhû), Ebû Cendel ve arkadaşları için de bir çıkış yolu ihsan edecekti. Allah Resûlü'ne itimadı sonsuzdu; ancak bildiği bir şey vardı ki babası Süheyl, geri döner dönmez kaldığı yerden yeniden başlayacak ve akla hayale gelmedik yöntemlerle canına okuyacaktı!

Arkasından koşarak yanına yaklaşan Hz. Ömer, kılıcının kabzasını da gösterecek ve:

– Yâ Ebâ Cendel, diyecekti. Maksadı, gösterdiği kabzadan tutup babasının işini orada bitirerek Ebû Cendel'i bu sıkıntıdan kurtarmaktı. Şöyle devam ediyordu:

– Dişini sık ve mükafatını Allah'tan bekleyerek sabret! Şüphe yok ki onlar müşrikler ve Allah katında onların kanı da, köpeğin kanından daha kıymetli değildir!

Ancak Ebû Cendel'in, o gün Hz. Ömer'i dinleyecek hâli yoktu ve Kureyş'in elçilerinin kollarında yeniden geldiği yere geri dönecekti. Artık anlaşma da her yönüyle tamamlanmış ve ashâbdan Muhammed İbn Mesleme, Efendimiz'in talimatıyla ondan bir nüsha daha çoğaltarak onu, Mekke'nin temsilcisi Süheyl İbn Amr'a vermişti.

Kurbanlıkların Hâli ve İhramdan Çıkış

Buraya kadar ashâb-ı kirâmın, Efendiler Efendisi'nin gördüğü rüyanın tahakkuk edeceğinde zerre kadar tereddüdü yoktu; bunun için Hudeybiye'ye kadar gelmiş ve hep, yıllar sonra yeniden Kâbe'yi tavaf etmenin hayallerini kurmuşlardı. Yirmi gündür burada yaşadıkları, şartları ağır bir anlaşma yapılarak geri dönüş hazırlıklarının başlamış olması ve son olarak da Ebû Cendel'in durumu onları ciddi manada sarsmıştı. Şimdi büyük bir tereddüt yaşıyorlardı. Öyle ki, İbn Abbas gibi sahabîlerin müşahedesiyle, ashâb Beytullah'a gidip de tavaf edemedikleri için üzülmüş, oraya gitmekten alıkonan develer bile o gün inlemeye başlamış, yavrularına olan şefkatlerinden dolayı çıkardıkları sesi çıkarıyorlardı.

Şimdi ise her şey bitmiş ve anlaşma mühürlenmişti; artık Hudeybiye'den itibaren yeni bir dönem başlıyordu; bundan böyle savaşsız bir zeminde İslâm'ın güzelliklerini daha çok insanla paylaşma fırsatı vardı. Ancak ashâb-ı kirâm, henüz bunu kavrayama-

mış ve Beytullah'ı tavaf edemeden geri dönüyor olmayı bir türlü hazmedememişti; onun için Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, geri dönüş için ashâbına:

– Kalkın ve kurbanlıklarınızı kesip traş olun, diye emredince hiç kimse yerinden kalkmadı. Ne Beytullah'tan vazgeçebiliyorlar ne de Resûlullah'a itaatsizlik gibi bir durumla karşı karşıya kalmak istiyorlardı; ancak şartlar onları, ikisinden birini tercih konumuna kadar getirmişti! Bir de, Allah Resûlü'nün bu beyanlarının, bir emir mi yoksa teşvik mi olduğu konusunda tereddüt yaşamış ve muhtemel ki, Cibril-i Emîn'in gelerek bu sulhu iptal edeceğine dair beklenti içine girmişlerdi; çünkü hâlâ vahiy devam ediyordu ve bu zeminde her zaman hükümlerde bir değişim söz konusu olabilir ve onlar da bu durumda yeniden Kâbe'ye giderek Beytullah'ı bu sene tavaf edebilirlerdi.

Derin düşüncelere dalmışlardı; sair zamanlarda gösterdikleri hassasiyeti şimdi göstermekte ve emr-i Nebevî karşısındaki duyarlılıklarında bir miktar gecikme söz konusu olmuştu. Onun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), talebini üç kez tekrarladı; yine kimse kalkıp da kurbanını kesmiyor, ihramdan çıkmak için de saçını traşa yeltenmiyordu.

Bu durum Allah Resûlü'nün de ağrına gitmişti; mahzun bir şekilde *Ümmü Seleme* Validemizin yanına geldi ve:

– Müslümanlar helâk oldu; Ben onlara kurbanlarını kesip traş olmalarını emrediyorum ama onlar bunu yapmıyorlar, diye dert yandı.[239] Belli ki can dostuyla meseleyi istişare edecek ve meselenin çözümü adına onun da fikrine müracaat edecekti:

– Yâ Resûlallah, diye başladı sözlerine Ümmü Seleme Validemiz. "Onları levmetme; çünkü şu anda onlar, büyük bir şok yaşıyorlar! Anlaşma konusunda yaşadığın sıkıntılar ve bekledikleri gibi bir fetih yaşamadan geriye dönmek durumunda kalmak gibi hususlar onlara çok ağır geldi. Ey Allah'ın Nebi'si! En iyisi mi Sen, çık ve kimseye bir şey söylemeden kurbanını kes; sonra da birisini çağırıp başını traş ettir!"

---

[239] Başka bir rivâyette bu ifade, "İnsanların yaptıklarını görüyor musun; Ben onlara bir şey emrediyorum; onlar ise, emrimi duyup yüzüme baktıkları hâlde bunu yapmıyorlar!" şeklindedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/613; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/56

Onlardan birisi olarak konuşuyordu Ümmü Seleme Validemiz; herkesin bir misyonu vardı ve O da, bu yolculuğa çıkışta Resûlullah ile birlikte olmanın gereğini yerine getiriyor ve istişaredeki açılımıyla tarihi bir misyona imza atıyordu. Demek ki böylesi durumlarda, toplumun önünde olan insanların fiilen adım atmaları, sözle insanları sevk etmekten daha etkili bir yoldu.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) çadırından dışarı çıkmıştı; ihramını omzunun birisi açık kalacak şekilde diğerinin üzerine atmış ve kurbanını kesmede kullanacağı bıçağı da eline almış, develerin bulunduğu yere doğru ilerliyordu. Gözler O'na kilitlenmişti. Çok geçmeden Resûlullah'ın yüksek sesle:

– Bismillahi Allahü Ekber, diyerek seslendiği duyuldu; belli ki Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kurbanlarını kesiyordu.[240] Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kurbanını keser de ashâb durur muydu; yerinden fırlayan bıçağını kaptığı gibi kurbanlığının yanına koşmaya başladı! Ümmü Seleme Validemizin delâleti işe yaramıştı; artık Hudeybiye'de, birbirleriyle yarışırcasına bir koşuşturma başlamış ve herkes, Resûlullah'ın peşinden kurbanını kesmenin telaşına düşmüştü.

Kurbanlarını da kesen Efendiler Efendisi artık ihramdan çıkmak üzereydi; yanına *Hırâş İbn Ümeyye*'yi çağırdı ve ona saçlarını traş ettirdi. Ashâb-ı kirâm hazretleri, Allah Resûlü'nün mübarek saç tellerini yere düşürmemek için birbirleriyle yarışıyor ve bir telini bile zayi etmemeye çalışıyorlardı; bir tutamını da *Ümmü Ümâra* almıştı.

Ashâb-ı kirâmın bazısı saçlarını kökünden kestirmiş, diğer bir kısmı da sadece kısaltmakla yetinmişti. Efendimiz, çadırından mübarek başlarını çıkardı ve:

– Allah (celle celâluhû), saçını kökünden kesenlere merhamet etsin, diye dua etti. Ashâbın içine bir korku düşmüştü:

– Peki yâ Resûlallah, diyorlardı. "Ya kısaltanlar?"

Zira ashâbın içine kurt düşmüş ve saçını kısaltanların ihramdan

---

[240] Efendimiz (s.a.s.) Hudeybiye günü yetmiş tane deve kurban etmiş; bunlardan birini de yedi kişiyle ortak kesmişti. Aynı zamanda O'nun, Eslem kabilesine mensup biriyle Mekke'ye yirmi deve gönderdiği ve Merve'de bunları kurban ettirdiğine dair de bilgi vardır. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/614; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/57

çıkıp çıkmadığından şüphe etmeye başlamışlardı. İşin garibi, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tekrar:

– Kökünden kesenler, buyurmuş ve bunu da üç kez de tekrar etmişti. Ashâbın şüphesi giderek artıyor ve sadece saçını kısaltmakla yetinenlerin hükmü konusunda Efendimiz'den bir açıklama bekliyorlardı. Bunun üzerine O:

– Kısaltanlara da, buyurdu ve böylelikle bir mesele daha netleşmiş oldu.

Daha sonra Hudeybiye'de bir rüzgâr kendini gösterecek ve ashâb-ı kirâmın saç tellerini Mekke'ye doğru alıp götürecekti.

Şimdi sıra, Beytullah'ı tavaf işi bir yıl sonrasına tehir edilmiş olarak Hudeybiye'den ayrılmaya gelmişti. Buraya geleli tam yirmi gün olmuştu[241] ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) da, gelecek yıl emniyet ve güven içinde Kâbe'ye gelip de ibadetlerini gerçekleştirme niyetiyle ashâbına emretmiş, yeniden Medine yoluna düşmüşlerdi.

Dönüş Yolu ve Bir Mucize Daha

Artık Hudeybiye'den ayrılmışlar ve Medine'ye doğru ilerliyorlardı; önce *Mehrü'z-Zehrân*, ardından da *Usfân*'da konakladılar. Yiyecekleri kalmamıştı ve Allah Resûlü'ne gelerek, bineklik develerini kesmeleri konusunda kendilerine izin vermesini talep ettiler; Allah Resûlü de onlara bu izni verdi.

Sevinmişlerdi; ancak bu sevinçlerini yaşayamadan konuyu duyan Hz. Ömer olaya müdahale edecek ve Efendimiz'e gelerek:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. "Böyle yapma; insanların yanında ihtiyaten fazla devenin olması daha uygun olur. Aksi hâlde yarın, aç ve yaya olarak düşmanla karşılaşırsak ne yaparız! Fakat, şâyet uygun görürsen insanların elinde yiyecek olarak ne varsa onları getirmelerini emir buyur; onları bir araya toplasınlar ve Sen de onlar üzerine bereket duasında bulun; muhakkak ki Allah (celle celâluhû), Senin duan vesilesiyle bizi yurdumuza ulaştıracaktır!"

---

[241] Hudeybiye'de kalınan gün sayısının on dokuz olduğu da ifade edilmektedir. Medine'den çıkılıp da yeniden Medine'ye dönüleceği ana kadar geçen sürenin ise, bir buçuk ay olduğu anlatılmaktadır. Bkz. İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'l-Eser, 2/125; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/57

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Ömer'in teklifine müspet cevap vermiş ve insanlara seslenerek ellerinde bulunan yiyecekleri getirmelerini istemişti. Bu arada yere, deriden bir sergi sermiş ve getirilen yiyeceklerin bu serginin üzerinde biriktirilmesini murad etmişti.

Ashâb-ı kirâm hazretleri, azık adına yanlarında ne kalmışsa koşar adım hepsini getirmeye başlamışlardı; getirilenlerin en çoğu bir ölçek hurma idi. Herkes getireceğini getirip de ortaya koyduktan sonra serginin üzerinde biriken yiyecek miktarı, ancak zayıf bir keçi yavrusu kadardı.

Allah'ın Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), mübarek ellerini açarak bu yiyeceklerin yanında dua etmeye başladı; bir müddet böyle devam ettikten sonra da ashâbına döndü ve onlara, '*Allah'ın adıyla*' bu sofradan yiyip karınlarını doyurmalarını söyledi.

Bin dört yüz insan sırayla bu sofraya geliyor ve karnını doyurup geri çekiliyordu. Hatta sadece karınlarını doyurmakla kalmıyor, yanlarındaki kaplarını da oradan yiyecekle doldurup öyle dönüyorlardı. Derken kafiledekilerin tamamı gelip oradan karnını doyurmuş ve yanında bulunan kaplarını da doldurmuştu; ancak keçi yavrusu büyüklüğündeki yiyecek hâlâ ortada duruyordu!

Hz. Ömer'in vesile olduğu bir mucize daha gerçekleşmişti; ihtiyaç hissettikleri böylesine hassas bir zeminde, kendilerine böyle bir lütufta bulunan Rabb-i Rahîmi'ne şükran hisleriyle dolu olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sürûrundan tebessüm ediyordu; o kadar ki ashâb, inci misal dişlerini görmüştü. Sonra da, hamd makamında şunları söyledi:

– Allah'dan başka ilah olmadığına ve Benim de O'nun Resûlü olduğuma şehâdet ederim; Allah'a yemin olsun ki, bu iki şeye iman ettiği hâlde Allah'a mülaki olan birisi, şüphe yok ki Cehennem ateşinden kurtulup masûn kalır!

Bu ne büyük lütuftu ki ashâb, başlarında Allah'ın Resûlü, sürekli ihsan kuşağında lütuflara mazhar oluyorlardı. O'nunla birlikte attıkları her adım, karşılaştıkları her mesele ve çözüm adına ortaya konulan her hamle, imanları açısından onları ulaşılmaz kılıyor ve böylece sürekli hârikulâdelikler kuşağında bir seyr-i sülûk yaşıyorlardı.

Derken Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri yol için hareket emri verdi; bu sefer de semanın dili çözülmüş ve üzerlerine rahmet indiriyordu. Ashâbın sevincine diyecek yoktu; kuraklığın etrafı kavurduğu dönemlerde bunun anlamı çok büyüktü; avuçlarını açıyor ve semadan üzerlerine inen rahmetten kana kana içiyorlardı. Üst üste gelen bunca ikram karşısında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına döndü ve onlara hitap etmeye başladı.

Nasihat-ı Nebevî devam ettiği sırada dışarıdan üç kişi gelmiş ve onlardan biri ashâbın arasına girerek halkaya dahil olmuş, diğeri halkanın arkasına oturmuş, bir diğeri de yüzünü çevirerek oradan uzaklaşmıştı. Gördüğü her şeyi değerlendiren Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu üç şahsın durumunu da hutbesine taşıdı:

– Şu üç kişinin hâlini size haber vereyim mi, diyordu. Elbette ashâb:

– Evet, yâ Resûlallah, diyecekti. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onlardan birisi hayâ etmiş ve onun için arka safta kalmış; Allah da onun hayâsını takdir etmiştir. Diğeri tevbede samimi olduğunu göstermiş ve Allah da, onun tevbesini kabul etmiştir. Üçüncüsüne gelince o, yüz çevirmiştir; Allah da rahmetini kesip cemal-i vechiyesini ondan uzaklaştırmıştır!

Hudeybiye En Büyük Fetihtir

Büyük bir kazanımla geriye dönüyorlardı; ancak Resûl-ü Ekrem Hazretlerinin kulağına bir kısım konuşmalar gelmişti. Bazıları, Hudeybiye'nin bir fetih olmadığını söylüyordu. Kurbanlarını kesemeden ve Beytullah'ı da tavaf edemeden geri dönüyor olmalarının da bunun bir göstergesi olduğunu düşünüyorlardı. Onlara göre, mü'min olduğu hâlde kendilerine sığınan insanların müşriklere iade edilmesi de bu düşüncelerini doğruluyordu.

Her söylenti, din adına yeni bilgilerin ortaya çıkmasını netice veriyordu ve bunları duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yeniden ashâbına dönecek ve şunları söyleyecekti:

– Bunlar ne kötü sözler! Bilâkis bu, fetihlerin en büyüğüdür; zira müşrikler, kılıçlarını kınlarına koymuş ve beldelerinden sizi,

ancak ellerinin ayasıyla uzaklaştırmaya razı olmuşlardır! Sizinle oturup anlaşma yapmayı istiyorlar ve güvenlikleri için de artık size müracaat etme lüzumu hissediyorlar! Çünkü onlar, sizleri temaşa edip süzünce hoşlarına gitmeyecek manzaralarla karşılaştılar ve Allah (celle celâluhû) sizi, onlara karşı muzaffer kıldı. Şimdi sizler, emniyet ve güven içinde ve sevap kazanmış olarak yurdunuza dönüyorsunuz ki bu, fetihlerin en büyüğüdür!

Uhud'u ne çabuk unuttunuz! Hani o gün sizler, Ben arkanızdan size seslendiğim hâlde arkanıza bile bakmadan yukarılara tırmanıyordunuz!

Hepsinin birden üzerinize yüklendiği Ahzâb gününü bir hatırlayın; hani onlar, alt ve üst taraflardan üzerinize hücûm edince gözler yuvasından çıkacak gibi olmuş ve canlar da gırtlaklara gelmişti; o zaman sizler, Allah (celle celâluhû) hakkında bile birtakım zanlara kapılmıştınız!

Resûl-ü Kibriyâ'nın minnet dolu bu sözleri ashâb-ı kirâma çok ağır gelmiş ve hep bir ağızdan:

– Allah ve Resûlü doğruyu söylüyor; gerçekten de bu, fetihlerin en büyüğüdür, diyorlardı. Meseleye daha geniş perspektiften bakmak gerekiyordu; bu durumda daha geniş düşünüp yarın elde edileceklerin hesabını yapmak en sağlıklı olanıydı. Aynı zamanda Hudeybiye, Efendiler Efendisi'nin de ifade ettiği gibi, daha düne kadar kendilerini insan yerine bile koymak istemeyen ve kılıçtan başka bir çözüm görmeyen müşriklerle aynı masaya oturup uluslararası arenada Müslüman varlığını resmen kabullendiklerinin tescili anlamına geliyordu. Biraz im'ân-ı nazar edip derin düşününce mesele bütün aydınlığıyla ortaya çıkıyordu; onun için ashâb, boyunlarını bükmüş ve Resûlullah'a şunları da söyleme lüzumu hissetmişti:

– Vallahi yâ Resûlallah! Bizler, Senin düşündüklerini düşünememiştik; gerçekten de Sen, Allah'ı ve bize ait işleri en iyi bilenimizsin!

Kürâü'l-Gamîm'e gelindiğinde Allah Resûlü'nün devesinin yürüyüşü değişmiş ve sanki deve, yükü olabildiğince ağırlaşmışçasına zorlanmaya başlamıştı. Ferasetle uzaktan Kasvâ'yı süzenler, Resûlullah'a yeni bir vahyin geldiğini çoktan anlamıştı. Israrla Resûlullah'a soru sorduğu hâlde bir türlü cevap alamayan Hz. Ömer, durumun

farkına varınca kendi hakkında bir âyetin inmesinden endişelenmiş ve devesini mahmuzladığı gibi en öne gelerek yürümeye başlamıştı. Çok geçmeden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), vahyin devam ettiği sırada sorusunu cevaplayamadığı Hz. Ömer'e seslendi. Nebevî sadayı duyan Hz. Ömer'de renk kalmamıştı; gelen âyetlerin kendisiyle ilgili olmasından endişe ediyordu. Belli ki gelen âyetlerin muhtevasındaki sürûr yüzüne aksetmiş, öyle konuşuyordu. Önce:

– Bu gece Bana öyle bir sûre indirildi ki, dünya ve içindekilerden Bana daha sevimlidir, buyurdu. Herkes gelen âyetleri merak ediyordu ve Allah Resûlü'nün etrafında halkalanıp gelen sûrenin ne olduğunu öğrenmek için sabırsızlıkla bekleşiyorlardı. Resûlullah onlara *Fetih* sûresini okumaya başladı:

– Doğrusu Biz Sana, aşikâr bir fetih ve zafer ihsan ettik, diye başlıyordu sûre. Şüphesiz ki bu, daha birkaç saat öncesinde Allah Resûlü'nün söylediklerinin bir tasdiki demekti. Aralarından birisi, bütün bunların bir kez daha Allah Resûlü tarafından perçinlenmesini istercesine:

– Bu bir fetih midir, diye tekrar soracak ve bunun üzerine O da:

– Nefsim yed-i kudretinde olana yemin olsun ki mutlaka bu bir fetihtir, buyuracaktı. Böylelikle mesele bir kez daha perçinlenmiş oluyordu; artık Hudeybiye'nin bir fetih olduğunda hiç kimsenin tereddüdü kalmamıştı.

Zaten sûreyi indiren Cibril-i Emîn de, böyle bir fethe imza attığı için Allah Resûlü'nü kutlamış ve O da, Hz. Cibril'in kutlamasına mukabelede bulunmuştu. Bunu gören ashâb-ı kirâm da Efendiler Efendisi'ne geliyor ve Allah'ın ihsan ettiği böylesine önemli bir fethin sevincini hep birlikte paylaşıyorlardı.[242]

---

[242] Devam eden âyette Allah (celle celâluhû), Resûlü'ne bahşedeceği maddi-manevi nimetleri sıralayıp da bunları:

– Bu da Allah'ın, Senin geçmişte ve gelecekte kusurlarını bağışlaması, Sana yaptığı ihsan ve in'amı tamamlaması, Seni dosdoğru yola hidâyet etmesi ve Sana şanlı ve şerefli bir zafer vermesi içindir, şeklinde okunan âyetler olarak ümmetine bildirince ashâb-ı kirâm, Resûl-ü Kibriyâ'ya dönmüş ve:

– Sana mübarek ve kutlu olsun yâ Resûlallah, demişler ve ardından da, "Allah (celle celâluhû), Sana nasıl bir lütufta bulunacağını olanca açıklığıyla beyan

Şimdi ashâb da rahat bir nefes almıştı. Zaman zaman seslerini yükselterek yaptıkları itirazların affedildiğini öğrenmiş ve bir nebze de olsa rahatlamışlardı. Bundan sonrası için çok iyi anlamışlardı ki, Resûlullah'ın bir noktadaki tercihi Allah (celle celâluhû)'ın iradesinin dışında bir tercih değildi ve bu tercih karşısında alternatif arayışları içine girmek de bir mü'mine yakışmayan davranışlardı.

Artık Efendimiz, ashâbıyla birlikte gece gündüz demeden yürüyor ve bir an önce Medine'ye ulaşmak istiyordu. Allah Resûlü'yle ashâbın Medine'den umre maksadıyla çıktıkları günden bu yana geçen zaman tam bir buçuk aydı; bu sürenin yaklaşık yarısı Hudeybiye'de, geri kalan kısmı ise gidiş dönüş yolunda geçmişti.

Ebû Basîr'in Gelişi ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Ashâbıyla birlikte Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), artık Medine'ye gelmişti. Çok geçmeden Ebû Cendel'den sonra bu sefer de, Mekke müşriklerinin eza ve cefalarından kurtulup kendini Resûlullah'ın güven veren semtine atmak isteyen *Ebû Basîr*[243] çıkagelmişti; Zühreoğullarının müttefikiydi. Ancak o da, Mekke'de Müslüman olunca Ebû Cendel gibi hapisler, işkenceler, envâiçeşit hakaretlere maruz kalmıştı. Şimdi ise, bir fırsatını bulmuş ve bütün sıkıntılarından kurtulma ümidiyle kendini Medine'ye atıyordu. Ayakları şişmiş ve yara-bere içindeydi; zira Mekke'den yaya olarak kaçabilmiş ve izini kaybettirmek için patika yolları tercih ederek buraya kadar gelebilmişti.

Onun aralarından kaçıp da Medine'ye sığındığını haber alır

---

buyurdu; ancak yarın bizim başımıza nelerin geleceğini bilmiyoruz!" diyerek endişelerini dile getirmişlerdi. Bunun üzerine Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri onlara, arkadan gelen şu âyetleri okumaya başladı:

– İmandaki yakînlerini iyice artırsınlar diye müminlerin kalplerine sekîne indiren O'dur. Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah her şeyi hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Bu da, Allah'ın mü'min erkekleri ve mü'min kadınları içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan Cennetlere yerleştirmesi, onların günahlarını bağışlaması içindir. Bu, Allah katında büyük bir nâiliyettir, büyük bir başarıdır. Fetih, 48/1-6

243 İsminden daha ziyade Ebû Basîr künyesiyle meşhur olan bu sahabînin adı, *Utbe İbn Esîd*'dir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/291; Beyhakî, Sünenü'l-Kübra, 9/227; İbn Hacer, el-İsâbe, 4/433 (5401)

almaz Mekke müşrikleri bir araya geldi ve Hudeybiye Anlaşması gereği Efendimiz'den Ebû Basîr'i geri isteme kararı aldılar. Buna göre *Ahnes İbn Şerîk* ile *Ezher İbn Abdiavf*, bir mektup yazacak onu, *Huneys İbn Câbir* ile Resûlullah'a göndereceklerdi.

Huneys, yolda rehberlik yapması için yanına *Kevser* adındaki kölesini de alarak, Ebû Basîr'den üç gün sonra Medine'ye geldi, mektubu Allah Resûlü'ne ulaştırınca Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, onu *Übeyy İbn Ka'b* okudu:

– Seninle birlikte yaptığımız anlaşmanın şartlarını biliyorsun, diyorlardı. "Arkadaşlarımızdan her kim Sana gelirse onu bize iade etme konusunda aramızda şahitler tutmuştuk; öyleyse şimdi Sen bize arkadaşımızı gönder!"

Zor bir karardı. Ama benzeri zorluklar yaşanmadan umumî sulhun temini de mümkün gözükmüyordu.[244] Onun için Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebû Basîr'i yanına çağırarak, kendisini almak için Mekke'den gelen iki kişiyle birlikte geri dönmesini emretti.

Ebû Basîr de şoktaydı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Onlar, dinim konusunda bana baskı yapıp da dinimden geri döndürmek için fırsat kollarlarken Sen beni müşriklere mi gönderiyorsun?"

Anlatılması zor bir işti ve Habîb-i Kibriyâ Hazretleri Ebû Basîr'i karşısına alarak, şefkat dolu bir ses tonuyla şunları söylemeye başladı:

– Ey Ebâ Basîr! Senin de bildiğin gibi biz, o kavimle bir anlaşma yapıp bazı sözler verdik; dinimize göre bu anlaşmayı yok sayıp da gadreden biz olamayız! Ancak şu kadar var ki Allah (celle celâluhû), hem senin hem de senin konumundaki diğer Müslümanlar için mutlaka bir çıkış yolu ve çözüm ihsan edecektir!

Resûl-ü Kibriyâ'dan duydukları karşısında endişelerini yeniden dile getiren Ebû Basîr, çaresizlik içinde kalmış birisinin yalvarışıyla:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Beni gerçekten müşriklere teslim mi ediyorsun?"

---

[244] Daha sonra gelecek olan âyetle bu hükümden, sadece Mekke'deki işkenceden kaçan Ümmü Gülsüm gibi hanım sahabîler istisna tutulmuştu. Bkz. Mümtehıne, 60/10

İki alternatif vardı ve Efendiler Efendisi de ikisinden birisini tercih etmek durumunda kalmıştı. Umumun selameti ve insanların İslâm'la daha yakından tanışıp imana gelmeleri adına bugün çekilen sıkıntılar yarın yok olup gidecek ve tatlı birer hatıraya dönüşecekti; onun için:

– Geri dön, yâ Ebâ Basîr, dedi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "Çünkü Allah (celle celâluhû), senin için de bir çıkış yolu ve çözüm ihsan edecektir!"

Bütün kapılar kapanmış ve Ebû Basîr de, Kureyş'in elçisi Huneys ve onun kölesi Kevser ile Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Yeniden işkence, baskın, takip ve benzeri sıkıntıların içine dönüyordu! Bu arada yanına yaklaşanlar vardı ve:

– Ey Ebâ Basîr, diyorlardı. "Allah'ın, senin için de bir çıkış yolu ve çözüm ihsan edeceğinde şüphen olmasın; Resûlulah'ın bu müjdesiyle şimdiden sevinmene bak! Bazen bir adam, bin adamdan daha üstün olabilir; sen şöyle şöyle yap!"

Bunları söylerken onların maksadı belliydi. Ebû Basîr'in geri giderken Kureyş'in elçilerini öldürdüğü takdirde bir çıkış yolu bulabileceğini düşünmüşler ve ürettikleri bu çözümün mümkün olduğunu görerek bunu Ebû Basîr'e hatırlatmışlardı. Hatta Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona:

– Sen adam gibi adamsın ve yanında da kılıcın var, diyerek aynı konuyu daha açık bir şekilde dile getirmiş oluyordu.

Zü'l-Huleyfe denilen yere geldiklerinde Ebû Basîr, bir yolunu bulup Huneys'i öldürecek ve yeniden Medine'ye gelecekti. Kevser'in de üzerine yürümüştü ama yetişememişti. Can havliyle Kevser, Resûlullah'ın şefkat kollarına kendini atacaktı. Medine'ye girdiğinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla ikindi namazını kılmış oturuyordu; onun bu şekilde gelişini görünce:

– Bu adam çok korkmuş, buyurdu. Yanına gelir gelmez de:

– Sana ne oldu? Bu hâlin de ne, diye sordu. Soluk soluğa kalan Kevser, kesik cümlelerle şunları söylemeye başladı:

– Öldürdü! Vallahi de sizin arkadaşınız, benim arkadaşımı öldürdü! Az kalsın beni de öldürecekti; yakamı ondan zor kurtardım!

Allah Resûlü'nden yardım isteyip kendisini korumasını talep ediyordu ve Resûlullah da ona emân verdi.

Çok geçmeden Ebû Basir de gelmişti; Huneys'in devesine binmiş ve kılıcını da kuşanmış hâlde huzura geldi ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Sen üzerine düşeni yaptın ve böylelikle Allah da Senden sorumluluğu kaldırmış oldu; Sen, anlaşmaya sadık kalarak beni düşmanın eline teslim ettin. Ben ise, dinim konusunda fitneye düşürülüp şiddete maruz kalmamak için kendimi savundum!"

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir taraftan Ebû Basîr'in kurtuluşuna seviniyordu ama diğer taraftan böyle bir hareketin beraberinde getireceği krizleri de hesap etmek durumundaydı. Bu, yeni bir durumdu ve bundan sonra ne türlü gelişmelerin olacağı da henüz meçhuldü. Onun için önce:

– Vah onun hâline, dedi. İfadelerinde hem Ebû Basîr'in yaptığını kınama hem de ortaya çıkan sonuçtan duyduğu endişe gizliydi. Arkasından şunu ilave etti:

– Şâyet yanında birileri daha olsaydı bu, yeni bir savaş demekti!

Ebû Basîr, ferasetli bir insandı ve Resûlullah'ın bu cümlelerinden, kendisini yeniden Kureyş'e teslim edeceği sonucunu çıkarmıştı. Anlaşılan, onun için şimdilik Medine'de Resûlullah'la birlikte ömür sürmenin imkânı yoktu; başını alıp gitmeli ve kendi yolunu kendisi belirlemeliydi. O da, kavuşmak için can attığı Resûlullah'a veda edip büyük bir hüzün içinde Medine'den ayrılacaktı.[245]

245 Bundan sonra Ebû Basîr, sahil yolunu takip ederek Îs denilen yere yerleşecekti. Onun burada karargâh kurduğunu duyan diğer mü'minler de, sırasıyla buraya gelecek ve Mekke müşrikleri için büyük bir tehlike oluşturacaklardı. Ebû Cendel de gelmişti. Hatta kendilerine, etraftaki kabilelerden de katılanlar olacak ve bir gün Mekkeliler, Ebû Süfyân'ı Medine'ye göndererek âdeta yalvarırcasına Hudeybiye Anlaşma'sının ilgili maddesini geçersiz saydıklarını ifade edeceklerdi. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.) Ebû Basîr'e mektup yazacak, ancak bu sırada hasta olan Ebû Basîr, Efendimiz'in mektubunu okurken orada vefat edecekti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/625-629; İbn Abdilberr, İstîâb, 4/1614 (2875); İbn Esîr, Usudu'l-Ğâbe, 3/146

ELÇİLER VE AÇILIM DÖNEMİ

Artık Medine'de, çok daha farklı ve yeni bir dönem başlıyordu; Hudeybiye ile birlikte Mekke'den gelmesi muhtemel tehlikeler garanti altına alınmış ve böylelikle dinden habersiz yaşayanlara İslâm'ın aydınlık yönünün ilan edilme fırsatı elde edilmişti. Zaten bugüne kadar yaşanılan bütün savaşları Mekkeliler başlatmış, her türlü kargaşanın altındaki imzayı da onlar atmışlardı. Her defasında müdafaa konumunda kalınmış ve hava-su kadar önemli olan ilahî mesajın, bir hiç uğruna yaşanan bunca sıkıntı arasında daha geniş kitlelere ulaştırma imkânı bulunamamıştı. Hâlbuki bir mü'minin esas gayesi, Allah'ın adını muhtaç gönüllere ulaştırmak ve onların da Rablerini tanımalarını temin etmekti.

Aslında Hudeybiye ile birlikte Mekke'nin fethi de başlamış oluyordu; zira bundan böyle insanlar, sulhun oluşturduğu emniyet içinde Müslümanlığı daha yakından tanıma imkânı bulacak ve İslâm'ın ruhundaki güzellikleri görme fırsatı elde edecekti. Mekke'den Medine'ye ve Medine'den de Mekke'ye yeni yollar bulunacak ve bu yollarda her defasında din adına yeni seferler tertip edilecekti.

Efendimiz İslâm'ı muhtaç gönüllere duyurabilmek için bu zemini en iyi şekilde değerlendirecek ve ashâbını da bu istikamette yönlendirecekti. Artık zaman, içte ve dışta gönülleri fethetme zamanıydı. Çünkü O (sallallahu aleyhi ve sellem), sadece muhatap olduğu insanlar için değil, bütün insanlığa peygamber olarak gönderilmişti; herkesin kabullenmesi gereken bir Nebî idi ve bunun için de, diğer insanlara ulaşılması gerekiyordu. İşte şimdi Allah (celle celâluhû), Hudeybiye'nin zemininde mü'minlere bu fırsatı veriyordu.

Hicretin üzerinden altı yıl geçmiş, yedinci yıla girilmek üzereydi.[246] Resûlullah, Hudeybiye sonrasında bir gün ashâbını karşısına aldı ve önce Allah'a hamd edip O'nu övgü dolu cümlelerle ta'zîm ettikten sonra onlara:

– Ey insanlar, diye hitap etti. "Şüphe yok ki Allah (celle celâluhû) Beni, rahmet olarak ve herkese gönderdi. Bana karşı vazifenizi yerine getiresiniz ki Allah (celle celâluhû) da size rahmetiyle muamele etsin! Çünkü Ben, sizlerden bir kısmını meliklere elçi olarak göndereceğim; sakın ola ki sizler, İsrâiloğullarının İsâ İbn Meryem'e yaptıkları gibi Bana davranıp da muhalefet etmeyin!"

Ashâb da şaşırmıştı ve:

– Yâ Resûlallah, dediler. "Havarîler nasıl muhalefette bulunmuşlardı?"

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şunları söyledi:

– Benim sizden, yerine getirip gereğini yapmanızı istediğim vazifeye O da havarîleri davet etmiş, '*Yeryüzü meliklerine adamlarını gönder*" diyerek kendisine Allah tarafından vahiy geldiği zaman da onları belli başlı yerlere yönlendirmişti. Ancak Havârîlerden yakın yere gönderilmek istenilenler buna rıza göstermekle birlikte uzak yerlere gitmesi istenilenler bu işe karşı çıkmışlardı. Bunun üzerine İsâ, ellerini açmış ve:

– Allah'ım, diye yalvarmıştı. "Ben, Senin Bana vahyettiklerini Havârîlere bildirdim; ancak onlar bu konuda ihtilâfa düştüler!"

Bunun üzerine Allah (celle celâluhû) de:

– Onların hakkından Ben gelirim, diye O'na vahyetti. Daha sonra ise onlardan her biri, gönderilecekleri beldenin dilini konuşur hâlde sabahladılar. Bunun üzerine İsâ da onlara:

– İşte bu, Allah'ın sizin için takdir edip de kesinleştirdiği bir iştir; haydi hiç vakit kaybetmeden yürüyünüz, diye emretti.

Efendiler Efendisi, bu hadiseyle ashâbını bir şeye hazırlıyordu; zira O'nun risaleti, Hz. İsâ gibi belli bir bölgeyi kapsayıp sadece

---

246 Mektupların gönderiliş zamanı, altıncı yılın sonu olabileceği gibi yedinci yılın Muharrem ayı olabileceği de ifade edilmektedir. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 11/344, 372

belli insanlara hitap etmiyor, herkesi içine alıyordu. Öyleyse O'nun ashâbı, havarîlerden daha fazla gayret göstermeli ve Resûllerine itaatte kusur göstermemeliydi. Gerçekten de öyle olacaktı! O'nun bu ifadelerine muhatap olan ashâb:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Allah'a yemin olsun ki bizler, hiçbir konuda Sana muhalefet etmeyiz; Sen nereye istersen bizi oraya gönder; şüphesiz bizler, Senin emrini tereddütsüz yerine getiririz!"

Zihinler bu derece meseleye hazır hâle gelip de ashâbından böylesine kesin bir cevap alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onlardan bazılarını seçerek etraftaki kabile reisleri, devlet başkanları ve krallara göndermeye başladı; mektup yazıyor ve mektubu eline tutuşturduğu sahabîsiyle birlikte arzu edilen yere gönderiyordu. Bunu duyan ashâbda da ayrı bir heyecan hâsıl olmuştu; yalnız Bizans, Fars ve Habeşistan'a mektup göndereceğini duyduklarında içlerinde bir endişe belirmiş ve bunu da Resûlullah'la paylaşmışlardı:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Onlar, üzerinde mühür olmadıkça kendilerine gelen mektupları okumazlar!"

Doğruyu söylüyorlardı; tebliğde muhatabı tanımak bu açıdan çok önemliydi ve daha baştan olumsuz bir sonuçla karşılaşmamak için de, onun isteklerini göz ardı etmemek gerekiyordu ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de hemen kendisine gümüşten bir yüzük yaptırdı. Yüzüğün kaşında, üç satır hâlinde, '*Muhammed.. Resûl.. Allah*' yazıyordu. Bundan böyle gönderilecek bütün mektupların altında bu imza olacaktı!

Aynı gün içinde altı ashâbını yanına çağırmış ve altısını da farklı yerlere göndermişti.

İlk Elçi Habeşistan'a

İlk çağrılan kişi *Amr İbn Ümeyye* idi; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onu, *Habeşistan* meliki *Necâşî*'ye gönderiyordu. Şunları söylüyordu:

– Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu, Allah'ın Resûlü Muhammed'den Habeşistan'ın ulusu Necâşî'ye yazılmış bir mektuptur. Emniyet ve esenlik, İslâm'a tâbi olanların, Allah'a ve Resûlü'ne

iman edenlerin üzerine; Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun tek ve yektâ olup şerikinin de bulunmadığına, ne bir yardımcı ne de çocuk edindiğine şehadet edenlerin, Muhammed'in de O'nun kulu ve Resûlü olduğunu ikrar edenlerin üzerine olsun!

Şüphesiz ki Ben seni, İslâm'ın enginlik ve esenliğine davet ediyorum; çünkü Ben, Allah'ın Resûlü'yüm! Sen de Müslüman ol ve onun güven veren dünyasına dahil ol.[247]

Ey Ehl-i kitap! Bizimle sizin aramızda birleşeceğimiz, müşterek ve âdil, "*Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. O'na hiçbir şeyi şerik koşmayalım, kimimiz kimimizi Allah'ın yanında rab edinmesin*" çizgisinde ittifak edip bu sözde karar kılalım.[248]

Allah Resûlü'nün mektubunu alıp da okuyan yeni Necâşî, önce onu alıp öpecek ve yüzüne gözüne sürecek, sonra da Resûlullah'a olan saygısını göstermek için tahtından inerek Müslüman olduğunu ilan edecekti. Şehadet getirdikten sonra şöyle diyordu:

– Eğer yanına kadar gitmeye imkân bulabilseydim mutlaka giderdim. Zira Allah'ı şahit tutarak söylerim ki O, kitap ehli olan Yahudilerle Hristiyanların, geleceğini bekleyip durdukları Ümmî Peygamberdir! Mûsâ, "*Merkebe biner*" diyerek İsâ'nın geleceğini müjdelediği gibi şüphesiz İsâ da, "*Deveye biner*" diyerek Muhammed'in geleceğini müjdelemiştir. Elbette bu müjdeli haberden ziyade O'nu gözle görmek çok daha önemli ve tatmin edicidir! Fakat ne yapayım ki, Habeşlilerden pek az yardımcılarım vardır; ben de on-

---

[247] Necâşî, kral veya padişah sözcükleri gibi Habeşistan devlet idaresindeki en üst kişiyi ifade için kullanılan bir kelimeydi. İfadelerden anlaşıldığına göre Allah Resûlü'nün buraya gönderdiği mektuplarda iki farklı Necâşî'den söz etmek mümkündür. Zira ilk Necâşî olan *Asham İbn Ebcer*, Hz. Ca'fer ve onunla birlikte buraya hicret eden ashâb vesilesiyle Müslüman olduğunu ikrar etmiş ve Efendiler Efendisi'ne tazim dolu bir mektup göndermişti. Öyleyse Hz. Enes'in de dediği gibi Allah Resûlü (s.a.s.), Amr İbn Ümeyye ile gönderdiği bu mektupla yeni Necâşî'yi de İslâm'a davet ediyordu. Bkz. Müslim, Sahîh, 3/1397 (1774); İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 3/603; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 11/344, 366

[248] Bkz. Âl-i İmrân, 3/64. Allah Resûlü (s.a.s.), âyetin sonundaki "Eğer bu dâveti reddederlerse, '*Bizim, Allah'ın emirlerine itaat eden müminler olduğumuza şahid olun*' deyin" ifadesini de yazmış ve Necâşî'ye, "Şâyet yüz çevirirsen o zaman kavmin arasındaki Hristiyanların günahı da senin üzerine olur" diyerek uyarıda bulunmuştu. Bkz. İbn Kesir, Sîre, 2/41, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 3/104

ların sayısının artmasını ve kalplerinin de İslâm'a ısınmasını bekliyorum.

Bunları söyleyen Necâşî, Allah Resûlü'nün mektubunu fil kemiğinden yapılmış bir kutunun içine yerleştirecek ve saygısındaki derinliği herkese gösterircesine:

– Bu mektuplar burada kaldığı müddetçe, Habeşlerde hayır ve bereket devam edecektir, diyecekti.

Aynı zamanda Necâşî, o gün Habeşistan muhâcirleri arasında bulunan ve kocası Ubeydullah İbn Cahş'ın ölümünden sonra yalnız kalan Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe Validemiz ile Efendimiz için bir nikâh merasimi düzenleyecekti.

Bu sıralarda Habeşistan'da bulunan Amr İbn Âs'ın teşebbüsleri yine sonuçsuz kalacak ve kraldan gördüğü sert tepkiler sonunda o gün o da insafa gelecekti.

Habeşistan'a Veda

Hazırlıklar tamamlanır tamamlanmaz Necâşî, yanlarına kucaklar dolusu hediyeler de katarak ülkesindeki muhâcirleri gemiye bindirecek ve Medine'ye yolcu edecekti. On beş yıllık hicran son bulmak üzereydi; kulağı sürekli Medine'de olan ashâb-ı kirâm, artık yılların hicranına nokta koyacak ve hicretlerini ikinci bir yolculukla pekiştirmiş olacaktı.

Onlar sevinirken üzülen Necâşî olmuştu; bunca yıldır kendilerinden biri hâline gelen aziz dostları Habeşistan'ı terk ediyordu! Tek dileği, hepsinin sağ salim Medine'ye ulaşmasıydı. Bunun için ekstra tedbirler alacak ve ashâbın burnunu kanatmadan emanetleri yerine ulaştırmak isteyecekti.

Önce Amr İbn Ümeyye'nin eline iki mektup tutuşturdu; bunlardan birisinde Ümmü Habîbe'nin nikâh işini gerçekleştirdiğini, diğerinde ise ashâb-ı kirâmı Medine'ye yolcu ettiğini anlatıyordu. Hatta arzu ettiği takdirde kendisinin de gelmeye hazır olduğunu bildirip içten gelen samimi dileklerle Allah Resûlü'ne olan bağlılığını dile getiriyordu.

Ancak onları, yalnız göndermek istemiyordu; yanlarına kendi oğlu Erhâ'yı da katarak yetmiş kişilik gözü yaşlı bir grupla birlikte onu da göndermek istemişti. Bu yolculuk için iki gemi tahsis etmişti;

bunlardan birisine Allah Resûlü'nün emanetleri, diğerine de kendi adamları binerek ashâb-ı kirâma eşlik edeceklerdi.[249]

İkinci Mektup Bizans'a

O gün için Bizans, dünyaya egemen iki büyük devletten birisiydi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından Dıhyetü'l-Kelbî'yi yanına çağırıp onu da Bizans kralı Hirakl'e gönderdi; eline verdiği mektubunu Busrâ emirine vermesini söylüyordu.

Bu sıralarda Hirakl, Kudüs'te bulunuyordu. Şâyet Farslılara galip gelirlerse Hıms'tan Kudüs'e kadar yaya yürüyeceğine dair yemin edip, kendine söz vermiş, böyle bir netice alınca da sözünü yerine getirmek için yaya olarak Kudüs'e kadar gelmişti.

Efendimiz'in mektubunu alan Hz. Dıhye, doğruca Busrâ'nın yolunu tuttu; burada Bizans'ın Busrâ valisi Hâris'i bulacak ve bu mektupla birlikte kendisini, Rum meliki Hirakl'e ulaştırmasını isteyecekti.

Mektubu alan Hâris, Efendimiz'in elçisi Hz. Dıhye'nin yanına, yakın adamlarından *Adiyy İbn Hâtem*'i katarak onu, o esnada Kudüs'te bulunmakta olan Hirakl'in yanına götürmesini istedi ve böylelikle Hz. Dıhye için yeni bir yolculuk daha başlamış oldu. Bu sırada bazı kimseler onun yanına yaklaşıyor ve kralın huzuruna girerken yüzünü yere kapayıp secde etmesini ve kral izin vermedikçe de başını yerden kaldırmamasını söylüyorlardı. Allah'tan başkasına secde etmeyeceğini söylediğinde ise, kralın kendisini kabul etmeyeceği ve huzurundan kovacağına dair tehditler savurmaktan geri durmuyorlardı.

Hirakl, yıldızlara bakıp da onlardaki hareketlerden farklı anlamlar çıkaran mahir bir adamdı ve bu sıralarda Kudüs'te mağmum bir hava hâkimdi. Üzüntüsünün sebebini soranlara Hirakl:

– Bu gece yıldızlara baktığımda ben, bu ümmetin sünnetlileri arasında hıtân melikinin zuhûr ettiğini gördüm, diyor ve soruyordu:

---

[249] Ancak ikinci gemi denizin ortasında batacak ve kendi oğlu dahil altmış kişi boğularak ölecektir. Bkz. Taberî, Tarih, 2/132; İbn Hacer, el-İsâbe, 1/65; İbn Esir, Usudu'l-Ğâbe, 1/38

– Bu ahali içinde sünnet olanlar kimlerdir?

– Yahudilerden başka sünnet olan yoktur, diye cevapladılar. “Onlardan da endişelenmene hiç gerek yok; emrin altındaki şehirlere yazarsın ve ne kadar Yahudi varsa hepsini öldürürler ve sen de böylelikle endişelerinden kurtulmuş olursun!”

İşte böylesine kederli bir dönemde Hz. Dıhye gelmiş Efendimiz’in mektubunu Rum Kayseri Hirakl’e ulaştırmıştı:

– Ey kral, diyorlardı. “Bu adam, Araplardan Şamlı biridir; kendi beldesinde gerçekleşen önemli bir işi sana anlatmak üzere gelmiştir!”

Hirakl, bir yandan Hz. Dıhye’ye diğer tarafta da elinde duran mektuba bakıyordu; mektup Arapça olduğu için hemen bir tercüman çağırdı ve ardından da onu okutmaya başladı:

– Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla...

Allah’ın Resûlü Muhammed’den, Rumların büyüğü Hirakl’e...

Daha tercüman bu kelimeleri söyler söylemez, yeğeninin, göğsüne indirdiği yumrukla yere yığılıverdi:

– Adamın mektubunu görmüyor musun, diyordu. “Senin isminden önce kendi adıyla başlamış ve üstelik senin hükümdar olduğunu söylemeyip sadece Rumların büyüğü olduğunu zikretmekle yetinmiş! Bugün bu mektup burada okunamaz!”

– Vallahi de sen, ya küçük bir akılsız ya da büyük bir delisin, diye karşılık verdi Hirakl. Ben senin böyle olduğunu bilmiyordum. Daha mektubun içine bakıp okumadan onu yırtmak mı istiyorsun? Hayatıma yemin olsun ki, şâyet O, söylediği gibi gerçekten Allah’ın Resûlü ise, mektubuna benim ismimden önce kendi adıyla başlamakta, beni de Rumların büyüğü diye anmakta haklıdır. Çünkü ben, onların hükümdarları değil, sadece sahibiyim; hem benden başka da sahipleri yok ya! Hem şâyet Allah dileseydi, Farslıların kralları Kisrâ üzerine yürüyüp de onu öldürdükleri gibi onları da benim üzerime yürütürdü!

Bunları söyledikten sonra Hirakl, tercümana emretmiş ve mektubun kalan kısmını da okutmuştu:

– Selâm ve esenlik, hidâyete tâbi olanların üzerine olsun! Sözün özüne gelince; Ben seni, İslâm’ın engin dünyasına davet ediyorum;

Müslüman ol ve selâmeti bul ki Allah da sana, iki katıyla mükâfat versin! Eğer bu davetimi kabul etmezsen bil ki, yoksul çiftçiler dahil bütün halkının günahı da senin boynunadır.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) mektubuna bir de âyet yazmıştı; bu âyette Yüce Mevlâ, Hirakl gibi ehl-i kitap olanlara hitap ediyor ve onlara Allah Resûlü'nün şunları söylemesini emrediyordu:

– De ki, "Ey Ehl-i kitap! Bizimle sizin aramızda birleşeceğimiz, müşterek ve âdil şu sözde karar kılalım: Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim.. O'na hiçbir şeyi şerik koşmayalım.. kimimiz kimimizi Allah'ın yanında rab edinmesin. Eğer bu dâveti reddederlerse, o zaman onlara, "Bizim, Allah'ın emirlerine itaat eden müminler olduğumuza şahid olun." deyin.[250]

Mektubun tamamını dinleyen Rum meliki Hirakl'ın dudaklarından şu cümleler dökülecekti:

– Vallahi de ben, Dâvûd oğlu Süleyman'dan sonra '*Bismillahirrahmânirrahîm*' diye başlayan böyle bir mektubu hiç duymamıştım!

Ardından da yanında bulunanları dışarı çıkarıp huzuruna, Hristiyanlık adına en büyük otoriteye sahip din adamlarını çağırdı; fikirlerini soruyordu. Rahiplerin başı olan Uskuf:

– Kendisinden başka ilah olmayana and olsun ki, diye yeminle başladı sözlerine. "Şüphe yok ki O, Musa ve İsa'nın bize geleceğini müjdelediği; bizim de gelişini gözleyip durduğumuz peygamberdir!"

Önemli bir yol ayrımına gelinmiş görünüyordu ve Hirakl, Uskuf'a sordu:

– Peki bu durumda sen bana ne yapmamı tavsiye eder, nasıl davranmamı uygun görürsün?

– O'na tâbi olmanı uygun görürüm, diyordu gözü yaşlı papaz.

Ancak Hirakl'in endişeleri vardı:

– Ben, senin dediğin şeyi çok iyi biliyorum, dedi önce. "Fakat O'na tâbi olmaya gücüm yetmez; çünkü bu durumda hem hükümdarlığım elimden gider hem de Rumlar beni öldürürler!"

Bu sırada yıldızlara bakıp da gördüğü şey aklına geldi ve Hz.

---

[250] Bkz. Âl-i İmrân, 3/64

Dıhye'yi çağırıp sünnetli olup olmadığını öğrenmek istedi. Sonuç, beklediği gibiydi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sünneti emrediyor ve ashâbı da sünnet oluyordu.

Hirakl için zaman daralıyordu; önce Allah Resûlü'nün mektubunu alıp başının üzerine koydu ve sonra da alıp öpmeye başladı; ardından da onu, ipek ve kadife kumaşlar arasına sarıp itina ile koruma altına aldı.

Çok geçmeden bir de mektup yazıp Roma'dan görüş almak istedi; orada *Dağâtır* adında kendine denk bir dostu vardı ve onun da fikrini almak istiyordu. Ancak bu mektubun cevabı gelinceye kadar bir hayli zaman geçecekti ve bu cevap geleceği âna kadar konuya açıklık getirecek başka bir delil daha bulmalıydı ve yanındakilere sordu:

– Peygamber olduğunu söyleyen şu adamın kavminden, buralarda birileri var mı?

Bu bir arayıştı ve kısa zamanda Gazze yakınlarında Kureyş'e ait bir kervan bulunacaktı. O gün bu kervanda Ebû Süfyân bulunuyordu ve kralın huzuruna getirilen Ebû Süfyân'a, kral sorular soracak, aldığı cevaplar karşısında Efendimiz'in risaleti ile önceki peygamberlerin vazifelerini kıyaslayarak O'nun beklenen Nebi olduğunu söylemekten çekinmeyecekti.

Ardından, etrafındaki Rum büyüklerine emrederek ileri gelenlerin kendi köşkünde toplamalarını istedi. Herkes gelip de vakit tamam olunca köşkün kapılarını da kapattırmıştı. Kendisi de yüksek bir yere yerleşip herkese hâkim bir noktada duruyor, konuşacakları karşısında ne türlü tepki verecekleri konusunda endişe duyuyordu. Sözlerine:

– Ey Rum cemaati, diyerek başladı. "Şüphesiz ki bana, Ahmed'in mektubu geldi; şüphe yok ki vallahi de O, İsa'nın kendisini müjdelediğinde şüphe olmayan ve hepimizin de beklediği peygamberdir! Kitaplarımızda özelliklerini bulup da geleceği günü gözlediğimiz, özelliklerini bilip de geleceği zamanı tahmin ettiğimiz Nebi'dir O. Öyleyse gelin sizler de O'na iman edip teslim olun, O'na tâbi olup arkasında saf bağlayın ki dünya ve ahiretiniz de sizin adınıza selametli olsun!"

Hirakl'in bu sözleri Rum ileri gelenlerini kızdırmıştı; köşkün içinde büyük bir gürültü kopmuş, herkes homurdanarak Hirakl'e

itiraz ediyordu. Krallarına kin ve nefretle bakıyorlar, onun davetine icabet etmemek için de dışarı çıkıp kaçmak istiyorlardı; vahşi hayvanlar gibi kaçışıyorlardı! Ancak kapılara yöneldiklerinde bunun mümkün olmadığını görecek ve ayrıca hiddetleneceklerdi.

Manzarayı bulunduğu yüksek yerden seyreden Hirakl'in, iman konusundaki endişeleri giderek artmış ve üzerine büyük bir korku hâkim olmuştu. Bu insanlarla ilişkilerini düzeltmediği takdirde saltanatını da canını da tehlikede görmeye başlamıştı. Onun için:

– Buraya gelin, diye arkalarından seslenmeye başladı; adamlarına da emrediyor, kaçanların geri getirilmesini istiyordu. Zaten dışarı çıkma imkânı bulamayan önde gelenler, kralın bu telaşlı davetini de merak ederek yeniden geri dönmüşler, neler söyleyeceğini merak ediyorlardı. Yine:

– Ey Rum cemaati, diye başladı sözlerine. "Biraz önce size söylediklerimi, sizin dininize olan bağlılığınızı ölçmek için söyledim; şimdi görüyorum ki sizler, beni memnun edecek bir tavır içindesiniz!"

Bu tavır, Rum önde gelenlerini oldukça memnun etmişti; bu sefer de büyük bir tazim ve saygı ile önünde secdeye kapanıp temenna durmaya başladılar.

İşlerin sarpa sardığını görür görmez kralın yan çizdiğini müşahede eden Uskuf, bildikleri hâlde insanların bunu kabullenmek istememeleri karşısında dayanamayacak ve:

– Ben şehadet ederim ki O, Allah'ın Resûlü'dür, diye haykıracaktı. Bir anda bütün gözler onun üzerinde odaklanıvermişti; nefretle bakıp şiddetli tepki gösteriyorlardı! O kadar ki, kin ve nefretlerine hakim olamayacak ve üzerine üşüşüp Uskuf'u oracıkta linç edip öldüreceklerdi.[251]

Efendimiz'e Gönderilen Mektup

Aradan birkaç gün geçtikten sonra kral, yanına bol miktarda hediyeler vererek yazdığı bir mektupla birlikte Hz. Dıhye'yi yolcu etti. Mektubunda şunları söylüyordu:

---

[251] Bunu haber alan Allah Resûlü (s.a.s.), bu Uskuf'u kastederek, "O, tek başına bir ümmet olarak haşrolacaktır." müjdesini verecekti. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 11/355

– İsâ'nın müjdelemiş olduğu Allah'ın Resûlü Muhammed'e, Rum hükümdarı Hirakl tarafından...

Senin elçin, göndermiş olduğun mektubunla birlikte bana geldi; şehadet ederim ki Sen, Allah'ın Resûlü'sün. Zaten bizler Seni, elimizde bulunan İncil'de yazılı olarak buluyorduk; Meryem oğlu İsâ da Seni müjdelemişti!

Rumları, Sana iman etmeleri için davet etmişsem de onlar bundan kaçındı ve yanaşmadılar; onlar beni dinlemiş olsalardı şüphesiz bu, kendileri için daha iyi olurdu.

Ben, Senin yanına gelip de huzurunda bulunmayı ve ayaklarını yıkamayı ne kadar arzu ederdim!

Ancak Hz. Dıhye, yola düşüp de *Hımsâ* denilen yere geldiğinde *Cüzâm*'dan bir grup insan yolunu keserek üzerinde bulunan her şeyi alacak ve bu sebeple Allah Resûlü'nün elçisi, Medine'ye, sadece üzerindeki eski püskü elbisesiyle geri dönebilecekti.

Medine'ye girer girmez doğruca Efendimiz'in huzuruna girdi Hz. Dıhye. Hirakl'in mektubunu uzattı Allah Resûlü'ne ve başından geçenleri anlattı bir bir. Efendiler Efendisi mektubu okuyup da Hirakl ile yaşananları dinledikten sonra Dıhyetü'l-Kelbî'ye döndü ve:

– Mektubum yanlarında bulundukça onların saltanatı devam edecektir, buyurdu.

Kıptîlerin Kralı Mukavkıs

Allah Resûlü'nün mektubunu Mısır ve İskenderiye kralı Mukavkıs'a götüren sahabe *Hâtıb İbn Ebî Beltea* idi. Ona gönderdiği mektupta da benzeri ifadelere yer veriyor ve Mısır kıptîsini de İslâm'a davet ediyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu mektubunda da ehl-i kitabı tevhide çağıran âyeti yazmayı ihmâl etmemiş ve muhatabın önemsediği konuları dile getirerek dikkatlerini çekmeyi hedeflemişti.

Mukavkıs'ı İskenderiye'de bulan Hz. Hâtıb, Efendimiz'in mektubunu ona verip Allah Resûlü'nün mektubunu okuduktan sonra aralarında şu şekilde bir konuşma geçti: Mukavkıs:

– Ben, anlamak istediğim bazı şeyleri sana soracak ve seninle konuşacağım.

– Buyurunuz; konuşalım!

– Senin Efendin, bir peygamber değil midir?

– Evet; O, Allah'ın Resûlü'dür!

– Şâyet O, gerçekten de Allah'ın bir peygamberi idiyse, niçin kendisini yurdundan çıkarıp da başka bir yurda sığınmak zorunda bırakan insanlara beddua etmedi?

– Sen, Meryem oğlu İsâ'nın Resûlullah olduğuna şehadet edersin, değil mi? O hâlde ve O gerçekten bir peygamber olduğuna göre, O'nun kavmi kendisini yakalayıp da asmak istedikleri zaman, Allah (celle celâluhû) O'nu kaldırıp dünya semasına yükselteceğine Hz. İsâ, kendi kavminin helâk edilmesi için Allah'a dua etseydi olmaz mıydı?

Bu cümlelere Mukavkıs'ın diyebileceği bir şey yoktu ve susmayı tercih etti. Bir müddet durduktan sonra yeniden Hz. Hâtıb'a yöneldi ve:

– Sözünü bir kez daha tekrarlayabilir misin, dedi. Hâtıb'ın sözlerine yeniden kulak verdikten sonra yeniden sükût etmeye başladı; derin derin düşünüyordu. Daha sonra da ona dönüp şunları söyledi:

– Gerçekten güzel söylüyorsun; sen, yerli yerince konuşan iyi bir hakîmsin; belli ki hem Hakîm hem de yerli yerince konuşan birisinin yanından geliyorsun!

Onun bu kadar yumuşadığını gören Efendimiz'in elçisi Hz. Hâtıb devam etti:

– Senden önce de buralarda, "*Ben sizin en büyük rabbiniz değil miyim?*" diyen insanlar vardı! Ancak Allah (celle celâluhû), onun hem dünya hem de ukbada cezasını verdi. Sen de bunlardan ibret al ki başkaları da senden ibret almak durumunda kalmasın!

– Bizler, dinimizden daha hayırlısını bulmadıkça din değiştirecek değiliz, diye cevapladı Mukavkıs. Bunun üzerine ona şunları söyledi:

– Ben seni, Allah'ın gönderdiği ve ondan başkasına ihtiyaç hissettirmeyecek kadar mükemmel kıldığı İslâm dinine davet ediyorum; şüphesiz ki o Nebi de, insanları aynı şeye davet ediyor. Şu da bir gerçek ki, O'na en fazla karşı çıkanlar Kureyşliler, en çok düşmanlık edenler Yahudiler ve en yakın duranlar da Hristiyanlardır.

Ömrüme yemin olsun ki, İsâ'nın Muhammed'i müjdelemesi, Musâ'nın İsâ'yı müjdelemesinden farksız; bizim seni Kur'ân'a davet etmemiz de senin, ehl-i Tevrât'ı İncil'e çağırman gibidir! Her peygamber, o gün hangi toplulukla muhatap olmuşsa o topluluk O'nun ümmeti olmuştur; O'na itaat etmek, onlar üzerinde bir haktır; öyleyse sen de bu peygamberi idrak etmiş bulunuyorsun! Hem bizler seni, İslâm dinine davet etmekle İsâ peygamberin dininden uzaklaşmaya da davet ediyor değiliz; aksine O'na tâbi olmaya ve O'nun tebliğ ettiği gerçeklere göre amel edip yaşamaya davet ediyoruz!

Allah Resûlü'nün elçisi, Hristiyanlık adına olması gerekenleri söylüyordu ve bunları dinledikten sonra Mukavkıs:

– Bu peygamberin işini ben bir hayli düşündüm, diye başladı sözlerine. "Ne dünyadan el etek çekmeyi emrediyor ne de herkesçe güzel olan ve talep edilenleri yasaklıyor! Aynı zamanda O'nu, insanları yanıltan bir sihirbaz veya yalancı bir kâhin olarak da görmüyorum! Bilakis O'nda ben, toprağın altındaki taneleri haber verip gizli konuşmaları açığa vurma gibi peygamberliğe ait bazı alâmetler görüyorum; ancak yine de düşüneceğim!"

Garip bir durumdu; adam, ne iman ettiğini söylüyor ne de karşı çıkıyordu! Daha sonra Allah Resûlü'nün mektubunu işlemeli fil dişi bir kutunun içine koyacak ve üzerini de mühürleyip hizmetçilerinden birisine verecekti. Arkasından yanına kâtibini çağırdı ve Arapça olarak şunları yazdırmaya başladı:

– Bismillahirrahmânirrahîm. Abdullah'ın oğlu Muhammed'e Kıptîlerin büyüğü Mukavkıs'tan...

Sözün özüne gelince; mektubunu okudum ve onda zikrettiğin hususlarla davet ettiğin şeyi anladım! Ben de biliyorum ki, gelecek bir Nebî vardır; ancak ben onun, Şam'da ortaya çıkacağını sanıyordum!

Şüphesiz ki ben, Senin elçine ihsanda bulundum ve onunla Sana, Kıptîler nezdinde konumları çok yüksek olan *Mâriye* ve *Sîrîn* adında iki tane cariye ile üzerine binmen için bir katır gönderiyorum! Selam Senin üzerine olsun![252]

---

[252] Daha sonraları Efendimiz (s.a.s.), Mukavkıs'ın hediye ettiği bu cariyelerden Sîrîn'e Hassân İbn Sâbit'e hediye edecek; Hz. Mâriye ile de kendileri evlenecek

Daha sonra da bu mektubu Hz. Hâtıb'a vererek:

– Şimdi git; ancak sakın Kıptîler senin ağzından bir kelime bile işitmesinler, diye tembih etti ve ardından da, Allah Resûlü'nün elçisini hediyelerle birlikte Medine'ye yolcu etti.

Hâtıb İbn Ebî Beltea, Medine'ye gelip de Mısır'da geçirdiği beş günü Allah Resûlü'ne anlatınca Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ne talihsiz adam! Saltanatına kıyamadı; esirgediği saltanatı da zaten kendisine kalmayacak, buyuracaktı.[253]

Fars İmparatoru Kisrâ

Fars topraklarına giderek Allah Resûlü'nün mektubunu Kisrâ'ya götürecek olan sahabî, *Abdullah İbn Hüzâfetü's-Sehmî* idi; mektubu alacak ve Bahreyn valisi *Münzir İbn Sava*'yı vesile ederek Kisrâ'ya ulaştıracaktı. Bu mektupta da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Allah'ın adıyla başlayıp O'nu tazim ettikten sonra, kendisinin Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu söylüyor ve Farslıların büyüğü Kisrâ'yı da imana davet ediyordu. Ancak Kisrâ, daha mektubun ilk cümlesine takılmış ve mektubu okuyan şahsın elinden çekip:

– Nasıl olur da, benim adımdan önce kendi ismiyle başlar, diyerek mektubu yırtıp yere atmıştı. Resûlullah'ın daveti karşısında kibrinin altında kaldığı yetmiyormuş gibi bir de mektubunu yırtma cür'etini gösteriyordu!

Vazifesini yerine getirdiğini düşünen ve dili döndüğünce onları ikaz etmeye çalışan Hz. Huzâfe de artık oradan ayrılmış ve Medine'nin yolunu tutmuştu. Bu sırada Kisrâ, arkasından adamlarını gönderip onu yeniden huzuruna getirmelerini istemiş olsa da, o çok-

---

ve bu birliktelikten de İbrâhîm adını koyacağı bir oğlu dünyaya gelecekti. Mukavkıs'ın hediye ettiği katıra 'Düldül' ismi verilmişti. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 1/134-135; Taberi, Tarih, 2/141, 218

253 Mukavkıs'ın gönderdiği hediyeler arasında bir de doktor vardı. Onunla görüşüp konuşan Allah Resûlü (s.a.s.), bu doktoru karşısına alacak ve:

– Ev halkının yanına dönebilirsin; çünkü biz, acıkmadıkça yemek yemeyen, yemek yediğimiz zaman da doymadan sofradan kalkan bir topluluğuz, buyuracaktı. Bkz. Halebî, Sîre, 3/251

tan yolu yarılamış ve nihâyet Medine'ye gelmişti. Yaşayıp gördüklerini Efendiler Efendisi'ne anlattı bir bir. Büyük bir teessürle Hz. Huzâfe'yi dinledikten sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) o gün:

– Allah da, onun saltanatını parça parça edecek, buyuracak ve Allah'a davetten başka hiçbir maksadı olmayan bir mektuba karşı gösterilen bu tavır karşısında:

– Allah'ım! Benim mektubumu parçaladığı gibi Sen de, onun saltanatını parça parça et, diyecekti.

Gerçekten de öyle olacaktı; zira Kisrâ, Allah Resûlü'nün mektubunu yırtıp da yere attıktan sonra Yemen valisi Bâzân'a mektup yazacak ve adamlarından güçlü ve becerikli iki tanesini göndererek Allah Resûlü'nü yanına getirmelerini isteyecek, hatta yeniden kendi kavminin dinine geri dönmeyi kabullenmediği taktirde Resûlullah'ın kellesini istediğini söyleme cür'etini izhar edecekti!

Ancak durum, hiç de onun beklediği gibi olmadı; bu sırada Fars topraklarında iç isyan baş gösterecek ve bunu fırsat bilen Bizans da onlara saldıracaktı. Bu kaos ortamında, Kisrâ'nın oğlu Şîraveyh de babasını öldürüp tahta geçecek ve böylelikle Allah Resûlü'nün mektubunu parçalayan Kisrâ'nın ülkesinde yeni ama peşi peşine hezimetlerin sökün ettiği bir dönem başlayacaktı.

Diğer Mektuplar

Artık sulh ortamı yakalanmıştı. Allah Resûlü, tebliğ vazifesini daha geniş coğrafyalara ulaştırmak için ilgili herkese mektup yazıp dört bir yana elçiler yolluyordu. Herkesin elinden tutmak için o kadar duyarlı davranıyordu ki sanki bir dakikanın bile zayi olmasına gönlü razı gelmiyordu. İnsanlarla Rablerinin arasına giren bütün engelleri bertaraf edip herkesi Allah'a kul olma kıvamına getirmek istiyordu. Zaten âhir zamanda beklenen bir peygamber olarak vazifesi de bu idi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), vazifesini en üst seviyede eda ediyordu.

Yemâme hükümdarı *Hevze İbn Ali*'ye Süheyl İbn Amr'ın kardeşi *Selît İbn Amr*'ı, Dımeşk hükümdarı *Hâris İbn Ebî Şemir*'e *Şucâ' İbn Vehb*'i ve Bahreyn ulusu *Münzir İbn Sâvâ*'ya da *Alâ İbn Hadramî*'yi göndermişti.

Tebliğin mektupla yapılan kısmı, sadece belli bir zamanı içine alan bir husus değildi; tebliğin her çeşidine müracaat ediliyor ve insanların imanla tanışabilmeleri için eldeki bütün imkânlar seferber ediliyordu.[254]

Risâlet vazifesini, Allah Resûlü'nün mektubunu taşıyarak ilgili yerlere ulaştırma göreviyle seçilen isimlerden ve bunların, gittikleri yerlerde ortaya koydukları tavırlarından da anlaşılacağı gibi Allah Resûlü'nün elçileri de, tebliğ açısından en az mektupları kadar önem arz ediyordu. Kendilerine sorulan sorulara cevaplar veriyor, muhataplarının düşünce dünyalarını sezip onların anlayacağı dille onlarla konuşuyor ve o güne kadar öğrendikleri bilgileri muhataplarıyla gerektiği gibi paylaşıyorlardı.

Artık zaman, Hira'da doğan nurun farklı coğrafyalara ulaştırılma zamanıydı. Bunun için Efendiler Efendisi, çok farklı zamanlarda ve farklı konuları nazara alarak mektuplar yazıp onları elçileriyle muhataplarına ulaştırmayı hedefleyecekti. Mesela, Amr İbn Âs gelip de Müslüman olduktan sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onu da Ummân meliki *Ceyfer* ve kardeşi *Abd*'e gönderecek ve düne kadar uzaktan bakıp karşı çıktığı dini, bugün savunup başkalarına da tebliğ etmek için görevlendirecek ve Hz. Amr'ın siyasî dehasından tebliğ adına istifade etmeyi tercih edecekti.

Elbette bu mektuplaşmalarda muhatapların hepsi gelip Müslüman olmamıştı. Onlardan bazıları Allah Resûlü'nün davetine icabet edip İslâm'ı kabul ederken bir kısmı da küfründe inat edip olduğu yerde kalacak ve ayağına kadar gelen Muhammedü'l-Emîn'in kaptanı olduğu gemiye binme şansını kaçıracaktı. Ancak bir farkla ki, artık Cezîratü'l-Arap'ta sözü geçip hükmü nâfiz olan sadece Resûlullah'tı ve kabul etmeyenler de bu gerçeği görüp duruyorlardı. Bundan böyle en küçük bir harekette, Allah Resûlü de hesap edilir olacak ve atılacak adımlarda O'nun re'yini öğrenmek kaçınılmaz bir strateji hâline gelecekti. Zira insanların gönlüne hitap eden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), artık dünya adına da en önemli otorite olarak görülmeye başlamıştı.

---

254 Efendimiz'in hangi zaman diliminde kime ve kiminle mektup gönderdiğini görmek için bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 11/344 vd.

İçki Yasağı

İslâm'dan önce de Hicaz'da bazı kimseler, sonuçlarına bakarak içki içmeyi kendilerine haram kılmış ve ısrarlara rağmen onu kullanmaya hiç yanaşmamışlardı. Bunlar arasında, ilk defa bu yönünü nazara alarak içkiyi kendisine yasaklayan *Âmir İbn Zarib* veya *Afif İbn Ma'dîkerib* ile Efendimiz'in dedesi *Abdulmuttalib* ve *Abdullah İbn Cüd'ân* sayılırken, daha sonraki dönem de *Hz. Ebû Bekir*, *Osman İbn Maz'ûn*, *Osman İbn Affân*, *Abdurrahmân İbn Avf*, *Abbâs İbn Mirdâs* ve *Kays İbn Âsım* gibi isimler başı çekmekteydi. Hatta Abbâs İbn Mirdâs'a:

– Şu içkiden bir kadeh almaz mısın; zira o sana güç ve zindelik verir, dediklerinde o:

– Ben, sabahleyin kavmimim efendisi olarak kalkıp da akşama onların en sefihi hâline gelmeyi asla istemem! Vallahi de hayır! Benimle aklımın arasına giren bu şeyi ben, asla mideme indirmem, diye tepki vermiş ve açıkça insanı başkaları nezdinde oyuncak hâline getiren içkiye elini sürmeye yanaşmamıştı.[255]

Hicretten önce Mekke'de inen bir âyette üzüm ve hurmanın içki gibi insan aklını uyuşturan zararlı şeylerle birlikte faydalı hususlarda da kullanılabileceği ifade edilmiş, ancak açıktan herhangi bir yasaklayıcı beyana yer verilmemişti. Buna rağmen mezkûr âyette, hurma ve üzümden elde edilen rızık '*güzel*' olarak tavsif edilirken içecek tarafının yalın ifade edilmesi ve ayrıca sonunda akla vurgu yapılıyor olması insanları düşündürmeye başlamıştı.[256] Ashâb, tereddüt ettikleri içki konusunda da Allah Resûlü'ne soru soruyor ve bir açıklama bekliyorlardı. Çok geçmeden gelecek olan âyette onun, hem fayda hem de zarar yönünün olduğu, ancak faydasından daha çok zararının söz konusu olduğu ortaya konuluyordu.[257] Ancak bu âyet de kesin hüküm ihtiva etmiyordu ve Hz. Ömer gibi insanlar, yine beklemeyi tercih edecek ve:

– Allah'ım! İçki konusunda bize sağlıklı ve kesin bir hüküm ver, diyerek gözlerini Cibril-i Emîn'in getireceği habere dikeceklerdi.

---

255 Bkz. İbnü'l-Esîr, Üsüdü'l-Gâbe, 3/168
256 Bkz. Nahl, 16/67
257 Bkz. Bakara, 2/219

Bunların arkasından gelen, 'sarhoşken namaza yaklaşmama' emri de,[258] onlar için kesin bir çözüm değildi; zira henüz kesin bir yasak olmadığı için ashâbdan bazıları, farklı problemleri beraberinde getiriyor olsa bile namaz aralarında içki içmeye devam ediyordu!

Gerçi içkiyle ilgili olarak gelişen bütün bu safhalarda, gidişatın nereye varacağını tahmin ederek ondan uzaklaşan insanlar da vardı; ancak hüküm net ve umumî olmadığı için zorlayıcı bir durum da söz konusu değildi!

Derken bir gün Cibril-i Emîn, içki konusundaki nihâî hükmü Allah Resûlü'ne getirecekti:

– Ey iman edenler, diye sesleniyordu. Şarap, kumar, putlara kurban kesilen sunaklar ve fal okları şeytana ait murdar işlerden başka bir şey değildir. Bunlardan geri durun ki felah bulasınız! Zira şarap ve kumarla şeytanın yapmak istediği tek şey, sizin aranıza düşmanlık ve kin salmak, sizi Allah'ı zikretmekten ve namazdan alıkoymaktır!

Ashâb arasında şok tesir yapacak ifadelerdi bunlar; zira gelen âyet, içki konusundaki bütün ihtilâfları kaldıracak bir netlikle konuyu ele alıyordu. Bundan böyle kimse tereddüt yaşamayacak ve artık Hicaz'da içkiye yer kalmayacaktı. Ayrıca âyetin sonunda Yüce Mevlâ, kendisine inanıp yönelmiş olan kullarına:

– Artık bu habis şeylerden vazgeçtiniz değil mi,[259] diye soruyor ve imanla içkinin aynı yerde olamayacağını beyan ediyordu.

Bu sırada Ebû Talha'nın evinde toplananlar vardı. Bir aralık dışarıda Allah Resûlü'nün münâdisinin sesi duyuldu; gelen âyeti okuyor ve içkinin bundan böyle yasak olduğunu ilan ediyordu! Münâdinin sesini duyar duymaz Hz. Enes'e seslenen Ebû Talha:

– Haydi çık da bu sesin ne dediğine bir bakıver, diyecekti. Dışarı çıkıp da münâdiye kulak veren Hz. Enes, bir çırpıda eve geri gelecek ve:

– Dikkat edin; içki haram kılınmış, diyerek durumu onlara haber verecekti. Herkes buz kesilmiş, olduğu yerde kalakalmıştı! Elinde kadehi olanın kadehi yere düşecek, onu dudağına götüren de

---

[258] Nisâ, 4/4/43
[259] Mâide, 5/90, 91

bardağı yere çalıp fıçıyı yere dökecekti! Allah Resûlü'nün münâdisinin sesi duyulur duyulmaz kapı ve pencerelerden sokaklara içki dökülmeye başlamış, Medine sokaklarında içkiden seller akar olmuştu! Her kapıdan:

– Vazgeçtik ey Rabbimiz, sesleri yükseliyordu.

Ashâb hassasiyetiydi bunlar ve hemen sorular sormaya başladılar. Daha önce içki içtiği hâlde gerek cephede şehit olanların gerekse yatağında ölenlerin hâlini merak ediyorlardı! Zira Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te savaşıp da bugün aralarında olmayan arkadaşlarını düşünmeye başlamışlardı; âyetin sonu bu sorularına da netlik kazandırıyordu:

– İman edip iyi ve yararlı işler yapanlara, bundan böyle Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve imanlarında sebat ile iyi ve yararlı işlerine devam ettikleri, sonra takvaları ve imanları tam sağlamlaşıp kökleştiği, daha sonra da bu takva ile beraber, başkalarına iyilik eden ve her yaptığını güzel yapan ihsan mertebesine erdikleri takdirde, daha önce yiyip içtiklerinden dolayı kendilerine bir vebal yoktur. Allah da böyle güzel davrananları sever.[260]

---

[260] Mâide, 5/93

ÇIBAN BAŞI HAYBER

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hudeybiye'den döneli yirmi gün olmuştu; bu anlaşmayla Mekke'den gelebilecek tehlikeler bir nebze kontrol altına alınmış, büyük bir endişe bertaraf edilmişti. Zira Hudeybiye ile birlikte, Mekke müşrikleriyle Hayber Yahudilerinin birbirlerini destekleyerek Medine'ye saldırma konusunda yapmış oldukları ittifak askıya alınmış oluyordu. Ancak yine de Benî Kurayza, Benî Kaynukâ ve Benî Nadr yurtlarından sürgün edilerek Hayber'e yerleşen ve burada sürekli tehlike oluşturan Yahudilerin ne zaman ne türlü bir tepki vereceklerini kestirmenin imkânı yoktu. Özellikle Sellâm İbn Ebî Hukayk, Kinâne İbn Rabî' ve Huyeyy İbn Ahtab gibi önde gelenler buraya gelip yerleşmiş, Hayber'deki yandaşlarından destek bularak intikam alacaklarının tehditlerini savurup durmaya başlamışlardı. Zaten etraftaki kabileleri de kışkırtarak Mekke ordusunun Hendek önlerine kadar gelmesinde, önemli rol oynamışlardı. Mekke'ye kadar gelip de müşrikleri Efendimiz ve mü'minlere karşı kışkırtan heyetten on dokuz kişi Hayber'in ileri gelenleriydi; etraftaki kabilelere de gitmişler, Medine'ye saldırma karşılığında onlara Hayber'in ürünlerinden yüklü miktarda vermeyi vadetmişlerdi! İntikam duygusuyla hareket ediyor ve fırsat kolluyorlardı. Bilhassa ümit bağladıkları Hendek'ten de eli boş dönüldüğünü gördüklerinde çok telaşlanmışlar ve yaptıklarının karşılığı olarak kendilerinden hesap sorulacağını tahmin edip önce davranmak istemişlerdi. Resûlullah (sallal-

lahu aleyhi ve sellem) ve ashâbı üzerlerine gelmeden acele davranmayı ve Teyma, Fedek ve Vâdi'l-Kurâ Yahudilerini de yanlarına alarak Medine'ye ani baskın yapmayı planlamışlardı.

Bilhassa Ebû Râfi'den sonra başlarına geçen Üseyr İbn Zarim, gözünü budaktan sakınmayan ve intikam yeminleri ederek cemaatini kışkırtan bir tavır sergiliyordu. Gatafanlılarla da görüşmüş ve Medine'ye saldırma konusunda onları da ikna etmeyi başarmıştı. Onun bu gayretleri, cemaati tarafından da takdir görüyor, yandaşlarının intikamını alacak bir lider olarak onu destekleyip alkışlıyorlardı. Kısaca Hayber, fitnenin odağı hâline gelmiş ve her an patlamaya hazır bir çıban başı olarak çözüm bekliyordu!

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bütün bu olup bitenleri yakından takip ediyordu. Gelişmelerden emin olmak için bir de ashâbından üç kişiyi görevlendirip durumlarını rapor etmeleri için Hayber'e göndermeyi denedi; sonuç, duyduklarını teyit eder mahiyetteydi. Onlar arasından Medine'ye kadar gelen *Hârice İbn Huseyl* gibilerin nabzı da aynı istikamette atıyordu. Sanki Hudeybiye dönüşünde inen âyetlerle vadedilen bolluk ve fetih öncesinde elde edilecek ganimetin[261] ne olacağı belli olmaya başlamış gibiydi.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına ilan ederek hazırlık yapılmasını emretti; ancak hiç kimsenin, Hayber'in dünya nimetleri açısından bolluğu gerekçesiyle hareket etmemesi gerektiğini ifade ediyor ve bu niyetle yola çıkanlara da ganimet verilmeyeceğini açıkça söylüyordu.

Efendimiz'in Hayber üzerine yürüme niyetini sezen ve aralarındaki anlaşma sebebiyle birlikte yaşamaya devam eden Medine Yahudilerinde büyük bir telaş baş göstermiş ve mü'minleri zor durumda bırakabilmek için vadesi gelmemiş borçlarını bile tahsil etme yarışına girişmişlerdi; hatta Abdullah İbn Ebî Hadred gibi insanlar, Hayber öncesinde borçlarını ödeyebilmek için üzerlerindeki elbiseleri bile satmak zorunda kalmış, savaşa da emanet bir elbiseyle çıkmışlardı! Elinde yola çıkmak için hiç imkânı olmayan Ebû Abs İbn Cebr'e de, bizzat Allah Resûlü yardım etmişti.

Hayber'in fethini mümkün görmeyen Medine'deki Yahudiler,

---

261 Bkz. Fetih, 48/20, 21

orada bulunan kaleleri, bol akarsuları, meyvelerindeki çeşitliliği ve savaşçılarının cesaretini anlatıyor ve mü'minleri moral açısından zayıf düşürmeye çalışıyorlardı.

Her şeye rağmen bir gün Allah Resûlü ve iki yüzü atlı, bin altı yüz kişilik ashâb Medine'den hareket etti; hedefte, çıban başı Hayber vardı! Resûlullah, yerine Sibâ' İbn Urfuta'yı tayin etmişti.[262]

Bu yolculuk sırasında Allah Resûlü'yle birlikte on tane de Medineli Yahudi bulunuyordu. Yaraları sarmak, ip eğirmek, yemek yapıp su taşımak ve gerektiğinde de savaşta Müslümanlara yardımcı olmak için yirmi kadar da hanım sahabi vardı.

Yola çıkmadan önce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), savaş hazırlığı yapamamış olanlarla binekleri huysuz olup da yolda kendilerine problem çıkaracak olanların gelmemeleri talimatını verdi. Bu kararı insanlara, Bilâl-i Habeşî ilan ediyordu! Hatta bu sırada birisinin atı, gecenin karanlığında serkeşlik yapmış ve atın sahibi de attan düşerek ayağını kırmıştı; kan kaybediyordu ve çok geçmeden de oracıkta ölüverdi! Durumdan haberdar olunca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Bilâl-i Habeşî'ye döndü ve:

– Ey Bilâl, diye seslendi. “Sen halka, ‘Bineği uysal olmayanlar da savaşa gelmesinler.’ diye bildirmedin mi?”

– Evet; bildirdim, diye cevap verdi Hz. Bilâl. Zira o, vazifesini yapmış ama attan düşen şahıs bunu dinlememişti. Belli ki Allah Resûlü, cemaati arasında disiplini sağlamak istiyordu. Söz konusu kişinin cenaze namazını da kıldırmayacak ve Hz. Bilâl'e dönerek üç kez:

– Söz dinlemeyen kimseye Cennet helal olmaz, buyuracaktı.

Ukkâşe İbn Mihsan ve *Abbâd İbn Bişr*, farklı kollardan öncü kuvvet olarak gönderilmiş, yolculuk esnasında ücretle, *Huseyl İbn Hârice*[263] ve *Abdullah İbn Nuaym* adında iki tane de kılavuz tutulmuştu. Yolda ilerlerken Efendimiz, her yol ayırımında karşılarına gelen mekânın ismini soruyor ve aldığı cevaba göre tefe'ül edip onlardan birisini tercih ediyordu. Genellikle geceleri yol alıyorlardı.

[262] Bu sahabînin Nümeyle İbn Abdullah el-Leysî olduğu da rivâyet edilmektedir. Bkz. İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/207, Sîre, 3/345

[263] İş neticeye varıp da anlaştıkları ücreti alınca, Huseyl Müslüman olduğunu ilan edecek ve Allah Resûlü'nün ashâbı arasındaki yerini alacaktı. Bkz. İbn Esir, Usudu'l-Ğâbe, 1/258, 263

Resûlullah, ashâbının, yüksek sesle tekbir getirmesini istemiyordu; onlara:

– Sizin dua ettiğiniz Allah (celle celâluhû), ne sağırdır ne de gâibdir; şüphesiz ki sizler, en çok işiten ve en yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz, diyor ve sessiz yol almalarını talep ediyordu. Belli ki Hayber'e, Hayberlilerin hiç beklemedikleri bir anda ulaşmak ve onları da hazırlıksız yakalamak istiyordu. Dudaklarından şu dua sıklıkla duyulur olmuştu:

– Allah'ım! Geçmişe tasalanıp gelecek kaygısıyla endişe duymaktan, güçsüzlükten, gevşeklikten, pintilikten, korkaklıktan, bel büken borç ile zalim ve haksız kimselerin tasallutundan Sana sığınırım!

Abbâd İbn Bişr, çoban kılığında Hayber Yahudileri adına casusluk yapan bir adamla karşılaşmış ve yakalayıp onunla konuşmak istemişti; önce adam, Yahudilerin bu savaş için ne kadar hazırlık yaptıklarını ve hiçbir gücün onları yenemeyeceğini söylemeye çalışmış; ancak Hz. Abbâd'ın sıkıştırması neticesinde doğruyu söylemek zorunda kalmıştı; gerçekten de Gatafanlılar, dört bin kadar askerle destek için Hayber'e kadar gelmiş ve çoktan savaş hazırlıklarına başlamışlardı! Casus, Efendimiz'in huzurunda da bildiklerini anlatınca, yanlarında bulunan Hz. Ömer adamın başını vurmak istemiş; ancak Hz. Abbâd'ın emânı sebebiyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) buna müsaade etmemişti.[264]

Bu arada münafıkların reisi yine iş başındaydı; Allah Resûlü ve ashâbının Hayber'e doğru hareket ettiklerinin haberini ulaştırma gayreti içine girmiş, kendince Yahudileri tedbir almaya yönlendirmişti.

Yolculuk devam ederken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hayber kalelerinden *Şıkk* ile *Natat* arasındaki bir bölgeye gelince konaklama emri verdi; çalılık bir yerdi ve buna rağmen burada durup namaz kılacaklardı!

Yeniden hareket edip ve Hayber'i karşıdan gören bir yere geldiklerinde ashâbına:

---

264 Yine de Allah Resûlü (s.a.s.), tedbir olarak iş neticeleneceği ana kadar adamın bağlı tutulması gerektiğini söylüyordu. Zaten sonunda adam da Müslüman olacaktı. Bkz. Vâkıdî, Meğâzî, 1/641

– Durun, diye nida etmişti. Emre itaatte zirve insanların hepsi de oldukları yerde durmuş, Resûlullah'ın ne yapacağını merakla beklemeye koyulmuşlardı. Belli ki yine, olanca ciddiyet ve vakarla Rabb-i Rahîmine yönelecek ve her zaman olduğu gibi hâlini yine O'na arz edecekti. Ellerini kaldırdı ve şöyle dua etmeye başladı:

– Allah'ım! Ey yedi kat sema ve onun gölgelediği her şeyin; yerlerin ve onların yüklenip de taşıdıklarının da Rabbi! Ey şeytanların ve onların idlâl ettiklerinin; rüzgarlarla onların savurup durduklarının da Rabbi! Bizler Senden, bu beldenin ve bu belde insanlarının hayır ve iyiliğini talep ediyor; buradan ve burada bulunanlardan gelebilecek şerlerden de Sana sığınıyoruz!

Her şeye rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), odak hâline gelip de iman aleyhine kumpas kuranlar hakkında bile hayır adına dua ediyor, böylesine kritik bir noktada bile içtenlikle Rabbine teveccüh edip onların iyiliğini talep ediyordu; duasını bitirince, yine ashâbına dönecek ve:

– Haydi! Şimdi Allah'ın adıyla yürüyün, buyuracaktı.

Hayber'in önüne gelindiğinde gecenin yarısıydı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir mekan tercihinde bulunarak orada karargâhını kurdu ve ertesi günün hazırlıkları yapılmaya başlandı. Gece olduğu için Allah Resûlü, teheccüd namazını da burada kılmış, şafağın aydınlığıyla birlikte sabah namazına durmuştu; ashâbı da O'nun arkasındaydı! Yine eller duaya durmuş, Yüce Mevlâ'dan nusret talebinde bulunuluyordu!

Bir aralık yanına *Hubâb İbn Münzir* yaklaştı; belli ki, en doğru olanı yakalama konusundaki duyarlılığıyla arkadakilere örnek olacak bir adım atıyordu:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Karargâh kıldığın bu yer şâyet Sana Allah'ın bir emri ise buna diyecek bir şeyimiz olamaz; ancak bu, harp gereği olarak bir tercih ise biz de düşündüklerimizi söyleyelim!"

Sonrakilere de örnek olacak bu çıkış karşısında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hayır, bu şahsî bir tercihten ibarettir, buyurdu.

Bu sözler, Hz. Hubâb'ın önünü açmaya matuftu ve bunun üzerine İbn Münzir şunları söyledi:

– Öyleyse yâ Resûlallah! Burası onların kalelerine çok yakın bir

yerdir ve onların hepsi de Natat kalesinde mevzilenmiş durumdalar. Aynı zamanda onlar, ok atmada mahir insanlardır ve attıkları oklar da, yukarıdan aşağıya doğru daha hızlı ilerleyip bize ulaşır; bu durumda bizler, onlara ok atmakta oldukça zorlanırız! Hiç değilse şu kara taşlık ve kayalık yeri arkamıza alalım da Yahudilerin atacakları oklar bize kadar ulaşmasın!

Resûlullah'ın da bir bildiği vardı ve önce:

– İşin doğrusu da, senin işaret ettiğin gibidir, dedi. Ardından da şöyle devam etti:

– Ancak bugün yine de biz burada mevzilenelim; yerimizi inşâallah akşam değiştiririz. Bu arada yanına Muhammed İbn Mesleme'yi çağırmış, karargâh kurmak için daha elverişli bir mekân bulması için ona talimat veriyordu.

Şimdi sıra, namazla birlikte yapılan duayı fiile dökme zamanıydı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ordusunu savaş düzenine sokmuş Hayber kalelerinin önünde bekliyordu! Bineğinin üzerinde durmuş:

– Allahü ekber; harap oldu Hayber! Bizler, düşman bir kavmin yurduna baskın yapıp girdik mi, kendilerine elçiler gelerek önceden uyarılmış olan o kâfirlerin hâli yaman olur, diyordu.[265]

Parola yine, '*Yâ Mansûr! Emit*' şeklindeydi.

İlk Karşılaşmanın Şoku

Her zaman olduğu gibi o gün de Hayberliler, bağ ve bahçelerine gitmek üzere evlerinden çıkmışlardı; bir anda karşılarında kendilerini bekleyen bir ordu ile karşılaşınca, büyük bir şok geçirmiş ve:

– Eyvah; işte Muhammed ve O'nun dört başı mamur düzenli ordusu, diyerek gerisin geriye kaçmaya başlamışlardı! Bir taraftan kaçıyorlardı ama diğer yandan da, gerek düşman gördükleri iman ordusunu küçümsemek gerekse yandaşlarına moral vermek için:

– Muhammed mi bizimle savaşacak! Ne tuhaf şey, demekten de geri durmuyorlar ve her şeye rağmen üstün geleceklerini düşü-

[265] Allah Resûlü'nün bunu üç kez tekrarladığı ifade edilmektedir. Bkz. Müslim, Sahîh, 2/1044 (1365); 3/1426 (1365); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/101 (12011); Nesâî, Sünenü'l-Kübrâ, 3/335 (5576)

nüyorlardı. İşin bu kadar ciddiye binmiş olması bir taraftan onları da ikiye bölmüş, bir kısmı kaleler içinde kalıp müdafaa konumunda kalmayı tercih ederken diğer bir kısmı ise, meydana çıkıp göğüs göğüse çarpışmanın hararetli savunucusu hâline gelmişti. Yüksek ve sağlam kalelerine çok güveniyorlardı; zira içleri erzak doluydu ve üstelik bu kalelerin içinde, ihtiyaçlarını giderebilecekleri akarsuları da vardı.

Bilhassa Sellâm İbn Mişkem gibi önde gelen ve ağzı laf yapanlar:

– Burada O'nunla savaşma konusunda kusur etmeyiniz; O'nunla çarpışa çarpışa ölmeniz, tek başınıza kalmanızdan sizin için daha hayırlıdır, diyorlardı.

Kıymetli eşyalarıyla çoluk çocuklarını Ketîbe kalesine götürmüşler, erzak ve yiyeceklerini de Nâim denilen kalelerine yerleştirmişlerdi. Eli silah tutan herkes Natat kalesinde bir araya gelmiş, kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarına dair birbirlerine söz veriyorlardı!

İlk kıvılcım yine onlardandı; güneşin ilk ışıklarıyla birlikte Allah Resûlü ve ashâbın bulunduğu yere Natat kalesinden ok yağmaya başladı; o kadar seri ve hızlı atıyorlardı ki, günün sonuna kadar elli kadar ashâb yaralanacaktı.

Onların attığı oklar, aynı zamanda mü'minlere silah olmuştu; yere düşer düşmez onları ashâb topluyor ve yeniden Natat kalesine doğru fırlatıyordu.

Artık günlerce sürecek olan kuşatma başlamıştı; akşam olunca yeni tespit edilen karargâha geçilecek ve bu mekân, Hayber kalelerinin[266] birer birer düşeceği âna kadar sürecek bir mücadeleye sahne olacaktı.

Beri tarafta ise Mekkeliler, Efendimiz'in Hayber'e sefer düzenlediğinin haberini almış ve kimin galip geleceği konusunda birbirleriyle iddiaya girmişlerdi; *Huveytıb İbn Abdiluzzâ*, *Safvân İbn Ümey-*

---

266 Hayber, sağlam kalelerden oluşan büyük bir kale mahiyetinde geniş bir alanın adıydı; *Natat*, *Şıkk* ve *Ketîbe* diye üç ana bölgeye ayrılan Hayber'de o gün, *Nâim*, *Sa'b İbn Muâz*, *Zübeyr* (Kule), *Übeyy* (Sümrân), *Nizâr* (Berî), *Kâmûs*, *Vatîh* ve *Sülâlim* olmak üzere farklı büyüklükte kaleler vardı; bunların hepsi de yüksek yerlerde ve çok sağlam bir yapıya sahiptiler. Bkz. Hamevî, Mu'cemu'l-Büldân, 2/409 vd

ye, *Abbâs İbn Mirdâs* ve *Nevfel İbn Muâviye* gibi isimler Mekke'de oturmuş, yüz deve karşılığında Hayber'in galibinin kim olacağı konusunda bahse girmişlerdi.[267]

Efendimiz'in (s.a.s.) Hastalığı

Bir taraftan Hayber kuşatması devam ediyordu etmesine ama Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hastalanmış, ashâbının arasına çıkamaz olmuştu. Belli ki kader, ashâbını zor şartlara hazırlıyordu. Resûlullah, yanına Hz. Ebû Bekir'i çağırarak ak sancağı ona verdi; artık Hayber önündeki ordunun kumandanı Hz. Ebû Bekir'di.

O gün de akşam olmuş, ancak bir netice alınamamıştı; sanki her yeni günün bir öncekinden farkı yok gibiydi. Sabahın erken saatlerinden itibaren başlayan ok yağmuru akşam saatlerinde kesiliyor ve ertesi gün aynı olay tekrar ediyordu.

O günün sabahında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu sefer yanına Hz. Ömer'i çağıracak ve sancağı bu sefer de ona verecekti. Bir sonraki gün de Ensâr'dan birisine verilen sancak, artık her gün el değiştirir olmuştu!

Bu arada zaman zaman göğüs göğüse çarpışmalar da oluyordu; fırsat bulunca kaleden çıkan bazı gruplarla ashâb karşı karşıya geliyor ve bir grup diğerini geri püskürtünceye kadar bu mücadele devam ediyordu.

Havaların çok sıcak olması sebebiyle ashâbdan, zaman zaman gölgeliklere çekilip de dinlenenler oluyordu. İşte böyle bir zaman diliminde Mahmûd İbn Mesleme de, Nâim kalesinin gölgesine çekilip dinlenmek istemişti. Durumu fark eden Yahudi Merhab, onun üzerine bir değirmen taşı yuvarlayacak ve miğferini de ezerek kafasından ağır şekilde yaralanmasına sebep olacaktı. Şefkat insanı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yine ashâbının yardımına koşmuş ve yüzünden kalkan deriyi yerine yapıştırıp bezle bağlamıştı.[268]

---

[267] Efendimiz'in galibiyet haberini alınca, Allah Resûlü'nün galip geleceğini savunanlardan Huveytıb İbn Abdiluzzâ ve onun gibi düşünenler, yüz deveyi karşı tarafı temsil edenlerden alacaklardı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/701 vd.; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/139

[268] Ancak Mahmûd İbn Mesleme, üç gün sonra şehit olacaktı; işin ilginç yanı, onu yaralayan Merhab da Hz. Mahmûd'un vefat ettiği gün öldürülmüştü. Mahmûd

Bir aralık Hayber'in ünlü kumandanı Merhab, kılıcını sallayarak Nâim kalesinden çıkmış ve kendisiyle mübâreze edecek bir yiğit talep etmişti. Karşısına Âmir İbn Ekva' çıktı. Ancak Merhab, daha önce davranmış ve üst üste indirdiği kılıç darbesiyle onu şehit etmişti.[269]

O günlerden birisinde Hz. Âmir'in kardeşi Seleme İbn Ekva' da bacağından yaralanmıştı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ona üç kez nefes edip okuyacak ve bundan sonra Hz. Seleme bir daha bacak ağrısı duymayacaktı.

Bu arada ashâb arasından birçok kişi hastalanmıştı; açlık dayanılmaz kerteye gelmiş ve çaresiz henüz olgunlaşmamış hurma çağlalarından yemişlerdi! Durumlarını görüp de müşahede eden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara şu tavsiyede bulundu:

– Bir miktar suyu kırba içinde soğutun ve daha sonra da onu, ezanla kamet arasında Allah'ın adını anıp besmele çekerek başınızdan aşağıya dökün!

Yine ortada bir ikram vardı; zira O'nun işaretlerini bile emir telakki eden ashâb, suyu alıp söylenilen şekilde tatbik etmiş ve bunun neticesinde de, söz konusu olan hastalıktan kurtuluvermişlerdi!

Düşman Güçlerini Dağıtma Girişimleri

Bir aralık Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hayberlilere dışarıdan gelerek destek veren Gatafanlıları ikna edip savaştan vazgeçirmeyi deneyecekti. Bunun için ashâbından Sa'd İbn Ubâde'yi, daha önce aralarında anlaşma bulunan Gatafanlıların kumandanı Uyeyne İbn Hısn'a gönderdi. Kalenin yakınına kadar yaklaşan Hz. Sa'd:

– Uyeyne İbn Hısn'la konuşmak istiyorum, diye seslendi. Belli ki bir mesaj getirmişti. Ancak bu sesleniş, kale içinde yeni bir ihtilafın ortaya çıkmasını netice verecekti; zira Uyeyne kapıları açma niyetini izhar edince ona itiraz eden kumandan Merhab:

İbn Mesleme'yi değirmen taşıyla yaralayıp da ölümüne sebep olan kişinin, Kinâne İbn Ebi'l-Hukayk olduğu da söylenmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/658; İbn Hacer, el-İsâbe, 3/70; İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 3/283

[269] Allah Resûlü (s.a.s.) Hz. Âmir'i, Mahmûd İbn Mesleme ile birlikte Recî'deki bir mağaraya gömecekti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/658

– Kalemizin bozuk ve zayıf yerlerini görür; onu içeri alma, sen onun yanına git, diyor ve Allah Resûlü'nün elçisini içeri almamakta ısrar ediyordu. Hâlbuki Uyeyne, tam tersini düşünüyordu. Ona göre elçi içeri girmeli ve kalelerin ne kadar sağlam ve sarp olduğunu, kaledeki askerlerin sayısının da çokluğunu görüp gitmeliydi!

Sonuçta Merhab'ın dediği oldu ve Uyeyne İbn Hısn, kale dışına çıkarak Hz. Sa'd'ın bulunduğu yere geldi:

– Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) beni sana gönderdi, diye başladı sözlerine Hz. Sa'd. Ardından da, Allah Resûlü'nün şu mesajını iletti ona:

– Yüce Allah Bana, müjdesini verip Hayber fethini vadetti; sizler geri dönüp gidiniz. Şâyet bunu yaparsanız, Hayberlilere galebe çaldığımızda buranın bir yıllık hurma geliri sizin olsun!

Uyeyne'nin sulha yanaşma niyeti yoktu; Hendek günü de aynı şeyi yapmıştı. Herhangi bir şey karşılığında müttefiklerini yalnız bırakmayacaklarını ifade ediyor ve Hayberlilerin güçlerinden bahisler açarak kendilerinin zaten galip gelerek benzeri nimetleri elde edeceklerini söylüyordu. Uzun uzadıya konuştular ama sonuç alınamadı. Sonucun olmadığı yerde ısrarın da bir manası yoktu ve Hz. Sa'd ayrılırken ona dönüp şu ihtarda bulunacaktı:

– Şüphesiz ki ben bilir ve sana da bildiririm ki sen, bugün sana teklif ettiğimiz şu şeyleri bir gün dilenmek zorunda kalacaksın; ancak o gün de biz sana, kılıçtan başka bir şekilde karşılık vermeyeceğiz!

Benî Nadîr ve Benî Kurayzalılarla yaşanılan hadiseleri hatırlattı ona; şâyet ilk teklifleri kabul etmiş olsalardı bugün başlarına gelenlerden masûn kalacaklardı! Ancak onlar da şiddeti tercih etmişlerdi ve bunun neticesinde ise kaybedenler hep, şiddeti tercih edenler olmuştu!

Bu bir talepti ve kabul görmeyince Hz. Sa'd, doğruca Allah Resûlü'nün yanına gelecek, Uyeyne'nin verdiği tepkileri anlatacak ve kanaatini ortaya koyacaktı:

– Yâ Resûlallah! Şüphe yok ki Yüce Allah, Sana olan vaadini yerine getirip inâyetini ulaştıracaktır; öyleyse Sen, şu çöl Arabına bir tek hurma bile verme! Zaten yâ Resûlallah! Onlar, kendilerine kılıç-

ların yöneldiğini görünce, daha önce Hendek'te olduğu gibi arkalarını dönecek ve yurtlarına kaçacaklardır![270]

Güneş bir miktar zevale kaymıştı; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına dönüp:

– Sancağınızı alıp Gatafanlıların bulundukları Nâim kalesinin yanında sabahlayacaksınız, diyerek, teklifi kabul etmeyen Gatafanlıların bulunduğu kalelerin üzerine yürümeleri talimatını verdi.

Stratejideki bu değişikliği onlar da görüyorlardı; kalelerin dışında yeni bir hareketlilik başlamış ve bu hareketlilik, çok geçmeden Nâim kalesine doğru akar olmuştu. Hele karşılarına kadar gelip de sancağı oraya diktiklerinde yüreklerinin yağı erimiş ve geceyi büyük bir korku ve panik içinde geçirmişlerdi. Üstelik sabaha karşı ve gecenin karanlığında tanımadıkları bir ses kendilerine:

– Ey Gatafan cemaati, diye sesleniyordu. Etraflarına bakınsalar da bu sesin sahibini bulamayacaklardı; pürtelaş:

– Hayfa'da bulunan ev halkınız! Ev halkınız perişan oldu! İmdat! İmdat! Arkanızda ne dere kaldı ne de mal; imdat, diye bağırıp sürekli aynı şeyleri tekrar ediyordu.

Yarın karşılaşmaları muhtemel sıkıntı ve acılara şimdi bir de aile ve mal korkusu ilave edilmiş, dünya nimetlerini elde edebilmek için geldikleri Hayber'de canlarını tehlikeye attıkları gibi şimdi bir de evlâd ü iyallerini yitirmişlerdi! Kol ve kanatları kırılıvermişti! Ne savaşacak cesaretleri, ne de ayakta duracak mecalleri kalmıştı ve hemen yurtlarına geri dönme kararı alıp kalelerini terk etmeye başladılar.

Elbette o gece, yüreğine kor düşenler sadece Gatafanlılar değildi; Hayberliler de perişan ve bin pişman olmuşlardı. Onların bırakıp gittiklerinin haberi Ketîbe kalesinde bulunan Kinâne İbn Ebi'l-Hukayk'a ulaştığında o, yanında bulunanlara şunları söyleyecekti:

– Biz, şu çöl Araplarıyla ne zaman bir araya geldik de fayda gördük ki! Ne zaman onların yanına gidip de yardım talep etmişsek, her defasında bizi aldatıp vadettikleri yardımı yapmadılar!

[270] O gün Gatafanlılara yapılan benzeri bir teklifin, Benî Fezârelere de yapıldığı, ancak onların da buna sıcak bakmadıkları anlatılmaktadır. Bkz. İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 3/291; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/137

Vallahi de şâyet onlar, işin başından bize yardım edeceklerine dair vaatte bulunmuş olmasalardı, Muhammed'le savaş yolunu tercih etmezdik! Keşke Sellâm'ı dinleyip de şu çöl Araplarını yardıma çağırmasaydık! Çünkü o bize, onları çok denediğini ve her defasında onlar tarafından yalnız bırakıldığını söylemiş ve bizi bu işten vazgeçirmek istemişti. Ancak biz onu dinlemedik!

Hayber'de çözülme başlamıştı; artık her Hayberlinin dilinde hep, Gatafanlıların geri dönüş ve ihanetleri vardı. Arkalarından ağızlarına geleni söyleyip dinliyorlardı!

Beri tarafta ise, Allah Resûlü ile ashâb-ı kirâm, kalenin önünde gelişmeleri takip ediyordu. Her ihtimale karşı geceleri de aralarında anlaşmış nöbet tutuyorlardı; Hz. Ömer'in nöbetine denk gelen bir geceydi ve bir aralık kalelerden birisinden bir karartının kendilerine doğru geldiğini ve:

– Eğer bana emân verirseniz, yanınıza geleyim, diyerek emân dilediğini gördüler.

– Sen kimsin, diye seslendiler.

– Yahudilerden bir adamım, diyordu gelen şahıs. Emân isteyene emân verilirdi ve gelen Yahudi'ye kucak açılmıştı. Adının *Simâk* olduğunu söyleyen bu adam, kendisinin ısrarla Allah Resûlü'ne götürülmesini istiyordu. Belli ki O'na diyeceği bir şeyler vardı ve alıp onu Efendimiz'in yanına getirdiler. Bu esnada Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), namaz kılıyordu; namazını bitirip de duruma muttali olunca Simâk'e döndü:

– Sen kimsin ve geride ne haberler var, diye sordu. O da:

– Yâ Eba'l-Kâsım, dedi önce. Ardından da:

– Sana kalelerde olan gizli ve önemli bilgileri vermem şartıyla bana ve aileme emân verir misin, diye sordu.

– Evet, diye cevap verdi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Zaten bu bilgileri vermese de genel uygulaması, kendisinden emân dileyen herkese kucak açma şeklindeydi. Bunun üzerine Simâk, kimin nereden nereye gittiğine, içinde bulundukları korku ve panik hâlini, silah ve erzaklarını nerelerde sakladıklarıne, yer altına gizledikleri sığınaklarına, mancınık ve debbâbe[271] denilen aletlerinin

[271] Debbâbe, kalelerin duvarlarıyla surları delip içeri girebilmek için duvarın dibine

kalenin nerelerinde gizlendiğine ve sağlam kalelerin nasıl elde edilebileceğine dair daha birçok bilgi verdi. Tek derdi, çocuklarıyla hanımını da alarak hayatta kalabilmekti. İkide bir konuyu buraya getiriyor ve Efendimiz'in sözünde durmasını istiyordu. Allah Resûlü de, kendisine bu kadar önemli bilgileri getirip veren Simâk'i, ebedi hayatını da kazanması için İslâm'a davet etti. Ancak o henüz buna hazır değildi ve:

– Bana birkaç gün mühlet ver, diyerek süre talebinde bulunacak ve Resûlullah da ona, mühlet verecekti.[272]

Nihâyet bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına dönecek ve:

– Yarın sancağı öyle birisine vereceğim ki, o Allah'ı Allah da onu sever, buyurarak Hayber'in bir gün sonra fethedileceğinin müjdesini verecekti. İfadelerindeki ayrıntı, her sahabînin dikkatini çekmişti; Resûlullah'ın şehadeti vardı ve buna göre Hayber'i fethedecek olan kumandan, Allah'ı seven ve Allah'ın da kendisini sevdiği önemli bir isimdi. Rıza-yı ilahiden başka makam arzusu olmayan ashâb için bu, elde edilmesi gereken en önemli makamdı ve her biri de, ertesi günkü sancağın kendisine verilmesini bekler olmuştu. Bir gün sonra gerçekleşecek fetihten dolayı gönüllerde ayrı bir huzur vardı ve geceyi yine evrâd ü ezkâr ile geçirmişlerdi.

Yine sabah olmuş ve namazın ardından Efendiler Efendisi ashâbına dönmüş, vaaz ü nasihatte bulunduktan sonra sancağın kendisine getirilmesini istemişti. Ashâb-ı kirâm ise, huzurda saf tutmuş getirilecek sancağın kime verileceğini merak ediyordu!

Derken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ali nerede, diye sordu.

– Yâ Resûlallah! Ali'nin gözleri ağrıyor!

---

yaklaştırılan büyük bir aracın adıydı. Yukarıdan gelebilecek ok, mızrak ve kızgın yağlara karşı üstü kapalı olan bu aracın içine yerleştirilen askerler, ellerindeki malzemelerle kale duvarlarındaki taşları söker ve diğer arkadaşlarıyla birlikte içeri girebilmek için burada delikler açarlardı.

272 Vatîh ve Sülâlim kaleleri de fethedilince, Hayber kaleleri hakkında bilgi verip de işi kolaylaştıran bu şahsa hanımı Nüfeyle teslim edilecek ve o da, Müslüman olup Hayber'i terk edecekti. Bir daha da ondan haber alınamamıştı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/648

– Onu Bana çağırınız, buyurdu ve bunun üzerine Seleme İbn Ekvâ' kalkıp Hz. Ali'yi çağırmaya gitti. Çok geçmeden Hz. Seleme, Hz. Ali'nin elinden tutmuş vaziyette huzura çıkageldiler! Kaç gündür gözlerindeki şiddetli ağrıdan dolayı gelebileceğini bile tahmin etmeyen ashâb, Hz. Ali'nin uzaktan gelişini görünce:

– İşte, Ali geliyor, diyerek onu göstermeye başlamıştı! Efendiler Efendisi de:

– İşte bununla, işte bunun vesilesiyle fetih gerçekleşecek, diye damadı Hz. Ali'yi gösteriyordu. Derken ona:

– Yanıma yaklaş, diye seslendi. Hz. Ali:

– Yâ Resûlallah! Bastığım yeri bile göremeyecek kadar gözlerimden rahatsızım!

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Ali'nin gözlerine doğru nefes edip dua etmeye başladı. Aynı zamanda mübarek tükürüğünden bir miktar eline almış, damadının gözlerine sürüyor ve şifa vermesi için Allah'tan niyazda bulunuyordu. Yeni bir mucize daha yaşanıyordu; sanki onlar, Hz. Ali'nin o âna kadar ağrıyan gözleri değildi. Zira ortada ne ağrı kalmıştı, ne de Hz. Ali'nin görememesi gibi bir durum. Sanki hiç hastalanmamış gibiydi!

Daha sonra da Allah Resûlü, Haydar-ı Kerrâr'a kılıcını kuşatıp üzerine zırhını giydirdi; ardından ak sancağı ona uzatarak:

– Al bu sancağı ve ilerle! Allah'ın sana fethi müyesser kılacağı âna kadar da çarpış ve sakın arkana dönme, buyurdu.

– Peki, insanlarla ne üzerine savaşayım, diye sordu Hz. Ali, arkasını bile dönmeden. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet edinceye kadar. Bunu kabullendikleri takdirde zaten, mallarıyla canlarını senden kurtarmış olacaklardır; hesapları ise Allah'a aittir! Onların yurtlarına kadar ilerle ve bir müddet bekle; onları İslâm'a davet et ve Allah ile Resûlullah'ın hakkı olarak üzerlerine düşen vecibeleri bildir onlara. Allah'a yemin olsun ki, senin vesilenle bir adamın bile Müslüman olması, senin için vadiler dolusu kızıl develerden daha hayırlıdır!

Bu ne büyük şefkatti ki kaç gündür kendilerine ok yağdırıp mancınıkla taş fırlatan, zaman zaman da ani baskınlarla göğüs göğüse çarpıştıkları insanlara bile giderken belli başlı prensipler orta-

ya koyuyor; onların da Allah'a kul olabilmelerini kolaylaştıracak tekliflerde bulunuyordu. Bunun ardından da, Hz. Ali ve arkadaşlarına inâyetiyle muamele etmesi için Allah'a yalvarmaya başladı.

Resûlullah'ın sancağını alan Hz. Ali, reftare yürüyerek doğruca Hayber kalelerinin önüne geldi; ashâb-ı kirâm da onunla birlikte yürüyordu. Daha sonra sancağı kale önüne dikti.

Gelişmeler kale içinden de takip ediliyordu; onun gelip de sancağı kale önüne dikmiş olması, içeridekileri telaşlandırmış ve akıbetlerinden endişe etmeye başlamışlardı:

– Sen kimsin, diye seslendiler.

– Ben, Ebû Tâlib'in oğlu Ali'yim, diye cevapladı Hz. Ali.

'Ali' ismi onlar için hiç de yabancı değildi; anlaşılan, ellerindeki kitaplarda kalelerini onun fethedeceğine dair bilgiler vardı ve daha onun adını duyar duymaz telaşlanacaklardı. 'Ali' ismini duyanlardan birisi:

– Ey Yahudi cemaati, diye bağırmaya başladı. "Musâ'ya indirilene and olsun ki artık sonunuz geldi ve bugün sizler mağlup olacaksınız!"

Kaleden ilk çıkan, Merhab'ın kardeşi Hâris'di; meydan okuyordu. Ancak karşısında bir Haydar-ı Kerrâr vardı ve az önce meydan okuyan o adamın, çok geçmeden cansız yere serildiği görülüyordu. Hâris'i Üseyr; Üseyr'i de Yâsir takip etmişti ve bunların hepsini de, Hâris'in akıbeti bekliyordu; Üseyr'i Muhammed İbn Mesleme, Yâsir'i Zübeyr İbn Avvâm öldürmüştü!

Bu sefer kaleden, üzerindeki iki kat zırhla birlikte Âmir çıktı; o da meydan okuyordu! Onun işini de o gün Zülfikar bitiriverecekti! Şimdi sırada Merhab vardı; kardeşi Hâris'in de öldürülmüş olması onu çileden çıkarmış ve askerleriyle birlikte er meydanına inmişti! Üzerinde iki kat zırh, başında üst üste iki miğfer ve iki elinde de birer kılıç vardı! Önce:

– Hayber halkı iyi bilir ki, diye başladı bağırmaya.

– Ben, kapıya kadar gelip de dayanan savaşların kızışıp da ortalığın kasıp kavrulduğu demlerde, tepeden tırnağa kadar silahlanmış olarak denenip de savaşın hakkını verdiğim konusunda şüphe bulunmayan Merhab'ım!

Cenk, yine kılıçlardan önce başlamıştı. Hayber kalelerinin önünde kelimelerle ruhlara işleyen bir savaş yaşanıyordu. Öyleyse düşmanla, anladığı dilden konuşmak gerekiyordu. Onun için Hz. Ali:

– Ben de o kimseyim ki, annem bana, 'Aslan' adını takmıştır; zaten ben de, ormanların heybetli görünüşlü aslanı gibiyimdir! Sizi de çarçabuk tepeleyecek, hakkınızdan gelecek er kişiyim, diye seslendi.

'Aslan' ifadesini duyunca Merhab'ın yüzünde renk kalmamıştı; zira o gece rüyasında, kendisini bir aslanın parçaladığını görmüş ve büyük bir korkuyla uyanmıştı! Belki de Allah (celle celâluhû), Merhab'a rüyasını hatırlatması için Hz. Ali'yi bu şekilde konuşturuyordu!

Namazsız Şehit

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de o gün iki kat zırh giymiş, başına da miğferini takmıştı. Zarib isimli atının üstünde ve elinde de ok ile yayı duruyordu! Bir aralık yanına, Yesâr adında siyahî birisi geldi. Kendisinin Âmir'in çobanı olduğunu söylüyor:

– Yâ Muhammed, diye sesleniyordu. Meğer efendisi Âmir ve arkadaşları savaşa hazırlanırken o da kulak misafiri olmuş; "Şu peygamber olduğunu iddia eden kişi ile çarpışacağız." ifadelerini duyunca Efendimiz'e karşı kalbinde bir alâka meydana gelmişti. Bunun üzerine koyunlarıyla birlikte buraya kadar gelmişti ve işin gerçek boyutunu bizzat öğrenmek istiyordu:

– Sen, neler söylüyor ve nelere davet ediyorsun, diye soruyordu. Efendimiz de:

– İslâmiyet'e; Allah'tan başka ilah bulunmadığına inanıp O'na kullukta bulunmaya ve Benim de O'nun Resûlü olduğuma şehadete davet ediyorum, buyurdu.

Yesâr sordu:

– Peki, ben böyle bir şehadette bulunur ve Allah'a iman edersem, bana ne var?

– Bu iman ve şehadet üzerine ölürsen sana Cennet var, diye cevapladı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Bunun üzerine Yesâr:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Bana İslâmiyet'i ve nasıl Müslüman olunacağını anlat!

Samimi bir yönelişti ve bu yönelişteki samimiyete Allah Resûlü de karşılık veriyordu. Netice itibariyle, üzerine güneşin doğup battığı her şeyden daha hayırlı bir iş gerçekleşmek üzereydi; bir insan daha Müslüman oluyordu! Hayber önünde kıyasıya bir mücadele yaşanırken Yesâr gelmiş şimdi de, gönlünden gele gele kelime-i tevhidi söylüyordu.

Ardından yeniden Efendimiz'e döndü:

– Yâ Resûlallah! Ben, siyah tenli, çirkin yüzlü, kokusu hoş olmayan ve varlıksız bir adamım; bugün şu Yahudilerle çarpışır ve öldürülürsem Cennet'e girer miyim, diye sordu.

– Evet, diye cevapladı Allah Resûlü. Anlaşılan Yesâr, gözünü Cennet'e dikmiş, oraya ulaştıracak bir vesile arıyordu! Efendimiz'e bir kez daha döndü; yeniden:

– Yâ Resûlallah! Şu koyun ve davarlar, benim yanımda emanettir; ben onların sahibinin işçisiyim. Şimdi bunları ben ne yapayım?

Maksadını anlamıştı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve:

– Onları önce karargâhtan çıkar! Sonra da onlara bağır ve küçük taşlar at; Yüce Allah (celle celâluhû), sana emanetini eda ettirecek ve onlar da sahiplerinin yanına döneceklerdir, buyurdu.

Efendimiz'in tarif ettiği şekilde hemen yerden küçük taşlar toplamaya başlayan Yesâr, onları koyun ve davarların üzerine atıyor ve:

– Ben artık sizinle ilgilenmeyeceğim; hemen sahibinizin yanına geri dönün, diye bağırıyordu. Gerçekten de koyun ve davarlar, sahiplerine doğru gitmeye başladılar. Artık Yesâr, sadece kendisinden sorumlu bir kuldu ve Hz. Ali'nin askerleri arasına katılarak savaşmaya başladı.

Çok geçmeden, kaleden mancınıkla atılan taşlardan birisi Hz. Yesâr'a isabet etmiş ve o da şehit olmuştu; bir vakit namaz bile kılamadan huzur-u ilahiye gidiyordu! Sonra, onun bedeni Efendimiz'in huzuruna getirildi; Hayberlilerin adam yerine bile koymadıkları siyahî köle, Resûlullah'ın huzurunda uzanmış olanca heybetiyle yatıyordu. Uzun uzun baktı ona Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Belki de bu bakışlarda, Hakk'a kulluk adına hanesinde hiç sevabı olmadığı hâlde vuslata önceden eren garip bir kula duyulan sevgi vardı! Resûlullah'ın bakışları ashâbın da dikkatini çekmiş, onlar da

Yesâr'a bakıyorlardı.[273] Onun için Resûlullah'ın şöyle dua ettiği duyuldu:

– Allah (celle celâluhû) senin kokunu ve yüzünü güzelleştirsin; varlığını da çoğaltsın!

Ve Fetih

Beri tarafta ise kıyasıya bir cenk devam ediyordu. Kılıçlarını çeken Merhab'la Hz. Ali, pür-dikkat birbirlerini süzüyor ve hamle üstüne hamle yapıyorlardı. Hayber önlerinde sadece kılıç şakırtılarıyla karşılıklı meydan okumalar duyulabiliyordu. Bir aralık büyük bir gürültü koptu; öldürücü darbenin indiğini herkes anlamıştı. Sonucu merak ediyorlardı. Toz duman dağılıp da ayakta duranın Hz. Ali olduğu görülünce mü'minler tekbir getirmeye başladılar. Meğer çift kat zırhlar içindeki Merhab'ın başına Zülfikar inmiş ve işini oracıkta bitirivermişti!

Yâsir'den sonra Merhab'ın da öldürüldüğünü görünce Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına şu müjdeyi verdi:

– Sevininiz; Hayber'in işi artık daha kolay!

Gerçekten de öyle olacaktı. Merhab'ın da ölümüyle ortalık tam bir savaş alanına dönmüştü. Hayberliler, düşmek üzere olan kalelerini teslim etmemek için var güçleriyle karşılık veriyorlar, ölümüne saldırıyorlardı! Onlar için her fethedilen kale, içi boşaltılarak kaçılması gereken bir mekân demekti. Arkada kalan kalelere doğru kaçıyor ve kendilerini buralarda koruma altına almaya çalışıyorlardı.

---

273 Bir aralık yüzünü şiddetle Hz. Yesâr'dan çevirdiği görüldü; normal bir yüz çevirme değildi bu ve hemen:

– Yâ Resûlallah! Ondan niye yüzünüzü çevirdiniz, diyerek sebebini sordular. Buyurdular ki:

– Şimdi onun yanında, Cennet hurilerinden iki zevcesi bulunuyor! Şehid, vurulup da yere düştüğü zaman Cennet hurilerinden iki zevcesi gelip de yüzünden tozları silerken "Senin yüzünü toz ve toprağa bulayanların da Allah, yüzlerini toprağa bulasın; seni öldüreni de öldürsün" diye dua ederler. Allah (celle celâluhû), bu kuluna ikram edip onu hayra sevk etti; Allah'a hiç secde etmediği hâlde Cennet hurilerinden ikisini onun baş ucunda gördüm! Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 4/316; Vâkıdî, Megâzî, 1/650; İbn Hacer, el-İsâbe, 1/19; Süheyli, Ravdu'l-Unf, 4/87; İbn Esîr, Üsüdü'l-Ğâbe, 1/47, 3/129

Bu fütuhat sırasında bir gün Hz. Ali'nin kalkanı elinden düşmüş ve kendine siper edecek bir dayanağı kalmamıştı. İki tarafına bakınıp dururken gözü, kalenin kapısına ilişti. Kaptığı gibi kapıyı eline aldı. Artık, kale fethedilip de içeri girileceği âna kadar kalenin kapısı, kalkan olarak Hz. Ali'nin elindeydi!

Dirençleri kırılıp da arka taraflardaki kalelere doğru kaçan Hayberlileri, Hz. Ali ve ashâb da arkalarından takip ediyorlardı. Hayber'de hakim olan artık, '*Allahü Ekber!*' sedalarıydı. Tekbir sesleriyle iyice ürperen Hayberlilerin artık kol ve kanatları kırılmış, yapabilecekleri hiçbir şeyleri kalmamıştı! Her ne kadar diğer kalelere doğru sığınmaya çalışsalar da sonlarının geldiğini görebiliyorlardı.

Teslimiyet ve Anlaşma

Her bir kalenin fethiyle birlikte elde edilen ganimetler ve yakalanan esirler vardı. Ancak hâlâ savaşçılar teslim olmuyorlardı. Zaman zaman savaşın devam ettiği bir sırada, Gazzâl adında birisi kalelerin birisinden çıkıp Efendimiz'in yanına geldi. Bazı bilgiler karşılığında kendisi ve ailesi adına emân istiyordu:

– Yâ Eba'l-Kâsım! Sen, bir ay bile bu kaleyi kuşatacak olsan, orayı elde edemez, fethedip de içine giremezsin! Onların yer altında su kanalları var ve geceleri gidip oradan su alır; ihtiyaçlarını giderirler. Sonra da gelir ve kalelerine sığınarak Senden korunurlar; eğer Sen, onların bu su yollarını kesersen, işte o zaman susuzluktan bağıra bağıra helâk olurlar!

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), daha öncekilerde olduğu gibi Gazzâl'e de emân vermiş, onun verdiği bilgiler ışığında ashâbını yönlendirerek Hayberlilerin su yolunu da kesmişti. Gerçekten de sonuç, Gazzâl'in dediği gibiydi; su ile irtibatlarının kesildiğini görünce çılgına döndüler. Zira bu, onların hayatla bağlantılarının kesilmesi anlamına geliyordu.

Bu arada Resûlullah'ın emriyle mancınık da kullanılmaya başlanmıştı. Hayberlilerin kendi yapımı olan bu alet şimdi, onlara taş yağdırıyordu. Bu hengâmede Efendimiz'in üzerine de bir ok isabet etmiş, elbisesine takılmıştı. O da, yerden bir avuç kum alıp Hayberliler tarafına savurdu. Hayberliler deprem olmuş da yere yığılmışçasına sarsılıp yere serilmeye başladılar.

Vatîh ve Sülâlim kaleleri de kuşatılıp Hayberliler tamamen kıskaca alınınca, artık yok olacaklarını anlamış ve teslim olma kararı almışlardı. Kinâne İbn Ebi'l-Hukayk, Şemmâh adında bir adamını göndererek Efendimiz'le konuşmak istediğini bildirdi. Efendimiz de onun dileğine:

– Olur, şeklinde karşılık verdi. Bunun üzerine Kinâne, yanına aldığı adamlarıyla birlikte Efendimiz'in huzuruna geldiler; perişan bir hâlleri vardı. Sanki işin başından beri yaptıklarının farkına varmış gibiydiler. Verilecek her hükme rıza göstermekle birlikte canlarını kurtarmanın peşine düşmüşlerdi; onun için Efendimiz'e bir anlaşma teklif ediyorlardı.

Bunca meşakkat ve sıkıntıdan sonra kalelerini fethettiği hâlde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yine de bu tekliflere sıcak bakmış ve mağlup ettiği adamlarla bir anlaşma yapmıştı. Bu anlaşmaya göre:

1. Kalelerde çarpışan Yahudilerin kanları dökülmeyecek,

2. Yahudilerin çoluk çocukları kendilerine bırakılacak; Hayber'den ve Hayber arazilerinden, çocuklarıyla birlikte gitmelerine müsaade edilecek,

3. Giderken yanlarında, bir hayvan yükünden fazla eşya götürmeyecekler; menkul ve gayr-i menkul bütün mallarıyla askeri araç ve gereçleriyle, -üzerlerindekiler hariç- kalelerde stokladıkları kumaşları Efendimiz'e bırakılacaklar,

4. Resûlullah'a bırakılması gereken herhangi bir şey gizlenip saklanmayacak; gizleme teşebbüsünde bulunanlar da, sözü edilen emân ve himaye taahhüdünden hariç tutulacaktı.

Bilhassa liderleri konumundaki Kinâne İbn Ebi'l-Hukayk, bu maddelere sadık kalacaklarına dair yeminler ediyordu. Onların genel yapılarını çok iyi bilen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Eğer sizler, ganimet mallarından Bana teslim etmeniz gerektiği hâlde bazılarını gizleyip de Bana teslime yanaşmayacak olursanız, o zaman Allah ve Resûlü'nün himaye ve taahhüdünden uzak kalırsınız, diye yeniden uyarma lüzumu hissediyordu. Tabii ki buna, sonucunu gördüğü hâlde muhataplarını kurtarmak için hatırlatma da denilebilirdi.

Aynı zamanda o gün, belli başlı konularda yeni hükümler geliyordu; buna göre artık ehlî eşeklerin eti yenmeyecek, taksim edilmeden önce ganimet mallarına el uzatılmayacak, kesici dişi olan her yırtıcı hayvanın eti haram kabul edilecek ve aynı zamanda esir alınan kadınlara da dokunulmayacaktı.

Hayber'in Ganimetleri

Gerçekten de Hayber, sayılamayacak kadar yiyecek ve içecek, kurutulmuş et, her çeşit meyve, koyun ve deve, kumaş ve elbise, silah ve askerî teçhizatla doluydu! Bunların hepsine şimdi el konulmuştu ve Hayber'de elde edilen her türlü ganimet, artık Müslümanlar arasında paylaşılmayı bekliyordu. Elde edilen mallar arasında Tevrât nüshaları da vardı; kitaplarının kendilerine geri verilmesini istiyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de ashâbına emredecek ve Tevrât nüshaları sahiplerine iade edilecekti.

Elde edilen ganimetler arasında küpler dolusu içkiler de vardı; meseleden haberi olur olmaz Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), içki küplerinin kırılmasını emredecek ve yıllanmış içkiler sel olup Hayber sokaklarında akacaktı. Bu sırada Abdullah İbn Hammar, dayanamayıp da bu içkilerden içivermişti. Onun bu davranışı ilk değildi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), nefsine hakim olamayıp da açıktan bir haramı irtikab eden bu sahabîye ceza verdi. Önce kendileri pabuçlarını alıp ona vurdular ve ardından da ashâb-ı kirâm, pabuçlarıyla Hz. Abdullah'a vurmaya başladı.

Bu sırada Hz. Ömer'in:

– Allah'ım! Ona lanet et; zira o, içki içmeyi de, içki içtikten sonra dayak yemeyi de alışkanlık hâline getirdi, dediği duyuldu. Onun bu sözlerini Allah Resûlü de duymuştu ve hemen:

– Ey Ömer! Öyle söyleme; şüphesiz ki o, Allah ve Resûlü'nü sever, buyurdu.

Her meseleye hassasiyetle yaklaşan ashâb, içinde içki içilen ve helal olmayan daha nice yiyecek konulan bakır ve demir kaplar konusunda ne yapmaları gerektiğini sormaya başladılar. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onları yıkayıp yemeklerinizi öyle pişiriniz, buyurdu. O'nunla birlikte attıkları her adımlarında yeni bir şeyler öğreniyorlardı.

Ferve İbn Amr'ı ganimet memuru olarak tayin eden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Paylaşımı yapılmadan ganimet mallarından aldığınız bir iğne veya iplik bile olsa onu geri veriniz; çünkü ganimet mallarına ihanet etmek, çok büyük vebaldir ve kıyamet gününde ateş demektir, diye ilan ettirerek taksimatı yapılmadan ganimet mallarından kimsenin almaması gerektiğini ilan ettirmişti. Sadece hayvanlarıyla ashâbın kendilerinin yiyebilecekleri kadar bir miktara cevaz verilmişti. Mesele o kadar hassastı ki, bu malların başında görevlendirilen Hz. Ferve bir aralık, güneşten korunmak için başına bir bez parçası almış ve Efendimiz'in:

– Cehennem ateşinden bir parçayı başına bağlamışsın, şeklindeki uyarısından sonra bin pişman olarak getirip onu da iade etmişti. Efendimiz'den ganimet talebinde bulunan birisine:

– Ganimet eşyası bölüşülmeden Bana, ne bir iğne ne de bir iplik helaldir! Ondan ne kendim bir şey alabilir ne de başkasına bir şey verebilirim, diye karşılık verecek, o gün devesini bağlamak için kendisinden ip isteyen birine de, ancak mallar paylaşıldıktan sonra bunu verebileceğini söyleyecekti.

Hatta o gün şehit düşen birinin haberini Allah Resûlü'ne getirmişler:

– Filan da şehit olmuş, diye müjdelemek istiyorlardı. Allah Resûlü:

– Hayır! Öyle söylemeyin, diye ikaz etti onları. "Çünkü Ben onu, ganimet malları arasından aşırdığı bir aba yüzünden Cehennem ateşinin içinde gördüm!"

Mesele çok ciddiydi ve Hz. Ömer'e dönen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ey Hattâboğlu! Git de insanlara, "*Cennet'e mü'minlerden başkası giremez.*" diye seslen, talimatı verecekti. Ardından da şunları söyledi:

– Bir topluluk arasında, ganimet mallarına karşı hıyanet yaygınlaşınca muhakkak ki onların kalplerine korku salınır!

Sıra o şahsın namazını kılmaya gelince, şehit olan şahsın kabilesine döndü ve:

– Adamınızın namazını kendiniz kılın, buyurdu. Çok ağır bir durumdu; demek ki kamuya ait bir değerin şahıslar tarafından alınıp da kullanılması, sonuç itibariyle Allah ve Resûlullah'ın gazabını celbeden bir husustu. Arkadaşlarının şehadetinden bile endişe duymaya başlamışlardı. Çünkü Allah Resûlü:

– Adamınız, Allah yolunda bir emanete hıyanet etti, buyuruyordu. Bunun üzerine kabile mensupları, şehit olan şahsın eşyalarını aramaya başladılar; buldukları, iki dirhem ağırlığında bile olmayan bir kısım boncuklardı!

Oturup düşünmeye başladılar; bu kadarcıktan bir şey olmaz deyip aynı boncuklardan alan başkaları da vardı ve her biri teker teker Efendimiz'in yanına gelerek onları teslim etmeye başladı. Ashâbının hassasiyeti Allah Resûlü'nü memnun etmiş görünüyordu; onlara döndü ve bir kez daha sordu:

– Hepiniz, aldığınız her şeyi teslim ettiğiniz konusunda Allah'a yemin edebilir misiniz?

– Evet, diyorlardı ve hiçbir şey unutmadan aldıklarının hepsini de getirdiklerine dair yemin etmeye başladılar. Bunun üzerine Efendiler Efendisi, şehit olan şahıs için bir sedir getirtti; onu bir örtüye sardırdı ve arkasından da namazını kıldırdı.

Öte yandan ashâb arasında, dağıtılan ganimetten kendisine pay düştüğü için üzülenler de vardı. Allah yolunda döktükleri terden dolayı ganimetten pay almayı onurlarına yediremiyorlar, bunu utanılacak bir iş olarak görüyorlardı. Daha Hayber başlamadan önce *Ebû Dayyâh* adında birisi, bâdiyeden gelip huzurun şerefiyle serfiraz olmuştu; kelime-i tevhidi söylemiş ve Efendimiz'e:

– Senin yanına hicret edeceğim, diyerek bundan sonra birlikte yaşamayı arzu ettiğini belirtmişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bunu kabul etmiş ve ilgilenmeleri için onu, ashâbından bazılarına emanet etmişti. Hayber'e gelenler arasında Ebû Dayyâh da bulunuyordu.

İlk kaleler fethedilip de elde edilen ganimetlerden bir miktarı paylaşılınca, bu şahsa da pay ayrılmış ve kendisine verilmek istenmişti:

– Bunlar da ne, diye sordu.

– Resûlullah'ın senin için ganimetten ayırdığı hissedir, diye

cevap verdiler. Kendisine verilen bu maldan dolayı bir hayli üzülen sahabî, soluğu Efendimiz'in huzurunda aldı:

– Yâ Resûlallah! Bu da ne?

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bu, bölüştürdüğüm ganimetten sonra sana düşen hissedir, diye cevapladı. Bunun üzerine Ebû Dayyâh, işaret parmağıyla boğazını göstererek:

– Ben Sana, bunun için gelip de iman ve ittiba etmedim; şuramdan bir ok yiyip de Cennet'e gireyim diye geldim ve iman edip Sana tâbi oldum, dedi.

İçinden gelenleri seslendiriyordu ve onun bu onurlu çıkışı karşısında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Şâyet sen sözünde doğru isen, Allah da seni doğrular, diye mukabelede bulundu.

Anlaşılan bu şahsın dünya malında hiç gözü yoktu ve kılıcını kaptığı gibi yine devam etmekte olan kuşatmanın arasına katıldı. Nihâyet, boğazına ok isabet edip de şehit olan biri Allah Resûlü'nün huzuruna getirilince:

– Bu, o mu, diye sordu. Sahabîyi şehit eden ok, Ebû Dayyâh'ın sözünü ettiği ve eliyle gösterdiği yere saplanmıştı. Meseleye daha önceden muttali olanlar:

– Evet, diye cevapladılar. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bu doğruyu söylüyordu. Allah da onun söylediklerini doğruladı, buyurdu. Daha sonra da onu, kendi cübbesine sararak cenaze namazının kılınması için insanların önüne yerleştirdi ve namazını da kendisi kıldırdı. Namaz sonrasında, onun için şöyle niyazda bulunduğu duyuluyordu:

– Allah'ım! Bu Senin kulun ve Senin başka bir kulunun oğluydu. Senin yoluna muhâcir olarak çıkmıştı ve şehit olarak son nefesini verdi! Onun şahidi Benim!

Saklanan Hazine

Aynı zamanda burada, Huyeyy İbn Ahtab'ın dillere destan hazinesinin olduğu da biliniyordu; hâlbuki ele geçirilen ganimetler arasında ne altın ne de gümüş cinsinden benzeri bir hazineye rast-

lanmıştı. Hâlbuki Benî Nadîr Yahudileri, yurtlarını terk edip de Hayber'e doğru giderlerken Ebû Râfi Sellâm İbn Ebi'l-Hukayk, içinde altın, gümüş ve diğer kıymetli madenlerden mamul değişik ziynet eşyalarının saklandığı deve tulumunu göstererek:

– Bu, bizim dünyayı alçaltıp yükseltmek için hazırladığımız şeydir, demiş ve bunlar sayesinde bir gün yeniden eski kazanımlarına döneceklerine dair umut taşıdığını ifade etmişti. Zira bu hazine, sadece Ebû Râfi'e ait bir değer değil, ataları Ebu'l-Hukayk hanedanından bu yana birikmiş bir emeğin neticesiydi. İlk zamanlarda koyun postuna sığabilen bu değerler, zamanla gelişmiş ve önce inek, ardından da deve postuna bile girmez hâle gelmişti.

Düğün zamanları geldiğinde Mekke eşrafı, bu hazineye müracaat eder ve rehin karşılığında bir aylığına buradan dilediği kadar mücevherat alır, işini bitirdikten sonra da yine gelip onları teslim ederlerdi. Bir defasında bu eşyalardan bir kısmı kaybedilmiş ve onu kaybeden şahıs bunun bedelini, on bin altın olarak ödemek zorunda kalmıştı. Kısaca dillere destan bir hazineydi.

Şimdi ise Hayberliler, bununla ilgili olarak anlaşma metninde ağır müeyyideler yer almasına ve bunu kabul etmelerine rağmen bu hazineyi ortaya çıkarmak istemiyorlardı. Bunun üzerine, o gün için Ebu'l-Hukayk hanedanını temsil eden Kinâne İbn Rebî ve kardeşiyle amcasının oğlu Efendimiz'in huzuruna getirildi; ortada açık bir söz ihlali vardı ve Allah Resûlü onlara:

– Ey Ebu'l-Hukayk oğulları, diye seslendi. “Ben sizin, Allah ve Resûlü'ne karşı duyduğunuz düşmanlığı biliyorum; bununla birlikte sizin bu düşmanlığınız, adamlarınıza verdiğim emân ve himayeyi size de vermeme engel olmamış, ganimet mallarından herhangi bir şeyi Benden gizlememek ve kaçırmamak şartıyla bu emânı sizlere de vermişimdir! Sizler de bilirsiniz ki, Benden bir şey gizleyecek olursanız, bizim için kanlarınızı dökmek helal olur, Allah ve Resûlü'nün emân ve himaye taahhüdünden uzak kalırsınız!

Şimdi söyleyin bakalım; sizi Medine'den sürüp çıkardığımız zaman yanınızda getirdiğiniz, zaman zaman Mekkelilere emanet olarak veregeldiğiniz ziynet eşyası ile nakit paralarınızı içinde sakladığınız tulumlarınız nerede?”

Mesele, altın ve gümüşlere ulaşmak değil; her şeye rağmen

adamların iki yüzlülüğünü ortaya çıkarıp daha sonraki şirretliklerine engel olmak, yeniden güç oluşturarak Müslümanlara zarar vermelerinin önüne geçmekti. Ancak adamlar, yalancılıkta da mahir idiler ve:

– Ey Eba'l-Kâsım, diyorlardı. "Biz onları, savaşlarımızda harcadık; vallahi de onlardan elimizde hiçbir şey kalmadı! Bizi Medine'den sürüp çıkardığın zamandan beri hep onlarla geçindik; savaşlar ve maişet ihtiyacı, onların hepsini eritip tüketti; onlardan geriye hiçbir şey kalmadı!"

Göz göre göre yalan söylüyorlardı ve Allah Resûlü de, bu yalanlarının üzerine gidecek ve bu tercihlerinin kendilerine çok pahalıya mâl olabileceğini hatırlatacaktı. Bunun için önce:

– Söylediklerinize dikkat ediniz, buyurdu. "O günden bu yana geçen zaman az, ancak gizlenen mal ise ondan daha fazla; az zamanda bu kadar mal nasıl tükenir! Ne dersiniz; bu hazineyi sizin yanınızda bulursam, o zaman Allah ve Resûlü'nün size verdiği himaye ve emân sözü ortadan kalksın mı?"

– Evet, ortadan kalksın!

Kinâne bunları söylerken aralarından bir Yahudi ona yaklaşacak ve şunları söyleyecekti:

– Muhammed'in senden istediği şey şâyet sende bulunuyorsa veya sen onun hakkında bir şeyler biliyorsan onu bildir de canını da kanını da kurtar! Aksi takdirde O, vallahi de bunu elde etmeye muvaffak olacaktır; çünkü Allah, O'nu bundan başka bizim bilmediğimiz şeylere de muttali kılmaktadır!

Daha cümlelerini bile bitirmeden adam, Kinâne'nin şiddetli te'dibiyle karşılaşacak ve geri çekilip de bir köşeye sıkışıp kalacaktı. Kinâne'nin otoritesi karşısında diğerleri de sesini kısmış, bildiklerini de söyleyemez hâle gelmişlerdi.

Derken Allah Resûlü'nün yanına, Sa'lebe adında aklı kıt bir Yahudi getirildi; adam, Kinâne'yi her sabah mezbelelik bir mekanda dolaşırken gördüğünü söylüyordu. Bunun üzerine Efendiler Efendisi yeniden Kinâne'ye döndü ve:

– Ne diyorsun; şâyet burada hazineyi bulursak seni öldürmek zorunda kalacağız, dedi. Yine o:

– Öldürün, diyor ve sır vermiyordu.

Ashâbından birisini yanına çağırdı Allah Resûlü ve Sa'lebe'nin tarif ettiği yeri kazmasını, çıkan eşyayı da alıp huzura getirmesini emretti.

Adamın aklı kıttı ama dedikleri doğruydu; zira işaret edilen yere giden sahabî, çok geçmeden hazinenin bir bölümünü çıkarıp Allah Resûlü'nün huzuruna getiriyordu. Ancak bu, sözü edilen hazinenin tamamı değildi; anlaşılan iki parçaya ayırmış ve her ikisini de farklı yerlere gömmüşlerdi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir kez daha Kinâne'ye dönüp sordu; ancak adamda hâlâ ses yoktu. Kinâne'yi konuşturmak için devreye *Zübeyr İbn Avvâm* da girmişti ama yine netice yoktu. Adamın malı canından kıymetliydi ve bütün uğraşlara rağmen canını vermeye razıydı, malı konusunda tek bir kelime bile etmiyordu.

Hazinenin kalan kısmıyla ilgili mesele kilitlenmiş gibi gözüküyordu; ortada bir hazinenin olduğu biliniyordu ama kimse onun yerini söylemeye yanaşmıyordu. İşte tam bu sırada Allah Resûlü'nün yanına Cibril-i Emîn geldi ve Efendimiz'e hazinenin yerini haber verdi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ensâr'dan bir sahabîyi yanına çağırarak Cibril'in tarif ettiği yeri gösterip orasını kazmasını ve bulduklarını da alıp getirmesini talep etti. Bu arada Kinâne'ye dönen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sen artık semalar ötesinden tescilli bir dolandırıcısın, diyordu.

Bir adım daha attı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve önce bu işe ashâbından Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Zübeyr gibi önde gelenlerle Yahudilerden de on kişiyi şahit tuttu. Nelerle karşı karşıya olduğunun farkındaydı ve belli ki kararın ittifakla alınmasını arzuluyordu.

Bu arada tarif edilen yere gidip de çıkardığı deve postunu getiren Ensâr'ın elinde şimdi, on bin dinar değerinde bir hazine duruyordu. Ağzı açılıp da ortaya döküldüğünde meydana, çil çil altınlar, bilezik ve halhallar, küpe ve gerdanlıklar, pazubent ve yüzüklerle inci, mercan ve zümrüt gibi değerli taşlardan yapılmış envai çeşit mücevherat saçılıvermişti.

Her şey ortaya çıkmıştı; şimdi insanlar, Kinâne'nin ne zaman öldürüleceğini merak ediyordu. Çünkü Kinâne, kullanamayacağı

malına bedel, ihlâl ettiği anlaşma gereği göz göre göre ve iradî olarak ölümü tercih etmişti. Daha önce şehit ettikleri kardeşi Mahmûd'a bedel *Muhammed İbn Mesleme*'ye teslim etti Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onu ve kardeşi Rebî'i.

İkinci Bir Anlaşma

Hayber'den gitmeyi gönüllü olarak isteyip teklif eden Yahudiler, Efendimiz'in yanına gelmiş:

– Yâ Muhammed! diyorlardı. "Bizi burada bırak; tarım işlerinde çalışalım ve bunun karşılığında elde ettiğimiz gelirin yarısını Sana verelim!"

Sanki her defasında karşı çıkıp da bedenini ortadan kaldırmak isteyenler onlar değildi! Mekkelilerle dirsek temasına giren ve etraftaki kabileleri de ayartarak Medine üzerine yürüme planları yapan bu insanlar, üstesinden gelemedikleri gücün karşısında bal mumu gibi erimiş ve şimdi hiçbir şey olmamış gibi Allah Resûlü'nden merhamet dileniyorlardı!

Meselenin iki boyutu vardı; öncelikle bunu onların talep etmesi önemliydi ve zemin, ortaya konulacak şartları kabul adına her şeye hazır olduklarını gösteriyordu. Nihaî hüküm zaten Efendimiz'e aitti; şimdi buna izin vermiş olsa bile dilediği zaman ve arzu ettiği anda bu anlaşmayı ihlâl etme hakkına sahipti. Ayrıca Hayber, Medine'ye uzak bir yerdi ve buraların bakımı, taşıma suyla dönecek kadar kolay değildi! Hem Hayberliler, arazilerini daha iyi biliyorlardı ve nereye hangi ürün ekildiğinde nasıl bir mahsul elde edeceklerinin de şuurundaydılar.

Meselenin önemli bir yanı da, bu vesileyle Hayberlilerin sürekli kontrol altında tutulacak olmasıydı. Ekim biçim ve hasat işlemleri vesilesiyle ashâbla görüşüp konuşma imkânı bulacak ve belki de bu vesileyle İslâm'ın güzellikleriyle de tanışma fırsatını elde edeceklerdi. Öyleyse tekliflerine müspet bakmanın kaybettireceği bir şey yoktu ve Efendiler Efendisi onlara, şimdi bir kucak daha açıyordu:

– Allah (celle celâluhû) müsaade ettiği sürece sizi Hayber topraklarında bırakıyoruz, diyerek tekliflerini kabul etti ve fethettiği araziyi yine onlara, eski sahiplerine teslim etti. Bunun karşılığında onlar, elde ettikleri mahsülün yarısını her yıl Allah Resûlü'ne teslim edeceklerdi.

Bu görevi ifa için *Abdullah İbn Revâha* seçilmişti; her yıl geliyor; Hayberlilerin ürünlerini sayıp ikiye ayırıyor ve yarısını alıp Medine'ye dönüyordu.[274]

Esirler

Hayber'de esir alınanlar arasında, amcasının kızıyla birlikte Hz. Hârûn'un[275] soyundan gelen Huyeyy İbn Ahtab'ın kızı *Safiyye*[276] Validemiz de vardı. Kinâne İbn Ebi'l-Hukayk ile Hayber öncesinde evlenmiş ve onun öldürülmesiyle de dul kalmış bulunuyordu.

Efendimiz'in elçi olarak etrafa gönderdiği ve çoğu zaman da Cibril-i Emîn'in onun suretinde geldiği *Dıhyetü'l-Kelbî* Allah Resûlü'nün yanına gelerek kendisine esirler arasından birisinin verilmesi talebinde bulundu. Kendisine müsaade edilince de gidip

---

274 Bu arada Uyeyne İbn Hısn ile Benî Fezâreler ganimetten pay almak için yeniden gelmiş ve Efendimiz'i ikna etmeye çalışıyorlardı. İkna edemeyeceklerini anlayınca ağız değiştirecek ve bu sefer de tehdit etme yolunu deneyeceklerdi. Ancak bu da sonuçsuzdu; zira Resûlullah (s.a.s.) onlara, buluşma yerlerini bile gösteriyor, meydan okumalarına kulak bile vermiyordu. Elleri boş geri giderken aralarından Hâris İbn Avf şunları söyleyecekti onlara:

– Muhammed'in doğu ve batıya malik olacağını ben size söylememiş miydim!

Bunu bize Yahudiler haber verip duruyorlardı! Yemin ederim ki ben, Ebû Râfi' Sellâm İbn Mişkem'in, "*Nübüvvet konusunda biz Muhammed'i kıskanıyoruz; hâlbuki O, Hârûn neslinden çıkmalıydı! Ancak ne yapalım ki O, gönderilmiş bir peygamberdir! Ancak bu konuda Yahudiler beni dinlemezler; hâlbuki biz O'na iki kurban vereceğiz; birisi Yesrib'de, diğeri de Hayber kalelerinde.*" dediğini dün gibi hatırlıyorum. Bkz. Vâdıdî, Megâzî, 1/676 vd.; İbn Kesir, Sîre, 3/401

275 Bir gün diğer Ezvâc-ı Tâhirât, kendilerinin Allah Resûlü'ne akrabalık yönüyle de daha yakın olduklarını ileri sürerek Safiyye Validimizi rencide etmişlerdi. Hane-i saadetlerine girip de onu hüzünlü gören Efendimiz (s.a.s.), duruma muttali olunca onu karşısına alacak ve "Sen de onlara, *benim kocam Muhammed, babam Hârûn ve amcam da Mûsâ* deseydin ya" diyerek teselli edecekti. Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, 8/127; Kurtubî, el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân, 16/326; İbn Hacer, el-İsâbe, 8/101; İbn Esîr, Usudu'l-Ğâbe, 3/375

276 Hz. Safiyye Validemizin esas adının Zeyneb olduğu ve Allah Resûlü'nün seçiminden dolayı kendisine bu ismin verildiği de söylenmektedir. Zira o gün için savaşlarda orduyu sevk ve idare eden şahsın hakkı olarak ya bir at, ya bir köle ya da bir cariyenin başkumandana tahsisi âdettendi ve buna, '*Seçme*' manasında '*Safiy*' deniliyordu ve Allah Resûlü de o gün, Huyeyy İbn Ahtab'ın kızını kendisi için seçmişti ve bu seçimle birlikte Huyeyy'in kızı Zeyneb'e artık *Safiyye* denilecekti. Bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, 7/480

Safiyye Validemizi aldı. Bunu gören ashâbdan biri, hemen Allah Resûlü'nün yanına gelerek:

– Yâ Resûlallah! Benî Kurayza ve Benî Nadîrlerin hanımefendisi ve onların reisi Huyeyy İbn Ahtab'ın kızını Dıhye'ye vermen vallahi de uygun olmaz; onu ancak Sen almalısın, dedi.

Allah Resûlü'nün sahabîsi doğru söylüyordu; böyle bir tercih aynı zamanda Hayber'i içeriden fethetmek demekti ve bunun üzerine Efendiler Efendisi, Hz. Dıhye'yi yanına çağırarak Hz. Safiyye'nin yerine bir başkasını almasını istedi. Daha sonra da Hz. Bilâl'e seslenerek onları huzuruna getirmelerini emir buyurdu.

Beri tarafta ise Safiyye Validemiz, gelişmeleri dikkatle takip ediyordu; içinden bir his, sanki zifaf gecesi gördüğü rüyanın tahakkuk edeceğini söylüyordu. Zira Kinâne İbn Ebi'l-Hukayk ile evlendiği gece rüyasında, Medine tarafından bir ayın gelip kucağına düştüğünü görmüştü. Hatta sabah olup da bunu Kinâne'ye anlatınca o, bu işe fena şekilde öfkelenmiş ve:

– Yoksa senin niyetin, Hicaz hükümdarı Muhammed'e varmak mı, diyerek tepki göstermiş; sadece tepki göstermekle de kalmamış ve okkalı bir sille indirerek yüzünü gözünü morartmıştı.[277]

İşte tam bu hislerle dolu olduğu sırada yanlarına Hz. Bilâl gelmiş kendilerini Resûlullah'a götüreceğini söylüyordu. Peygamberler torunu olan Safiyye Validemiz, babasından duyup durduğu âhir zaman peygamberinin has harimine girmek üzereydi!

Bu sırada ashâb, Allah Resûlü'nün bir inceliğine daha şahit olacaktı; zira huzura getirirken Hz. Bilâl onları iki Hayberlinin cesetlerinin yanından geçirmiş ve ölüleri görür görmez de Safiyye validemizin amca kızı, çığlığı basıp bağırmaya, üstüne başına toprak saçmaya başlamıştı. Bunları Allah Resûlü de duyuyordu; insanlara gereksiz yere acı çektirmenin doğru olmadığını söyleyecekti ve gelir gelmez Hz. Bilâl'e dönerek:

– Ey Bilâl! Sende hiç merhamet duygusu yok mu ki, bu kadıncağızları ölülerinin yanından geçiriyorsun, diyecekti.

---

277 Efendimiz'in yanına getirildiği gün hâlâ bu sillenin morartısı yüzünde duruyordu; sebebini sorunca bu olayı Allah Resûlü'ne O anlatacaktı. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/674; İbn Kesir, Sîre, 3/374; İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 3/290

Huzuruna gelince Safiyye Validemizi karşısına alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ona İslâm'ı anlattı ve kabullenip kabullenmemede muhayyer bıraktı; şâyet kabullenirse, kendisiyle izdivaç yapacağını; kabullenmediği takdirde ise, hürriyete kavuşturup kavminin arasına göndereceğini söylüyordu. Safiyye Validemiz:

– Yâ Resûlallah, diye başladı sözlerine. Zaten bu, bir kabulün neticesiydi ve şöyle devam etti:

– Şu konak yerine gelip de Sen beni İslâm'a davet etmeden önce zaten ben, Müslüman olmayı arzulamış ve Seni de tasdik etmek istemiştim. Artık benim, ne Yahudilikte bir emelim, ne de orada bir yakınım var! Yani şimdi Sen, küfürle İslâm'dan birini seçme konusunda beni serbest bırakıyorsun ve ben de, Allah ve Resûlü'nü seçiyorum. Allah ve Resûlü bana, hürriyete kavuşmamdan da kavmimin arasına geri dönmemden de daha hayırlıdır!

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Safiyye Validemizi hürriyete kavuşturup zevceliğe kabul etti. Onun için artık, gördüğü rüyanın gerçekleşmiş olmasından duyduğu huzur, o güne kadar yaşadığı bütün sıkıntılarını unutturacak güzellikteydi! Onu, Enes İbn Mâlik'in annesi Ümmü Süleym validemiz hazırlıyordu; akşam olup da çadırına girdiklerinde dışarıda birinin ayak sesleri duyulmuştu. Hayber'de kocası ve babasıyla kavminden birçok insanın öldürüldüğü bir kadının, Efendimiz'le baş başa kaldığında O'na bir kötülük yapacağından endişe duyan Ebû Eyyûb el-Ensârî, kılıcını kuşanmış ve her ihtimale karşı Allah Resûlü'nün çadırı başında nöbet tutmak istemişti. Dışarı çıkıp da onu kılıcını kuşanmış vaziyette görünce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Bu ne iş, yâ Ebâ Eyyûb, diye seslendi.

– Yâ Resûlallah! Bu kadının Sana bir şey yapacağından endişe duydum; çünkü o, babası, kocası ve kavmi Hayber'de öldürülen bir kadındır; hem daha küfürden yeni çıkmıştır! Onun Sana bir şey yapacağından endişe duydum, dedi.

Takdir edilmesi gereken bir duyarlılıktı ve Allah Resûlü de, ellerini açıp Hz. Hâlid'e şöyle dua edecekti:

– Allah'ım! Gecenin bir vaktinde gelip de Ebû Eyyûb Beni nasıl korumak istemişse Sen de onu muhafaza eyle!

Efendimiz'i Zehirleme Teşebbüsü

Fetih sonrası, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) henüz Hayber'den ayrılmamıştı; muhtemel problemlerin önünü almak ve yeni duruma göre gereken adımları atıp başka bir problemle karşılaşmamak için bir müddet daha burada kalmayı tercih etmişti. Bu süre, Hayberlilerin de iştahını kabartmış, kolay yoldan Efendimiz'in vücudunu ortadan kaldırmanın planını yapmışlardı; er meydanında üstesinden gelemedikleri düşmanlarını (!), şeytanca bir planla ve masumca bir yaklaşımla arkadan hançerlemek istiyorlardı! Çok sinsi şekilde hazırlanan bu planla, sadece Allah Resûlü'nü değil, aynı zamanda O'nun en yakınındakileri de öldürerek kendilerince büyük bir işe imza atmış olacaklardı!

Bunun için de, Safiyye Validimizin Efendimiz'e olan yakınlığını kullanmak istemişlerdi. Aralarında oturup konuşmuşlar ve bu işi *Zeyneb Binti Hâris*'e havale etmişlerdi! Zira *Sellâm İbn Mişkem*'in de hanımı olan *Zeyneb Binti Hâris*, Hayber'de öldürülen kocası *Sellâm*, babası *Hâris*, kardeşi *Merhab* ve amcası *Yesâr*'ın intikamını almak için can atan bir kişiydi.

Aralarında anlaştıkları şekliyle hemen bir keçi kestirmiş ve onu zehirleyerek bu planını gerçekleştirmek için Allah Resûlü'ne göndermişti. Hatta O'nun, koyunun ön kolunu daha çok tercih ettiğini öğrendiği için bilhassa onun üzerinde yoğunlaşmış ve böylelikle Efendimiz'i, kısa yoldan öldürmeyi planlamıştı.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), akşam namazını kılmış konak yerinde oturuyordu. Tepsinin içinde kızartılıp kebap yapılmış zehirli keçiyle gelen Zeyneb Binti Hâris, elindeki tepsiyi göstererek:

– Yâ Eba'l-Kâsım, diye seslendi. "Sana bunu hediye ediyorum!"

Bu kadar yorgunluğun üstüne böyle bir ziyafet, ashâbın da hoşuna gitmişti! Derken kızarmış keçi ashâbın önüne konuldu. Ona ilk uzanan, elbette Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) olacaktı ve öyle de oldu; kızarmış keçinin ön koluna uzanan Allah Resûlü, onu mübarek ağzına götürür götürmez ortada bir garipliğin döndüğünü hissetti. Belki de O'na bunu Cibril-i Emîn bildirmişti ve hemen elini çekerek:

– Sakın buna el sürmeyin; elinizdekileri de kaldırıp atın, buyurdu.

Ortalık birden buz kesilmişti. Herkes bu kadar ani değişikliğin

sebebini merak ediyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) buna da açıklık getirecekti:

– Şüphesiz ki bu keçinin ön kolu Bana, kendisinin zehirlendiğini söylüyor, buyurdu.

Büyük bir felaketin kenarından dönmüşlerdi; ancak herkes aynı durumda değildi. Zira ashâbdan Bişr İbn Berâ, Efendimiz'in kendilerini uyardığı sırada ondan bir lokma almış ve çiğneyip yutmuştu. Allah Resûlü'nün uyarısı üzerine onu dışarı çıkarmak istese de zehir tesirini göstermiş ve çoktan Hz. Bişr'in vücudu morarmaya başlamıştı. Zehir o kadar kuvvetliydi ki Hz. Bişr oracıkta ve herkesin gözü önünde can verecekti![278]

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kendilerine bu ziyafeti çekmek isteyen kadını çağırttı ve:

– Bu keçiyi sen mi zehirledin, diye sordu.

Zehirin farkına varılmıştı ama zehir işe yaramamış gözüküyordu. Kendi aralarından birisi gelip haber vermiş olamazdı ve kadın:

– Bunu Sana kim haber verdi, diye sordu. Resûlullah:

– Şu elimdeki ön kolu, diye cevapladı.

Ancak hâlâ ilk sorusunun cevabını alamamıştı ve bekliyordu. Başkaca bir kaçış yolunun olmadığını gören kadın:

– Evet! Ben yaptım, diye cevapladı.

Fail bulunmuştu; ama bunu niçin yaptığı da öğrenilmeliydi; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu:

– Sana bunu yaptıran sebep ne idi; bunu niye yaptın?

Ortada yine sinsi bir Yahudi zekâsı vardı ve kadın şunları söylemeye başladı:

– Kavmimin başına gelenleri biliyorsun; onlara yapacağını yaptın! Kendi kendime dedim ki, "*Şâyet O bir melik ise böylelikle O'ndan kurtulmuş oluruz; ancak gerçekten bir Nebi ise zaten bundan haberi olur ve kurtulur!*"

---

[278] Daha sonra Allah Resûlü'nün, "*Bismillah deyiniz ve ondan sonra da yiyiniz!*" dediği ve böylelikle o zehirli etin hiç kimseye zarar vermediği; veya o kızartılmış eti Allah Resûlü'nün yaktırdığı da rivâyet edilmektedir. Bu sırada onun kolundan bir parça alan köpeğin, anında orada öldüğü de gelen bilgiler arasındadır. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/134-135

Efendimiz, her şeye rağmen kadını affetmişti; zira O (sallallahu aleyhi ve sellem), şahsına karşı işlenilen suçtan dolayı intikam duygusu içine girmezdi. Hatta sahabe:

– Onu öldürelim mi, diye soracak ve Resûl-ü Kibriyâ da:

– Hayır, cevabını verecekti. "Ona ne dokunulacak, ne de işkence yapılacaktır!"

Ancak Bişr İbn Berâ'nın şehit olması her şeyi değiştirecekti; bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onun kanına bedel kadını Hz. Bişr'in yakınlarına verecek ve onlar da o menhûse kadını kısas olarak öldüreceklerdi.[279]

Hayber'in Yeni Misafirleri

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Hayber kalelerini fethetmiş ve Medine'yi sürekli tehdit eden bir çıban başı daha ezilmişti. Elbette mesele sadece Hayber'den ibaret değildi; etrafta tehdit oluşturan diğer unsurların üzerine de gidilecek ve bu cihetten gelebilecek muhtemel tehlikeler de bertaraf edilecekti.

İşte tam bu sırada Allah Resûlü'nün huzuruna, Mekke'nin şiddetle oturup hiddetle ortalığı kavurduğu dönemlerde Habeşistan'a hicret eden Hz. Ca'fer ve arkadaşları çıkageldi. Yılların özleminin son bulduğu bu noktada yoğun bir duygu seli hâkim olmuştu. Kolay değil, yaklaşık on beş yıldır dünya gözüyle birbirlerini görememişlerdi! Bir anda Hayber'in havası değişivermiş, ortalık bayram yerine dönmüştü! Allah Resûlü'ne doğru yürürken Hz. Ca'fer'in ayakları, O'na duyduğu saygı ve hürmetten dolayı neredeyse yere basmıyordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona kucağını açmış bekliyordu; nihâyet kucak kucağa sarılmış ve yılların hasretine son noktayı koymuşlardı. Yeğeninin alnından, iki gözünün ortasından öpen Allah Resûlü:

---

279 Efendimiz'i zehirlemeye kalkışan bu kadının Müslüman olduğu şeklinde de rivâyet vardır; buna göre o, yaptığı çirkin işin gerekçesi kendisine sorulduğunda:

– Şimdi mesele tebeyyün etti ki Sen, gerçekten de Allah'ın Resûlü'sün, diye cevaplamış ve kelime-i tevhidi söyleyerek Müslüman olmuştur. Bkz. Süheylî, Ravdu'l-Unf, 4/81

– Vallahi, hangisine sevineceğimi bilemiyorum; Hayber'in fethine mi, Ca'fer'in gelişine mi, diyor ve bu sevincini ashâbıyla da paylaşıyordu.

Onlarla birlikte gelenler arasında *Ebû Musa el-Eş'arî*'nin de aralarında bulunduğu elli küsur mü'min vardı. Yemen'den yola çıkmışlar ve gemileri kendilerini Habeşistan'a götürmüştü. Burada Hz. Ca'fer'le karşılaşınca da, Medine'ye birlikte dönmeyi kararlaştırmışlar, Habeşistan kralı Necâşî'nin tahsis ettiği gemilerle Arap yarımadasına geçmişlerdi.[280]

O gün Hayber'e gelenler arasında, Devs kabilesinden seksen ev halkı da vardı; Müslüman olup Medine'ye kadar gelmişler ve *Sibâ' İbn Urfuta*'nın arkasında sabah namazını kıldıktan sonra da, Resûlullah'ın burada olduğunu öğrenmiş, O'na bir an önce kavuşacak olmanın heyecanıyla Hayber'e yönelmişlerdi. O gün aralarında, daha sonraları '*Ebû Hureyre*' diye meşhur olacak olan *Abdüşşems* de vardı.[281]

Hayber yeni misafirlerini ağırlıyordu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Hayber'e kadar gelen bu insanlara da ganimetten pay ayıracak, taksimattan onları da mahrum etmeyecekti.

Güvenlik Çemberi Genişletiliyor

Diğer taraftan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Muhayyısa İbn Mes'ûd'u Fedek halkına göndermiş ve onları da İslâm'a davet et-

280 O gün Habeşistan'dan gelenler, on altı kişiydi; geri kalan otuz dört kişi ise Habeşistan'da kalmayı tercih etmişlerdi.

Ashâbdan bazıları, kendileriyle Habeşistan muhâcirlerini kıyaslamış ve kendilerinin daha hayırlı konumda olduklarını söylemeye başlamışlardı. Bu husus Allah Resûlü'nün kulağına gidince Resûlullah meseleye açıklık getirmiş ve Habeşistan muhâcirlerinin iki kat hicret sevabı kazandıklarını beyan ederek yüreklerine su serpmişti. Bkz. İbn Esir, Usudu'l-Ğâbe, 2/491; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/136

281 Adını öğrenir öğrenmez, "*Güneşin kulu olmaz*" diyerek ona '*Abdurrahman*' adını takan Allah Resûlü (s.a.s.), daha sonraki yıllarda ona, kucağına aldığı kedi yavrularını görünce, '*Ebâ Hirr*' diye hitap edecek ve bundan sonra Hz. Abdurrahman, kediciğin babası manasında hep Ebû Hureyre diye anılacaktır. Bkz. Hâkim, Müstedrek, 3/579 (6141); İbn Hacer, el-İsâbe, 7/426 vd.; İbn Esîr, Usudu'l-Ğâbe, 3/258

mesini istemişti; zira zaman zaman onlardan da farklı haberler geliyor ve Medine üzerine yürüme planları yaptıkları söyleniyordu. Hz. Muhayyısa Fedek'e geldiğinde onları İslâm'a davet etti ve burada iki gün kaldı; ancak Fedek ehli, buna pek yanaşmak istemiyorlar; Hayberlilerin Müslümanları yenecekleri günü bekliyorlardı. Hatta onlardan biri ileri atılmış ve:

– Natat'da Âmir, Yâsir, Hâris ve Yahudilerin efendisi Merhab gibi adamlar var; Muhammed'in, onların taşlıklarına yaklaşabileceğini bile sanmıyoruz! Kaldı ki orada on bin de asker var, diyordu. Anlaşılan bunlar, Hayberlilerin galip gelecekleri zamana kadar muhataplarını oyalama taktiği uyguluyor ve Muhayyısa'yı boşuna meşgul ediyorlardı. Bunu gören Hz. Muhayyısa, tam da geri dönmeye karar vermişti ki, bu sefer de:

– Seninle birlikte biz, anlaşma yapmak üzere adamlarımızdan bazılarını göndereceğiz, diyor ve bir miktar daha beklemesini söylüyorlardı. Taktik devam ediyordu!

Derken Hayber'den hiç beklemedikleri haberler gelmeye başlamıştı; kaleler teker teker düşmüş ve güvendikleri kahramanlar da birer birer yere serilmişlerdi! Kol ve kanatlarını kıran bir haberdi bu ve ânında fikir değiştiriverdiler. Eski durum muhal olduğuna göre şimdi yeni hâle göre bir tavır belirleme yolunu seçmişler, en az zararla bu işin içinden nasıl kurtulabileceklerinin hesabını yapmaya başlamışlardı. Bu sefer liderleri Nûn İbn Yûşa' başkanlığında bir ekiple birlikte yola çıktılar ve Resûlullah'la barış akdi imzalamak üzere Hayber'e geldiler. Can güvenliklerinin sağlanması karşılığında, geride bir tek çöp bile bırakmadan mallarıyla birlikte yurtlarından ayrılıp gitmeyi teklif ediyorlardı. Ancak Resûl-ü Ekrem Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu kabul etmeyecekti. Hatta onların bu tavrını gören Hz. Muhayyısa:

– Elinizde ne savaşacak adamınız ne sığınacak sağlam kaleleriniz ne de sizi koruyacak bir gücünüz olduğu hâlde size ne oluyor. Şâyet Resûlullah size, yüz adam bile gönderse, hepiniz önünde sıraya girer, teslim olursunuz, diyor ve onların bu üstten tavırlarını hoş karşılamadığını belirterek burunlarını kırmak istiyordu.

Önceki yandaşlarının başına geldiği gibi fazla ısrarın kendilerine daha pahalıya patlayacağını anlayan Fedekliler, mallarının ya-

rısını Müslümanlara vermek şartıyla anlaşmak zorunda kaldılar. Buna göre Fedek arazisinin yarısı Allah Resûlü'nün tasarrufu altında olacak ve bu araziyi işlemelerine karşılık da Fedekliler, Efendimiz'e mahsulün yarısını teslim edeceklerdi.[282]

Hayber'den Ayrılış

Artık Hayber'in işi bitmişti; yaklaşık iki ay[283] süren kuşatma ve savaşın ardından yirmi sekiz[284] kişi şehit olmuş, buna karşılık Hayber savaşçılarından doksan üç kişi öldürülmüşü. Takvimler, Cemâziyelâhir ayını gösteriyordu. Hayber'deki işler yoluna koyulduğuna göre artık vakit, ayrılık vaktiydi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de, ashâbıyla birlikte Hayber'den hareket etti. *Vâdi'l-Kurâ*'ya doğru ilerliyordu; zira burada bulunan Vâdi'l-Kurâ ve Teymâ Yahudileri, Hayberliler gibi Benî Kurayzalıların cezalandırılmaları üzerine ittifak etmiş ve Medine'ye bir saldırı durumunda birlikte hareket kararı almışlardı.

Güneşin batımına yakın Vâdi'l-Kurâ'ya gelinmişti ve Allah Resûlü, ilk olarak onları İslâm'a davet etti. Ancak onlar, bu dilden anlamaya pek niyetli değillerdi ve davete ok yağmuruyla cevap verdiler. Bunun üzerine Efendiler Efendisi de, onlarla anladıkları dilden konuşmak için ashâbını savaşa hazırladı; sancak Sa'd İbn Ubâde'ye verilmiş ve ashâb-ı kirâm savaş düzenine girmişti. Buna rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir kez daha onlara seslenecek ve yeniden İslâm'a davet edecekti. Bu daveti kabullendikleri taktirde mal ve canlarını güvenlik içine almış olacaklarını bildiriyor, kalplerinde taşıyıp durduklarının hesabını ise Allah'a vereceklerini hatırlatıyordu.

Yine kabullenmemişlerdi ve sırasıyla kahramanlarını çıkarma-

---

[282] Hz. Ömer zamanına kadar da bu uygulama devam edecekti; o gün Hz. Ömer, Hayber Yahudileriyle birlikte Fedek ehlini de sürmüş ve ellerindeki toprağın yarı fiyatı olan elli bin dirhemi de, Irak'tan elde ettiği bir bedelle kendilerine ödemişti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/707; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/139

[283] Hz. Enes'den gelen bir rivâyette, bu sürenin altı ay olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 6/256 (6337); Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, 2/160

[284] Bu sayının yirmi dokuz olması da muhtemeldir.

ya başladılar; onları Zübeyr İbn Avvâm, Ebû Dücâne ve Hz. Ali gibi sahabîler karşılıyordu! Ortaya çıkıp da meydan okuyan her bir kahramanın ölümünden sonra Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) davetini yeniliyor ve daha fazla kan dökülmeden teslim olmaya çağırıyordu. O gün tam on bir adamları öldürülmüştü ama Vâdi'l-Kurâ ehli bir türlü teslime yanaşmıyordu. Namaz vakitleri geldiğinde Efendimiz ashâbıyla birlikte vazifelerini eda ediyor ve yeniden onları İslâm'a davet ediyordu.

Bugünlerden birinde, Rifâa İbn Zeyd'in Efendimiz'e hediye ettiği Mid'am ismindeki siyâhî bir köleye de ok isabet ederek onu öldürmüştü. Bunun üzerine ashâb, gıpta ile:

– Ne mutlu ona; Cennet'e gitti, diyorlardı. Bunu duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), tepki verdi:

– Hayır, diyordu. "Nefsim, yed-i kudretinde olana yemin olsun ki şu anda o, henüz taksimat yapılmadan önce Hayber'den aldığı geniş bir örtünün içinde alev alev yanmaktadır!"

Yürekleri ağza getiren ifadelerdi bunlar; Resûlullah'ın develerine bakım yapıp ihtiyaçlarını gideren ve Allah Resûlü'ne hizmet eden bir şahsın, er meydanında şehit oluşu bile, onun Cehennem alevlerinden kurtuluşuna yetmiyordu! Demek ki İslâm'ı yaşamak, kıldan ince bir hassasiyet gerektiriyordu ve Allah Resûlü'nün bu ifadelerinden sonra bir başka sahabî, yüzünün rengi solmuş vaziyette huzura geldi; sanki kolu ve kanadı kırılmıştı. Elinde, bir ucundan tuttuğu ayakkabı derisi vardı; o da bunu, henüz ganimetler taksim edilmeden önce Hayber'den almıştı. Önce onu Resûlullah'a uzattı; korkudan rengi atmış, Allah Resûlü'nün vereceği tepkiyi bekliyordu. Nihâyet Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Cehennem'den bir veya iki ayakkabılık bir deri, buyurdu. Hayber'e sefer başladığı günden bu yana gelişmeleri takip eden ashâb-ı kirâm, örneklerinden hareketle Allah Resûlü'nün verdiği tepkileri müşahede ediyor olmanın hassasiyetiyle birbirlerine bakıyor ve aralarında, din adına bundan böyle çok daha titiz davranılması gerektiğini konuşuyorlardı. Zira bugünün yarını da vardı ve yarın Hak divanında bunların teker teker hesabı verilecekti!

Artık sona yaklaşılmıştı; yine bir cumartesi günüydü. Vâdi'l-Kurâ'ya gelişlerinin dördüncü günüydü ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi

ve sellem), kuşatmayı daha da daraltarak yeni bir hücum başlatacaktı. Güneş ışıklarının yükselişiyle birlikte başlayan bu kuşatma, Vâdi'l-Kurâ için son kuşatmaydı ve çaresiz teslim oldular.

O gün, Vâdi'l-Kurâ'dan elde edilen ganimetler de beşe bölündü ve bunların beşte dördü ashâb arasında paylaştırıldı. Hayberlilerle olduğu gibi Vâdi'l-Kurâ ehline da aynı haklar tanınmış ve toprakları işleme ve elde ettikleri gelirin yarısını Medine'ye gönderme karşılığında yurtlarında kalmalarına müsaade edilmişti. Vali olarak da başlarına *Amr İbn Saîd* tayin edilmişti.

Medine'ye Yöneliş

Artık Allah Resûlü, uzun zamandır ayrı kaldığı Medine'ye yönelmiş, gece gündüz demeden yol alıyordu. O kadar ki geceleri de yola devam ediyor ve çok az mola veriyordu. Ashâb da çok yorulmuştu; derken gece yarısının geride kaldığı bir sırada mola verilmişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına döndü ve:

– Aranızda bizi sabah namazına kaldıracak, uyumayacak salih bir adam yok mu? Belki uyuyakalırız, diye seslenmeye başladı. Bu yorgunlukla yatıldığı zaman kalkmak zor olabilirdi ve Efendiler Efendisi, namazlarının geçmemesi için ekstradan tedbir almak istiyordu. Bunun üzerine Hz. Bilâl:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Ben, Seni namaza kaldırırım!"

Artık herkes rahatlıkla dinlenebilirdi ve öyle de yaptılar.

Allah Resûlü'nün ordusunu sabah namazına kaldırma görevini gönüllü üstlenen Hz. Bilâl ise, gecenin karanlığını daha aydın kılabilmek için namaza durdu. Rabbine yönelmiş nafile namaz kılıyordu! Bir müddet böylece devam etti. Ancak ilerleyen zaman, onun üzerinde de yorgunluğun ağırlığını artırıyordu. Derken biraz dinlenmek maksadıyla devesine yaslanıp oturmayı denedi; oturduğu yerden sabah namazının vaktinin girmesini bekliyordu!

Resûlullah yerinden fırlayıp da kalktığında, ashâbının hepsini uyurken gördü. Güneşin ışıkları yüzlerini ısıtmaya başlamıştı ama onlar, yorgunluktan hâlâ uyanacak gibi gözükmüyordu. Gözleri, Hz. Bilâl'i aradı; o da devesine yaslanmış ve oturduğu yerde uyuyakalmıştı!

– Sen bize ne yaptın ey Bilâl, diye seslendi. Efendiler Efendisi'nin kadifeden daha yumuşak ses tonuyla yerinden fırlayan Bilâl-i Habeşî, zaten bin pişmandı; ne olursa olsun yere oturmayacaktı! Ancak olan olmuştu ve olmuşu geri getirmenin imkânı yoktu.

Bu arada ashâb-ı kirâm da uyanmıştı ve her birisinin üzerinde, farz bir namazı geçirmiş olmanın üzüntüsü vardı. Nasıl olur da bir mü'min, Allah'ın kendisine farz kıldığı bir namazı kılmadan zamanını geçirebilirdi! Hepsi bir olmuş, nöbete gönüllü rıza gösterdiği hâlde uyuyakalan Hz. Bilâl'i çekiştiriyorlardı![285]

Onlar üzüntü içinde düşünedursun kader hükmünü icra ediyordu; Allah (celle celâluhû), namazlarını kaçırmada bile ümmet-i Muhammed'e olan rahmetinden bir kapı aralıyor ve bundan sonra aynı konumda kalanların nasıl davranacaklarına dair Resûlullah'ın şahsında her bir mü'mine yol gösteriyordu. Önce:

– Burası, şeytanların eğleştiği bir vadidir, buyurarak hareket emri verdi ve o bölgeyi terk etti Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Ardından yeni konakladığı yerde abdest alıp Hz. Bilâl'e ezan okumasını emretti. Ashâb-ı kirâm da abdest almış, namaza hazırlanmışlardı. Ashâbına, sabah namazlarının sünnetini de kılmalarını söylüyordu.

Derken yine cemaat yapıldı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) önlerinde imam olarak sabah namazlarını kılmaya başladılar. Namaz bittikten sonra ashâbına dönen Efendiler Efendisi, şunları söyledi:

– Hepimizin ruhu, Allah'ın yed-i kudretindedir; isterse onu tutar ve alıkoyar! Buna en çok layık olan da, şüphesiz O'dur. Öyleyse sizler, namazı unuttuğunuzda, hatırlar hatırlamaz onu hemen kılın! Çünkü Allah (celle celâluhû), "*Beni anmak için namazı eda et*" diye buyurmakta ve bunu emretmektedir.[286]

Ashâbın üzerinde, Hayber'de elde edilen zaferin neşesi ve aylardır ayrı kaldıkları Medine'ye kavuşmanın da sevinci vardı. Medine'ye

---

[285] Hz. Bilâl, o gün kendisini en az kınayanın Allah Resûlü (s.a.s.) olduğunu söyleyecektir.

[286] Bu hadisenin, Huneyn Savaşı sırasında gerçekleştiğine dair de rivâyet vardır. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/155

yaklaştıklarında dağ taş tekbir sesleriyle inliyordu; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu hâli de değerlendirecek ve:

– Sessiz olun, buyuracaktı. "Zira sizler, ne sizden uzak olana ne de sesinizi duymayana dua edip sesleniyorsunuz; sizin dua edip de kendisine yöneldiğiniz Allah (celle celâluhû), her şeyi duyan ve hepinize en yakın olandır; zira O (celle celâluhû), her an sizinle beraberdir!"

Bunları söyledikten sonra Allah Resûlü, arkasında oturan Ebû Mûsa el-Eş'arî'ye dönecek ve:

– Ey Abdullah İbn Kays, diye seslenecekti. Belli ki bir şeyler söyleyecekti ve Ebû Mûsa:

– Annem-babam Sana feda olsun; buyur yâ Resûlallah, diye mukabelede bulundu Allah Resûlü'ne. Bunun üzerine:

– Sana, Cennet'in hazinesi olan kelimenin ne olduğunu söyleyeyim mi, diye sordu. Belli ki, dikkatlerin iyice yoğunlaşmasını istiyordu. Ebû Mûsa:

– Elbette söyle; anam-babam Sana feda olsun, deyince de:

– Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh, dedi.

Allah Resûlü'nden bunu duyan ashâb-ı kirâm da, artık tekbir getirmeyi bırakmış Cennet'in hazinesi olarak öğrendikleri bu cümleyi tekrar ediyordu.

Gecenin bir vaktinde *Cürf* denilen yere kadar gelmişlerdi; ashâbına döndü ve acele edip de gecenin karanlığında evlerine gitmemelerini söyledi.

Medine'ye girmeden önce onları, uzaktan Uhud selamlamıştı; o gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından yetmiş tanesine ev sahipliği yapan Uhud'a nazar ederek ashâbına şunları söyledi:

– Bu, öyle bir dağ ki, biz onu severiz, o da bizi!

Uhud'u, ashâb-ı Uhud'a anlatıyordu; belli ki insanların gönlünde Uhud'a karşı en küçük bir olumsuzluğun olmasını istemiyordu; zaten olumsuzluklar çoktan geride kalmıştı ve bundan böyle, yürek yakan acılar yerine mahz-ı lezzet olan hatıralar yâd edilmeliydi! Sonra da mübarek ellerini kaldırıp Rabbine yönelmişti:

– Allah'ım, diyordu. "Ben, Medine'nin şu iki taşlığı arasındaki şeyleri haram ve dokunulmaz kıldım!"

Medine'ye girerken de:

– Bizler, günahlarımızdan tevbe edip Rabbimize kullukta bulunarak, secde ve hamd edip Rabbimize yönelerek geri geliyoruz, diyordu. O'nun bu ifadelerini duyan ashâb da, aynı şeyleri tekrar etmeye başlamış ve Medine'ye ulaşıncaya kadar da bunları dillerinden düşürmemişti.

HAYBER SONRASI GELİŞMELER

Hayber ganimetleriyle Medine'ye dönen Efendiler Efendisi, bu imkânlarla iki önemli icraat yapacaktı: Öncelikle, mal ve mülklerini Mekke'de bırakarak Medine'ye hicret eden Muhâcirlere, kapılarını açıp da mallarını onlarla bölüşen Ensâr'a bu mallarını geri vermeleri talimatı verecek ve kendisi de bunu bizzat uygulayacaktı. Zira Hz. Enes'in annesi Ümmü Süleym'in, hicret sonrasında kendisine hediye ettiği bir hurmalık vardı ve o gün bu hurmalığı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), kullanmaları için kendilerine tahsis ettiği Ümmü Eymen'den alarak sahibine geri iade edecekti.

İkinci icraat de yine Mekke ile ilgiliydi. O gün Mekke'de büyük bir kuraklık baş göstermiş ve insanlarla hayvanlar büyük bir kıtlıkla karşı karşıya kalmışlardı. Bunu duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), o güne kadar her fırsatta kendisine kılıç kaldırıp hayatına kasteden bu insanların bile elinden tutma adına bir adım atacak ve Hayber'den elde ettiği ganimetlerle Mekkelilere yardım gönderecekti! Resûlullah'ın hareketi, mü'minin şefkat ve duyarlılığını gösteriyordu. Allah'ın kulu oldukları için onların da ellerinden tutmayı hedefliyor ve icraatindeki mesajla O (sallallahu aleyhi ve sellem), onları da Allah'a kul olma zeminine çağırıyordu.

Yardımı götüren sahabî, Amr İbn Ümeyye; yardım gönderdiği isimler ise Ebû Süfyân, Süheyl İbn Amr ve Safvân İbn Ümeyye idi; lider konumundaki insanlardı ve bu vesileyle düşünceleri yoklanmış ve böylelikle, İslâm adına bulundukları konum yeniden kontrol edil-

miş oluyordu. Zira bunların üçü de, yarın gelip huzurda teslim olacak ve Allah Resûlü'nün sahabîsi olma şerefine nâil olacaklardı.

Ancak o gün Süheyl İbn Amr ile Safvân İbn Ümeyye, bu yardımı kabule yanaşmayacaklardı. Etraflarındaki insanların ihtiyaçlarını görüp durmakla birlikte, düne kadar yapmadık kötülük bırakmadıkları bir kapıdan böyle bir yardımın gelmesini gururlarına yedirememişlerdi! Ancak bu, yüreklerine kadar işleyen bir mesajdı; zira geçmişi gözlerinin önünden geçirdiklerinde herhangi bir insanın dönüp de kendilerine bu yardımı yapmayacaklarını çok iyi biliyorlardı; böylece Resûlullah'ın farkını bir kez daha görmüş oluyorlardı.

Ebû Süfyân, daha temkinliydi; her ne kadar arkadaşları müspet bakmasa da ortada insanî çizgide bir cemile vardı ve bu iyiliğin görülmemesi şık kaçmazdı. Onun için o gün:

– Allah, kardeşimin oğlunu hayırla mükâfatlandırsın; çünkü O, akrabalığın gereği olanı yerine getirip bizi gözetti, demiş ve bunların hepsini alarak Mekke'deki fakirlere dağıtmıştı.[287] Mekke'nin kıymetini bilemediği Muhammedü'l-Emîn, sıkıntılarının farkına varmış ve ellerinden tutmak için kendilerine yiyecek ve altın göndermişti; gönüllerde, yarınlar adına umumiyet kesbedecek bir fetih yaşanıyordu!

Bu arada, Devslilerle birlikte Medine'ye gelen Ebû Hureyre, Mescid-i Nebeviye'ye yerleşmiş ve Ashâb-ı Suffe arasına katılmıştı. Aradığını bulmanın huzuruyla doluydu ama kendisiyle birlikte Medine'ye kadar gelen annesinin bir türlü Müslüman olmayışı karşısında duyduğu üzüntü, sevincini kursağında bırakıyordu. Nihâyet meseleyi Allah Resûlü'ne açmayı denedi ve annesi için dua talebinde bulundu:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Ben, annemi her defasında İslâm'a davet ediyorum ama o, bana karşı koyup hakaret ediyor. Bugün de aynı teklifte bulundum; ancak yine o, Senin hakkında hoşlanmayacağım ve asla kabul edemeyeceğim sözler söyledi. Ebû Hureyre'nin annesinin de hidâyete ermesi için Allah'a dua buyuruverseniz!"

---

287 Hatta Efendimiz, Ebû Süfyân'dan kendisine deri göndermesini talep etmişti. Belki de bu, gönderilen emtiayı kabullenmemeleri ihtimaline karşı, ihtiyat akçesi olarak düşünülmüştü. Yardımları alan Ebû Süfyân, Efendimiz'in bu isteğini de yerine getirecek ve talep edilen deriyi Medine'ye gönderecekti.

Çok samimi ve içten gelen bir talepti ve Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri de, ellerini açıp Ebû Hureyre'nin annesi için dua etmeye başladı.

Ebû Hureyre'nin sevinçten ayakları yerden kesilmişti! Şüphesi yoktu; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) dua etmişse mutlaka bu duaya icabet olunur ve annesi de dünya ve ukbasını kurtarma yoluna girerdi. Bir çırpıda huzurdan çıkarak evlerine yöneldi; yaşadıklarını annesiyle paylaşacaktı! Kapının önüne geldiğinde kapalı olduğunu gördü; içeriden de su sesi geliyordu. Kapıyı açmak için zorladığında annesi ona:

– Olduğun yerde kal, diye seslendi.

Nihâyet annesi üzerine örtüsünü takmış hâlde kapıyı açıp ona:

– Gir içeri, diyecekti.

Bir şeylerin değiştiği muhakkaktı; ancak Ebû Hureyre henüz olanların farkında değildi. Nihâyet Ebû Hureyre'nin annesi *Meymûne Binti Subeyh*:

– Ben şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed de, O'nun kulu ve Resûlü'dür, deyiverdi.

Dünyalar onun olmuştu; Devs'in aslanı Ebû Hureyre (radıyallahu anh), sevincinden ağlıyordu. İman dolu bir gönül için dünyadaki en büyük bahtiyarlıktı bu ve müjdeli haberi, Allah Resûlü'yle de paylaşmak istiyordu; koşarak mescide geldi:

– Yâ Resûlallah! Müjde, diye seslenmeye başladı. "Allah (celle celâluhû), Senin duanı kabul etti ve Ebû Hureyre'nin annesini de İslâmiyet'e hidâyet etti!"

Efendiler Efendisini de sevindiren haberdi bu ve önce, Allah'a hamd ü sena ettikten sonra, sonucunun da hayırlı olması için dua etmeye devam etti:

– Allah'ım, diyordu. "Şu kulun ve annesi hakkında, mü'min kullarınının kalbinde muhabbet hâsıl eyle ve mü'min kullarını da onlara sevdir!"

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Habeşistan'dan dönen Hz. Ca'fer için Hayber dönüşünde Mescid-i Nebevi'nin yakınında bir ev yaptırıp ona, kendisine Rum hükümdarının hediye ettiği atlastan cübbeyi hediye etti.[288] Habeşistan muhâcirlerine kucak açan

[288] Ertesi günü bu cübbeyi Hz. Ca'fer'in üzerinde görünce, "*Ben sana, onu giyesin diye*

Necâşî'nin, Müslümanları koruyup kollama adına yaptıklarını duyunca da, önce gidip abdest alacak ve sonra da, onun için ellerini kaldırıp Rabbine dua dua yalvaracaktı.

Bu arada güvenlik adına atılması gereken adımlardan da taviz verilmiyor; hâlâ içlerinde Medine'ye baskın düşüncesini barındıranları ve bu konuda müşahhas adımlar atanları sindirmek ve artık Hicaz'da İslâm'ın hâkimiyetini tescil etmek adına etrafa güvenlik güçleri gönderilmeye devam ediliyordu. Bu maksatla Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Ömer başkanlığında otuz kişilik bir birliği Türebe'ye, Hz. Ebû Bekir kumandasındaki bir müfrezeyi de Necid bölgesindeki Hevâzinlilere göndermişti. Bunun dışında Benî Mürre, Meyfaa ve Cinâb gibi bölgelere de seferler düzenlenmiş ve böylelikle Hicaz'daki umumi sulhun temini hedeflenmişti.

Zâtü'r-Rikâ

Gatafanlıların bulunduğu bölgeye yapılan bu sefer, Medine'den ayrılıp da yeniden geri dönülünceye kadar geçen on beş günlük süre içinde yaşanan harikulâde hadiselerden dolayı ashâb arasında, *olağanüstü haller seferi* olarak da[289] isimlendirilecektir.

Her zaman olduğu gibi o gün de Medine'ye bir tüccar gelmiş ve elinde bulunanları burada ashâb-ı kirâma satmıştı. Bir müddet oturup konuşunca da:

---

göndermemiştim" diyecek ve daha sonra da, onu Necâşî'ye göndermesini söyleyecekti. Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/229 (13424); Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 7/298

289 Bu sefer sırasında ağaçların Efendimiz'e siper olması ve Efendimiz, ihtiyacını giderdikten sonra da yeniden eski hâline gelmesi; mezarında azap görmekte olan birisi için Efendimiz'in, ağaçtan koparttırdığı iki dalı bu mezarların başına dikerek bu vesileyle azaplarının hafifleyeceğini söylemesi; Efendimiz'in duasıyla sar'a hastası olan bir çocuğun şifa bulması; Efendimiz'e suikast girişiminde bulunan Gavres'in Müslüman olarak hidâyete ermesi; efendisinden şikâyette bulunan bir devenin Allah Resûlü tarafından teskin edilmesi; Hz. Câbir'in kaybolan devesinin yerini haber vermesi; su ve yiyeceklerde bereket yaşayarak bir kova su ile ordunun tamamının ihtiyacını gidermesi; yolda giderken bulunan üç tane deve kuşunun bütün orduya yetmesi ve yine acıktıkları bir sırada sahile vuran dev bir balıkla karınlarını doyurmaları gibi mucizeler gerçekleşmişti. Bkz. Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 9/8; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/175

– Enmâr İbn Beğîz ve Benî Sa'd size karşı savaşmak için toplanıp durdukları hâlde onlara karşı sizin sessiz kaldığınızı görüyorum, demişti. Önemli bir haberdi; zaten sözü edilenler, daha önce de benzeri fırsatları kollayıp Medine'ye baskın yapmaya yeltenen tescilli insanlardı ve bu haber Allah Resûlü'ne ulaşır ulaşmaz, yerine Ebû Zerr'i vekil bırakarak[290] dört yüz[291] kişilik bir kuvvetle Muharrem ayının bir cumartesi günü sözü edilen yere doğru yola çıktı. *Medîk* yolunu takip ediyordu ve *Şukra* vadisine gelince burada bir gün konaklayacak ve ashâbını belli gruplara bölerek etrafı kontrol etmeleri için gönderecekti.

Gecenin ilerleyen saatlerinde geri dönen ashâb-ı kirâm, etrafta hiç kimseye rastlayamadıklarını, sadece bazı izler bulduklarını rapor etmişlerdi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yeniden hareket emri verdi; hedefe doğru hızla ilerliyorlardı. Yoruldukça ve sıcaklar bastırınca mola veriyorlar, yürümeleri için şartlar uygun hâle gelince de yine yola koyuluyorlardı.

Nihâyet Medine'ye iki günlük mesafede bulunan bir hurmalığa kadar gelmişlerdi; burası, tüccarın sözünü ettiği kabilelerin yerleşim yerleriydi. Ancak, ortalıkta kadınlardan başka kimse yoktu. Resûlullah'ın üzerlerine geldiğini haber alır almaz dağlara çıkmış ve gelişmeleri gizlendikleri yerlerden takip ediyorlardı.

Ortalıkta gergin bir hava oluşmuştu; dağ başına kaçıp da sığınan Gatafanlılar, artık sonlarının geldiğini düşünüyor ve köklerinin kazınacaklarından endişe duyuyordu; Efendimiz'le birlikte bulunan ashâb ise, dağ başlarına çekilen insanların kendilerine aniden baskın yapıp yapmayacaklarından emin olmak istiyorlardı. Sessiz bir bekleyiş başlamıştı!

Derken öğle namazının vakti girdi ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla birlikte namaz kılmak için hazırlık yapmaya başladı; ezan okunmuş ve saflar tutulmuştu! Bunu gören Gatafanlılar, büyük bir fırsat yakaladıklarını düşünüyorlardı; önce, hemen saldı-

---

290 Yerine vekil bıraktığı sahabînin, Hz. Osman olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. . İbn Hişam, Sire, 4/157; Vakıdi, Megazi, 1/8

291 Bu rakamın yedi yüz veya sekiz yüz olduğuna dair de bilgiler vardır. Bkz. Vakıdi, Megazi, 1/396; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/175

rıp Müslümanlara büyük zayiat vermeyi planlamışlarsa da aralarından bir kısmının:

– Onları şimdi kendi hâllerine bırakın; nasıl olsa bundan sonra da namaz kılacaklar ve o namaz onlar için kendi evlatlarından bile daha sevimlidir, demesi üzerine bu saldırı planlarını bir sonraki namaza bırakmışlardı. Ancak hesap edemedikleri bir durum vardı; zira bu sırada Cibril-i Emîn gelmiş ve onların bu sinsi planından Allah Resûlü'nü haberdar etmişti. Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), ikindi namazının vakti girer girmez ashâbını ikiye ayıracak ve yine cemaatle eda ettiği namazını Kur'ân'ın kendisine tarif ettiği şekilde kılacaktı. Buna göre ilk rekâtta kendisiyle birlikte namaza duran ashâb, ikinci rekâta kalktığında ayrılıp düşmandan gelebilecek tehlikelere karşı nöbete duracak ve bu sırada diğer ashâb gelerek ikinci rekâtı O'nunla birlikte tamamlayacaktı. Daha sonra her iki grup da, kılamadıkları bir rekâtı kendi başlarına tamamlayacak ve böylelikle, fırsat bekleyen düşmanın emellerine ulaşmasının önüne geçilmiş olacaktı. Dağ başlarına çekilenler için bir umut ışığı daha sönmüş oluyordu ve bundan sonra da bu umut ışığı bir daha hiç canlanmayacaktı.

Yaklaşık on gün bu bölgede kalan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), düşmanın karşısına çıkma ihtimali ortadan kalkınca ashâbına Medine'ye dönme emri verdi; hatta öncü kuvvet olarak ashâbından *Cuâl İbn Sürâka*'yı Medine'ye gönderecek ve selamette olduklarının haberini ulaştırmasını isteyecekti.

Bu arada ashâbdan biri, bir kuş yuvası bulmuş burada bulunan yavrulardan birini alarak karargâha doğru geliyordu. Sahabînin davranışlarında bir farklılık olduğunu sezen ashâb, merakla sahabînin elindekine bakmaya başlamıştı. Her hadiseyi birer lisan olarak değerlendiren Allah Resûlü de ona bakıyordu ve gelişmeleri ashâbıyla paylaşacağı anı bekliyordu.

Derken bir kuşun bu sahabînin üzerine doğru sürekli inip kalktığı görüldü; yavrusunu o sahabînin elinden kurtarmak isteyen bir annenin çırpınışlarıydı bu! Mesele şimdi anlaşılmıştı; yavrusuna olan şefkatinden dolayı kuş, yuvasını yıkan bu insana hücum ediyor ve yavrusunu ondan kurtarmak istiyordu. Gerçekten de garipsenecek bir durumdu; yavrusunun hayatını kurtarmak için kendi hayatı-

nı tehlikeye atıyor ve ne pahasına olursa olsun neticeye gitmek istiyordu. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Şu kuşun hâlini görüp de garipsiyorsunuz, değil mi, diye sordu onlara. "Sizler onun yavrusunu aldınız ve o da, yavrusuna olan merhametinden dolayı kendisini tehlikeye atıyor! Unutmayın ki Allah (celle celâluhû), kullarına karşı şu kuşun yavrusuna olandan daha merhametlidir!"

Yine yola koyulmuş ve Medine'ye iyice yaklaşmışlardı. Nihâyet gecenin karanlığı çökünceye kadar yol alıp *Sırâr* denilen yerde konakladılar. Efendiler Efendisi burada bir deve kesilmesini emredecekti. Fark etmemişlerdi; düşman saflarından biri ahdetmiş, bir Müslüman kanı dökmeden geri dönmemek üzere onları takip ediyordu. Rüzgârlı bir geceydi ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına dönerek:

– Bu gece bizi kim korur, diye sordu. Ayağa kalkanlar Abbâd İbn Bişr ile Ammâr İbn Yâsir idi:

– Biz koruruz yâ Resûlallah, diyorlardı ve Allah Resûlü de bunu tahsin ederek istirahate çekildi.[292]

Kaza Umresi

Yedinci yılın Zi'l-Kâde ayıydı; Cibril-i Emîn de gelmiş, "*Hürmetli ay, hürmetli aya bedeldir ve hürmetler karşılıklıdır*."[293] meâlindeki âyeti getirmişti. Geçen yıl yapılamayan umrenin, artık gerçekleşme vaktinin geldiğini hatırlatıyordu.[294] Efendiler Efendisi de, bir yıl önce anlaşıldığı gibi ashâbına umre için hazırlanmaları emrini verdi; bu süre içinde şehit olanların veya kendi eceliyle ölenlerin dışında Hudeybiye'de bulunanlardan hiç kimsenin geri kalmaması gerektiğini ilan ediyordu.

---

[292] Bu nöbet sırasında Abbâd İbn Bişr'e ardı ardına ok isabet edecek, ancak o, namazında okuduğu Kehf suresinden aldığı hazzı zedelememek için yanındaki arkadaşı Hz. Ammâr'a bunu haber vermeyecekti. Bkz. Vakıdi, Megazi, 1/396; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/180

[293] Bakara, 2/194

[294] Bu umreye, 'Kaza Umresi' denildiği gibi bir önceki teşebbüste anlaşmaya vesile olduğu için 'Kazıyye', yapılamayan önceki umreye bedel olduğu için 'Kısâs' ve anlaşmaya vesile olduğu için de 'Sulh' umresi gibi isimler de verilmektedir. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/196

Bu arada umre için hâli vakti yerinde olmayan insanlar da yola çıkmak istiyorlardı; ne üzerlerine binebilecekleri bir binekleri ne de gidip gelinceye kadar kendilerine yetebilecek yiyecekleri vardı:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Allah'a yemin olsun ki, bizim elimizde yol azığımız hiç olmadığı gibi bizim elimizden tutup da bize yardım edecek birileri de yok!"

Gönülden talepte bulunuyorlardı ama gerçekten de imkânları yoktu; aralarında, bilhassa Medine dışından buraya gelip hicret etmiş insanlar vardı! Öyleyse bu insanların da elinden tutulmalı ve birlikte yola çıkabilmek için gerekli olan yardım yapılmalıydı.

Bunun için Fahr-i Kainat Efendimiz, ashâbını infaka teşvik etti; Allah için verene, Allah'ın da bol miktarda vereceğinden şüphe yoktu. Böylelikle fani olan dünya malının, ahiret adına ebedi bir servete dönüşme fırsatı elde edilebiliyordu:

– Tasaddukta bulunun ve sakın elinizi çekmeyin; yoksa helâk olursunuz, diyordu. Ancak bu sıkıntı, sadece belli insanlarda değil, ashâb-ı kirâmın genelinde vardı ve:

– Yâ Resûlallah, dediler. "Elimizde hiçbir şey yokken ne infak edebiliriz ki!"

– Bir hurmanın yarısı bile olsa elinizde olanlardan, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Zaten, Cibril-i Emîn'in getirdiği, "*Allah yolunda infakta bulunun ve sakın ola ki kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın*"[295] meâlindeki âyet de bunu anlatıyordu. Demek ki esas tehlike, insanın er meydanlarında cepheden cepheye koşması değil, muhtaçları görüp de onlara infakta bulunmamak suretiyle kendi kendisini helâk etmesiydi! Mesele şimdi anlaşılmıştı; vermek için illa da zengin olmayı beklemek gerekmiyordu ve ashâb-ı güzin hazretleri, bulabildiği kadarıyla elindeki imkânları ortaya döküyor ve Beytullah'a yolcu olan kardeşlerine destek olmaya çalışıyordu.

Derken Medine'den Kâbe'ye, kadınlarla çocuklar hariç iki bin kişilik bir yolculuk başlıyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de yerine, *Ebû Ruhm el-Gıfârî*'yi bırakmıştı.[296] Bir yıl önce gö-

---

[295] Bakara, 2/195

[296] Bu sahabînin, Uveyf İbn Edbat veya Ebû Zerr el-Gıfârî olduğuna dair de rivâyetler vardır. Bkz. İbn Hişam, Sire, 5/17; Belazuri, Ensabu'l-Eşraf, 1/155

rülen rüya ve geri dönüşte inen âyetlerde anlatılan müjde tahakkuk etmek üzereydi; emniyet ve güven içinde Kâbe'ye gidecek ve asırlardan beri ilk defa burada ibadetin nasıl yapılması gerektiğini bütün âleme göstereceklerdi! Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Mescid-i Nebevi'nin kapısında ihrama girdi ve telbiye getirmeye başladı; O'nu duyan herkes, aynı telbiyeyi söylemeye başlamıştı. Medine:

– Lebbeyk Allahümme lebbeyk; lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-Ni'mete leke ve'l-mülke lâ şerîke lek, ifadeleriyle sarsılıyordu.

Yanlarına, kurbanlık olarak atmış deve almışlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendi kurbanını bizzat hazırlamış ve boynuna nişan olarak bir işaret koymuştu. Kurbanlıklarının başına yine *Nâciye İbn Cündeb*'i tayin etmiş ve yanına kattığı beş kişiyle birlikte onları, yeşilliklerde otlatarak sağ salim Mekke'ye ulaştırmakla görevlendirmişti.

Her ne kadar bu yolculukta esas maksat, Allah'a kulluk vazifesini ifa ise de Allah Resûlü, tedbiri elden bırakmıyor ve yanına silahlarını da almak istiyordu. Hatta ashâb arasından *Muhammed İbn Mesleme* başkanlığında yüz kişilik bir grubu seçmiş ve bunları atlı birlikler olarak önceden göndermişti! Kılıç, kalkan, miğfer ve mızrak gibi silahların başına da *Beşîr İbn Sa'd*'ı görevlendirmiş ve onları da Muhammed İbn Meslemelerle birlikte göndermişti. Gelişmeleri ashâb da dikkatle takip ediyordu; Bir anlam verememişlerdi ve:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Bizler Mekke'ye girerken onlar, yanımızda sadece yolcu kılıcı olması ve bunun da kınında bulunmasını şart koştukları hâlde Seni bu kadar silah almaya sevk eden de nedir?"

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu soruya:

– Biz, onlarla Harem'e girecek değiliz; ancak onların, bize yakın bir yerde durmasında fayda var! Şâyet onlardan, olur da bize karşı bir saldırı söz konusu olursa, bunlar elimizin altında olur, diyerek cevap verdi. Anlaşılan, Kureyş'in sözünde durup durmayacağından hâlâ emin değildi; belki de ashâbına, her hâlükârda tedbire riâyet etmenin lüzumunu anlatmak istiyordu.

Zü'l-Huleyfe'de ayrılıp da önden giden Muhammed İbn Mesleme ve arkadaşları Merrü'z-Zahrân denilen yere geldiklerinde Ku-

reyş'ten bir grup insanla karşılaştılar; endişelenmişlerdi ve onlara, bu hareketliliğin sebebini soruyorlardı. Muhammed İbn Mesleme ve arkadaşları onlara, Resûlullah'ın da arkadan gelmekte olduğunun haberini verdiler. Hele Beşîr İbn Sa'd ve beraberindeki silahlara muttali olduklarında yürekleri ağızlarına gelmiş ve yüzlerinde de renk kalmamıştı! Koşarak Mekke'ye geldiler ve durumdan ileri gelenleri haberdar ettiler. Kureyş'i büyük bir telaş almıştı:

– Nasıl olur, diyorlardı. "Bizler, sözleşmeyi ihlâl eden yanlış bir şey yapmadık; anlaşmamıza da sözleşmemize de bağlıyız! Öyleyse Muhammed ve arkadaşları, ellerinde silahlarıyla birlikte bizim üstümüze niye geliyor ki!"

Durumu daha yakından takip etmek ve gelişmelere muttali olabilmek için de, *Mikrez İbn Hafs* başkanlığında bir heyet tertip edip *Ye'cec* denilen yere gönderdiler. Bu sırada Kâinatın İftiharı da buraya gelmiş bulunuyordu.

– Vallahi de yâ Muhammed, diyorlardı. "Senin, ne küçükken ne de daha sonraları insanlara gadrettiğin görülmemiştir; şimdi ise bu silahlarla birlikte kavminin üzerine Harem'e girmek istiyorsun! Hâlbuki Sen, kavminle yaptığın anlaşmada sadece yolcu kılıçları ve onların da kınlarında olması şartını kabul etmiştin!"

Rahatlatan cevap Allah Resûlü'nden geliyordu:

– Ben onların üzerine silahlarla birlikte girmeyeceğim ki!

Mikrez ve arkadaşları rahat bir nefes aldılar; rahatlamışlardı! Efendimiz'e dönerek:

– Zaten Sana yakışan da budur; zira Sen, hep iyilik ve vefa ile tanındın, dediler ve doğruca Mekke'nin yolunu tuttular. Şöyle diyorlardı:

– Şüphe yok ki Muhammed, sizinle yapmış olduğu anlaşmaya sadık ve buraya da silahlı olarak girmeyecek!

Bu arada Kureyş, ashâbın zayıflıktan yürüyemeyecek kadar güçsüzleştiklerinin dedikodusunu yapmaya başlamış ve bu ifadeler ashâbın kulağına da gelmişti. Medine hummasından kol ve kanatlarının kırıldığını ileri sürüyor ve onları küçümsüyorlardı! Bunu duyan ashâb-ı kirâm hazretleri, Resûlullah'ın huzuruna gelip şunları söyleyeceklerdi:

– Şu develerimizi kesip etlerinden yiyip çorbalarından içsek de yarın onların yanına giderken daha zinde ve daha güçlü olsak!

Ancak bu, Allah Resûlü tarafından makul görülmeyecekti. Önce:

– Sakın böyle yapmayın, dedi ve ardından da:

– Biz, elinizde bulunan azıklarınızın tamamını Bana getirin, diyerek onlara yeni bir kapı daha aralanacağının müjdesini vermiş oldu.

Herkes, elinde avucunda ne varsa alıp huzura getiriyordu; ortaya bir sergi sermişler ve getirilen her şey bu serginin üzerine dökülmüştü. Çok geçmeden ortada büyükçe bir tepecik meydana gelivermişti! Sayıları iki binin üstündeki bu insanlar gelip buradan karnını doyurup geri gidiyordu ama ortadaki tepecik hâlâ olduğu gibi duruyordu. Demek ki, yeni bir ikrama daha mazhar oluyorlardı. Artık her biri, develerini de kesme ihtiyacı hissetmeden doya doya bu ikramdan istifade etmiş ve azıklarını da doldurarak geri çekilmişti.

Efendimiz'in Mekke'ye Girişi

Zilhicce ayının dördüncü günüydü. Sabahın ilk ışıklarıyla birlikte Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Merrü'z-Zehrân denilen mevkiden hareket etmiş, Mekke'ye giriyordu; yıllar sonra Kâbe, ilk defa ikiziyle buluşacaktı! Yedi yıl önce arkasını dönerek vedalaştığı bu yere şimdi, sürekli problem çıkaran insanlarıyla anlaşma yapmış olarak giriyordu. Kurbanlıkları öne geçirmiş, onların arkasından Kâbe'ye doğru ilerliyordu. Zî Tuvâ denilen yere geldiklerinde tekbir seslerini yükseltmiş, telbiye getirmeye devam ediyorlardı. Kâbe'ye saygıyı ilk defa Allah Resûlü'nden (sallallahu aleyhi ve sellem) öğreneceklerdi! Abdullah İbn Revâha, Kasvâ'nın yularını tutmuş Allah Resûlü'nün önünde yürüyor ve dünden bu yana gelinen noktayı ifade eden şiirler söylüyordu. Onun bu hâlini garipseyen ve yaptığının ne kadar doğru olduğunu kendisine hatırlatan Hz. Ömer'e yine Allah Resûlü cevap verecek ve Hz. Ömer'e:

– Ben de duyuyorum ey Ömer! Ses etme, diyecek ve Abdullah İbn Revâha'yı kendi hâline bırakmasını isteyecekti. Sözün ayrı bir gücü vardı ve "*Bırak yâ Ömer! Şüphesiz ki o, okların işlemesinden daha tesirlidir.*" diyerek bu güce işaret edecekti. Bu arada Hz. Abdullah'a da dönecek ve Mekke'ye girerken şunları söylemesini emredecekti:

– O (celle celâluhû), öyle bir ilah ki kendisinden başka ilah yoktur; kuluna nusretiyle yardım eder, ordusunu galip kılar ve karşısında yer alan yığınları da tek başına yok eder!

Artık Abdullah İbn Revâha, Allah Resûlü'nden öğrendiği bu sözleri tekrar ediyor ve onun bu cümlelerini duyan ashâb da aynı şeyleri seslendiriyordu! Yıllardır matem tutan Mekke, ilk defa bayram neşvesine bürünmüştü! Bilhassa muhâcirlerin sevincine diyecek yoktu; onlar için her köşede bir hatıra gizliydi. Bilhassa Hâşimoğullarının çocukları Efendimiz'in etrafında halkalanmış sevgi gösterisinde bulunuyorlardı.

Derken Kâbe'ye gelinmişti; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Kâbe aynı noktada buluşmuş ve mihrabla minber yan yana gelmişti! Resûlullah'a bir kötülük yapılma ihtimaline binaen ashâb-ı kirâm, O'nun etrafında etten duvar örmüş pervane gibi dönüyorlardı. Anlaşma gereği üç gün burada kalınacak ve dolu dolu Rabbe iltica ile kullukta bulunulacaktı!

Teveccüh tam ve kulluk adına kıvam da zirvedeydi; artık tavaf başlamak üzereydi ve Hacer-i Esved'i istilam etmeden önce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ihramının bir ucunu koltuğunun altına alıp sağ omzunu açmış ve diğer ucunu da sol omzunun üzerine atmıştı. Ashâbına bir de tembihi vardı:

– Bugün kendisini daha güçlü gösterenlere Allah merhamet etsin, diye dua ediyor ve '*Onlara, hoşlanmayacakları şekilde görünün.*" diye tembihliyordu. Maksadı, kendilerini zayıf gören ve bunu dillerine dolayan müşriklere, mü'minin izzet ve azametini göstermekti. Bunun için de, bilhassa ilk üç şavtta sert adımlarla ve başlar dik, göğüsler de ileri çıkmış olarak Kâbe'yi tavaf etmelerini isteyecek ve kendisi de bunu tatbik ederek ashâbına örnek olacaktı. Sayıları iki binin üzerinde olan gözü yaşlı, sesi gür ve adımları sert bu insanların oluşturduğu manzara gerçekten de seyre değerdi ve dağ başlarına çekilen müşrikler de zaten onu yapıyorlardı. Tekbir ve telbiye sesleri, Fârân dağlarına kadar çarpıp geri geliyor, Bekke vadisinde tarifi imkânsız bir yankı oluşturuyordu! Bütün bunların bir dili vardı ve Mekke müşrikleri, bu dilin ne anlama geldiğini çok iyi biliyorlardı.

Öğle vakti girdiğinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Bilâl'e seslendi ve ezan okumasını istedi; Bilâl-i Habeşî, Kâbe'de ilk

defa Allah'ın adını haykıracaktı! Onun için bu, en büyük idealdi; zira içinden geldiği gibi burada Allah'ın adını haykırma fırsatı bulamamış, hep işkenceler altında inim inim bir hayat yaşamıştı! Hemen çıktı Kâbe'nin üstüne ve sesinin olanca gücü ve güzelliğiyle ezan okumaya başladı.

Kureyş'in Tavrı

Kuaykı'ân dağının *Hıcr* tarafına bakan yanına oturup da Kâbe'yi tavaf edenleri seyreden müşrikler, ilk defa kulaklarına gelen bu sesle irkilmiş, hayretten hayrete düşerek kendi aralarında konuşuyorlardı. Ebû Cehil'in oğlu İkrime:

– İyi ki Allah, Ebu'l-Hakem'e ikramda bulundu da şu kölenin söylediklerini duyurmadı, diyor ve babası Ebû Cehil'in böyle bir manzaraya tahammül edemeyeceğinin altını çiziyordu. Ona Safvân İbn Ümeyye katıldı:

– Şu ânı görmeden önce babamı alan Allah'a hamd olsun, diyordu. Onlara Hâlid İbn Esîd de katılacaktı; o da:

– Bilâl'in, Kâbe'nin üzerine çıkıp da çığırtkanlık yaptığı şu günleri görmeden önce babamı öldüren Allah'a şükürler olsun, diyordu. Süheyl İbn Amr ve onunla birlikte olan bir grup ise, Hz. Bilâl'in ezan sesini duymamak için kulaklarını tıkayıp yüzlerini de kapatmış, Allah kelamını duymak bile istemiyorlardı. Kin, nefret ve kıskançlıktan köpürüp duruyorlardı; ama yapabilecekleri hiçbir şey yoktu. Her şey anlaşmanın kurallarına göre yerine getiriliyordu!

Gözlerine ilişip de kulaklarına kadar gelen her manzara, Kâbe'ye ayrı bir canlılığın geldiğini gösteriyordu. Düne kadar haklarında ileri geri konuşulan ve hâlsizlikten adım atacak mecalleri kalmadığı söylenen insanlar bunlar olamazdı; öyleyse ya bugüne kadar kendilerine anlatılanlar yalandı, ya da Allah Resûlü ve ashâb-ı kirâmı zinde tutan başka güçler vardı! Kendi kendilerine:

– Sizin, sıtmadan dolayı hâlsiz düştüklerini iddia ettiğiniz insanlar bunlar mı, diye soruyor ve "*Bunlar, filân ve falanlardan daha güçlüler; baksanıza, tavaf ederken normal yürümekle bile iktifa etmiyor, âdeta ceylanların sekmesi gibi koşturuyorlar*" deyip şaşkınlıklarını gizleyemiyorlardı.

Bir aralık Fahr-i Kâinat Efendimiz, onlara Kâbe'nin içine girme isteğini ulaştırdı; burunlarından soluyorlardı ve:

– Anlaşmada böyle bir madde yoktu, diyerek hemen bu talebi geri çevireceklerdi.

Nihâyet Efendiler Efendisi tavaf namazını da kılmış, Safâ ile Merve'ye yönelmişti; burada da yedi kez gidip gelecek ve nihâyet Merve'de durarak kurbanlar kesilecekti. Artık, ihramdan çıkma vaktiydi ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından Hırâş İbn Ümeyye'yi yanına çağırarak mübarek saçlarını tıraş ettirdi; böylelikle kaza umresi tamamlanmış oluyordu.

Umre işi biter bitmez Efendiler Efendisi, iki yüz kadar ashâbına emrederek, her ihtimale binaen Ye'cec'de bulunan silahların başında nöbet bekleyen arkadaşlarının yanına gitmelerini ve nöbeti devralarak onları da Kâbe'ye göndermelerini emredecekti. Böylelikle umre niyetiyle yola çıkan herkes, vazifesini yerine getirmiş olacaktı.

Mekke'den Ayrılış

Sayılı günler çabuk geçmişti. Buraya geldiği andan itibaren kendini ibadete veren Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) için *Abtah* denilen yerde bir çadır kurulmuştu ve kalan zamanlarında Resûlullah buraya geliyordu. Dördüncü günün sabahında yine, Kureyş'i temsil eden Süheyl İbn Amr ve Huveytıb İbn Abdiluzzâ Allah Resûlü'nün yanına gelecek ve:

– Artık vakit geldi ve süre tükendi; haydi burayı terk et, diyeceklerdi. Bu sırada Allah Resûlü, yanında bulunan bir grup Ensâr'la konuşmaktaydı ve onlara dönerek:

– Bana birkaç gün daha mühlet verseniz de aranızda bir süre daha kalarak size velime yapsam, diye teklifte bulundu.[297]

[297] Meymûne Validemiz, Hz. Abbas'ın hanımı Ümmü'l-Fadl ile Hz. Ca'fer'in zevcesi Esmâ Binti Ümeys'in kız kardeşi idi ve kocasının ölümüyle birlikte dul kalmıştı. Onun bu hâliyle Mekke'de yaşadığı sıkıntıları gören Efendimiz'in amcası Hz. Abbâs, daha Mekke'den ayrılmadan önce meseleyi Allah Resûlü'ne arz edecek ve onunla evlenmesi gerektiğini söyleyecekti. İşte Allah Resûlü (s.a.s.), Mekke'ye gelmiş olmayı da değerlendirerek Hz. Meymûne validemizle nikâh akdetmişti. Bu nikâh dolayısıyla yemek verip nikâhı Mekkelilerin gönlünü kazanmaya bir vesile yapmak istiyordu. Bkz. İbn Hişâm, Sire, 5/20; Süheyli, Ravdu'l-Unf, 4/117; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 11/208

– Bizim, Senin yemeğine ihtiyacımız yok, diyorlardı. "Aramızdan bir an önce ayrıl ve git! Üç gün doldu ve Allah aşkına yâ Muhammed! Seninle yaptığımız anlaşmada, yurdumuzu hemen terk etmenden başka bir seçenek de yok!"

Onların Allah Resûlü'ne kaba davrandıklarını gören Sa'd İbn Ubâde ileri atıldı; çok kızmıştı ve:

– Ey anasız kalasıca, diye seslendi. "Burası ne senin toprağın ne de babanın yeri! Vallahi de Resûlullah buradan, ancak anlaşmanın gereklerine uyarak çıkar; yoksa sizin zorlamanızla değil!"

Hz. Sa'd'ın bu çıkışı Allah Resûlü'nü de tebessüm ettirmişti. Bu, bir insanın, liderine karşı göstermesi gereken bir hassasiyetti. Ancak durumun nezaketi bunu kaldıracak gibi değildi ve belli ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), nezaketiyle muhataplarını eritmek istiyordu. Onun için Hz. Sa'd'e dönecek ve:

– Ey Sa'd, diye seslenecekti. "Bizi kendi konağımızda ziyaret eden bu insanları incitme!"

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Râfi'e seslenerek yolculuk emri verdi. Artık Kâbe'den ayrılık vakti gelmişti. Ancak bu ayrılık, bundan sonra da buraya gelebilmenin kapılarını aralayan geçici bir ayrılıktı. Zira Mekke'de buz kesen yüzler yavaş yavaş erimeye durmuş ve zihinlerde de farklı soru işaretleri belirmeye başlamıştı. Şimdi Kâbe'de, Ebû Râfi'in sesi yankılanıyordu:

– Akşama kadar Müslümanlardan burada kimse kalmasın!

Yüreği Kâbe'de kalan Allah Resûlü de, Kasvâ'ya binerek yine yola koyuldu. Bu sırada arkadan bir kız çocuğunun yanık sesi duyulmaya başlamıştı:

– Ey amca! Amcacığım, diye bağırıyordu. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) arkasını dönüp de sesin geldiği tarafa yöneldiğinde bu kızın, amcası ve süt kardeşi Hz. Hamza'nın emaneti *Ümâme* olduğunu gördü. Gerçekten de yürek yakan bir manzaraydı; gözlere yaş yürümüş ve gönüller de rikkat kesbetmişti. Uhud'un aslanı ve şehitlerin efendisi Hz. Hamza'nın yetim kızı, Resûlullah'a koşuyordu! Kan çekmişti. Candan bir yönelişle kendisini de burada bırakmamalarını istiyordu. Bir çırpıda koşarak elinden tutan Hz. Ali:

– Amcamızın kızını ne diye müşriklerin arasında yetim bıraka-

lım ki, diye Efendimiz'e sesleniyor ve onu da alıp birlikte Medine'ye dönmek istediğini söylüyordu. Zaten O da (sallallahu aleyhi ve sellem) farklı düşünmüyordu ve böylelikle Hz. Hamza'nın emaneti küçük Ümâme de Medine yolcularının arasına katılmış oluyordu.[298]

Resûlullah, Meymûne Validemizi getirmesi için Ebû Râfi'i geride bırakmıştı ve Serif'e geldiğinde burada mola verip onların gelmesini bekledi. Onlar da gelip arkada kimse kalmayınca, yeniden Medine'ye bir yolculuk başlayacaktı ve bu yolculukta, daha ziyade geceleri yol alıyorlardı. Böylelikle bir yıl önce görülen rüya gerçekleşmiş ve Allah'ın vaadi de yerine gelmiş oluyordu.

Zeyneb Validemizin Vefatı

Medine'ye dönüldüğünde takvimler, yedinci yılın Zilhicce ayını gösteriyordu. Döndükten sonra Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yine güvenlik maksatlı seriyyelerini göndermeye devam edecekti. Bunun için elli kişilik bir süvari birliğini *İbn Ebi'l-Avcâ* kumandasına verip etrafa gönderecek, *Şucâ' İbn Vehb*'i yirmi dört kişilik bir müfreze ile *Hevâzin* istikametine çıkaracak ve *Ka'b İbn Umeyr*'i de on beş kişilik bir bölükle *Benî Kadâ'a*'ya yollayacaktı.

Bu sıralarda Efendimiz'in kızı Zeyneb Validemiz hastaydı. Bedir Savaşı sonrası esir olan kocası Ebu'l-Âs'ı, Efendimiz, kızını Medine'ye göndermesi şartıyla serbest bırakmış ve bu vesileyle Zeyneb Validemiz de babasının yanına gelmişti. Gelmişti gelmesine ama Mekkelilerin çıkardığı bir arbede sonucu, hamile olduğu çocuğunu düşürmüş ve bu hadiseden sonra kendisinde kalıcı bir rahatsızlık baş göstermişti.

Daha bir yıl önce Muharrem ayında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onu, Ebu'l-Âs'ın Müslüman olması üzerine yine eski kocasıyla evlendirmiş ve yuvalarını eski nikahları üzerine yeniden birleştirmişti. Şimdi ise o, dünyadaki dostlarından ayrılıyor ve başta

---

[298] Medine'ye geldiklerinde, Ümâme için aralarında ihtilâf çıkacak ve bu ihtilâfı da yine Allah Resûlü (s.a.s.) çözecekti. Hz. Zeyd, Hz. Ali ve Hz. Câfer'in faziletlerini sıraladıktan sonra Ümâme'nin teyzesinin Hz. Câfer'le evli olduğunu belirterek onun Hz. Câfer'le birlikte kalmasının daha doğru olacağını ifade edecekti. Bkz. İbn Sa'd, Tabakat, 8/159; Vakıdi, Megazi, 1/739; İbn Hacer, el-İsâbe, 7/706

annesi olmak üzere daha önce oraya intikal etmiş olan bütün sevdiklerinin yanındaki yerini alıyordu.[299]

Hz. Zeyneb'in vefatı Allah Resûlü'nü de çok üzmüştü; küçük yaşta vefat eden oğullarından sonra, önce Rukiyye validemiz, şimdi de Zeyneb validemizden ayrı kalıyordu! Hatice validemizin Emaneti olarak yanında sadece Ümmü Gülsüm Validemizle Fâtıma Anamız kalmıştı! Onu yıkayıp da kefenleyecek olan *Ümmü Atıyye*'ye, yapması gerekenleri itina ile tarif edecek ve namazını da bizzat kendisi kıldıracaktı.

Mekke'nin Ciğerpâreleri

Gönül dili ve hâl şivesinin karşı tarafta çok derin izler bıraktığı muhakkaktı. Benimsenen düşünceyi zirvede temsil etmek, onu sözle başkalarına anlatmaktan daha tesirliydi. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, her ikisini birden yapıyordu. Her fırsatı davası adına değerlendiriyor ve her zaman daha fazlasını istiyordu. Kâbe'ye girip de Allah'a kullukla serfürû etmeye başlayınca, meraklı gözlerle O'nu uzaktan süzenler olduğu gibi o gün, O'nunla karşılaşmamak için kaçanlar da vardı. Bunların hepsini tanıyordu ve kapılarını bunlara da açık tutmak istiyordu. Onun için o gün göremediği insanlara mesajlar gönderiyor ve böylelikle onların da düşünmelerini temin etmeye çalışıyordu.

Hâlid İbn Velid de bunlardan biriydi. Resûlullah'ın gelip de teslim olmasını arzu ettiği kişilerden olmalıydı ki, daha önce Müslüman olup Medine'ye hicreti tercih eden kardeşi Velîd İbn Velîd'e:

– Hâlid İbn Velîd nerede, diye soracaktı.[300]

Hz. Velîd o gün kardeşi Hâlid'i arasa da bulamayacaktı. Ancak ona mutlaka ulaşmalıydı; zira Resûlullah'ın mesajı vardı ve o da, bir mektup yazarak bu mesajı ulaştırmayı denedi. Mektubunda Resûlullah ile aralarında geçen görüşmeden bahsediyor ve kendisi için Efendimiz'in:

– Onun gibi bir adamın İslâmiyet'i bilip de tanımaması mümkün

[299] Hz. Zeyneb Validemizle ilgili olarak daha detaylı bilgi için bkz.Akademi Araştırma Heyeti, En Öndekiler, s. 90 vd.

[300] Bkz. İbnü'l-Esîr, Üsüdü'l-Gâbe, 5/423, 424

değil; keşke o, bütün savaşlarını Müslümanların yanında ve müşriklere karşı yapsaydı! Onun için bu ne kadar hayırlı olurdu; böylelikle biz de kendisini, başkalarına tercih eder ve el üstünde tutardık, şeklindeki müjdesini paylaşıyordu. Şu cümle ile bitirmişti mektubunu:

– Ey kardeşim! Senin için en uygun zamanda karşına çıkan fırsatları değerlendir ve kaçırmış olduklarını da telafi edebilmek için hemen gel!

Mektubu okuyan Hâlid İbn Velîd kararını vermişti; zaten Allah Resûlü'ne karşı, çıktığı her savaştan dönerken içinde anlam veremediği bir burukluk hissetmiş, Hudeybiye'den bu yana da ciddi ciddi düşünmeye başlamıştı. Şimdi yanına yoldaş arıyordu; meseleyi *Ebû Süfyân*, *İkrime* ve *Safvân İbn Ümeyye*'ye açsa da müspet cevap alamayacaktı. Ancak o kararlıydı. Nihâyet uzun bir tereddüt döneminden sonra, niyetini *Osman İbn Talha*'ya açmayı denedi. Onun da kendisi gibi hazır olduğunu görünce anlaşarak ertesi gün yola çıktılar. *Hedde* denilen yere geldiklerinde *Amr İbn Âs*'la karşılaştılar; onlara:

– Hoş geldiniz, safalar getirdiniz ey cemaat, diyordu.

– Sen de, diye cevapladılar onu ve sordular:

– Hayrola; nereye böyle?

Soruya soruyla karşılık vermeyi tercih edecekti Amr:

– Peki sizler nereye böyle?

Artık uzatmaya gerek yoktu ve:

– İslâm'a girip Muhammed'e tâbi olmaya, diye cevapladılar. Amr İbn Âs:

– Ben de sizin gibiyim, diyordu.

Derken yılların arkadaşları Medine'ye yönelmiş hızlı adımlarla yürüyorlardı. Nihâyet Medine'ye yakın bir yerde durarak bir miktar dinlenip elbiselerini değiştirmek istediler; Resûlullah'ın huzuruna daha temiz ve duru çıkmak istiyorlardı!

Bu sıralarda Allah Resûlü, onların geliş haberlerini çoktan almıştı ve ashâbına dönerek:

– Mekke, ciğerpârelerini kucağınıza attı, buyuracaktı.

Mekke'de bulamayıp da mektup bıraktığı kardeşinin gelişini duyan Hz. Velîd'in sevinçten ayakları yerden kesilmişti âdeta

ve hemen yollarına çıkarak onları karşılamak istedi. Gerçekten de Hâlid İbn Velîd geliyordu. Önce:

– Çabuk olun, diyordu. "Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sizin geliş haberinizi aldı ve çok sevindi; şimdi sizi bekliyor!"

Onlar da heyecanlanmışlardı; neredeyse koşar adımlarla gidiyorlardı. Huzura geldiklerinde mübarek yüzlerindeki tebessümü tarife imkân yoktu; dolunay misali o nur yüzü, güneş gibi parlıyordu!

Önce Hz. Hâlid selam verdi Allah Resûlü'ne; o kadar sıcaktı ki, selamını alışını yüreğinde hissediyordu! Kucağını açıp da kendisine davet edişi, tebessümündeki sıcaklık ve yüreğindeki sevginin bedenindeki tecessümüyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) fethetmişti onları. Ardından:

– Ben şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve Sen de, O'nun Resûlü'sün, dedi Hz. Hâlid. Yerini bulan bir kahramanın gelişi karşısında sevinen Efendiler Efendisi:

– Sana hidâyeti nasip edene hamd olsun, diye mukabelede bulunuyordu. "*Zaten Ben, sende büyük bir akıl görüyordum ve bu aklın bir gün, seni hayra getireceğini bekleyip duruyordum!*"

Hz. Hâlid, onca yıldan sonra esas şimdi Hâlid olduğunun farkına varmıştı; iltifat üstüne iltifatlara mazhar oluyor ve o âna kadar geçirdiği zamanlarına yanıyordu.

– Yâ Resûlallah, dedi. "Senin de görüp bildiğin gibi bugüne kadar ben, her dönüm noktasında Senin aleyhinde ve Hakka karşı hareket ettim; Allah'a dua etmeni ve bu vesileyle O'nun beni affetmesini talep ediyorum!"

Amr İbn Âs ve Osman İbn Talha da benzeri duygular içindeydi. Efendimiz'in eline uzanan Amr İbn Âs, bir aralık elini geri çekecek ve Efendimiz de bunun sebebini soracaktı:

– Benim bazı şartlarım var, diyordu Amr İbn Âs. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Nedir onlar, diye sordu. Dev insan, boynunu bükmüş ve önceki hayatının altında ezilmiş olmanın mahcubiyetiyle:

– Affedilmem, diyebildi. Yine ellerinden tutan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) olacaktı:

– Bilmiyor musun, diye başladı sözlerine. "İslâm, Müslüman olmadan önceki hataları temizler!"

Hudeybiye'nin fetih olduğu artık herkes tarafından görülebiliyordu; belki o gün Mekke'ye girilememişti ama şimdi gönüller İslâm'a açılmıştı ve en önde gelenler akın akın Medine'ye yöneliyordu. Bundan sonra bu süreç, hızlanarak devam edecekti.

Keyfiyet Eğitimi ve Gelinen Nokta

Hira'daki vuslattan bu yana hemen her gün, farklı münasebetlerle Cibril-i Emîn geliyor ve insanlığın kemal noktasına ulaşması için onlara Allah'ın mesajlarını getiriyordu. Kalp ve ruhun kemale ermesi için bir yola girilmiş ve Efendimiz'e ilk muhatap olan bu topluluğun, kıyamete kadar gelecek her türlü mü'mine model olabilmesi hedeflenmişti. Her yeni mesaj, onlar için ayrı bir dinamik demekti; gelir gelmez toplumda yansımasını buluyor ve yaşanan birer talebe dönüşüyordu!

Yine Cibril-i Emîn gelmiş, Efendimiz'e:

– Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır, hükmünü hatırlatıyor ve ardından da:

– Ey insanlar, deyip şunları söylüyordu:

– Siz içinizdeki şeyleri açığa vursanız da, gizleseniz de, Allah sizi onlardan dolayı hesaba çeker. Sonra dilediğini affeder, dilediğini azaba uğratır. Doğrusu Allah her şeye kadirdir![301]

Her yeni gelen emirde olduğu gibi bu mesaj da, dalga dalga Medine ufuklarında yankılanacak, ashâb arasında yeni bir heyecan tufanı meydana getirecekti. Ancak bu seferki heyecan daha başkaydı; zira âyeti duyanın rengi soluyor ve dizlerinin bağı çözülüyordu. Çünkü Allah (celle celâluhû), sadece amel olarak dışa vurulanlardan değil, aynı zamanda akıl ve kalpten geçen düşüncelerden de hesaba çekeceğini bildiriyordu!

Çok geçmeden sırasıyla herkes Mescid-i Nebevî'ye akın etmeye başlayacaktı; gelen, bir kenara çekiliyor ve sessizlik murâkabesine dalıyordu. Renkleri atmış ve dizlerinin de dermanı kesilmiş bu insanlar nihâyet:

– Yâ Resûlallah, diye sesleneceklerdi. "Bugüne kadar namaz,

---

[301] Bakara, 2/284

oruç, Allah yolunda mücâhede etme ve zekât gibi üstesinden gelebileceğimiz nice amellerle mükellef tutulduk; ancak bugün Sana öyle bir âyet geldi ki, bunun üstesinden gelmeye güç yetiremeyiz!"

Elbette bu, gelen âyete itiraz manası taşımıyordu; bilakis bu, onun muhtevasındaki ağırlık karşısında çizgiyi tutturamama telaşından hareketle emr-i ilâhîyi yerine getirememe korkusundan dolayı yeniden Rahmânî şefkate sığınmanın adıydı! O şefkatin biricik Sultanı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), dizinin dibinde yetiştirdiği bu insanların ruh dünyasını çok iyi biliyordu; ancak O'nun muhatabı, sadece kendi devrinde Mescid-i Nebevî'ye koşanlar değil, dünyayı küllî manada bir mescide çevirecek olan her bir mü'mindi. Onun için, ilk etapta ashâbını muhatap alarak şunları söyleyecekti:

– Yoksa, sizden önceki ehl-i kitabın söyledikleri gibi sizler de, "*İşittik; ama isyan ediyoruz!*" mu demek istiyorsunuz? Bilâkis size düşen, "*İşittik ve koşulsuz itaat ediyoruz! Ey kerim Rabbimiz! Her hâlükârda bizi bağışlamanı diliyor ve dileniyoruz; çünkü Senden başka müracaat edilecek kapı yoktur ve dönüş de Sanadır.*" demektir!

Zaten farklı düşünmüyorlardı; sadece kalplerine hâkim olamamaktan çekinmiş ve ellerinde olmadan Allah'ın emirlerini yerine getiremiyor olmaktan endişe duymuşlardı! Yoksa, elbette Rabbin isteklerine râm olacaklardı; telaşlarının sebebi de zaten, emr-i ilâhîyi yerine getirmeme isteği değil, O'nu hoşnut edememe kaygısıydı! Durumlarını Rehber-i Ekmel'lerine arz etmiş, vereceği hükmü beklemeye durmuşlardı!

Ancak yine O, emr-i ilâhî konusunda mutlak itaati nazara veriyordu! Zaten başka bir alternatif düşünülemezdi ve Efendiler Efendisi'nin bu yönlendirmesiyle birlikte Mescid-i Nebevî lerzeye gelmiş, her bir köşesinde:

– İşittik ve itaat ediyoruz, sözleri yankılanıyordu. Aynı zamanda bu, Resûlullah'ın yetiştirdiği cemaatin kalitesini gösteriyordu. Emri yerine getiremeyecek olmanın endişeleri ortaya konulmuş; buna rağmen itaatten başka bir alternatif olmadığını görür görmez de, içlerinden gele gele bir inkıyâd örneği sergilemeye başlamışlardı! Aynı zamanda bu, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ı hoşnut edecek bir yaklaşımdı; elde edilen keyfiyeti test etme adına ortaya bir hedef

konulmuş ve ashâb da, bu hedefi yakaladığını göstermişti! Çok geçmeden Cibril-i Emîn, Allah Resûlü'nün yanında yeniden beliriverdi; şu meâldeki âyetleri getiriyordu:

– Peygamber, Rabbi tarafından kendisine ne indirildi ise ona iman etti, müminler de. Onlardan her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve resûllerine iman etti. "*O'nun Resullerinden hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz.*" dediler ve eklediler:

– *İşittik ve itaat ettik ya Rabbenâ, affını dileriz, dönüşümüz Sanadır!*

Allah hiçbir kimseyi güç yetiremeyeceği bir şekilde yükümlü tutmaz. Herkesin kazandığı iyilik kendi lehine, işlediği fenalık da kendi aleyhinedir.

Ya Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptıysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma!

Ya Rabbenâ! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme!

Ya Rabbenâ! Takat getiremeyeceğimiz şeylerle bizi yükümlü tutma!

Affet bizi, lütfen bağışla kusurlarımızı, merhamet buyur bize!

Sensin Mevlâmız, yardımcımız! Kâfir topluluklara karşı Sen yardım eyle bize![302]

Aynı zamanda bunlar, ashâb-ı kirâm hazretlerinin, keyfiyet adına geldiği yeri gösteriyordu; Allah'ın adı ve Resûlullah'ın da sancağını dünyaya taşıyacak olanlar da zaten vahyin yoğurduğu iklimde böylesine bir keyfiyete ulaşan bu insanlardı! Keyfiyet bu noktaya gelince, az çoklardan daha çok olur ve kendisini yegâne egemen gören nice kemiyetler de, bu keyfiyet karşısında silinip giderdi! İşte Mûte, bunun açığa çıktığı en belirgin bir meşherdi!

Mûte

Sekizinci yılın Cemâziye'l-evvel ayıydı; sulh ortamının şartları en üst seviyede değerlendiriliyor ve gelişmeler yakından takip edilerek İslâm adına tebliğ ve irşad görevi yerine getiriliyordu. Bu sebeple

[302] Bakara, 2/285, 286

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), *Hâris İbn Umeyr* ile Busrâ valisine yeni bir mektup daha gönderiyordu. Ancak o güne kadar hiç karşılaşılmayan bir şey olacak ve Efendiler Efendisi'nin elçisi Hz. Hâris, Belkâ denilen mevkiden geçerken buranın valisi *Şurahbîl* tarafından hunharca öldürülecekti. O, yolunu kestikten sonra Hz. Hâris'i bağlatmış ve Allah Resûlü'nün elçisi olduğunu öğrendikten sonra da şehit etmişti! Affedilmeyecek bir cürümdü bu ve açıkça savaş ilanı anlamına geliyordu. Zira en olumsuz durumlarda bile elçilere dokunulmaz ve onların can güvenliği garanti altında tutulurdu.

Hz. Hâris'in şehit edildiği haberi Efendiler Efendisi'ne ulaşınca çok üzülecek ve yolunda giden elçinin varlığına bile tahammül edemeyen Şurahbîl'e karşı ashâbını teşvik ederek hazırlık yaptıracaktı. Zira O (sallallahu aleyhi ve sellem), eşkıyalığın kökünü kazımak için vardı ve bunu meslek edinenlere hadleri bildirilmeliydi. Gidilecek yön, Bizans'ın hâkimiyeti altında olduğu için mesele çok ciddi tutuluyor ve bunun için de her türlü ihtimal düşünülüyordu.

Kısa zamanda üç bin kişilik bir ordu meydana gelmişti. Bu kadar kalabalık bir ordu bugüne kadar sadece Hendek'te bir araya gelmişti! Âdeta Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), olacakları önceden görür gibiydi. Beyaz sancağı kendisine teslim ederek bu ordunun başına azatlı kölesi *Zeyd İbn Hârise*'yi tayin etmişti; Hâris İbn Umeyr'in şehit edildiği yere kadar gitmesini ve orada bulunanları İslâm'a davet etmesini talep ediyordu. Bunu kabul etmedikleri taktirde Allah'a güvenip O'na dayanarak üzerlerine düşeni yerine getirmelerini istiyor ve neticeye gitmelerini arzu ediyordu. Bu hareketiyle de tabanda yerleşmiş köhne anlayışları teker teker söküp atıyor ve köleden de kumandan olabileceğini göstermek istiyordu. Zaten bu çıkışın, sadece Hz. Zeyd ile neticelenmeyeceğini biliyordu; onun için:

– Şâyet Zeyd şehit olursa insanlara Ca'fer İbn Ebî Tâlib, Ca'fer de şehit olursa Abdullah İbn Revâha kumanda etsin, diyerek durumun ciddiyetini bir kez daha ortaya koymuş oluyordu. Ashâbın çoğu bu ifadelerden, zikri geçen kumandanların sırasıyla şehit olacağını anlamış ve vedalaşırken geri dönmeyecek olanlarla helalleşircesine bir vedalaşma yaşıyorlardı.

Ordusunu yola vururken, savaş hukukunun zirvesini temsil

eden ve bugün de hepimizin kulaklarına küpe şu tembihlerde bulunuyordu:

– Allah'ın adıyla savaşın; Allah'ı inkar edip de O'na karşı koyanlara karşı Allah yolunda cihat edin! Ancak sakın ola kimseye gadretmeyin! Ahde vefasızlık gösterip de kimseye zulmetmeyin! Çocuklarla kadınları, pîr-i fâni adamlarla kendini kilisede ibadete adamış din adamlarını sakın öldürmeyin! Sakın ola ki ne bir ağaç kesin, ne de bir hurmalığı yok edin! Ve sakın ola ki binaları yakıp yıkmayın!

Efendiler Efendisi onları, Vedâ tepesine kadar uğurlayacak; onları yola vurduktan sonra da uzun uzun arkalarından bakacaktı.

Yolda giderken Hirakl'in, iki yüz bin kişilik bir ordu hazırladığının haberini alacaklardı; durumdan Allah Resûlü'nü haberdar edip etmeme konusunda bir miktar tereddüt yaşamış olsalar da yollarına devam etme kararı alacak ve işin ucunda şehadet olsa da yollarına devam edeceklerdi.

Meân'daki iki günlük moladan sonra yeniden yola koyulmuşlardı. Nihâyet *Meşârif* denilen yerde iki ordu karşılaşmıştı. Önlerinde, engin denizler misali ucu bucağı gözükmeyen bir asker sürüsü duruyordu. Artık savaş kaçınılmaz görünüyordu. Hz. Zeyd ordusu, *Mûte* denilen yerde karargâh kurmayı tercih edecek ve burada savaşa hazırlanacaktı! Sağ kanada *Kutbe İbn Katâde*, sol cenaha ise *Ubâde İbn Mâlik* kumanda edecekti.

Ertesi günün ilk ışıklarıyla birlikte Mûte'de kılıçlar çekilmiş ve üç bin kişilik iman ordusuyla iki yüz bin kişilik Bizans ordusu karşı karşıya gelmişti. Güç dengesinin olmadığı bir savaştı; iki yüz bin kişilik ordu hiçbir şey yapmadan sadece düz ovada yürüyüverse kendi adlarına neticeye gidiverirdi; ancak sonuç hiç de öyle olmadı. Yedi gün süren bu savaşta, Resûl-ü Kibriyâ'nın ifade ettiği gibi sırasıyla Hz. Zeyd, Hz. Ca'fer ve Hz. Abdullah şehit olmuştu. Sancağı, ashâb arasından *Sâbit İbn Ekram* alarak uzun bir arayıştan sonra onu *Hâlid İbn Velîd*'e vermişti.

Medine'den Mûte

Beri tarafta Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'de durmuş, ashâbına savaşın safhalarını haber veriyordu. Gözlerine yaş yürümüş, ağlamaktan sakal-ı şerifleri ıslanmıştı:

– Sancağı Zeyd aldı ve şehit oldu. Sonra onu Ca'fer aldı ve o da şehit düştü. Daha sonra ise onu İbn Revâha aldı ve o da şehit oldu. Şimdi ise onu, Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı! İşte şimdi esas savaş başladı ve Allah (celle celâluhû), onun vesilesiyle bir fütûhat nasip etti!

Bunları söyledikten sonra her biri için Allah'ın Cennet'te hazırladığı ikramlardan bahisler açtı; isimlerini de zikrederek onlara dua ediyordu.

Bu sırada *Ya'lâ İbn Ümeyye* Medine'ye gelmiş ve Mûte'nin haberini Allah Resûlü'ne vermek istemişti. Resûlullah:

– İstersen onu sen Bana anlat; dilersen Ben sana anlatayım, buyurdu. Hz. Ya'lâ da şaşırmıştı; kendisinden önce bir başkasının gelip de olup bitenleri haber vermesine imkân yoktu. Ancak belli ki, yine Cibril gelmiş ve herkesten önce Mûte'nin haberini Resûlullah'a ulaştırmıştı:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Onu Sen bana anlat!"

Bunun üzerine Allah Resûlü, başından itibaren safha safha Mûte'de yaşanılanları anlatmaya başladı. Dinledikçe Hz. Ya'lâ'nın gözleri yerinden fırlayacak gibi oluyordu; eksiği yok fazlası vardı!

– Seni hak beyan ile gönderene yemin olsun ki, diye başladı sözlerine. "Sen, mücâhidlerin yaşadıklarından bir harf bile eksik bırakmadan hepsini anlattın; onların haberlerini ben vermiş olsaydım, ancak bu kadar aktarabilirdim!"

Bu taaccübün ardından Efendiler Efendisi, minnet sadedinde şunları söyleyecekti:

– Benim için Allah (celle celâluhû), yeryüzü mesafelerini aradan kaldırdı da, onların savaş meydanlarını gözlerimle gördüm!

Daha sonra Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hicret dolayısıyla yaklaşık on beş yıl ayrı kaldıktan sonra henüz bir yıl önce yeniden kavuşma fırsatı bulduğu amca oğlu Hz. Ca'fer'in evine gidecek ve çocuklarının başını sıvazlayıp onları şefkatle kucaklayacaktı. Esmâ Binti Ümeys, bu durumdan endişelenmiş ve:

– Yâ Resûlallah, diye seslenmişti. "Anam babam Sana feda olsun; niçin oğullarıma yetim çocuklar gibi bakıp gözyaşı döküyorsun? Yoksa Ca'fer ve arkadaşlarından Sana acı bir haber mi geldi?"

– Evet, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). “Onlar, bugün şehit oldular!”

Bunu duyar duymaz:

– Vah efendim! Vah Ca’fer’im, diyerek ağlamaya başlayan Hz. Esmâ’ya dönecek ve şehidin arkasından takınılması gereken tavır adına da şunları tembih edecekti:

– Ey Esmâ! Sakın ola ki ağzından kaba ve uygunsuz sözler kaçırıp kendini döverek ağlamaya kalkma!

Hz. Ca’fer’in çocuklarını dizine alıp da başlarını okşayan Allah Resûlü’nün gözlerinden süzülen damlalar sakalını ıslatmıştı; mahzun Nebi, her zamankinden daha hüzünlüydü! Daha sonra da ellerini kaldırıp şöyle dua etti:

– Allah’ım! Hiç şüphe yok ki Ca’fer, sevabın en güzeline doğru gidip ulaştı. Öyleyse Sen, iyi kullarına bulunduğu ihsanlarla ve en güzel şeylerle onları mükâfatlandır!

Bir süre Hz. Ca’fer’in evinde kalan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), oradan ayrılacak ve kızı Fâtıma validemizin kapısını çalacaktı. Bu sırada o da haberi almış:

– Vah amcacığım, diyerek ağlıyordu. Önce ona:

– Ağlayacaksan Ca’fer gibisine ağla, diyerek amca oğlu Hz. Ca’fer’i takdir eden sözler söyledi. Ardından da:

– Ca’fer ailesi için yemek yapmayı ihmâl etmeyin; onlar bugün başlarının derdiyle ve kaybettikleri aile büyüklerinin acısıyla meşguller! Onlar için yemek yapın, buyurdu.

O gün için bu da, daha sonraları âdet hâline gelecek yeni bir uygulama idi ve Mûte şehitleri için Medine’de üç gün yemek pişirilecekti.

Aradan üç gün geçtikten sonra yeniden Hz. Ca’fer’in evine gelen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), artık onlar için ağlamayı yasaklayacak, arkada kalanları için de hayır ve bereket duasında bulunacaktı. Ardından Ca’fer İbn Ebî Tâlib’in çocuklarının bakımını kendi üzerine aldığını bildirecek ve anneleri Hz. Esmâ’yı da, bundan sonrası için endişelenmemesi konusunda teselli edecekti.

Aynı hassasiyeti diğer şehitler için de gösteren Efendiler Efendisi, Hz. Zeyd’in küçük kızının mahzun ve mükedder duruşu karşı-

sında duygulanıp kendini tutamayacak ve gözyaşı dökecekti. Bunu gören ashâbdan:

– Yâ Resûlallah! Bu da ne, diye soranları da:

– Bu, sevgilinin sevgilisine özlemidir, şeklinde cevaplayacaktı.

Allah'ın Kılıcı

Kumandayı alan Hz. Hâlid, o gün akşama kadar savaşın seyrini bozmadan savaşmış ve bütün maharetini akşamın karanlığına bırakmıştı. Bu kadar kalabalık bir ordu, bir avuç denilebilecek üç binlik bir gücü beş gündür dize getirememişti, getiremeyecekti de! Zira o akşam Hz. Hâlid, ordunun nizamında köklü bir değişikliğe gitti. Buna göre en önde savaşanlar arkaya alınmış, sağ taraftakiler sola ve sol kanattakiler de sağ cenaha çekilerek gecenin karanlığında yeni bir orduyla takviye gördükleri izlenimi vermek istemişti.

Ertesi sabah olduğunda yeniden saf tutan düşman, akşamdan beri duyup durduğu gürültünün sebebini şimdi anlıyordu. Meğer Müslümanlara bu gece yeni ve taze bir kuvvet gelmişti; zira önlerinde duran askerler, altı gündür savaştıkları insanlardan farklıydı! Büyük bir şok yaşıyorlardı; üç bin kişiyle baş edemeyen bu ordu, takviye görmüş ve yüzünü değiştirmiş bir güçle nasıl savaşacaktı! Daha o gün savaşa başlamadan yenilgiyi kabullenmiş gibi bir hâlleri vardı ve bu durumu Hz. Hâlid, ayrıca değerlendirmek isteyecekti. İntizamlı bir şekilde geri çekilmeye başlamış düşmanla arasını açmaya çalışıyordu. Bunu gören Bizans ordusu, Hz. Hâlid'in bu hamlesini de yeni bir taktik olarak algılamış, saldırdıkları takdirde çember içine alınarak kendilerine büyük zayiat verileceğinin endişesine kapılmışlardı.

O günün akşamına kadar devam eden bu durum, iki taraf için de savaşın bittiği anlamına geliyordu. Zira Bizans, bu kadar kalabalık bir orduya sahip olduğu hâlde, küçük bir ordu karşısında daha fazla zayiat verip de daha büyük kayıplarla geri dönmek ve bundan sonrası adına bir zaaf göstermek istemiyordu! Geri çekilmeye başlamışlardı!

Zaten Hz. Hâlid'in de niyeti buydu; Allah Resûlü'nün emanetlerini sağ salim Medine'ye getirme arzusundaydı ve sonuç da öyle olacaktı. Yedi gün göğüs göğüse yapılan bu savaşın sonunda, üçü komutan olmak üzere toplam on iki kişi şehit verilmişti ki bu, dillere destan

bir kahramanlıktı! O günün dünyasında söz sahibi hâkim bir devlete karşı savaşılacak ve güç dengesinin bu kadar aleyhte olduğu bir zeminde yine de on iki tane şehit verilecekti! İnâyet-i ilahiyeden başka bir şeyle izahı mümkün değildi ve bunu duyan her bir kabile, artık Resûlullah ordusuna bu gözle bakmaya başlayacaktı. Aynı zamanda Mûte, Bizans'ın surlarında açılan ilk gedik anlamına geliyordu!

Mûte'ye giderken kendilerine problem çıkarıp da kan döken bazı kabileler vardı. Hz. Hâlid, Medine'ye dönüş yolunda bunların yanına da uğrayarak hadlerini bildirip öyle geri gelmeyi tercih edecekti.

Medine'deki Karşılama

Gelişlerinin haberini alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Toplanınız da kardeşlerinizi karşılamaya çıkınız, diyerek ashâbına seslenecek ve çoluk çocuk hep birlikte onları karşılamak için Medine'nin dışına çıkacaklardı. Bu sırada Hz. Ca'fer'in çocuklarını da kendi terikesine almış, *Cürüf* denilen yere kadar gelmişti. Mûte'nin kahramanları şimdi karşılarında duruyorlardı! İmkânsızlıklar içinde Allah (celle celâluhû) inâyet etmiş ve en az zayiatla; en önemlisi de mağlubiyet yaşamadan geri dönülmüştü. Ancak herkes bunun farkında değildi ve ashâbdan bazıları onlara:

– Savaş kaçkınları, diye seslenmeye başlamıştı. Yüreğe işleyen acı sözlerdi bunlar ve dayanamayıp onlar da:

– Yâ Resûlallah! Bizler kaçaklar mıyız, diyerek bunu, Allah Resûlü'ne taşıdılar. bunun adının, gerçekten savaştan kaçmak olup olmadığını bizzat öğrenmek istiyorlardı:

– Bilâkis sizler, yeniden toparlanıp da düşmanla çarpışmaya hazırlananlarsınız, diyerek Mûte ashâbının yüreğine su serpti Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Ardından da ashâbına döndü ve:

– Onlar, Allah yolunda savaşmaktan kaçanlar değil; bilâkis inşâallah yeniden cepheye koşma azmiyle geri çekilmiş askerlerdir, buyurdu. Meseleye son noktayı koyan cümlelerdi bunlar ve o âna kadar utancından gizlenme lüzumu hissedenler rahat bir nefes almışlardı ve Allah ve Resûlü katında bir kusur işlememiş olmanın huzurunu yaşıyorlardı.

ANLAŞMANIN İHLÂLİ VE FETİH MÜJDESİ

Hudeybiye anlaşmasının üzerinden yirmi iki ay geçmiş, bu süre zarfında Mekke cihetinden herhangi bir olumsuzlukla karşılaşılmamıştı. Takvimler, sekizinci yılın Şa'bân ayını gösteriyordu. Sabahın erken saatlerinden birinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yanında bulunan Âişe Validemize:

– Ey Âişe, diye seslenecekti. "Huzâa cihetinde önemli bir hadise oldu!"

Durup dururken böyle bir haber karşısında Âişe Validemiz de tedirgin olmuştu:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Kılıçlar, kol ve kanatlarını kırmış olduğu hâlde Kureyş'in, Seninle kendi aralarındaki anlaşmayı ihlâl etmeye cesaret edebileceklerini mi düşünüyorsun!"

Doğru söylüyordu; aklı başında olan bir insan, karşı koyma gücünü kendisinde görmediği yerde durup dururken problem çıkarıp da başına sıkıntı açmazdı. Ancak Kureyş'de, bunu düşünecek kadar bile basiret kalmamıştı ve attıkları adımın yarın kendilerine ne getireceğini düşünmeden hareket ediyorlardı. Bir de meselenin kader boyutu vardı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), buna dikkat çekerek Âişe Validemizi:

– Allah'ın dileyip de istediği bir işten dolayı Kureyş anlaşmayı ihlâl etti, şeklinde cevapladı. Annemizin merakı devam ediyordu:

– Yâ Resûlallah! Sonucu hayırlı mı olacak?

İfk Hadisesi münasebetiyle inen âyette de belirtildiği gibi, başlangıcında şer gibi gözüken meseleler, neticesi itibariyle nice hayırların kapısını aralamaktaydı ve Âişe Annemiz de, başlangıçta Resûlullah'ı endişeye sevk eden bu işin sonunun hayırlı olup olmadığını soruyordu. Cevap gecikmedi:

– Evet, hayırlı olacak![303]

Aradan üç gün geçmişti; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbına sabah namazını kıldırdıktan sonra Huzâalılardan *Amr İbn Sâlim*, yanına kattığı kırk atlı ile Allah Resûlü'ne gelmişti. Mescid-i Nebevî'de şiir okuyarak başlarına gelen musibeti anlatmaya çalışıyor, Resûlullah'tan yardım talep ediyordu.

Meğer Kureyş, Benî Bekr, Benî Nüfâse ve Vetîr ile omuz omuza vermiş ve Hudeybiye Antlaşması'yla rahat nefes alan ve bu güvenle yurtlarında sessizce bir hayat süren Huzâalılara, gecenin karanlığında ansızın baskın yapmış; çoğunluğu çoluk çocuk, kadın ve yaşlılar olmak üzere tam yirmi üç kişiyi öldürmüşlerdi! Bu baskında Kureyş ileri gelenlerinden *Safvân İbn Ümeyye*, *İkrime İbn Ebî Cehil*, *Huveytıb İbn Abdiluzzâ*, *Şeybe İbn Osman* ve *Mikrez İbn Hafs* gibi önemli isimler de vardı.[304]

O kadar gözleri dönmüştü ki, kendilerini kurtarmak için Harem bölgesine sığınan Huzâalılar bile onların bu hışmından kurtulamayacaktı! Hatta işi o kadar ileri götürmüşlerdi ki, kendi aralarından

---

303 Benzeri bir değerlendirmeyi de Allah Resûlü'nden Meymûne Validemiz duyacaktı; gecenin bir saatinde abdest almak için kalkan Efendiler Efendisi, üç kez 'lebbeyk' dedikten sonra üç kez de "Yardıma mazhar oldum." demişti. Meymûne validemiz, "Sanki birisiyle konuşur gibisin; yanında birisi mi var?" diye sordu. Bunun üzerine Meymûne Validemize şu cevabı verdi:

– Şu Ka'b oğullarının şiirle başlarına gelen sıkıntıyı anlatan adamları var ya, Bekr İbn Vâiller kendilerine saldırırken Kureyş'in de onlara yardım ettiğini söyleyerek Benden yardım istiyor! Bkz. Taberani, Mu'cemu'l-Kebir, 23/433 (1052), Mu'cemu's-Sağir, 2/167 (968); İbn Hacer, el-İsâbe, 4/631

304 Sadece bu baskına katılmakla da yetinmemiş, her türlü silah, binek ve mühimmat yardımında da bulunmuşlardı! Hatta kendilerinin işin içinde olduklarını belli etmemek ve bu sebeple mevcut anlaşmayı açıktan ihlâl etmiş olmamak için Kureyş ileri gelenleri, gecenin karanlığına rağmen yüz ve gözlerini kapatmışlardı! Ancak Ebû Süfyân'ın böyle bir olaya karşı çıktığı veya o gün bu hadisenin içinde hiç olmadığı şeklinde farklı rivâyetler vardır. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/783; İbn Sa'd, Tabakât, 2/134; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/201

bile itiraz sesleri yükselmeye başlamış, insanlık adına biraz vicdan taşıyanlar yapılanları tasvip etmediklerini yüksek sesle ifade etmeye başlamışlardı.

Sabah olup da yapılanların vahameti ortaya çıkınca Kureyş, yaptığına bin pişman olmuştu; çünkü bu, açıktan Hudeybiye Anlaşması'nın ihlali anlamına geliyordu. Artık ok yaydan çıkmıştı! Kendilerini kurtarmak veya haklı göstermek için akla zarar tekliflerde bulunuyorlardı!

Efendimiz'in Tavrı

Beri tarafta ise Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), anlatılanları dinledikten sonra:

– Sana yardım edilecektir, ey Amr İbn Sâlim, demiş ve Huzâa liderini bir nebze rahatlatmıştı. Ancak çok üzgün ve çok celalliydi; gecenin karanlığında ve çoğunluğunu çoluk çocuğun, kadınlarla yaşlıların oluşturduğu yirmi üç kişinin, ansızın yapılan bir gece baskınıyla ve hunharca öldürülmesini hangi vicdan kaldırabilirdi! Hele bunu yapanlar, *sizinle ve sizin müttefiklerinizle on yıllığına savaş yapmayacağız* diyerek söz veren, karşılıklı anlaşıp da ateşkese imza atan insanlarsa! Anlaşılan Kureyş, anlaşılmayan tepkiler vermekten vazgeçecek gibi gözükmüyordu. Bu sırada semada bir bulut belirmiş ve şiddetli bir gök gürültüsü kopmuştu. Vahiyden başka beyana iltifat etmeyen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), eşyanın diliyle kendisine arz edilen bu dilden de bir mana çıkaracak ve:

– Bu bulut, Benî Ka'b'ın zaferini müjdelemektedir, buyuracaktı. Kainatta tesadüfün yeri olmadığına göre bu, gadab-ı ilahînin de bir göstergesiydi.

Başından beri Hicâz'da sulhun yerleşmesi için gayret gösteren Efendiler Efendisi, diğer alanlardaki çapulculuğun önüne geçebilmek için seriyyeler oluşturup ashâbını farklı bölgelere gönderirken, böyle âdice bir hareket beklemediği Mekke'de cereyan eden bu hadise karşısında:

– O insanlara mutlaka yardım edeceğim; şâyet bugün Benî Ka'b'e yardım etmezsem, Allah da Bana yardım etmez! Nefsim yed-i kudretinde olana yemin olsun ki onları Ben, kendimi, ailemi ve evimi

koruduğum gibi koruyacağım, diyor, herkesin önünde kararlılığını ortaya koyuyordu. Kendilerine sığınan bu insanlara mutlaka yardım eli uzatılmalıydı ve önce, kendilerine saldıran insanların kimliği konusunda emin olmak istedi. Amr İbn Sâlim ve arkadaşlarına soruyordu:

– Sizler bu konuda kimden şüpheleniyor ve bunu kimlerin yaptığını düşünüyorsunuz?

– Benî Bekr, diye cevapladılar. Yeniden sordu:

– Peki, onların hepsi mi?

– Hayır! Özellikle Benî Nüfâse'nin lideri Nevfel İbn Muâviye, diyorlardı. Bunun üzerine şu değerlendirmeyi yaptı:

– Bunlar, Benî Bekr'in bir koludur. Ben şimdi Mekke'ye bir adam gönderip bu hadiseyi kendilerinden soracağım ve onları, üç seçenekten birini kabul etmeleri konusunda muhayyer bırakacağım.

Daha sonra da ashâb arasından *Damra* adındaki bir sahabîyi yanına çağıracak ve hadisenin bir de farklı bir gözle tetkikini isteyecekti.[305] Resûlullah'ın talimatını alan Hz. Damra, Mekke'ye gelip Kureyş ile konuşacaktı ama onlar, son söz olarak:

– Biz O'na, karşılıklı olarak anlaşmayı feshettiğimizi ilan ediyoruz, demeyi tercih edecekti ki bununla Kureyş, yine savaşı tercih eden taraf oluyordu.

Kureyş'in Pişmanlığı

Her ne kadar Kureyş, "*Bu işi biz yapmadık.*" diyerek görünürde bu resti çekmişti ama içine de bir kurt düşmüş, işin içinden daha az zayiatla nasıl sıyrılabileceklerini düşünerek çözüm arayışına girmişti! Endişelerini dile getirmek için Ebû Süfyân'ın yanına gelen Hâris İbn Hişâm ve Abdullah İbn Ebî Rebîa, liderlerine şu uyarıda bulu-

---

[305] Hz. Damra ile Kureyş'e üç teklif sunulmuştu: 1. Öldürülen Huzâalıların diyetlerini ödemek ki bunu tercih ettiklerinde maddi külfetini ödemek suretiyle işin içinden sıyrılacaklardı. 2. Benî Nüfâselilerle olan ittifaklarını iptal etmek ki bununla Mekkeliler, Benî Nüfâse'yi Allah Resûlü ve ashâb ile baş başa bırakmış olacaklardı ve Resûlullah (s.a.s.) de, bunların üzerine yürüyerek çapulculuk yapan bir kavmin hakkından gelecekti. 3. Karşılıklı olarak Hudeybiye Anlaşması'nın iptal edildiğini kabullenmek ki bu, Kureyş'in açıktan savaş ilanı anlamına geliyordu. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/787; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/204-205

nacaklardı:

– Bu, düzeltilmesi gereken bir yanlıştır; şâyet bu iş düzeltilip de yeniden sulh zemini bulunmazsa Muhammed, mutlaka buraya ashâbıyla gelir ve belimizi büker!

Onları dinleyen Ebû Süfyân, derin derin düşünmeye başladı:

– Vallahi de bu iş, benim ne içinde bulunduğum, ne de tamamen dışında kalabildiğim bir iştir, diye başladı sözlerine. Bu sırada Kureyş'in ileri gelenleri de yanına gelmişlerdi. Bir lider olarak en kritik anlarından birisini yaşıyordu ve Mekkelilere dönerek, çaresizlik içinde ve sitem yüklü şu cümlelerini söylemeye başladı:

– Bu, sadece bana yüklenilebilecek bir sorumluluk değildir! Vallahi de bu konuda ne bana danışılıp istişare edilmiş ne de böyle bir haberi alarak ben onu onaylamış bulunuyorum! Allah'a yemin olsun ki, şâyet hislerim beni yanıltmazsa Muhammed mutlaka bize savaş açacaktır; ne yazık ki hislerim de hep doğru çıkmıştır! Muhammed'e gidip de O'nunla konuşarak, anlaşmayı yenilemesi ve süreyi de uzatmasını istemekten başka çıkar yol göremiyorum!

Kureyş'in içinde pişmanlık, dalga dalga yayılmaya başlamıştı. Düne kadar meydan okumaktan başka seçenek kabul etmeyen insanlar, meselenin dehşetini düşündükçe yelkenleri suya indirmiş ve Ebû Süfyân gibi düşünmeye başlamıştı; ona:

– Vallahi de doğruyu söylüyorsun, diye mukabele ediyorlardı ve neticede, Ebû Süfyân'ı, Allah Resûlü'yle konuşup süreyi uzatması ve anlaşmayı da yenilemesi için Medine'ye gönderme kararı aldılar. Çok geçmeden Ebû Süfyân, kölesiyle birlikte Medine yollarına düşmüştü![306]

Beri tarafta ise Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'de ashâbına dönmüş:

– Şu anda Ebû Süfyân, anlaşmayı yenilemek ve süreyi uzatmak

---

306 Yolda giderken Usfân denilen yerde Büdeyl İbn Verkâ ile karşılaşacak ve onların kendisinden önce gidip de Medine'ye bir haber uçurup uçurmadıklarını öğrenmek için çaba sarf edecek, bütün gayretlerine rağmen istediği cevabı alamayınca, develerinin tersini elindeki sopayla karıştıracak ve acve hurmasıyla kuş gagası denilen bir çeşit hurma çekirdeklerini gördüğünde onların Medine'den geldikleri kanaatine ulaşacaktı. Bkz. İbn Hişam, Sîre, 5/50; Vâkıdî, Megâzî, 1/792; Taberî, Tarih, 2/154

maksadıyla size gelmek üzeredir; ancak eli boş ve öfkeyle geri dönecektir, diyerek Mekke'de yaşanılanları etrafındakilerle paylaşıyordu. Fevkalâde kritik bir noktaya gelinmişti. Burada taraflara ulaşacak bir haber, hadiselere yön verecek en önemli faktördü; Allah Resûlü de, ashâbına işte bu haberleri veriyordu!

Ebû Süfyân Medine'de

Yeniden yola düşen Ebû Süfyân artık Medine'deydi; düne kadar karşı koyup da hayatlarına tuzak kurduğu insanlara rica ve minnette bulunacak ve ortamı yumuşatmaya çalışacaktı. Bunun için de önce akrabalık bağlarını kullanmak istedi; kızı Ümmü Habîbe Validemiz'in yanına gelmiş, Efendimiz'in minderine oturmak isteyince hiç beklemediği bir tepkiyle karşılaşmıştı; Ümmü Habîbe Validemiz, tuttuğu gibi Allah Resûlü'nün minderini babasının altından çekecek ve oturmasına müsaade etmeyecekti. Kendi öz kızıydı ama açıkça Resûlullah'ı babasına tercih ediyordu! Ebû Süfyân, şaşkınlık içinde ona döndü ve:

– Ey kızcağızım, diye seslendi. "Sen beni mi o mindere layık görmedin, yoksa o minderi mi benden kıskandın!"

Ümmü Habîbe Validemizin, babasına verdiği cevap, Ebû Süfyân'ın yaşadığı şoku daha da artıracak nitelikteydi; şunları söylüyordu:

– Bilâkis, seni ona layık görmedim; çünkü o, üzerine Resûlullah'ın oturduğu minder! Sen ise, müşrik ve necis bir adamsın! Bu sebeple senin, Resûlullah'ın minderine oturmanı istemedim!

Ebû Süfyân hâlâ şoktaydı:

– Ey kızcağızım, diye yeniden seslendi. "Benden sonra sana çok fena şeyler olmuş!"

– Tam aksine, diyordu Ümmü Habîbe Validemiz. "Allah (celle celâluhû) beni, İslâm'la şereflendirdi. Sen ise ey babacığım! Görüp duymayan bir taşa temenna durup hâlâ onun önünde boyun eğiyorsun!"

Ebû Süfyân için kızının kapısı kapalı görünüyordu ve Efendimiz'in yanına gitmek istedi; mescitteydi. Yanına vardı ve:

– Yâ Muhammed, diye seslendi. "Ben, Hudeybiye Anlaşmasında yoktum; şimdi gel de o anlaşmayı yenile ve süresini de uzat!"

Sanki hiçbir şey yokmuş gibi hemen sözleşmenin yenilenmesi ve sürenin de uzatılmasını gündeme getirişi karşısında Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), ona:

– Gerçekten sen, bunun için mi geldin, ey Ebâ Süfyân, diye seslendi.

– Evet, diyordu. Resûlullah esas meseleye gelmek istiyordu ve:

– Bundan önce bir hadise çıkarmış olmayasınız, diyerek olanları hatırlatmak istedi. Buna rağmen Ebû Süfyân:

– Allah korusun, diyordu. "Biz hâlâ Hudeybiye'de imzaladığımız anlaşma üzerindeyiz; onu ne değiştirir, ne de bozarız!"

Konuyu evirip çeviriyor ve bu cümlenin ötesinde bir şey söylemiyordu; Huzâalıların acılarını dinleyip de arkadaşlarına çıkışan, Mekke'de arkadaşlarıyla oturup da durum değerlendirmesi yapan, sonra da son sözlerini söyleyip Allah Resûlü'nün elçisi Hz. Damre'yi eli boş Medine'ye yollayan ve ardından da, anlaşmanın ihlalinden dolayı duyduğu endişeyi dile getirip de Medine'ye sırf bu işi yeniden pekiştirmek için gelen sanki bu Ebû Süfyân değildi! Anlaşmayı ihlâl ettikleri hâlde hâlâ Hudeybiye Anlaşması üzerinde sabit durduklarını söyleyebiliyorlardı! Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) döndü ve:

– Esas hâlâ Hudeybiye anlaşması üzerinde olanlar bizleriz; onu ne değiştirdik, ne de bozduk, buyurdu. İkide bir aynı şeyleri söyleyip Hudeybiye Anlaşması'ndan bahsetmeye kalkan ve asla Huzâalılara yaptıklarını dile getirmeyen Ebû Süfyân'ın bu tavrını beğenmemişti ve daha fazla konuşmayı faydasız buluyordu. Daha fazla meseleyi uzatmamak için de meclisten ayrılmayı tercih edecekti.

Mekke'nin kudretli lideri Ebû Süfyân'a kapılar kapatılıyordu! Hemen Hz. *Ebû Bekir*'in yanına koştu; benzeri şeyleri ona da söylüyor ve kendisi adına Efendimiz'i ikna etmesini istiyordu. Ancak bu kapı da kapalıydı. O gün Ebû Süfyân, Hz. *Ömer*, Hz. *Osman*, Hz. *Ali*, *Sa'd İbn Ubâde* başta olmak üzere Ensâr ve Muhâcirîn'in ileri gelenlerini de dolaşacak ve bir türlü istediğini elde edemeyecekti.[307] Son bir defa yine Hz. Ali'nin yanına gelmişti:

307 Bütün kapıların yüzüne kapatılmasına rağmen ümidini yitirmeyen Ebû Süfyân o gün, Efendimiz'in kızı ve Hz. Ali'nin hanımı Fâtıma Validemize de gidecek ve babasıyla arasında konuşma zemini hazırlamasını talep edecek, ancak bu kapıdan da eli boş dönecekti. O kadar ki o gün, henüz küçücük bir çocuk olan Hz. Hasan'dan bile medet umar olmuştu! Bkz. İbn Hişam, Sîre, 5/51; Taberî, Tarih, 2/154; Süheylî, Ravdu'l-Unf, 4/148

– Yâ Eba'l-Hasen, diyordu. "Görüyorum ki bu işlerin üstesinden gelemeyeceğim; işler giderek sarpa sarıyor! Bari sen bana bir fikir verip yol göster!"

– Vallahi de bugün seni kurtaracak bir formül bilmiyorum, diye başladı Hz. Ali sözlerine. Sonra da onun, Benî Kinâne'nin efendisi olup olmadığını sordu ona:

– Evet, ben onların efendisiyim, diyordu. Bunun üzerine ona şunları tavsiye etti:

– Öyleyse haydi kalk ve insanlara, Benî Kinâne'yi himayene aldığını ilan et ve ardından da memleketine geri dön!

– Bunun bana bir faydasının olacağını sanıyor musun, diye sordu Ebû Süfyân. Ümitsizdi ama başka da bir çaresi yoktu; denize düşüp de yılana sarılırcasına bir çaresizlik içindeydi. Hz. Ali de bunun farkındaydı ve:

– Hayır, diye cevapladı. "Ancak senin için bundan başka da bir çarenin olabileceğini sanmıyorum!"

Uhud'da meydan okuyup Bedir'de yeniden buluşmayı talep eden, adam tutup da Allah Resûlü'nü öldürtme hülyaları kuran ve Hendek'te ayak takımını toplayıp Efendimiz'in üzerine yürüyen Ebû Süfyân çökmüştü! Bir ümit deyip yeniden mescide geldi; son hamlesini yapan bir adamın çabasıyla:

– Ey insanlar, diyordu. "Haberiniz olsun ki ben, insanların arasını bulmak için onları himayeme aldım. Vallahi bu konuda hiç kimsenin benim ahdimi çiğneyeceğini de sanmıyorum!"

Ardından son kez Allah Resûlü'nün yanına girdi:

– Yâ Muhammed, diyordu. "İnsanların arasını bulmak için onları ben himayeme aldım!"

Gelmişti ama yine içinin sesini dillendirmiyor, sadece Kureyş'i düşünerek başlarına geleceklerden emin olmak istiyordu. Aynı zamanda bugün bunu söylüyor olması, yarın bu sözünün arkasında olacağı anlamına gelmiyordu. Sözünden dönmeyi âdet hâline getirmiş birisinin, bundan sonraki sözlerine zor itibar edilirdi. Kaldı ki Ebû Süfyân sözünde dursa bile Mekke'de çok başlı bir anlayış hâkimdi. Onun için Efendiler Efendisi ona dönerek:

– Bunu sadece sen söylüyorsun ey Ebâ Hanzala, dedi. Bu, O'nun son sözüydü.

Bundan sonra olabileceklerin ağırlığıyla iki büklüm olan Ebû Süfyân'a, gerisin geriye Mekke'ye dönmek kalıyordu ve o da devesine binip Mekke'nin yoluna düştü.[308]

Haber Hâkimiyeti ve Efendimiz'in İstişareleri

Ebû Süfyân'ın ayrılışından bir süre sonra Efendiler Efendisi Hz. Âişe Validemize dönmüş ve:

– Yol hazırlığımızı yap ve bu işi de gizli tut, diyerek tembihte bulunmuştu.[309] Çok kritik bir dönüm noktasıydı ve bu süreç, bir yanlışlığa mahal vermemek için titizlikle takip edilmeliydi. Allah'ın vadettiği Mekke'ye gidecekti ama bunu yaparken kan dökülmesini istemiyor, karşı koyamayacakları bir sürprizle karşılarına dikilivermeyi planlıyordu. Onun için bütün yolları tutacak ve Medine'de olup biten hiçbir şeyin Mekkelilere ulaşmasını istemeyecekti. Çünkü *muharebede muhabere en önemli meseleydi*; en önü alınmaz savaşlarda küçük bir haber, işin seyrini tamamen değiştirir ve *olmaz* denilenleri de *olur* hâle getiriverirdi. Öyleyse Mekke'ye girinceye kadar

---

308 Mekke'ye gelip de Medine'deki gelişmeleri onlarla paylaşacak olan Ebû Süfyân'ı zor günler bekliyordu. Zaten gecikmesinden dolayı endişelenmiş ve onun da Müslüman olduğunu konuşmaya başlamışlardı. Gelip durumu kendilerine anlattığında ise, hoşnutsuzluklarını dile getirecek ve Ebû Süfyân'ı iki arada bir derede bırakacaklardı. Mekke'ye artık, dalga dalga ümitsizlik yayılıyordu; ona dönmüş:

– Sen, kimsenin razı olmayacağı bir şeye rıza göstermişsin, diyorlardı. Ne sana ne de bize faydası olan bir sonuçla geri geldin! Allah'a yemin olsun ki senin himayenin de bir anlamı yoktur; onlar için bunu çiğnemek çok kolaydır! Ali'ye gelince o, sadece seninle alay etmiş!Bkz. İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/322, Sîre, 3/534; İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 3/347

309 Hatta bu emrin akabinde Âişe Validemizin yanına babası Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) girecek ve bu hazırlığın sebebini soracaktı; Resûlullah'ın nereye gitmek istediğini öğrenmek istiyordu! Ancak Âişe Validemiz, Resûlullah'ın sır olarak tutmasını söylediği konuyu babası ve Efendimiz'in en sadık yâri Hz. Ebû Bekir'e bile söylemeyecek, soru üstüne soru sormasına karşılık sükûtu tercih ederek Efendimiz'in sırrını ifşâ etmemek için azamî gayret gösterecekti. Gerçi daha sonra huzuruna giren Hz. Ebû Bekir'le de konuşacak ve uzun konuşmalar sonrasında, gizli tutması şartıyla sefer sebebini ona da söyleyip hazırlık yapmasını isteyecekti. Bkz. Vâkıdî, Meğâzî, 1/796

habere hâkim olunmalıydı! Bu sebeple önemli geçitlerin tamamına adamlar yerleştirmiş ve bunların kontrol işini de Hz. Ömer'e vermişti. Hz. Ömer, nöbetçilerin arasında dolaşır, yol güzergâhında karşılarına çıkan herkesi sorgulamalarını isteyip maksadını anlamadan kimseye geçit vermemelerini tembih eder ve elde ettiği haberleri de getirip Resûlullah'a rapor ederdi.

Sebepler açısından bu kadar hassas tedbirler alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bu gizliliği temin etmesi için Müsebbibü'l-Esbâb'a da yöneliyor ve şöyle dua ediyordu:

– Allah'ım! Kureyşlilerin kulaklarıyla gözlerini bağla ki onlar bizi, hiç beklemedikleri bir anda ve sürpriz bir şekilde ansızın görüversin! Yanı başlarına kadar geldiğimizi de ancak karşılarına çıktığımızda fark edebilsinler!

Nihâyet bir gün, hücre-i saadetlerinden çıkmış kapısının önünde oturmuştu. Böyle yaptığı zamanlarda, kendileri çağırıncaya kadar kimse yanına yaklaşıp sokulmaz ve saygısından olduğu yerde beklerdi. Düşünceliydi ve:

– Bana Ebû Bekir'i çağırın, buyurdu. Belli ki, onunla istişare edeceği şeyler vardı. Çok geçmeden gelen Hz. Ebû Bekir'le uzun uzadıya ve sessizlik içinde baş başa görüştüler. Daha sonra da sadık yârinin sağ tarafına oturmasını emir buyurdu. Bu sefer:

– Bana Ömer'i çağırın, diye sesleniyordu. O da bir çırpıda gelmişti ve Hz. Ebû Bekir'in yanına oturan Hz. Ömer'le de uzun uzadıya konuştular. Ancak Hz. Ömer, yüreğinde taşıdığı heyecanı çoğunlukla ses tonuna da yansıtan bir kişiydi ve:

– Yâ Resûlallah! Onlar küfrün elebaşlarıdır! Aynı zamanda onlar, Seni sihirbaz, kâhin, yalancı ve iftiracı diye yaftalamak isteyen adamlar değil mi, diyerek Mekkelilerin o güne kadar yaptıklarını bir bir sayışı etraftan da duyuluyordu. Nihâyet Allah Resûlü, onun da sol yanına oturmasını emir buyurdu; şimdi sağında Hz. Ebû Bekir, solunda da Hz. Ömer olduğu hâlde kapının önünde oturuyorlardı! Sonra ashâbına seslendi; onlar da bu meclise yaklaşmışlardı ve:

– Size şu iki arkadaşınızın durumunu anlatayım mı, diyordu.

– Evet, yâ Resûlallah! Anlat, diye mukabelede bulundular. Bunun üzerine önce Hz. Ebû Bekir'e dönerek:

– Şüphe yok ki Hz. İbrâhîm, Allah'a karşı en yumuşak yağdan daha yumuşaktı, buyurdu. Ardından da Hz. Ömer'e nazar etmeye başlayıp şunları söyledi:

– Şüphesiz ki Hz. Nûh da, Allah hukuku konusunda taştan daha sertti; ancak iş, Ömer'in dediği gibidir! Bu sebeple birbirinize destek olarak hazırlanın!

Evet, önlerinde yeni bir cihad zemininin olduğu belliydi ama ashâb-ı kirâm hazretleri, bu cihadın kimlerle ve nereye karşı yapılacağını merak ediyor, Efendimiz'in Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'le neler konuştuklarını öğrenmek istiyorlardı. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oradan ayrılır ayrılmaz hemen Hz. Ebû Bekir'in yanına koştular:

– Yâ Ebâ Bekir, diyorlardı. "Biz, Resûlullah'ın sizinle neler konuştuğunu Ömer'e sormaktan çekiniyoruz; O'nun sizinle neler konuştuğunu bize de söyler misin!"

Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) anlatmaya başladı:

– Bana, "*Mekke'ye karşı savaşmak konusunda ne düşünüyorsun.*" diye sordu. Ben de, "Yâ Resûlallah! Onlar Senin kavmin." dedim ve öyle ki, benim görüşümü benimseyeceğini düşündüm. Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), Ömer'i çağırdı ve ona da aynı şeyi sorunca Ömer, '*Onlar küfrün elebaşları*" diye başlayıp Mekke müşriklerinin bugüne kadar Allah Resûlü'ne karşı söyledikleri her şeyi sıralamaya başladı. Sonra da, "*Allah'a yemin eder ve O'na kasemle teminat veririm ki Mekkelilerin burnu kırılmadıkça Araplar boyun eğmezler!*" dedi ve bunun üzerine Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) da size, Mekkelilerle savaşmayı emretti.

O âna kadar olup bitenlerden bir savaş hazırlığı içinde olduklarını anlayan, ancak bu savaşın kimlerle yapılacağı konusunda farklı fikirler ileri süren ve fazla bir bilgileri olmayan ashâb da, işin rengini anlamış bulunuyorlardı. Demek ki artık, Hudeybiye dönüşünde Cibril'in getirdiği müjde tahakkuk edecekti! Bu haber, bilhassa Muhâcirîn arasında tarifi imkânsız sevinç hâsıl etmişti. Evlerine, çocukluklarına, akrabalarına, memleketlerine, hatıralarına, daha önemlisi de, bir daha ayrılmamak üzere Beytullah'a geri döneceklerdi!

Münferit Bir Teşebbüs

Efendimiz'in Mekke'ye yürüyeceğinin bilinmesinin ardından *Hâtıb İbn Ebî Beltea*, bir kadına on dinar karşılığında mektup verecek ve onu Mekke'deki yakınlarına götürmesini isteyecekti. İşin ilginç tarafı, bunu Efendimiz'den ve diğer ashâbdan da gizliyordu:

– Mümkün mertebe bunu gizli tut, diye tembihliyor ve onu, "*Ana yollardan gitme; çünkü oralarda gözcüler var!*" diye de uyarıyordu.

Bunun üzerine mektubu Hz. Hâtıb'dan alan Sârre, önce onu saçlarının arasına yerleştirecek ve üzerine de saçlarını örecekti. Daha sonra da yola çıkacak ve Hz. Hâtıb'ın uyarılarını da dikkate alıp tâli yolları kullanarak Mekke istikametinde yol almaya başlayacaktı. Mahacca'nın solundan Füluk'a, oradan da Akîk'a doğru ilerliyordu.

Zahiren her şey yolundaydı; kimse görmemişti. Ancak kimsenin Hz. Allâmü'l-Guyûb'dan gizlenme imkânı yoktu. Yine Medine Cibril-i Emîn'le şereflenmişti; mektubun haberini getiriyordu.

Hadiseyi bütün detaylarıyla Hz. Cibril'den alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hemen yanına Hz. *Ali* ve Hz. *Zübeyr*'i çağırdı:

– Hemen yola çıkın, diyordu. "Kendilerine karşı yürüme niyetiyle bir araya gelmeye başladığımızın haberini Kureyş'e götürmek üzere yola çıkıp da Hâtıb'ın eline verdiği mektubu götüren o kadına yetişin!"

Allah Resûlü, sadece bununla kalmıyor ve söz konusu kadını Hâh bahçeleri yakınında bulacaklarını da onlara söylüyordu.

Nebevî emri alan Hz. Ali ve Hz. Zübeyr, en seri şekilde yola çıkacak ve Hz. Hâtıb'ın mektubunu taşıyan o kadına, aynen Allah Resûlü'nün tarif ettiği yerde yetişecekti. Endişelerini geride bıraktığını zannederek rahatlamış bulunan Sârre, bir anda arkasından yetişen atlıları görünce büyük bir panik yaşayacaktı. Yetişir yetişmez mektubu sordular. Ancak kadının ağzını bıçak açmıyordu. Bunun üzerine Hz. Ali ve Hz. Zübeyr, kadını bineğinden indirerek yüklerini aramaya başladılar; ancak sonuç olumsuzdu. Her yeri didik didik etmişlerdi ama bir türlü mektubun izine rastlayamamışlardı. Derken Hz. Ali, olanca ciddiyetiyle kadına dönerek şunları söylemeye başladı:

– Allah'a yemin ederim ki, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)

hilaf-ı vaki beyanda bulunmaz; bizler de yalan söylemiyoruz! Öyleyse sen, ya kendi rızanla bu mektubu çıkarıp bize verirsin, ya da biz, seni soymak pahasına didik didik eder ve bu mektubu buluruz!

Kadının yüreği ağzına gelmişti. Etrafta kendisine yardım edebilecek kimsecikler de yoktu; iş, sanıldığından da ciddiydi. Kendi rızasıyla çıkarmasa da mektup mutlaka ortaya çıkacaktı! Önce:

– Benden uzak durun, dedi onlara ve ardından da, saçları arasındaki mektubu çıkarıp Hz. Ali'ye verdi.

Mektubu aldığı gibi Medine'nin yolunu tutan Hz. Ali ve arkadaşları, doğruca Resûlullah'ın yanına gidip söz konusu mektubu O'na uzattılar! Önce aldı onu ve okudu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Mektup, Mekkelilere Resûlullah'ın kendi üzerlerine geleceğinin haberini veriyordu! Sonra da hemen Hz. Hâtıb'ı yanına çağırdı ve ona:

– Yâ Hâtıb, diye seslendi. "Seni böyle bir şey yapmaya sevk eden şey ne idi?"

Zaten yaptığı hatanın altında ezilip iki büklüm hâle gelen Hz. Hâtıb, Efendiler Efendisi'nin huzurunda mum gibi eriyordu:

– Yâ Resûlallah, diye başladı cümlesine. "Allah'a yemin olsun ki ben, Allah ve Resûlü'ne imanla doluyum! Ne inancımı değiştirdim ne de başka bir şey peşindeyim; benim çoluk çocuklarımla yakınlarım Mekkelilerin arasında ve ben de, onlardan başka buralarda yakını olmayan birisi olarak onları uyarmak istedim!"

Hz. Hâtıb'ı dinleyen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bu, size doğruyu söylüyor, buyuracaktı. Yanlış olan ise istişaresiz bir teşebbüs ve münferit atılan bu adımdı. Umumu ilgilendiren bir meselede yalnız başına karar vermiş ve sonucu itibariyle herkesi ilgilendirecek kritik bir noktada fevrî davranmıştı!

Zemin, Hz. Ömer'in celaliyle tecelli edeceği bir zemindi. Ona dönerek:

– Allah senin canını alsın, diye çıkıştı. Şöyle devam ediyordu:

– *Resûlullah'ın bütün yolları tutup gözcüler yerleştirdiğini görüp dururken sen, nasıl olup da Kureyş'e mektup yazıp onları uyarmayı düşünebiliyorsun!* Üzerine üzerine gidiyordu. Nihayet Efendimiz'e dönerek:

– Bana müsaade et yâ Resûlallah da, şu adamın boynunu vurayım; çünkü o, münafık olmuştur, dedi. Ancak Resûlullah öyle düşünmüyordu. Şefkatle Hz. Ömer'e döndü ve:

– Nereden biliyorsun ey Ömer, diye başladı sözlerine. Belki de Allah'ın (celle celâluhû), Bedir günü ashâb-ı Bedir'e bakarak, "Bundan sonra siz, dilediğinizi yapın; Ben sizi affettim!" demediğini nereden biliyorsun!

İşin gerçek boyutu ortaya çıkıp da mesele ayân olunca hemen geri adım atmasıyla tanınan Hz. Ömer'in, Resûlullah'ın bu sözlerini duyar duymaz iki gözü iki çeşme oluvermişti! Zira Hz. Hâtıb da Bedir ashâbındandı. Belli ki işin başka boyutları vardı ve bunların hepsine Hz. Ömer muttali değildi. Zaten çok geçmeden Allah Resûlü'ne Cibril-i Emîn gelecek ve benzeri bir durumda nasıl hareket edilmesi gerektiğini tebliğ edecekti.[310]

Bedir'in aslanlarından biri olan Hz. Hâtıb, böylelikle semalar ötesinden yeni bir hükmün daha inmesine vesile olmuş ve onun vesilesiyle bundan sonrakiler adına, herkesi ilgilendiren böylesine umumî meselelerde münferit adım atılmaması gerektiğinin en çarpıcı örneği ortaya konmuş oluyordu.

Efendimiz'in bu noktada bir tedbiri daha vardı: Ashâbından *Ebû Katâde İbn Reb'î*'yi, emrine verdiği bir birlikle Şam yolu üzerindeki *Batn-ı İzâm* denilen yöne gönderecek, hazırlanan ordunun o istikamette yürüyeceği şeklinde bir zan uyandıracak ve böylelikle Mekke yönüne gideceği yönündeki haber ve söylentilerin doğru olmadığı izlenimi verecekti. Bu arada, her tarafa elçiler gönderip haber salıyordu:

– Allah ve Resûlü'ne iman eden herkes, Ramazan ayıyla birlikte Medine'de hazır olsun!

Artık ashâb, cemaatler hâlinde ve akın akın Medine'ye geliyordu; karargâh, *Ebû Inebe* kuyusunun başına kurulmuş ve her gelen buraya yerleşerek hareket emrini beklemeye durmuştu. Bu arada *Hassân İbn Sâbit* gibi insanlar, şiirleriyle ashâbı coşturuyor ve Allah düşmanlarına karşı verilmesi muhtemel mücadelelerde moral ve motivasyonun yüksek olması için insanlara şiirler okuyorlardı.

---

[310] Mümtehıne, 60/1-3

Medine'den Hareket

Hicretin üzerinden sekiz yıl geçmişti ve nebevî davetle birlikte mü'minler akın akın Medine'ye dolmaya başlamıştı. O güne kadar Müslüman olmuş herkes, bu nebevî davete icabet etmiş, Allah Resûlü'nün davetini alır almaz silahını alıp Medine'ye koşmaya başlamıştı.

Bir çarşamba günüydü; Ramazan ayının ilk günleriydi. Tabii olarak herkes oruç tutuyordu. Resûlullah, önce cemaatine dönüp:

– Dileyen orucuna devam etsin; isteyen de orucunu bozsun, diye seslendi. Kendileri ise, orucunu bozmayıp devam edenlerdendi.

Bu arada *Zübeyr İbn Avvâm* başkanlığında iki yüz kişilik bir süvari birliğini öncü kuvvet olarak gönderecekti. Ardından da ashâbıyla birlikte ikindi namazını kıldıktan sonra hareket emrini verip kendisi de yola koyuldu. Etrafında, O'nunla birlikte sel olup Mekke'ye akın eden Ensâr, Muhâcir ve diğer kabilelerden oluşan tam on bin kişilik bir ordu vardı.[311] Yol uzun olduğu için atları yedeklerine almış ve develerine binerek yol alıyorlardı. Hiç dinlenmeden *Sulsul* denilen yere kadar geldiler ve orada karşılaştıkları bir bulutu işaret ederek Efendiler Efendisi:

– Ben şu bulutun, Benî Ka'b zaferini müjdelediğini görmekteyim, buyurdu. Havalar oldukça sıcaktı ve *Arc*'a geldiklerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir miktar serinleyebilmek için başından su döküp yüzünü yıkadı. Aynı zamanda bu güzergâh, hicret esnasında tercih ettiği yoldu. Sonra da *Talûb* istikametinde ilerlemeye başladı. Yolculuk devam ederken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından yüz atlıyı ayırarak onları daha önden gitmeleri için görevlendirdi. Çok geçmeden bu atlılar, Hevâzinlilerden bir casusla karşılaşacak ve şahsı yakalayıp Allah Resûlü'ne geri getireceklerdi. Adamı sorgulayan Efendiler Efendisi, Hevâzinlilerin kendisine karşı asker toplamaya devam ettiklerinin haberini alınca:

– Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir, buyurdu ve yanına *Hâlid*

---

311 Yolda katılacaklarla birlikte bu rakamın on iki bini bulduğu ifade edilmektedir. Bkz. Kurtubî, el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân, 8/97; İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 3/411; İbn Esîr, el-Kâmil fi't-Tarih, 1/335; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/266

İbn Velîd'i çağırarak, gidip de haberlerini başkalarına uçurmaması için bu casusu yakın takibine almasını emretti.

Bu sırada az ileride yavrularını emziren bir köpek dikkatini çekmişti; etrafına topladığı yavrularını emziriyor ve üzerine gelen insanlardan duyduğu endişeyi de dişlerini gösterip hırlayarak gösteriyordu. Anne şefkatine nebevî şefkat mukabelede bulunacaktı ve önce, ashâbdan *Cemîl İbn Sürâka*'yı yanına çağırdı. Herkes geçip gidinceye kadar yavrularını emziren bu köpeğin başında beklemesini ve hem annenin hem de yavrularının herhangi bir zarar görmemesi için de insanları ondan uzaklaştırmasını emrediyordu!

Yolda ilerlerken hâlâ gelip de orduya katılmalar devam ediyordu. Bu sırada gelip de Müslüman olanlar vardı. İşin garip tarafı, ashâbın büyük çoğunluğu, hâlâ kiminle savaşa gittiklerini bilmiyorlardı. Önlerinde üç alternatif duruyordu: Kureyş, Hevâzin ve Sakîf. Önde gözüken *Ka'b İbn Mâlik* gibi önemli sahabîler bile gelip Allah Resûlü'nden gidilen istikameti öğrenmek için gayret gösterecek ve yarın, bu üç alternatiften hangisiyle yaka paça olacaklarını öğrenmek isteyeceklerdi.

Kudeyd'e geldiklerinde Süleym ile karşılaştılar. Buraya gelince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sancak ve bayrakları çıkarttırarak kabileler arasında onları dağıttırdı. Her kabile kendi sancak ve bayraklarının altında organize olmuştu ve savaşa da bu nizam içinde gireceklerdi. O kadar ki orduda, otuzun üzerinde bayrak vardı!

Cuhfe'ye geldiklerinde kendilerini bir sürpriz bekliyordu. Efendimiz'in amcası Hz. Abbâs, yükünü omuzuna vurmuş Medine'ye geliyordu. Allah Resûlü'nün yüzünde yine tebessümler belirmişti; önce Hz. Abbâs'ın yükünü Medine'ye gönderdi ve ona:

– Benim nübüvvetim, nasıl peygamberliğin sonuncusuysa, senin hicretin de ey amcacığım, hicretin sonuncusudur, diyerek iltifat etti. Bu iltifat aynı zamanda, Mekke'nin Müslümanlaşacağını ve bundan sonra da hicret kapısının kapanacağını ifade ediyordu.

Mekke yakınlarındaki *Merrü'z-Zehrân* denilen vadiye geldiklerinde hava kararmış, yatsı vakti olmuştu ve orduya istirahat emri verildi. Ancak burada Resûlullah'ın bir emri daha vardı; her bir mü'min gidecek ve topladığı çalı çırpıyı bir araya getirerek bulunduğu yerde bir ateş yakacaktı! Nöbetçilerin başında, yine Hz. Ömer vardı.

Bu sırada ashâbdan bazıları, erâk adı verilen misvak ağacının meyvelerinden toplamaya başlamıştı. Onları bu hâlde gören Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri:

– Size onların, kararmış olanlarını tavsiye ederim; çünkü en tatlı olanları, kararmış olanlarıdır, diyecekti. Bunun üzerine ashâb:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Bu yemişin iyisiyle kötüsünü ancak çobanlar bilir; siz de hiç koyun güttünüz mü?"

– Evet, dedi Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "Her peygamber mutlaka koyun gütmüştür; Ben de Ecyâd'da ev halkımın koyunlarını otlatırdım!"

Ebû Süfyân'ın Gelişi

Olup bitenlerden Kureyş'in hâlâ haberi yoktu; yaptıklarının kendilerinden hesabının sorulacağını tahmin ediyorlardı ama bunun nasıl ve ne zaman olacağı konusunda herhangi bir fikre sahip değillerdi. Bu sebeple uzun zamandır Medine'den haber alamıyor olmaları, onları iyice tedirgin ediyordu. Nihâyet etraftan haberler toplamak üzere *Ebû Süfyân*'la birlikte *Hakîm İbn Hizâm*'ı Medine istikametine gönderme kararı aldılar:

– Şâyet Muhammed'le karşılaşırsan, bizim adımıza O'ndan emân al, diyorlardı. İki arkadaş yola çıkınca ilk olarak yine *Büdeyl İbn Verkâ* ile karşılaşacaklardı. Onun da kendileriyle birlikte gelmesini istiyorlardı. Nihâyet üçü yola düşüp Medine istikametinde ilerlemeye başladılar. Gecenin karanlığında Merrü'z-Zehrân'da bulunan Erâk mevkiine geldiklerinde büyük bir şok yaşayacaklardı; zira karşılarında deniz gibi bir ordu, çadırlar ve bu çadırların önünde dumanı yükselen ateşler duruyordu! Bilhassa at kişnemeleriyle deve böğürmelerini duyduklarında büyük bir korkuya kapıldılar; artık yolun sonuna gelmişlerdi!

Beri tarafta ise Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yine ashâbından bazılarını yanına çağırmış ve şu anda Erâk bölgesinde olduğunu haber verdiği Ebû Süfyân'ı yakalayıp huzuruna getirmelerini emretmişti. Arkalarından kendilerine yaklaştıklarında Ebû Süfyân ve iki yoldaşı, karşılarında duran dehşetli manzarayı seyredip yorum yapmakla meşguldüler.

Hiç beklemedikleri bir anda kuşatılıverdiler ve nöbetçile-

rin başındaki Hz. Ömer'in yanına getirildiler. Hz. Ömer sevincinden Efendimiz'in yanına koşturuyordu. Onun bu hâlini gören Hz. Abbâs da yola düşmüş, Hz. Ömer'den önce huzura ulaşabilmek için son sürat yol alıyordu. Maksadı, Hz. Ömer'in işi kolaydan hâlletme taleplerine karşılık Mekke'de yaşadığı yıllardan bu yana yakın arkadaşı olan Ebû Süfyân'a emân vermek ve onun da iman etmesi için yolları yürünür hâle getirmekti. Sonuç da öyle olacaktı; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâbın gücünü, imamlarına karşı ortaya koydukları itaatteki hassasiyeti ve ibadet ü taatte gösterdikleri temsili görünce Ebû Süfyân'da beklenen değişim başlayacak ve o ândan itibaren bambaşka bir Ebû Süfyân olacaktı. Zira onun için bütün yollar çıkmaza dayanmıştı; başka bir çaresi kalmamıştı ve Mekke'nin dirâyetli reisi Ebû Süfyân, artık yeni bir döneme adım atıyordu. Uzun muhavereler sonunda titreyen dudaklarından şu kelimeler dökülecekti:

– Ben şehadet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve yine ben şehadet ederim ki Muhammed de Allah'ın resûlüdür!

Bu sırada onunla birlikte yola çıkan *Hakîm İbn Hizâm* da Müslüman olmuş, hep birlikte Resûlullah'tan, insanlara güvence vermesini talep ediyorlardı. Hz. Abbâs gibi bir feraset yine devreye girecek ve Ebû Süfyân gibi bir lidere yapılabilecek özel bir iltifatın öneminden bahsedecekti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ebû Süfyân'ın evine giren emniyettedir, buyurdu. Talepler üzerine bu iltifatın alanını da genişletecek ve Hakîm İbn Hizâm'ın evine sığınanlarla evinin kapısını üzerine kapatıp Kâbe'ye gidip sığınanların da emniyette olduğunu ilan edecekti.

İşte tam bu sırada şeytan gelmiş, Ebû Süfyân'a vesvese vermeye çalışıyordu; bir aralık, etraftaki kabileleri de dolaşarak son kez büyük bir ordu toplayıp da Allah Resûlü'nün üzerine yürümeyi geçirdi içinden. Ancak daha o bu hülyalar içindeyken omzuna bir el dokundu:

– O zaman da Allah seni rezil ü rüsva eder ve bizler yeniden galip geliriz, diyordu. İrkilerek elin sahibine baktığında O'nun, Allah Resûlü'nden başkası olmadığını gördü! Utanmıştı:

– Ben şehadet ederim ki Sen, Resûlullah'sın, dedi önce. Çünkü

bu, sadece kendisinin bildiği bir husustu; kimseye açmamış ve sesli de düşünmemişti! Bunu ancak, Allâmü'l-Guyûb olan Allah bilebilir ve O'nun Resûlü haber verebilirdi. Sonra da şunları söyledi:

– Allah'tan, tevbemin kabulünü diliyor ve içine düştüğüm şu hâlden dolayı da O'na istiğfar ediyorum! Şu âna kadar Senin, Allah'ın Resûlü olduğun konusunda bazı şüphelerim vardı ve kendi kendime öyle söylenip duruyordum; artık hepsi de zâil olup gitti! Allah'a yemin olsun ki, beni böyle düşünmeye sevk eden şey de, nefsimin ümniyelerinden başkası değildi![312]

Ardı ardına öylesine sürprizler yaşamışlardı ki, Mekkelilere anlatacakları çok şey vardı ve oradan ayrılıp da Mekke'ye geri dönmek için Hakîm İbn Hizâm'la birlikte izin istediler. Ancak Hz. Abbâs'ın Allah Resûlü'ne bir teklifi daha vardı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Ben, Ebû Süfyân'ın yeniden gerisin geriye dönmeyeceğinden emin değilim; onları bir süre daha yanında tutsan da Seninle birlikte askerleri görüp biraz daha meseleyi kavrasalar!"

Hz. Ebû Bekir de aynı kanaatteydi ve bunun üzerine Efendiler Efendisi, Mekke'ye doğru yol almakta olan Ebû Süfyân'a yetişip de onu geri getirmelerini talep etti. Arkadan koşup da yetişen yine Hz. Abbâs'tı; onu görür görmez:

– Yoksa bu, bir nevi hıyanet mi ey Hâşimoğulları, diye endişesini dile getirdi Ebû Süfyân. Hz. Abbâs'ın cevabı gecikmedi; şunları söylüyordu:

– Şunu bil ki, peygamberin arkasında saf bağlayanlar, asla hıyanet etmez; bizler de sana gadredecek değiliz! Fakat senin, sabaha kadar bekleyip de Allah'ın askerlerini ve yine Allah'ın müşrikler için hazırladığı sürprizleri müşahede etmeni istiyoruz!

Resmî Geçit

O günün sabahında Merrü'z-Zehrân'da Allah Resûlü'nün münadisinin sesi yankılanıyordu:

---

[312] Konuyla ilgili dört farklı rivâyet birleştirilerek verilmiştir. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/214 vd.; el-Akk, Abdurrahmân, Mevsû'atü Uzamâi Havle'r-Resûl, 2/1044

– Her kabile, hemen yol hazırlıklarına başlasın ve silah ve mühimmatlarını da hayvanlarına yüklemiş olarak liderleriyle birlikte kendi sancağının altında bir araya gelsin!

Bu emirle birlikte İslâm orduları harekete geçmiş ve kabileler liderleriyle birlikte, küçük birlikler de bayraklarının altında bir araya gelmişti. Şimdi sıra, Ebû Süfyân'ın şahsında Kureyş'e sunulacak en etkin mesaja gelmişti; insanlar, bölük bölük kendilerini seyreden Ebû Süfyân'ın önünden geçeceklerdi!

İlk sırada, bin kişilik[313] bir gücün başındaki *Hâlid İbn Velîd* vardı; iki bayrak taşıyorlardı! Ebû Süfyân'ın önüne geldiklerinde Hz. Hâlid tekbir getirmeye başladı; onun bu tekbirini bin kişilik ordusu da tekrarlıyordu ve bunu üç kez yapacaklardı. Gecenin karanlığında gökteki yıldızlar misali on iki bin ateşle dize gelen Merrü'z-Zehrân, şimdi de tekbir sesleriyle inliyordu. Yürek titreten bir manzaraydı bu. Geçip giderlerken Ebû Süfyân, önünden geçenlerin kim olduğunu Hz. Abbâs'a soracak ve o da cevabını verecekti. Aldığı cevaplar karşısında Ebû Süfyân'ın şaşkınlığı bir kat daha artıyordu; zira insanlardaki değişimin hızını kavramakta zorlanıyor ve gelinen mesafedeki olgunluk karşısında nutku tutuluyordu.

Ebû Süfyân'ın önünden artık peşi peşine fetih ordusu geçiyordu. Beş yüz kişilik birlikle önlerinden geçen Hz. Zübeyr'i, üç yüz kişiyle Ebû Zerr, dört yüz kişiyle Eslem, beş yüz kişiyle Benî Ka'b, bin kişiyle Müzeyne, sekiz yüz kişiyle Cüheyne, iki yüz kişiyle birlikte Kinâne ve nihâyet üç yüz kişilik bir grupla Eşca' kabilesi takip edecekti.

Her defasında Ebû Süfyân, içinde Allah Resûlü'nün bulunduğu birliğin ne zaman geçeceğini soruyordu. Nihâyet sancağını *Sa'd İbn Ubâde*'nin taşıdığı ve Allah Resûlü'nün de içinde bulunduğu bin kişilik birlik çıkmış geliyordu; yürürlerken onları nizam ve intizam içine sokan Hz. Ömer'in gür sesi duyuluyordu. Ensâr ve Muhâcirînin her bir koluna ait bayraklarla rengârenkti; askerî teçhizât itibariyle de tam tekmillerdi. Onları görünce Ebû Süfyân:

– Bu orduya kim güç yetirebilir ki, diye iç geçirdi.

Elindeki sancağıyla ordunun önünde yürüyen Sa'd İbn Ubâde,

---

313 Bu sayının dokuz yüz olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/813; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/219

Ebû Süfyân'ın yanından geçerken sesini yükseltip ona şunları söyleyecekti:

– Bugün, yazılacak destan günüdür; bugün Harem'in kutsallığı kalkıp orada savaş helal olacak ve bu işin sonunda Kureyş de zelil kalacaktır!

Ebû Süfyân'ı endişelendiren cümlelerdi bunlar ve Hz. Abbâs'a dönerek:

– Ey Abbâs, diye seslendi. "Bugün, beni koruman için ne de önemli bir gündür!"

Derken Kasvâ'nın üzerindeki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çıkageldi; sağında Hz. Ebû Bekir, solunda da Üseyd İbn Hudayr vardı. Hz. Abbâs heyecanla Ebû Süfyân'a seslendi:

– İşte, Resûlullah!

Ebû Süfyân ona:

– Kardeşinin oğlunun işi bugün, üstesinden gelinemeyecek bir saltanata ulaşmıştır, dedi. Hz. Abbâs yine:

– Ey Ebâ Süfyân, diye seslendi. "O, saltanat değil, peygamberliktir!"

Yalnız Ebû Süfyân'a, yanından geçerken Sa'd İbn Ubâde'nin söyledikleri çok dokunmuştu; onun için Allah Resûlü'ne:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Sen kavmini öldürmeyi mi emrettin? Sa'd İbn Ubâde'nin söylediklerini duymadın mı?"

Sa'd İbn Ubâde neler söylediğini bilmiyordu ve:

– Ne söyledi ki, diye mukabelede bulundu Efendiler Efendisi. Fırsat bulan Ebû Süfyân anlatmaya başladı bir bir. Sonra da ilave etti:

– Hâlbuki Sen, insanların en iyisi, akrabalarını en çok gözeteni ve en merhametlisisin; öyleyse Allah adına Senden, kavmine karşı iyi davranmanı diliyorum!

Ortada yine münferit bir teşebbüsün olduğu ortaya çıkmıştı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) önce:

– Sa'd yanılmıştır ey Ebâ Süfyân, diye seslendi. Endişelerinin yersiz olduğunu ifade etmek gerekiyordu ve aslında bugün, gerçek manada Mekke'nin değer bulacağı bir gündü. Sonra da şunları ilave etti:

– Aksine bugün, merhamet günüdür! Bugün, Kâbe'nin şanını Allah'ın yücelteceği bir gündür! Bugün Kâbe'ye örtü örtülecek bir gündür! Ve yine bugün, Allah'ın Kureyş'i yücelteceği bir gündür!

Daha sonra da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), haber gönderip Hz. Sa'd'ı görevinden azlettiğini ve yerine sancağı Hz. Sa'd'ın oğlu *Kays İbn Sa'd*'a verdiğini açıkladı. Anlaşılan, herkesi ilgilendiren bir meselede, kendi başına karar verip de gidişatı etkileyecek ferdî bir adım atılmasının ne kadar büyük bir hadise olduğunu göstermek istiyordu. Hatta böyle bir değişikliğin gerekçesini kavrayamadığından dolayı kendisine gelen haberin doğru olup olmadığını tetkik etmek isteyen Hz. Sa'd'a Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), başındaki sarığı gönderecek ve azil emrinin de kendisinden geldiğini ifade etmiş olacaktı.

Mekke'deki Şok

Artık büyük fetih için her şey hazırdı; Merrü'z-Zehrân'dan hareket edilecek ve artık Mekke'ye girilecekti. Bu sırada Efendimiz'in amcası Hz. Abbâs, Allah Resûlü'ne yaklaşarak önceden Mekke'ye gidip de Kureyş'e, Efendimiz'in emân haberini verip onları İslâm'a davet etmek istediğini söyleyecekti. Başlangıç itibariyle bu teklife olumlu bakan, hatta Mekke'ye gitmesi için kendi katırını Hz. Abbâs'a veren Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Kureyşlilerin, Sakîf kabilesinin Urve İbn Mes'ûd'a yaptıkları gibi ona da bir kötülük yapacaklarından endişe ediyorum, diyerek daha sonra bu kararından vazgeçecek ve amcasının geri çağrılmasını isteyecekti.

Hâlâ gelişmelerden habersiz olan Mekkelilere ilk haberi ulaştıran yine Ebû Süfyân'dı; ancak o, ayrıldığı gibi girmiyordu Mekke'ye. Oraya ulaşır ulaşmaz, avazı çıktığı kadar bağıracaktı:

– Ey Kureyş topluluğu! İşte Muhammed şurada! Hem de karşı koyamayacağınız kadar büyük bir ordu ile gelmiş bulunuyor!

Korktukları başlarına gelmişti; bütün ümitler tükenmiş ve Kureyş'in işi bitmişti! İki adım ötelerine kadar gelen bir orduya karşı şu saatten sonra ne yapabilirlerdi ki! Çaresizlik içinde bocalayıp dururken teklif, yine Ebû Süfyân'dan geldi:

– En iyisi mi, sizler de gelin ve Müslüman olup kendinizi emniyete alın!

Bu yaşanan her şeyin üzerine çizgi çekip de hemen bu tarafa geçmek öyle kolay değildi; irade ister, yürek isterdi! Ancak başka da bir çare gözükmüyordu. Müslümanları görüp onlarla uzun uzadıya görüştüğüne göre, Ebû Süfyân'ı daha fazla konuşturmak gerekiyordu. Meraklı gözlerle anlatacaklarını beklemeye durdular; o da anlatıyordu. Sıra, Allah Resûlü'nün emân haberini vermeye gelmişti ve tam:

– Kim Ebû Süfyân'ın evine girip sığınırsa o emniyettedir, demişti ki etrafına toplananlardın biri sabırsızlanarak:

– Allah canını alsın; Ebû Süfyân'ın evi kaç kişi alır ki, diye tepki gösterdi. Şöyle devam etti:

– Her kim kapısını üzerine örter ve kendi evine sığınırsa o da emniyettedir! Kâbe'ye sığınanlar da emniyettedir ve onlara da dokunulmayacaktır!

Kocasındaki değişikliği hazmedemeyen ve gördüğü manzara karşısında çılgına dönen Hind ise, yanına yaklaşıp küçümseyerek bıyığından tuttuğu kocası Ebû Süfyân için Mekkelilere şöyle bağırıyordu:

– Düne kadar kahraman ve yiğit geçinen şu kocamış adamı öldürün; bir topluluk için o, ne kötü bir gözcü, ne fena bir öncüdür!

Tabii ki bir ömür boyu düşmanlık ettikleri kapıya yönelip de önünde temenna durmak öyle kolay değildi ve bu kadar kısa zamanda değişiveren kocasını Hind kınıyordu. Herkesin önünde karı koca arasında bir münakaşa başlamıştı. Kocasını kaybettiğini düşünen Hind burnundan soluyordu. Zira henüz Ebû Süfyân'ın gördüklerine o şahit olmamış ve hislerinden arınarak salim kafayla düşünme fırsatı bulamamıştı. Ancak yine de insanları etkileme gücüne sahipti; çünkü o, Mekkelilerin itibar ettiği Utbe'nin kızıydı! Onun için Ebû Süfyân, eliyle hanımı Hind'i işaret ederek Mekkelilere:

– Yazıklar olsun size, diye çıkıştı. Kitabın ortasından konuşuyordu ve bugün aksine hareket etmenin imkân ve ihtimali yoktu. Sinirlenmişti ve düne kadar birlikte omuz omuza mücadele verdikleri arkadaşlarına şunları söyledi:

– Sakın ola ki bu kadın, bir yanlışlık yapmanıza sebebiyet ver-

mesin; zira Muhammed, asla karşı koyamayacağınız bir ordu ile kapınızın önündedir!

Tuzağa takılmış av gibilerdi; ne öfkelerinin kendilerine bir faydası vardı ne de kendilerinde karşı koyabilecek bir güç bulabiliyorlardı! Geneldeki bu değişimi fark etmeye başlayan Hind, birkaç gündür gördüğü rüyaları hatırlamaya başladı; üst üste üç gündür geceleri hep Muhammedü'l-Emîn'i görüyor ve O (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisini sahil-i selamete çağırıyordu. En son gördüğünde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onu, Cehennem'in kenarından çekip almıştı. Dehşetli manzaralardı ve uyandığında hâlâ bu manzaraların etkisindeydi:

– Bu da ne, diye soruyor ve gördüklerine bir anlam vermeye çalışıyordu.

Büyük çoğunluk itibariyle bekleyip de sonucun rengine göre hareket etmeyi tercih etseler de o gün İkrime İbn Ebî Cehil, Süheyl İbn Amr ve Safvân İbn Ümeyye gibi insanlar, karşı koymak için hazırlık yapmaya başlayacaklardı. Kendi aralarında:

– Muhammed'i elini kolunu sallayarak asla Mekke'ye sokmayız, diyor ve insanları karşı koymaya teşvik ediyorlardı. Bu hevese kapılan Hüzeyl, Eslem, Benî Bekr ve Kureyş'ten bazı insanlar çoktan hazırlık yapmaya başlamışlardı!

Etraftaki kabilelerin kendilerine müspet cevap vermiş olmaları işlerine de geliyordu; zira sonucu itibariyle çok riskli olan böyle bir karşı koyuşta ilk önce, badiyeden topladıkları bedevileri öne sürmeyi düşünüyor ve onların mukavemetlerine göre devam edip etmeme noktasında bir karara varmak istiyorlardı.

Büyük Fetih Başlıyor

Beri tarafta ashâb, Merrü'z-Zehrân'dan hareket etmiş ve *Zî Tuvâ* denilen yere gelmişti. Burada toplanacak ve büyük fethin ilk adımları da buradan atılacaktı. Ramazan ayının on üçüne denk gelen bir cuma günüydü. Daha güneş doğmadan önce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Kasvâ'ya binmiş ve terikisine de Üsâme'yi almış olarak yeşil birliğinin arasına katılmıştı. Herkes O'nun etrafında toplanmak ve yıllar önce çıkarıldığı şehrine girerken O'nun yanında olmak istiyordu.

Ashâb arasında şimdiden bir zafer havası hâkim oluvermişti! Sebepler planında Mekke fethedilmek üzereydi ve Allah (celle celâluhû) O'nun hanesine bir zafer daha yazdırmak üzereydi! Ancak O, Kasvâ'nın üzerinde tevazudan iki büklümdü; o kadar eğilmişti ki, neredeyse sakal-ı şerif-i mübarekleri, Kasvâ'nın semerine değecek gibiydi!

– Allah'ım, diyordu. "Esas önemli olan ahiret yurdunun hayatıdır!"

Belki de bununla, *dünyada ne türlü başarılar elde edilirse edilsin esas muvaffakıyet, ahiret adına yatırım ifade eden adımlardadır* demek istiyordu. Başına uzun bir sarık sarmış ve ucunu da omzundan aşağıya doğru sarkıtmıştı.

Kesinlikle kan dökülmesini istemiyor ve ashâbına tembih üstüne tembihlerde bulunuyordu. Sadece kendilerine karşı konulanlarla savaşma izni vardı. Onun için, Efendimiz'in Mekke'ye girişleri de beklenmedik şekilde olacaktı; ashâbını yine belli gruplara ayırmış ve her bir grubun farklı yollardan Mekke'ye girmesini emretmişti.

Mekke'nin üst tarafından giriyordu; bu sırada kadınlar, ellerindeki örtülerle atların boyunlarına vurup sevinç izhar ediyorlardı. Onların bu hâlini görünce Hz. Ebû Bekir'e seslenerek:

– Hassân ne demişti, diye sordu. Feraset insanı anlamıştı ve şu anda gözlerine ilişen manzarayı ifade eden bir şiir okumaya başladı. Bu şiir, henüz Mekke fethedilmeden önce Hassân İbn Sâbit'in terennüm ettiği bir şiirdi; Mekke'ye Kedâ'dan girilirken kadınların, sevinçten başörtüleriyle atların boyunlarına vuruşlarını tasvir ediyordu. Efendiler Efendisi de birlikte olduğu gruba:

– Mekke'ye Hassân'ın işaret ettiği yerden girin, buyurdu. Bu arada Hz. Zübeyr'i de yanına çağırmış ve sancağı Hacûn'a dikerek kendisi gelinceye kadar orada beklemesini istemişti. Zira Mekke'nin fethi gibi önemli bir adımı atarken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yirmi beş yıl aynı yastığa baş koyduğu ve Mekke'den ayrılmadan önce Hacûn'a emanet ettiği Hatice Validemizin mezarını ziyaret edecek ve başında durup dua dua Rabbine yalvaracaktı.

Derken aynı anda dört bir yandan büyük fetih başlamıştı; Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sekiz yıl önce iki kişiyle ayrıldığı Mekke'ye, bugün yolda katılanlarla birlikte on iki bin insanla giriyordu!

Ezâhır denilen yere geldiğinde gözüne, sağa sola kaçışan insanlar ve kılıç parıltıları ilişmişti ve:

– Bu kılıç parıltıları da ne, diye sordu. "Ben sizi savaşmaktan nehyetmemiş miydim!"

– Yâ Resûlallah, diye cevapladılar. "Bunlar, Hâlid İbn Velid ve arkadaşları! O'nun girdiği yerde Mekkeliler direniş gösterdiler; ona savaş açılmasaydı vallahi o da savaşmazdı! Yâ Resûlallah! O ne Sana karşı gelmek ne de emrini çiğnemek istemiştir; sadece karşısına çıkanlarla savaşmaktadır!"

Üzülmüştü ama yapılacak bir şey yoktu. Bunca tedbire rağmen yine de Mekkeliler problem çıkarmış ve Hâlid de bu problemi çözmek için kılıcına sarılmıştı. Hatta bu sırada Hakîm İbn Hizâm, Mekke müşriklerini savaştan alıkoymaya çalışıyor ve onları, Allah Resûlü'nün emân fermanını hatırlatarak evlerine girip de kapılarını üstlerine kapamaya davet ediyordu. Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Allah'ın takdiri hayırlıdır, buyurdu. Ezâhır'dan aşıp da Mekke evlerini görünce orada durdu ve minnet duyguları içinde Allah'a hamd etmeye başladı; yine teveccüh etmiş Allah'a yalvarıyordu! Sonra da yanında bulunan Hz. Câbir'e döndü ve:

– Ey Câbir, dedi. "Bizim konaklayacağımız yer şurasıdır; burada bir zamanlar Kureyş, küfür üzere ittifak edip de bize karşı alacağı tavrı belirliyordu!"[314]

Allah'ın kudreti ne kadar büyüktü; o gün Mekkelilerin Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâbı hakkında verdikleri hükümle bugün Resûlullah'ın onlar için vereceği hükme aynı mekân şahitlik ediyordu! Aradaki farkı ise, yarın herkes görecekti!

---

314 O gün Hz. Câbir'in Efendimiz'den duydukları, daha önce Medine'de iken işittiği sözleri hatırlamasına sebep olmuştu; zira bir gün Allah Resûlü (s.a.s.) kendisine:

– Allah (celle celâluhû), bize Mekke fethini müyesser kıldığında bizim konaklayacağımız yer, Mekke müşriklerinin küfür üzerine aleyhimizde ittifak edip tavır aldıkları Kinâneoğullarının Hayf'ıdır, demişti. O gün müşrikler burada bir araya gelmiş ve Müslümanları Mekke'den sürüp de yalnız başlarına ölüme terk etme kararı almışlardı. Ancak kaderin hükmü daha farklıydı ve işte şimdi Allah Resûlü ve ashâbı, daha o günden tarifini verdiği yere gelmiş ve ölümlerine ferman kesilen yerden, muzaffer olarak, Mekke'ye giriyordu. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/825; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/230

Kasvâ'nın üzerinde ilerlerken Fetih ve Nasr sûrelerini okuyor:

– İşte bu, Bana Allah'ın vadettiği şeydir, diyordu.

O gün ilerlerken yanına yaklaşıp da:

– Yâ Resûlallah! Yarın nereye ineceksin, diye soranlar olmuştu. Kendi evine gideceğini tahmin edip doğrulatmak istiyorlardı; çünkü bu, diğer Muhâcirîn için de bir yol olacaktı. Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Akîl bize ev bark mı bıraktı ki, dedi. Zira Ebû Tâlib'in büyük oğlu Akîl, Efendimiz'in evi dahil geride kalan her şeyi alıp başkalarına satmıştı! Kalması için başka ev tekliflerine de müspet cevap vermeyecek ve bundan sonra da Mekke'den ayrılıncaya kadar hep Hacûn'daki çadırına gelip burada istirahat edecekti.

Artık fetih tamamdı; Hz. Hâlid'in girdiği tarafın dışında başka bir mukavemet olmamış ve ardı ardına ortaya konulan stratejiler neticesinde Mekke kolay teslim olmuştu. '*Eman*' ilanında da ifade edildiği gibi insanlar, büyük çoğunluk itibariyle evlerine çekilmeyi tercih ederken, *Ebû Süfyân* ile *Hakîm İbn Hizâm*'ın evleri ile *Kâbe*'ye sığınanlar da vardı. Endişe ve merakla bekleşiyorlardı; acaba Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekkelilere nasıl davranacaktı? Bilhassa o güne kadar, Allah Resûlü'ne karşı çıkma konusunda bayraktarlık yapıp küfürde *alem* hâline gelenler vardı; öldürüleceklerinden şüpheleri yoktu ve kaçacak delik arıyorlardı!

Kâbe'ye Giriş

Artık ortalık durulmuştu; Mekkelilerde derin bir sessizlik hâkimdi. Allah Resûlü, çadırında gusül abdesti aldı ve Allah'ın lutfettiği bu neticeye bir şükür ifadesi olarak önce sekiz rekât namaz kıldı ve ardından da devesini getirmelerini emretti. Kasvâ, çadırın kapısına kadar getirilmişti ama Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), zırhıyla miğferini de giymek için yeniden çadırına dönecekti! Şimdi silahını da kuşanmış, tam tekmil Kâbe'ye yürüyordu!

Bu sırada ashâb, Handeme ile Hacûn arasında gidip geliyor ve Allah Resûlü için güvenli bir yol oluşturmaya çalışıyordu. Kâbe, bayrama hazırlanıyordu!

Yolda giderken çocuklar iki tarafa dizilmiş Allah Resûlü'ne sevinç gösterisinde bulunuyorlardı; bilhassa kız çocuklar, başlarındaki

bağları çözmüşler ve ellerine aldıkları örtüleriyle yanlarından geçen atların yüzlerine doğru sallıyorlardı.

Artık Allah Resûlü'nün hedefinde Kâbe vardı; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), ehlullah tarafından ikizi olarak telakki edilen mekana doğru ilerliyordu! Bu sırada yolları, Hz. Hâlid ile birleşmişti; ona:

– Ben, savaşmaktan nehyettiğim hâlde sen niye kılıç kullandın, diye çıkıştı.

– Çatışmayı önce onlar çıkardılar, diye başladı sözlerine Hz. Hâlid. Bize ok yağdırıp kılıç çektiler! Hâlbuki ben, mümkün olduğunca çatışmadan uzak durmaya çalışıyordum; onları, insanların girdiği dine İslâm'a davet ettim ama onlar, bunu reddettiler. Bu durumda onlarla çarpışmaktan başka çare bulamadım; zaten bu çarpışmada Yüce Allah da bizi muzaffer kıldı ve onlar dört bir yana kaçışıverdiler, yâ Resûlallah!

Bu sefer de Allah Resûlü ona:

– Öyleyse onları takipten vazgeç, buyurdu. Sonra da ashâbına:

– Silahlarınızı bırakın, diye seslendi. Bu genel tamimden sadece, kendilerine saldırıp da yirmi üç Huzâalıyı öldüren Benî Bekr'lere karşı Huzâalıların istisna olduğunu bildiriyor ve onların da ikindi vaktine kadar zamanlarının olduğunu ilan ediyordu.

Derken Medine'deki minber Mekke'deki mihrapla buluşmuş ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) de Kâbe'ye gelmişti. Resûlullah, onu görür görmez, önce elindeki bastonuyla uzaktan selamladı ve ardından da tekbir getirmeye başladı. Efendiler Efendisi'nin tekbirini duyan herkes, avazı çıktığı kadar tekbir getiriyordu; O kadar ki, Mekke'de yer yerinden oynuyordu. Bu sırada dağ başlarına çıkıp da kaçan müşrikler, Kâbe'deki bu tekbir sesleriyle irkilecek ve duyup gördükleri bu manzara karşısında oldukça etkileneceklerdi. Her geçen dakika, merakları daha da artıyordu ve gelişmeleri daha yakından takip etmeyi can ü gönülden istiyorlardı! Sonun da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), mübarek parmağını dudaklarına götürerek:

– Susunuz, diyecekti. Zira şimdi tavaf başlıyacaktı. Kasvâ'nın yularını Muhammed İbn Mesleme tutmuş, Resûlullah devesinin üzerinde tavafa başlıyordu! Önce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sel-

lem), Hacer-i Esved'in yanına geldi ve yine onu uzaktan istilâm ettikten sonra da tavafa başladı.

O gün, Kâbe'nin etrafında, her biri kurşunla kaplanmış üç yüz atmış tane put vardı. Müşrikler, kurbanlarını gelip bunların yanında keser, ihtiyaçları olduğunda bu putların önünde diz çökerek taleplerini dile getirirlerdi. Kâbe artık İslâm'la bütünleştiğine göre onun, en büyükleri sırasıyla Hübel, İsâf ve Nâile diye adlandırılan bu putlardan da temizlenmesi gerekiyordu. Nitekim Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her birinin yanından elinde tuttuğu yayıyla geçerken işaret ediyor, işaret ettiği put da yüz üstü yere düşüyordu. Bunu yaparken de:

– Artık hak geldi ve bâtıl da zâil oldu; zaten bâtıl zâil olmaya mahkûmdur,[315] meâlindeki âyeti okuyordu.

Her şavtta Hacer-i Esved'i selamlıyordu ve nihâyet Kâbe'yi yedi kez tavaf etmişti. Devesinden inecekti; orada Kasvâ'yı yaklaştırıp da üstüne basarak inebileceği bir yer bulamamıştı ve elleriyle ashâbı O'nun inmesine yardım ediyorlardı. Bineğinden iner inmez Makam-ı İbrâhîm'e doğru yöneldi; zırhıyla miğferi hâlâ üzerindeydi; mübarek başlarına sardığı sarık da omuzlarından aşağıya doğru sarkmış vaziyetteydi. Burada iki rekât namaz kıldı ve sonra da Zemzem'in olduğu yere doğru hareket etti.

– Şâyet Abdulmuttaliboğulları Bana baskın gelecek olmasalardı, ondan bir kova su çekerdim, diyordu. Bunun üzerine Hz. Abbâs,[316] hemen bir kova Zemzem çıkarıp Allah Resûlü'ne ikram etti; ondan içiyor ve abdest alıyordu. Bu sırada ashâb, Efendimiz'in etrafında halkalanmış, abdest suyundan bir parça alabilmek için birbirleriyle yarışıyorlar; onu yüzlerine gözlerine sürerek teberrükte bulunuyorlardı.

Daha sonra da Resûlullah Hubel'in parçalanmasını emretti; Mekkelilerin 'ilah' diyerek önünde el pençe divan durdukları Hübel artık, tuz buz olmuş bir taş yığınından ibaretti. Şimdi de yanına

---

315 İsrâ, 17/81

316 Efendimiz'e Zemzem ikram eden şahsın, Efendimiz'in bir diğer amcası Hâris İbn Abdilmuttalib olduğu da anlatılmaktadır. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/833; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/235

Hz. Ali'yi çağırıyordu; bir çırpıda gelip huzurda emrini bekleyen Hz. Ali'ye:

– Yere çömel, diye seslendi. Resûlullah'ın emri hemen yerine getirilmeliydi ve Hz. Ali de, Allah Resûlü'nün tarif ettiği şekilde yere çömeldi. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Ali'nin omzuna çıkıyordu! Sonra ona:

– Haydi, ayağa kalk, buyurdu. Daha Hz. Ali ayağa kalkmaya başlamıştı ki, nebevî şefkat buna müsaade etmedi ve bu sefer de ona:

– Otur, diye emretti. Hz. Ali yeniden yere çömelip oturmuştu. Bu sefer Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bizzat kendileri yere çömeldi ve Hz. Ali'ye:

– Ali! Şimdi sen Benim omzuma çık, dedi. Bu da bir emirdi ve Hz. Ali artık, Allah Resûlü'nün omuzlarındaydı; onu yukarıya, Kâbe'nin üstüne doğru kaldırıyordu! Sanki Hz. Ali kendisini, eliyle semalara ve hatta ötesine ulaşacakmış gibi hissediyordu!

Nihâyet Hz. Ali'yi Kâbe'nin üstüne çıkarmış ve bir kenara çekilerek:

– Onların oraya koydukları büyük putu aşağıya at, diyerek orada bulunan putları temizlemesini emretmişti. Ancak Efendimiz'in gösterdiği bakır put, demirlerle Kâbe'nin üstüne çakılıp iyice tutturulmuştu; bir türlü hareket etmiyordu. Bu sefer Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Ali'ye nasıl yapacağını hareketleriyle de tarif ederek:

– Onu böyle söküp at, buyurdu. Bu noktadan sonra putu söküp atmak, Hz. Ali için çok daha kolaydı!

Şimdi Kâbe, aslî hâline dönme yoluna girmişti ve burada ibadetin nasıl yapılması gerektiğini fiilen gösteren Allah Resûlü, artık bir kenara çekilmiş oturuyor, her ihtimale karşı Hz. Ebû Bekir de O'nun başında kılıcıyla nöbet tutuyordu.

Bütün bunları pür dikkat seyreden Mekkeliler, büyük bir şaşkınlık içindeydi. Bir taraftan:

– Bu zamana kadar bizler, böylesine el üstünde tutulan bir melik ne gördük, ne de duyduk, diyorlar, diğer yandan da, bunu yapanları akılsızlıkla suçluyorlardı.

Bir aralık Efendimiz'in gözü, yakınında duran Ebû Süfyân'a takıldı ve ona şöyle seslendi:

– Sen Hind'e, "*Sen bu işin, gerçekten Allah tarafından olduğunu düşünüyor musun?*" diye sordun; o da, "*Evet, gerçekten de bunlar Allah tarafından, diye cevapladı.*" Öyle değil mi?

Gerçekten de öyle olmuştu; Hind de, üst üste yaşadığı bu şokların neticesinde aklını başına toplayıp yumuşamış ve kocası Ebû Süfyân gibi teslim olmaya karar vermişti. Hatta bir aralık, evlerinde bulunan ve gelip de üzerine mendiller bağladıkları putun yamacına geçmiş ve elindeki keserle ona vurarak bugüne kadar kendilerini nasıl olup da aldattıklarını sormaya başladı. Bütün bunları, fırsat buldukça kendi aralarında konuşup duruyorlardı ama bunu, bir Hind bir de Ebû Süfyân biliyordu! Sanki Efendiler Efendisi, Ebû Süfyân'ın kemal noktasında bir imana ulaşması için onu yakın takibe almıştı ve nefes alıp verişlerinden bile haberdar olduğunu gösteriyordu. Ebû Süfyân:

– Ben şehâdet ederim ki Sen, Allah'ın kulu ve Resûlü'sün, diye seslendi önce. Ardından da, "*Adına yemin edilene and olsun ki, benim bu sözümü, bir Allah ve bir de Hind duymuştu.*" dedi.

Süheyl İbn Amr'dan Gelen Haber

Bir aralık Efendimiz'in yanına, Süheyl İbn Amr'ın, kendisine rağmen Müslüman olduğu için yıllarca işkence ettiği ve Bedir'i fırsat bilerek Allah Resûlü'nün yanına sığınan büyük oğlu Abdullah yaklaştı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Bugün babam Süheyl İbn Amr da gelse, onu da affeder misin?"

Süheyl İbn Amr, Allah Resûlü'nün yıllardır gelişini gözlediği bir adamdı. Daha Mekke'ye girmeden birkaç gün önce, İslâm'a girmek için hazırlandıklarını haber verdiği dört kişiden biri de oydu. Hâlbuki o sıralarda Süheyl, İkrime İbn Ebî Cehil ve Safvân İbn Ümeyye ile birlikte Allah Resûlü'ne nasıl karşı koyacaklarının planlarını yapmakla meşguldüler. Nihâyet karşılarına Hz. Hâlid gibi birisi çıkıp da mukavemet gösteremeyeceklerini anlayınca dağılmış ve her biri bir kenara kaçmaya başlamış, İkrime İbn Ebî Cehil ve Safvân İbn

Ümeyye Mekke dışına kaçarken Süheyl İbn Amr, Mekke'de bir yere gizlenmeyi tercih etmişti.

Ancak onun gibi hep önde olan bir adam, böylesine önemli bir günde kaçıp da gizli kapaklı kalmamalıydı ve işte Süheyl İbn Amr da, bu mertliği seçerek oğlu Abdullah'a haber gönderip:

– Benim için Muhammed'den emân talebinde bulun; zira bugün ben, öldürülmeyeceğimden emin değilim, diyerek Resûlullah'ın kendisi hakkındaki kanaatini öğrenmek istemişti. Hz. Abdullah'ın getirdiği haber karşısında tebessüm eden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), etrafındakilerin duyacağı bir ses tonuyla:

– Süheyl İbn Amr da, Allah'ın emânıyla emniyettedir, buyurdu. Konuştuklarının burada kalmayacağını biliyordu ve yıllardan beri geleceği günü beklediği Süheyl için şu cümleleri de ilave etti:

– Bugün kim Süheyl İbn Amr'la karşılaşırsa sakın kötü nazarla bakıp onu gözleriyle incitmesin; ömr-ü hayatıma yemin olsun ki, Süheyl, akıllı ve şeref sahibi birisidir! Zaten Süheyl gibi birinin İslâm'a cahil kalıp ondan uzak kalması düşünülemez! Anlaşılan o da bugün, şimdiye kadar bulunduğu yerin kendisine bir fayda vermediğini çoktan anlamış bulunuyor!

Bunları duyan Abdullah'ın sevincine diyecek yoktu. Hemen bir çırpıda koşarak babasının yanına geldi ve duyduklarını anlattı bir bir...

Süheyl, aradaki farkı çok net görüyordu! Her şeye rağmen bu nebevî iltifat karşısında erimişti âdeta ve dudaklarından şu cümleler döküldü titreyerek;

– Vallahi de O, küçük ve büyük bütün iyiliklerin sahibi!

Bulunduğu yerde bir müddet ileri geri yürüyüp durdu ve ardından da kararını verip davetin geldiği yere, Kâbe'ye yöneldi. Gelecek ve o engin şefkati daha yakından görüp Resûlullah'ın huzurunda teslim-i silah edecekti!

Kâbe'nin İçi

Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yanına Hz. Bilâl'i çağırdı. Osman İbn Talhâ'nın yanına gitmesini ve ondan Kâbe'nin anahtarlarını alarak kendisine getirmesini istiyordu. Uzun uğraşlar

sonunda annesinden anahtarı alabilen[317] Hz. Osman, onu kaptığı gibi Kâbe'ye doğru koşmaya başlamıştı. Olacak ya, tam da Efendimiz'e yaklaştığı sırada sürçecek ve yere düşecekti; annesinden zoraki aldığı anahtar şimdi de elinden düşüp bir tarafa savruluvermişti! Ancak bunda da bir hayır vardı; zira bugüne kadar Kâbe'nin anahtarlarını hep yanında bulunduran Benî Talhâ ailesi, kendilerinden başka kimsenin onu açamayacağını düşünüyor ve bu sebeple aileye bir nevi kutsiyet atfediyorlardı ve şimdi, Resûlullah'ın bir hamlesiyle bu yanlış telakki de yıkılacaktı! Efendiler Efendisi anahtarın düştüğü yere vardı ve elbisesinin ucuyla onu tutarak eline aldı. Sonra da gidip bizzat kendi elleriyle Kâbe'nin kapısını açtı; ilk kez Kâbe, sahibine açılıyordu!

Ancak Kâbe'nin içi, resimlerle doluydu ve Allah Resûlü, Hz. Ömer'i görevlendirerek bunların hepsini yok etmesini istedi; Kâbe, şirk emarelerinden tamamen temizlenmeden içeri girmiyordu! Şimdi ashâbda tatlı bir telaş başlamıştı; kimi Zemzem taşıyor, kimi de eline aldığı bir bezle Kâbe'nin içini temizliyordu!

Temizlik işi bitirilip de Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) içeri girdiğinde gözüne Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Meryem olduğunu söyleyip durdukları bazı resimler takılacaktı; belki de onları, saygılarından temizleyip yok etmemişlerdi! Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çok kararlıydı ve hemen Hz. Ömer'e dönerek:

– Yâ Ömer, diye çıkıştı ona. "Ben sana, burada hiçbir resim bırakmayacaksın diye emretmedim mi? Allah onların canını alsın! Hz. İbrâhim'i elinde ok çeken bir ihtiyara benzetmişler! Allah kahretsin onları; hâlbuki onların hepsi de, ne Hz. İbrahim'in ne de Hz. İsmail'in fal oku çekmediklerini çok iyi bilirler! Buradaki bütün resimleri temizleyin; yaratıp da hareket ettirmeye güç yetiremediklerini resmetmeye kalkan bu insanları Allah kahretsin!"

Resûlullah'ın gösterdiği bu hassasiyet, ashâbı da harekete geçirmiş ve hemen, üstlerindeki giysilerle Kâbe'yi temizleme yarışına girişmişlerdi!

---

317 Anahtarı getirmesi gecikince Allah Resûlü (s.a.s.) ashâbından bir grubu onun evine gönderecek ve bunun üzerine annesi ikna olup anahtarı ancak o zaman verecekti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/833; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/237

İşte şimdi olmuştu ve Efendiler Efendisi, yanında Hz. *Üsâme*, Hz. *Bilâl* ve *Osman İbn Talhâ* olduğu hâlde Kâbe'nin içine girdi. Allah Resûlü'yle birlikte Kâbe'nin içine girme işi, o kadar ashâb arasından sadece bu üç kişiye nasip olmuştu! Artık emr-i nebevî ile kapı içeriden kapatılmış ve başkasının girmesine imkân vermiyordu.

Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) orada, uzun hurma dallarından yapılmış bir güvercin heykeli bulmuş ve onu da kendi elleriyle kırıp atmıştı. Efendiler Efendisi Kâbe'nin dört bir köşesini dolaşarak içinde tekbir getiriyor ve Allah'a hamd ediyordu. Sonra da iki direğin arasında durarak iki rekât namaz kılacaktı!

Dışarıda ise ashâb-ı kirâm hazretleri, merakla bekleşiyordu; acaba Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), içeride ne yapıyordu! Süre uzadıkça merak da artar olmuş ve sabırsızlıktan çatlayacak hâle gelmişlerdi. Bu sırada Hâlid İbn Velîd gibi bazı kimseler, herhangi bir izdihama sebebiyet vermemek için ashâbı Kâbe kapısından uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Haklıydı da; zira kapı aralanır aralanmaz herkes, oraya doğru yönelmek isteyecekti! Meraklı gözler şimdi, Efendimiz'in yanındakilere soruyordu:

– Resûlullah, içeride ne yaptı? Namaz kıldı mı? Namazını nerede kıldı?

Bir tarafta Hz. Bilâl ile Hz. Üsâme bu soruları cevaplayadursun Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), elinde anahtarlar olduğu hâlde Kâbe'den çıkmış ve avluya inmişti, tuttu orada da, Kâbe'ye yönelerek iki rekât namaz kıldı ve arkasından da:

– İşte, kıble budur, buyurdu. Böylelikle, kıble konusunda zihinlerde oluşabilecek sorulara da cevap vermiş oluyordu.

Derken öğle vakti girmiş ve Resûlullah da yanına yine Hz. Bilâl'i çağırmıştı; Kâbe'nin üstüne çıkıp da ezan okumasını istiyordu. Aynı zamanda bu, Mekke hakkında söylenecek son söz manasına geliyordu! Artık Hz. Bilâl'in sesi, yıllarca 'Ehad! Ehad!' diyerek inlettiği Fârân dağlarına çarpıp geri geliyor, hâlâ hazımsızlık yaşayan Mekkelilerin yüreğine ok gibi işliyordu! Hatta bu sırada Kâbe'nin avlusunda bulunan Hâris İbn Hişâm ile Attâb İbn Esîd, etraflarındaki bir grupla birlikte oturmuş kendi aralarında konuşmaya başlamışlardı. Babası Esîd'i kastederek Attâb:

– Allah Esîd'e ne büyük lütufta bulunmuş; bak bugün, duyduğu zaman öfkeden kuduracağı şu sesi duymuyor, demişti. Hâris ise:

– Vallahi bilsem ki O hak üzeredir; gider ve O'na tâbi olurum, diye karşılık veriyordu. Süheyl İbn Amr da, Hâris'e katıldığını söylerken bu sırada bir başkası devreye girecek ve:

– Şu siyahî kölenin Kâbe damına çıkıp da böyle bağırdığını görmeden önce Allah, Saîd'in ruhunu kabzetmekle meğer ne büyük lütufta bulunmuş, diyecekti. Hakem İbn Ebi'l-Âs ise:

– Benî Cümeyh'e ait bir köle Ebû Talha'nın binasının üzerine çıkıp da böyle bağırabiliyor ya, bu gerçekten de çok büyük bir hadise, diyerek tepkisini dile getiriyordu. Onları dinlemekte olan Ebû Süfyân, önceki tecrübelerinin de bir neticesi olarak temkinliydi:

– Ben bu konuda hiçbir şey diyemem, dedi önce. "Zira eğer ben bir şey konuşacak olursam şu taşlar bile gidip O'na haber verirler!"

Gerçekten de Ebû Süfyân'ın dediği olmuştu; Cibril-i Emîn gelmiş ve durumdan Allah Resûlü'nü haberdar etmişti. Bunun üzerine Sultan-ı Rusül Efendimiz, onlara dönerek:

– Sizin şöyle şöyle dediğinizi biliyorum, diye seslendi. Yıldırım çarpmış gibi olmuşlardı; gerçekten de Ebû Süfyân haklı çıkmıştı! Bilhassa Attâb ve Hişâm, can evinden vurulmuşlar:

– Biz de şehadet ederiz ki Sen, gerçekten de Resûlullah'sın, diyorlardı. "Şu söylediklerimize bizden başka kimse muttali olmamıştı ki gelip de onları Sana haber versin!"

Bu sırada Hz. Osman, Mekke'den bu yana tanıdığı ticaret arkadaşı Sâib İbn Abdillah'ı Efendimiz'in huzuruna getirmiş ve hakkında güzel şeyler söyleyerek onu tanıtmaya başlamıştı. Efendimiz:

– Bana Sâib'i tanıtmaya çalışmayın; çünkü o Benim ortağımdı, diye başladı sözlerine. Sonra da ona dönerek:

– Hoş geldin ey kardeşim ve ortağım, diye seslendi. Bu sefer Sâib'i Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) tanıtmaya başlamıştı; zira Sâib, hayırsever ve dost canlısı bir adamdı; onun için Efendimiz:

– O, ne ortağını aldatır, ne de onunla çekişirdi, diyordu. Sonra tekrar Sâib'e yönelip:

– Ey Sâib, diye seslendi. "Cahiliyye döneminde sen, sevap ola-

rak karşılığını göremediğin bir kısım iyilikler yapıyordun; hâlbuki şimdi sen, senden sevap olarak kabul görecek işler yapacaksın!"

Bu arada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yanında bulunan Hz. Ömer'e dönecek ve Hudeybiye günü yaşanılanları hatırlatırcasına ona şunları söyleyecekti:

– Ey Ömer! İşte o gün Benim size, "*Ben, Allah'ın Resûlü'yüm*" derken söylemek istediğim buydu; vallahi de İslâm'da, Hudeybiye Anlaşmasından daha büyük bir fetih yoktur! Ancak o zaman insanların aklı, olup bitenleri kavramaya yetmemişti![318]

Umuma Sesleniş

Bu sırada insanlar, Kâbe'nin avlusunda halkalanmış, merakla gelişmeleri takip ediyorlardı; Allah Resûlü'nün haklarında vereceği hükmü merak ediyorlardı! İşte şimdi sıra, bu insanlara seslenmeye gelmişti ve Efendiler Efendisi, onlara hitap etmek için Kâbe'nin kapısına çıktı. İlk cümleleri Allah'a hamd ile başlıyordu:

– Vaadini yerine getiren Allah'a hamd olsun, diyordu. "O Allah ki, Tek'tir ve hiçbir ortağı yoktur; tek başına Ahzâb ordusunu hezimetle baş başa bırakmış ve kuluna yardım sözünü yerine getirmiştir!"

Sonra da:

– Ey Kureyş, diye seslendi. "Bugün Benden, hakkınızda nasıl bir hüküm vermemi bekliyorsunuz?"

Bir anda Kâbe, derin bir sessizliğe bürünüverecekti; zira bugüne kadar yapmadıklarını bırakmamışlardı! Yolun sonuna geldiklerini düşünüyorlardı! Zira defalarca yoluna çıkmış, akla hayale gelmedik işkencelere müracaat etmiş ve her köşe başında O'na ve ashâbının hayatına tuzak kurmuşlardı! Mücrimlerdi ve şâyet hükmü kendileri verecek olsalardı, böyle bir cürümün cezasının ne olduğunu çok iyi biliyorlardı! Ağızlarını bıçak açmıyordu; başlarını önlerine eğmiş, haklarında verilecek hükmü intizar ediyorlardı.

---

[318] Fethin yaşanmaya başlanmasıyla birlikte pişmanlıkla kıvranmaya başlayan Hz. Ömer'de şok tesir icra eden sözlerdi bunlar ve o günden sonra o, Hudeybiye günü yaptığı çıkışlarından dolayı kendi kendisine, ömür boyu nafile namaz kılacağı, oruç tutacağı, zekat ve sadaka dağıtıp tevbe ve istiğfar edeceğinin sözünü verecekti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/607; İbn Seyyid, Uyûnu'l-Eser, 2/120; İbn Kesir, Sîre, 3/320, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/192

Bu derin sessizlik devam ederken en arkalardan, hiç beklemedikleri bir ses yükselivermişti:

– Hayır murad ediyor ve Sen'den hayır bekliyoruz. Zira Sen, kerîm oğlu kerîm bir kardeş ve kerîm bir kardeşin oğlu bir kerem sahibisin ve buna da bugün muktedirsin, diyordu. Bir anda gözler, arkadan gelen sesin sahibine yöneldi. Bu sesin sahibi, Kureyş'in kudretli şairi *Süheyl İbn Amr*'dan başkası değildi! Oğlu Abdullah'ın getirdiği haberle gizlendiği yerden çıkmış ve yeni bir hayata adım atmak için huzura gelmişti. Kader onu, yine çok kritik bir noktada istihdam ediyordu; yine dilindeki gücü kullanmış ve tükendiklerini düşündükleri noktada Kureyş'in affına ferman getirecek bir adım atmıştı!

Söz Sultanı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Süheyl'in bu cümlesiyle kastettiği manayı elbette anlamıştı. Hz. Yûsuf'u hatırlatıyor ve onca meşakkate maruz bırakıldıktan sonra onun, yine de kardeşlerini affettiği gibi bugün Resûlullah'ın kendilerini affetmesini diliyordu! Zaten Resûlullah da farklı düşünmüyordu; sesin sahibini de tanımış, maksadını da anlamıştı! Zaten O, yaşatmak için vardı! Bir anda mübarek yüzlerinde kucaklayıcı bir tebessüm beliriverdi ve yüreklerine işleyen bir ses tonuyla, olgun başaklar gibi sararıp solan simalara şunları söyledi:

– Ben bugün size, kardeşim Yûsuf'un, "Bugün sizin için kınama yoktur; umulur ki Allah da hatalarınızı affeder; çünkü O, merhametlilerin en merhametlisidir!"[319] dediği gibi derim. Haydi gidin; hepiniz hürsünüz!

Ölüm emri bekleyen Mekkeliler, her şeye rağmen kendilerine sonuna kadar hürriyetin yolunu açan bu ifadeler karşısında ayrı bir şok daha yaşıyorlardı. Olacak gibi değildi; Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), kin de tutmuyordu! Bu kadar civanmertlik ancak bir peygamberde olabilirdi ve karşılaştıkları bu âlicenaplık karşısında küçük dillerini yutacak hâle gelmişlerdi. Muktedirken affetmek, ancak ilahi kaynaklı bir sistemin sonucu olabilirdi ve kalplerine doğru işleyen derin bir pişmanlık hissediyorlardı. Belki de esas fetih şimdi yaşanıyordu; nebevî şefkatin kollarında kalpler olabildiğine

---

319 Yûsuf, 12/92

yumuşamıştı ve şimdi onlar, kitleler hâlinde İslâm'ı tercih ettiklerini söylüyorlardı!

Yüz seksen altı aileyle çıktığı Mekke'de, şimdi binlerce insan İslâm'la şereflenmişti; Nûr İnsan, huzur kesilmiş, Rabbine hamd ediyordu! O gün onlara, yeni adım attıkları din hakkında uzun uzadıya bilgi verdi; yeni mü'minlerini geleceğe hazırlıyordu! Bu arada kendisine soru soranlar da oluyordu ve O da, onların bu sorularına cevap veriyordu. Hatta hutbesi bitip de Ebû Şâh adındaki birisi, hutbede mevzu ettiği konuları kendisine yazıp da vermesini talep edecek ve O da:

– Onları Ebû Şâh için yazıp veriniz, diyerek onun bu isteğini de yerine getirecekti.

Artık Kâbe, cemaat cemaat gelip de Allah Resûlü'ne beyat eden Mekkelilerin coşkusuna şahitlik ediyordu. Allah'a iman ettiklerini söylüyor ve kelime-i tevhidi söyleyerek, daha düne kadar karşısında kılıç çektikleri Allah Resûlü'ne sadakatlerini beyan ediyorlardı. Fârân dağlarından akıp gelen sellerin Kâbe'de buluştuğu gibi o gün Mekkeliler, kendilerini imanla buluşturan Allah Resûlü'nün bulunduğu yere akın etmiş ve O'nun mübarek elini tutarak emrine inkıyat sözü verebilmek için âdeta birbirleriyle yarışmışlardı ve bu yarış, günlerce devam edecekti.

Bugüne kadarki beyatlarda hicret, bir ön şarttı; zira hicret olmadan İslâm'ı yaşama imkânı verilmiyordu. Ancak, şimdi Mekke de İslâm'a kapılarını aralamış ve böyle bir endişe kalmamıştı. Ashâbdan biri, babasının elini tutarak huzura gelince:

– Yâ Resûlallah, demişti. "Hicret etmek şartıyla babamın beyatını da kabul et!"

Bu, o güne kadarki uygulamanın bir neticesiydi ama şimdi şartlar değişmiş ve değişen şartlara göre hükümlerde de farklılık söz konusuydu; onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bilâkis Ben, onun beyatını cihâd üzerine alıyorum; zira artık hicret son buldu, buyuracaktı. Belli ki Mekke'nin fethi, aynı zamanda bir dönüm noktasıydı. Düne kadar Medine'ye hicret etme zorunluluğu kalkacak ve Mekke'de artık İslâm'a bayraktarlık yapacaktı. Onun için Efendiler Efendisi ashâbına döndü ve:

– Fetihten sonra artık hicret yok; Allah yolunda mücahede

etmek ve niyet vardır; niyetinizi hâlis tutarak Allah yolunda cihâda çağrıldığınız zaman sizler, anında bu davete icabet edin ve Allah yolunda koşmakta acele ediniz, buyurdu.

Bir de müjdesi vardı Allah Resûlü'nün; ashâbına dönmüş şunları söylüyordu:

– Bugünden sonra burası, kıyamete kadar bir daha küfür adına istilâ görmeyecek!

Erkeklerin beyatından sonra sıra kadınlara gelmişti. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Safâ tepesinde durmuş şimdi de kadınların beyatını alıyordu! Ebû Süfyân'ın hanımı ve Bedir'de öldürülen Utbe İbn Ebî Rebîa'nın kızı *Hind* de, Sultanlar Sultanı'na beyat etmek için o gün gelen kadınlar arasındaydı. Daha birkaç gün önce, *Ebtah*'ta bulunduğu sırada Efendimiz'in yanına gelmiş ve:

– Getirdiğin rahmetten benim de istifade edebilmem için kendisi için seçtiği dini üstün kılan Allah'a hamd olsun, yâ Muhammed! Ben, Allah'a iman eden ve O'nu tasdik eden bir kadınım, demişti. Hâlâ yüzü kapalıydı ve bunları söyleyenin kim olduğunu henüz Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bilmiyordu. Derken yüzündeki nikabı kaldırdı ve:

– Ben, Utbe'nin kızı Hind'im, dedi. Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), iltifat dolu bir ses tonuyla:

– Sen de hoş geldin, buyurdu. Endişe ettiği gibi ne kendisine kızmış, ne de eski günlerini hatırlatarak başına kakma yolunu seçmişti. İlk intiba itibariyle kendisinde hâsıl ettiği enginlik karşısında cesaretini daha da toplayan Hind:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Allah'a yemin olsun ki, daha düne kadar yeryüzünde bana en sevimli gelen çadır sahipleri, Senin aleyhinde oturup da kalkanlardı; ancak benim için bugün en sevimli olan şey, senin çadırında bulunanların izzet ve cemale dûçâr olmasından başkası değildir!"

İşte o gün Hind Binti Utbe, gelip Efendimiz'in huzurunda Müslüman olduğunu ilan etmiş, bugün de Efendimiz'e beyat etmek için Safâ tepesine gelmişti. Hz. Ömer (radıyallahu anh) yine Resûlullah'ın yanında durmuş, uzaktan işaretle Allah Resûlü'ne beyat eden kadınların sözlerini Efendiler Efendisi'ne intikal ettiriyordu. Ancak Hind, yine de endişeliydi; onun da kalbi yumuşamış ve o da İslâm'la

şereflenmişti ama Uhud günü Hz. Hamza'ya yaptıklarını hatırlatır da kendisini sîgaya çeker diye Allah Resûlü'nün huzuruna girmekten ödü kopuyordu! Ancak bunların hepsi de, Efendimiz'in olduğu yerde gereksiz endişelerdi. Efendimiz, onunla da perdeyi yırtmayacak ve onun da beyatını kabul edecekti.

Mekke müşrikleri gelip de teslim-i silah eylediklerine göre artık Mekke'de:

– Allah'a ve ahiret gününe inanan herkes, evinde put adına hiçbir şey bırakmasın ve onları hemen kırsın, diye bir ses yükseliyordu. Zira Sultan-ı Rusül Efendimiz, dört bir yana münadiler göndermiş ve ulaştıkları herkese bu emri tebliğ etmelerini emir buyurmuştu.

Daha sonra da Sultan-ı Rusül Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından bazılarını göndererek belli başlı putları kırmalarını emredecekti; bunun için Hâlid İbn Velîd Uzzâ'yı ve Sa'd İbn Zeyd de Menât'ı kırmak için tavzif edilirken, Hâlid İbn Sa'd *Urane* ve Hişâm İbn Âs da, benzeri bir iş için *Yelemlem* tarafına gönderilmişti.

Ehline Verilen Emanet

Kâbe'nin anahtarları hâlâ elindeydi; onları Sultanlar Sultanı'nın elinde gören Hz. Ali:

– Yâ Resûlallah, diye seslenecekti. "Kâbe'nin örtüsüyle ilgili hizmetler yanında anahtarları taşıma vazifesini de bize verseniz!"

Belli ki Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) aynı kanatte değildi; aynı zamanda böyle bir talep karşısında hoşnut olmadığı anlaşılıyordu! Ona dönerek:

– Ben size, nimetlerinden istifade edeceğiniz bir şeyi değil, aksine kendi cebinizden harcayarak eda edeceğiniz bir vazife veriyorum, buyurdu. Belli ki, yakınında olanlardan daha fazla fedakârlık bekliyor ve ücretlerin paylaşıldığı yerde kendi yakınlarını en arkalarda görmek istiyordu. O'nun dünyasında zaten vazife, isteyene değil, vazifeden müstağni olana verilirdi.

Kâbe'nin avlusunda dolaşan nebevî nazarlar, yine Osman İbn Talhâ'yı arıyordu ve onlara:

– Osman İbn Talhâ nerede, diye sordu. Allah Resûlü'nün kendisini aradığını duyar duymaz huzura gelen Hz. Osman'a önce:

– Yâ Osman, diye seslendi. "Daha önce olduğu gibi yine onu

alın ve ebedî olarak bu görevi yerine getirmeye bakın! Bundan sonra sizden bu anahtarları kim alırsa alsın zulüm işlemiş demektir! Ey Osman! Allah (celle celâluhû) sizi, Beytullah'a emanetçi kılmıştır; öyleyse bu vesileyle size ulaşanlardan, ma'rûf çerçevesinde istifade edin ve onu iyi saklayın!"

Yeniden anahtarları alan Hz. Osman'ın sevincine diyecek yoktu; tam arkasını dönmüş gidiyordu ki, Allah Resûlü yeniden:

– Yâ Osman, diye seslendi. "Ne diyorsun; bu, daha önce sana söylediklerimin gerçekleştiğini gösteriyor mu?"

Yeniden Efendimiz'e dönen Osman İbn Talhâ'ya bu sözlerin hatırlattığı şeyler vardı; zira daha Mekke döneminin yaşandığı bir gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Bir gün bu anahtarların Benim elime geçeceğini sen de göreceksin; o gün onları Ben, dilediğim kişiye vereceğim, demişti. Zaman ne kadar da hızlı geçip gitmiş ve gerçekten de o gün söylenilenler bugün gerçekleşmiş, Allah Resûlü de, o anahtarları eline alarak dilediği kişiye veriyordu. Kısa bir düşüncenin ardından Hz. Osman:

– Evet, diye seslendi. "Ben şehâdet ederim ki Sen, Allah'ın Resûlü'sün!"

Elbette anahtarları Osman İbn Talhâ'nın elinden alacak değildi; zira Cibril-i Emîn'in getirdiği mesaj da, emanetleri ehline vermeyi emrediyordu[320] ve Allah Resûlü de, anahtar mevzuuna son noktayı şu cümleleriyle koydu:

– Anahtarlar senin olsun; ne de olsa bugün, iyilik ve vefa günüdür!

Bu arada Huzâa kabilesi ile Hüzeyl arasında anlaşmazlık çıkmış ve Hüzeyl'e saldıran Huzâalılar, yine kan akıtmışlardı. Bunu duyar duymaz Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sırtını Kâbe'ye vererek insanlara döndü ve önce Allah'a hamd ü senâda bulunduktan sonra:

– Ey Huzaa cemaati, diye seslendi. Artık adam öldürmekten elinizi çekin; vallahi de bu kadarı fazla! Sizin şu öldürdüğünüz adamın diyetini de vallahi Ben ödeyeceğim! Şu Hırâş, ne kadar da katil-

[320] Bkz. Nisâ, 4/58

miş! Şâyet ben, bir kâfire mukabil bir mü'mini öldürecek olsaydım, bugün Hırâş'ı öldürürdüm!

Ey insanlar! Allah (celle celâluhû) Mekke'yi, daha semavât ve arzı, güneş ve ay ile şu iki dağı yaratmadan önce haram kılmıştır; onu insanlar haram kılmamıştır; bilakis haram kılan Allah'tır ve bu haramlık da, kıyamet gününe kadar devam edecektir! Allah ve ahiret gününe iman eden biri için burada kan dökmek, buranın ağacını kesip koparmak asla helal değildir. Bunlar, Benden önce de kimseye helal değildi ki Benden sonra birisine helal olsun! Sadece istisnâî olarak Bana bir saat -ki o da Mekkelilere olan buğz-u ilâhî sebebiyledir- helal kılındı! Şimdi ise bu hurmet, dün olduğu gibi yeniden eski hâline geri döndü! Bunları burada bulunanlar, bulunmayanlara da tebliğ etsin! Her kim, "*Burada Resûlullah da savaştı*" diyecek olursa, siz de onlara, "*Allah Teâlâ, Resûlü'ne bunu geçici bir müddet helal kıldı; ancak bu helal kılma sizin için yoktur!*" deyin.

Ey insanlar! Allah hukukuna karşı insanlar arasında en çok tecavüzkâr olanlar, Harem'de adam öldüren veya katilinden başkasının hayatına kasteden yahut da, Câhiliyye duygularıyla intikam hırsına bürünüp birilerini öldürme yarışına girişenlerdir!

Şâyet Benim bu hitabımdan sonra artık her kim bir diğerini öldürürse onun velisi, şu iki şeyden birisini tercihte muhayyerdir; şâyet isterlerse diyetini tam olarak alır, dilerlerse katili kısas olarak öldürürler!"

Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri bu hutbesiyle insan hukukunu hiçe sayan anlayışa karşı tavrını net bir şekilde ortaya koyuyor ve bundan sonraki aşamada, toplumun selameti adına suç işleyenlere karşı daha sert yaptırımlar uygulayacağını ilan ediyordu. Ve o gün Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), hiç dahli olmadığı hâlde kendisini bu kadar hiddetlendiren söz konusu cinâyetin bedelini yüz deve olarak ödeyecek, böylelikle kabileler arasında devam etmesi muhtemel kan davalarının önünü almış olacaktı.

Hatta o gün Allah Resûlü, benzeri ihtiyaçları karşılamak için *Abdullah İbn Ebî Rebîa*, *Safvân İbn Ümeyye* ve *Huvaytıb İbn Abdiluzzâ*'dan borç isteyecek ve onlar da Efendiler Efendisi'ne toplam yüz otuz bin dirhem borç vereceklerdi. Hâlbuki o gün bunların hiçbiri henüz Müslüman olmamıştı. Buna rağmen onların Allah Resû-

lü'ne güvenleri sonsuzdu ve sonra kendilerine geri ödeneceğini bilerek Gönüller Sultanı'na, Abdullah İbn Ebî Rebîa ile Huveytıb İbn Abdiluzzâ dört yüz, Safvân İbn Ümeyye'de beş yüz dirhem olmak üzere borç vermişlerdi![321]

Ensâr'a Sesleniş

Bir aralık Safâ tepesine çıkmıştı; biraz daha yüksekten Beytullah'a bakıyor ve ellerini açıp Allah'ı ta'zim ediyor, hamd ü senâ ile Rabbine yalvarıyordu. Bir müddet öyle devam edip içinden geldiği gibi duasını yaptıktan sonra Efendimiz'in üzerinde yeniden vahyin emareleri belirmeye başladı; yeni bir mesaj daha geliyordu!

Nihâyet vahiy hâli geçip de Resûlullah bir nebze rahatlayınca:

– Ey Ensâr topluluğu, diye seslendi. Özellikle Ensâr'ı çağırıyordu; belli ki, gelen haberin konusu, doğrudan Ensâr'ı ilgilendiriyordu. Zaten onlar da, bu sırada Allah Resûlü'nün alt tarafında oturmuş, Efendimiz'in yeniden Medine'ye dönüp dönmeyeceğini konuşuyorlardı. İsimlerinin zikredildiğini duyar duymaz:

– Lebbeyk yâ Resûlallah, diyerek huzuruna koştular. Şunları söylüyordu:

– Sizler, '*Artık bu adam memleketine geldi ya, bizimle dönmeyip artık yakınlarıyla buluşur ve akrabalarıyla hasret giderir*" diyorsunuz öyle mi?

Gerçekten de söylemişlerdi ve bununla da, kendi memleketi olan Mekke'nin fethinden sonra burada kalacağının endişesini duyduklarını ifade etmek istemişlerdi. Zira Resûlullah'ı Mekke'de bırakıp da yalnız Medine'ye dönmeye gönülleri razı değildi! Boyunlarını bükerek:

– Bunu söyledik yâ Resûlallah, dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) şunları söyledi:

– Benim bir adım yok mu da Bana, '*Adam*' diye sesleniyorsunuz! Hayır, hayır! Ben, Allah'ın kulu ve Resûlü'yüm; size ve Allah'a hicret

---

[321] Efendimiz (s.a.s.) bu borçlarını, Hevâzin dönüşünde ödeyecektir. Ödeken de:
– Muhakkak ki alınan borcun karşılığı, teşekkür etmek ve onu geri ödemektir, diyecek ve borç aldığı şahısların mallarında bereket ihsan etmesi için de Allah'a dua edecektir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/863; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/258

ettim! Öyleyse Benim hayatım, sizin hayatınız; ölümüm de sizin ölümünüzdür!

Resûlullah'ın sözleri onları çok etkilemişti; hıçkırıklara boğulmuş ağlaşıyorlardı; bu arada Sultanlar Sultanı'na yaklaşmış ve:

– Vallahi de yâ Resûlallah, diyorlardı. "O dediklerimizi biz, sadece Allah ve Resûlü'ne olan aşırı düşkünlüğümüzden dolayı söyledik!"

Zaten farklı düşünülemezdi; tam da Mekke'nin fethiyle sevinirken, sekiz yıldır hep birlikte oldukları Efendiler Efendisi'nden ayrı kalamaz, daha düne kadar O'na tuzak kuranlarla O'nu paylaşamazlardı! Öyleyse bu ifadeleri, içlerindeki samimiyetten kaynaklanıyordu ve Server-i Kâinat da:

– Şüphesiz Allah da, Resûlullah da sizin hâlinizi mazur görüyor ve söylediklerinizi tasdik ediyor, buyurdu.

Fethin Mü'minleri

Mekke'nin fethedilmesiyle birlikte bazı insanların kalbine de nüfuz edilmiş ve onlar da manevi alandaki büyük fethe mazhar olmuşlardı. Gerçi o gün Mekke'nin neredeyse tamamı gelip Müslüman olmuştu; ancak o gün bazıları vardı ki kimse, onların da gelip Müslüman olabileceğini aklına getiremiyordu. Zira onlar, işin başından beri hayatlarını, hep Allah Resûlü'ne düşmanlık çizgisinde devam ettirmişler ve her fırsatta İslâm'a karşı olan kinlerini açıklamaktan çekinmemişlerdi. Hele bazıları vardı ki onlar, aleyhteki propagandanın merkezinde olan insanlardı ve onların Müslüman olması, karşı düşüncenin tamamen yok olması anlamına geliyordu. Zira bugüne kadar hep bakışlarındaki şartlanmışlık ve ön yargı, gelişlerini engellemiş, haset ve kıskançlıklarından O'nunla birlikte oturup da mesajlarını anlama fırsatı bulamamışlardı. İşte; onlar için fetih, böyle bir zemini oluşturan en önemli dönüm noktasıydı.

Fedâle İbn Umeyr, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kâbe'yi tavaf ederken suikast kurarak O'nu öldürmek istemişti; Müslüman gibi gözüküyor ve niyetini gizli tutuyordu. Bu iş için tam da Allah Resûlü'ne yaklaştığı sırada Allah Resûlü:

– Sen Fedâle misin, diye seslendi. Sanki ne yapmak istediğini anlamıştı. Mecburen Fedâle:

– Evet, diye cevapladı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yeniden sordu:

– Peki, şu anda içinden ne geçiriyor, neyin hesabını yapıyorsun?

Bir anda paniklemişti Fedâle. Öylesine:

– Hiçbir şey, dedi önce. Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisinden cevap bekliyordu. Bunun üzerine Efendimiz'i başından savmak istercesine:

– Allah'ı zikrediyordum, deyiverdi.

Adamını iyi tanıyan Efendiler Efendisi tebessüm ediyordu; önce:

– Estağfirullah, dedi ve ardından da mübarek elini, Fedâle'nin göğsüne koydu. Herkese nasip olmayacak bir lütuftu bu ve o andan itibaren Fedâle'nin kalbinde çok farklı şeyler yeşermeye başladı. Artık o, Allah Resûlü'ne tuzak kuran Fedâle değil, Efendiler Efendisi'nin sevgisiyle dolu mükemmel bir mü'mindi; kalbinde olumsuzluk adına ne kadar ukde varsa hepsi silinip gitmiş ve yerini, Allah ve Resûlü'nün muhabbeti doldurmuştu.

Efendimiz'in Kâbe'de olduğu bir sırada, kucağında babasıyla birlikte Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) çıkageldi. Saçı sakalı ağarıp beli bükülmüş ve gözleri de görmez olmuş olan *Ebû Kuhâfe*, oğlunun Allah Resûlü'yle birlikte sekiz yıl sonra yeniden Mekke'ye gelişini büyük bir heyecanla beklemiş ve baba-oğulun yolları Kâbe'de kesişmişti. Bu demler, baba oğulun hasret giderdiği demlerdi ve sevincinden Hz. Ebû Bekir onu kucağına aldığı gibi Allah Resûlü'nün yanına getiriyordu! Onların gelişini gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– İhtiyarı evinde bıraksaydın da onu orada ziyaret eden Ben olsaydım ya, diye mukabelede bulundu. Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh):

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Sizin onun ayağına gitmenizdense onun sizin ayağınıza gelmesi daha münasiptir!"

Bu sırada Ebû Kuhâfe'yi Allah Resûlü'nün önünde oturtmuştu; Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), mübarek ellerini yaşlı Ebû Kuhâfe'nin omuzlarına koyacak ve:

– Müslüman ol ki selamete eresin, buyuracaktı. Davet Resûlullah'tan gelince yaşlı Ebû Kuhâfe'ye, bu davete icabet etmek kalmıştı ve orada Müslüman oluverdi! Hz. Ebû Bekir'i de Allah Resûlü'nü de, en az Mekke'nin fethi kadar sevindiren bir manzaraydı bu![322]

Bir aralık Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), karşısına aldığı amcası Hz. Abbâs'a:

– Senin kardeşin Ebû Leheb'in oğulları *Utbe* ve *Muattib* nerede? Onları göremiyorum, diye soracaktı. Mekke'de iken bunlar, Efendimiz'in damadı idiler. Babaları Ebû Leheb'in ve Mekkelilerin baskısına dayanamayarak ve sırf hicran olsun diye Allah Resûlü'nün kızlarını o gün boşamayı tercih etmişlerdi. Ancak gün, vefa günüydü ve Server-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kucağını herkese açtığı gibi o gün Utbe ile Muattıb'a da açıyordu. Hz. Abbâs:

– Bir kenara çekilip de kaçan Mekke müşrikleriyle birlikte onlar da gözden kayboldular, diye cevaplayınca da:

– Onları Bana getir, diyecekti. Belli ki ısrarlıydı ve Hz. Abbâs, atına atladığı gibi yeğenlerinin peşine düşecekti. Nihâyet onları *Urne* denilen yerde bulup önce Resûlullah'ın kendileri için söylediklerini ilettikten sonra onları İslâm'a davet etti. Beklemedikleri bu civanmertlik karşısında kalpleri yumuşayan iki kardeş, amcalarıyla birlikte şimdi Resûlullah'ın yanına geliyorlardı. Onların gelişini gören Allah Resûlü'nün yüzü yine dolunay misali parlamaya başlamıştı; önce ayağa kalktı ve ayakta karşıladı onları! Ardından da ellerinden tutarak Mültezem'e kadar geldi; ellerini açmış dua ediyordu!

Bir müddet orada kaldıktan sonra geri dönen Allah Resûlü'nün yüzündeki beşaşeti gören Hz. Abbâs:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. "Allah (celle celâluhû), sürûrunu daim kılsın! Yüzünde ayrı bir sürûr görüyorum!"

---

[322] Daha sonra Efendimiz (s.a.s.), Hz. Ebû Kuhâfe'nin saç ve sakalının rengini değiştirmelerini isteyecek ve bunu yaparken de siyah renkten kaçınmalarını tembih edecek; bunun üzerine de, onun saç ve sakalını kına ile boyayacaklardı. Bu, İslâm'da bir ilki ifade ediyordu. Bkz. İbn Abdilberr, İstîâb, 3/1036 (1773); İbn Hacer, el-İsâbe, 4/453

Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Rabbimden, amcamın şu iki oğlunu Bana bağışlamasını diledim; O da Benim bu dileğime cevap vererek onları Bana bağışladı, buyurdu.

O gün Mekke'den kaçanlar vardı; *Abdullah İbn Zib'arâ*, *İkrime İbn Ebî Cehil*, *Safvân İbn Ümeyye*, *Vahşî İbn Harb*, *Zü'l-Cevşen*, *Sâib İbn Sayfiyy*, *Adiyy İbn Hıyâr* ve *Ukbe İbn Hâris* gibi Resûlullah'ın şefkatinden kaçan daha nice isim vardı; ancak hepsi de bir vesileyle gelip o şefkat dolu huzurun önünde hidâyete ermiş ve böylelikle, önceki yanlışlarını telafi edercesine Resûlullah'ın dizinin dibinde teslim olup önlerine yepyeni birer sayfa açmışlardı!

Din Adına Bir Hassasiyet

Server-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sadece Mekke'yi fethetmekle kalmıyor ve insanların bundan sonra prensip olarak kabullenecekleri yeni hükümler tebliğ edip bunların toplum tarafından özümsenmesi için insanlara yol gösteriyordu. Zira dinin ortaya koyduğu kesin hükümler, insanların anlayış ve telakkilerine göre değişkenlik arz edebilecek bir alan değil, zahiren aleyhte gibi olsa bile uygulanması gereken birer vecibeydi. Toplumun istikbal vadederek ayakta kalması buna bağlı, insanların huzur içinde bir hayat sürebilmesi de bunların sosyal hayattaki hâkimiyetiyle doğru orantılıydı. Çünkü bu hükümler, Ahkemü'l-Hâkimîn olan Allah tarafından insanlar için yazılmış birer reçete mahiyetindeydi; onu hayatına esas hâline getiren toplumlarda huzur, ondan uzaklaşıp da keyfî hareket edenlerde ise anarşi ve kargaşa hâkim olurdu.

Ashâbına seslenen Sultan-ı Rusül Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir aralık:

– Şüphe yok ki Allah (celle celâluhû), içki ve domuzun satışıyla ölü hayvan ve putların da ticaretini haram kıldı, buyurmuştu. Bunun üzerine ashâbdan biri ayağa kalkarak:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Ölü hayvanın yağı konusunda ne buyurursunuz; çünkü onunla gemi ve deri yağlanmakta, bu yağlar aydınlatma için de lambalarda kullanılmaktadır!"

Belki de ellerinde, söz konusu maddelerden bir miktar vardı ve bunları Müslüman olmayanlara satarak gelirinden istifade etmeyi düşünmüşlerdi! Ancak böyle bir talep karşısında Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) çok celallenmişti; karşılarına çıkan her hükümden bazı istisnalar üreterek meselenin tesirini kırma manasına gelen bu anlayışın nerede duracağı belli değildi! Sarhoşluk veren içkilerin içilmesi domuz eti, ölü hayvan etinin yenmesi zaten haramdı. Mekke'nin fethiyle birlikte putlar da tarih olmuştu! Şimdi yeni bir hüküm daha geliyordu; haram olan bu türlü emtianın ticaretini yapmak da haramdı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu ilan ediyordu. Onun için ashâbın sorusuna karşılık:

– Allah (celle celâluhû), Yahudileri kahretsin, diye başladı. Demek ki onlardan bir grup, benzeri bir durumla karşı karşıya kaldığında hükmün alanını daraltmış ve haram olan hususları kendilerine helal hâle getirme yanlışı içine düşmüşlerdi. Bunu tavzih sadedinde Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Allah (celle celâluhû) onlara ölü etinin yağlarını haram kıldığı zaman onlar, onu eritip dondurarak sattı ve sonra da parasını yemeye başladılar, diyerek bu noktaya dikkat çekecekti. Cemaatini her alanda dört başı mamur bir şekilde yetiştirmenin bir adıydı bu ve bununla O (sallallahu aleyhi ve sellem), öncekilerden örnek vererek hükm-ü ilahîyi kendi isteklerine göre eğip bükenlerin başlarına nasıl bir musibetin geleceğini ashâbına da göstermiş oluyordu.

Karşılaşılan her hadise, yeni bir tecrübe demekti ve bugünler de başka bir hadise daha zuhûr etmişti: İslâm'a yeni adım atmış bir kadın hırsızlık yapmıştı! Müslüman olmuştu ama o gün İslâm, henüz herkes tarafından özümsenmiş değildi! Kadın, Mekke'nin ileri gelen ailelerinden birisine mensuptu; alışkanlığını terk edememiş ve yine bir başkasının malına el uzatmıştı.

Ortada bir suç varsa, mutlaka onun cezası da olmalıydı; cezasız kalan cürüm veya geciken adalet, toplum için her an patlamaya hazır bir bomba demekti ve bu kadının işlediği suçun da cezalandırılması gerekiyordu. Ancak kadının yakınları, eski alışkanlıklarının bir sonucu olacak ki, kendi ailelerine mensup birisine ceza verilme-

si taraftarı değillerdi; bunun için Efendimiz'e ulaşıp *özel muamele* talebinde bulunmayı düşünmüşlerdi! Bizzat huzura çıkıp Efendiler Efendisi'ne bu taleplerini söyleme cesareti de bulamıyor ve bu işi yapabilecek başka birini arıyorlardı. Nihâyet:

– Resûlullah'ın sevgilisi Üsâme İbn Zeyd'den başkası bunu Allah Resûlü'ne söyleme cesareti bulamaz, demiş ve bu işi Hz. Üsâme'nin yapmasına karar vermişlerdi. O gün Hz. Üsâme, işin nereye varacağını hesap edebilecek yaşta değildi ve yanına gelip de kendisini yönlendiren insanların beyanlarına dayanarak konuyu Server-i Kâinat Efendimiz'e nakletti. Nakletti ama buna bin pişman olmuştu; zira Resûlullah, Allah'ın verdiği hükmün uygulanmasında özel muamele isteyen bu anlayış karşısında çok celallenmişti! Şahsına ait bir uygulama olduğunda olabildiğince affı tercih eden Efendiler Efendisi, toplumun hukukunu ilgilendiren bir hakkın ihlâl isteği karşısında renkten renge giriyor ve delikanlı Üsâme'ye:

– Allah'ın koymuş olduğu hükümlerden bir hükmü değiştirmek için mi Bana aracı oluyorsun, diyordu. Üsâme, yerin dibine geçecek gibi olmuştu. Boynunu bükmüştü:

– Yâ Resûlallah! Benim için Allah'tan istiğfar diler misin, deyip, farkına varmadan attığı yanlış bir adımdan dolayı bağışlanmasını talep ediyordu.

Ancak mesele, sadece Üsâme'nin bağışlanmasıyla çözülebilecek bir mesele değildi; bir vaka vardı ve benzeri vakaları da kökünden söküp toplumdan atabilmek için meselenin umuma mâl edilmesi gerekiyordu. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbının toplanmasını bekledi ve namaz kılındıktan sonra da onlara hitap etti. Allah'a hamd edip O'nu bütün noksanlıklardan tenzih ettikten sonra şöyle diyordu:

– Şüphesiz ki sizden öncekilerin helâk olmalarının temel sebebi, aralarından kimsesiz ve güçsüz olanlar hırsızlık yapıp başkasının malını çaldığında onlara ceza uygularken, aynı işi asil olanlar yaptığında onları affetmeleriydi! Nefsim yed-i kudretinde olana and olsun ki, Muhammed'in kızı Fâtıma da çalacak olsa, hiç tereddüt etmez ona da gerekli olan cezayı veririm!

Bunları söyler söylemez de, yanına Hz. Bilâl'i çağırarak söz konusu kadının cezasını infaz etmelerini emredecekti.[323]

Hiç beklemedikleri bir tepkiydi bu ve bundan sonraki ayrıcalık beklentilerini de kökünden kazıyıp atacak bir çıkışı ifade ediyordu. Mekkeliler yeni bir şey daha öğreniyorlardı; Allah'ın emri karşısında boyunlar kıldan ince idi ve bu emirler karşısında, güçlü ile güçsüz, asil ile kimsesiz ve zengin ile fakir hep eşit konumdaydı.

323 Söz konusu hanım sahabi, bundan sonra gönülden bir tevbe ile Rabbine yönelecek ve geri kalan hayatını iffet çizgisinde tamamlayacaktı. Hatta Hz. Âişe Validemiz, bu şahsın zaman zaman kendi yanına gelip konuştuğunu, gönülden gelen bir teslimiyetle İslâm'ı yaşadığını ve kendisinin de, onun ihtiyaçlarından Resûlullah'ı zaman zaman haberdar ettiğini anlatacaktır. Bkz. Müslim, Sahîh, 3/1315 (1688); Beyhakî, Sünen, 8/267

HEVÂZİN TARAFINDAN GELEN HABERLER

Fetih gerçekleşeli tam on dokuz gün olmuştu.[324] Bu süre içinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Mekke'de kalma niyeti olmadığı için namazlarını da hep kısaltarak kılmıştı; otoriteyi temin edecek ve geri dönecekti. Ancak öyle olmadı; zira *Hevâzin* tarafından iyi haberler gelmiyordu.

Gelen haberlerin doğruluğunu teyit etmek için ashâbından Abdullah İbn Ebî Hadred'i:

– Git ve onların haberlerini bize getir, diyerek Hevâzin'e gönderdi. Abdullah İbn Ebî Hadred onların yaşadıkları yerlere kadar gidecek ve bir miktar aralarında kalarak durumu tetkik edip geri gelecekti!

Emr-i nebevîyi alır almaz yola koyulan Hz. Abdullah, Hevâzin'e geldiğinde gerçekten de onların, ciddi ciddi savaş için hazırlık yaptıklarını görecek ve daha fazla malumat toplayabilmek için de aralarında iki gün kalacaktı. Hevâzin'de fitne kazanı çoktan kaynamıştı; Mekke'nin fethiyle birlikte Allah Resûlü'nün kendi üzerlerine yürüyeceğini düşünen Hevâzin ve Sakîf kabileleri, birbirlerine gidip gelmeye başlamış ve:

324 Bu süreyi on sekiz, on yedi, on beş ve on şeklinde rivâyet eden sahabîler de olmakla birlikte bu rivâyetlerdeki farklılık, büyük ihtimalle giriş ve çıkış günlerinin sayılmamasından veya birini sayıp diğerini hesaba katmamaktan kaynaklanmaktadır ki en kuvvetli rivâyet on dokuz gün şeklindedir. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 8/231

– Şimdi sıra bize geldi! Artık üzerimize yürümesi için hiçbir engel kalmadı; iyisi mi, el birliği yaparak üzerine yürüyüp bu işi bitirelim! Çünkü vallahi de Muhammed, bugüne kadar savaşın ne olduğunu bilmeyen insanlarla savaştı. Haydi toparlanın da insanlar arasında dolaşarak orduyu hazır hâle getirip, O bize gelmeden biz O'nun üzerine saldıralım, diyorlardı. Zaten hazırlıklı idiler; yaklaşık bir yıldır bu ânı bekliyor ve diğer kabilelerden de destek almaya çalışıyorlardı. Onlar için Mekke'nin fethi, bugüne kadar yapageldikleri hazırlıklarını hızlandırmaları gerektiğini gösteriyordu ve onlar da öyle yapacaklardı.

Kısa zamanda Hevâzinliler, Sakîf, Nasr ve Cüşem kabilelerini de ikna etmiş, tamamının desteğini alarak geri dönmüşlerdi. Sa'd İbn Bekr ve Benî Hilâl kabilelerinden az miktarda destek bulurken Hevâzin'in kendi içinden Ka'b ve Kilâb boyları ise:

– Vallahi sizler, doğudan batıya kadar herkesi yanınıza alarak Muhammed'in üzerine yürüseniz de O, yine size galip gelecektir, diyerek Hevâzin davetçilerini huzurlarından kovmuş ve bu çağrıya katılmamışlardı.

Bu kadar dağınık yapıyı toparlaması için aralarından Cüşem kabilesinden yüz yaşını aşkın *Düreyd İbn Sımme* adında birini reis yapmak istedilerse de o, gözlerindeki zaafı öne sürerek bunu kabul etmeyince *Mâlik İbn Avf* adında otuz yaşlarında genç birini kendilerine kumandan seçtiler. Ancak Mâlik İbn Avf'ın Düreyd'e aşırı derecede hüsn-ü zannı vardı ve gelip her meselesini ona sormadan karara bağlamıyordu. Bir aralık Düreyd Mâlik'e:

– Yâ Mâlik, diyecekti. "Şu anda sen, Arapları hizaya getirmiş, Acemlerle Şam'da bulunanları korkutmuş ve Hicâz Yahudilerini de, ya öldürerek veya burunlarını yerlerde sürtüp hor ve hakir hâle getirerek yurtlarından çıkaran çok kerim birine karşı savaşa çıkıyorsun. Unutma ki Muhammed'le senin bu savaşın burada kalmayacak ve mutlaka sonrası da olacaktır!"

Toy kumandan Mâlik ona:

– Yarın seni de sevindirecek olanı göreceksin, diye karşılık verdi. Gözü dönmüştü ve gemileri bütünüyle yakarak savaş meydanına çıkmayı düşünüyordu. Onun yanına kadar yaklaşmayı başaran Efendimiz'in elçisi Hz. Abdullah, Mâlik'i şunları söylerken duymuştu:

– Muhammed bundan önce aslında hiç savaşmadı; onun karşılaştığı insanlar, savaşın ne olduğunu bilmeyen tecrübesiz kimselerdi ve onun için galip geliyordu! Yarın sabah olunca sizler, hayvanlarınızla kadınlarınızı da arkanıza alarak saf tutmaya başlayın. Ardından da hep birlikte saldırıya geçeriz! Kılıçlarınızın kınlarını da kırın; unutmayın, O'nu kınları kırılmış yirmi bin kılıçla karşılayacaksınız! Hepiniz aynı anda ve bir adam gibi hamle yapın! İyi bilin ki galibiyet, ilk saldıranlarındır!

Mâlik'in maksadı, dünya adına malik oldukları her şeylerini yanlarına alan adamları için gemileri yakmak ve onlar için geriye, galibiyetten başka bir alternatif bırakmamaktı. Aileleriyle mallarını koruyabilmek için canlarını dişlerine takacaklarını düşünüyor ve bunu, mü'minlere karşı kullanabileceği en büyük koz olarak görüyordu!

Derken *Evtâs* denilen yerde karargâh kurup ordunun toplanması için emir verilmişti. Buraya gelip de kadınlarla çocukların seslerini, koyunların meleyişleriyle develerin böğürmesini duyan Düreyd bu işe karşı çıksa da Mâlik'in ısrarları netice verecek ve Hevâzin ordusu, beldelerinde hareket eden her canlıyla birlikte topkeyûn saldırı kararı alacaktı. Düreyd'i çileden çıkaran bir hareketti bu ve onun bu tehevvürlerinden Mâlik de rahatsız olmuştu:

– Ne olacak, artık bunamış, diyor ve meseleyi, '*ya o ya ben*' konumuna getirerek insanların kendisini dinlemeleri gerektiği konusunda ısrar ediyordu. Sonuçta da onun dediği olacak, halk yarın ölüp gidecek bir insanın peşinden koşturmaktansa yarını olan bir genci tercih edecekti. Olup bitenleri büyük bir inkisarla takip eden yaşlı savaşçı Düreyd, gençliğine olan özlemini dile getirdikten sonra bir hamle daha yapacak ve Mâlik'e, hiç olmazsa bir süvari birliğini ayırarak onları dağ başlarına yerleştirmesini ve böylelikle, üzerlerine doğru gelen Müslümanları kıskaç altına alacak şekilde onlara tuzak kurmasını öğütleyecekti.

Huneyn'e Hareket

Tetkik vazifesini yerine getirip de geri gelen Hz. Abdullah, duyup gördüklerini Allah Resûlü'ne haber verecekti; maalesef gelen haberler doğruydu! Göz göre göre üzerlerine bir ordu geliyordu ve

Hevâzinlilerin bu haberlerini alan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına dönerek savaş için hazırlanmalarını emredecekti:

– Yarın bizim karargâhımız, müşriklerin bir zamanlar aleyhimize karar aldıkları Benî Kinâne yurdunun olduğu yerdir, buyurdu. Fetihle rahat bir nefes aldıklarını düşünen ashâb için yeni ve zorunlu bir savaş kapısı daha aralanıyordu; ancak daha onlar Mekke'ye saldırmadan önce onlara karşılık verilmeli ve bu savaş mutlaka Mekke dışında gerçekleşmeliydi!

Bunun için daha fazla silaha ihtiyaç vardı ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir adım daha atarak Safvân İbn Ümeyye'ye haber gönderip onunla bir yerde buluştu:

– Yâ Ebâ Ümeyye, diyordu. "Düşmanlarımız için karşılaşırken bize ödünç olarak silah verir misin!"

Safvân henüz Müslüman olmamıştı; ancak Efendiler Efendisi onda Müslüman olma potansiyeli görüyordu ve belki de böylesine önemli bir dönemeçte, onunla oturup konuşabileceği, birlikte zaman geçirip İslâm'ın güzelliklerini gösterebileceği ve hâliyle kalbine hitap edebileceği müşterek anlarını daha da çoğaltmak istiyordu! Safvân ise daha başka şeyler düşünüyordu ve:

– Onları benden bir daha geri vermemek üzere mi alacaksın, diye karşılık verdi.

– Hayır, diyordu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "Bilakis onu, bir müddet kullandıktan sonra yeniden sana iade etmek üzere emaneten almak istiyorum!"

– Öyleyse bunda bir mahsur yok, dedi Safvân İbn Ümeyye ve gidip yüz zırh[325] ile kılıç kalkan cinsinden birçok silah getirerek Efendiler Efendisi'ne verdi. Aynı şekilde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o gün amca oğlu *Nevfel İbn Hâris*'ten de üç bin mızrak borç almıştı; iltifat olması için de ona:

– Senin şu mızraklarının, müşriklerin belini kırdığını görüyor gibiyim, buyurmuştu.

Takvimler, Şevvâl ayının altısını[326] gösteriyordu; bir cumartesi

[325] Başka bir rivâyette bu rakam dört yüz zırh olarak geçmektedir. Bkz. İbn Hazm, Cevâmiu's-Sîre, 1/238; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/312

[326] Ramazan'ın bitimine iki gün kala çıkıldığına dair de rivâyet vardır ki muhteme-

günüydü. Derken Benî Kinâne yurdunun olduğu yerde on dört bin kişilik bir ordu[327] hazırlanmış, Allah Resûlü'nden gelecek emri bekliyordu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) da bu emri verdi; artık ordu Hevâzin istikametinde ilerliyordu! Bu yolculukta maiyyet olarak Efendimiz'in yanında, Ümmü Seleme ve Meymûne Validelerimiz de bulunuyordu.

Emir olarak Mekke'de, yirmi yaşlarındaki *Attâb İbn Esîd*'i bırakmış ve *Muâz İbn Cebel*'i de insanlara İslâm'ı öğretmesi için tayin etmişti.

Artık akşam olmuştu ve mola veriliyordu. Bu sırada Allah Resûlü'nün yanına bir atlı gelerek:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Ben sizlerden önce gidip şu dağların tepesine çıkmıştım; Hevâzinlilerin, yanlarına koyunlarıyla develerini, çocuklarıyla kadınlarını da almış olarak orada bekleşmekte olduklarını gördüm; aile fertlerinin hepsiyle birlikte gelip orada toplanmışlar!"

Süvarinin heyecanla anlattıklarını dinleyen Efendiler Efendisi, tebessüm etmeye başlamıştı; önce:

– İnşâallah, onların hepsi yarın Müslümanlar için ganimet olacak, buyurdu. Sonra da ashâbına dönerek:

– Bu gece nöbetçimiz kim olur, diye sordu. Belli ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), önemli ve kritik işlerde insanları tavzif ederken, gönüllülüğü esas alıyordu. Bu talebine karşılık Enes İbn Ebî Mersed ayağa kalkmış:

– Ben, yâ Resûlallah, diyordu. Ona döndü ve:

– Öyleyse atına bin, buyurdu. Hz. Enes bir çırpıda gidip atına binmiş olarak yeniden Efendiler Efendisi'nin huzuruna geldi. Bu sefer de ona:

---

len, Ramazan'ın son günlerinde hareket için hazırlanmaya başlanmış ve Şevvâl ayının altıncı günü de hareket edilmiştir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/889; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/346

327 Bu rakamın on iki bin olduğu da söylenmektedir. Ancak Efendimiz (s.a.s.), Medine'den çıkarken on bin insanla hareket etmiş ve Mekke'ye gelinceye kadar kendisine katılanlarla bu sayı on iki bine ulaşmıştı. Mekke'nin fethiyle birlikte iki bin kişilik bir güç daha katılmış ve Hevâzin'e gidişte toplam rakam on dört bine ulaşmıştı. Bkz. İbn Kesir, Sîre, 3/615, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/371; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/314

– Şu vadiden dağın tepesine doğru tırman ki, o bölgeden ansızın bir saldırıya uğramayalım, diye tembihledi.

Sabah namazının vaktinin girmesiyle birlikte namaz kıldırmak için çıkan Sultanlar Sultanı, önce iki rekat namaz kıldıktan sonra ashâbına:

– Süvarinizden bir haber var mı, diye sordu. Kimsenin haberi yoktu ve:

– Hayır, yâ Resûlallah! Hiç haberimiz yok, diye cevapladılar ve ardından da sabah namazına durdular. Namazını bitirir bitirmez yine ashâbına dönen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

– Müjdeler olsun! Süvariniz geliyor, dedi. Dağ başına doğru daha dikkatle baktıklarında gerçekten de süvarinin geldiğini görüyorlardı!

Çok geçmeden Hz. Enes gelip Efendimiz'in önünde durdu; gecenin raporunu veriyordu:

– Ben, Resûlullah'ın bana söylediği gibi şu dağın tepesine kadar çıktım; sabahın erken saatleriyle birlikte öbürüne de tırmandım, her ikisinden de dikkatlice baktım ama herhangi birini göremedim!

Demek ki gizlenmişlerdi ve Hz. Enes'in anlattıklarını dinler dinlemez Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Peki, bu gece hiç atından indin mi, diye sordu.

– Hayır, namaz kılma ve ihtiyacımı giderme dışında hiç inmedim, diyordu Hz. Enes. Önemli bir meziyetti; verilen vazifenin hassasiyetiyle hareket edip rotanın dışına hiç çıkmamanın demek ki Allah ve Resûlü katında çok ayrı bir yeri vardı ve bunun üzerine Allah Resûlü, Enes İbn Ebî Mersed'e:

– Bundan sonra başka bir amelin olmasa bile sana Cennet vacip oldu, buyurdu.

Evtâs denilen yere geldiklerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de büyük bir ağacın altına girmiş ve kılıcıyla kalkanını ağacın dallarına asarak bir süre burada dinlenmeyi düşünmüştü. Bir müddet sonra aniden:

– Ey Ebâ Bürde, diye seslenmeye başladı. Mübarek seslerini duyan Hz. Ebû Bürde:

– Buyur yâ Resûlallah, deyip hemen Efendimiz'in yanına koştu;

ağacın altında oturan Allah Resûlü'nün yanında bir adam duruyordu! O da şaşırmıştı ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına yaklaşan Ebû Büreyde'ye şunları anlatacaktı:

– Burada Ben uyurken bu adam yanıma çıkageldi; kılıcımı kaptığı gibi başımda dikilip, "Yâ Muhammed! Seni benden kim kurtaracak?" diye seslendi. Bu sesle uyandım ve Ben de, "Allahü Tealâ!" diye cevap verdim!

Tüyleri ürperen Hz. Ebû Büreyde yerinde zor duruyordu. Bir taraftan eli kılıcının kabzasına gitmiş ve Efendiler Efendisi'ne:

– Yâ Resûlallah! Şu adamı bana bırak da, Allah düşmanının boynunu uçurayım; belli ki o, müşriklerin casuslarındandır, diyordu. Şefkat insanı ise ona işaret ederek:

– Sus yâ Ebâ Büreyde ve kılıcını da kınına geri koy, diyordu! Hatta Ebû Büreyde hazretleri, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den açık emir aldığı için bu adama bir şey yapamıyor olmanın ezikliğiyle Müslümanlara sesleniyor ve duruma muttali olan bir başka sahabinin bu işi gerçekleştirmesini arzuluyordu. Ancak nebevî şefkat, bunların hiçbirine müsaade etmeyecek ve:

– Yâ Ebâ Büreyde! Artık bu adamla uğraşmaktan vazgeç; çünkü Beni koruyup kollayan bir Allah var ve O (celle celâluhû), dinini bütün dinlerin üstünde hâkim kılıncaya kadar da Beni koruyacaktır, diyerek kendisine suikast kuran bu adamı da affedecekti!

Huneyn'de Karşılıklı Hazırlık

Şevvâl ayının onuncu gününün akşamı Huneyn'e gelinmişti; günlerden salı idi! Hevâzinlilerin lideri Mâlik İbn Avf da, üç atlısını görevlendirmiş ve farklı yönlere göndererek keşif yapmalarını istemişti. Resûlullah ve ashâbına muttali olan Hevâzin casuslarının, kumandanları Mâlik'in yanına geri döndüğünde renkleri atmıştı. Korkudan tir tir titriyorlardı! Durumlarından endişelenen Mâlik onlara:

– Yazıklar olsun size! Bu hâliniz de ne, diye sordu.

– Vallahi de bizler, alaca atlar üzerinde beyaz giysili adamlar gördük, diye başladılar sözlerine. Allah'a yemin olsun ki, şu anda gördüğün hâle düşmekten kendimizi alamadık; zira bizler, yeryüzünde yaşayan insanlarla değil, sanki yedi kat sema ehliyle savaşa

hazırlanıyoruz! Şâyet bizi dinlersen; kavminle birlikte hemen geri dönersin! Çünkü, yarın insanlar da bizim gördüklerimize muttali olunca aynı hâle dûçâr olacak ve onların da elleriyle ayakları tutuşacak!

Adını koyamadıkları bir manzaraydı; Bedir, Uhud ve Hendek'te olduğu gibi yine melekler gelmiş ve Allah Resûlü'ne destek olması için düşmanın gözüne hafifçe gözüküvermişlerdi! Ancak Mâlik'in canını sıkan sözlerdi bunlar ve önce onlara:

– Canınız Cehennem'e korkak herifler, dedi. "Meğer sizler, ne de korkak askerlermişsiniz!" diye de ilave ediyordu. Kendince bir tedbir alarak bu üç askeri hapsettirip diğerlerinin de moralini bozmamaları için onları kimseyle görüştürmedi. Bu sefer de:

– Aranızdan kahraman birisini bana gönderin, diye seslendi. Çok geçmeden aradığı adamı huzuruna getirmişlerdi. Mâlik, onu da aynı maksatla gönderecekti! Ancak sonuç, öncekilerden farksızdı; o da gidip gelmişti. Aynı şeyleri tekrar edip tir tir titriyor, gördüğü manzarayı tasvir edip geri dönmelerini tavsiye ediyordu!

Ancak bunların hiçbiri Mâlik'i yolundan çevirmeye yetmeyecekti ve gecenin geç saatlerinde askerlerine emir vererek vadinin iki tarafına dağılıp gizlenmelerini, savaş başlayıp da Müslümanlar kendilerine doğru gelinceye kadar da buradan çıkmamalarını tembih ediyordu. Maksadı, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashâbı çember içine alarak ani baskınla yok etmekti!

Sabahın erken saatleriyle birlikte Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ashâbını savaş düzenine sokmuş, sancak ve bayrakları sahiplerine vermişti. Üzerinde iki zırhla bir miğfer ve kalkan olduğu hâlde onlara hitap ederek beyaz katırının üzerinde ashâbını cihada teşvik ediyor, dişlerini sıkıp da sebat ettikleri taktirde Allah'ın kendilerine zafer vereceğinin müjdesini veriyordu.

Artık ordu harekete hazırdı ve Huneyn vadisine doğru akmaya başlamıştı! Bu sırada Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yine ashâbının arasına giriyor ve safları teker teker dolaşarak yol gösteriyordu. Bir aralık kulağına:

– Bugün asla biz, sayı azlığından dolayı mağlup olmayız, diye bir söz gelmişti. Mekke ve Medine ehli yan yana gelip omuz omuza vermiş, artık mağlubiyet yüzü görmeyeceklerini düşünmeye başlamışlardı. Hâlbuki nice sayıca az ordular, kendilerinden sayıca çok daha

fazla ve daha güçlü orduların üstesinden gelmişti ve buna, Bedir'den itibaren bugüne gelinceye kadar Hicâz da şahit olmuştu! Nusret, her zaman Allah'ın inâyetiyle doğru orantılıydı; O'nun aziz kıldığını zelil edecek kimse olmadığı gibi zelil kıldığını aziz hâle getirecek bir güç de olamazdı! Önemli olan, inâyet-i ilahiyeye güvenip, bir kul olarak yapılması gerekli olanları yerine getirdikten sonra da Allah'a tevekkül etmekti ve işte Allah Resûlü, böyle bir yanlış telakki karşısında çok rahatsız olmuştu. Anında sesin geldiği yöne döndü. Âdeta bakışlarıyla söylenilenlerin yanlışlığını ortaya koyuyor ve ashâbı arasındaki bir hatayı tashih ediyordu!

Gerçekten de bu, tashih edilmesi gereken bir düşünceydi; zira muvaffakıyet, kesret-i etba ile değil ihlas ile mümkündü. Nihâyet Huneyn vadisine doğru bu inişte hiç beklemedikleri bir tuzakla karşı karşıya kalacaklardı. Önceki savaşlarda olduğu gibi safların yan yana gelip de artık savaşın başlayacağını düşündükleri bir sırada vadinin iki tarafından çekirge sürüsü gibi askerler akın etmiş ve İslâm askerlerini ateş çemberi içine alıvermişlerdi! Ortada ne mübâreze ne de karşılıklı sözlü atışma vardı! Bugün Hevâzin, genel savaş kriterlerini bir kenara bırakmış, yiğitçe vuruşma yerine tuzak kurarak kestirmeden sonuca gitmeyi düşünmüştü. İslâm ordusu henüz kılıcını çekmemişti ve zaten önde gidenlerin çoğunu da, galibiyeti garanti gören Mekkeli toy delikanlılar oluşturuyordu; çoğunun elinde silah bile yoktu veya olsa da savaşmak için yeterli değildi. Etrafına dönüp de sağına soluna bakan herkes, dört bir yanının düşman askerleriyle dolup taştığını görüyordu. Zira Hevâzinliler, cepheye gelirken yanlarına aldıkları kadınlarını da develere bindirmişlerdi ve onları da arka saflarda savaş düzeninde tutuyor, yine yanlarına aldıkları koyunlarla develeri de Müslümanların üzerine doğru salıyorlardı.

Huneyn'de ürperten bir manzara vardı ve bu hengâmede önden giden süvari birlikleri sarsılmış ve çareyi geri çekilmekte bulmuşlardı. Onları, ganimet beklentisiyle orduya katılan Mekkeliler takip ediyordu! Bu manzara, diğer insanların da moralini bozmuş ve Müslümanlar adına Huneyn'de, hiç beklenmedik bir çözülme başlamıştı! Belli ki bu, sayılarına güvenmenin bir neticesiydi![328]

---

[328] Bkz. Tevbe, 9/25, 26, 27

Hatta bu arada fırsat kollayıp da kargaşa içinde Efendimiz'i öldürmek isteyenler vardı; *Nadîr İbn Hâris* onlardan biriydi. Mekke ileri gelenleriyle birlikte Hevâzin'e doğru yola çıkmış ve İslâm ordusunda görülebilecek en küçük bir zaaf anında saf değiştirerek karşı tarafa geçmeyi planlamışlardı. İşte şimdi, onların bekledikleri bu fırsat ellerine geçmişti ve Nadîr de Efendimiz'i öldürmek için fırsat kolluyordu! Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bineğini mahmuzlamış müşriklerin üzerine doğru yürüyordu. Arkadan yanına yaklaşıp da kılıcını kaldıracağı sırada:

– Hey, sen! Olduğun yerde kal, diye bir ses duydu. Bu ses o kadar derinden geliyordu ki, yüreğine işlemiş ve korkudan titremeye başlamıştı. Zira sesin geldiği yöne doğru dönüp baktığında karşısında, Bedir'deki gibi beyaz tenli adamlar görüyordu! Nadîr'in eli kolu tutulmuştu; kendisinde adım atacak takat bile bulamıyordu! Anlamıştı; öldürmeye yeltendiği şahıs, Allah tarafından korunan ve meleklerle müeyyed kılınan Resûlullah'tı ve kılıcını kınına koyduğu gibi oradan ayrılıp kayıplara karışacaktı.

Bu arada musibeti ikileştiren sözler de dolaşıyordu; Müslüman olmadığı hâlde ganimeti garanti gördüğü için orduya katılan veya henüz İslâm'ı olduğu gibi sindirme fırsatı bulamamış olanlar:

– Bugün büyü bozulmuştur; bu iş burada biter, türünden sözler sarf ediyor ve diğer insanların da moralini bozuyorlardı. Bu sözler, henüz müşrik olduğu hâlde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Huneyn'e kadar gelen ve gelişmeleri uzaktan seyretmeyi tercih eden Safvân İbn Ümeyye'yi bile kızdırmıştı; yanına koşup da:

– Müjdeler olsun; Muhammed ve arkadaşları hezimet yaşıyor! Vallahi de artık ebediyen ayağa kalkamazlar, diye seslenince yerinden kalkmış ve haberi getiren üvey kardeşi *Kelde İbn Hanbel*'e tepki olarak:

– Kes sesini ve çeneni kapa, diye bağırmıştı. "Sen bana, çöl bedevilerinin zafer haberini mi getiriyorsun! Vallahi de ben, Hevâzinli birisinin ökçesi altında yaşamaktansa Kureyşlinin bana efendi olmasını tercih ederim!"

Bunları söylerken burnundan soluyordu ve Resûlullah'ın mağlup olmasını istemiyor ve içine sindiremiyordu. Durumu tetkik için de, yanına kölelerinden birisini çağıracak ve:

– Git bakalım; şu anda meydanda ne türlü parola hâkim, diyerek onu savaş meydanına gönderecekti.

Bu sırada sağ taraftan bir ses yükseliyordu:

– Ey insanlar! Bana doğru gelin! Ben Allah’ın kulu ve Resûlü’yüm; bunda yalan yok! Ben, Abdulmuttalib’in oğlu Muhammed’im!

Etrafında yüz civarında ashâbının kaldığı Huneyn’de, yeniden maya tutacak bir çıkıştı bu ve Sultanlar Sultanı, sadece ashâbına seslenmekle kalmıyor, beyaz katırının üzerinde düşmanın üzerine doğru hamle yaparak ashâbına yol gösteriyordu! O kadar ki, Efendimiz’in bineğinin dizginlerini tutan Hz. Abbâs ile diğer yanında O’ndan ayrılmamaya and içmiş amca oğlu Ebû Süfyân İbn Hâris kan ter içinde kalmıştı! Diğer yandan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Rabbiyle münasebetini de ihmâl etmiyor ve savaşın yeni kızıştığı bu demlerde ellerini kaldırıp:

– Allah’ım! Nusretinle imdadımıza yetişip Senin Bana vadettiklerin hatırına muzafferiyet ihsan et! Allah’ım! Onlar karşısında bize mağlubiyet yaşatma! Allah’ım! Şâyet aksi olursa bundan sonra yeryüzünde Sana ibadet eden kimse kalmaz. Allah’ım! Hamd sadece Sana takdim edilir, sıkıntı veren hâller Sana arz edilir ve yardım da sadece Senden dilenilir, diye dua ediyordu. Bu sırada Cibril-i Emîn’in inşirah veren sesi duyuldu:

– Önünde deniz ve arkasında da Firavun olduğu gün, deniz yarılıp da dalgalarından kurtulduğunda Allah’ın Hz. Musa’ya öğrettiği kelimelerle O’na dua ettin, diyordu. Resûl-ü Kibriyâ’ya inşirah veren cümlelerdi bunlar ve aynı zamanda sahil-i selamete ulaşılacağının müjdesini ihtiva ediyordu.

Ancak yine de esbaba tevessülde kusur gösterilmemeliydi ve bu manada iş, sanıldığından da ciddiydi. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), yanında bulunan Hz. Abbâs’a dönüp:

– Ey Abbâs, diye seslenecekti. “Ensâr topluluğuna seslen; “Ey Hudeybiye’de ölümüne söz verenler! Ey Bakara sûresinde cömertlik ve misafirperverliği anlatılanlar! diye onlara nida et!”

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), emreder de Hz. Abbâs bu emri yerine getirmez miydi hiç! Artık Huneyn vadisinde onun gür sesi yankılanıyordu:

– Ey Ensâr! Ey Semûre halkı! Ey Bakara ashâbı!

Benzeri bir uyarıyı Abdullah İbn Mes'ûd için de yapmış:

– Ensâr ve Muhâcirler nerede, diyerek onları çağırmasını istemişti. İbn Mes'ûd gibi bu sesi dalga dalga yayanlar da, o gün Hz. Abbâs'a eşlik ediyordu:

– Ey Ensâr topluluğu! Ey Hazreçliler! Anam babam size feda olsun; Resûlullah'ın bulunduğu yerden hiç kaçılır mı, diyor ve arkasını dönüp de geri çekilenleri davet ediyordu.

Gerçekten de bu maya tutmuştu; bu çağrıyı duyan herkes:

– Lebbeyk yâ Resûlallah! Hepimiz Seninle birlikteyiz, deyip, kovanına dönen arılar gibi er meydanına koşuyor ve Resûlullah'ın sesini duyan her sahabî geri dönüp düşmanın üzerine yürüyordu. Bunu gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– İşte esas savaş şimdi başladı, buyuracaktı. Hâlâ bineğinin üzerinde düşman üzerine doğru ilerliyordu. Bu minval üzere devam ederken eğilerek yerden bir avuç çakıl taşı alarak düşmanın üzerine savuracak ve:

– Yüzler kara olsun! Hâ-Mîm! Onlar, asla nusret yüzü görmesinler! Muhammed'in Rabbi adına hepiniz yerle bir olun, diye dua edecekti. Sanki her bir taş, kükremiş bir küheylan gibi düşmanın üzerine yürüyor ve onlar da bunu, karşı konulamayacak bir ordu gibi görüyorlardı.

Yeniden düşmanın üzerine yürüyen ashâb o gün, Resûlullah kadar cesaretli ve O'nun gibi korkusuzca düşman üzerine yürüyen bir başkasına daha şahit olmayacaktı! Resûlullah çizgisine gelinmişti ya, artık üzerlerinde tarifi imkânsız bir huzur, başka yerde bulamayacakları kadar engin bir itminân vardı. Daha önceki kritik noktalarda olduğu gibi yine üzerlerine sekine inmiş ve savaş meydanının sıkıntılarını bütünüyle unutup gitmişlerdi!

Bu arada semada büyük bir gök gürültüsü kopmuş ve bu gürültünün hâsıl ettiği korku, düşmanı can evinden vurmuştu. Semadan vadiye doğru yayılan bir sevkiyat vardı; Allah (celle celâluhû), beş bin melekle mü'minlerin kuvve-i maneviyesini takviye etmek için görünmeyen ordular göndermişti. Bölük bölük geliyor, başlarına sardıkları sarıklarının ucunu omuzlarından sarkıtarak düşmanın kalbine korku salıyorlardı! Hatta o gün Hevâzinlilerden, bu korkunun

tesiriyle arkasına bile bakma cesareti bulamadan kaçıp Tâif kalelerine sığınanlar vardı!

Aynı zamanda Efendimiz’in avucuna alıp da attığı çakıl taşlarının her biri, sanki müşriklerden her birinin gözüne isabet etmiş ve bu sebeple onlar, önlerini bile göremez hâle gelmişlerdi.

Gözü kara Mâlik ve Hevâzin ordusu için artık zaman, hezimet zamanıydı; geçici bir dağılmanın ardından şimdi karşılarında balyoz gibi başlarına inen bir ordu vardı ve çareyi kaçmakta buluyorlardı.

Bu sırada Safvân İbn Ümeyye’nin gönderdiği köle de yanına gelmiş ve meydandaki parolanın:

– Yâ Benî Abdirrahmân! Yâ Benî Ubeydillah! Yâ Benî Abdillah, olduğunun haberini getirmişti. Zira o gün bunlar, İslâm mücâhidlerinin parolası idi. Bunun üzerine Safvân:

– Muhammed galip geldi; çünkü bunlar, onların savaş meydanındaki parolası idi, diyerek rahat bir nefes alacak ve teselli olacaktı.

Bir aralık Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), arkasına dönecek ve:

– Ey Şeyb! Bana yaklaş, diye seslenecekti. Bu sözden Şeybe İbn Osman’dan başka kimse bir şey anlamayacaktı; zira o sırada arkasında, O’nu öldürmek için yanına sokulmaya çalışan Şeybe İbn Osman vardı. Sağından yaklaşmış, Hz. Abbas’ı aşmaya cesaret edememiş ve sol tarafından saldırmayı düşününce de burada bulunan Ebû Süfyân İbn Hâris’ten fırsat bulamamıştı! Tek çare olarak arkasından yaklaşarak ansızın saldırıp babasıyla amcalarının intikamını almak istemişti ama bu sırada önünde, şimşek gibi çakan alevler yükselivermiş ve kılıcı elinde kalakalmıştı. Eliyle gözünü kapatıyor ve korkudan geri geri gidiyordu! Zira alaca atlar üzerinde hiç tanımadığı süvarileri görmüş ve korkusundan yüreğinin yağı erimişti.[329] Resûlullah’a yaklaşıp da artık O’na herhangi bir kötülük yapamayacağını ve buna bir başkasının da muktedir olamayacağını anlamıştı;

---

[329] Bu atlıları gördüğünü söylediğinde Efendiler Efendisi’nin ona, “Ey Şeybe! Onları sadece kâfir olanlar görür!” dediği ve Şeybe İbn Osman’ın, bundan sonra Müslüman olduğu da anlatılmaktadır. Bkz. İbn Kesir, Sîre, 3/632, el-Bidâye ve’n-Nihâye, 4/381; Zehebî, Tarihu’l-İslâm, 1/325

çünkü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ilahî inâyet altında korunuyordu! Buraya kadar, *yeryüzünde herkes Müslüman olsa bile kendisinin böyle bir tercihte bulunmayacağını* düşünen Şeybe İbn Osman için vakit gelmiş gözüküyordu ve kendisini çağıran Efendiler Efendisi'nin yanına doğru ilerlemeye başladı. Resûlullah, önce mübarek ellerini Şeybe'nin göğsüne koydu, sonra:

– Allah'ım! Ondan şeytanı uzaklaştır, diye dua etti. Şeybe İbn Osman, çoktan erimeye başlamıştı. İçinde fırtınalar kopuyordu ve başını kaldırdığında artık Resûlullah'ı, kendisi için en değerli şeylerden daha fazla seviyordu! O da öldürmek için gelmişti ama şimdi kendisi yeniden diriliyordu, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) tekrar seslendi:

– Ey Şeybe! Haydi şimdi küffârla savaş!

Bu ne büyüklük, bu ne müsâmaha ve bu ne güvendi! Bir anda, insan sarrafı Gönüller Sultanı'nın elinde en katı kalpler bile muma dönüveriyordu. Üstelik bu kişilerO'nu müdafaa adına karşı tarafa hücûm edip kılıç sallıyordu!

O gün savaş meydanında işin ölçüsünü kaçıranlar da vardı; bazıları, eli kılıç tutan ve karşılarına gelen kadınlarla çoluk çocuğa da kılıç sallıyor, onları da hedef alıyorlardı. Hâlbuki daha önce de bir kadının öldürüldüğünü görmüş, ashâbından birisini Hâlid İbn Velid'e göndererek, savaş bile olsa kesinlikle kadınlarla çocuklara dokunulmamasını tembih etmişti. Şimdi aynı muamelelerle karşı karşıyaydı ve bunu gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'den hemen uyarı geldi; düşman ordusuna yardım etmek için savaş meydanına gelmiş olsalar da masum insanlara dokunulmasını istemiyordu ve:

– Şu insanlara ne oluyor ki, çoluk çocuklarına varıncaya kadar onları öldürmeye kalkışıyorlar! Dikkat edin ve sakın ola ki onların çoluk çocuklarını hedef alıp da kimse onlara ilişmesin, diyordu. Bunu duyan Üseyd İbn Hudayr:

– Yâ Resûlallah, diye seslenecekti. “Onlar müşriklerin çocukları değil mi?”

Bununla o, müşriklerin çoluk çocuğunun yarın karşılarına yine müşrik olarak çıkacağını ima ediyor ve öldürülmelerini normal karşıladığını ifade etmek istiyordu. Belki de daha sonra gelecekler için

Efendiler Efendisi'nin bu mevzudaki düşüncesini kendi ağzından istikbale aktarmak istiyordu. Huneyn vadisi yine nebevî celâle şahit oluyordu; hiddetinden boyun damarları kabaran Allah Resûlü ona:

– Sizin en hayırlılarınız da, müşriklerin çocukları değil mi, diye seslendi. Demir leblebi gibi sözlerdi bunlar ve bunu duyanlar, can evlerinden vurulduklarını hissediyorlardı; zira orada, babası müşrik olarak vefat ettiği hâlde en önde koşturan birçok sahabî vardı ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), yine kitabın ortasından konuşmuştu! Arkasından şunları ilave etti:

– Dünyaya gelen her canlı, tertemiz bir fıtrat üzere doğar ve dili dönünceye kadar da o hâl üzere kalır; onu Hristiyan veya Yahudi yapan ise onun anne ve babasıdır!

Sultan-ı Rusül Efendimiz'e kahramanlığını anlata anlata bitiremedikleri bir adamın yaralandığı haberi getirilmişti:

– O, Cehennem ehlindendir, buyurdu. İçlerine bir kurt düşmüştü; savaş meydanlarında bu kadar kahramanlık gösteren bir adam nasıl Cehennemlik olabilirdi! Ancak haberi veren Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) olduğuna göre bunun mutlaka bir anlamı vardı ve adamı yakın takibe aldılar. Akıllarına, Uhud günü intihar eden Kuzmân geliyordu. Nihâyet Kuzmân gibi bu adam da, ağrıları dayanılmaz hâle gelince sadağından çıkardığı bir oku karnına saplayarak intihar edecekti. Bir çırpıda Resûlullah'ın huzuruna gelip durumu haber verdiklerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yanına çağırdığı Hz. Bilâl'e:

– Cennet'e sadece mü'min olanlar girecektir; unutmayın ki Allah (celle celâluhû), bu dini fâcir bir adamla da teyid eder, diye ilan ettirecekti.

Artık Hevâzin ordusunun işi bitmişti; liderleri olan Mâlik İbn Avf, adamlarından bazılarıyla birlikte kaçıp Tâif'e sığınmak zorunda kalmış, arkada kalanlar da Müslümanlara esir olmuştu. Aynı zamanda Huneyn vadisi, kızıl deve, sürüler hâlinde koyun ve diğer hayvanlarla doluydu; sair kıymetli eşyalar da cabasıydı! Bu manzaraya şahit olan ve o âna kadar tereddüt yaşayan Mekkelilerden pek çoğu, savaş sırasında gördükleri inâyet karşısında ve Allah Resûlü'nün muzafferiyetine şahit olunca gelecek ve Müslüman olacaktı! Zira Allah adına hareket eden süvariler, Lât ve Uzzâ peşinde ömür tüketenlere galip

gelmiş ve onlara, akıllarına bile getirmedikleri bir hezimet yaşatmışlardı!

Esir ve Ganimetler

Artık savaş bitmiş; kaçan kaçmış ve büyük bir çoğunluk da esir alınmıştı. Çoluk çocuk ve ellerindeki bütün mâmelekleriyle birlikte Huneyn'e gelen Hevâzinliler, arkada bir servet bırakıp gitmişti; savaş meydanından toplanan mallar arasında, yirmi dört bin deve, kırk binden daha fazla koyun ve dört bin ukıyye civarında da gümüş vardı! Altı bin de esir alınmıştı ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) yine, kadınlar konusunda ashâbını uyarıyor ve onlara dokunulmaması gerektiğini söylüyordu. Kendi paylarına düşen birer esir bile olsalar, çocuğunu doğuruncaya kadar hamile kadınlara istibra-i rahim sayılan iddet müddeti geçinceye kadar yaklaşılmasını men ediyordu. zira o gün gelen Cibril-i Emîn de aynı şeylerin haberini getirip Allah Resûlü'ne bundan sonraki uygulama hakkında bilgi ulaştırmıştı.[330] Esirlerle meşgul olması için *Ebû Süfyân*'ı[331] tavzif eden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ganimet mallarının organizasyonu için de *Mes'ûd İbn Amr*'ı görevlendirecek ve elde edilenlerin hepsini *Ci'râne*'ye taşımalarını tembih ederek, kendisi geri dönünceye kadar onlara hiç müdahale etmemelerini emredecekti. Ashâbına dönecek ve:

– Ey insanlar, diye seslenecekti. "Allah'ın ganimet olarak size bahşettiği şeylerden beşte bir dışında, bir iğne kadarını bile almak Bana helal değildir; beşte bir de yine size geri dönmektedir! Bu sebeple, elinizde ganimet malı olarak iğne veya iplik ne varsa onların hepsini getirin; sakın ha, zimmetinize ganimet malı geçirmeyin; çünkü o, bunu yapan için kıyamet gününde büyük bir utanç vesilesidir!"

Efendimiz'den bunları duyanlar, Hayber günü işittikleri uyarıları hatırlıyor ve taksimatı yapılmadan önce ganimet malından bir iplik bile almaktan ictinab ediyorlardı. Ancak askerler arasında o güne şahit olmayanlar da vardı ve küçük de olsa bir kısım eşya-

---

[330] Bkz. Nisâ, 4/24

[331] Esirler konusunda görevlendirilen sahabînin, Büdeyl İbn Verkâ olduğu da ifade edilmektedir. Bkz. Belâzurî, Ensâbu'l-Eşraf, 1/161

yı almış, şahsî hakkı olarak görmeye başlamıştı. Hz. Ali'nin kardeşi Akîl de onlardan birisiydi. Hanımının yanına döndüğünde kılıcından kan damlıyordu; kadın ona:

– Bugün müşriklerle savaştığın belli; peki onlardan ganimet olarak ne elde ettin, diye sorunca o da, elindeki iğneyi uzatarak bununla söküklerini dikebileceğini söylemişti. Ancak az sonra dışarı çıkıp da Allah Resûlü'nün münâdisinin sesini işitince beyninden vurulmuşa dönecekti; zira o, iğne iplik bile olsa, taksimi yapılmadan alınan malların geri getirilmesini ilan ediyordu! Ashâb hassasiyetiydi ve koşarak hanımının yanına gelip:

– Vallahi, senin o iğnen de elinden gitti, diyerek onu hanımından aldığı gibi gidip yerine teslim etti.

Tâif

Yenilen pehlivan güreşe doymuyordu; Huneyn'den kaçanlar Tâif'e sığınmış ve kaleleri arkadan kapatarak yeniden toparlanıp Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ve Müslümanlara saldırmak için hazırlık yapmaya başlamışlardı. Bu tavırlarının mutlaka görülerek üzerlerine gelineceğini biliyorlardı ve bunu düşünerek muhasara edileceklerinin korkusuyla bir yıllık yiyecek stoku yapmış, bulabildikleri her türlü silahı da içeriye almışlardı. Bu savaşlarına destek vermek için başka kabilelerden de yardım istemiş ve belli ölçüde bunu da başarmışlardı!

Henüz her şey ortadaydı ve sıcağı sıcağına alınan bu haber üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbına yönelerek hedeflerinin Tâif olduğunu bildirdi. Öncü kuvvet olarak bin kişiyle birlikte Hâlid İbn Velîd'i görevlendirmişti.

Tâifliler, kalelerine sığınmış ve dışarıda kimse kalmamıştı. Kalenin önüne kadar gelen Hz. Hâlid, önce etrafı kolaçan etti; ancak muhatap olabileceği hiç kimse kalmamıştı. Bunun üzerine kalenin kapısına gelerek yüksek sesle şöyle seslendi:

– Aranızdan biri aşağı insin de onunla konuşayım; şüphesiz o, aranıza geri dönünceye kadar emniyette olacaktır! Veya siz bana bu güvenceyi verin, ben sizin aranıza geleyim ve orada konuşalım!

Kaleden şu cevap geliyordu:

– Ne bizden birisi gelip seninle konuşur, ne de senin buraya gelmene izin veririz! Ey Hâlid! Arkadaşınız, bugüne kadar bizim dışımızda savaş bilmeyen insanlarla karşı karşıya geldi!

Bu açıkça bir meydan okumaydı ve *hele bir gelsin de savaş nedir görsün* manasına geliyordu. Gözlerini kin ve nefret bürümüş, yarın başlarına geleceklerden habersiz sadece düşmanlığa kilitlenmişlerdi! Onun için Hz. Hâlid, önce nasihat etmeyi düşündü onlara:

– Sözlerime kulak verin ve beni iyi dinleyin! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), kaleleri sağlam Yesrib ve Hayber'de nice toplulukları kuşattı, Fedek'e sadece bir adamını gönderdi de onlar, neticede O'nun hükmüne boyun eğmek zorunda kaldılar. Benî Kurayza'nın başına gelenlerin sizin de başınıza gelmemesi için sizi uyarıyorum; onları Resûlullah günlerce muhasara etti ve neticede onlar da O'nun hükmüne razı olmak zorunda kaldılar; savaşanları hak ettikleri cezayı bulurken zürriyetleri de esir hâline geldi! Hem sonra Mekke'ye girdi ve onu da fethederek halkını dize getirdi; şimdi de Hevâzin üzerine yürüyerek onlara da baştan sona boyun eğdirdi. Sizler, yeryüzünde öyle bir noktada bulunuyorsunuz ki, şâyet O (sallallahu aleyhi ve sellem) sizi kendi hâlinize bıraksa bile etrafınızdaki insanlar sizi bırakmaz ve gelip hepinizi kılıçtan geçirirler!

Bu kadar açıktan ve samimi nasihate karşılık onlar:

– Biz, asla dinimizi bırakacak değiliz, diyor, savaştan başka bir alternatif düşünmediklerini açıkça beyan ediyorlardı. Bunun üzerine Hâlid İbn Velîd de, karargâhına geri dönecekti.

Hz. Hâlid'in aldığı bu olumsuz cevabın akabinde Allah Resûlü de, Tâif'e doğru yöneldi; Huneyn'den yola çıkan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Tâif istikametine doğru ilerlerken *Nahletü'l-Yemâniyye*, *Karn*, *Müleyh* ve *Liyye*'deki *Buhratü'r-Ruğâ* güzergâhını takip ediyordu. Buhretü'r-Ruğâ'ya geldiğinde burada mola verdi ve bir mekânı mescit olarak hazırlayıp ashâbına namaz kıldırdı. Bu sırada huzuruna bir dava getirilmişti. Leysoğullarından bir adam, Hüzeyl'den birisini öldürmüş ve şahitlerle bu hüküm kesinlik kazanmıştı! Bir insanı öldürmek, bütün insanları öldürmek kadar büyük bir günahtı ve toplumda yeni ölümlerin yaşanmaması için bir defa katilin öldürülmesi gerekiyordu ki haksız yere bir adamı öldürmenin

bedelini katil, kendi canıyla ödemeliydi, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) de, Allah'ın tebliğ ettiği bu hükmü uygulayarak katilin idamına hükmetti. Aynı zamanda bu, İslâm'daki ilk kısas olma özelliğini taşıyordu.

Bu arada orada bulunan Mâlik İbn Avf'ın kalesinin yıkılması emrini vermişti ve arkasından da yeniden yola koyularak *Dayka* ve *Nahb* istikametinden Tâif'e doğru ilerlemeye başladı. O'nun için Tâif, acı hatıralarla dolu bir şehirdi; yaklaşık on yıl önce buraya ne ümitlerle gelmişti ama beklenmedik bir tepkiyle karşılanıp kan revan içinde geri dönmek zorunda kalmıştı! O günkü Tâif, bugün de aynı tavrı sergiliyor ve bunca gelişmeye rağmen küfre merkez olma yolunu tercih ediyordu!

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) bir kabrin başında durmuş, ashâbına şunları söylüyordu:

– Bu, Sakîflilerin atası Ebû Rigâl'in kabridir; o, Semûd halkındandı ve kavminin başına gelen musibetten Harem'e girerek kurtulmuştu! Ancak daha sonra o da oradan çıkmış ve buraya kadar gelmişti ki, kavminin başına gelen felaket onu da burada yakaladı ve buraya defnedildi. Bunun delili, onunla birlikte mezarına gömülen altın daldır; şâyet mezarını açarsanız, onu bulursunuz!

Sakîflilerin üzerine yürürken Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), onların atası olan *Ebû Rigâl*'in kabrini ortaya çıkarıyor ve meseleyi sulh çizgisinde çözmenin gerekliliği adına bir adım daha atmış oluyordu. Gerçekten de ashâb-ı kirâm, tarif edilen mezarı açmaya başlayacak ve çok geçmeden altın dalı çıkararak Sultan-ı Rusül'ün verdiği haberin doğruluğunu göreceklerdi!

Kuşatma

Taif'te kaleye yaklaşıp da konuşma isteğinde bulunulmasına karşılık kendilerine içeriden ok yağmuruyla cevap veriyorlardı; belli ki savaştan başka bir tercihi düşünmüyorlardı ve artık kuşatma başlamıştı. Surların üzerine çıkan Tâifliler, dillere destan kalelerine yaklaşan İslâm askerlerini ok yağmuruna tutuyor, mancınıkla taş atıp ateşte iyice kızdırılmış alev saçan demir çubuklar fırlatıyorlardı! Yağmur gibi semadan ok yağıyordu ve bu hengâmede ashâbdan on iki kişi şehit olacaktı.

İlk karşılaşmanın akabinde ordusunu geri çeken Efendiler Efendisi, daha gerilerde bir yerde karargâh kuracak ve bundan sonra kuşatma buradan devam edecekti. Buraya, Ümmü Seleme Validemizle Zeyneb Validemiz adına iki çadır kurulmuş ve namazlarını da Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu iki çadır arasında kılar olmuştu.

Kimse dışarı çıkıp da göğüs göğüse çarpışmaya cesaret edemiyordu. Hâlid İbn Velîd:

– Yiğitçe çarpışacak mübâriz yok mu, diye sesleniyor, ancak herhangi bir cevap alamıyordu. O gün aynı çağrıyı defalarca tekrarladı; kaleden fırlatılan ok, taş ve ateş saçan demirlerden başka bir şey gelmiyordu! Bu çağrı o gün defalarca tekrarlanmış olmasına rağmen değişen bir şey olmamıştı. Nihâyet Abdü Yâleyl adında birisinin sesi duyuldu; şöyle diyordu:

– Senin karşına bizden kimse çıkmayacaktır; biz, kalemizde beklemeye devam edeceğiz. Burada senelerce yetecek stoklarımız var ve eğer sen, bu yiyeceklerimiz tükeninceye kadar burada beklemeye devam edersen o zaman kılıçlarımızı çeker ve son nefesimize kadar sizinle göğüs göğüse çarpışırız!

Ok yağmuruna oklarla karşılık vermekten başka çare gözükmüyordu. Artık ashâb-ı kirâm da mevzilenmiş, gelen oklara karşılık kalede bulunanlara ok yağdırıyorlardı!

Kuşatma süresinin uzamasına rağmen içeriden hâlâ bir ses çıkmaması üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından birisi vasıtasıyla şöyle seslendi:

– Kaleden inip de bize katılan her köle hürdür!

Bu çağrı, içeride kenetlenen Sakîflilerin ahengini bozacak yeni bir taktikti ve netice de verecekti; zira bu çağrının akabinden o gün, peyderpey dışarı çıkışlar başlamış ve hürriyet aşkıyla yanıp tutuşan bazı insanlar Efendimiz'in yanına gelmeyi tercih etmişti. Çok geçmeden kaleden çıkıp da gelenlerin sayısı yirmi üçe ulaşmıştı. Sultanlar Sultanı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), geleni hürriyetine kavuşturuyor ve Kur'ân'ı öğrenip İslâm'ı talim etmeleri için her birini ashâbından birisine zimmetliyordu.

Sakîflilere çok ağır gelen bir hâldi bu ve kölelerinin, kendilerini

bırakıp da Efendimiz'in yanına gitmesini bir türlü hazmedemiyorlardı![332]

Her ne kadar kölelerden gelip teslim olanlar olsa da henüz Sakîflilerden bir ses duyulmuyor, atışlarına devam ediyorlardı. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir taraftan ashâbını ok atmaya teşvik ederken diğer yandan da, insanları hor ve hakir hâle getiren kölelik anlayışının ortadan kaldırılması adına onlara yeni hedefler belirliyordu; o gün şöyle söylediği duyulmuştu:

– Kim bir ok isabet ettirirse, Cennet'te onun için bir derece vardır! Kim Allah yolunda bir ok atarsa, onun için bir köle azat etmek kadar bir sevap vardır! Kim Allah yolunda saçını ağartırsa, kıyamet gününde bu, onun için bir nura dönüşür! Herhangi biriniz, Müslüman bir köleyi hürriyetine kavuşturursa, Allah onun kemiklerine hürriyete kavuşturduğu kişinin kemikleri adedince Cehennem'den sütre yaratır! Herhangi bir Müslüman kadın da, kendisi gibi Müslüman bir kadını hürriyetine kavuşturursa, onun için de Allah (celle celâluhû), hürriyete kavuşturduğu kadının kemiklerince kalkan yaratarak onun kemiklerini Cehennem ateşinden korur!

Aynı zamanda bu ifadeler, hürriyetin bir esas olduğunu anlatıyor ve sadece Sakîflilerden gelenler değil, kendi köleleri hakkında da ashâbı derinden düşünmeye sevk ediyordu.

Efendiler Efendisi, aradan günler geçmesine rağmen bir türlü netice alınamayınca bundan sonraki stratejiyi ashâbıyla bir kez daha istişareye açacaktı. Selmân-ı Fârisî öne çıkmış ve Hendek'te olduğu gibi yine Fars diyarındaki uygulamalardan hareketle kale surlarının önüne mancınık kurulması gerektiği fikrini ileri sürmüştü; kabul gören bir teklifti ve Efendimiz'in de onayıyla mancınık kurulmasına karar verilip kısa sürede bir mancınık yapıldı. Artık daha büyük taşlar ve seri atışlar yapılabiliyordu. Bu sırada, yukarıdan gelecek ok,

[332] O gün hürriyetine kavuşan kölelerini, Müslüman olduktan sonra yeniden geri isteyen Sakîflilere Efendimiz (s.a.s.), "Onlar Allah'ın hürleri; sizin onları yeniden köle hâline getirmenizin imkânı yoktur!" buyuracak ve bir kez hürriyetle tanışan bu insanların yeniden köle hâline getirilmesine izin vermeyecektir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/932; Zeylaî, Nasbu'r-Râye, 3/280; İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 4/398, Sîre, 3/657

taş ve kızgın demirlerden ashâbı koruyacak olan ve '*debbâbe*' denilen iki koruyucu da inşâ edilmiş, bunlarla kale duvarlarına yaklaşılarak içeri girmek için gayret gösterilmeye başlanmıştı. Ancak kale duvarlarına ashâbı yaklaştırmak istemeyen Sakîflilerin atışları da yoğunlaşmış ve debbâbe ile mancınıkları hedef hâline getirmişlerdi! Çok geçmeden debbâbeler de ateş alıp yanmaya başlayacak ve altına sığınan ashâb da dışarı çıkmak zorunda kalacaktı. Bu hamle de, ashâbdan birkaç kişinin daha şehadetiyle sonuçlanmış, ancak bir netice alınamamıştı!

Zaman ilerliyordu ama Sakîfliler bir türlü dize gelmiyorlardı. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yeni bir taktiğe başvurmuş ve teslim olmadıkları taktirde üzüm bağlarıyla hurma ağaçlarının tahrip edileceğini ilan ettirmeye başlamıştı. Zira üzüm bağlarıyla hurma bahçeleri, Tâiflilerin can damarıydı! Bu arada ashâba da işaret etmiş ve bir kenardan tahrip işleminin başlamasını talep etmişti. Mal canın yongasıydı ve içlerinin yağı eriyordu; ancak buna rağmen kalenin surları üstüne çıkıp da meydan okumaya devam edenler vardı!

Nihâyet aralarından akıllı uslu birisi çıkıp da:

– Mallarımızı niçin kesiyorsun; şâyet bize galip gelirsen onlar zaten Senin olacak, diyor ve Allah adı vererek onları kendilerine bırakmasını talep ediyordu. Bunun üzerine Sultan-ı Rusül Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onları Allah için ve akrabalığın hatırına bırakıyorum, diyerek ashâbına seslenip tahrip işinden vazgeçmelerini emredecekti.

Bir aralık *Uyeyne İbn Hısn*, Efendimiz'e yaklaşarak kaleye girip Tâiflilerle konuşmak için izin istemişti; böylelikle onları Allah'a davet edeceğini söylüyor ve onlardan bazılarının Müslüman olacağını umduğunu ifade ediyordu! Efendiler Efendisi de ona izin verince doğruca kaleye doğru yöneldi. İçeri girer girmez başına toplanan Sakîflilere şunları söylemeye başlamıştı:

– Babam size feda olsun! Sakın yerlerinizi terk etmeyin! Vallahi de biz, kölelerden daha zayıfız! Allah'a yemin olsun ki O'nun başına bir iş gelirse Araplar yeniden izzet ve şeref sahibi olurlar! Ağaçlarınızın kesilip de tahrip edilmesi sakın sizin gücünüze gitmesin ve asla kendi elinizle kendiniz teslim olmayın!

Bunları söyledikten sonra yeniden kaleden dışarı çıkıp da Efen-

dimiz'in yanına gelen Uyeyne'ye Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onlara neler söyledin ey Uyeyne, diye seslenmişti. Bunu söylerken, Uyeyne'nin göründüğünden daha farklı bir durum içinde olduğunu bildiği hissediliyordu; belli ki durumu sezmiş veya yine Cibril-i Emîn'den bir mesaj almıştı! Ancak Uyeyne, hâlâ bunu sezebilecek konumda değildi ve:

– Onlara İslâm'ı anlatıp imana davet ettim; Cehennem'den sakındırıp onlara, Cennet'e ulaştıracak yolları gösterdim, dedi. Belli ki anlamamıştı ve onun anladığı gibi daha açık konuşmak gerekiyordu; bunun için Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) ona dönerek önce:

– Yalan söylüyorsun, diye seslendi. Ardından da, kaleye girdikten sonra başına toplananlara söylediklerini anlattı bir bir. Sanki birlikte gitmiş gibiydi ve bunları duyan Uyeyne, renkten renge giriyordu. Bir başkasının gelip de haber vermesine imkân yoktu; demek ki Muhammedü'l-Emîn, gerçekten de semalar ötesinden destek alıyordu. Utancından Efendimiz'in yüzüne bakamıyordu ve:

– Doğru söylüyorsun yâ Resûlallah, diye söze başladı Uyeyne. "Yaptığım bu yanlıştan dolayı Allah'a tevbe ediyor ve Senden de özür diliyorum!"

Zahir itibariyle böyle bir talebe elbette olumlu bakılırdı. Allah Resûlü de, yerini yeniden netleştirdiğini söyleyen Uyeyne'nin bu talebine de tatlılıkla mukabelede bulunacak ve özrünü kabul edecekti.

Bir aralık dinlenmek için çadırına giren Efendiler Efendisi, o güne kadar kadınlara ilgi duymadığı için Ezvâc-ı Tâhirât arasına girmesi garip karşılanmayan çift cinsiyetli birisinin uygunsuz bir cümlesini duyunca, bir daha bu kişinin harîme alınmasını yasaklayacak ve bunu ashâbına da ilan edecekti.

Muhasaranın Kaldırılması

Kuşatmanın üzerinden yirmi[333] günden fazla zaman geçmişti ve bir gün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına dönüp de rü-

---

333 Tâif kuşatmasının on küsur, on beş ve yirmi gün ile yirmi küsur, otuz veya kırk gece devam ettiğine dair farklı bilgilere de rastlanmaktadır. Muhtemelen bu farklılık Tâif'in, Mekke'nin fethi ve Huneyn'in devamı olmasından ve bunları ifade

yasını anlatırken, kendisine içi süt dolu bir kabın hediye edildiğini, ancak onu bir horozun gagaladığını, daha sonra da onun döküldüğünü gördüğünü aktarıyordu. Belli ki, kâsenin içindeki sütü bütünüyle dökmemek için daha hassas davranmak gerekiyordu. Risaletin kırk küsur parçasından birini ifade eden sadık rüyalar, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) açısından elbette çok ayrı bir mana ihtiva ediyordu. Allah Resûlü de mutlaka mesajını almıştı ve stratejisini ona göre yeniden belirleme yoluna gidecekti. Ancak bunun için ashâbını da işin içine çekmek gerekiyordu ve bir aralık Hz. Ebû Bekir'e dönerek ondan, gördüğü rüyayı yorumlamasını istemişti.

– Bugün Senin, Tâif konusunda maksadına nâil olabileceğini sanmıyorum, diye cevaplıyordu Hz. Ebû Bekir. Bunun üzerine Fahr-i Kâinat Efendimiz de:

– Ben de, diye mukabelede bulundu. "Ben de bunun olacağını sanmıyorum!"

Ardından Nevfel İbn Muâviye'ye döndü ve:

– Yâ Nevfel! Kuşatmayı devam ettirip ettirmeme konusunda ne düşünüyorsun, diye sordu. Belli ki, mesajını alan Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, konuyu yeniden istişareye açıyordu! Nevfel:

– Yâ Resûlallah, diye başladı sözlerine. "Onlar şu anda, inine sıkışmış tilki gibiler; şâyet üzerine gidersen onu yakalarsın; bırakıp da geri dönersen onun sana verebileceği bir zarar da söz konusu olamaz!"

Bu arada Osman İbn Maz'ûn'un hanımı *Havle Binti Hakîm*, Allah Resûlü'ne gelmiş ve Tâif'in fethi müyesser olduğunda kendisine *Bâdiye Binti Gaylân* veya *Fâria Binti Akîl*'in mücevherlerini vermesini talep etmişti; zira dillere destan bir mücevherata sahiplerdi ve bir kadın olarak Hz. Havle de, şöhretini duyduğu bu mücevherlere sahip olmak istiyordu! Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Sakîf üzerine gidip de kalelerini fethetme konusunda bize izin verilmemişse ne olacak ey Havle, diye sormuştu. O da şaşırmıştı; bir taraftan kuşatma devam ediyor, diğer yandan da Resûlullah (sallal-

---

edenlerin her birinin, sadece kendi katıldığı kadarıyla müşahedelerini anlatmasından kaynaklanmaktadır. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/388

lahu aleyhi ve sellem), bu kuşatma konusunda izn-i ilahinin olmadığını söylüyordu! Dışarı çıkar çıkmaz hemen Hz. Ömer'in yanına gelip duyduklarını ona anlattı. Hz. Ömer'in de kafası karışmıştı; bir çırpıda Efendimiz'in yanına geldi ve:

– Yâ Resûlallah, dedi. Havle'nin anlattıkları da ne öyle? Bunları ona, Senin söylediğini zannediyor!

– Evet, diye cevapladı Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "Onu Ben söyledim!"

– Yani onlara karşı savaşmaya izin yok mu, diye yeniden sordu Hz. Ömer. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hayır, diyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer:

– Öyleyse, geri dönmek için insanlara sesleneyim mi, diye izin istedi. Buna da:

– Evet, diye mukabele ediyordu Allah Resûlü.

Henüz kimsenin muttali olamadığı bir iş dönüyordu ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbına, sabahın erken saatleriyle birlikte muhasaranın kaldırılacağını ve geri çekileceklerini bildiriyordu. Bu hâl, bazılarına çok ağır gelmişti; yüze yüze ucuna kadar gelmişlerdi ama şimdi hiç sebepsiz yere kuşatmayı kaldıracak ve elleri boş döneceklerdi! Bazıları:

– Yani burayı fethetmeden geri mi gideceğiz, diye soruyor ve Tâif'i fethetmeden geri gitmeyeceklerini söylüyorlardı.[334] Buna rağmen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına binek develerini bırakmamalarını ve sabahın erken saatlerinde geri döneceklerini ilan etmeye devam ediyordu.

Sabah olup da devesine bindiğinde Efendimiz'in yanına yak-

---

334 Hatta, "*Burayı fethetmeden geri dönmeyiz*" diyen bir gruba Allah Resûlü (s.a.s.), "*Öyleyse haydi savaşın!*" buyuracak ve onlar da büyük bir hevesle fetih gayreti içine gireceklerdi. Ancak mesele, hiç de bekledikleri gibi çıkmamıştı; Sakîfliler de şiddetle kendilerini müdafaa ediyor ve üzerlerine gelenlere ağır zayiat verdiriyorlardı. Bunu gören Efendimiz (s.a.s.) tebessüm edecek ve kuşatmayı kaldırma talebini yenileyecekti. Bunun üzerine kuşatmanın devamı istikametinde fikir beyan edenler de bu fikirlerinden vazgeçmiş ve Resûlullah'ın davetine hızla icabet eder olmuşlardı. Bkz. Buhârî, Sahîh, 4/1572 (4070), 5/2259 (5736), 6/2719 (7042); Müslim, Sahîh, 3/1402 (1778); Said b. Mansûr, Sünen, 2/360 (2863); İbn Ebî Şeybe, Musannef, 7/410 (36952)

laşan Hz. Câbir gibi insanlar, günlerdir kendilerine acı çektiren ve ashâbdan bazılarının da şehit[335] olmasına sebebiyet veren Sakîf halkı için kendisinden beddua etmesini talep edecek, ancak Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu taleplere de müspet cevap vermeyecekti. Aksine Tâif kalelerine doğru yönelen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) ellerini açacak ve:

– Allah'ım! Sakîflilere de hidâyet nasip et ve onların geçim sıkıntılarını da başlarından gider; onları da aramıza getir, diye daha düne kadar savaştığı insanlara dua edecekti. Ashâbından da şunları söylemelerini istiyordu:

– O Allah ki, kendisinden başka ilah yoktur ve şeriki de söz konusu olamaz; vaadini yerine getirmiş ve verdiği sözü gerçekleştirmiş, kuluna da yardım ederek ordusunu aziz kılıp karşı duran Ahzâb ordusunu da tek başına hezimete uğratmıştır!

Yola koyulup da Ci'râne'ye doğru ilerlerken de onlardan:

– Şimdi bizler dönüyoruz; inşâallah bizler tevbe edicileriz ve Rabbimize kullukla temenna durur, hamd ile de iki büklüm oluruz, diye niyazda bulunmalarını isteyecekti.

Dönüş Yolunun Semereleri

Tâif'ten Ci'râne'ye doğru gelirken de güzergâh olarak Dehnâ, Karnü'l-Menâzil ve Nahle istikametini seçmişti. Her adımda yeni bir şey daha öğreniyor ve karşılaştıkları her bir mesele, onlar için din adına yeni bir uygulama anlamına geliyordu. Hayatın her alanında var olan Allah Resûlü'nü titizlikle takip eden ashâb, görüp duyduğu ayrıntıları iyi belliyor ve bu güzellikleri başkalarıyla da paylaşırken bunları kendisi için de vazgeçilmez birer esas olarak kabul ediyordu.

Yolda ilerlerken bir aralık ashâbdan Ebû Ruhm'un devesi, Efendiler Efendisi'nin bineğini sıkıştırmış ve ayağındaki sert çizmeler de

---

335 Tâif kuşatmasında Urfuta İbn Hubâb, Yezîd İbn Zem'a, Abdullah İbn Ebî Bekr es- Sıddîk (Hz. Abdullah, kuşatma sırasında aldığı yaranın tesiriyle Medine'de vefat etmiştir), Abdullah İbn Ebî Ümeyye, Abdullah İbn Âmir, Sâib İbn Hâris veya Abdullah İbn Hâris, Cüleyha İbn Abdillah, Sâbit İbn Ceza', Hâris İbn Sehl, Münzir İbn Abdillah ve Rukaym İbn Sâbit olmak üzere toplam on bir kişi şehit olmuştu. Bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/388-389. İbn Hişâm bu rakamı on iki kişi olarak verir. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 5/159-160

Efendimiz'in baldırlarını incitmişti. Bunun üzerine Ebû Ruhm'a dönen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ayaklarını çek, canımı acıtıyorsun, demiş ve elindeki kırbaçla Ebû Ruhm'a hafifçe dokunmuştu. Yüreği ağzına gelmişti Ebû Ruhm'un. Geçmiş/gelecek günahlarını düşünüyor, hakkında bir âyet ineceğinden korkuyordu.

Ci'râne'ye geldiklerinde, develeri otlatma sırası kendisinde olmadığı hâlde Ebû Ruhm, Efendimiz'i yolda incitmiş olmanın mahcubiyetiyle onları alacak ve otlatmaya çıkacaktı. Bu sırada Resûlullah'ın da kendisini aradığından haberi yoktu! Haber kendisine ulaştırıldığında korktuğunun başına geldiğini düşünerek daha da telaşlanacak ve yüreği bir kuş kalbi gibi titreyerek huzura gelecekti. Onu görür görmez Allah Resûlü:

– Sen Benim ayağımı incitmiş ve Ben de elimdeki kamçı ile sana vurarak canını yakmıştım. Benim o vurmama karşılık şu koyunları al, buyuracak ve Ebû Ruhm'a, kırbaçla hafifçe vurmasına karşılık seksen koyun verecekti. Rahat bir nefes almıştı Ebû Ruhm ve hiç beklemediği bir sırada beklenmedik bir ihsanla karşı karşıyaydı; hâlbuki o gün onun için Efendimiz'in kendisinden hoşnut olması, dünya ve içindekilerden daha sevimliydi.

Demek ki bir Müslüman, kul hakkı konusunda bu kadar duyarlı olmalı ve bir başkasının hakkına girdiği yerde, kardeşine hakkını helal ettirebilmek için hatırı sayılır bir gayret içerisine girmeliydi.

Yolculuk hâlâ devam ediyordu; tam da Ci'râne'ye yaklaştıkları sırada karşılarına birisi çıkmıştı. Ashâb onu, Allah Resûlü'ne yaklaştırmamak için ordudan uzaklaştırmaya çalışıyor, bir yandan da kim olduğunu soruyordu. Nihâyet Allah Resûlü'nün de duyabileceği şekilde sesini yükselten bu adam, parmak uçlarıyla tuttuğu bir mektubu havaya kaldırarak:

– Ben, Sürâka İbn Cü'şum'um; bu da mektubum,[336] diye bağırmaya başladı. Bu sesi, Resûlullah da duymuştu ve:

---

336 Hatırlanacağı üzere Hz. Sürâka, hicret sırasında başına konulan ödülü alabilme azmiyle Allah Resûlü'nü arkadan takip eden ve sonrasında Müslüman olarak geri dönen şahıstı ve elindeki mektubu da o gün Resûlullah'tan istemişti. Bkz. İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 5/373, Sîre, 4/691; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/389

– Bugün, vefa ve iyilik günüdür; onu Bana yaklaştırın, buyurdu. Yanına yaklaşan Sürâka, önce Allah Resûlü'ne selam verecek ve ardından da getirmiş olduğu zekat mallarını takdim edecekti. Bir aralık:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Şâyet sahipsiz develer gelip de, benim kendi hayvanlarım için ayırdığım havuzumdan su içer ve istifade ederlerse, onların bu durumundan ben de mükâfat elde eder miyim?"

– Evet, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). "Susamış her ciğer sahibi canlıya su vermende sevap vardır!"

Yeniden Ci'râne ve Hevâzin Hey'eti

Derken yeniden Ci'râne'ye gelinmişti; altı bin esir, dört bin ukiyye gümüş, yirmi dört bin deve ve kırk binden fazla koyun hâlâ orada bekliyordu. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), esirler ve ganimet malları konusundaki kararını özellikle geciktiriyordu; belli ki bildiği hususlar vardı!

Gerçekten de öyle oldu; Tâif'den ayrılalı on günden fazla zaman geçmişti ve bir gün, başlarında *Züheyr İbn Surad* olduğu hâlde on dört kişilik Hevâzin hey'etinin Ci'râne'ye doğru geldiği görüldü. Aralarında, Efendimiz'in süt amcası *Ebû Bürkân* da vardı; Müslüman olmuşlardı! Ardı arkası gelmeyen savaşlarla bir yere varılamayacağını anlamış ve Müslüman olarak Efendimiz'e hâllerini arz etmeye gelmişlerdi. Önce:

– Yâ Resûlallah, dediler. "Bizler, köklü ve asil bir topluluğuz; ancak başımıza gelen bela ve musîbeti, Sen de biliyorsun; bize iyilik edip ihsanda bulun ki Allah da Sana lütufta bulunsun!"

Maksat anlaşılmıştı; Allah Resûlü'nü can ü gönülden sevindiren bir manzaraydı bu! Dünya ve dünyada bulunan her şey O'na verilseydi bu kadar sevinmezdi! Ancak merak ettiği bir şey daha vardı ve sordu:

– Mâlik İbn Avf ne yapıyor?

Mâlik İbn Avf, Hevâzin halkını Huneyn vadisine döküp de başlarına bu musibeti getiren delikanlı kumandandı, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onu da unutmamıştı ve Hevâzin hey'etine durumunu soruyordu.

– Yâ Resûlallah, dediler. "O, Sakîflilerle birlikte kaçıp Tâif'e sığındı."

Düşenin elinden tutmak gerekiyordu ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

– Gidip ona haber verin; şâyet Müslüman olarak o da Bana gelirse, mallarıyla çoluk çocuğunu ona iade eder ve üzerine de yüz deve veririm, buyurdu. Zira O (sallallahu aleyhi ve sellem), Mâlik İbn Avf'ın ailesini Mekke'ye göndermiş, özel ilgi gösterilmesi için halası Ümmü Abdillah Binti Ebî Ümeyye'nin yanında tutuyordu! Efendimiz'in niyetindeki samimiyeti gören Hevâzin hey'eti:

– Yâ Resûlallah, dediler. "Onlar, bizim efendilerimiz ve en çok sevdiğimiz kimselerdir!"

– Zaten Ben de onlar için hayır murat etmekteyim, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem).

Ashâb-ı kirâm hazretleri, gelişmeleri taaccüple seyrediyorlardı! Demek ki bugüne kadar Efendimiz'in, meseleyi ağırdan almasının ve Hevâzin'de elde edilen esir ve ganimet konusunda aceleden karar vermemesinin altında, kendilerinin muttali olamadığı bazı gerçekler vardı. Efendimiz'in onlara şefkatle muamele edeceği, daha esirlere pamuk ve ketenden imal edilmiş elbiseler dağıtıp da onları giydirmesinden belliydi. Şimdi ise, daha birkaç hafta öncesine kadar kendilerine karşı kılıç sallayan adamlar, özgür iradeleriyle gelmiş, Müslüman olduklarını ifade ediyorlardı! Bu arada, söz alan liderleri şair Züheyr İbn Surad Efendimiz'e dönmüş:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Şu anda burada bulunan esirlerin bir kısmı, Senin süt teyzelerin, süt halaların ve Seni emzirip büyüten bakıcılarındır. Şâyet biz, Şam kralı Hars İbn Ebî Şimr veya Irak kralı Nu'mân İbn Münzir'i emzirmiş olsaydık da şu an Seninle olan münasebetimiz onlarla ilgili olarak başımıza gelmiş olsaydı bizler, onlardan şefaat ve ihsan bekler, içinde bulunduğumuz sıkıntılardan kurtulmayı umardık; hâlbuki Sen, yâ Resûlallah, bakılıp büyütülenlerin en hayırlısısın; bize ihsanda bulun!"

Efendimiz'in huzurunda bunları söyleyen şair Züheyr, daha sonra şiirindeki güce sarılacak ve maksadını bir de şiirinin diliyle ifade edecekti! Zaten bu, Allah Resûlü'nün beklediği bir gelişmeydi ve önce:

– Benim ve Abdulmuttaliboğullarının payına düşen ne varsa hepsi sizindir, buyurdu. Ashâbına bir konuda daha öncülük yapacak ve kendi iradeleriyle haklarından vazgeçmeleri adına ilk adımı yine kendisi atacak ve yine onlara yol gösterecekti; zira bunu duyup gören Kureyş de:

– Bizim payımıza düşenler de Allah ve Resûlü'ne aittir, diyor ve haklarından feragat ettiklerini ilan ediyordu. Bu tabloyu gören Efendiler Efendisi onlara:

– Hangisini tercih edersiniz, diye sordu. "Benim için en sevimli olan şey, sözün en doğru olanıdır; Sizin için kadınlarınızla çocuklarınız mı, yoksa mallarınız mı daha kıymetlidir? İkisinden birini tercih edin! Zaten Ben de, sizin geleceğinizi bekleyerek onların taksimini geciktirmiştim!"

Savaş meydanında kaybettiklerinin tamamını geri alamayacaklarını ve onlardan birini tercih etmek zorunda olduklarını gören Hevâzin hey'eti:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Görüyoruz ki Sen, ailelerimizle mallarımız arasında bizi muhayyer bırakıyorsun; bizler için çocuklarımızla kadınlarımız elbette daha önceliklidir ve Seninle, develer ve koyunlar hakkında konuşup ısrar edecek değiliz!"

Efendiler Efendisi için bunlar sürpriz değildi ve:

– İnsanlara namaz kıldırdıktan sonra sizler yanıma gelin ve herkesin huzurunda Müslüman olduğunuzu ilan edin ve "*Bizler, sizin din kardeşleriniziz; çocuklarımız ve kadınlarımız konusunda Resûlullah'ı şefaatçi kılarak Müslümanlardan ve Müslümanları da araya koyarak Resûlullah'tan şefaatçi olmalarını diliyoruz!*" deyin! O zaman Ben, kendi hissemi size bağışladığım gibi insanların da hisselerini bağışlamalarını talep ederim, diyerek onlara yol gösterecekti. Ayrıca onlara, kelime-i tevhidi nasıl söyleyip de şehadet getirecekleri ve namazdan sonra insanlarla nasıl konuşmaları gerektiği konusunda taktikler veriyordu!

Derken öğle namazı kılınmış ve sıra, Efendimiz'in talim buyurduğu stratejinin uygulanmasına gelmişti; konuşmak için ayağa kalkmış, izin istiyorlardı! İzin verilir verilmez de, hatiplerini ileri sürerek Efendimiz'in kendilerine talim buyurduğu şekilde maksatlarını ifade etmeye başladılar. Etkili bir şekilde ashâba dönmüş, esirleri-

nin geri verilmesini talep ediyorlardı! Herkesin gözü önünde yeni bir sayfa daha aralanıyordu ve onların bu konuşmalarının üzerine, şefkat nebisi Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) insanlara döndü; önce Allah'a hamd edip O'nu noksan sıfatlardan tenzih edip tebcil ettikten sonra:

– Şüphesiz ki onlar, sizin kardeşlerinizdir; tevbe etmiş olarak buraya yanımıza gelmişlerdir, diye başladı sözlerine. "Kuşkusuz Ben, kendi payıma düşen esirleri kendilerine iade etmenin uygun olduğunu düşünüyorum; sizden her kim de, gönlünden gelerek böyle yapmayı uygun görürse aynısını yapsın! Her kim de, Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimetlerden kendisine vereceğimiz âna kadar kendi payına düşeni elinde tutmak isterse, o da öyle yapsın!"

Ashâb-ı kirâm hazretleri, anlayış itibariyle de ferasetli insanlardı ve Efendiler Efendisi'nin bu ifadelerindeki inceliği çoktan kavramışlardı; esirleri serbest bırakmak istiyordu! Onun için hep bir ağızdan:

– Bu, bizim de hoşumuza gider yâ Resûlallah, diye seslenmeye başladılar; haklarından kendi iradeleriyle vazgeçiyorlardı!

Ancak Sultan-ı Rusül Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu kabulün sadece mescitte bulunanlarla sınırlı kalmasını da istemiyor, toplumun bütününe mâl etmeyi arzu ediyordu. Onun için:

– Şu anda biz, sizden hanginizin izin verip hanginizin vermediğini tam olarak bilemeyiz; en iyisi mi siz evlerinize dönün ve meseleyi aranızda yeniden görüşün. Sonra sözcüleriniz gelerek durumu bize haber versin, buyurdu.

Çok geçmeden Ensâr ve Muhâcirînin temsilcileri Efendimiz'in huzuruna gelmiş ve:

– Bizim hakkımız, Allah ve Resûlü için helâl olsun, diyor ve herkesin bu teklifi kabul ettiğinin müjdesini bildiriyorlardı. O gün ashâb-ı kirâm içinde bu teklifi kabul etmeyen Benî Teym'in sözcüsü *Akra' İbn Hâbis*, Benî Fezâra'nın lideri *Uyeyne İbn Hısn* ve Benî Süleym'in temsilcisi *Abbâs İbn Mirdâs*'tan başka kimse kalmamıştı. Bunlar, kendi haklarına düşen esirleri bırakmayacaklarını söylüyor ve kabilelerinin de aynı şekilde hareket edeceklerini ifade ediyorlardı! Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, serbest bırakacakları her bir esir için, ilk ganimet malından verilmek

üzere altı deve vadedince Uyeyne İbn Hısn dışındakiler de buna razı olacaktı; ancak Uyeyne, buna da yanaşmıyordu! Bu anlamsız ısrar ve dünya malı elde etme hırsı karşısında Sultanlar Sultanı, Uyeyne'ye kastederek:

– Allah'ım! Onun hissesine düşeni azalt, diye dua edecekti.

Teklifleri bir bir reddeden Uyeyne, esirlerin arasına girecek ve zengin bir kabilenin annesi olduğunu sanarak yaşlı bir kadını kendisine tercih edecekti; maksadı, onu geri almaya gelenlerden büyük miktarda para kazanmaktı! Ancak o, aşırı hırsının kurbanı olacak ve ne aldığı bu esirden ne de esiri hürriyete kavuşturmak için yanına gelenlerden beş kuruş bedel alacaktı!

Diğer tarafta ise, Hevâzin hey'eti Allah Resûlü'nün haberini liderleri Mâlik İbn Avf'a ulaştırmış ve onun da gelerek bu emniyetten istifade etmesi gerektiğini bildirmişlerdi. Mâlik'i bir endişe kaplamıştı; Müslüman olarak geldiği takdirde ailesiyle mal ve mülkünün kendisine geri verileceğini, Sakîflilerin de duyacağından ve kaçmaması için kendisini kaleye hapsedeceklerinden endişe ediyordu! Kimseye hissettirmeden bir deve hazırlatarak Dehnâ'ya gönderdi; deveyle gönderdiği köleye, kendisi gelinceye kadar orada beklemesini söylüyordu! Kendisi de, gecenin bir vakti kalkıp bir ata bindi ve doğruca Dehnâ'nın yolunu tuttu; Mâlik İbn Avf'ın çıkıp gittiğini kimse fark etmemişti! Dehnâ'ya gelip de devesine binen Mâlik'in hedefi Ci'râne idi ve doğruca Allah Resûlü'nün yanına geldi; mahcuptu ama gerçek saadete şimdi adım attığının farkındaydı. Onun gelişine sevinen Allah Resûlü de, vadettiği gibi ailesiyle mal ve mülkünü kendisine iade etmiş ve üzerine de yüz deve vermişti! Bu cömertlik ve candan misafirperverlik karşısında şiirle duygularını dile getirmeye çalışan Mâlik İbn Avf, yeryüzünde Efendimiz gibi hayırlı ve cömert birisini hiç görmediğinden bahsedecek ve Efendimiz'in yarın olacaklardan tek tek haber verdiğini anlatmaya çalışacaktı.

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Ci'rane'de bulunduğu sıralarda üst üste sürprizler yaşıyordu; zira yine burada olduğu günlerden birinde, yanına bir zamanlar kendisini alıp da Benî Sa'd yurduna götüren süt annesi *Halîme-i Sa'diye* ile kocası *Hâris İbn Abdiluzzâ,* yanlarında Efendimiz'in süt kardeşi *Abdullah* olduğu hâlde çıkagelmişlerdi. Efendiler Efendisi'ni duygulandıran bir bu-

luşmaydı bu ve hemen üzerindeki cübbeyi çıkarıp bir ucunu süt annesine, diğerini de Hâris İbn Abdiluzzâ'ya uzatıp sergi niyetine üzerine oturmalarını isteyecekti. Süt kardeşi Abdullah'ı ise önündeki bir mekâna oturtmuştu.

Ganimetlerin Paylaşılması

Böylelikle esirler sahiplerine geri iade edilmiş ve ortada sadece ganimet malları kalmıştı; neredeyse bir aydır bekleyen Hevâzin mallarının bir an önce aralarında bölüştürülmesini isteyen bazı insanlar, Allah Resûlü'nün peşine takılmış ve:

– Yâ Resûlallah! Artık hisselerimizi paylaştırsan da üzerimize düşeni alsak, diyerek kendi paylarına düşeni almak istediklerini söylüyorlardı. O kadar ki, devesine binip de giderken arkadan ridasını çekmiş ve O'nu bir ağacın altına inmeye mecbur etmişlerdi! Bunun üzerine Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Ey insanlar, diye hitap etmeye başladı. Celâllenmişti; '*Ridamı geri verin!*" diyor ve ilave ediyordu:

– Nefsim, yed-i kudretinde olana yemin olsun ki Ben, yanımda Tihâme ağaçları kadar bile deve sürüsü olsaydı bugün onların hepsini sizin aranızda dağıtır ve böylelikle sizler de benim, cimri ve de sözünde durmayan bir yalancı olmadığımı görmüş olurdunuz!

Daha sonra devesinin yanına gelen ve yükünden bir iğne çıkaran Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onu parmaklarının ucuna alarak kaldıracak ve yeniden:

– Ey insanlar, diye seslenecekti. "Vallahi de Benim, beşte bir dışında şu ganimetlerinizde şu iğne kadar bir hakkım yoktur; beşte bir de neticede yine size geri dönmektedir! Dolayısıyla elinizde, ganimet mallarından, iğneden ipliğe ne varsa, hepsini getiriniz; sakın ola ki onlardan kendi zimmetinize hiçbir şey geçirmeyiniz! Zira o, onu çalan kimse için kıyamet gününde büyük bir âr ve ayıpların en çirkini hâline gelecektir!"

Bunları dinleyen ashâb-ı kirâm hazretleri O'nun, Tâif'e giderken de benzeri uyarılarda bulunduğunu hatırlıyorlardı; hatta Medine'den beri O'nunla birlikte olanların çoğu, benzeri uyarıları Hayber ganimetlerinin taksimi sırasında da duymuş ve o günden bu

yana, kamu malına el uzatmaktansa açlıktan kıvranmayı tercih eder olmuşlardı.

Efendimiz'in bu uyarısının üzerinden çok zaman geçmemişti ki, ashâbdan biri, elinde bir yumak iplikle birlikte huzura doğru ilerlemeye başladı; yüzünün rengi gitmiş, utancından Resûlullah'ın mübarek yüzlerine bakacak hâli kalmamıştı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Bu kıl yumağını ben, sırtında yara çıkan devemin üzerine çul dikmek için almıştım!"

– Onun üzerinde Bana ait olan hakkımı helal ediyorum, buyurdu Efendiler Efendisi. Ancak sahabî, her şeye rağmen kararlıydı ve sonucu itibariyle kendisini böylesine ağır bedellerin beklediği bir yerde, geri dönmeye hiç niyeti yoktu; elindeki yumağı getirip görevliye teslim etti.

Artık sıra, ganimetlerin dağıtılmasına gelmişti. Taksimata başlanmadan önce, Allah'ın emri olan beşte bir hisse bir kenara ayrıldı! Herkes, merakla kime ne kadar düşeceğini bekler olmuştu! Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), alışılmış taksimlerin aksine o gün, hiç kimsenin beklemediği bir taksimata başlamıştı; Arapların eşrafı sayılan bazı insanları öne çıkarmıştı ve kalplerini İslâm adına kazanmak ve onların şahsında kabilelerinin kalbini de yumuşatmak için onlara Huneyn ganimetlerinden hatırı sayılır paylar veriyordu![337] Hakîm İbn Hizâm'a yüz deve verince o, ikinci bir yüz deve daha talep etmiş ve bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şunları söylemişti:

– Ey Hakîm! Dünya malı çok tatlı ve caziptir; kim onu gönül güzelliğiyle alırsa, onun için bereket vesilesi olur; ancak her kim de onu, nefsinin arzuları altında kalarak hırsla talep ederse bereketi gider ve o insan, sürekli yediği hâlde bir türlü doymayan adam gibidir! Yukarıda olup da her zaman veren el, altta duran ve her zaman alan elden daha hayırlıdır! Ve sen, verme konusunda önceliği, sana en yakın olanlara ver!

Büyük bir mahcûbiyet duyuyordu Hakîm İbn Hizâm; yüzünün

---

[337] Sayıları elli civarında olan bu insanlar ve kendilerine verilen pay hakkında bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/396 vd.

rengi değişmiş ve Efendiler Efendisi'nin yüzüne bakamaz olmuştu! Yavaşça başını kaldırdıktan sonra şunları söyledi:

– Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki ben, Senden sonra hiç kimseden bir şey istemeyecek ve bir başkasından herhangi bir şey almayacağım!

O âna kadar gelişmeleri büyük bir dikkatle izleyen Safvân İbn Ümeyye'nin, Efendimiz'in insanlara yüzer yüzer verdiğini görünce O'na hayranlığı bir kat daha artmış ve önünde bulunan vadideki koyunlarla develeri süzmeye başlamıştı. Onu bu hâldeyken gören Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), yanına yaklaşacak ve:

– Vadideki bu görüntü senin çok hoşuna gitmiş olmalı, ey Ebâ Vehb, diyecekti. Arkasını dönen Safvân:

– Evet, deyince Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– İçindekilerle birlikte hepsi senin olsun, deyiverdi. Bu civanmertlik, böyle bir cömertliği asla beklemeyen Safvân'da şok tesiri yapmıştı; bir anlık şaşkınlıktan sonra kendini toparlayıp:

– Ben şehâdet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve Sen de, O'nun Resûlü'sün; çünkü böylesine bir cömertliği ancak bir Nebi yapabilir, dedi. O âna kadar kalbinden bir türlü atamadığı düşmanlık ve nefret duyguları bir anda silinip gitmiş ve yerini, Allah ve Resûlü'nün sevgisi dolduruvermişti! Mekke'nin fethinde ölüm korkusuyla kaçan ve Umeyr İbn Vehb'in gayretleriyle yeniden Mekke'ye gelen, hatta düşünmek için iki ay mühlet isteyen ve bu talebine karşılık kendisine dört aylık süre verilen Safvân İbn Ümeyye, aradan yaklaşık kırk gün geçmiş olmasına rağmen dize gelmiş ve samimi bir Müslüman olmuştu.

Diğerlerine nispetle *Abbâs İbn Mirdâs*'a daha az pay düşünce o, büyük bir alınganlık göstermiş ve insanların arasında şiir söyleyerek Efendimiz'i tenkit etmeye başlamıştı. Çünkü Safvân İbn Ümeyye, Akra' İbn Hâbis, Uyeyne İbn Hısn ve Hakîm İbn Hizâm gibi insanlara yüzer deve verilirken ona kırk deve verilmiş ve o ise, bunu statü farklılığı olarak algılamıştı. Şiirinde, kendisiyle atına düşmesi gereken hissenin, Akra' İbn Hâbis ile Uyeyne İbn Hısn'ın arasında bölüştürüldüğünü söylüyor ve hakkının yenildiğinden yakınıyordu! Hâlbuki ne Akra' İbn Hâbis ile Uyeyne İbn Hısn'a verilenler bir hak edişin neticesiydi, ne de kalbi İslâm'a ısındırılmak istenen müellefe-i

kulûbün dışındakilere verilenler birer zulüm sayılabilirdi! Böyle bir durumda herkesin, payına düşenle iktifa etmesi ve kendisini bir başkasına verilenle kıyaslamaması gerekiyordu; zira Allah (celle celâluhû) O'na, elde edilenlerden müellefe-i kulûb statüsündeki insanlara da pay vermesini emrediyor ve Efendimiz de (sallallahu aleyhi ve sellem), bu konumda gördüklerine, gelişlerini kolaylaştırmak için daha fazla veriyordu!

Onun bu şiirleriyle içinde bulunduğu tavırdan haberdar olan Allah Resûlü, önce onu huzuruna çağıracak ve:

– "*... Sonra da benim hissemle atım Ubeyd'in hissesini, Akra' ile Uyeyne arasında bölüştürüyor!*" diyen sen misin, diye soracaktı. O sırada Allah Resûlü'nün yanında bulunan Hz. Ebû Bekir, Abbâs'ın ne şiir söyleme ne de nakletme özelliğinin olmadığını söyleyerek bunları onun söylemiş olmasının mümkün olmadığını söyleyerek, söz konusu şiiri bir kez de kendisi orada okudu. Ancak bu şiiri söyleyen Abbâs İbn Mirdâs'tan başkası değildi ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına dönerek:

– Gidin ve onun dilini kesin, buyurdu. Efendimiz'den bu cümleyi duyan ashâb, neredeyse Abbâs İbn Mirdâs'ın dilini kökünden kesmeye hazırlanıyordu ki meselenin, gerçek anlamda dili kesmek değil, mecaz manada Abbâs'ın istediği miktarı kendisine vermek suretiyle sesini kesmek olduğu anlaşıldı! Böylelikle o, dilini kökünden kesilmekten kurtardığı gibi diğerleri gibi ganimetten yüz deve alarak razı edilmiş, Efendimiz'in ifadesiyle onun dili de kesilmiş oluyordu!

Müellefe-i kulûba taksimattan pay verilirken Allah Resûlü'nün yanına, Temîm kabilesinden Zü'l-Huveysıra denilen bir adam gerek:

– Yâ Muhammed! Bugün ben, Senin yaptıklarına tanık oldum, dedi. Sesin geldiği tarafa yönelen Allah Resûlü de ona:

– Evet, neye tanık oldun, diye sordu. Aynı zamanda, Efendimiz'e:

– Senin adaletli davranmadığını görüyorum; adaletli ol, deyiverdi. Allah Resûlü'nü celâllendiren cümlelerdi bunlar ve bunun üzerine O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Eğer Ben de adil olmazsam işim bitmiş demektir, buyurdu. Ardından da, *"Yazıklar olsun sana! Şâyet adalet, Benim yanımda*

değeri olan bir fazilet değilse o zaman kimin yanında adaletten bahsedilebilir!" diye çıkıştı Zü'l-Huveysıra'ya.

Gelişmelere şahit olan Hz. Ömer'i de çileden çıkaran bir davranıştı bu ve Efendimiz'in yanına yaklaşarak:

– Yâ Resûlallah! Şu münafığı bana bırak da boynunu vurayım, diye izin istiyordu. Hz. Ömer'in bu çıkışı ayrıca endişelendirmişti Allah Resûlü'nü ve önce:

– Böyle bir şey yapmaktan Allah'a sığınırım, dedi. Kendisini bu kadar üzse, gayretullaha dokunacak laflar etse de, en azından zahir itibariyle ashâbı arasında yerini alan birine karşı kılıç kullanılmasını istemiyordu. Ancak bir uyarısı vardı; gözünü istikbale dikmiş şunları söylüyordu:

– Onu kendi hâline bırakın; zira ileride onun gibi başka insanlar da zuhur edecekler! Onlar, din konusunda belki çok derin bilgilere ulaşacaklar; Kur'ân'dan başlarını kaldırmayacaklar ama bu, gırtlaklarından aşağıya inmeyecek ve okun yaydan çıkıp da gitmesi gibi dinden uzaklaşacaklar! Bir kere ok çıkıp da gittikten sonra ne yaya bakıldığında oktan bir şey görülebilir, ne okun ucunun konulduğu yerde bir iz kalır ve ne de kirişin olduğu yerde oktan bir eser bulunabilir! Zira o, çoktan hedefine ulaşmış ve hayvanın karnını delip kana bulanmıştır! Aynı zamanda sizler, onların namazları yanında kendi namazlarınızı; oruçları yanında da kendi oruçlarınızı küçümsersiniz!

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), daha o günlerden gelecekteki ümmetini uyararak, din-i mübin-i İslâm'ın daha fazla gönül tarafından benimsenmesi için başkalarının da elinden tutma adına köprüler kurup kapılar aralayarak yeni diyalog zeminleri araştırırken, bazı insanların bunu fazla bulacağını ve böyle davrananlar hakkında ulu orta beyanda bulunacaklarını hatırlatmakta ve bu insanların takıntılarına kulak asmadan, doğru bilinen hedefte ilerlemeye devam edilmesi gerektiğinin mesajını vermektedir.

Ensâr'ın Değerlendirmeleri

Bu arada söz konusu taksimin yankıları dalga dalga Ci'râne'de dolaşıyordu; hatta Ensâr'dan biri, Efendimiz'in yaptığı bu taksimi kastederek:

– Bu, adalet gözetilmeyen bir taksimattır ve bunda, Allah'ın rızası da gözetilmemiştir, demişti. Bunu duyan İbn Mes'ûd:

– Vallahi de bu sözü Resûlullah'a ulaştıracağım, diyerek bir çırpıda huzura gelmiş ve durumdan Allah Resûlü'nü haberdar etmişti. Resûlullah çok üzülmüştü; yüzünün rengi kaçmış ve âdeta damarlarındaki kan çekilir gibi olmuştu! Etrafına dönüp:

– Allah ve Resûlü de adil olmayacaksa kim adil davranabilir ki, buyurdu. Ardından da ilave etti:

– Allah (celle celâluhû) Musâ'ya merhamet buyursun! O, bunlardan daha fazlasına maruz kalmıştı da hep sabırla karşılık vermişti!

Bütün bunlar yaşanırken bazı insanlar kenara çekilmiş, olup bitenlere bir anlam vermeye çalışıyorlardı. Bir aralık *Sa'd İbn Ebî Vakkâs* Efendimiz'e yaklaşarak:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Uyeyne İbn Hısn ve Akra' İbn Hâbis'e yüzer deve verirken Cuayl İbn Sürâka'ya niye vermedin?"

Aklına takılanı gündeme getiriyor ve bu sorusuyla o, işin hikmet boyutunu öğrenmek istiyordu; onun için Sa'd İbn Ebî Vakkâs'a dönen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), şunları söyleyecekti:

– Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde olana yemin ederim ki Cuayl İbn Sürâka; Uyeyne İbn Hısn ve Akra' İbn Hâbis gibi yeryüzü dolusunca insandan daha hayırlıdır. Ben, Müslüman olsunlar diye, onların gönüllerini almak için verdim! Cuayl İbn Sürâka'yı ise, sağlam Müslümanlığına havale ettim! Öyle ki, ondan başkası Bana daha sevimli olduğu hâlde birisine Ben, Allah'ın onu yüzü üstüne Cehennem'e atmasından endişe ettiğim için daha fazla cemilede bulunur ve ganimetten pay veririm!

Demek ki Efendimiz'in onlara ganimetten vermesi, kalplerindeki iman duygusunu canlandırma, Müslümanlığa gelişlerini hızlandırma, onların şahsında kabilelerindeki insanların da gönüllerini alma, bazıları itibariyle şerlerinden emin olma arzusundan kaynaklanıyordu. Öyleyse bir insana ganimetten çok pay verilmesi, o insanı Allah Resûlü'nün daha çok sevdiği veya onun din adına daha faydalı işler yaptığı anlamına gelmiyor, belki gelecek itibariyle daha sevimli ve din adına daha faydalı işler yapacak insanları kazanmak için bazılarına önceden verilen bir avans manası taşıyordu!

Has Dairenin Gözü Yaşlı Müdâvimleri

Ancak herkes, Sa'd İbn Ebî Vakkâs kadar yakın değildi ve henüz işin gerçek boyutunu kavrayamamıştı; onun için aralarında oturmuş şunları konuşuyorlardı:

– Allah (celle celâluhû), Resûlullah'a mağfiret buyursun; gerçekten de bu garip bir iş! Baksanıza, henüz hürriyetlerini yeni kazanmışlarla muhâcirîne veriyor da, kılıçlarımızdan onların kanı damladığı hâlde bize bir şey vermiyor! Ortalıkta riskli bir durum olduğunda öne çıkarılanlar bizler iken sıra ganimetin paylaştırılmasına gelince onlar el üstünde tutulup onlara veriliyor! Keşke bu durumun kimden ve nereden kaynaklandığını bir bilebilseydik; şâyet bu, Allah'ın emrettiği bir durum ise dişimizi sıkar ve sabreder, Resûlullah'ın şahsî bir görüşü ise durumu O'na arz edip hoşnutsuzluğumuzu bildirirdik!

Bu arada bilhassa gençlerden bazıları, işlerin yolunda gittiği dönemlerde kendilerinin göz ardı edilerek başkalarının tercih edildiğini söylemiş ve durumun Resûlullah'a arz edilerek hoşnutsuzluğun bildirilmesi gerektiğini söylemişlerdi. Zahire bakınca söylenilenlerin haklı olduğu zehabına kapılıyorlar ve mesele, Allah Resûlü'nün icraatlarını tenkit noktasına doğru gidiyordu!

Bütün bunlar birer fitneydi ve bünye içinde yaşanan bu hastalıktan Allah Resûlü'nün haberdar edilmesi gerekiyordu. Gelişmelerden rahatsızlık duyan Sa'd İbn Ubâde, soluğu Sultanlar Sultanı'nın yanında almıştı:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Ensâr içinde bir kısım insanlar, içlerinde Sana karşı bir kırgınlık ve dargınlık duymaktadır!"

Hz. Sa'd'ı dinleyen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hangi konuda, diye sorunca da:

– Şu ganimetleri taksim ederken, kendi kavmin ve diğer Arap kabileleri arasında onları dağıtıp da, onlara bundan hiçbir şey vermemen sebebiyle, diye cevapladı. Memnuniyetsizliğin gerekçesini öğrenir öğrenmez Efendiler Efendisi:

– Peki bu konuda sen ne düşünüyorsun, diye sordu Hz. Sa'd'a. Mahcup bir eda ile:

– Kavmim arasında ben, sadece bir insanım, diyordu Hz. Sa'd.

Anlaşılan Hz. Sa'd'ın da anlayamadığı bir husustu bu ve o da farklı düşünmüyordu! Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Öyleyse hemen kavmini şurada topla ve herkes gelince de Bana haber ver, diye emir buyurdu. Artık Hz. Sa'd dışarı çıkmış, gözüne ilişen her Ensâr'ı tarif edilen yere toplamaya çalışıyordu. Nihâyet herkes gelip de Ensâr bir araya toplanınca, gidip durumu Allah Resûlü'ne haber verdi. O da (sallallahu aleyhi ve sellem) gelmişti:

– Aranızda sizden başkaları da var mı, diye sordu önce.

– Hayır, yâ Resûlallah! Sadece kız kardeşimizin oğulları var, diyorlardı. Bunun üzerine O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Kız kardeşin oğlu, o kabileden sayılır, buyurdu.

Çok doluydu; belli ki kulağına kadar ulaşanlara oldukça üzülmüştü! Sanki yüzünde, dizinin dibinde sekiz yıldır yetişen cemaatinden hiç beklemediği bir tepkiyi görmüş olmanın hüznü vardı! Bugüne kadar ölümüne kapılarını aralayıp O'nu korumak için seve seve canını veren bir cemaatin, dünya nimetlerinin paylaşımı söz konusu olduğu bir yerde verdiği bu tepkiye çok üzülmüştü! Hiç ummadığı bir tepkiydi bu! Davasını yarınlara taşıyacak olanlarla özel görüşmeyi de zaten bunun için istemişti; şimdi ise onlarla aynı kubbenin altında buluşmuş, harîmde olanlarla o ölçüde bir mükâleme yapmak üzereydi! Önce Allah'a hamd edip senâda bulunduktan sonra:

– Ey Ensâr topluluğu, diye başladı sözlerine. "Ben size geldiğimde her biriniz dalâlette bocalıyor iken Allah (celle celâluhû), Benim vesilemle sizi hidâyete ulaştırmadı mı? Hepiniz fakr u zaruret içinde idiniz de Allah (celle celâluhû), Benim vesilemle sizi zengin kılmadı mı? Sizler birbirinize düşman iken Allah (celle celâluhû), kalplerinizi telif edip de aranızdaki düşmanlıkları yok etmedi mi?"

Deri kubbenin altında bulunan kimseden çıt çıkmıyordu; minnet dolu bu sözlere verilebilecek bir cevap olabilir miydi hiç! Derin sessizliği yine Resûlullah'ın şu sözleri bozdu:

– Ey Ensâr topluluğu! Bana cevap vermeyecek misiniz, diyordu. Cevap olarak:

– Sana ne söyleyebiliriz ki yâ Resûlallah, diyorlardı. "Sana nasıl cevap verelim? Bütün bu nimetler Allah'tandır ve hepsi de O'nun Resûlü sayesindedir!"

Bu bir kabuldü ama Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) için henüz yeterli bir cevap sayılmıyordu; onun için daha özele inecek ve onlara şunları söyleyecekti:

– Vallahi, isterseniz sizler, "*Sen bize kovulmuş olarak geldin, biz Seni barındırdık! Sen bize muhtaç olarak geldin, biz Sana yardımcı olduk! Sen bize korku ve endişeyle geldin, bizler Sana sahip çıkıp güvenliğini sağladık! Sen bize terk edilmiş olarak geldin, bizler Sana destek verdik ve yine Sen bize yalanlanmış olarak geldin, bizler Seni tasdik ettik!*" diye de söyleyebilirsiniz! Bu durumda hem doğruyu söylemiş, hem de Benim tarafımdan doğrulanmış olursunuz!

Boyunlarını bükmüş:

– Minnet Allah ve Resûlü'nedir, diyor başka bir şey söylemiyorlardı. Bu durumda Allah Resûlü onlara:

– Peki, öyleyse sizden Bana ulaşan sözler nedir, diye sordu. Yine sükût murakabesine dalmışlardı! Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, cevap bekliyordu ve aynı soruyu yeniden sordu:

– Peki, öyleyse sizden Bana ulaşan sözler nedir?

Durumun nezaketi adına yeni bir yanlışlık daha yapmaktan çekiniyorlardı; onun için gözler, önde gelenlere yöneldi; Resûlullah'a onların cevap vermesini istiyorlardı. Bunun üzerine Ensâr'ın önde gelenleri ileri çıkarak şunları söyleyebildiler:

– Bizim ileri gelenlerimize gelince onlar, asla böyle bir şey söylemediler! Bunu söyleyenler, sadece bıyığı yeni terlemiş olan gençlerimizdir; onlar da, "*Allah* (celle celâluhû)*, Resûlullah'a mağfiret buyursun; Kureyş'e veriyor da bizi kendi hâlimize bırakıyor! Hâlbuki kılıçlarımızdan hâlâ onların kanı damlıyor!*" demişlerdi!

Şimdi sıra, stratejiyi has dairede söylemeye gelmişti; Resûlullah, ganimetler konusunda neden böyle davrandığını anlatacak ve onların da kalbini kazanacaktı! Ensâr'ı kucaklayan bir tavırla hepsini süzen Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri şunları söylüyordu:

– Şüphesiz ki Kureyşliler, sıkıntılardan yeni kurtulmuş ve cahiliyye dönemini bırakıp da yeni gelmişlerdir; elbette Ben, onların içlerindeki kırgınlıkları düzeltip kalplerini İslâm'a ısındırmak istedim! Yoksa ey Ensâr topluluğu! Sizler, henüz yeni Müslüman olmuş bir kavme, kalplerini kazanmak için verdiğim dünyalıktan dolayı Bana kırılıp kötü duygular içine mi girdiniz? Hâlbuki Ben sizi, Allah'ın

sizin için taksim buyurduğu İslâm'la baş başa bırakarak bunu yapmak istemiştim!

Ey Ensâr topluluğu! İnsanlar yurtlarına davar ve deve sürüleriyle dönerken sizler, evlerinize Resûlullah ile gitmeye ve yurdunuza O'nunla dönmeye razı değil misiniz? Vallahi de sizin kendisiyle birlikte geri döndüğünüz şey, onların birlikte gittiklerinden çok daha hayırlıdır! Nefsim yed-i kudretinde olana yemin ederim ki, bütün insanlar bir yola girse ve Ensâr da başka bir yol tutsa muhakkak ki Ben, hiç şüphesiz Ensâr'ın tuttuğu yolu tercih ederim! Zira sizler, has dairenin insanlarısınız; onlar ise henüz bu konumu ihraz edememiş kimseler! Benim için Ensâr, en seçkin ve en has insanlardır! Şâyet hicret olmasaydı Ben de Ensâr'dan bir fert olurdum! Allah'ım! Sen Ensâr'a merhamet buyur; onların evlatlarına da rahmetinle muamele et!

Bu kadar içten ve yüreklerini eriten cümleleri dinledikçe kalpleri rikkate gelip gözyaşı döken Ensâr:

– Bizler, taksim ve hisse olarak payımıza Allah ve Resûlü'nün düşmesine gönülden razıyız, diyorlardı. Üç kuruşluk dünya malı için Resûlullah'ı bu denli üzmüş olmaktan o kadar üzüntü duymuşlardı ki, ağlamaktan sakalları ıslanmış ve gözleri de kan çanağına dönmüştü! Hatta o gün Efendimiz onlara, Bahreyn tarafından elde edilen bir ganimeti tahsis etmek isteyince tepki göstermiş ve:

– Senden sonra bizim, dünya nimetine ihtiyacımız yok, demişlerdi! Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

– Muhakkak ki sizler, Benden sonra da mal konusunda başkalarının size üstün tutulduğuna şahit olacaksınız; ancak sizler, havzımın başında Benimle buluşacağınız âna kadar dişinizi sıkıp sabredin, tavsiyesinde bulunacaktı!

Ganimetlerin müellefe-i kulûba dağıtılmasından sonra sıra, başlangıçtan beri Efendimiz'le birlikte omuz omuza çarpışan samimi insanların hisselerinin dağıtılmasına gelmişti. Eldeki koyun ve develerle askerlerin sayısı ortaya konulmuş ve neticede her bir piyadeye dört deve ile kırk koyun, süvari olanlara da on iki deve ile yüz yirmi koyun hisse düşmüştü. Savaşa birden fazla at ile katılanlar için ayrıca bir hisse hesap edilmemiş ve böylelikle ashâb-ı kirâm hazretleri, uzun bir bekleme döneminin ardından birer servet değerindeki mallarla geri dönmenin heyecanını yaşamaya başlamışlardı!

Ci'râne'den Hareket

Mekke'yi fethettiği günden bu yana seksen günden fazla zaman geçmişti; on üç günlük Mekke yolculuğu da hesaba katıldığında Allah Resûlü'nün Medine'den ayrılışının üzerinden geçen süre üç aydan fazlaydı. On üç gündür Ci'râne'de bulunuyordu; Zilkâde ayının bitimine on üç gün vardı ve bir çarşamba akşamı Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), vadinin alt tarafında bulunan mescitte ihrama girerek Mekke'ye doğru yola çıktı. Kâbe'ye gelip tavaf yapacaktı!

Derken yine Kâbe ile buluşmuş ve yaya olarak tavafını tamamlamıştı; ardından Safa ile Merve arasındaki sa'yini de gerçekleştirip saçlarını traş ettirmek suretiyle umre vazifesini bitirir bitirmez yine aynı gece Ci'râne'ye yöneldi. Mekke'de yine, fetih günü Müslüman olan genç Attâb İbn Esîd'i emir olarak bırakmış, Muâz İbn Cebel'i de, insanlara İslâm'ı talim için vazifelendirmişti. Sabaha karşı geldiği Ci'râne'den de, ertesi gün ayrılacak ve Medine'nin yolunu tutacaktı. Ci'râne vadisinden hareket eden Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Seref ve Merri'z-Zehrân yolunu takip ederek ilerleyecek ve Zilkâde ayının bitimine üç gün kala Medine'ye ulaşacaktı. Mekke'yi fetih maksadıyla Medine'den çıktığı günle, yeniden Medine'ye geldiği süre, yaklaşık üç ay gibi bir zamanı kapsıyordu.[338] Bu süre içinde Mekke fethedilmiş, Hevâzin üzerine yürünerek Huneyn zaferi elde edilmiş ve Tâif kuşatılarak kapılar, Taiflilerin kendi iradeleriyle gelecekleri güne kadar açık bırakılıp geri dönülmüştü. Her şeyden önemlisi de, her fırsatta Efendimiz'e saldırıp Medine'yi istilâ düşüncesi içinde olan Mekkeliler başta olmak üzere binlerce insan gelip Müslüman olmuş; Allah Resûlü'yle birlikte sefere katılanlar da büyük ganimetlerle geri dönmüşlerdi!

Uzun bir ayrılıktan sonra yeniden Medine'ye giren Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), her zaman olduğu gibi yine doğruca mescidine gidecek ve önce, Rabbine kullukla şükrünü eda edecekti.

---

[338] Bu sürenin, iki ay on altı gün olduğu söylenmişse de, Efendimiz'in Medine'den Ramazan ayının on üçüncü günü yola çıktığı ve Zilkâde ayının son üç günü geri geldiği düşünüldüğünde bu sürenin yaklaşık seksen dört gün olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bir Ziyaret ve Geleceğe Açılan Yeni Bir Kapı

Resûlullah hâne-i saadetine dönmeden önce, o gün, kızı Fâtıma Validemizin kapısını çaldı; belli ki, uzun süren ayrılığın hasretini giderecekti!

Kapıyı açan Fâtıma Validemizdi; bir anda babasını karşısında görünce çok heyecanlanmıştı; hasretle Resûlullah'ı süzüyordu! Bir müddet öylece kalakaldıktan sonra kendine geldi ve mübarek ellerine kapandı; doyasıya öpmek istiyordu onları! Ancak bu da yeterli değildi hasretini gidermeye ve boynuna sarılıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı; vuslatın sürûru gözlerde yaşa durmuş, yanaklardan inci misal damlalar dökülüyordu! Teselli yine Allah Resûlü'ne kalmıştı:

– Seni ağlatan da ne, ey Fâtıma? Niçin ağlıyorsun, diye seslendi ona.

Hıçkırıklar gırtlağında düğüm olmuş, ağlamaktan cevap veremiyordu! Kendini toparlamak için bir hayli uğraştı ve nihâyet:

– Dayanamadım yâ Resûlallah, dedi. Zira, görüyorum ki, çok çile çekmişsin; saçın başın karışmış ve toz toprak içinde kalmış! Yüzünün rengi solmuş ve üzerindeki libâs da, lime lime; dayanamadım yâ Resûlallah!

Efendimiz'in dış görünüşüne bakıp da değerlendirmede bulunuyordu; ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onun görmediklerini de görüyordu. Onun için, bir taraftan kızının başını sıvazlayıp teselli ederken, diğer yandan da şunları söyleyecekti:

– Ağlama kızım, ağlama! Zira Allah, senin babanı öyle bir dava ile gönderdi ki, gün gelecek bu dava, gece ve gündüzün sardığı gibi saracak yeryüzünü. Yeryüzünde kerpiç, tuğla ve taştan inşa edilmiş hiçbir ev kalmayacak ki, içine girmiş olmasın! Deve tüyünden, koyun yününden ve keçi kılından örülmüş hiçbir çadır kalmayacak ki, içine nüfûz etmiş olmasın!

Kıştan baharı görmek, gecenin karanlığında gündüzün aydınlığına ritim tutmak gibiydi bunlar... Zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), en sıkıntılı gibi görünen demlerde gözünü istikbalin aydınlığına dikiyor ve öyle konuşuyordu! Aynı zamanda bunlar, O'nu dinleyenler tarafından birer hedef telakki ediliyor ve Üsâme'ye tevdi ettiği/edeceği emaneti, *her bir ev ve çadıra ulaştırın* mesajını içeriyordu!

AYDINLIK DÜNYANIN HOŞGÖRÜ ZEMİNİ

Artık çok yönlü bir faaliyetin yürütüldüğü Medine, sulh ve sükûnun, emniyet ve güvenin de merkezi hâline gelmişti. Kaos ve kargaşa dönemi çoktan sona ermiş ve medeniyet televvünlü yeni yüzünde huzurun tebessümleri müşahede edilmeye başlamıştı! Elbette bu, sadece zamanın belli bir dönemini içine alan geçici bir huzur olmamalıydı; onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), insanlara dinin inceliklerini öğretme, asayiş ve güvenliği sağlama, İslâm'ı daha uzak noktalara da ulaştırma, tebliğ maksadıyla gönderdiği mektupları ulaştırma, Müslümanlığı kabul etmese bile Medine'nin otoritesini kabullenen insanlarla ittifak sözleşmeleri yapma, insanlara zarar verip huzursuzluk çıkaranların sesini kesip güçlerini dağıtma, İslâm'ın hâkimiyetini kabullendiği hâlde Müslüman olmayanlardan cizye ve Müslümanlardan da zekât toplama gibi görevlerle ashâbından bazılarını görevlendirerek etrafa göndermeye başladı. Söz konusu görevler için tavzif edilenlerin sayısı, elbette yapılacak işin niteliğine göre değişiyor, tek başına gidenler olduğu gibi etrafında yüzlerce insanla yola çıkanlar da oluyordu ve bu açılımlarla artık Hicâz'da, sadece İslâm'ın hakim olduğu bir yapının varlığı herkes tarafından kabullenilmiş, zihinlerde oluşan tereddüt ve şüpheler de izale edilmiş oluyordu!

Bu sebeple Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Medine'ye döndüğü andan itibaren farklı zamanlarda Uyeyne İbn Hısn'ı *Benî Temîm*'e, Yezîd İbn Husayn'ı *Eslem* ve *Gıfâr*'a, Abbâd İbn Bişr'i *Sü-*

leym ve *Müzeyne*'ye, Râfi' İbn Mekîs'i *Cüheyne*'ye, Amr İbn Âs'ı *Benî Fezâra*'ya, Dahhâk İbn Süfyân'ı *Benî Kilâb*'a, Beşîr İbn Süfyân'ı *Benî Ka'b*'a, İbn Lüteybiyye'yi *Benî Zübyân*'a, Muhâcir İbn Ebî Ümeyye'yi *San'â*'ya, Ziyâd İbn Lebîd'i *Hadramevt*'e, Adiyy İbn Hatem'i *Tayy'* ve *Benî Esed*'e, Mâlik İbn Nüveyra'yı *Benî Hanzala*'ya, Zibrikân İbn Bedr ile Kays İbn Âsım'ı *Benî Sa'd*'ın farklı bölgelerine, Alâ' İbn Hadramî'yi *Bahreyn*'e ve Hz. Ali'yi de *Necrân*'a gönderecek ve böylelikle, geniş bir coğrafyada İslâm'ın hâkimiyetini tescil etmiş olacaktı.

Meselenin bir diğer boyutu da; Kureyş'in Efendimiz ve Müslümanlığa karşı başlattığı amansız mücadele mağlubiyetle neticelenince, o güne kadar, "*Hele O'nu kendi kavmiyle baş başa bırakalım; mağlup olursa zaten mesele kendiliğinden bitmiş demektir! Kavmine karşı O galip gelirse o zaman düşünürüz!*" diyenlerin akıllarını başlarına alma zamanının gelmiş olmasıydı; düşünüyor ve neticeyi, Allah Resûlü'ne gelip de teslim olmakta buluyorlardı. Bundan böyle Medine, sadece kendisinden dışarıya doğru bir gidişe değil, aynı zamanda ardı arkası kesilmeyen hey'etlerin gelişine de şahit olacaktı!

Daha düne kadar savaşların eritip tükettiği Medine, dokuz yıllık süreç içinde eski kaos günlerini geride bırakmış, şimdi dünyaya emniyet ve güven dağıtan bir merkez hâline gelmişti! İşte, ışığa koşan kelebekler misali aydınlığa hasret gönüller, farkına vardıkları bu kıymeti daha yakından görüp huzurunda ashâb olma şerefine ermek için akın akın Medine'ye geliyor, dört bir yandan kopup Allah Resûlü'nün güven veren semtine sığınıyorlardı!

Artık zaman, İslâm'ın güzelliklerini perdesiz ve daha yalın görme mevsimiydi; gelecek ve geçmişlerinden arınacaklardı! Bazıları, o güne kadar farkına varamadıkları güzellikleri görmüş olmanın heyecanını taşırken, bazıları da daha önce farkına varıp da bütününü kavrayamadıkları İslâm hakkında daha çok şey öğrenmek için geliyorlardı! Elbette bunlar arasında, İslâm'ı daha yakından görüp tanıyarak karar vermek isteyen mütehayyirler olduğu gibi, kendileri açısından gidişatı olumsuzlukla karşılayıp Efendimiz'den taviz elde etmek isteyen dünyevîler de vardı! Ancak bütün bunlar, Fahr-i Kâinat Efendimiz'in rahle-i tedrisine girince eriyip durulacak ve semtine geldikleri ışığa teslim olup öyle geri döneceklerdi!

Elbette bu gidiş gelişlerin her birinin de kendine has bir hikayesi vardı; o güne kadar karşılaşmadıkları olaylarla muhatap oluyorlar ve böylesi durumlarla karşı karşıya kalındığında nasıl davranmaları gerektiğini Efendiler Efendisi'ne arz ederek, aldıkları cevaba göre adımlarını tayin ediyor ve böylelikle din adına daha çok şeyi öğrenmek durumunda kalıyorlardı!

Benî Temîm

Etraflarında huzursuzluk çıkaran ve vadettikleri cizyeyi vermekten imtina eden Benî Temîm'e elli kişilik bir süvari birliğiyle gönderilen *Uyeyne İbn Hısn*, geceleri yol alarak geldiği Benî Temîm diyarından yirmi biri kadın, otuzu da çocuk olmak üzere toplam altmış iki kişilik esirle Medine'ye dönmüş ve bu hadisenin üzerinden çok geçmeden Benî Temîm, *Akra' İbn Hâbis*, *Utârid İbn Hâcib* ve *Zibrikân İbn Bedr* gibi reisleri başlarında olduğu hâlde Medine'ye gelerek Efendimiz'le konuşmak istemişti. Kapıya kadar gelmiş ve:

– Bizim yanımıza çık, ey Muhammed, diye bağırıyorlardı. Rahatsız edici bir durumdu[339] ama Hakkın hatırı her şeyin üzerindeydi; zira iman adına bir insanın elinden tutulması, her türlü değerin üzerinde bir anlam ifade ediyordu. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), onları karşılamak için dışarı çıktı. O'nu görür görmez:

– Biz, Sana büyüklüğümüzü göstermeye geldik; bakalım hangimizin şerefi daha yüksek? Yeter ki Sen, şairlerimizle hatiplerimize izin ver, diyorlardı.

Garip bir durumdu; önce Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Biz, ne şiir söyleyip fazilet yarışında bulunmak ne de insanlar arasında fahirlenip böbürlenmek için gönderildik; madem öyle, buyurun; diyecekti.

Derken aralarından birini öne çıkarmış ve kendilerini yere göğe sığdıramayan ifadelerle fazilet yarışına girişmişlerdi! İstenmeyen bir durumdu; ancak adamların başka bir dilden anlayacakları da

---

[339] Hucurât suresinin 4. âyeti bu münasebetle inecekti. Bkz. Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 26/122; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/488; İbn Sa'd, Tabakât, 2/161; Vâhidî, Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân, 1/259

yoktu ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yanında bulunan *Sâbit İbn Kays İbn Şemmâs*'a dönecek ve:

– Kalk ve bunlara cevap ver, diye seslenecekti. Bunun üzerine Hz. Sâbit ayağa kalkacak ve İslâm'la kendilerinin kazandığı konumu ifade eden sözlerle onlara cevap verecekti.

Öğle namazı sonrasında Mescid-i Nebevî, sanki şairlerin düello alanına dönüşmüştü; her bir köşesinden bir hatip veya şairin sesi yükseliyordu! Sözde, er meydanında üstesinden gelemedikleri bu güçle edebiyatın enginliklerinde mücadele edip galip gelecek ve üstünlüklerini ispat edeceklerdi! Zira çok geçmeden Benî Temîm'in hatibi *Utârid İbn Hâcib* ayağa kalkmış, uzun bir şiir söylemişti. Ardından *Zibrikân İbn Bedr* öne çıkmış ve o da kendi sanatını konuşturmaya çalışmıştı! Adamların bu işi çok önemsedikleri her hâllerinden belliydi ve ashâbına dönen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Bana Hassân İbn Sâbit'i çağırın, buyurdu.

Çok geçmeden *Hassân İbn Sâbit* huzurdaydı ve onu gören Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), adamların söylediklerine mukabil kendisini savunmasını istiyordu. Artık birisi susuyor, öbürü başlıyordu ve bu durum, saatlerce devam edecekti! Temîm şairlerinin hazırlık yaparak geldikleri bu meydanda önceden planlanlanmış bir zemin olmadığı hâlde İslâm'ın söz sanatkârları maharetlerini gösteriyorlardı; bu sırada Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Hassân'ı destekleyip cevap vermesi için teşvik ediyordu!

Bir aralık Efendimiz'in yanına torunu Hz. Hasan gelmişti; yanına koşmuş ve kucağına atlayarak kendisini, Allah Resûlü'nün şefkatli kollarına atmıştı! Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) onu almış koklayıp öpüyordu!

Her hadiseyi değerlendiriyorlardı ve bunu görüp garipseyen Akra' İbn Hâbis:

– Benim on tane çocuğum var; ancak onların hiçbirini öpmedim, deyiverdi. Onun bu sözünü duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Merhamet göstermeyene, merhamet de edilmez, buyuracak ve ardından da, "*Senin kalbinden merhamet duygusunu Allah* (celle celâluhû) *çekip almışsa Ben ne yapabilirim ki.*" diye de ilave edecekti!

Akra' İbn Hâbis için her hadise, kalbini biraz daha yumuşatan önemli birer mesajdı. Dinleyip gördüklerini değerlendiren ve insafa gelen *Akra' İbn Hâbis*, arkadaşlarına dönecek ve onlara şunları söyleyecekti:

– Ey ahâli! Babam adına yemin ederim ki bu adamın işi her şeyden üstün! Baksanıza; bu işin nasıl olduğunu bir türlü anlamış değilim; bizim hatibimiz de konuşuyor ama onların hatibinin sesi daha gür ve etkili çıkıyor! Bizim şairlerimiz de çıkıp şiir söylüyor ama onların şairlerinin söyledikleri daha etkili ve daha tesirli! Onların ortaya döktükleri sözler, hepimizinkinden daha tatlı!

Belli ki Akra' İbn Hâbis için zaman gelmişti; Efendimiz'in yanına yaklaştı ve:

– Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilah yoktur ve Sen de, O'nun Resûlü'sün, deyiverdi!

Söz erbabına sözle mukabele işe yaramıştı ve Efendimiz'in sevinci, yüzünden okunuyordu; zira onu, hey'ette bulunan diğer insanlar takip ediyordu! Artık Benî Temîm hey'eti de gelip teslim olmuş ve yeni bir hayata adım atmıştı.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara hediyeler verecek ve esir alınan kadın ve çocuklarını da kendilerine iade ederek onları Medine'den uğurlayacaktı! Ne düşüncelerle Medine'ye gelen bir hey'et daha insafa gelmişti. Çok yönlü bir kazancın neticesinde iç huzurunu da elde etmiş olarak Temîm yurduna geri dönüyorlardı!

Vazife Şuuru Adına Önemli Bir Hatırlatma

Artık Medine'ye gelip gidenlerin haddi hesabı yoktu. Aynı zamanda o günler, değişik vazifelerle Medine'den dışarı gidenlere de şahit oluyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), zekat memuru olarak İbn Lüteybiyye'yi Zübyânoğullarına göndermişti; geri geldiğinde huzura giren İbn Lüteybiyye, yanında getirdiği malları göstererek:

– Bunlar sizin, bunlar da bana hediye edilenler, diyordu. O güne kadar yaşadıkları teamüllere göre bunu çok normal karşılamış ve bizzat şahsına verilenlerin tasarrufu konusunda tek yetkili olarak kendisini görmüştü!

Hâlbuki onun bu cümlesini duyan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) hiç hoşnut olmamıştı; farz bir ibadeti yerine getirip insanlar arasında organizasyon yapmak için gönderdiği bir memuru, işi için gittiği yerde şahsı adına hediye alıyordu! İş ile hediyeyi birbirine karıştırmamak gerekiyordu; zira hediyelerin ağırlığı nispetinde insan fıtratının baskı altında kalma ihtimali vardı ve makama verilenler yine makam adına kullanılmalıydı. Belli ki, herkesi bir arada bulabileceği müşterek bir zaman kolluyordu. Ve derken ashâbına yine namaz kıldırmış, onlara dönerek hamd ü senâda bulunmuştu. Belli ki yine onlara vereceği mesajları vardı; o günkü nasihatını yapıp konuyu İbn Lüteybiyye'nin söylediği söze getirdi:

– O memurlara ne oluyor ki, diye başladı sözlerine.

– Ben bir insanı zekat memuru olarak gönderiyorum ve o gelip Bana, "*Bu, sizin, bu da bana hediye edilenler!*" diyor! Söyler misiniz, o şahıs şâyet babasının veya annesinin evinde oturup bekleseydi bu hediyeler ona gelir miydi? Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde olana yemin olsun ki, sizlerden birisi böyle bir şeye nâil olur da onu alırsa, kıyamet gününde o aldığı şey boynuna dolanır da, deve ise böğürerek, sığır ise möğürerek ve koyun ise meleyerek ona ıstırap olur!

Tüyler ürperten ikazlardı bunlar ve Sultanlar Sultanı, bu beyanlarının ardından ellerini koltuk altları görününceye kadar yukarılara kaldırmış:

– Allah'ım! Ben, tebliğ vazifemi yerine getirdim mi, diye Rabbine nida ediyordu!

Tebûk

Tebliğ ve irşad eksenli bu gidiş gelişler yaşanırken Şam cihetinden yeni bir haber gelmişti. Hristiyan Araplar Hirakl'e mektup yazmış ve "*Hani şu peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan adam vardı ya, işte O öldü ve arkadaşları da kıtlıktan kırılıyorlar; mal ve mülkleri yok oldu! Şâyet onları da kendi dinine dahil etme gibi bir düşüncen varsa, bu işin tam zamanıdır!*" diyor ve onu kışkırtmaya çalışıyorlardı. Bu arada, *Lahm*, *Cüzâm*, *Âmile* ve *Gassân* gibi kabileler de ayaklanmış, Bizans'ın yapacağı böyle bir faaliyette, onlarla birlikte hareket edeceklerine dair sözler vermişlerdi.

Öbür tarafta Allah Resûlü'nün elçisini öldürüp de Mûte'de karşısına çıkan Gassân meliki *Şurahbil İbn Amr*, Medine'ye saldırmak için fırsat kolluyordu! Belli ki ortada yine küllî bir senaryo vardı; zira beri tarafta da Yahudiler Efendimiz'e gelmiş:

– Yâ Eba'l-Kâsım, diyorlardı. Şâyet söylediklerinde gerçekten doğru isen, Şam taraflarına git; zira oralar, peygamberler diyarıdır![340]

Zamanlama açısından bakıldığında bunların hepsi çok anlamlıydı! Kendilerinde karşı koyacak güç bulamayanlar, o gün için en güçlü devletlerden biri olan Bizans'ı harekete geçirmek istemiş ve uzaktan bakarak maksadına ulaşmanın planlarını yapmıştı! Üstesinden gelemedikleri bu yeni gelişme karşısında son kozlarını oynuyorlardı!

Bu sıralarda Şam cihetinden Medine'ye gelen bir kısım tüccarlar, Bizans'ın öncü kuvvetlerinin *Belkâ*'ya kadar geldiklerinin haberini getirmişlerdi!

Üzücü bir haberdi; zira bu, İslâm'ın aydınlık dünyasına koşup da gelen insanlar için yeni bir fasıla anlamına geliyordu. Ancak böylesine büyük bir tehlike de görülmeden edilemezdi; on binlerce insanın, Medine'ye yürümek için hazırlık yaptığı bir yerde elbette eli boş durulmazdı! Bu arada Cibril-i Emîn'in getirmiş olduğu mesajlar, müşriklerle aradaki hatların daha da netleştirilmesi gerektiğini ifade ediyor ve imandan yoksun kimselere karşı savaşmaktan çekinmemeleri gerektiğini anlatıyordu.[341]

Bir yönüyle de bu, zaten beklenen bir gelişmeydi; zira Bizans, o günün dünyasını şekillendiren iki ülkeden biriydi ve bugün olmasa da yarın mutlaka onlarla da karşı karşıya gelinecekti! Çünkü İslâm, sadece kendi ayakları üzerinde bir inkişâf yaşıyordu ve bunu gören aktörlerin, bu kadar bağımsız ve duru bir inkişâfı, öyle kolay hazmetmeleri düşünülemezdi!

Derken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbına, savaş için

---

340 İsrâ suresinin 17/76. âyetinin bu faaliyetleri anlatmak için indirildiği ifade edilmektedir. Bkz. Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 15/132; Vâhidî, Esbâbu Nüzûli'l-Kur'ân, 1/197; Süheylî, Ravdu'l-Unf, 4/293 vd.

341 Bkz. Tevbe, 9/28, 29, 123

hazırlık emri verdi. Etraftaki kabilelere de haber gönderiyor, böylesine önemli bir dönemeçte onların da bulunmasını talep ediyordu! Bu arada Mekke'ye de haber salmış, aynı hassasiyeti orada bulunanlardan da istemişti.

Önceki savaşlarında nereye ve ne zaman gidileceğini, hangi yolların kullanılıp kiminle savaşılacağını belli etmeyip gizli tutarken bu sefer hedefi de, atılacak adımları da açıktan tayin ediyordu! Zira hem mevsim ve fiziki şartlar hem de karşılarında duran düşman açısından bunun bilinmesi ve ona göre hazırlık yapılması gerekiyordu. Çünkü o gün Medine, en kurak mevsimlerinden birisini yaşıyordu; insanların gölgelikten dışarı çıkmaya bile cesaret edemedikleri bir mevsim hâkimdi! Meyveler yeni yeni olgunlaşmaya başlamıştı ve insanlar, bir yılın semeresini daha yeni yeni almaya hazırlanıyorlardı! Dışarıda yakıp kavuran bir güneş, bağ ve bahçelerde ise cezbeden bir gölgelik vardı!

Onun için bazı insanlar açıktan tavır almış ve:

– Bu sıcakta da savaşa gidilir mi, diyorlardı. İmdada yetişen Cibril-i Emîn, onların bu sözlerini tekrarlayarak, Cehennem ateşinin bu sıcaktan çok daha şiddetli olduğunun haberini getirecekti.[342] Tebûk günü; Allah davasında yürekten koşturan samimi mü'minlerle, işi elinin ucuyla tutan ve içindeki nifakı bir türlü atamayanların ayrıştığı bir dönemeçti; bir tarafta Allah Resûlü'nün bu çağrısına yürekten koşup icabet edenler yeni bir heyecan yaşarken, diğer yanda bu Nebevî davete icabet etmemek için o gün yerlere kapananlar,[343] Efendimiz'le birlikte Tebûk'e gitmemek için akla hayale gelmedik bahanelere sığınanlar da vardı![344]

Cedd İbn Kays, yanında bir grup yandaşıyla birlikte Mescid-i Nebevî'de bulunan Allah Resûlü'nün yanına gelmiş:

– Yâ Resûlallah, diye sesleniyordu. "Ben yoksul ve hasta birisiyim; benim için bunlar özürdür! Öyleyse burada kalmama izin ver!"

Önce onu sabırla dinleyen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Hazırlığını yap; çünkü senin imkânların var, buyurdu. Ancak Cedd, kararlıydı; pişkin pişkin şunları söylüyordu:

---

342 Bkz. Tevbe, 9/81, 82

343 Bkz. Tevbe, 9/38, 39

344 Bkz. Tevbe, 9/41, 42

– Sen bana izin ver de, beni fitneye düşürme! Vallahi benim kavmim de bilir ki, onların arasında benim kadar kadına düşkün kimse yoktur; şâyet oraya gider de Benî Asfar'ın kadınlarını görürsem sabredemem!

Perdeyi yırtan bu talep karşısında, Efendiler Efendisi yüzünü çevirecek ve itap dolu bir ses tonuyla Cedd İbn Kays'a:

– Sana izin verdik, buyuracaktı.

Cedd İbn Kays'ın oğlu Abdullah gelip de babasının yaptıklarını duyunca ona çıkışacak ve:

– Sen ne diye Resûlullah'ın sözüne muhalefet ediyorsun; hâlbuki Benî Selime içinde senden daha zengin olan var mı? Ne diye savaşa çıkıp da hazırlık yapmıyorsun, diyecekti. Oğluna da şunları söylüyordu:

– Ey oğulcuğum! Bu kıtlık, şu kavurucu sıcak ve yakıcı rüzgâr varken ben kim Benî Asfar'a gitmek kim! Şu anda evimde otururken bile Benî Asfar'dan çekinip korkarken, hangi cesaretle onlarla savaşmaya çıkacağım! İyi bil ki ben, ey oğulcuğum, sonucun kimin lehine olacağını şimdiden görüyorum!

Oğul Abdullah elbette bunlarla ikna olacak değildi; babasına karşı sözlerini daha da ağırlaştırıp yaptığının nifaktan başka bir şey olmadığını söylemeye başlayınca, babası yüzüne şiddetli bir tokat indirecek ve sesini kesmeye çalışacaktı. Ancak sesi hiç kesilmeyecek bir kanal vardı ve çok geçmeden Cibril-i Emîn gelecek, Cedd İbn Kays'ın sözlerini nazara vererek esas fitneye düşenlerin kendileri olduğunun haberini verecekti.[345]

Bu arada bir kısım insanlar, savaşa gitmemek için kendilerine yeni iş icat etmiş ve Efendimiz'in huzuruna gelmişlerdi:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Karanlık ve şiddetli yağmur gecelerinde hasta ve yaşlı olanların da namaza gelebilmeleri için bir mescit yaptık; oraya gelip de bize namaz kıldırmanı istiyoruz!"

Dış görünüş itibariyle takdir edilebilecek bir davranış gibi görünüyordu; ancak adamların niyeti, ne ibadet ne de hasta ve yaşlıları düşünmekti! Tek hedefleri, aleyhtarlığını yaptıkları İslâm aleyhinde atacakları her türlü adım için merkez edinmeye çalışmaktı. Onun için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

---

345 Bkz. Tevbe, 9/49

– Şu anda Ben, yol hazırlıklarıyla meşgulüm; geri döndüğümde belki, diye cevap verdi onlara. Böylelikle perdeyi de yırtmamış oluyordu; aynı zamanda bu yaklaşımıyla O (sallallahu aleyhi ve sellem), şüphe duyacakları bir tavır sergilememiş ve bunun yanında şerre odak olan bu mekanı da belirlemiş oluyordu!

Tebûk'e gitmemek için bahaneler uydurup da Allah Resûlü'nden izin isteyenlerin sayısı sekseni geçmişti; zahiri hâllerine göre hepsine izin veren Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), içlerinde gizledikleriyle kendilerini Allah'a havale etmişti. Sadece samimi olanlarla bir hazırlık süreci yürütüyordu! Zira Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Benî Gıfâr'dan gelen yaklaşık otuz kişilik bir gruba aynı izni vermeyecek ve onların da Tebûk'e gelmelerini isteyecekti.[346]

Himmete Müracaat

Şartlar ağır, düşman kavi, yol uzun ve imkânlar da azdı; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hemen her gün minbere çıkıyor ve sıkıntılar içinde kıvrananların elinden tutmaları için imkânı olan ashâbını infaka teşvik edip:

– Allah'ım! Şâyet bu insanların başına olumsuz bir şey gelip de helâk olurlarsa, artık yeryüzünde Sana ibadet edilmez, diyor ve elinde imkânı olmasa da yüreği imanla kabaran bu insanları muvaffak kılması için Allah'a dua ediyordu! Zira o gün, savaşa gelmeyi yürekten arzu ettiği hâlde, imkânı olmadığı için hazırlık yapamayanlar vardı; Resûlullah'ın yanına gelmiş ve hâllerine bir çare bulması için çaresizlere çare bulan Allah Resûlü'ne müracaat etmişlerdi!

Artık ashâb, vermeyi öğrenmişti; Efendimiz'in arzularını okuyan Hz. Ebû Bekir gitmiş ve evinde bulduğu her şeyi getirmişti! Onun bu hâlini görüp de kendisine:

– Evindekilere de bir şey bıraktın mı, diye soran Allah Resûlü'ne:

– Onlara, Allah ve Resûlü'nü bıraktım, cevabını verecekti. O kadar içtendi ve tevekkülü tamdı ki, fakr u zaruret içine düşeceğinden hiç çekinmiyor ve yarınını aklına bile getirmeden bugünkü talebe cevap veriyordu!

---

346 Bkz. Tevbe, 9/86-93

Çok geçmeden onu, Hz. Ömer (radıyallahu anh) takip etti; o da bir heyecanla gelmiş ve getirdikleriyle Hz. Ebû Bekir'i geçeceğini hesap etmişti; ancak gördü ki Hz. Ebû Bekir, başkaları tarafından geçilemeyecek kadar hızlı hareket eden bir değerdi!

O gün Hz. *Osman*, Hz. *Talha*, Hz. *Abbâs*, *Sa'd İbn Ubâde* ve *Âsım İbn Adiyy* gibi önde gelenler, imkânı olmayanların elinden tutmak için servetlerini ortaya koymuş ve Allah Resûlü'nün tasarrufuna bırakmışlardı. Neredeyse o gün, ordunun üçte birini Hz. Osman finanse etmişti![347] Her defasında eli dolu huzura gelen Hz. Osman'ın yeniden gelişini gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ellerini açacak ve:

– Allah'ım! Sen de Osman'dan razı ol; çünkü Ben ondan hoşnutum, diye dua edecekti. Ayrıca getirip de önüne koydukları altın ve gümüşleri avuçlarında evirip çevirirken yanındakilere dönecek ve:

– Artık bundan sonra ne yaparsa yapsın Osman'a bir zararı dokunmaz, diye onun için senâda bulunacaktı.

Önde gelenleri verirken gören ashâb da, gidip elindeki imkânlarını getiriyordu; öyle ki elinde bir devesi olan onu getiriyor ve bir kardeşiyle paylaşıyor, bir lokma yiyeceğe malik olanlar da onu getirip bir mücahide azık diye arz ediyordu. O gün hanım sahabîler de devreye girmiş, küpe, halhal, bilezik ve altın cinsinden ne kadar mücevherata sahiplerse hepsini, Allah ve Resûlullah davasının üstün gelmesi için kendi rızalarıyla himmet ediyorlardı! Hz. Âişe Validemiz, hanım sahabîleri vermeye teşvik etmek için hücresinde bir sergi açmıştı. Onlar da, evlerinde buldukları kıymetli eşyalarını kapıp getiriyor ve bu serginin üzerine bırakıp geri dönüyorlardı!

Tebûk günü *Vâsile İbn Eska'*, Medine sokaklarında dolaşarak:

– Savaşa gidecek birisine binek temin edecek yok mu? Elde edeceği ganimet onun olacaktır, diye nida ediyordu. Onun bu sözünü duyan Kâ'b İbn Ucre:

– Ne yani? Şimdi onu bindirip yükünü yokuşta taşıması karşı-

---

347 O gün Hz. Osman, yüküyle beraber bin civarında deveyi getirip Efendimiz'e teslim etmişti. Bununla da yetinmemiş, verebileceği başka neler olabileceği düşüncesiyle defalarca evine gidip gelmiş ve bu verme mevsimine, ayrıca kilolarca altın ve gümüşle katılmıştı. Bkz. İbn Hişâm, Sîre, 5/197; İbn Ebî Şeybe, Musannef, 6/360 (32030)

lığında elde edeceği ganimeti bize mi ait olacak, diye taaccüp edip sormuştu. Hz. Vâsile:

– Evet, diyordu. Gerçekten de bu, onun gibi yaşlı biri için bulunmaz fırsattı; hemen:

– Haydi öyleyse Allah'ın izni ve bereketiyle yürü, diyerek Hz. Vâsile'nin binecek ihtiyacını karşılayacaktı.[348]

Her şeye rağmen o gün, ne binebileceği bir deve ne de kuşanabileceği bir kılıç bulanlar da vardı; gelip durumlarını arz etmişlerdi ama Resûlullah'ın yanında da bir şey kalmamıştı! Boyunlarını büküp giderken yüreklerinde taşıdıkları iştiyak hissi içlerini parçalamış, gözleri ceyhuna dönmüştü; hıçkıra hıçkıra ağlıyorlardı![349] *Ulbe İbn Zeyd* de onlardan biriydi; Resûlullah'tan ayrı kalmak istemiyordu. Ancak Efendiler Efendisi ona:

– Seni savaş için hazırlayacak imkân kalmadı; bir şey veremiyorum, deyince sanki dünya başına yıkılıvermişti; arkasını dönüp huzurdan ayrılırken çocuklar gibi ağlıyordu.

Bu hüzünle evine gelmiş, içten içe kendini yiyip bitiriyordu! Nihâyet gecenin karanlığında kalkmış ve abdestini alarak iki rekat namaz kıldıktan sonra:

– Allah'ım, diye yalvarmaya başlamıştı. "Sen, bize cihad emri verdin ve gitmeyi teşvik ettin; ancak elimde, onun için bir imkân yok; gidemiyorum! Resûlü'nün katında da imkân kalmamış; yardım edemiyor! Yapabilecek bir şey kalmadı; cihada gidemiyorum. Ne olur Allah'ım; imkânıma musallat olan, bedenime ârız olan ve iffetime uzanan her türlü zulmü Müslüman kardeşlerime helal ediyor, en değerli varlığım olan ırz ve namusumu, sadaka olarak kabul etmeni talep ediyorum!"

Nihâyet sabah olmuştu, Medine'de yine Efendimiz'in münâdîsinin sesi yükseliyordu:

– Bu gece ırz ve namusunu Allah için sadaka olarak adayan da kim?

Olup bitenlerden kimsenin haberi yoktu ve herkes gibi Ulbe de

---

[348] O gün Hz. Abbâs iki kişiyi savaşa hazırlayacak, bunca verdikleri yanında Hz. Osman da üç kişiye binek ve teçhizat sağlayıp Tebûk'e gönderecekti.

[349] Daha geniş bilgi için bkz. Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/438, 439

Mescid-i Nebevi'ye gelmişti. Efendiler Efendisi, namazı kılar kılmaz cemaate döndü ve:

– Bu gece sadaka dağıtan kimdi, diye sordu. Kimseden cevap yoktu; belli ki ne kastedildiğini kimse anlamamıştı. Aralarında, gece sadaka dağıtan kimse yoktu; elde avuçta olan ne varsa Tebûk için hazırlanan ordu için getirilmiş ve sadaka olarak dağıtılacak başka bir şey kalmamıştı!

Efendimiz, sözünü ikinci kez tekrarladı:

– Bu gece sadaka dağıtan kimdi; kalksın ayağa!

Herkes birbirine bakıyordu! Çok geçmeden bakışlar Ulbe'nin üzerinde yoğunlaşıvermişti; zira Ulbe, Rabbiyle arasındaki bir sırrın açığa çıkmış olmasından dolayı renk atmış ve mahcûbiyetten gözlerini kaçırıyordu. Boynunu bükmüş, utancından başını kaldıramıyordu! Bu hâliyle kendisini ele veriyordu. Efendimiz'in kastettiği kişinin kimliği ortaya çıkmıştı; ırz ve namusunu Allah için tasadduk eden demek ki Ulbe idi!

Ve Ulbe kalktı ayağa; çaresiz, gece döktüğü gözyaşlarından, ellerini kaldırıp ettiği dualardan bahisler açtı huzur-u nebevîde. Çaresizliğin çırpınışlarıydı bunlar!.. Ancak, belli ki bunlar, Allah'ın da, Resûlü'nün de gözünden kaçmamıştı, kaçmazdı da!.. Demek ki, yokluğun en üst seviyeye ulaştığı yerde, varlık adına ortaya konulan en değerli şeylerin Allah için arz edilmesi, rahmet-i ilahî tarafından da kabul görmüş, icabet edilen birer duaya ınkılâb etmişti!

Derken Resûl-ü Ekrem şunları söyledi, herkesi şahit tutarak:

– Müjdeler olsun sana! Nefsim yed-i kudretinde olana yemin olsun ki, bu gece sen, o çok verenlerin, sa'y ü gayreti ve zekatı kabul görülenlerin arasındaki yerini aldın!

Demek ki Allah (celle celâluhû) yürekten isteyince, isteğinde ısrarcı olanın talebine cevap veriyor, onu da çok verenlerin arasına alıyordu!

Medine'den Hareket

Artık gelen gelmiş ve sıra, İslâm ordusunun yola çıkmasına gelmişti. Resûlullah her kabileye sancak ve bayraklarını hazırlamalarını söylüyor ve onları savaşa teşvik ediyordu.

– Kişi, ayakkabıyla yola çıktığı sürece süvari gibidir, buyurarak ashâbını ayakkabı giymeleri konusunda teşvik ediyordu. Zira binecek bir hayvanı olmayanlar açısından, bu kadar uzun mesafelerin aşılabilmesi, ancak böyle mümkün olabilirdi!

Kendisinden önce hareket edenlere namaz kılma görevini de Hz. Ebû Bekir'e (radıyallahu anh) vermiş, büyük sancağı da yine ona teslim etmişti.

Ve takvimlerin, Recep ayının bir perşembe gününü gösterdiği gün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yerine Medine'de Hz. Ali'yi bırakarak[350] otuz bin kişilik ordusuna hareket emri verdi. Ancak münafıklar, Hz. Ali'nin Medine'de bırakılmasını da dillerine dolayacaklardı; her adımda bir fitne kazanı kaynatıyor ve:

– Peygamber onu, küçümsediği ve yetersiz gördüğü için burada bıraktı, diyerek gündemi değiştirmek istiyorlardı. Maksatlarına ulaşmış, Hz. Ali'yi de tedirgin etmişlerdi ve bunu duyan Hz. Ali, Curf'a kadar koşup arkadan yetiştiği Allah Resûlü'ne durumu anlatacaktı. Kendisi gibi birisinin er meydanlarında olması gerektiğini söylüyor ve Sultan-ı Rusül'ün cephede koşturduğu bir dönemde, çoluk çocukla birlikte Medine'de oturmak istemediğini beyan ediyordu! Bunun üzerine ona dönen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Yalan söylüyorlar, buyuracaktı. "Ben seni, Benden arka kalanlara, aileme ve kendi ailene zahîr olman için bıraktım; hem sen, Benim yanımda, Hz. Musâ'nın yanındaki Hz. Hârun gibi olmayı istemez misin ey Ali? Şu kadar var ki, Benden sonra peygamber olmayacaktır!"

Muhtemelen Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu, kendilerine merkez inşa eden ve gözünün içine baka baka yalan söyleyip de savaştan kaçan münafıklardan gelebilecek tehlikelere karşı uyanık kalması için özellikle Medine'de bırakıyordu ve talimatını alan Hz. Ali, yeniden Medine'ye geri dönecekti!

Yolda geri dönen bir grup insan daha vardı; bunlar, Uhud'da da

---

[350] O gün Medine'de görevlendirilen isimler arasında Muhammed İbn Mesleme, Sibâ' İbn Urfuta ve Abdullah İbn Ümmi Mektûm gibi isimlerin de olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/996; Abdurrezzak, Musannef, 2/395 (3828); İbn Sa'd, Tabakât, 4/205; İbn Kesir, Sîre, 4/12

oyun bozanlık yapan İbn Selûl ve arkadaşlarından başkası değildi! Aynı taktiği uyguluyor ve bilhassa Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl:

– Muhammed bugün, yokluk, sıcak ve bunca uzaklık dolayısıyla üstesinden gelemeyeceği insanlarla savaşmaya gidiyor! Herhâlde O, Benî Asfar'la savaşmayı oyun sanıyor! Vallahi de ben, O'nun arkadaşlarını dağ başlarında esir alınarak bağlandıklarını görür gibiyim, diyordu.

Bir arınmaydı bu da ve belli ki Allah (celle celâluhû), Resûl-ü Kibriyâ ile birlikte nifak içinde olanların yürümesini murad buyurmuyordu. O gün delil olarak Efendimiz'in önünde, *Alkame İbn Feğvâ* yürüyordu.

Vâdi'l-Kurâ'dan geçerken karşılarına bir bağ çıkmıştı ve ashâb-ı kirâm, bu bağdan çıkacak mahsulü tahmin etmeye çalışıyordu. Ashâbının bu heyecanına Allah Resûlü de katılıyordu:

– Tahmin edin, buyurdu. Herkes bir şeyler söylemişti; Sultan-ı Rusül de, on vesak olarak tahmin edip bahçe sahibine:

– Bu bahçenin ne kadar mahsül verdiğini iyi takip et; çünkü gelirken buraya yine uğrayacak ve senden soracağım, buyurmuştu.[351]

Vâdi'l-Kurâ'da bulunduğu sıralarda, burada yerleşik bulunan Yahudilerden Arîdoğulları Efendimiz'e yemek getirip ikram edecek ve o da, kırk vesak karşılığında bu ikramı kabul edip ashâbıyla birlikte yiyecekti.

Halîce'den geçip de *Zi'l-Merve* denilen yere geldiklerinde iyice yorulan ashâb:

– Yâ Resûlallah! Burası tam konaklanacak bir yer; hem su hem de gölgelik var, demişlerdi. Ancak Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Burası birilerinin ekin tarlası; burada konaklamak uygun olmaz, buyuracak ve yine devesinin yularını serbest bırakmalarını talep edecekti; zira onun da bir memur olduğunu söylüyor, nerede konaklamak gerektiğini onun da bileceğini ifade ediyordu! Gerçek-

[351] Tebûk'ten dönüşte gerçekten bu bahçenin yanına uğrayan Efendimiz (s.a.s.):
– Bahçen ne kadar mahsül verdi, diye sahibine soracak ve kendi tahmin ettiği gibi on vesak olduğunu görecekti. Bkz. Buhârî, Sahîh, 2/539 (1411); Müslim, Sahîh, 4/1785 (1392); Ebu Davud, Sünen, 3/179 (3079)

ten de deve gelmiş ve büyük bir ağacın altında durmuştu. Ashâb-ı kirâmla birlikte orada mola verecek olan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), burada namaz kılacak ve bir miktar dinlenecekti.

Semûd Kavminin Kalıntıları ve Hıcr

Yine hareket başlayıp da Semûd kavminin kalıntılarının bulunduğu Hıcr denilen mevkiye geldiklerinde ashâb, Semûd halkının kalıntıları içine dalmış, kuyularından su çekip kırbalarını doldurmaya başlamışlardı. Hâlbuki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), burayı görür görmez devesini hızlandırmış ve yüzünü de kapatarak hızla yol almaya başlamıştı! Ashâbının bu hâlini görünce onlara seslendi ve:

– Kendilerine zulmedenlerin arkada bıraktıkları kalıntıları arasında gezinirken, onların başlarına gelenlerin sizin de başınıza gelmemesi için ibret nazarlarıyla ve hüzünle dolaşın; ayrıca onların ne suyunu kullanın ne de namaz için buradan abdest alın! Yoğurduğunuz hamurları da develere verin, buyurdu. Sonra da, ashâbını alıp Sâlih aleyhisselâmın devesinin çıktığı kayanın yanına geldi. Geçmişte yaşanan olağanüstü bir hadiseyi onlarla paylaşarak ashâbına nasihat ediyordu:

– Durup dururken mucize istemeyin, diyordu. “Sâlih aleyhisselâmın kavmi de ondan bunu istemişlerdi ama talep ettikleri mucize kendilerine verilip de buradan bir deve çıkınca, tavırları değişiverdi. Zira Allah (celle celâluhû) onlara, dişi bir deve ihsan etmişti. Bu deve de, her gün şu yoldan suya iner ve suyunu içtikten sonra da tekrar geri dönerdi! Onlar buna tahammül etmeyip Rablerine karşı isyanla gerildi ve bu deveyi boğazladılar! Hâlbuki o, bir gün bu sudan içiyor ve diğer gün hepsine yetecek miktarda süt veriyordu! Öyle olunca da Allah (celle celâluhû), gökkubbe altında ne kadar Semûd halkı varsa hepsini şiddetli bir sayha ile cezalandırdı; Harem’e sığınan bir adam dışında onlardan geride kimse kalmamıştı!”

Merak içinde bu adamın kimliğini soranlara da, Tâif’e giderken mezarını göstererek:

– O, Ebû Riğâl’di, buyuracak ve şöyle ilave edecekti:

Ancak, Harem’den çıkar çıkmaz ona da kavminin başına gelenler isabet edecekti; öyleyse sizler, gazab-ı ilahiye dûçâr olmuş bir kavmin yanına girmeyin!

Efendiler Efendisi bunları söylerken, aralarından biri çıkıp da:

– Ne kadar da ilginç, diye tepki verince Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Size bundan da ilginç olanı haber vereyim mi, diye sordu. “Sizin içinizden bir Zât, sizden önceki devirlerde olanları da sizden sonrakilerin başına gelenleri de size haber veriyor; öyleyse sizler, dosdoğru insanlar olun ve en doğru olanın peşinden ayrılmayın! Zira siz istedikten sonra Allah (celle celâluhû), size de azap etmekten sakınmaz![352]

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hıcr’dan ayrılırken kuyulardan su alıp da onları yanlarında taşımamalarını ashâbına tembihlemişti, fakat çok geçmeden yolun meşakkatiyle havanın sıcaklığı yine ashâbı kasıp kavurmaya başlamıştı. İnsanlar susuzluktan kırılıyordu; susuzluklarını gidermek için develerini kesiyor ve hörgücünü sıkıp ihtiyaçlarını buradan karşılamak istiyorlardı! Nihâyet Allah Resûlü’nün yanına gelip de durumlarını arz etmeyi denediler; nebevî şefkatin kapısını çalan yine Hz. Ebû Bekir’di:

– Yâ Resûlallah, diyordu. “Allah (celle celâluhû) Sana, dua gibi bir bereket ihsan etmiş; bizim için O’na duada bulunmaz mısın!”

Aslında bunu söylerken Hz. Ebû Bekir, lisan-ı hâliyle bir dua hâline gelmişti. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Bunu gerçekten istiyor musun, diye sordu.

– Evet, diyordu Hz. Ebû Bekir. Bunun üzerine Efendiler Efendisi, önce iki rekât namaz kıldı ve ardından da, ellerini kaldırıp dua etmeye başladı. O ne dua idi ki, daha mübarek eller semaya kalkıp da dudaklar kıpırdar kıpırdamaz semada bir gürültü koptu. Bu arada bulutlar da belirmeye başlamıştı; şakır şakır yağmur yağıyordu! Gözlerin içi gülmüş ve insanlar, ikram-ı ilahî olarak kendilerine bahşedilen bu yağmurdan kana kana içiyor ve kırbalarını dolduruyorlardı. Bu lütfu münafıklara da hissettirmek gerekiyordu ve ashâbdan bazıları onların yanına giderek, bütün bunlara rağmen hâlâ tered-

---

352 Bunları söyledikten sonra Efendimiz (s.a.s.), o gece şiddetli bir rüzgâr eseceğinin haberini vermiş ve çok geçmeden söylediği husus aynen çıkmıştı. Aynı zamanda gidiş ve dönüş itibariyle Tebûk yolu, yiyecek ve içecekler konusunda defalarca yaşanacak farklı mucizelere gebeydi. Bkz. Buhârî, Sahîh, 2/539 (1411); Müslim, Sahîh, 4/1785 (1392); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/424 (23652)

dütlerinin devam edip etmediğini öğrenmek istemişti; ancak iman bambaşka bir hadiseydi! Zira o şahıs, sanki az önceki sıkıntıları hiç yaşamamışçasına bu ihsanın, her zaman olabilecek tabiî bir olay olduğunu söylemeye çalışıyor ve:

– Bize bu yağmuru, gelip geçen filan bulut indirdi, diyerek Müsebbibü'l-Esbâbı görüp de O'na şükredeceği yerde sebeplere takılıp yollarda kalıyordu!

Yine hareket edip de azıcık mesafe aldıklarında, az önce nebevî duanın neticesinde başlarından aşağıya inen yağmurun, sadece askerin bulunduğu yere indiğine şahit olacak ve imanları bir kat daha güçlenerek Rablerine yürekten hamdedeceklerdi.

Bir taraftan da hayat devam ediyordu; insanlar arasında zaman zaman ihtilaflar da yaşanıyor ve insanlar bu ihtilâftan kurtulmak için soluğu Efendimiz'in huzurunda alıyorlardı! Askerler arasında bulunan bir adamla kölesi arasında anlaşmazlık çıkmış ve bu anlaşmazlık sırasında adam, kölenin elini ısırmıştı; ısırmıştı ısırmasına ama acının şiddetiyle elini çeken kölenin parmaklarıyla birlikte adamın ön dişleri de dökülmüş ve bu, yeni bir kavga sebebi olmuştu. Neticede mesele Allah Resûlü'nün huzuruna getirildi; ihtilâfı çözmesi ve aralarında hüküm vermesi isteniyordu. Tarafları dinledikten sonra Efendiler Efendisi, önce:

– Sizden birisi, devenin ısırdığı gibi kardeşini mi ısırmaya başladı, diye tepki gösterecek ve:

– Elini senin ağzına, devenin ısırması gibi ısırasın diye mi bıraktı ki, buyurarak, beklentilerin aksine düşen dişler konusunda herhangi bir diyet takdir etmeyecekti!

Artık Tebûk'e yaklaşılmıştı; ashâbına dönerek:

– İnşâallah yarın Tebûk pınarlarının olduğu yere ulaşmış oluruz: Yarın ancak kuşluk vakti orada olursunuz! Sizlerden herhangi biri oraya Benden önce ulaşırsa, sakın ola ki o sulardan içmesin, diyecekti. Çünkü yine su sıkıntısı baş göstermişti; Efendiler Efendisi de, orada bulunan suları azami derecede değerlendirmek, ashâbı arasında berekete vesile kılmak istiyordu! Onun için münâdiler vasıtasıyla ashâbına da seslenmiş ve bu konuda titizlik göstermelerini talep etmişti.

İslâm Ordusu Tebûk'te

Ertesi gün olup da Tebûk'e ulaşıldığında, pınarların yanına iki askerin ulaştığı görülecekti; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

– Pınarların suyuna dokundunuz mu, diye sordu.

– Evet, diyorlardı. Celâllenmişti; zira bu kadar hassasiyet gösterilmesine rağmen emr-i nebevînin dinlenmemesi doğru değildi ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), benzeri durumlarda bir daha aynı hatanın yapılmaması adına o iki adama biraz çıkışacaktı!

Kuyuların suyu kurumuştu ve sadece birisinden, çok az bir miktar su çıkıyordu. Sultan-ı Rusül Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), azar azar suyun üzerinden alarak önce onu bir kırbanın içinde topladı. Sonra da ondan eliyle yüzünü yıkayıp ağzını çalkaladıktan sonra arta kalanı pınarın içine döktü, Rabbine teveccüh etmiş duaya durmuştu.

Kırbanın içindeki suyu pınara boşaltır boşaltmaz, sanki gök gürültüsü gibi pınar kaynamaya başlayıverdi; namaz sonrasında herkesin gözü önünde yine bir mucize yaşanıyordu!

Allah Resûlü o gün, ashâbına uzunca bir hutbe îrad edecek ve hayırla şer arasında birçok konuya değinerek insanların karşılaşabilecekleri konularda onları uyaracaktı.

Güvenliği sağlaması için yine Abbâd İbn Bişr'i görevlendirmiş, yanına da arkadaşlarından bir grubu tayin etmişti. Gecenin karanlığında arka taraflardan tekbir sesleri duymaya başlayan Hz. Abbâd, Efendimiz'in huzuruna gelerek:

– Yâ Resûlallah, diyecekti. "Yoksa Sen, bizden başka muhafızlar mı görevlendirdin ki gecenin bir vakti arka taraflardan tekbir sesleri duyar olduk!"

– Hayır! Görevlendirmedim, buyurdu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem). Ancak Müslümanlardan bazıları bunu, kendi istekleriyle yapmış olabilirler!

Bu konuşmalara şahit olan Silkân İbn Selâme ileri atılarak:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi ve ekledi:

– Müslümanlardan on kişiyle birlikte atlarımıza atlayarak biz, nöbet tutmak maksadıyla geceleyin arkalara doğru gitmiştik!

Yine mesele, Efendiler Efendisi'nin tahmin ettiği gibi gerçekleşmişti; hayırda birbirleriyle yarışan cemaatine dönecek ve şunları söyleyecekti:

– Allah yolunda nöbet bekleyen muhafızlara Allah (celle celâluhû), rahmetiyle muamele etsin; sizin için, başında nöbet tuttuğunuz insan veya hayvanlar sayısınca bir kırat[353] mükâfat vardır!

Tebûk'te bulundukları sırada bir Yahudi kadın gelecek ve Efendimiz'e peynir getirecekti; eline bıçağı alıp da onu kesen Efendiler Efendisi, besmele çektikten sonra onu ashâbına ikram edip kendisi de bu peynirden yiyecekti.

Arkada Kalan Samimi Gönüller

O gün Medine'de, "*Şimdi çıkar, birazdan hareket ederim!*" derken gecikip Efendimiz'le birlikte Tebûk'e çıkamayan *Ka'b İbn Mâlik*, *Hilâl İbn Ümeyye*, *Mürâre İbn Rebî'*, *Ebû Hayseme* ve *Ebû Zerr* gibi samimi gönüller de vardı; yürekten inanan insanlardı ve hiç kimse onlar hakkında şüphe duymaz, Müslümanlıklarını da asla sorgulayamazdı! Ancak gecikmişlerdi! Belki de Allah (celle celâluhû), emr-i ilahîye ve Resûlullah'ın taleplerine imtisalde ağırdan alarak gecikmesi muhtemel mü'minlere, onların şahsında seslenecek ve böyle bir hatayı telafi adına daha sonra nasıl davranılması gerektiğini gösterecekti!

Zaman zaman ashâb:

– Yâ Resûlallah! Filan da arkada kalıp gelmemiş, dediklerinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onu kendi hâline bırakın; zira şâyet onda bir hayır var ise, Allah (celle celâluhû) mutlaka onu arkadan size ulaştırır, buyuruyor ve Medine'de kaldığı hâlde gelemeyen bu insanların, arkadan gelip de yetişmelerini beklediğini ima ediyordu. Ebû Zerr'in gelemeyişi de mevzu olduğunda aynı beyanda bulunmuş ve onun arkadan yetişeceğinin müjdesini vermişti. Zira Hz. Ebû Zerr, zayıflıktan kırılan devesini birkaç gün besleyip de öyle çıkmak istemiş ve böylelikle ordunun hareketine yetişememişti.

Gerçekten de Ebû Zerr, arkadan geliyordu; Zi'l-Merve denilen

---

[353] Kırat: Mücevher tartmakta kullanılan 0,20 gram ağırlığında bir ölçü.

yere geldiğinde yine devesi yürüyemez olmuş, belki hareket eder diye bir gün başında beklemiş ve ümidini kesince de, yükünü sırtına alıp yaya olarak arkadan Allah Resûlü ile ashâbına yetişmeye çalışmıştı. Kızgın çöl ve yakıcı güneş altında bitkin düşmüş, bir taraftan susuzluktan dudakları çatlarken diğer yandan da açlıktan adım atacak dermanı kalmamıştı.

Ancak Hz. Ebû Zerr'in bitip tükenmek bilmeyen bir azmi vardı ve nihâyet bir gün, Allah Resûlü ile ashâbına yetişecekti. Günün ortasında arkadan birinin geldiğini görenler:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Bakın, şurada yalnız başına yola düşüp de gelen biri var!"

İşaret edilen yöne bakan Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), arkadan da olsa tanıdığı isimleri yanında görmek istercesine:

– Ebû Zerr ol, buyuracaktı. Gerçekten de gelen Hz. Ebû Zerr idi ve Efendimiz'in bu yöndeki temennisini de bilenler hemen koşacak ve:

– Yâ Resûlallah! O gelen, gerçekten de Ebû Zerr imiş, diyerek müjdeyi vereceklerdi. Bunun üzerine Efendiler Sultanı, bitkin ve yorgun olsa da sağ salim kafileye yetişen Ebû Zerr'i kastederek ashâbına şunları söyleyecekti:

– Allah Ebû Zerr'e rahmetiyle muamelede bulunsun; şüphesiz ki o, yalnız yürüyecek, yalnız ölecek ve öbür dünyada da yalnız haşrolacak!

Yol meşakkatleri sona erip de Efendimiz'in huzuruna gelen Hz. Ebû Zerr, yol boyunca yaşadıklarını Sultan-ı Rusül'e de anlatacak ve bunun üzerine O (sallallahu aleyhi ve sellem), Ebû Zerr'e:

– Allah seni rahmetiyle kucaklasın ey Ebâ Zerr! Unutma ki sen, Bana ulaşıncaya kadar attığın her adıma mukabil bir sevap elde ederken, yine her adımına mukabil de senin bir hatan silinmiştir, buyuracaktı.

O gün arkadan yetişenlerden biri de Ebû Hayseme (radıyallahu anh) idi. Efendimiz'in Medine'den ayrılışından birkaç gün sonra hanımlarının yanına gelmiş ve büyük bir ilgi ile karşılanmıştı. Leziz yemekler, buz gibi sular ve etrafında pervane gibi dönen insanlar vardı. Hemen aklına, ashâbıyla birlikte Tebûk'e giden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) düşmüş ve:

– Sübhânallah, diye tepki göstermişti. "Şu anda Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) -ki geçmişte günah nedir bilmediği gibi gelecekte de böyle bir zeminle tanışmasına imkân yoktur- fırtına, kızgın güneş ve kavurucu sıcaklar altında silahı omzunda ıstırap çekerken, serin gölgelerde hazırlanmış mükellef sofralara kurulup mal ve mülkü içinde hanımlarıyla birlikte sefa sürmek hiç Ebû Heyseme'ye yakışır mı? Bu, hangi insaf ölçülerine sığar!" demişti.

Resûlullah'ın (sallallahu aleyhi ve sellem) dizinin dibinde yetişmiş, arkada kalan bir ashâbın muhasebesiydi bu ve *bana ne* deyip bir kenara atmayacaktı; hanımlarına dönecek ve:

– Arkadan gidip de Resûlullah'a yetişmedikçe hiçbirinize iltifat etmeyecek ve davetinize 'evet' demeyeceğim; siz benim bineğimi hazırlayın, diye emredecekti.

Efendimiz'in ordusuna katılmak için artık Ebû Hayseme de yola çıkmıştı; Tebûk'e yaklaştığında yolda, Umeyr İbn Vehb ile karşılaşacaktı. Birlikte bir süre yol aldıktan sonra Ebû Hayseme ona:

– Benim bir günahım var; Resûlullah'a hâlimi arz ederken senin benden uzakta kalmanda mahzur yok, diyor ve göreceği tepkiye Hz. Umeyr'i de ortak etmek istemiyordu.

Derken Tebûk'e varmıştı; onun uzaktan gelişini görenler hemen huzura koşmuş ve:

– Yâ Resûlallah! Şu yoldan bize doğru biri daha geliyor, demeye başlamışlardı. Yine aynı tepkiyi veriyordu; gösterilen tarafa bakmış:

– Sen de Ebû Hayseme ol, diye temennide bulunmuştu. Gelen karartı yaklaşıp da gerçekten Ebû Hayseme olduğu anlaşılınca ashâb:

– O, vallahi de gerçekten Ebû Hayseme imiş, diye heyecan duymaya başlamışlardı. Hem Resûlullah'ın arzusunun gerçeğe dönüşmesine hem de Ebû Hayseme gibi samimi bir arkadaşlarının geride kalmayışına sevinmişlerdi.

Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) ona, Medine'de olup bitenleri ve yol boyunca karşılaştığı zorlukları soruyor ve dinledikçe de ona hayır duada bulunuyordu. Bir aralık konu, kendisi gibi gecikip de gelemeyen Ka'b İbn Mâlik'e de gelmiş ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), onu da sormuştu. Ashâbından bir kısmı, *göl-*

gelikler altında uzanmak ona cazip geldi derken diğer bir kısmı ise Hz. Ka'b'ı hayırla yâd etmeyi tercih edeceklerdi! Her adım, yeni bir bilgiye ulaşmanın kapısını aralıyordu ve böylelikle ashâb-ı kirâm da, benzeri durumlarda mü'min kardeşleri hakkında hep hüsn-ü zanla muamele etmeyi öğrenecek, bütününe muttali olmadıkları yerlerde insanlar hakkında zan oluşturacak ifadelerden kaçınmanın gerekli olduğunu anlayacaklardı!

Ganimet arzusuyla orduya katılan münafıkların durumu elbette çok farklıydı; küçük bir açık yakalayıp da onu bütün âleme ilan edebilmek için sürekli fırsat kolluyorlardı! Yine bir kenara çekilmiş, kaynatıyorlardı! Efendimiz'in moralini bozup ashâbını da korkutmak için Sa'lebe İbn Hâtıb şunları söyler olmuştu:

– Benî Asfar'la savaşmayı sizler, Arapların kendi aralarındaki savaşlar gibi mi sanıyorsunuz? Vallahi de yarın hepinizi ben, derdest edilip de iplere bağlanmış olarak görür gibiyim!

Cülâs İbn Amr ileri atılarak:

– Vallahi de, şâyet Muhammed doğru söylüyorsa, hepimiz eşekten daha berbat durumdayız, diyordu. Bu sırada orada bulunanlardan Hz. Umeyr, ona dönmüş:

– Onda ne şüphe! Zaten sen eşekten daha kötü durumdasın; çünkü Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) her zaman doğruyu temsil ederken sen, yalancının tekisin, demeye başlamıştı. Bu arada Muhaşşin İbn Humeyyir söz almış ve:

– İçinde bulunduğunuz şu gereksiz tartışmalardan dolayı hakkınızda âyet gelip de mahcup olmaktansa, vallahi de her birimize yüz sopa had cezası vurulmasını bugün daha sağlıklı buluyorum, diyerek bir endişesini dile getiriyordu!

Onları uzaktan temaşa eden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, yanına çağırdığı Ammâr İbn Yâsir'e:

– Git de şu topluluğa bir bak bakalım; yine neler üretmeye başladılar! Yalan yanlış şeyler söylüyorlar! Git de onlara, ağızlarından çıkan sözü sor; şâyet inkar ederlerse, şöyle şöyle söylediniz diye onlara haber ver, diye görevlendirmişti.

Efendimiz'in verdiği görevi yerine getirmek için yanlarına gelen Ammâr İbn Yâsir, kendileriyle konuşup da ortaya attıkları fikir ve

cümleleri kendilerine söyleyince vaziyeti kurtarmak için soluğu yine Allah Resûlü'nün yanında alacak ve:

– Yâ Resûlallah! Biz bunları, öylesine eğlenelim diye konuşmuştuk, diyeceklerdi. Özürleri kabahatlerinden daha büyüktü ve çok geçmeden yine Cibril-i Emîn'in sesi duyuldu; O, mukaddesata ait meselelerde bu kadar lâubalî davranmanın insanı nereye götürebileceğini anlatıyor ve böyle bir durumda özür beyanına sarılmanın insanı felaketten kurtaramayacağını ifade ediyordu.[354] Âyetler gelip de durumları ortaya çıkınca Cülâs İbn Amr yemin edecek ve böyle bir ifade kullanmadıklarını söylemeye çalışacaktı; göz göre göre bir de yalan söylüyorlardı; zira yine Cibril gelmiş ve işin gerçek yönünü ortaya koyuvermişti![355]

Resûlullah, Tebûk'te bulunduğu sıralarda ashâbından *Abdullah İbn Zü'l-Bicâdeyn*[356] adında biri vefat etmişti; şehitlik arzusuyla yanıp tutuşan bir sahabî idi. Hatta bu dileğini Efendimiz'e ulaştırdığı bir gün Efendimiz ona, yatağında bile ölüm gelse kendisinin şehit olacağı müjdesi vermişti ve şimdi ecel onu Tebûk'te yakalıyordu. Onun vefat haberiyle üzülen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), mezarının kazıldığı yere kadar gelecek ve içine girerek onu bizzat kendi elleriyle kabrine yerleştirecekti. Şöyle dua ediyordu:

– Allah'ım! Yaşadığı sürece Ben ondan hoşnut idim; Sen de ondan râzı ol![357]

---

354 Bkz. Tevbe, 9/65, 66

355 Bkz. Tevbe, 9/74

356 Hz. Abdullah, Müslüman olduktan sonra ailesi tarafından her şeyine el konulan bir sahabî idi; bilhassa amcasının şiddetli tepkilerine muhatap olmuş ve neredeyse üzerindeki elbiseyi bile soyup ondan almışlardı. Annesinin yardımıyla bir parça kumaşı ikiye ayırıp birini üzerine diğerini de alt tarafına giyerek Medine'ye gelmiş ve bir sabah namazı sonrasında Efendimiz'e mülâki olmuştu. Hatta bu ismi ona, iki parça bez içindeki bu hâlini gören Efendimiz takmıştı. Yüksek sesle Kur'ân okuduğu için Hz. Ömer'in ettiği ikazlara karşılık Allah Resûlü (s.a.s.) Hz. Ömer'e, Hz. Abdullah'ı bırakmasını söyleyecek ve onun, Allah ve Resûlü'ne hicretle buraya geldiğini beyan edecekti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/1012 vd.; İbn Esir, Usudu'l-Ğâbe, 2/104; İbn Hacer, el-İsâbe, 4/162

357 O kadar ki, Efendimiz'in bu denli yakınlık gösterip de hüsn-i niyetine şahit olan İbn Mes'ût, "Keşke o sırada o mezarda bulunan ben olsaydım!" diye temenni edecekti. Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/1014; İbn Cevzî, Sıfatu's-Safve, 1/679

Gidip Gelen Elçiler ve Tebûk'teki İstişare

Günlerdir Tebûk'te bekleniyordu ama ortalıkta ne bir ordu ne de ordu olmaya aday bir hareket görülebiliyordu! Ortada iki ihtimal vardı; ya savaşmaktan vazgeçen Bizans askerlerini geri çekmiş ya da zayıf bir ihtimal de olsa İslâm ordusuna akla gelmedik bir tuzak hazırlamıştı! Ancak her geçen süre, bu ikinci ihtimali zayıflatıyordı! Meseleyi netleştirmenin yolu, karşı tarafla temas kurmaktan geçiyordu ve Efendiler Efendisi, yıllar önce gönderdiği Dıhyetü'l-Kelbî'yi yine Hirakl'e gönderecekti; eline verdiği mektupta üç seçenek zikreden Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), İslâm'a tâbi olmak, cizye vermek şartıyla topraklarında kalmak veya savaşmaktan birini tercih etmesi konusunda Hirakl'i muhayyer bırakıyordu!

Bu sıralarda Bizans kralı Hirakl, yine Hıms'ta bulunuyordu; Efendimiz'in mektubunu alır almaz meseleyi vezirleri ve din adamlarıyla istişareye açtı; onlara, ellerindeki bilgileri hatırlatıyor ve hızla gelişmekte olan yeni dinin bir gün, kendi topraklarına da hâkim olacağını söylüyordu! Ancak vezir ve din adamları aynı kanaatte değildi ve onların şiddetle karşı çıktığını gören Hirakl, makamını korumak için geri adım atacaktı.[358] Ancak buna rağmen Hirakl, Efendimiz'in ne karşısında yer alarak savaşmayı tercih edecek ne de yanında yerini alarak O'na tâbi olmayı isteyecekti. Tebûk'e kadar gelen ordu karşısında fikir beyan etmekten kaçınacak ve nötr bir tavır sergileyecekti.

Bu sırada Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), dört yüz kişilik bir kuvvetle Hâlid İbn Velîd'i Dûmetü'l-Cendel taraflarına göndermiş ve Benî Kinde'nin kralı *Ükeyder İbn Abdilmelik*'i esir alarak dönmesi talimatını vermişti. Hatta o gün Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), beraberindeki asker adedini azımsayıp gittiği toprağın geniş-

[358] Hatta o gün Hirakl'in, Efendimiz'e bir elçi gönderip, aslında kendisine tâbi olduğunu, ancak makamını korumak için bunu izhar edemediğini ifade ettiğine dair rivâyetler vardır. Buna göre Allah Resûlü (s.a.s.), onun bu tavrını tasvip etmeyecek ve iman gibi önemli bir meselenin, krallık gibi dünyevî meselelerin gölgesinde kalmasına rıza göstermeyecektir. Bkz. Süheylî, Ravdu'l-Unf, 4/300; İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 1/116; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/457-459, 11/356

liğini ileri sürerek onun üstesinden gelmekte zorlanacağını kendisine beyan eden Hz. Hâlid'e:

– Onu sen, yabanî sığır avlarken bulacak ve yakalayacaksın; ancak sakın onu öldürme ve Bana getir, diyerek Ükeyder'i nerede bulacağını ve bulduğu zaman da nasıl yakalayıp esir alacağını bile tarif ediyordu. Gerçekten de Ükeyder, üzerine Hz. Hâlid'in geldiği gün yabanî sığır avına çıkmış; fakat kendisi, ava giderken avlanıvermişti! Bu sırada yanında, adamlarından bir kısmıyla birlikte kardeşi Hassân da vardı. Allah Resûlü'nün verdiği bir haberin daha milimi milimine zuhûr ettiğini gören Hz. Hâlid, aynı heyecanı kendileriyle de paylaşmak için Ükeyder'in boynundaki altın haçı alıp Efendimiz'e gönderecek ve o gün onu gören ashâb da, kıymet ve güzelliği karşısında hayranlığını gizleyemeyecekti. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

– Sizin hoşunuza gidip de dikkatinizi çeken şey bu mu, diye soracak ve şunları söyleyecekti:

– Nefsim yed-i kudretinde olana yemin olsun ki, Sa'd İbn Muâz'a Cennet'te ihsan edilen mendiller, bundan çok daha güzel ve alımlıdır!

Daha sonra Hz. Hâlid'le birlikte Tebûk'e geldiklerinde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ükeyder ve adamlarına da İslâm'ı tebliğ edecek, ancak onlar bunu kabul etmeyeceklerdi. İslâm hâkimiyeti altında kalmakla birlikte yıllık cizye vermeyi kabulleniyorlardı ve Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem), onlarla bir anlaşma yaparak iki kardeşi serbest bırakacaktı.

Bu arada, *Ükeyder* üzerine giden kuvvetler gibi kendi üzerine de benzeri birliklerin geleceğinden çekinen Eyle kralı *Yuhanna İbn Rûbe*, yanına aldığı hediyelerle birlikte Efendimiz'in yanına gelecek ve cizye vermek karşılığında bir anlaşma yaparak geri dönecekti.[359] İnsanlarla diyalog zeminlerinin kurulmasına ayrı bir önem veren Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Yuhanna'ya yazılı bir te-

[359] Getirdikleri hediyeler arasında beyaz bir katır da bulunuyordu. Efendimiz (s.a.s.) de ona, bir cübbe hediye etmişti. Bkz. Buhârî, Sahîh, 2/539 (1411); 3/1153 (2990); Ebu Davud, Sünen, 3/179 (3079); Beyhakî, Sünen, 9/215

minat verecek ve Yuhanna ile birlikte bu teminata, Şam, Yemen ve Bahr cihetindeki insanları da dahil ederek mal ve can güvenliklerini üstlendiğini bildirecekti.[360]

Tebûk'te Bizans'la sıcak bir temas yaşanmamış olsa bile maksat hâsıl oluyor ve bu vesileyle, İslâm'ın kuşatıcı yüzüyle insanlar yeni yeni tanışıyordu; zira bu sırada Yahudi halklarından *Cerbâ ve Ezruh* kabileleri de gelmiş, Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) ile anlaşma yapmışlardı; buna göre onlar da, her yıl Recep ayında teslim edilmek üzere yıllık yüz dinar cizye ödeyecek ve bununla İslâm'ın himayesine girmiş olacaklardı. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), böyle bir tercih neticesinde onların da can ve mal güvenliklerini üstlendiğini ifade ediyor ve buna mukabil onların mükellefiyetlerini de, güvende olduklarını bildiren bu metne kaydediyordu. Hatta Cerbâ ve Ezruh halkı, o yılki cizyelerini, daha Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Tebûk'ten ayrılmadan önce getirecek ve Allah Resûlü'ne teslim edeceklerdi!

Bu sırada *Meknâ* halkı da gelip Efendimiz'le bir anlaşma yapmıştı; buna göre onlar da, meyve mahsüllerinin dörtte biri ile dokudukları kumaşların dörtte birini cizye olarak vermeyi kabul ediyor ve idare olarak İslâm'ın huzur veren ikliminde kalmayı tercih ediyorlardı.

Tebûk, semeresini vermişti. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), daha fazlasını talep edip ordusuyla birlikte Şam istikametinde ilerleyip ilerlememe konusunda ashâbıyla istişare etmeye başladı; Hz. Ömer (radıyallahu anh):

– Yâ Resûlallah! Şâyet Sana bu da emredilmişse, yoluna devam et, dedi.

Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbının fikrini almadan hareket etmek istemiyordu; zira O'na Allah (celle celâluhû), işlerini ashâbıyla istişare etmesi gerektiğini bildirmişti ve hemen:

– Şâyet daha ileriye yürümekle emredilmiş olsaydım, bu konuda sizinle istişare etmezdim, buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer, şunları söyleyecekti:

– Yâ Resûlallah! Rumlar büyük bir topluluk ve aralarında da hiç

---

360 Bkz. Buhârî, Sahîh, , 2/539 (1411); 3/1153 (2990); Ebu Davud, Sünen, 3/179 (3079); İbn Ebî Şeybe, Musannef, 7/422 (37006); Beyhakî, Sünen, 9/215

Müslüman yok! Şu anda onlara en yakın bölgedeyiz ve Senin buraya kadar gelmen, onlarda büyük bir korkuya sebebiyet vermiş durumdadır! Bundan sonraki gelişmeleri takip etmek ve Allah'ın bu konuda Sana vereceği hükmün ne olacağını beklemek üzere dilersen bu sene geri dönelim!

Genelin kanaati de bu istikamette olunca Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Tebûk'ten ayrılma kararı aldı; artık hedef Medine idi.[361]

Tebûk'ten Ayrılış

Yaklaşık yirmi gündür ikamet edilen Tebûk'ten ayrılma vakti gelmişti; ancak ne Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ne de ashâbın elinde azık adına bir şey kalmıştı! Medine'ye geri dönme kararı alındığına göre yakın zamanda bir savaş ihtimali de yoktu ve bunu fırsat bilen ashâb, huzura gelerek şöyle dedi:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Bize izin versen de, develerimizi kesip hem yiyecek ihtiyacımızı karşılasak hem de yağlarından istifade etsek!"

Talep de kendilerinden geldiğine göre makul görünüyordu ve bir kısmı itibariyle çoktan kesim işine başlamışlardı bile... Bunu gören Hz. Ömer, onlara kesim işine bir miktar ara vermelerini söyleyip bir çırpıda Allah Resûlü'nün yanına geldi:

– Yâ Resûlallah, diyordu. "Yüklerini taşıdıkları develerini kesip de yemeleri konusundaki izni insanlara siz mi verdiniz!"

Ne böyle bir izinde problem vardı ne de herkesin sahip olduğu develeri kesmesinde! Ancak yarınları omuzlayacak olan Hz. Ömer'in gerekçesi çok farklıydı. Onun bu telaşını gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Açlık konusunda yaşadıkları sıkıntıları Bana gelip şikâyet

---

361 Efendimiz'in, Tebûk'ten daha ileriye gitmemesinde Şam cihetinde yaşanan taun hadiselerinin de etkili olduğu ifade edilmektedir. Hatta konuyla ilgili olarak, "*Bir yerde taun olur ve siz de orada bulunursanız, sakın oradan dışarı çıkmayın; bu sırada siz başka bir yerde bulunuyorsanız, bu durumda da sakın oraya girmeyin!*" uyarısının Tebûk günlerinde yapıldığı bildirilmektedir. Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/373 (23214); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 18/15 (21); Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/462

edercesine anlattılar. Ben de, geride kalanlara nöbetleşe binmeleri şartıyla ve yük için ayrılanlardan olmak üzere her bir grubun birer ikişer deve kesmesine izin verdim; zaten insanlar da evlerine dönüyorlar, diye cevapladı Hz. Ömer'i. Bunun üzerine Hz. Ömer bir adım daha atarak:

– Yâ Resûlallah, dedi. "İnsanların elinde ihtiyat açısından bir miktar azık bulunması her zaman daha hayırlıdır; çünkü bugünlerde develer iyice zayıf düştüler! Fakat, yâ Resûlallah, onların azıklarından artan kısımlarını talep et ve onların hepsi bir araya getirilsin; sonra da Sen, Hudeybiye'den dönerken olduğu gibi yine bereket için Allah'a dua et; o zaman Sana icabet ettiği gibi Allah'ın böyle bir talebe yine bereket ihsan edeceği umulur!"

İhtiyatlı bir yaklaşımdı ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu talebe de olumlu yaklaşmıştı. Şimdi sıra, insanlara bunun duyurulmasına gelmişti. Tebûk'te bir münâdi sesleniyor ve herkesin, elinde azık adına ne varsa onu Resûlullah'ın yanına getirmesini ilan ediyordu!

Çok geçmeden herkes, eline ne geçmişse getirmeye başlayacak ve ortada biriken üç öbek yiyecek, otuz bin kişilik ordunun tamamını doyurmaya yetecekti. Aynı yolculuk esnasında defalarca su mucizesine şahit olacaklar ve yorgun develerin de Allah Resûlü'nün duasındaki bereket vesilesiyle en hızlı binekler hâline geldiğini göreceklerdi.

Bir Suikast Girişimi Daha

Bu sıralarda münafıklardan bir grup, aralarında konuşup ittifak etmiş ve Resûlullah'a tuzak kurup hayatına kastetmeyi planlamışlardı. Bunun için fırsat kolluyorlardı:

– Vadiyi geçip de dağlara doğru tırmanırken O'nu sıkıştırır ve vadiye doğru uçurumdan yuvarlayıp öldürürüz, diyorlardı. Bunca mucizeye şahit oldukları ve Resûlullah ile birlikte bu kadar müşterek zaman geçirdikleri hâlde akılları bir türlü başlarına gelmemiş, hâlâ bunu düşünebiliyorlardı! Ancak düşünmüş olmaları, maksatlarına ulaşacakları anlamına gelmiyordu; sadece herkes, kendi karekterinin gereğini yerine getiriyordu! Zira Cibril-i Emîn gelmiş ve onların ne yapmak istediklerini Allah Resûlü'ne bildirmişti.

Zaman, elmasla kömürün birbirinden ayrılma zamanıydı; bunca yıldır içeride kaldığı hâlde hâlâ küfür adına hareket edenlerle yürekten iman edenler böylelikle birbirinden ayrılacak ve şerre kilitlenmiş kin tüccarlarıyla, gerçek manada Allah'a kul olanlar bütün berraklığıyla ortaya çıkacaktı! Vadide ilerleyenler arasında Allah Resûlü'nün münadisinin sesi yankılanıyordu:

– Şüphesiz Resûlullah, şu dağ yoluna girecektir; sizden hiç kimse bu yoldan gelmesin! Sizler, vadiden ilerleyip yolunuza devam edin; çünkü sizin için bu yol daha sağlıklı ve kolaydır!

Ortada nebevî bir emir olur da sahabe bu emri yerine getirmez miydi hiç! Bu emri yerine getirmeyen bir grup ise, düşündükleri suikastı gerçekleştirebilmek için fırsat bulduklarını düşünüp çoktan işe koyulmuşlardı bile... Gecenin karanlığından da istifade ederek yüzlerini kapatmış ve herkesten önce hareket ederek dağ yoluna girmişlerdi!

Ashâb-ı kirâm hazretlerinin vadide ilerlediği bu saatlerde, yanında bulunan Ammâr İbn Yâsir, Hamza İbn Amr ve Huzeyfe İbn Yemân gibi ashâbından bir grupla birlikte dağ yoluna giren Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisinden önce buraya gelip de tuzak kuran nifak grubunun hışırtılarını işitti; verilen haber tahakkuk etmek üzereydi! Bir anda dört bir taraftan yüzleri kapalı insanlar yollarına çıkmıştı. Resûlullah'ın devesini ürkütmüşler, hatta bu ürkmeyle birlikte devenin üzerinde bulunan bazı eşyalar da etrafa savrulmuştu! Zaten maksatları da buydu; deveyi sıkıştırıp korkutacak ve Efendimiz'in düşmesini temin edip uçurumdan aşağıya doğru yuvarlayacaklardı!

Efendiler Efendisi celâllenmişti; yanında bulunanlar da bu işten tedirgin olmuş ve üzerlerine birden üşüşüveren bu insanlara karşı tepkilerini ortaya koymaya başlamışlardı. Elindeki sopasıyla develerinin yüzlerine vurmaya başlayan Hz. Huzeyfe onlara:

– Defolup gidin, sizi gidi Allah düşmanları, diye çıkışıyor ve bunların kim olduklarını anlamaya çalışıyordu. Ancak gecenin karanlığında ve yüzleri kapalı olan bu adamların kim olduklarını anlamaya imkân yoktu. Ancak adamlar da korkmuştu; tavır ve duruşundan, Resûlullah'ın kendi hâllerine muttali olup planlarından haberdar edildiğini anlamışlardı! Onun için daha fazla açık verip kendileri-

ni belli etmeden hemen kaçmayı düşüneceklerdi. Bunu gören Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), Hz. Huzeyfe ve Hz. Ammâr'a seslenerek arkadan onları takip edip kim olduklarını öğrenmesini isteyecekti. Ancak buna imkân bulamamışlardı; hızla dağ yolundan inen bu karanlık ruhlar, gelişmelerden habersiz vadide ilerleyen insanların arasına karışıp çoktan izlerini kaybettirmişlerdi! Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Huzeyfe'ye sordu:

– Geri püskürttüğün adamlardan herhangi birini tanıyabildin mi?

– Develerinden başka hiçbir şey göremedim; yüzleri maskeliydi ve gecenin karanlığında onları seçmeme imkân yoktu; göremedim, diye cevapladı Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh). Bunun üzerine onlara sordu Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onların niçin böyle yaptıklarını ve esas maksatlarının da ne olduğunu biliyor musunuz?

– Vallahi de hayır, bilmiyoruz yâ Resûlallah, diyorlardı. Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Onlar, dağ yoluna birlikte çıkıp Bana tuzak kurdular; geçitteki uçurumun kenarına geldiğimde Beni sıkıştıracak ve aşağıya yuvarlayacaklardı! Ancak Allah (celle celâluhû), onların da, onların babalarının da kimliğini Bana haber verdi; inşâallah onları Ben size bildiririm, buyurdu. Ashâb da taaccüp etmişlerdi; içlerinde bulundukları hâlde hâlâ birilerinin bu türlü çirkin planlar düşünebilecek olmasına bir anlam veremiyorlardı! Uğrunda canlarını vermeye and içmiş ashâb, bir an önce bu adamların kim olduğunu öğrenip haklarından gelmeyi cân ü gönülden istiyordu! Bazıları ileri atılıp:

– Yâ Resûlallah! Onlar hakkında emir buyursanız da boyunları vurulsa, diye temennide bulunduklarında Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), genel ahenk adına bunu da istemeyecek ve Hz. Ammâr ve Hz. Huzeyfe'ye isimlerini verdiği hâlde bu insanlara, her şeye rağmen müeyyide uygulamayacaktı! Hatta ashâbdan bazıları daha da ileri gidip bunların artık '*ashâb*' da olamayacaklarını beyan ettiklerinde Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onlar, 'Lâ ilâhe illallah' diyerek şehâdette bulunmuyorlar mı, diye buyuracaktı. Efendimiz'in bu sorusuna 'Evet' diye karşılık verdiklerinde O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Onlar, Benim 'Resûlullah' olduğumu da söylemiyorlar mı, diye soracak ve ashâbından yine, 'Evet' cevabını alacaktı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hükmün dışa yansıyan görüntüye göre verilmesinin gerekliliğini tescil manasında:

– Bunları öldürme konusunda Bana izin verilmedi, buyurarak o gün, meseleye son noktayı koyacaktı.[362]

Medine

Artık yolculuk bitmişti; Medine'ye girmek üzerelerdi. Bir aralık ashâbına dönen Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Şu anda Medine'de öyle insanlar var ki, sizin gittiğiniz her yerde, adım attığınız her vadide hep sizinle beraberlerdi, buyurdu. Anlaşılan, arkada kalıp da gelemeyen herkesin münafık olmadığını anlatmak istiyordu; zira onlar arasında, Ka'b İbn Mâlik, Mürâre İbn Rebî' ve Hilâl İbn Ümeyye gibi yürekten mü'min olduğu hâlde bazı sebeplerden dolayı gelemeyenler de vardı. Ancak bu beyanlar karşısında şaşıran ashâb:

– Yâ Resûlallah, diyorlardı. "Onlar Medine'de oldukları hâlde, öyle mi?"

Taaccüplerini dile getiriyor ve sebebini öğrenmek istiyorlardı. Bunun üzerine Efendiler Efendisi:

– Evet, onlar Medine'de oldukları hâlde, buyurdu. "Zira onları burada alıkoyan şey, mazeretleriydi!"

Demek ki, yalan yanlış beyanlarla mazeret üretip Tebûk'e gelemeyenlerle diğerlerinin arasında fark vardı ve Resûlullah da (sallallahu aleyhi ve sellem) bu farka dikkat çekiyordu.

O gün Efendimiz'in dikkat çektiği başka şeyler de vardı; Medine'yi görür görmez:

– İşte bu, Tâbe'dir ki oraya Beni Rabbim yerleştirdi; körüğün demir üzerindeki çapakları temizleyip attığı gibi Medine de, ahalisi

---

[362] Ertesi gün ise, Hz. Huzeyfe'ye bunların hepsini teker teker çağırttıran Efendimiz (s.a.s.), on iki kişi oldukları ifade edilen bu insanlara, niçin böyle bir tercihte bulunduklarını soracak ve daha fazla üstlerine giderek perdeyi yırtmayacaktı. Ancak yine de ashâb, bu on iki kişinin hepsinin de, dünyadan nifak içinde irtihal ettiklerini anlatacaktır. Bkz. Taberî, el-Câmiu'l-Beyân, 8/207; İbn Kayyım, Zâdu'l-Meâd, 3/477 vd.; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/467-468

arasında bulunan kötülükleri silip attı, buyurdu. Bu arada gözleri, Uhud'u süzmeye başlamıştı; daha öncekilerde olduğu gibi yine dudaklarından aynı cümle dökülüyordu:

– Uhud, öyle bir dağ ki, biz onu severiz, o da bizi!

Daha sonra özellikle Ensâr'a yönelen Efendiler Efendisi onlara:

– Size, Ensâr'ın evleri arasında en hayırlı olanları haber vereyim mi, diye soruyordu.

– Evet, yâ Resûlallah, diyorlardı. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sıralamaya başladı:

– Ensâr'ın evleri arasında en hayırlı olanları, Benî Neccâr'ın, sonra Abdullah İbn Eşheloğullarının ve sonra da Benî Sâide'nin evleridir!

Hayır sıralamasında arkada kalan Benî Sâideoğulları, bu tasnif karşısında biraz üzüntü duymuşlardı. Huzura gelen Hz. Sa'd:

– Yâ Resûlallah, dedi. "Ensâr'ın evleri arasında hayır sıralaması yaptın ve bizim evlerimizi bu sıralamada en son zikrettin!"

Böyle bir sıralamada elbette bazıları arkada kalacaktı ve bunu söyleyenlere dönerek Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sizin de en hayırlılar arasında zikredilmeniz neyinize yetmiyor, buyurdu.

Yaklaşık iki aydır aralarında göremedikleri Allah Resûlü'nün yeniden şehirlerine gelişini gören kadınlarla çocuklar yine yollara dökülmüş, Vedâ tepesinden üzerlerine doğan bu dolunay aydınlığı karşısında neşide ve güzel sözlerle sevinç izharında bulunuyor ve böylelikle bir bayram havası içinde O'nun gelişini karşılıyorlardı!

Gelir gelmez yine Mescid-i Nebevî'ye koşmuş ve şükür adına burada iki rekât namaz kılmıştı:

– Bizi bu seferimizde mükâfat ve iyilikle rızıklandıran Allah'a hamd olsun, diyordu.

Tebûk dönüşünde ashâb, artık bundan sonra savaş olmaz düşüncesine kapılmış ve ellerindeki silahlarını bile satmaya başlamıştı; Hicâz'da kendilerine karşı koyacak bir gücün kalmadığını ve bundan böyle ne kılıca, ne de kalkana ihtiyaç duyacaklarını düşünüyorlardı! Onların bu tavrından haberdar olan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), hemen buna müdahale edecek ve:

– Ümmetimden bir grup, Deccâl'ın zuhûr edeceği âna kadar hep hak üzere cihâd edecektir, buyuracaktı.

Mescid-i Dırâr

Dönüş yolunda da Efendimiz'in karşısına, çözüm bekleyen problemler çıkmıştı; Tebûk'e hareket ettikleri sıralarda inşâ edilen nifak mescidi, bir mazeret uydurup da Tebûk'e gelemeyenlerin durumu ve yokluğunda Medine'de biriken daha birçok konu, çözüm için bizzat O'nun gelişini bekliyordu.

Efendimiz'in Medine'ye yaklaştığı sıralarda yanına gelen Cibril-i Emîn, Allah'ın kesin emrini ulaştırmış ve Tebûk'e çıkmadan önce gelen namaz taleplerine karşılık, "*Dönüşte belki!*" dediği Dırâr mescidinde namaz kılınmaması gerektiğini tebliğ etmişti.[363]

Meselenin gerçek yönünü şimdi herkes görmüştü; böylesine hayırlı bir işte Efendimiz'in ağırdan aldığını görüp de taaccüp edenler, âyetin gelişiyle birlikte Allah Resûlü'nün attığı her adımda ne kadar hikmet bulunduğunu görüp Allah'a hamd ediyorlardı! Meğer ortada, Allah ve Resûlü'ne karşı yürütülmeye çalışılan mücadelede nifaka merkez hâline getirilmek istenen bir mescit vardı ve Efendimiz'in burada namaz kılmasıyla takdis edilecek olan bu mekan, bundan sonra odak hâline gelecek ve adı 'mescit' bile olsa hep küfre hizmet edecekti.

Âyet gelip de meselenin iç yüzünü ortaya koyduğuna göre şimdi sıra, nifaka odak hâline getirilmek istenen bu binanın ortadan kaldırılmasına gelmişti. Efendiler Efendisi, ashâbından bir kısmını yanına çağırarak bu görevi onlara verince onlar, tereddütsüz gittiler. Bu binayı ateşe verip yerle bir ettiler![364]

Nifak adına bir adım daha akîm kalmıştı; her bir hamle Hicâz'ı, küfür ve nifaktan temizlemeye yarıyordu ve bundan sonra münafıklar için Medine, üzerlerindeki baskının daha da arttığı bir mekâna dönüşecekti.

---

363 Bkz. Tevbe, 9/107-110

364 Efendimiz (s.a.s.) Dırâr mescidinin yerine de bir ev yapması için burayı ashâbından birisine tahsis edecekti; ancak yine ashâbın şehadetiyle burada, ne bir çocuk dünyaya gelecek ne bir güvercin yuva yapacak ne de bir tavuk kuluçkaya yatacaktı! Bkz. Vâkıdî, Megâzî, 1/1046; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 5/472

Mazerete Sarılanlar ve Bir Tevbe Kahramanı

İç yüzleri bir kez daha sûretlerine akseden bu yüzsüzler, her şeye rağmen Efendimiz'in huzuruna geliyor ve Tebûk'e gidemeyişlerini meşru gösterebilmek için belli başlı mazeretler ileri sürüyorlardı. Yine perdeyi yırtmamak için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), mazeret diye ortaya sürdükleri yalanları kabullenmiş gözüküyor ve herhangi bir tepki vermiyordu. Peşi peşine hepsi gelip durumunu arz etmiş ve sıra, atılan her adımda aslında kendileriyle birlikte olduğunu söylediği samimi mü'minlerine gelmişti. Bir Ramazan günüydü; büyük bir mahcûbiyetle huzura gelen *Hilâl İbn Ümeyye* ve *Mürâre İbn Rebî'* için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashâbına:

– Ben size izin vermedikçe hiçbiriniz, onlardan herhangi birisiyle oturup konuşmasın, diyordu. Aynı duygularla yanına gelen Ka'b İbn Mâlik, mescide gelip Allah Resûlü'ne selam verdiğinde O (sallallahu aleyhi ve sellem), önce acı bir tebessümle yüzüne bakmış ve sonra da bu samimi insandan yüzünü çevirmişti; dünyalar başına yıkılıyordu Ka'b İbn Mâlik'in! Allah Resûlü'nün hâliyle vermek istediği mesaj, yüreğine oturmuştu ve:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. "Niye benden yüz çeviriyorsun? Vallahi de ben, ne münafıkım, ne de dinim konusunda herhangi bir şüphe içindeyim ve ne de dinimi değiştirdim!"

– Peki, öyleyse sen niye gelmedin, diye sordu Efendiler Efendisi. "Hâlbuki sen, hazırlığını da yapmış değil miydin?"

– Evet, yâ Resûlallah, diye başladı sözlerine Hz. Ka'b. "Şu anda Senin değil de dünya ehlinden herhangi birinin yanında bulunuyor olsaydım, bir mazeret beyan edip de onun hışmından kendimi kurtarırdım; çünkü bende, insanları ikna etme kabiliyeti vardır! Fakat biliyorum ki ben, bugün beni kurtaracak yalan bir beyanla Sana hâlimi arz etsem, yarın mutlaka Allah (celle celâluhû), Durumu Sonra haber verecek! Ancak bugün doğruyu beyan edip de Senin bana kızacağın bir beyanda bulunursam, işte o zaman Allah'ın beni affedeceğini umarım; işin doğrusu, vallahi de benim bir mazeretim yoktu!.."

Ashâbındaki samimiyeti büyük bir dikkatle izleyen Sultan-ı Rusül Efendimiz, ashâbına dönerek önce:

– İşte buna gelince, bu doğruyu söyledi, buyurdu. Aslında sa-

dece bu cümle bile, bu üç sahabiden önce gelip de yalan yanlış beyanlarla kendilerini kurtarmaya çalışan seksen civarındaki insanın hâlini anlatmaya yetiyordu! Ardından da ilave etti:

– Haydi kalk ve hakkında Allah (celle celâluhû) dilediği hükmü verinceye kadar bekle![365]

İslâm'a Koşuş Devam Ediyor

Mekke'nin fethinden sonra hızlanarak süreklilik kazanan hey'etlerin gelişi, Efendimiz'in Tebûk'ten dönüşüyle birlikte yeniden hızlanmıştı ve bundan böyle Medine, hemen her gün yeni bir hey'eti misafir ediyordu. Daha düne kadar karşı koyma yarışına giren veya gidişatın sonucunu beklemeyi tercih edenler, Mekke'nin fethi, Huneyn ve Tebûk gibi önemli dönüm noktalarında Allah Resûlü ve ashâbın elde ettiği muvaffakiyetleri görünce, gelip teslim olmaktan başka alternatifin olmadığını anlayıp bir bir teslim olmaya geliyorlardı. Bunun için münferit gelip de Müslüman olanlar olduğu gibi hey'etler hâlinde Medine'ye koşarak İslâm'ın aydınlık yüzüyle tanışanlar da vardı ve bu maksatla bir yıl içine Medine'ye, farklı sayılarda yaklaşık üç yüz elli hey'et[366] gelmişti; geliyor ve çoğunluk itibariyle Müslüman olup kendi kabilelerine geri dönüyorlardı![367] Gelende

---

365 İçlerindekini samimi olarak ortaya koyan bu insanlara Allah Resûlü (s.a.s.), konuşma yasağı getirecek ve âdeta bir süreliğine onları toplumdan tecrit edecekti. O gün Ka'b İbn Mâlik gibi Mürâre İbn Rebî' ve Hilâl İbn Ümeyye de, aynı müeyyideye muhatap olanlardandı ve bu yasak, tam elli gün sürecekti. Daha fazla bilgi için bkz. Haylamaz, Reşit, Saadet Asrına Doğan Yıldızlar, s. 207 vd.

366 Aslında hey'etlerin gelişi, hicri beşinci yılda Müzeynelilerle başlamıştı; sekizinci yılda bu süreç yeniden hız kazanmış ve dokuzuncu yılda zirveye çıkmıştı. Efendimiz'in irtihaline kadar da devam edecek olan bu süreçte toplam 342 hey'et Medine'ye gelmişti. Bu hey'etlerin sayısı konusunda İbn İshâk on beş rakamını telaffuz ederken İbn Sa'd gibi tarihçiler bu sayının altmış olduğunu ileri sörmüş, İbn Kayyim ve Kastalânî gibi âlimler de, bu sayıyı 332 olarak tespit etmişlerdir. Muhtemelen bu farklılığın altında, belli bir sayının üzerindekileri hey'et olarak kabul etmeme veya sadece dokuzuncu yıl içinde gerçekleşen ziyaretleri sayma gibi bir yaklaşım vardır.

367 Gelip de teslim olmak isteyen herkese hemen müspet cevap da verilmiyordu; hatta Kureyş'in gönderdiği elçi Ebû Râfi'nin, Efendimiz'le karşılaştığında kalbi yumuşayacak ve O'na, Müslüman olma isteğini beyan edecekti. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.) ona:

de, gelip kabilesine geri dönende de artık farklı bir heyecan vardı; görüp duyduklarını arkada bıraktıklarıyla da paylaşmanın heyecanını taşıyor, yakınlarını da İslâm'la tanıştırmak için âdeta birbirleriyle yarışıyorlardı!

Medine'ye gelenler için Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), zaman zaman mescidin içinde çadır kurduruyor ve günlerce burada misafir edip Kur'ân dinlemelerini temin edip namazdaki huzura şahit olmalarını istiyordu. Onları ağırlamak için yine Ensâr cömertliği devreye giriyor, semtlerine gelen yeni yüzleri de ağırlamak için âdeta birbirleriyle yarışıyorlardı! Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ashâbına, dışarıdan gelen hey'etlerin daha sınırdayken karşılamalarını tavsiye ediyor, Medine'ye gelinceye kadar da kendilerine refakat etmelerini söylüyor ve sonra da her birine hediyeler vererek öyle geri gönderiyordu.[368] Öyle ki bu yıla, '*hey'etler yılı*' manasında '*Senetü'l-Vüfûd*' denilecekti.

Her birinin, kendine has özellikleri ve talepleri vardı; bazıları Efendimiz'den muallim ve mürşid talep ediyor, bir kısmı ise akıllarına takılan soruları sorup cevabını almak istiyorlardı. Bunların bir kısmı, sordukları sorularla Allah Resûlü'nün sözündeki sadakati test etmeye çalışırken bir kısmı ise hiçbir şey sormadan mutlak kurtuluşu, O'na (sallallahu aleyhi ve sellem) tam itaat ve teslimiyette buluyordu!

Necrân Hey'eti

Bunlar arasında, on dördü eşraftan olmak üzere toplam altmış kişilik bir hey'etle Medine'ye gelen *Necrân* grubu ayrıca dikkat çekiyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara mektup yazmış ve:

– Ben sizi, kullara kulluğu bırakıp da Allah'a ibadet etmeye, insanların yakınlığını bir kenara bırakıp da Allah'ın velâyetine davet

---

– Ben bir elçiyi alıkoyamam; sen şimdi git ve gerçekten Müslüman olmak istiyorsan, daha sonra gel, tavsiyesinde bulunacaktı. Bkz. Ebu Davud, 3/82 (2758); Ahmed b. Hanbel, Müsned, 6/8 (23908); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 1/323 (963)

368 Misafir olarak Mescid-i Nebevî'ye gelen bu insanlara hizmette kusur edilmemesi gerektiğini hatırlatan Efendiler Efendisi, vefatı öncesinde de aynı konuyu dile getirecek ve onlara iyi davranılması gerektiğini söyleyecekti. Bkz. Buhârî, Sahîh, 3/1111 (2888), 3/1155 (2997); Müslim, Sahîh, 3/1258 (1637); Ebu Davud, 3/165 (3029)

ediyorum; şâyet kabul etmezseniz cizye verirsiniz. Bunu da kabullenmezseniz, bilin ki bu, sizin için savaş sebebidir! Vesselam, diyerek maksadını ifade etmişti.

İşte, Allah Resûlü'nün bu mektubundan sonra Necrânlılar, meseleyi kendi aralarında müzakere etmiş ve bir hey'et göndererek durumu netleştirmelerini istemişlerdi. Şimdi ise onlar, üstlerinde ipek elbiseler giyip parmaklarına da altın yüzükler takmış olarak şair, vezir ve din adamlarıyla birlikte Medine'ye gelmişlerdi. Mescid-i Nebevî'ye girince doğu cihetine dönmüş ve duaya durup namaz kılmaya başlamışlardı. Ashâb için bu, büyük bir yanlıştı; Resûlullah'ın mescidinde yanlış bir kıbleye dönülür müydü hiç! Hemen müdahale etmek istemişlerdi. Onların bu hâlini gören hoşgörü insanı Allah Resûlü ise:

– Onları kendi hâllerine bırakın, diyecek ve ashâbını ikaz edecekti. İbadetlerini rahatlık içinde eda ettikten sonra da gelip Efendimiz'e selam vermişlerdi; selamlarını alan Efendiler Efendisi onları İslâm'a davet edecek, ancak onlar:

– Biz, sizden önce de zaten Müslüman'dık, diyerek bu davete icabet etmeyeceklerdi. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara:

– Sizi Müslüman olmaktan alıkoyan üç şey; haça ibadet etmeniz, domuz eti yemeniz ve Allah'a oğul isnat etmenizdir, diyecekti. Mescid-i Nebevî'de büyük bir gürültü kopmuştu; en temel meselelerini dile getiren Allah Resûlü'nün bu yaklaşımından hiç hoşlanmamışlardı! Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara Kur'ân okuyor ve yalan yanlış anlayışlarını tadil etmeye çalışıyordu.

Ortada nebevî bir cömertlik vardı ve bu süreç, günlerce devam edecekti. Efendimiz'e soru üstüne soru soruyorlardı! Ne soruları soruya benziyor ne de aldıkları cevap karşısında takındıkları tavrın anlaşılır bir yanı vardı; sorularının ardı arkası kesilmeyince Efendimiz de onlara soru sormaya başlamış ve karşılıklı soru cevap şeklinde devam eden meclisler günlerce sürer olmuştu!

– Nasıl olur da Sen, bizim sahibimiz hakkında kötü söz söyler ve onun, Allah'ın oğlu olmadığını ifade edersin, diyorlardı. Garip bir yaklaşımdı ve Efendiler Efendisi onları:

– Evet, şüphesiz ki o, Allah'ın kulu ve resûlü, bekâr ve iffetli

Meryem'e Allah'ın ilka buyurduğu bir ruhtur, diye cevaplayacaktı. Kızmışlardı:

– Babasız bir insan gösterebilir misin; şâyet sözünde doğru isen bize bir örneğini göster, diyorlardı.

Yine imdada Cibril-i Emîn yetişmiş, Efendimiz'e şunları tebliğ ediyordu:

– Allah yanında Îsâ'nın durumu, aynen Âdem'in durumu gibidir. Allah Âdem'i topraktan yaratıp '*ol*' dedi, o da derhal oluverdi. Hakikat, Rabbinin tarafından gelir. Bunda hiçbir tereddüdün olmasın. Artık sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle Îsâ hakkında tartışmaya girerse de ki: "*Haydi gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, hanımlarımızı ve hanımlarınızı ve bizzat kendimizi ve kendinizi çağırıp, sonra da gönülden Allah'a yalvaralım da bu konuda kim yalancı ise Allah'ın lânetinin onların üzerine inmesini dileyelim!*"[369]

Her şey açıktı ama onlar, Kur'ân'ın haberlerine inanmıyor ve söylenilenlerin doğru olmadığını ileri sürüyorlardı. Buna rağmen sabır gösteren Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), düşünmeleri için bir gün daha mühlet tanıdı onlara. Ancak ertesi gün geldiklerinde de durum farklı değildi ve bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), başta Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin olmak üzere ehl-i beytini yanına alıp mescide gelecek ve onlara:

– Ben dua edince sizler de '*Âmîn*' deyin, diyerek Necrân hey'etinin kararını beklemeye başlayacaktı! Açıkça bu, bir meydan okumaydı ve duruma muttali olan Necrânlılar, düşünmek için müddet isteyeceklerdi. Zira iş, sandıklarından daha ciddi idi; başlarındaki sözcülerine dönüp:

– Sakın böyle bir şeyi tercih etme; zira O, gerçekten de bir Nebi ise, bu duayı yaptığı zaman ne bizler ne de bizlerden sonra gelenler iflah olabilir! Bizim adımıza yeryüzünde en küçük bir kıl veya tırnak bile bundan etkilenip yok olur, diyorlardı.

Gerçekten de doğruydu; bunca alâmet O'nun, beklenen Nebi olduğunu gösteriyordu! Öyleyse bir inat uğruna helâke doğru sürüklenecek bir tercihte bulunmak olmazdı ve Efendimiz'in huzuruna gelip:

---

369 Âl-i İmrân, 3/59-61

– Bizden ne istiyorsan Sana onu vereceğiz, diyorlardı!

Müslüman olmasalar da teslim oluyor ve İslâm'ın hükmüne göre yaşamaya rıza gösteriyorlardı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlarla, Receb ve Safer aylarında getirip teslim etmek üzere iki bin hulle ile bir o kadar da gümüş cizye takdir edip yeni bir sözleşme yapacaktı. Geri dönerken ellerinde, Allah Resûlü'nün kendileri için yazdığı emânnâme vardı; hem kendilerine tanınan hakları hem de onların Efendimiz'e karşı olan mükellefiyetlerini ihtiva ediyordu!

– Bize, sulh gereği ödememiz gerekenleri teslim edebileceğimiz emin bir adam gönder, diyorlardı. Sultan-ı Rusül Efendimiz:

– Sizinle birlikte Ben, gerçek manada emin bir adam göndereceğim, buyurdu. Daha sonra da:

– Ayağa kalk yâ Ebâ Ubeyde İbn Cerrâh, diye seslenecekti. Arkasından da onlara dönerek:

– İşte bu, ümmetin eminidir, diyecekti.

Sakîf Hey'eti

Sakîf kabilesinin reisi olan *Urve İbn Mes'ûd*, Efendimiz'in Tâif seferinden dönüşünde gelmiş ve Müslüman olmuştu. Büyük bir heyecan duyuyor ve bir an önce kavminin arasına dönüp onları da İslâm'a davet etmek istediğini söylüyordu. Ancak Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), onun içinde bulunduğu ruh hâlini okumuş ve Sakîf kabilesinin genel karakterini de nazara alarak ona:

– Onlar seni öldürürler, diye ikazda bulunmuştu. Zira tebliğin de belli kuralları olmalıydı; yeni doğmuş bir çocuğa verilen gıdalar konusunda gösterilen hassasiyet ve duyarlılık kadar hassas davranılmalı ve insanları Allah'a davet ederken de belli kurallar uygulanmalı, muhatabın ihtiyacı mutlaka göz önüne alınmalıydı. Ancak Hz. Urve'nin heyecanı, muhtemel arızaları görmesine mâni idi ve:

– Yâ Resûlallah, diye seslendi. Onlar katında ben, insanların en sevimlisiyim ve kesinlikle onlar benim sözümden dışarı çıkmazlar!

Konumundan dolayı kimsenin kendisine karşı çıkmayacağı ve davet ettiği İslâm'a hepsinin müspet cevap vereceği düşünceleriyle memleketine dönen Hz. Urve, daha onlara ilk seslendiği andan itibaren tepki almaya başlayacak ve neticede kavminin hışmına uğrayıp

şehit edilecekti. Üzücü bir durumdu; bunca yıldır el üstünde tutulan liderlerini, sırf Müslüman olduğu için hunharca öldürüyorlardı!

Ancak gidişat onlar açısından hiç de iyi gözükmüyordu; Mekke'nin fethi ve Huneyn'den sonra şimdi de Müslümanlar, Bizans'a meydan okumuş ve Tebûk'ten mutlak bir zaferle dönmüşlerdi! Her geçen gün, etraflarındaki çember daralıyordu ve mutlaka bir gün kendileri de bu çemberin içinde kalacaktı. Aradan birkaç ay geçtikten sonra bu düşüncelerle aralarında oturup durumu müzakere etmeye başladılar ve içlerinden birisini Resûlullah'a gönderip kendileri adına bir anlaşma yapmasını kararlaştırdılar. Bunun için çalınan kapı, *Abdiyâleyl İbn Amr*'ın kapısıydı; durumu ona arz edip kendileri adına elçilik yapmasını istiyorlardı! Ancak Abdiyâleyl, Hz. Urve'nin başına gelenlerin kendi başına da geleceğinden endişe duyarak yalnız başına bu işi yapamayacağını beyan edecekti. Bunun üzerine onlar, yanına beş kişi daha katarak Abdiyâleyl'i Medine'ye gönderme kararı aldılar. Bu sırada Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Tebûk'ten yeni dönmüş, Ramazan orucunu tutuyordu.

Onların Medine'ye gelişlerini gören ashâb, müjdeli haberi Allah Resûlü'ne ulaştırmak için birbirleriyle yarışıyorlardı; zira Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Sakîflilerin Müslüman olmasını çok arzuluyordu.

Onları bir anda karşısında bulan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Mescid-i Nebevî'nin bir köşesinde onlar için çadır kurduracak ve böylelikle onların, Allah kelamını duyup ibret almalarını, namaz vakitlerine muttali olup kulluktaki derinliği görmelerini hedefleyecekti. Nihâyet bir gün Abdiyâleyl Efendimiz'e gelip:

– Bize de bir emânname yazsan da memleketimize geri dönsek, diye talepte bulunmuştu. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Evet, yazarım ama şu durumda olmaz; zira sizler hâlâ Müslüman olduğunuzu beyan etmediniz! Bu durumda ne aramızda bir sulh olabilir ne de size bir emânname yazarım, dedi.

Ancak onların birtakım takıntıları vardı; Müslüman oldukları zaman kendilerini bekleyen namaz gibi mükellefiyetler konusunda muafiyet beklentisi içindelerdi. Hâlbuki ibadet olmadan dindarlık da olamazdı. Kaldı ki onlar, kendi elleriyle inşa ettikleri putlara ta-

pıyorlar, senenin belli günlerinde onun yanına gelip kurban kesiyorlardı! Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara:

– Bünyesinde namaz olmayan bir dinde hayır yoktur, buyuracak ve kapıyı kapatacaktı.

İbadet konusundaki kapı kapanmıştı ama onlar, yasaklar konusunda da bir taviz peşine düşmüşlerdi; Allah Resûlü'ne yaklaşan Abdiyâleyl:

– Peki, zina konusunda ne diyorsun? Bizler, sıklıkla yolculuk yapan bir topluluğuz ki bunu yapmamız kaçınılmaz; bu uzun ayrılıklara dayanamayız, diyordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– O, Allah'ın mü'minlere haram kıldığı bir cürümdür; Allah (celle celâluhû) bu konuda, "*Zinaya da yaklaşmayın; zira zina, apaçık bir kötülük, aynı zamanda da yolların en kötüsüdür!*"[370] buyuruyor, cevabını verdi.

Zina konusunda arzu ettiği tavizi koparamayan Abdiyâleyl bu sefer de:

– Peki, fâiz konusuna ne diyorsun, diyerek buradan bir pay koparmayı denedi. Efendimiz'in duruşundaki netlikte hiç değişiklik yoktu. Önce:

– Faiz de haramdır, buyurdu. Abdiyâleyl:

– Bizim mallarımızın hepsi de faizdir, diye tepki gösteriyordu. Ancak hükm-ü ilahî, şahısların arzusuna göre şekil alamazdı ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Sadece ana paranızı geri alabilirsiniz, buyurarak faiz alış verişlerindeki fazlalığın kendilerine de haram olduğunu hatırlatıyor ve onlara, "*Ey iman edenler! Allah'a itaat konusunda daha titiz ve duyarlı olun ve şâyet mü'min iseniz fâizden arta kalan paraya el sürmeyin!*'"[371] meâlindeki âyeti okuyordu.

Bu kapının da kendilerine kapalı olduğunu görmüştü; bu sefer yeni bir konu daha ortaya attı:

– Öyleyse içki konusuna ne diyorsun? Bizler, üzümlerimizi sıkıp şırasını içiyoruz ve bizim için bundan kaçma imkânı da yok!

Aynı temkinle yaklaşan Sultan-ı Rusül Efendimiz:

---

370 İsrâ, 17/32
371 Bakara, 2/278

– Şüphe yok ki Allah (celle celâluhû), *Ey iman edenler! Şüphesiz ki içki, kumar, fal okları ve Allah'tan başkası adına kesilip de putlara adanan sunaklar, şeytan işi pisliklerdir; onlardan sakının ki kurtuluşa eresiniz!*[372] demek suretiyle onu da haram kılmıştır!

Bu kapı da kapalıydı ve attıkları her adımın kendilerini çıkmaz sokağa götürdüğünü gören Sakîf hey'eti, huzurdan kalkıp durumu kendi aralarında müzakere etmeyi denedi. Abdiyâleyl onlara:

– Yazıklar olsun size, diye çıkışıyordu. "Şu üç konudan da mahrum olarak memleketimize geri döneceğiz! Vallahi de, billahi de Sakîfliler, ne içki içmeden durabilir ne de zinadan uzak kalabilirler!"

Süfyân İbn Abdullah onun gibi düşünmüyordu; ayağa kalktı ve:

– Ey adam, diye başladı sözlerine. "Şâyet Allah onlar hakkında hayır murâd etmişse, onlar da bu konularda sabreder ve el uzatmazlar! Baksana, O'nunla birlikte olanlar da farklı değiller ama onlar sabredip eski alışkanlıklarını bir kenara bırakabiliyorlar! Biz, bu adamdan çekinmeliyiz; baksanıza O, yeryüzünü bir baştan bir başa hükmü altına alırken bizler, dünyanın bir köşesinde kalemizin içinde sıkışıp kaldık ve her geçen gün İslâm, etrafımızı kuşatıyor! Vallahi de şâyet O, bir ay gelip bizi kalemizde kuşatıverse, hepimiz açlıktan ölürüz! Ben, Müslüman olmaktan başka bir yol görmüyorum. Aksi hâlde başımıza, Mekke günü gibi bir günün gelmesinden korkarım!"

Bu sırada Allah Resûlü onları yemeğe davet etmişti; ancak onların, yemekten daha önemli bir işleri vardı ve her şeye rağmen kendilerine gösterilen bu civanmertlik karşısında gelip Müslüman oldular!

Müslüman olmuşlardı olmasına ama bu sefer de, 'Rabbe' ismindeki meşhur putlarını dile getiriyor:

– Rabbe konusunda ne düşünüyor ve ne yapmamızı istiyorsun, diye soruyorlardı. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kesin konuşuyordu:

– Onu da yıkmalısınız!

---

[372] Mâide, 5/90

– İmkânsız, diyorlardı. Arkada kalan Sakîflilerle kadın ve çocukların buna müsaade etmeyeceklerini düşünüyor ve böyle bir hareketin çok büyük problemleri beraberinde getireceğine inanıyorlardı. Onun için önce üç yıl, ardından iki yıl, daha sonra da bir yıl zaman isteyecek; bütün bunlara olumsuz cevap alınca da, en azından kendilerine bu konuda bir ay zaman tanınması talebinde bulunacaklardı. Ancak Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bunların hiçbirine '*evet*' demiyor ve O'na şerik koşulmasına razı olmuyordu! Hatta Abdiyâleyl'in bu ısrarları karşısında dayanamayan Hz. Ömer:

– Yazıklar olsun sana ey Abdiyâleyl, diye çıkışacaktı. "Rabbe dediğin bir taştan ibaret; kimin kendisine ibadet edip kimin etmediğini bile bilmekten âciz!"

Doğru söylüyordu ve bu kapının da kendilerine kapalı olduğunu görmüşlerdi; anlaşılan İslâm, şek ve şüphesiz dupduru yaşanması gereken bir sistemdi. Artık namaz kılıp oruç tutmaya da başlamışlardı; yaklaşık on beş gün Medine'de kaldıktan sonra memleketlerine geri döneceklerdi.

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, aralarında yaş itibariyle en küçükleri olan Osman İbn Ebi'l-Âs'ı imam tayin etti; zira Osman, İslâm'ı anlayıp kavramada hepsinden daha titiz duruyor ve meseleleri özümsemede yürekten bir duruş sergiliyordu!

Diğerlerinde olduğu gibi, memleketlerine geri dönen Sakîf hey'eti de, kavimlerini İslâm'a davetle işe başlayacak ve kısa zamanda bu kabileler de gelip Müslüman olacaklardı.[373] Çok geçmeden Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara, Hâlid İbn Velîd, Muğîre İbn Şu'be, Ebû Süfyân gibi ashâbından önemli isimleri göndererek putlarını da kırmalarını emredecek ve onlar için zor da olsa, böylelikle Sakîfliler de şirkten temizlenmiş olacaklardı.

---

373 Memleketlerine geri geldiklerinde Sakîf hey'etinin, Müslüman olduklarını gizledikleri ve Efendimiz'e yaptıkları tekliflerden bahisler açarak onları Allah Resûlü'nün kabul etmediğini söyleyip neticede savaştan başka seçenek kalmadığını ifade etmeleri üzerine Sakîflilerin, savaş için hazırlıklara başladıkları da anlatılmaktadır. Üç gün sonra gelip de savaşmanın makul olmadığında karar kıldıklarında, kendilerine gerçek söylenecek ve onlar da bu durum karşısında Müslüman olacaklardı. Bkz. İbn Kayyim, Zâdu'l-Meâd, 3/521 vd; Zehebî, Tarihu'l-İslâm, 1/350

... Ve Diğerleri

Elbette Medine'ye koşanlar, sadece bunlardan ibaret değildi; *Abdikays*, *Uzre* ve *Beliyy* hey'etleri de gelmiş ve Müslüman olarak geri dönmüşlerdi. Efendimiz'in dedelerinden Kusayy ile anne tarafından akraba olduklarını söyleyen on iki kişilik Uzre hey'eti ile konuşan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), onlara yakında Şam cihetinin de fethedileceğinin müjdesini verecek ve onları kehânet parası yemekten menedip insanlara tazim için kestikleri etlerden de yemelerini yasaklayacaktı.

Yine bugünlerde, on küsur insanla birlikte Medine'ye *Fezâra* hey'eti gelmiş ve yaşadıkları kuraklık ve kıtlıktan şikâyette bulunarak Allah Resûlü'nden yardım talebinde bulunmuşlardı. Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), onları da yanına alarak yağmur duasına çıkacak ve ihtiyaçları olan rahmeti o gün, cân ü gönülden yöneldiği Cenâb-ı Mevlâ'dan talep edecekti.

O günlerde dikkat çeken bir başka hey'et ise, aralarında, daha sonraları yalancı peygamber olarak iştihar edecek olan *Müseyleme İbn Sümâme*'nin de bulunduğu on yedi kişilik Benî Hanîfe hey'etiydi; Yemâme taraflarından gelmiş ve Müslüman olmuşlardı!

Gelenlerin ardı arkası kesilmiyordu; *Yemen*, *Ezd, Benî Sa'd*, *Benî Âmir İbn Kays*, *Benî Esed*, *Behrâ*, *Havlân*, *Muhârib*, *Benî Hâris İbn Ka'b*, *Gâmid, Benî Müntafik*, *Selâmân*, *Benî Abes*, *Müzeyne*, *Murâd*, *Zübeyd*, *Kinde*, *Zî Mürre*, *Gassân* ve *Benî Îyş* hey'etleri bunlardan belli başlı olanlarıydı. Efendimiz'e en son gelen hey'et, *Neha'* hey'etiydi; Yemen'de Hz. Muâz'a beyat etmişler ve Muharrem ayının ortalarında yaklaşık iki yüz kişiyle birlikte O'nun mü'minleri olarak Medine'ye gelmişlerdi!

Peşi peşine Medine'ye akın eden bu insanlar, aynı zamanda İslâm'a olan ihtiyacı da göstermiş oluyordu. Artık Medine, şek ve şüphesiz Ceziretü'l-Arab'ın başkenti oluvermişti. Daha düne kadar nizam ve intizamı temin etmenin imkânsız olarak görüldüğü, her kabilenin kendi başına hareket ettiği ve güçlünün zayıfı ezdiği Hicâz'da, bundan böyle Allah Resûlü'nün hâkimiyeti hükümferma olacak, insanlar güven ve emniyet içinde hayatlarını devam ettirecek ve bundan böyle dört bir yanda hep nizam ve intizamın sesi duyulacaktı.

Efendimiz'in Elçileri

Bir taraftan da Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), insanlara dini öğretmek, onları İslâm'a davet etmek, irşad ve tebliğ vazifesini yerine getirmek ve İslâm'a ait güzellikleri oralarda da temsil etmeleri için ashâbından belli başlı isimleri seçip etrafa göndermeye devam ediyordu. Zira cahiliye dönemine ait hastalıkların toplumdan sökülüp atılması, kalplerin temizlenerek yüce hakikatleri kavrayacak seviyeye gelmesi ve sosyal hayatta İslâm adına bir mayanın tutabilmesi için buna ihtiyaç vardı!

Onuncu yılın Rebîülâhir ayında Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu maksatla Hâlid İbn Velîd'i Hâris İbn Ka'b'a gönderecek ve eline de bir mektup verip ilk önce onları İslâm'a davet etmesini, bunu kabul etmedikleri takdirde ise cizye mükellefiyetleri olduğunu tebliğ etmesini isteyecekti; zira savaş, başvurulması gereken en son çareydi ve önlerine konulan alternatifleri bütünüyle reddeden insanlar için düşünülmesi gereken son çareydi!

Hedef gösterilen yere kadar gelen Hz. Hâlid, Efendimiz'in bu emrini yerine getirmek için hemen arkadaşlarını organize edecek ve aralarından seçtiği isimleri farklı bölgelere göndererek onları İslâm'a davet edecekti. Çok geçmeden bu gayretlerinin neticelerini de almaya başlayacaklar ve Hz. Hâlid, Hârisoğulları beldesinde yaşanan bu gelişmeleri Efendimiz'e bir mektupla bildirecekti.

Aradan altı ay geçmişti ve Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), Hâlid İbn Velîd'i Medine'ye çağırıyordu; o da, yanına aldığı bir grupla birlikte Allah Resûlü'nün yanına gelecek ve Hârisoğulları hey'etinin başına bu sefer de *Kays İbn Husayn* emir tayin edilecekti.[374]

Geniş bir alana yayılan bu coğrafyada, din adına insanları bilgilendirmek, İslâmî konularda derinlemesine bilgi sahibi kılmak ve farzlarla haramları onlara öğretmek için ashâbdan *Amr İbn*

---

374 Efendimiz'in bu taraflara bir mektup daha gönderdiği ve böylelikle yöre halkını İslâm'a davet edip başlarına da emir olarak Mâlik İbn Nemat'ı görevlendirip, işlerini onun vereceği hükümlere göre tanzim etmelerini istediği de gelen bilgiler arasındadır. Bkz. İbn Kayyim, Zâdu'l-Meâd, 3/539; Sâlihî, Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd, 6/427

Hazm tayin edilecek ve daha sonra da Hemedân geneline Hz. *Ali* gönderilerek, o cihette İslâm adına büyük bir fütuhat yaşanması hedeflenecekti.[375]

Hemedân'a gelip de Efendimiz'in mektubunu onlara okuyan Hz. Ali'yi Hemedân halkı yürekten kucaklamıştı! Zaten çok geçmeden de, Müslüman olacaklardı! Hz. Ali, bulunduğu yerden müjdeli haber bekleyen Efendimiz'e hemen bir mektup yazacak ve bu mektubunda, Hemedân halkının da gelip Müslüman olduğunu haber verecekti. Efendimiz'in o gün sevincine diyecek yoktu; zira O (sallallahu aleyhi ve sellem), Yemen taraflarında da İslâm'ın hüsn-ü kabul görmesini arzuluyor, böylelikle güney cihetinin de bu nurla aydın kılınmasını istiyordu. Onun içindir ki, huzurunda okunan Hz. Ali'nin mektubunun hemen akabinde şükür secdesine kapanacak ve başını kaldırınca da:

– Selâm ve esenlik, Hemedân halkının üzerine olsun! Selâm ve esenlik, Hemedân halkının üzerine olsun, diye Medine'den onlara mukabelede bulunacaktı.

Yine o günlerde Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbından *Mâlik İbn Mürre*'ye de bir mektup vererek onu Yemen hükümdarlarına göndermişti; onları Müslüman olmaya davet ediyor, şirk kokan her türlü hareketten kaçınmalarını talep ediyor, bunu yaptıkları zaman elde edecekleri dünyevî ve uhrevî mükâfatlardan bahsediyor ve aksi durumda karşılaşabilecekleri zorluklardan haber veriyordu! Ancak onlar, Müslüman olmak yerine, Efendimiz'in şartlarını kabullenerek cizye vermeyi tercih edeceklerdi.

Aldığı cevaplarla yetinmeyen ve halklarının gönlünü kazanıp onların da Müslüman olmalarını arzulayan Efendiler Efendisi, ashâbından *Muâz İbn Cebel* ve *Ebû Musa el-Eş'arî*'yi, Yemen'in farklı bölgelerine göndermiş ve onlara:

– Kolaylaştırıcı olun ve asla zorluk çıkarmayın; insanlara müjde ile yaklaşın ve onları nefret ettirmeyin ve karşılaştığınız problemlerde çözüm tarafını tutup ihtilaf çıkarma eğilimi göstermeyin, diye tavsiyede bulunuyordu. Zira artık Yemen'de de maya tutmuştu ve İslâm adına çığ gibi büyüyen bir talep vardı. Bütün bunlar, risalet vazife-

375 Hz. Ali'nin, Hâlid İbn Velîd'in yerine gönderildiği de ifade edilmektedir. Bkz. Taberî, Tarih, 2/197; Beyhakî, Sünen, 2/369 (3747)

sinin kemâle doğru hızla ilerlediğini gösteriyordu. Hira'da başlayan nurlanma şimdi, kimsenin hayal bile edemediği hızda dünyaya yayılıyor ve gittiği her yerde de kalıcı hâle geliyordu.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), barış elçilerini uğurlarken bir miktar onlarla birlikte yürüyecek ve gittikleri yerlerde dikkat etmeleri gereken hususları onlara fısıldayacaktı. Hz. Muâz ve Hz. Ebû Musa el-Eş'arî devesi üzerinde ilerlerken Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yaya olarak onları uğurluyordu. Bu sırada Hz. Muâz'a dönmüş şunları söylüyordu:

– Şüphesiz ki sen, ehl-i kitap bir topluluğa gidiyorsun; oraya ulaştığında önce onları, Allah'tan başka ilah olmadığına şehâdet etmeye ve Muhammed'in de Resûlullah olduğuna imana davet et! Şâyet bunu kabullenip sana itaat ederlerse, Allah'ın kendilerine günde beş vakit namazı farz kıldığının haberini ver! Şâyet bu konuda da sana itaat ederlerse, o zaman da, zenginlerinden alınarak fakirlerine verilmek üzere Allah'ın onlara zekâtı farz kıldığını beyan et! Şâyet bu konuda da sana itaat ederlerse, insanların malları arasında en kaliteli olanları seçip almaktan kaçın ve asla mazlumun bedduasını alacak bir adım atma; çünkü onunla Allah arasında perde yoktur!

Allah rızası için yola çıkan her bir mü'min için, her zaman geçerli olacak kriterlerdi bunlar; daha o günden Allah Resûlü de (sallallahu aleyhi ve sellem) bunlara dikkatleri çekiyor ve yolunda yol alanlara, gittikleri yerlerde nasıl davranmaları gerektiğini söylüyordu. Bu arada yine ona dönecek ve aralarında şu tarihi konuşma geçecekti:

– Ne ile hükmedeceksin?

– Allah'ın kitabında bulduklarımla hükmedeceğim!

– Allah'ın kitabında bir dayanak bulamadığında?

– Resûlü'nün sünnetiyle!

– Resûlü'nün sünnetinde de bir dayanak bulamazsan?

– Kendi re'yime göre ictihad ederim!

Elçi olarak seçtiği adamının kıvamı tamdı ve işin burasında Allah Resûlü, büyük bir ihtimamla Rabbine yönelip:

– Resûlü'nün elçisini muvaffak kılan Allah'a hamd olsun, diye niyazda bulunacaktı. Bir taraftan da Hz. Muâz'ı süzüyordu; sanki ayrılmak istemiyormuşçasına bir nazarı vardı. Sanki o gün, Kur'ân'a

vukûfiyeti ve ahkâma hâkimiyetini nazara vererek ashâbının müracaat etmelerini istediği dört kişiden biri olan Hz. Muâz ile Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vedalaşıyordu. Yanına yaklaştı ve:

– Ey Muâz, diye seslendi. “Bu yıldan sonra sen, bir daha belki burada Benimle buluşamazsın; artık mescidimi ve kabrimi ziyaret edersin!”

Sanki vedalaşan Hz. Muâz değil de Allah Resûlü’ydü! Gerçi onun yüreğine de bir kor düşmüştü. Bir tarafta Allah ve Resûlü adına hizmet için yola çıkmanın hazzı olsa da, beri tarafta kalbi, Allah Resûlü’nden ayrılacak olmanın firak ateşiyle yanıyordu! Şimdi bir de, bundan sonra dünya gözüyle O’nu (sallallahu aleyhi ve sellem) hiç görememe ihtimali vardı ortada! Hele bunu Resûlullah söylüyorsa, mutlaka bir bildiği vardı ve düşünmek bile istemediği böyle bir durum karşısında Hz. Muâz’ın gözleri çoktan iki çeşme olmuş, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu! Efendimiz’in şefkat ve muhabbet dolu bakışları arasında atını Yemen istikametine mahmuzlarken, yüreğini Medine’de bırakmış, gözü arkada gidiyordu![376]

Dokuzuncu Yılın Önemli Olayları

Tebûk’ten döndükten sonra münafıkların reisi konumundaki *Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl* vefat etti; hakkında konuşulanları oğlu Abdullah da biliyordu ve Efendimiz’e gelerek, babasının namazını kıldırmasını talep etti. Babasına rağmen samimi bir mü’mindi ve Efendiler Efendisi de onun bu samimiyetine müspet cevap verecek, perde altından her türlü kötülüğü yapmış olsa bile, zahir itibariyle mü’min olduğunu söylediği için onun adına da istiğfarda bulunacaktı. Efendimiz’in bu tercihini duyan Hz. Ömer bir çırpıda huzura gelerek O’na:

– Onlar için Sen ister Allah’tan af dile, ister dileme. Yetmiş kere bile istiğfar etsen, Allah onları asla affetmeyecektir. Evet, böyle!

---

[376] Gerçekten de öyle olacaktı; Efendimiz’in talimatlarını yerine getirmek için Yemen’de bulunduğu sıralarda Hz. Muâz, Allah Resûlü’nün vefat haberini alacak ve ancak Medine’ye geldiğinde, Mescid-i Nebevî ile Efendimiz’in kabrini ziyaret edebilecekti. Bkz. İbn Esir, Usudu’l-Ğâbe, 2/217; İbn Hacer, el-İsâbe, 8/41 (11550)

Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlü'nü tanımayıp karşı geldiler. Allah da böylesi fâsıklar güruhunu hidâyet etmez, emellerine kavuşturmaz,[377] meâlindeki âyeti hatırlatıp münafıklara reislik yapmış bir adamın namazını kıldırmaması gerektiğini söyleyecekti. Ancak, hakkında kesinlik ifade eden bir beyan olmadığı sürece insanların lehine hareket etmeyi itiyat edinen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), 'ister dile, ister dileme' ifadelerini birer açık kapı olarak değerlendirmiş ve:

– Ben, istiğfar etmek veya etmemek arasında muhayyer bırakıldım; demek ki Allah (celle celâluhû) izin verdi ve Ben de yetmişten fazla istiğfar ederim, diyerek İbn Selûl'ün mezarına kadar gidecek ve namazını da bizzat kendisi kıldıracaktı.

Ancak çok geçmeden yine Cibril-i Emîn gelecek ve:

– Onlardan ölen hiçbir kimsenin cenaze namazını kılma ve kabri başında dua etmek üzere durma! Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlü'nü tanımadılar ve yoldan çıkmış olarak öldüler,[378] meâlindeki mesajı getirerek, bundan sonrası için münafıklara daha net bir tavır sergilenmesi gerektiğini anlatıp, bundan böyle onlara ne istiğfar etmenin ne de namazlarını kılmanın mümkün olacağını bildirecekti.

Damad-ı Nebî Hz. Osman yine üzgündü; zira Efendimiz'in kızlarından *Ümmü Külsüm* Validemiz de bu yıl içinde vefat edecekti! Bilindiği üzere Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu, Rukiyye Validemizin vefatından sonra Hz. Osman ile nikâhlamıştı! Olacak ya, şimdi Ümmü Külsüm Validemiz de vefat etmişti! Onun vefatıyla üzüntüsü katlanan Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), kendisine ikinci kez damat olan Hz. Osman'a dönerek:

– Şâyet yanımda üçüncü bir kızım daha olsaydı, mutlaka onu da sana nikâhlardım, buyuracak ve hayâ âbidesi Hz. Osman'ı teselli etmeye çalışacaktı.

Hac Farîzasının Gelişi

Dokuzuncu yılın Zilkâde[379] ayı içinde gelen âyetlerde:

– Ziyarete gücü yeten herkese Beytullah'ı ziyaret etmek, Allah'ın

---

377 Tevbe, 9/80
378 Tevbe, 9/84
379 Bu emrin, Zilhicce ayında indiği de söylenmektedir.

onun üzerindeki hakkıdır, denilmek suretiyle bundan böyle hac ibadetinin de farz olduğu bildiriliyordu.

Emr-i ilahîyi alan ve Kâbe'yi ziyaret etmeyi gönülden isteyen Efendiler Efendisi, müşriklerin orada yaptıkları yanlışları hatırlayacak ve:

– Beytullah'ta bulunacak ve onu çırılçıplak tavaf edecekler; bu hâl ortadan kalkmadıkça Ben hac vazifesini yapmak istemem, buyuracaktı. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir'i yanına çağırarak onu hac emiri olarak görevlendirecek ve Mekke'ye gönderecekti. Gönderirken ona, hac ibadetlerini yerine getirirken insanların, nelere dikkat etmeleri gerektiğini gösterip öğretmesini talim edecekti. Kâbe'de, ilk defa İslâm adına bir hac yapılacaktı!

Ashâbdan üç yüz kişilik bir grupla birlikte Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) hemen yola çıkacaktı; ancak vahiy, ardı arkası kesilmeden gelmeye devam ediyordu. Onun ayrılışından sonra Tevbe sûresinin baş tarafındaki âyetler de gelmiş ve bundan böyle Harem bölgesinde bulunan müşriklerle ilgili yeni hükümler getirmişti. Hemen yanına Hz. Ali'yi çağıran Efendiler Efendisi, bu hükümleri bildiren bir talimatla birlikte onu arkadan Hz. Ebû Bekir'e gönderecek ve bu hükümlerin de tebliğini isteyecekti.

Talimatları alıp hemen yola koyulan Hz. Ali, Arc veya Dacnân denilen yerde hac kafilesine yetişecekti; Hz. Ebû Bekir de telaşlanmıştı. Ona dönüp önce:

– Emir olarak mı geldin, memur olarak mı, diye sordu. Zira böyle bir zeminde ihtilafa mahal olmamalıydı ve zaten Hz. Ebû Bekir de, Hz. Ali'nin memuru olmaya gönülden razıydı! Bu sorusuyla o, Efendimiz'e ait bir tasarrufu netleştirip adımlarını ona göre atmak istiyordu. Hz. Ali:

– Hayır, memur olarak geldim, dediğinde gelen âyetleri ondan alacak ve birlikte Mekke'ye doğru yol almaya başlayacaklardı.

Tavaflar yapılmış ve Safâ ile Merve arasındaki sa'yler de yerine getirilmiş; Arafat'ta vakfeye durulup Müzdelife'de konaklanarak nihâyet Mina'ya gelinmişti. Kurbanların kesildiği yere gelen Hz. Ali o gün, Cemre'nin yanında duracak ve Allah Resûlü'nün tebliğ etmesini istediği hususları teker teker insanlara duyuracaktı; şunları diyordu:

– Hiçbir kâfir Cennet'e giremez!

Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hac yapmayacak!

Bundan sonra Beytullah'ta hiç kimse çıplak tavaf yapmayacak!

Kimin, Resûlullah ile bir anlaşması varsa bu anlaşma, süresi bitinceye kadar geçerli olacak!

Müddet tayin edilmeyen anlaşmalar için dört ay süre tanınacak!

Bunlar dışında kalan her bir müşrike, emniyet ve güven içinde yurtlarına dönebilmeleri için, kendilerine tebliğ yapıldığı andan itibaren dört ay mehil verilecek!

Bundan böyle hiçbir müşrikle ne bir anlaşma ne de himaye söz konusu olacak; zira Allah ve Resûlü, müşrikleri himayeden uzaktır!

Böylelikle Resûlullah'ın arzusu da gerçekleşmiş oluyordu ve o gün için bu ilan, putçuluk düşüncesinin Harem'den tamamen uzaklaştırılması anlamına geliyordu!

Diğer Gelişmeler

Bir tarafta bunlar olurken diğer yandan da beşer yolculuğu devam ediyor; doğumları ölümler, ölümleri de doğumlar takip ederek dünyanın yüzü sürekli değişiyordu.

Habeşistan'dan bir haber vardı; yıllarca mü'minlere imkân tanıyıp da onları kabul eden Necâşî dünyaya gözlerini kapamıştı. Vefa insanı Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem) bu haberi önce ashâbıyla paylaştı. Ardından da onları, gıyâbî mü'min Necâşî için namaz kılmaya çağırdı:

– Bugün sizin salih bir kardeşiniz vefat etti; kalkıp onun cenaze namazını kılın, diyecek ve Medine'de durup Habeşistan'daki Necâşî'nin cenaze namazını kılacaklardı! Bu salih kardeş, Mekke'nin şiddetinden bunalan muhâcirleri sinesine basan Habeşistan kralı *Ashama*'dan başkası değildi ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), aradaki bunca mesafeye rağmen farklı bir vefa örneği sergileyecek, gıyabında ona dua edecekti!

Rebîülevvel ayının bir salı günüydü; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hasta olan süt yavrusunu ziyarete gitmişti. Tam da onu kucağına aldığında Hz. İbrâhim son nefesini veriyordu! Kalp mah-

zun olmuş, göz de yaş döküyordu! Resûlullah'ın gözlerinden süzülen yaşlara muttali olan biri:

– Yâ Resûlallah, diye seslenecekti. "Sen de mi ağlıyorsun; hâlbuki Sen, ölünün arkasından ağlamayı yasaklamamış mıydın?"

Döndü ve şunları söyledi:

– Şüphesiz ki göz, yaş döker ve kalp de mahzûn olur; biz, Yüce Rabbimizin razı olacağından başka bir şey söylemeyiz! Benim yasakladığım şey ise, üst baş yırtarak ve cahiliyede olduğu gibi feryad ü figân ederek ölünün arkasından ortalığı velveleye vermektir!

Yıkanıp kefenlenen yavruyu, namazı da kılındıktan sonra alacak ve Bakî Kabristanı'na götürüp Osman İbn Maz'ûn'un yanına gömeceklerdi! İlk defa ashâbından su istiyor ve onu, oğlu İbrâhim'in mezarı üzerine serpiyordu!

Aynı gün Medine'de güneş tutulması olmuştu:

– İbrâhim'in vefatından dolayı güneş tutuldu, diyenler çıkmıştı. Kulağına ulaşır ulaşmaz hemen minbere çıktı ve:

– Ey insanlar, diye seslendi. Şüphe yok ki güneş ve ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir; bunlar, ne birisinin doğumu ne de ölümünden dolayı tutulurlar! "Güneş ve ay tutulmasına şahit olduğunuz zaman hemen mescidlere koşun ve bu hâl geçip de açılıncaya kadar Allah'a dua edip namaz kılın!"

Son dönemlerde Allah Resûlü'nün yanına Cibril-i Emîn'in gelişi artmıştı; bu yılın Ramazan ayında Kur'ân'ı iki kez mukabele edecek ve böylelikle, hangi âyetin hangi surenin neresine yerleştirileceğiyle, sıralamada hangi surenin nerede yer alacağı da kesinlik kazanmış olacaktı!

Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yine bu sıralarda kendini yalnızlığa vermiş ve bir ay süresince hanımlarından da irâdî olarak ayrı kalmıştı. Hatta onlara bu şartlarda, kendisiyle beraber devam edip etmeme tercihinde bulunabileceklerini söylüyordu. Zira onlardan bazıları, içinde bulundukları şartları nazara alarak dünyalık talebinde bulunmuşlardı; âdeta bu hâlleriyle Resûlullah'ın tavrını netleştirmek istiyorlardı! Ufkunu, insanların elinden tutma dışında başka bir şeyin doldurmadığı Resûlullah'ı üzen bir talepti bu ve onlara, dünya ve dünyevî olanla ukbâ ve uhrevî olanlardan birini tercih edebileceklerini söylüyordu.

Belli ki, her hâliyle insanları bir çizgiye getirmek istiyordu; yeri geldiğinde gürül gürül konuşarak, zaman zaman da sessizlik murakabesine dalarak insanlara bir şeyler demek istiyor ve böylelikle herkesin, kendi iradesiyle gelip teslim olmasını bekliyordu.

Yine bu dönemlerde Cibril-i Emîn, bir insan suretinde gelerek dizini dizine vermiş, O'na İslâm, iman ve ihsanın ne olduğunu ve kıyametin de ne zaman kopacağını soruyordu. Bu vesileyle Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), İslâm'ı, imanı ve ihsanı anlattı teker teker; kıyametin ne zaman kopacağını kimsenin bilemeyeceğini ifade ediyor ve emarelerini haber veriyordu! Aldığı her cevabın arkasından:

– Doğru söyledin, diyen bu yabancının tavırları, ashâb arasında da şaşkınlık meydana getirmişti; hem soruyor, hem de aldığı cevaplar karşısında söyleyeni tasdik ediyordu!

Maksat hâsıl olup da yanından ayrılıp giderken arkasından ashâbına dönecek ve:

– Bunun kim olduğunu biliyor musunuz, diye soracaktı. Belli ki bilmedikleri bir durum vardı ortada ve sözü yine kendisine havale etmişlerdi. Bunun üzerine O:

– O, Cibril'di; size dininizi öğretmek için geldi, buyuracaktı.

VAKİT YAKLAŞIRKEN

Vedâ Haccı

Artık Kâbe, müşriklerden temizlenmiş ve Beytullah da, kendine yakışır şekilde ibadetle tanışmıştı; onu tavaf edenler ne alkış tutuyor, ne de elbiselerini çıkarıyorlardı! Resûl-ü Kibriyâ Hazretlerinin gelip de hac vazifesini yapmasına mâni bir durum kalmamıştı ve onuncu yılın Zilkâde ayına gelindiğinde Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına da ilan ederek hac vazifesini eda etmek üzere Mekke'ye doğru yürüyeceğini söyledi. İnsanlar akın akın Medine'ye geliyor ve Efendiler Efendisi'yle birlikte hac vazifelerini eda edebilmek için hazırlık yapıyorlardı!

Zilkâde ayının bitimine beş gün kala bir cumartesi günü, öğle namazını müteakip Medine'den hareket etti; şecere yolunu tutup Zü'l-Huleyfe'ye kadar gelecek ve o geceyi burada geçirecekti. Sabah olunca ashâbına dönecek ve geceleyin Rabbinden kedisine bir elçi geldiğini ve bu mübarek vadide namaz kılmasını emrettiğini söyledi; aynı zamanda bu yolculukta hac ve umreye aynı anda niyetlendiğini ifade ediyordu.

İhrama girmeden önce gusül abdesti alan Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), güzel kokular sürmüştü ve bayrama gider gibi hac yolculuğuna çıkıyordu. Yola çıkmadan önce insanlara dönmüştü ve ihramdan tekbir ve telbiyeye kadar birçok konuda ashâbını bilgilendiriyordu. Kurban etmek için yanına yüz kadar da deve almış

ve kurbanlık olduklarını bildirmek için bunların hepsine de işaret koymuştu!

Derken ashâbı da O'nun telbiyesine iştirak etmiş:

– Lebbeyk, Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk; lâ şerîke lek, diyerek yeri *göğü inletiyorlardı!*

Hicret yolunu takip ediyordu ve sırasıyla *Beydâ*, *Melel*, *Şerefü's-Seyyâle*, *Revhâ*, *Irku'z-Zıbya*, *Munsaraf*, *Esâye*, *Arc*, *Lahy-ı Cemel, Sükyâ, Ebvâ*, *Cuhfe, Humm, Erzak, Kudeyd, Müşellel, Ufsân*, *Gamîm, Merru'z-Zehrân, Serif* ve *Zî Tuvâ* güzergâhını tercih etmişti! Bir hafta sürecek bir yolculuk sonrasında Zî Tuvâ'ya geldiğinde mola verecek ve geceyi de burada geçirecekti. Zilhicce ayının dördüncü günüydü ve Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), sabah namazını kıldıktan sonra gusül abdesti alarak Mekke'ye yürüyecekti. Güneşin tam zeval vaktinde Mekke'ye girecekti; yine üst tarafından giriyordu!

Gelir gelmez Kâbe'ye yöneldi; Rüknü istîlâm etti ve ardından tavafa başladı. İlk üç şavtta adımlarını hızlandırmış reml yapıyordu; geri kalan dört şavtını ise, normal yürüyüşle tamamlayacaktı. Tavafını bitirir bitirmez Makâm-ı İbrâhîm'e yöneldi:

– Beytullâh'ı Biz, insanlara sevap kazanmaları için toplantı ve güven yeri kıldık. Siz de Makam-ı İbrâhim'i namazgâh edininiz! İbrâhim ile İsmâil'e de, "*Tavaf edenler, itikâfa girenler, rükû ve secde edenler için bu Evimi tertemiz bulundurun!*"[380] diye emretmiştik, meâlindeki âyeti okuyordu! Makamı, Kâbe ile kendi arasına alarak burada iki rekât namaz kıldı; Kâfirûn ve İhlâs sûrelerini okudu.

Sonra yeniden Rükn'e gelip onu istîlâm ettikten sonra Safâ'ya yöneldi; buraya yaklaştığında da:

– Safâ ile Merve, Allah'ın belirlediği nişanelerdendir. Kim hac veya umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse, oraları tavaf etmesinde bir beis yoktur. Her kim de, farz olmadığı hâlde gönlünden koparak bir hayır işlerse, mükâfatını görür. Zira Allah, şükrün karşılığını

---

[380] Bakara, 2/125

verir; O, az amele çok mükâfat verir ve her şeyi bilir,[381] meâlindeki âyetleri okumaya başlamıştı.

Artık Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), Kur'ân'ın zikrindeki önceliğe iktida ederek sa'yine Safâ'dan başlamış Merve ile Safâ arasında gidip geliyordu! Safâ'nın üzerine çıktığında Kâbe'ye dönecek ve tekbir getirdikten sonra ellerini kaldırıp dua edecekti.

Ardından da, *Hacûn*'a yöneldi; burası, ashâbıyla birlikte üç yıl yaşadığı çile dolu günlerin geçtiği yerdi; amcası ve en büyük destekçisi Ebû Tâlib burada vefat etmiş, kerim zevcesi ve 25 yıllık hayat arkadaşı Hz. Hatice vâlidemiz de, buradan Hakk'a yürümüştü. Mezarı da buradaydı; vefa insanıydı ve belli ki, ashâbına da ehl-i vefa olma yollarını gösteriyordu.

Arafat

Pazar gününden itibaren dört gün Mekke'de kalan Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla birlikte perşembe günü duhâ vaktinde Mina'ya yönelecekti; Nemira denilen yerde kendisine bir çadır kurulacak ve burada Efendimiz, beş vakit namazını kılacaktı. Batn-ı Vâdî'den geçip Arafat'a geldiğinde onlara dönmüş hutbe îrâd ediyordu. Etrafında yüz yirmi bin sahabî vardı; her biri de, Resûlullah'ın kendilerine söyleyeceklerini pür-dikkat dinliyorlardı:

– Ey insanlar!, diye başladı hutbesine ve şöyle devam etti:

– Sözlerimi iyi dinleyin! Çünkü Ben, bu yıldan sonra bir daha sizinle burada buluşabileceğime ihtimal vermiyorum!

Efendiler Efendisi'nin gurûb edeceği kimsenin aklına gelmiyordu; ancak onu bugün, bizzat kendisi hatırlatıyordu! Yürekler yanmış, kalplerde derin bir hüzün esmeye başlamıştı. Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), tam da ikbal günlerine gelindiği bu demlerde ayrılık sinyalleri veriyordu! Şunları söylüyordu:

– Kanlarınız ve mallarınız, bu gününüzün, bu ayınızın ve bu beldenizin haram olduğu gibi size haramdır! Dikkat edin; cahiliyyeye ait ne varsa hepsi ayaklarımın altındadır ve kaldırılmıştır!

Câhiliyyedeki kan davaları kaldırılmıştır; ilk kaldırdığım kan

---

[381] Bakara, 2/158

davası da, Rebîa İbn Hâris'in kanıdır ki onu, Benî Sa'd yurdunda emzirilmek üzere bulunduğu sırada Hüzeyl kabilesi öldürmüştü!

Câhiliyyedeki faiz uygulamaları da kaldırılmıştır; ilk kaldırdığım ribâ da, Abbâs İbn Abdilmuttalib'in faiz alacağıdır ve şüphesiz o, bütünüyle kaldırılmıştır!

Kadınlar konusunda daha duyarlı olun ve Allah'tan korkun; çünkü siz onları, Allah'ın emaneti olarak alıp, Allah'ın kelimesi ile kendinize helâl kıldınız! Onlar üzerinde sizin hakkınız, hoşlanmadığınız kimseleri mahreminize almamalarıdır; şâyet bunu yaparlarsa ancak o zaman, aşırıya gitmemek kaydıyla onlara müeyyide uygulayabilirsiniz! Onların rızık ve giyimini güzel bir biçimde temin etmek de sizin üzerinize bir borçtur!

Size öyle bir değer bırakıyorum ki, ona tutunduğunuz sürece Benden sonra asla dalâlete dûçar olmazsınız; Allah'ın kitabı!

Resûlullah'ın yokluğunda sosyal yapının sağlıklı yürüyebilmesi için gözetilmesi gereken en temel meselelerdi bunlar ve Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), aralarından ayrılmadan önce onları bu konularda uyarıyor, istikbale emin adımlarla yürünüp Allah davasının ebedlere kadar pâyidâr olabilmesi için ümmetinin dikkatini çekiyordu. Onun bu beyanlarını, Rebîa İbn Ümeyye gibi insanlar dalga dalga uzakta kalanlara ulaştırmak için yüksek sesle tekrar ediyorlardı! Bunları söyledikten sonra ashâbına dönüp şunu soracaktı:

– Yarın size Benden sorulacak; hakkımda nasıl şehadette bulunacaksınız?

Ashâbda büyük bir şaşkınlık vardı; başlarını kaldırmış O'nu (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Biz şehâdet ederiz ki Sen, üzerine düşen tebliğ vazifesini hakkıyla yerine getirip hepimize rehberlik yaptın ve nasihatını da hakkıyla eda ettin, diye cevaplıyorlardı. Arafat meydanından taşan bu ses, Fârân dağlarına çarpıp geri geliyordu! Onların bu şehâdetini alınca Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), işaret parmağını semaya kaldırdı:

– Allah'ım! Sen şâhit ol, diyor ve bunu üç kez tekrar ediyordu.

Derken ezan okunmaya başladı; öğle ile ikindiyi birlikte kılıyorlardı! Namaz sonrasında Cebel-i Rahme'nin eteğine gelecek olan Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, burada duracak ve '*vakfe*' yapacaktı!

Kıbleye dönmüş olarak o günün akşamına kadar burada dua dua Rabbine yalvarıyordu; Nur insan, nurdan bir heykel gibi Rabbinden rahmet diliyordu!

Ve yine Cibril-i Emîn gelmiş, Resûlullah üzerinde vahiy emareleri belirmişti; belli ki yine Allah'tan bir mesaj vardı:

– Bugün Ben, sizin dininizi tamamladım; size olan nimetimi de kemâle erdirdim ve sizin adınıza din olarak sadece İslâm'dan razı oldum![382]

Anlaşılan bu, Nûr dağında, Hirâ'da başlayan sürecin son meyvesiydi; kulağına ilişir ilişmez bir kenara çekilip de ağlaşanlar vardı! Bu, Resûlullah'ın da gözünden kaçmamıştı. Hz. Ömer'in yanına yaklaştı ve:

– Niçin ağlıyorsun, diye sordu. Cevap verecek hâli yoktu koca Ömer'in; kendini toparlayıp:

– Ağlıyorum, dedi. "Çünkü, şu âna kadar biz, dinimizde sürekli bir ziyadelik yaşıyorduk. Şimdi anlıyoruz ki, tamamlanan her şey, bundan sonra noksanlaşma süreci yaşayacak demektir."

Ömer ferasetiydi bu ve Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona:

– Doğru söylüyorsun, diye mukabelede bulundu.

Daha sonra da, terikesine aldığı Üsâme ile birlikte Müzdelife'ye doğru yöneldi. Akşam ve yatsı namazlarını, tek ezan ve iki kametle birlikte cem yaparak burada kılacaktı.

Minâ

Zilhicce ayının onuncu günüydü; vaktin girişiyle birlikte sabah namazını da Müzdelife'de kılan Habîb-i Zîşân Hazretleri, Meş'ari'l-Haram'a gelip kıbleye dönmüş, dua ve tazarru ile Rabbine iltica ile gerilmiş, dua, tekbir, tehlil ve zikirle meşguldü.

Güneş doğmadan önce yeniden Kasvâ'ya binecek ve Mina'ya gelecekti; bu sefer arkasına Fadl İbn Abbâs'ı almıştı. Bu sırada İbn Abbâs'a emretmiş, şeytan taşlamada kullanacağı taşları toplatıyordu. Muhassir vadisine geldiğinde devesini daha da hızlandırmıştı; zira burası, fil ashâbının helâk edildiği yerdi!

---

[382] Mâide, 5/3

Derken Mina'ya geldi; güneş yeni doğmuştu ve Akabe cemresinin yanına gelip devesinin üstünde iken şeytan taşlamaya başladı.

Daha sonra yeniden ashâbına dönen Efendiler Efendisi, daha önceki hutbenin bir yönüyle tamamlayıcısı mahiyetinde şunları söylemeye başladı:

– Şüphe yok ki bugün itibariyle zaman, semâvât ve arzı Allah'ın ilk yarattığı andaki yörüngesine gelip oturdu; bir yıl, on iki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır; üçü, peşi peşine gelir: Zilkâde, Zilhicce ve Muharrem. Öbürü de, Şâbân ile Cemâziyelevvel arasında kalan Receb ayıdır.

Şeytan, sizin bu beldenizde artık kendisine kullukta bulunma ümidini yitirmiştir. Ancak, sizin çok küçümsediğiniz birçok işinizde onun dediğini yapıp da bunların, şeytanı razı edeceği de bir gerçektir.

Hac vazifesiyle ilgili menâsikinizi bugün benden alın; zira Ben, bu yıldan sonra hac vazifesi yapamayacağımı sanıyorum!

Ashâbına bunları söyleyen Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bundan sonra üslûbunu da değiştirecek ve şimdi hangi ayda olduklarını ve hangi günü yaşadıklarını soracaktı. Ashâb:

– En doğrusunu Allah ve Resûlü bilir, diye mukabelede bulunuyordu. Zira bu ay ve güne başka bir isim vereceğini sanmışlardı! Bunun üzerine:

– Zilhicce ayı değil mi, diye sordu onlara.

– Evet, diyorlardı. Bu sefer de, mekânla ilgili bir soru soruyordu:

– Bu belde neresi?

Başka bir isimle tesmiye edeceğini düşünen ashâb yine:

– En doğrusunu Allah ve Resûlü bilir, diye cevaplamıştı. Onlara:

– Burası, belde-i haram değil mi, diye sordu. Yine:

– Evet, demişlerdi. Arkasından şunları söyledi:

– Şüphesiz ki Rabbinize kavuşacağınız güne kadar kanlarınız, mallarınız ve ırzınız; bugününüzün, bu ayınızın ve bu beldenizin haram olduğu gibi size haramdır!

Her cümlesinde bir veda bûsesi gizliydi. Yirmi üç yıllık birikimi siyah gözleriyle süzüyor ve cemaatini, kendisinden sonraki günlere hazır hâle getirmek istiyordu.

Az önceki soruları üst üste niçin sorduğunu şimdi daha iyi anlıyorlardı; bir taraftan ashâbıyla vedalaşırken, diğer yandan da onları rahle-i tedrisine almış irfan ufkuna seyahate çıkarıyordu! Arkasından, dikkatlerini çekip onlara bir soru daha sordu:

– Vazifemi tebliğ ettim mi?

Dizinin dibinde yetiştirdiği ashâbına, kendine ait vazifeyi eda edip etmediğini soruyordu; çaresiz ashâb yine:

– Evet, diye haykırmıştı. Bunun üzerine yeniden Rabbine yöneldi ve önce:

– Allah'ım! Sen şahit ol, diye nida etti. Ardından ashâbına şu nasihatte bulundu:

– Bunları, bugün burada bulunanlar, bulunmayanlara ulaştırsın; zira kendisine tebliğ edilen nice insan, dinleyenden daha kavrayıcıdır! Ve sakın ola ki Benden sonra, birbirinizin boynunu vuran kâfirler gibi olmayın!

Ashâbına bu nasihatleri yaptıktan sonra sıra kurbanını kesmeye gelmişti; o gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), yaşı kadar kurban kesecek ve geri kalan otuz yedi tanesini kesmesi için Hz. Ali'yi görevlendirecekti. Sonra yanına, ashâbından birisini çağırıp saçını kestirdi. Mübarek saç tellerini yere düşürmemek için avuçlarını açmış, bu arada yere düşenleri de teker teker alıp yüzlerine gözlerine sürüp gözyaşı döküyorlardı! Bu sırada Hz. Ebû Bekir gibi bazı sahabîler, ayrılık öncesi bir kenara çekilmiş, uzun uzun O'nu seyrediyorlardı!

Cemreler ve Vedâ

Derken yeniden Mekke'ye yöneldi; Kâbe'ye gelecek ve 'ifâza' tavafını yapıp öğle namazını kılacaktı! Ardından Abdulmuttaliboğullarının yanına gitti; kendisine zemzem takdim etmişler, O da bu Zemzemden içiyordu!

Aynı gün yeniden Mina'ya geldi; o gece burada kalacaktı! Ertesi günün zeval vaktine kadar burada bekledi; güneş zevale kayınca, önce birinci, ardından ikinci ve nihâyet üçüncü cemrenin yanına gelerek şeytan taşlamaya başladı! Burada duracak ve ashâbına bir kez daha seslenerek bilgilerini perçinlemek isteyecekti.

Teşrik günlerinde şeytan taşlama işini bitirdikten sonra yeni-

den Kâbe'ye gelecek ve gecenin geç saatlerinde 'vedâ tavafı' yapacaktı; zira artık, ayrılık vaktiydi ve ashâbına da yolculuk için hazırlanmaları emrini verecekti!

Zilhicce ayının on sekiziydi; Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yeniden Medine'ye doğru ilerlerken Cuhfe yakınlarında Hûm denilen bir kuyunun başında durmuş, ashâbına yine nasihat ediyordu; şunları söylüyordu:

– Dikkat edin ey insanlar! Şüphesiz ki Ben de bir beşerim ve umarım ki çok geçmeden Rabbimin elçisi gelir ve Ben de, ona icabet ederim! Size iki önemli şey bırakıyorum; onların ilki Allah'ın kitabıdır ki içinde hidâyet ve nur vardır; ona sımsıkı tutunmalısınız! İkincisi ise, Benim ehl-i beytimdir; ehl-i beytim konusunda sizi duyarlı olmaya çağırıyorum, ehl-i beytim konusunda sizi duyarlı olmaya çağırıyorum!

Bu sırada damadı Hz. Ali'nin elinden tutup kaldıracak ve:

– Ben kimin velisi isem, iyi bilin ki bu da onun velisidir, diyecekti. Ardından da ellerini açacak:

– Allah'ım! Onu velî kabul edeni Sen de velin kabul et; ondan yüz çevirip de düşmanlık edeni Sen de düşman ilan et, diye dua edecekti.

Yeniden yola koyulup da karşısına Medine çıkınca üç kere tekbir getirecek ve şunları söyleyecekti:

– Allah'tan başka ilah yoktur ve O (celle celâluhû) tektir; mülk de O'nun, hamd de O'nundur ve O, her şeye kâdirdir!

Rabbimize dönenleriz. Tevbe ile O'na yöneliyor ve sadece O'na kullukta bulunuyoruz. Secdemizi de O'na yapıyor ve her türlü durumda Rabbimize hamd ediyoruz!

Allah (celle celâluhû), vaadini yerine getirdi ve kuluna yardım etti ve Ahzâb ordusunu da, tek başına hezimete uğratıp tarumar etti!

Bu duanın ardından Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), gündüzün bir vaktinde yeniden Medine'ye gelmişti! Yine ilk olarak Mescid-i Nebevî'ye gelecek ve burada iki rekat namaz kıldıktan sonra hâne-i saadetlerinin yolunu tutacaktı!

Hac öncesi yaşanan yoğunluk, Medine'de kaldığı yerden yeniden başlayacak ve İslâm'ın güzelliği daha geniş coğrafyalara ulaş-

tırılmaya çalışılacaktı. Bunun için Cerîr İbn Abdillah Yemen'e gönderilecek ve Hımyer krallarından Zülkelâ İbn Nakür ile Zû Amr Müslüman olacaktı.

Yalancı Peygamberler

Medine'ye döndükten sonra devam eden elçilerin gönderilmesi ve hey'etlerin kabulü sırasında beklenmedik olaylar da olmaya başlamıştı; belki de Cenâb-ı Mevlâ, bu türlü arızaları Efendimiz'in hayatta olduğu dönemlere denk getirmiş ve böylelikle Müslümanlara, benzer durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini Resûlü'nün şahsında fiilen göstermek istemişti! İlk haber, Yemen taraflarından geliyordu; *Esvedü'l-Ansî* adında birisi çıkmış peygamberlik iddia ediyordu! Kehânet ve hokkabazlıkla etrafında bazı safderûn insanları toplamış, onları da kendi peygamberliği konusunda inandırmıştı. Efendimiz'in Hz. Cerîr ile gönderdiği mektuplardan biri de ona yazılmıştı; ancak o, Allah Resûlü'nün hastalığından da cesaret alarak söz dinlemeyecek ve iddiasından vazgeçmeyecekti. Sahîk ve Şerîk adında iki meleğin kendisine de vahiy getirdiğini söylüyor, halkın başına gelecek haberleri de kendisinin verebildiğini iddia ediyordu!

Yazdığı mektuplarda Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), valilerinden Esved konusunda daha tedbirli ve duyarlı olmalarını isteyecek ve halkın yalan yanlış beyanlarla oyalanmasının önüne geçmelerini söyleyecekti.

Bir diğer haber, Yemâme taraflarından geliyordu; Müseylime de peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmış, etrafına bazı safderûn insanları toplamaya başlamıştı! Hâlbuki bu adam, Benî Hanîfe hey'etiyle birlikte daha birkaç ay önce Medine'ye gelmiş ve Müslüman olmuştu! Şimdi ise hokkabazlık ve sihirbazlık sanatlarını konuşturarak kendisinin de mucize sahibi olduğunu söylemeye başlamış,[383] olağanüstü hâller gösterme yarışına girişmişti. Hatta hırsla önüne

[383] Nişadırı keskin sirke içinde erittikten sonra günlük yumurtayı onun içinde bir gece ve gündüz bekletir, iyice yumuşattıktan sonra da onu alarak dar şişenin içine koyardı; ardından üzerine soğuk su döker ve insanlara, kabuğunu kırmadan yumurtayı dar ağızlı şişeye bir mucize eseri olarak soktuğunu iddia ederdi. Bkz. İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, 5/61, Sîre, 4/95; İbn Seyyidinnâs, Uyûnu'-Eser, 2/284; Süheylî, Ravdu'l-Unf, 4/354 vd.

gelen her meseleye el attığı için gülünç durumlara da düşüyordu. Efendimiz'in yaptığı gibi kendisinin de insanlara su mucizesi göstermesi istenince kuyuların başına gidip ağzında çalkaladığı suları oralara boşaltacaktı. Ancak bereketlenip sularının çoğalması bir yana kuyuların hepsi de kuruyordu! Bereket umarak yeni doğan çocuklardan hangisi kendisine getirtilip de ağzına hurma vermişse, onların her birisi ya kel ya da lâl olmuşlardı!

Gözünü saltanat hırsı o kadar bürümüştü ki, insanlar nezdinde düştüğü bu gülünç durumlar onun için bir şey ifade etmiyordu. Bu sefer de tutmuş, Kur'ân'a nazîre getirmeye çalışıyor, kendisine de vahiy geldiğini iddia ederek birtakım sözler sarf ediyordu! Bu sırada Allah Resûlü'ne bir mektup göndermiş ve kendisini risalette O'na şerik ilan etmişti!

Hz. Ali'yi yanına çağıran Efendiler Efendisi, haddini aşan bu adama bir mektup yazacak ve yeryüzünün Allah'a ait olduğunu ve onun hiç kimseyle paylaşılamayacağını ifade ettikten sonra Allah'ın, yeryüzünü dilediği kuluna has kılacağını ifade ederek neticede takva sahibi olanların üstün geleceğini bildirecekti.

Üsâme Ordusu

Safer ayının çıkmasına dört gün kala bir pazartesi günü Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbına sefer hazırlığı yapmaları emrini verdi; zira Rum diyarından tehdit sesleri yükseliyor ve orada bulunup da iman edenlere karşı akla-hayale gelmedik işkenceler uygulanıyordu. Bardağı taşıran son damla, Rum diyarına yakın belde olan Meân valisi Ferve İbn Amr'ın başına gelenlerdi; kendi topraklarında İslâm'a ait herhangi bir eserin mevcudiyetinden aşırı derecede rahatsızlık duyan Bizans, Efendimiz'in valisini de öldürme cür'eti göstermişti!

Karargâhın kurulacağı yer *Cürüf*'tü. Ashâb-ı kirâm hazretlerini yine cihad heyecanı sarmıştı. Yeni bir hedefe doğru gidecekleri için sabırsızlanıyorlardı! Ertesi gün Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) yanına, azatlı kölesi Zeyd İbn Hârise'nin on sekiz yaşındaki oğlu Üsâme'yi çağırdı; ona:

– Seni, hazırlanan bu orduya kumandan tayin ettim; süratle harekete geç ve babanı şehit edenlerin üzerine yürü, diyor ve hangi ci-

hete gideceğini ve oralarda nelere dikkat ederek nasıl adım atması gerektiğini tarif ediyordu! Hatta ordusuyla birlikte ilerlerken, haberden daha hızlı hareket etmeleri gerektiğini söylüyor ve ancak, muhâberâta hakim olarak muharebeyi kazanabileceklerine dikkat çekiyordu!

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) genç Üsâme'ye ordunun sancağını bizzat kendi elleriyle veriyordu; sancağı alan Hz. Üsâme onu, hicretin sancaktarı Büreyde İbn Husayb'a verecek ve Cürüf'e gidip Resûlullah'ın ordusunu hazırlamaya başlayacaktı. Artık hazırlığını yapan Cürüf'e koşuyordu!

Efendimiz'in Hastalığı

Bir çarşamba günüydü. Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem) Hz. Üsâme'ye sancağı verdiği günden bir gün sonra hastalanmıştı; yüksek ateşe maruz kalmış şiddetli baş ağrısı çekiyordu! Ancak O'nun bu hastalığı, ihtimamla hazırladığı bu ordunun teşekkülüne engel olmuyordu. Aksine, her şeye rağmen bu ordunun hedefine ulaşmasını arzuluyor ve ashâbını da bu istikamette teşvik ediyordu.

Hz. Üsâme'nin kumandanlık yapacağı bu ordunun içinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali gibi çok önemli isimler vardı! Demek ki Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbını gençleştirmek istiyor ve misyonunu, gençliğin üzerine bina etmeyi arzuluyordu! Aynı zamanda bu, eskiye ait bazı telakkilerin ortadan kaldırılması anlamına da geliyordu; zira Hz. Üsâme, azatlı bir kölenin oğluydu ve Araplar, bir köleyi asla başlarında kumandan olarak görmek istemezlerdi! İşte Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, cehalete ait ne kadar '*put*' varsa teker teker hedeflemiş, onları toplumun içinden söküp atıyordu! Ancak, ilk etapta herkesin anlayabileceği bir husus değildi bu ve Üsâme'nin yaşının küçüklüğü ile söz konusu olan devletin, o gün için iki süper güçten birincisi olduğunu düşünerek bazı insanlar, Hz. Üsâme'nin komutanlığı konusunda farklı düşünceler üretmeye başlamışlardı. Bilhassa Ayyâş İbn Ebî Rebîa gibi kimseler:

– İlk muhâcirler bir kenarda dururken şu genç onlara kumandan tayin ediliyor, demiş ve böyle bir tavzifi garipsediklerini ifade etmeye başlamışlardı. Cumartesi günüydü; durumu haber alan Allah

Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), başına sarığını sararak minbere çıkacak ve ashâbına:

– Ey insanlar, diye seslenecekti. “Vallahi de siz, Üsâme’nin kumandanlığına itiraz edip karşı çıktığınız gibi onun babası konusunda da aynı tavrı sergilemiş, onun kumandanlığı konusunda da ileri geri beyanlarda bulunmuştunuz! Allah hakkı için o, imaret vazifesini yerine getirmeye en layık kişidir. Şu da bir gerçek ki, onun babası, benim için insanların en sevimlisiydi; ondan sonra da Üsâme, bana en sevgili olandır!”

Bu arada Hz. Üsâme ile birlikte savaşa gidecek olan ashâbın ileri gelenleri huzura gelip Allah Resûlü’yle vedalaşıyorlardı. Aslında bu, O’nun da ashâbıyla vedalaşması anlamına geliyordu. Bu sırada Resûlullah’ın hastalığı gittikçe ağırlaşıyordu; ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Üsâme ordusunu sakın geri bırakmayıp onu gönderme işini yerine getirin, diyerek ashâbına tembihte bulunuyordu. Bunun üzerine ashâb, Cürüf’e akın etmiş ve pazar gecesini orada geçirmişlerdi.

Pazar günü yeniden Allah Resûlü’nün yanına gelen Hz. Üsâme, gözyaşlarına hâkim olamamıştı; zira Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ateşler içinde yanıyor, ağrılarını dindirmek için ağzına ilaç damlatılıyordu! Vedalaşmak için gelmişti ama gönlü, O’nu bu hâlde bırakıp da gitmeye bir türlü razı olmuyordu! Eğilip Allah Resûlü’nü öptü. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) konuşamıyordu; ellerini bir müddet semaya doğru kaldırmış ve ardından da Üsâme’nin üzerine indirmişti; belli ki genç kumandanına dua ediyordu!

Hz. Üsâme, o gün Cürüf’e geri dönmüştü ama yüreği Allah Resûlü’nün yanında kalmıştı; onun için ertesi gün yine huzura gelecekti. Bir pazartesi günüydü; Resûlullah’ın (sallallahu aleyhi ve sellem) üzerindeki sıkıntılı hâl geçmiş gibiydi ve Hz. Üsâme, Allah Resûlü’nün emrini yerine getirmek üzere ordusunun başına geri dönecekti!

Gurûba Doğru

Bir tarafta bu aksiyon devam ediyor olsa da Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), ashâbıyla vedalaşmaya çoktan başlamış ve yönünü ‘*Refik-ı A’lâ*’ya tevcih etmişti! Bir yıldır bu vedanın işaretlerini veri-

yordu; Hz. Muâz'ı Yemen'e gönderirken söyledikleriyle veda haccında ashâbıyla helalleşmesi hep bu ayrılığın sinyalleriydi.

Önceki senelerden farklı olarak, bu yılın Ramazan ayında yirmi gün itikâfa çekilmişti. Hâlbuki, önceki yıllarda, on günlük itikâfı itiyâd edinmişti. Aynı zamanda Cibrîl-i Emîn gelmiş ve bu yıl, iki defa karşılıklı olarak Kur'ân'ı mukabele ederek hatmetmişlerdi.

Ashâbını emanet ettiği Uhud'u ziyaret etmişti. O sırada etrafında bulunanlarla vedalaştığı gibi onlarla da konuşup selamlaşıyor ve teker teker vedalaşıyordu. Onlarla vedalaştıktan sonra minbere çıkacak ve ashâbına şöyle seslenecekti:

– Şüphe yok ki Ben, size ulaşmak için arzuluyum. Sizin şahidiniz Benim. Allah'a yemin olsun ki, şu anda Ben, havzımı temâşâ ediyorum. Yeryüzü hazinelerinin anahtarlarının Bana teslim edildiğini görüyor gibiyim. Vallahi de Ben, Benden sonra sizin şirke gireceğinizden değil de, şirk etrafında birbirinizle atışmanızdan korkup endişe ediyorum.[384]

Safer ayının son pazartesi günüydü. Ashâbından biri hakkında son vazifeyi eda için yine Cennütü'l-Bakî'ye gelmişti. Kendisinden önce buraya emanet ettiği ashâbını da unutmamıştı; onların yanına da uğruyor, âdeta her biriyle konuşarak helalleşiyordu. Bu helalleşme sonrasında, yanında bulunan azatlısı *Ebû Müveyhibe*'ye şöyle seslenmişti:

– Ey Ebâ Müveyhibe! Şu anda Bana, dünya hayatının hazinelerine ulaştıracak anahtarlarla burada ebedî kalma imkânı, ardından da Cennet vadedildi ve Ben, Rabbime kavuşmak ve Cennet'le bunlar arasında muhayyer bırakıldım!

Böyle bir tercihten memnuniyeti dile getirmek isteyen azatlı Ebû Müveyhibe:

– Anam-babam Sana feda olsun yâ Resûlallah, diyecekti. "Önce dünya hayatının hazinelerine ulaştıracak anahtarları ve burada ebedî kalmayı, ardından da Cennet'i tercih et!"

O (sallallahu aleyhi ve sellem), tercihini çoktan yapmıştı:

– Vallahi de ey Ebâ Müveyhibe! Ben, Rabbimle buluşmayı ve Cennet'i tercih ettim!

---

384 Buhârî, Sahîh, 1/451 (1279), 3/1317 (3401); Müslim, Sahîh, 4/1795 (2296)

Dönüşte, şiddetli bir baş ağrısı başladı. Harareti de yükselmiş ve ateşler içinde kalmıştı. O kadar ki, vücud-u mübareklerinin harareti, mübarek başlarına sardıkları sarığın dışından hissediliyordu!

Belli ki bu, hemen geçecek bir hastalık değildi ve devam eden on bir gün boyunca, ashâbıyla birlikte bu hâliyle namazlarını kıldı.

Her hâliyle edep ve hayâ dersi veriyordu. Hastalığının şiddetlendiği bu dönemde, etrafında toplanan Ezvâc-ı Tâhirât'a yönelecek ve:

– Yarın Ben, neredeyim?, diye soracaktı. Hâlden anlayan insanlardı ve hepsi birden, kendi haklarından feragât ettiklerini ve bundan böyle Efendilerinin, Hz. Âişe Validemizin hücresinde kalmasını istediklerini söylediler.

Ayakları üzerinde durmakta zorlanıyor ve çoğu zaman ayakları yerde sürüyerek gidebiliyordu. Onun için bir koluna *Fadl İbn Abbâs*, diğerine de Hz. *Ali* girmiş ve Efendiler Efendisi'ni, Hz. Âişe Validemizin hücresine taşımışlardı. Son günlerini burada geçirecekti!

Çarşamba günü hastalık daha da şiddetlenmiş, harareti de artınca kendinden geçerek bayılmıştı. Bu hâldeyken bile, ashâbından ayrı kalmak istemiyordu; birazcık kendine gelir gelmez:

– Değişik kuyulardan alınmış sudan, üzerime yedi kez dökün ki Ben, insanların arasına çıkıp onlarla ahitleşmek istiyorum, diyecekti. Denilenler yapılıp da bir miktar kendine gelince:

– Artık yeter! Artık yeter, dedi ve güçlükle ayağa kalkarak mescide yöneldi ve burada:

– Ey insanlar! Bana yaklaşın, diye seslendi. Ashâbını yanına çağırıyordu; belli ki, önemli bir mesajı vardı ve dikkatlerini bir konuya çekmek istiyordu. Önce, diğer ümmetlerin yanlışlıklarından bahsetti onlara. Ardından da:

– Sakın, Benim mezarımı, ibadet edilen bir puthaneye çevirmeyin, uyarısında bulundu. Üzerinde, yakında ayrılacak olmanın heyecanı seziliyordu ve bunun için âdeta herkesle helalleşmeye başlamıştı:

– Sizden kimi incitmişsem, işte sırtım; gelsin ve sopasıyla sırtıma vurarak hakkını alsın! Her kime de ağır söz söylemiş ve gönlünü kırmışsam, gelsin ve içindekini Bana söyleyerek hakkını alsın, diyordu. Diyordu ama kimseden ses çıkıyordu. Ancak O (sallallahu aleyhi ve sellem), ısrarlıydı; öğle namazını kıldıktan sonra aynı talebini yeniden tekrarlayacaktı. Bu sefer, birisi ayağa kalktı ve kendisinden üç

dirhem alacağı olduğunu söyledi. Bunun üzerine amca oğluna seslenip:

– Ona bunu ver, ey Fadl!, buyurdu. Ardından da, Ensâr hakkında şunları söyledi:

– Size, Ensâr'ın kıymetini bilmenizi vasiyet ediyorum. Çünkü onlar, benim gözümün nuru, göz bebeklerimdir; onlar, kendilerine düşeni hakkıyla yerine getirmişlerdir ve yaptıklarının mükâfatını da alacaklardır. Artık insanlar çoğalmış, Ensâr ise azınlıkta kalmıştır; onlar, yemekteki tuz gibidirler! Sizden her kim, onlar üzerine emir olur da, onlardan bir fayda veya zarar görürse, iyi ve faydalı olanları kabul etsin ve hoşuna gitmeyen bir muameleye maruz kaldığında da affedici olsun!

Ardından da şunları söyledi:

– Şüphe yok ki Allah (celle celâluhû), dünya hayatının güzelliklerinden dilediğini vermek ve katındakilere nâil kılmak arasında kulunu muhayyer bıraktı; kul, Allah katında olanı tercih etti.

Daha cümlelerini tamamlamamıştı ki, ilk günden beri yanındaki sadık yâri Ebû Bekir'in olduğu yerden bir çığlık duyuldu:

– Anamız-babamız Sana feda olsun yâ Resûlallah, diyordu.

Şaşkınlıkla bakıyorlardı sesin geldiği tarafa! Zira onun anladığını anlamamışlardı. Zira o, muhayyer bırakılanın Resûlullah'ın kendisi olduğunu anlamıştı ve onun için böyle bir tepki veriyordu.

– Adama bak, diyorlardı. "Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), bir adamın dünya ile huzur-u ilahide olan konusunda muhayyer bırakıldığını ve onun da Allah katındakini tercih ettiğini haber veriyor; Ebû Bekir ise, tutmuş, '*Analarımız-babalarımız Sana feda olsun yâ Resûlallah!*' deyip ağlıyor!"

Anlayan anlamıştı! İlk günlerden beri yanından hiç ayrılmayan sadık yârinin bu duyarlılığını gören Resûl-ü Kibriyâ Hazretleri, ashâbı için Hz. Ebû Bekir'i nazara verecek ve onun ashâb içindeki konumu yerleştirmek isteyecekti; elinden tutmuş şöyle sesleniyordu:

– Benim için Ebû Bekir, maddi manevi fedakârlığı açısından insanların en eminidir; şâyet, Rabbimden başka bir dost edinecek olsaydım, mutlaka Ebû Bekir'i dost edinirdim. Ancak, bundan böyle sadece İslâm kardeşliği ve bu kardeşlik merkezli muhabbet vardır.

Mescide açılan bütün kapılar kapatılsın; ancak, Ebû Bekir'in kapısı açık bırakılsın!

Hastalığının ağırlaştığını duyan, mescide koşuyordu; dışarıda büyük bir kalabalık birikmiş, gelişmeleri merakla takip ediyordu; Resûlullah'ın vefatından endişe duyuyorlardı! Önce, amca oğlu Fadl, ardından sırasıyla Hz. Ali ve Hz. Abbâs girdi huzura; her biri, dışarıda bekleşen topluluktan bahsediyordu. O gün, iki kişinin yardımıyla huzurlarına çıkmış ve şunları söylemişti cemaatine:

– Ey insanlar! Bana ulaştığına göre sizler, nebinizin vefatından endişe ediyormuşsunuz; Benden önce hangi peygamber ebedî yaşadı ki Ben, burada ebedî kalayım! Dikkat edin! Ben de Rabbime kavuşacağım, sizler de!

Sonra da şu hakikati aktardı onlara:

– Şüphe yok ki sizin için, Benim hayatım da hayırlıdır, ölümüm de!

Zihinlerdeki hatıralar tazelenmeye çalışılıyordu; açıkça bir vedalaşmaydı sanki bu sözler! Daha önceki beyanlarını hatırlamaya çalışıyorlardı. Zira bir gün aralarına çıkmış ve onlara şunları söylemişti:

– Sizler Beni, aranızda en son vefat edecek olan kişi sanıyorsunuz!

– Evet, demişlerdi o gün. Hâlbuki, o gün O (sallallahu aleyhi ve sellem):

– Şüphesiz ki Ben, aranızda en önce vefat edeniniz olacağım, buyurmuştu.

– Şüphe yok ki Ben, yolculuk için davet aldım ve bu davete icabet sözü verdim, demişti başka bir gün.

Yaklaşık bir ay önce de, yakın akrabalarını bir araya toplamış ve ruhu pervâz edip vuslata erince, bedeni konusunda kimin ne yapacağını anlatmıştı onlara bir bir...

Amcası Hz. Abbas bir gün, rüyasını anlatmış ve semaya doğru sağlam bir halatın yükseldiğini söylemişti O'na. O zaman da:

– O gördüğün, senin kardeşinin oğlunun vefatıdır, demiş ve bunu, *yüce dostluğa pervâz edişi* olarak yorumlamıştı.

Artık Allah Resûlü'nün her günü bir veda gibiydi. Perşembe günü olduğunda ashâbına seslenecek ve:

– Haydi! Yanıma yaklaşın, diye onları huzuruna çağıracaktı. “Size bir şeyler yazdırayım ki bu vesileyle Benden sonra bir daha dalâlete dûçâr olmayasınız!”

Ancak hastalığı her hâline aksetmiş, kendini zorlayarak ayakta durmaya çalışıyordu. Onun için huzurunda bulunan Hz. Ömer gibi önde gelenler:

– Görmüyor musunuz, Resûlullah’ın ağrıları bir hayli arttı ve ıstırap çekiyor! Nasıl olsa aramızda Kur’ân var ve Allah’ın kitabı her şeye yeter, diyor ve O’nu daha fazla yormak istemiyorlardı. Buna mukabil diğer bir kısım ashâb da, Efendiler Efendisi’nin bu talebine karşılık verilmesi ve ıstırap çekse de, söyleyeceklerinin kayda geçirilmesi yönünde fikir beyan ediyorlardı. Bu, aralarında ihtilaf konusu olmuştu; konuşmaların uzayıp gittiğini gören Efendiler Efendisi (sallallahu aleyhi ve sellem), bu durumdan rahatsız olduğunu bildirecek ve başından dağılmalarını isteyecekti.

Bugüne kadar, ağrısının şiddetine ve ateşinin yüksekliğine rağmen, ashâbının arasına çıkmış ve namazlarını kıldırmıştı.

Namazdan sonra hastalığı, daha da arttı ve yatsı namazının vakti girmiş olmasına rağmen mescide gelemedi. Zaten son kıldırdığı namaz da, Perşembe günkü akşam namazıydı ve bu namazda, *Mürselât* suresini okumuştu.

Yatsı namazı için Hz. Bilâl ezan okumuş, mescide koşan cemaat de imamını beklemeye durmuştu.

Hücre-i saadetlerinde olanlardan habersizlerdi; zira, hastalığı şiddetlenen Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), orada kendinden geçmiş ve bayılmıştı. Ayılır ayılmaz:

– Namaz kılındı mı, diye sordu Âişe Validemize.

– Hayır yâ Resûlallah! Sizi bekliyorlar, cevabını aldı.

– Abdest alabilmem için su hazırlayın, buyurdu. Belli ki, gözü de gönlü de mescidindeydi! Denilen yapılmıştı. Kalktı ve güçlükle abdest aldı. Tam, namaza çıkmak için niyetlenmişti ki olduğu yerde yeniden bayılıverdi. Telaşla yanına koştular. Bir müddet sonra, kendine gelir gibi oldu. Tekrar sordu:

– İnsanlar namaz kıldılar mı?

Namaza çıkmak istiyordu ama bunun için takati yoktu; zira, tekrar tekrar bayılıyordu. Nihâyet, namazı Hz. Ebû Bekir’in kıldır-

masını isteyecek ve daha sonra da kendisi, ancak iki kişinin yardımıyla namaza çıkabilecekti.[385]

Gelişini bekleyenlerin üzerine dolunay misali doğuverince o gün, mescide bir heyecan dalgası yayılıvermişti. Feraset insanı Hz. Ebû Bekir, işi sahibine bırakmak için geri çekilmek istiyordu. Resûlullah ise, elleriyle işaret ediyor ve "*yerinde kal!*" diyordu. Açılan safların arasından, imamın yanına kadar geldi. Ayakta duracak takati yoktu ve o gün, ancak oraya oturarak namazını tamamlayabildi.

Artık Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), "Gözümün nuru" dediği namazını cemaatinin arasına gelip de kıldıramaz olmuştu! Bundan böyle namazları, yerine tayin ettiği imam Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) kıldıracaktı.

Ayrılık Vakti ve Son Gün

Perşembeden bu yana Allah Resûlü (sallallahu aleyhi ve sellem), namazlara çıkamamış ve ashâbına imam olup namaz kıldıramamıştı. Ancak ashâbın ümitle bekleyişi devam ediyor, *o gün geldiği gibi, belki bugün de gelir* diye ümit ediyorlardı.

Yine bir pazartesi günüydü; takvimler, Rebîülevvel ayının on ikisini gösteriyordu! Bugünün sabah namazına da, *bir umut* deyip gelmişlerdi; iyileştiğini görmeyi ve yine önlerine geçip de namaz kıldırmasını istiyorlardı.

İbn Ümmü Mektûm'un ezanıyla müdavimlerini toplayan mescid, Bilâl'in ezanıyla birlikte yine dolup taşmıştı.

Yine gelememişti; o günün sabah namazını da, yerine tayin ettiği imam Hz. Ebû Bekir (radıyallahu anh) kıldırıyordu.

Bir aralık mescidin köşesinde bir hareketlilik olmuştu; Âişe Validemizin hücresindeki perde aralanmış ve Nûr Cemali, dolunay misali mescide doğuvermişti. Yine mübarek başını sarmış, öylece kapıda duruyor, mushaf sayfası gibi duru ve aydın Sima, mihrabındaki imama nazar ediyordu! Mübarek yüzlerindeki tebessüm dikkatlerden kaçmadı; huzur doluydu.

---

[385] Hatta bu sırada, namazı Hz. Ebû Bekir'den başka birinin kıldırması konusunda ısrar eden Âişe Validemize dönecek ve bu tavırlarını, Hz. Yûsuf karşısında tavır alan kadınların hâline benzetecekti. Bkz. Buhârî, Sahîh, 1/236 (633), 1/240 (646-647); Müslim, Sahîh, 1/313 (418), 1/316 (420)

İşte bu nazarlar, aynı zamanda ashâbını dünya gözüyle görebildiği son nazarlardı! Sevinçten, neredeyse namazlarını bozacaklardı!

İkinci rekâta kalkmışlardı. İntizam içinde saf tutmuş cemaati, gelişini hissedip yol veriyorlardı! O (sallallahu aleyhi ve sellem) da, Ebû Bekir'in arkasına kadar geldi; geri çekilmek isteyen Ebû Bekir'in omzuna koydu ellerini. Belli ki, yerinde durup da namazına devam etmesini istiyordu.

Tayin ettiği imamın arkasında O (sallallahu aleyhi ve sellem) da, oturduğu yerden namaza durdu. İmam selam verince, yetişemediği rekâtı da kıldı. İşte bu, O'nun son namazıydı. Ardından, direklerden birisine sırtını dayayıp sesini de yükselterek, fitneler konusunda ashâbını uyardı ve daha sonra da nazarlarını, yeniden Kur'ân'a çevirdi. Cezîratü'l-Arap'da iki dinin bulunmasını fazla buluyor ve İslâm'dan başka bir anlayışın burada barınmasını istemiyordu. Oradan ayrılırken şunları söyleyecekti:

– Bir Nebi, cemaatinden biri kendisine imamlık yapmadan vefat etmez!

İyileşmiş gözüküyordu. Endişeler geride kalmış gibiydi. Cemaatinin sevincine diyecek yoktu. Yeniden aralarına dönmüş ve kendileriyle birlikte saf tutup namaz kılmıştı. Sanki her şey, normale dönüyor gibiydi.

Bir aralık, Rum diyarına komutan tayin ettiği genç Üsâme, yanına girdi; hareket etmek üzereydi ve ordusu hakkında tekmil verip vedalaşmak için geliyordu! Bir gün önce de gelmiş ve '*işin ucunda ayrılık da olsa*' hareket emri almıştı. Yanına yaklaşıp oturduğunda, mübarek elleriyle başını sıvazlayacak ve on sekiz yaşındaki genç komutan Hz. Üsâme'ye, giderayak dua edecekti.

Güneş doğup da kuşluk vakti yaklaşınca, kızı Fâtıma'yı yanına çağıracak ve kulağına bir şeyler fısıldayacaktı. '*Benden bir parça*' dediği kızı Fâtıma, bir çığlık kopardı; hıçkırıklara boğulmuş:

– Vah benim başıma gelenlere! Babacığım benim!, diye ağlıyordu. Ona bir kez daha döndü ve:

– Bugünden sonra senin baban, hiç sıkıntı yaşamayacak, müjdesini verdi. Ancak bu, firakın acısını azaltmaya yetmemişti; Hz. Fâtıma ağlamaya devam ediyordu!

Rahmet peygamberi, bu manzaraya dayanamayacak ve kızının yeniden yanına yaklaşmasını isteyecekti. Tekrar kulağına eğildi ve yeniden bir şeyler fısıldamaya başladı ona! Az önce, matem havasına bürünüp feryâd ü figân koparan Hz. Fâtıma, sürûrundan uçacak gibi olmuştu, tebessüm ediyordu; sanki biraz önceki Fâtıma gitmiş, yerine bir başka Fâtıma gelmişti![386]

Ona yeniden yaklaştı ve kendisinin, âlemdeki kadınların hanımefendisi olduğunun müjdesini verdi!

Torunları Hz. *Hasan* ve Hz. *Hüseyin*'i yanına almış, öpüp kokluyor ve hayır tavsiye ediyordu.

Aynı şekilde, huzurunda bulunan hanımlarını da muhatap alıyor ve onlar için de nasihatte bulunuyordu.

Amcası Hz. Abbâs'ta, ayrılığın telaşı çoktan başlamıştı; yeğeni Hz. Ali'yi bir kenara çekmiş, Resûlullah'ın ebedî âleme göç etmek üzere olduğunu haber veriyor ve kendisiyle konuşup sonrası için vasiyette bulunmasını talep etmesini istiyordu.

Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ise, yanındakilere nasihatte bulunuyor ve henüz imkân varken ahireti burada kazanmak gerektiğini hatırlatıyordu; zira eldeki imkânlar, hayır adına kullanılmalı ve bunlara ebediyet libası giydirilerek, daha buradayken ahiret yurdu kazanılmalıydı.

Daha önce de ashâbına dönmüş ve:

– Dikkat edin! Sizden ölüm emarelerini kendisinde hisseden herkes, Allah'ın kendisini affedeceğine dair hüsn-i zanla ölsün, tavsiyesinde bulunmuştu.

Bir gün önce de, hizmetçi ve kölelere hürriyet yollarını gösterip serbest bırakmış, Âişe Validemiz'de bulunan altı dinarı da, ihtiyaç sahiplerine dağıtmalarını söylemiş ve bayılmıştı. Ayılır ayılmaz, altınların dağıtılıp dağıtılmadığını sordu. Henüz dağıtılmamıştı. İstedi onları ve avucuna koyup teker teker saydı önce. Ardından onları,

---

386 Efendimiz (s.a.s.) kendisine, "Ben, artık gidiyorum." dediğinde ağlayıp çığlık koparan Hz. Fâtıma, "Arkamdan bana ilk kavuşan sen olacaksın." cümlesini duyar duymaz da sevince gark olmuş, tebessüm etmeye başlamıştı! Bkz. Müslim, Sahîh, 4/1905 (2450), İbn Mâce, Sünen, 1/518 (1621); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, 22/415 (1027)

yeğeni ve damadı Hz. Ali'ye göndererek, hepsini ihtiyaç sahiplerine dağıtmasını emretti:

– Bunlar yanındayken Muhammed, nasıl olur da Rabbinin huzuruna gidebilir, diyordu.

O güne kadar yanında bulundurduğu kılıç ve kalkan gibi savaş malzemelerini de, mü'minler arasında paylaştırmıştı. Belli ki, dünya adına neye malikse, hepsini dağıtıyor ve ebedî dünyaya intikal ederken yalnız ve yalın gitmeyi hedefliyordu. O kadar ki, o günün akşamı Hz. Âişe Validemiz, kadınlardan birisine kandilini gönderecek ve:

– Bizim kandile, birkaç damla yağ damlatabilir misin, diyerek, akşam karanlığında odacığını aydınlatacak kadar ödünç yağ talebinde bulunacaktı!

Başka alternatif bulamayınca da, otuz sa' arpa karşılığında, savaşlarda kalkan olarak kullandığı zırhını, bir Yahudi'ye rehin vermişlerdi!

Gün, zevâle doğru kayıyordu; zira mevsim, artık buluşma mevsimiydi. Derken, sancıları yeniden şiddetlenmeye başladı. Hz. Âişe Validemizle şunu paylaşıyordu:

– Ey Âişe! Şüphen olmasın ki Ben, hâlâ Hayber'de yediğim o yemeğin elemini duyuyorum! İşte bundan dolayı, sanki o zehirin tesiriyle içimin parçalandığını hissediyorum.

Ardından, mübarek yüzünü örttü. Bir ara bunalınca da onu yeniden açtı. Peygamberlerinin kabirlerini puthaneye çevirenlerin lanetle karşılanacaklarını tekrarlıyordu. Bu arada, yeniden sözü namaza getirdi ve defalarca:

– Namaz! Namaz! Ve, elinizin altında bulunan emanetler, diye tekrarlamaya başladı. Belli ki, "*Namazı aman ihmâl etmeyin ve köleler başta olmak üzere sorumluluğunu üzerinize aldıklarınız konusunda da daha duyarlı olun!*" demek istiyordu. Dünyaya ve dünyadakilere veda etmeden önce ashâbına son tavsiyeleriydi bunlar...

Cibril-i Emîn ve Melekü'l-Mevtin Gelişi

Cumartesi ve Pazar günü yanına gelen Cibril-i Emîn yine huzurdaydı; bir farkla ki bu sefer huzur-u nebevî, başka meleklerle de şenlenmişti. Her biri yetmiş bine hükmeden yetmiş bin melek vardı huzurda!

– Yâ Muhammed, diyordu yine. “Allah’ın selamı var ve beni özellikle Sana, Seni tekrim ve tazim için gönderdi. O (celle celâluhû), bildiği hâlde Sana sormamı istedi; kendini nasıl hissediyorsun, nasılsın?”

– Biraz hâlsizim ve ağrılar içindeyim, ey Cibril, buyurdular. Yanına daha da yaklaşmasını istedi.

– Rabbin diyor ki, dedi Cibril. “Şâyet dilerse O’na şifa verir, isterse huzuruma alıp O’nu rahmetimle kucaklarım!”

– Bu, Rabbime ait bir iştir; O (celle celâluhû), Benim için dilediğini yapar, diye mukabelede bulundu.

Daha sonra da, Cibril-i Emîn’in tanıştırdığı melekü’l-mevt, izin istedi:

– Allah’ın selam ve rahmeti Senin üzerine olsun yâ Resûlallah, diyordu. “Allah beni Sana gönderdi ve ne emredersen onu yapmamı emir buyurdu. Ey Ahmed! Şimdi sen, emaneti almamı emredersen ben onu yerine getirecek; bırakıp da geri gitmemi dilersen ben de onu yapacağım!”

Tercihinde bir değişiklik yoktu ve:

– Ey ölüm meleği, diye seslendi ona da. “Sen, yapman gerekeni yap!”

Bu arada, hafifçe ıslattığı eliyle mübarek yüzünü sıvazlayacaktı. Bunu yaparken de:

– Allah’ım, diyordu. “Ölümün sıkıntılarına karşı Bana yardım et!”

Veda Zamanı

Artık, vakit tamamdı; yolculuk emareleri iyice belirmişti Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), dünya ile ahiretin arasındaki incecik perdenin öbür tarafına geçmek üzereydi. Mübarek başlarını, Âişe Validemizin sinesine yaslamış, siyah gözlerini de tavana dikmişti.

Bu sırada huzura, Hz. Ebû Bekir’in oğlu Hz. Abdurrahman girdi; elindeki misvak dikkatini çekmişti. Feraset sahibi Hz. Âişe, çok hoşlandığı misvağı arzuladığını anlamış ve:

– Onu senin için alayım mı, demişti.

Resûlullah:

– Evet, dercesine başını sallıyordu.

Hz. Âişe kardeşinden aldı ve onu, Âlemlerin Efendisi'ne vermek istedi. Ancak, misvak çok sertti. Bunun üzerine Âişe Validemiz:

– Onu senin için ıslatıp yumuşatayım mı, diye teklif etti. Yine mübarek başları hareket ediyor ve:

– Evet, diyordu. Belli ki, artık dil sükûta başlamış, gözler konuşuyordu.

Maksat anlaşılmıştı; hemen misvağı ağzına aldı ve onu ıslattıktan sonra Efendiler Efendisi'ne uzattı.

Aldı onu ve inci misal dişleri üzerinde gezdirmeye başladı. Ebedî âleme giderken bile, dişlerini temizliyordu. Bir taraftan da:

– Lâ ilâhe illallah! Gerçekten de ölüm için ciddi sekerât var, diyordu.

Bir aralık, sıhhat ve afiyet bulması için elinden tutup da dua etmek isteyen Âişe Validemize baktı:

– Hayır, diyordu. Belli ki, aslî vatana giderken burada kalmayı talep uygun değildi. Onun için elini şiddetle geri çekiverdi.

Yine bayılmıştı.

Bir müddet sonra, yeniden kendine geldi.

Bu arada parmağını da yukarıya doğru kaldırmıştı. Gözleri tavana yeniden yönelmişti ve dudakları da hareket ediyordu. Duymak için kulağını fem-i mübareklerine doğru yaklaştıran Âişe Validemiz, Resûlullah'ın şunları söylediğine şahit olacaktı:

– Peygamberler, şehitler, sıddîkler ve salihlerden kendilerine nimette bulunduklarınla beraber, Beni de affet ve rahmetinle kucakla! Artık Beni, '*refîk-i a'lâ*'ya, yüce dostluğuna kabul buyur!

Allah'ım, yüce dostluğunu istiyorum! Allah'ım, yüce dostluğunu istiyorum! Allah'ım, yüce dostluğunu istiyorum!

Altmış üç yıl önce bir pazartesi günü başladığı bu yolda, yine bir pazartesi günü son noktayı koyuyordu. Vahyin sağanak olup yağdığı yirmi üç yıllık hayatında, kıyamete kadar karşılaşılacak her türlü ihtiyaca cevap verecek dolu dolu bir hayat yaşamıştı. Tebliğ vazifesini de arkadakilere emanet ederek yoluna devam ediyordu.

Odaya, enfes bir koku yayılmıştı.

Derken eli, bir kenarda duran su kabının üstüne doğru akarken, mübarek parmakları arasında duran misvak da, yere doğru kayıvermişti!

Yolu ve yolcuları arkadakilere emanet eden Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem), artık arzuladığı vuslata ermiş ve ebedî âleme pervaz etmişti.

Artık O'nun emanet ettiği sancak, Hz. Üsâme gibi fütüvveti temsil edenlerin omuzlarında ve kıyamete kadar dalgalanacaktı!

BİTİRİRKEN BİRKAÇ SÖZ

Elbette gönül, Efendiler Efendisi'nin dopdolu hayatından hiç ayrılmak istemiyor; ancak her şeyin de bir sonu var. Umarım, maksat yerini bulmuş ve eser de istifadeye vesile olmuştur. Bundan sonrası için arzu edilen, okunup da kendimize mâl ettiğimiz yönleriyle Efendimiz'i, tavır ve davranışlarımızı belirleyen biricik misafirimiz olarak her anımızda görebilmek! Bu da ancak, emanet olarak tevdi ettiği sancağı, güneşin doğup battığı her bir beldeye: taş, kerpiç, tuğla ve topraktan inşa edilmiş her bir eve; deve tüyü, keçi kılı ve koyun yünü gibi malzemesi farklı olsa da dünya üzerinde kurulu her bir çadıra ulaştırma gayretini ortaya koyabilme; en azından, bu gayreti ortaya koyanlarla birlikte olma azmini ortaya koyabilmekle mümkün!

Konuyu bitirirken birkaç hususu paylaşmayı lüzumlu görüyorum;

Öncelikle, birinci ciltten farklı olarak bu kitapta daha az dipnotla karşılaştığınızı fark etmişsinizdir. Bir yönüyle buna mecbur olduk; zira Medine döneminde gerçekleşen olayların yoğunluğu ve sınırlı sayıdaki sayfalara bunları yerleştirme zorunluluğu söz konusu olduğunda bir yerlerden tasarrufta bulunmak gerekiyordu ve bu tasarrufu öncelikle dipnotları azaltarak yapmak zorunda kaldık.

Birinci cildin önsözünde de ifade edildiği gibi eseri meydana getirirken müracaat ettiğimiz kaynaklar zaten en temel eserler ve işin doğrusu, konunun mütehassısı olan kimselerin onlara ulaşması da çok zor değil. Kaynaklara ulaşma imkânı olmayan büyük çoğunluk için ise, dipnottan ziyade bilgi daha ön planda. İki tercihten birisi

söz konusu olduğu yerde biz, daha fazla bilgiye yer açabilmek için çoğunluğun beklentisine cevap vermeyi daha uygun gördük. İşin erbabı olanlar için de, -öncelikle aflarını istirham ederek- kitabın sonunda yer alan ve istifade edilen kaynaklar hakkındaki bilgileri ihtiva eden bibliyografyanın, bir fikir vereceği kanaatindeyiz.

Elbette yapılan tasarruf sadece dipnotlarla da sınırlı değil; mahdut sayfalara sığmayacak kadar zengin bir hayatı iki cilde sığıştırmanın elbette imkânı yok. İşte bunun için bazı olayları da, ya özetlemek ya da birkaç cümle ile ifade etmek zorunda kaldığımız yerler de oldu. Hatta bazıları itibariyle -gönül istemese de- kitabın içinden çıkarmak durumunda kaldık. Örnek vermek gerekirse, farklı olaylar münasebetiyle Efendimiz'in eliyle gerçekleşen mucizeleri, başka bir eserin konusu olur düşüncesiyle birkaç cümleyle geçiştirmek gibi bir tasarrufa mecbur kaldık.

Allah Resûlü'nün insan kazanma adına ortaya koyduğu gayretler ve o gün dindar veya müşriklerden muhatabı olduğu diğer düşünce sahipleriyle olan münasebetlerini de -aynı gerekçeyle- çoğunlukla özetleyerek vermeyi uygun bulduk.

Yine Allah Resûlü'nün, olayların ikinci derecedeki muhataplarıyla olan muamelesinde ortaya çıkan ve bugün eğitim adına çok muhtaç olduğumuz metodolojik yaklaşımları da, yine başka bir esere havale etme durumunda kaldık.

Bugün muhatap olduğumuz ve hemen her toplumda beklenen nebevî değişime katkısı açısından, Siyer geleneği içinde çok göremediğimiz ve Hadis külliyatı içinde dağınık olarak yer alan ancak siyerle birlikte verildiğinde meseleyi daha da anlamlı kılacağına inandığımız bazı bilgilerin ilgili bölümlere yedirilmesi de, böylelikle başka bir çalışmaya havale edilmiş oldu.

Düşünüp de kitabın hacmine sığıştıramadığımız konular, elbette bunlarla da sınırlı değil; Efendimiz'in yeme ve içmede ortaya koyduğu hassasiyeti, alış-verişteki rehberliği, bir mektep hâline gelen aile hayatı, kerem ve cömertliği, komşuluk münasebetleri, şefkat ve merhameti, zühd ü takvası, hilm u silmi, sabr u sebatı, şecaat ve kahramanlığı, tevazuu ve çok yönlü kulluğu adına ortaya koyduğu enginlikler gibi daha nice hususları da, başka bir kitabın konusu olur düşüncesiyle burada değerlendirememiş olduk.

O'nun hayatını ciltlerin arasına sığıştırmaya zaten imkân da yok! Bütün bunlar, Efendimiz'in mümtaz hayatını yeniden ve daha kapsamlı bir şekilde ele almanın ne kadar lüzumlu olduğunu ortaya koyan önemli hususlar.

Zaten bizim yapabildiğimiz, olayların diliyle Allah Resûlü'nün hayatını anlatmaya çalışmaktan ibaret. Yorum ve tahlillerle O'nun dünyasını uzun uzadıya bugünün insanına mâl etme de, başlı başına bir konu. Ümit ederim ki, bütün bu eksiklikler, ehl-i hamiyetin sa'ye şevkini kamçılar ve günün birinde -inşâallah- arzu edilen çapta böyle bir eser de ortaya çıkar.

Diğer taraftan, O'nun dünyasını anlatmaya çalışırken ortaya çıkan bütün bu eksiklik ve konunun enginliği adına kendini hissettiren bu hususların, işe yeniden başlama adına insanda nasıl bir iştiyak uyandırdığı da ayrı bir gerçek. Böylesine külli bir eserin ortaya konulabilmesi ise, elbette omuz omuza vermiş ve nabzı aynı aşk u şevkle atan şahısların bir araya gelip himmetlerini bir noktaya teksife bağlı. Kim bilir, belki bir gün bu rüya da gerçeğe inkılâp eder!

Velhasıl, her türlü kusur ve eksikliğin bendenize ait olduğunu baştan kabullenmekle beraber, bütün iyi niyet ve gayretlerimize rağmen muhtemel hata ve zühullerimiz için de, başta Ruh-u Seyyidi'l-Beşer Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve yüreğini O'nun sevgisiyle doldurmuş hassas ruhlar olmak üzere herkesten affımı talep ediyor, bunca vebalin altında ezilip kalmamak için de, hayır dualarınızı istirham ediyorum.

Reşit Haylamaz
Üsküdar 10.01.2007

İSTİFADE EDİLEN ESERLER

Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak İbn Hemmâm (126-211 h.); *el-Musannef*, [Thk: Habîburrahmân el-A'zamî], I-XI, el-Meclisü'l-ilmî, Beyrut, 1403/1983.

Ahmed b. Abdullah et-Taberî, Ebu'l-Abbas Muhibbüddîn Ahmed Muhibbüddin (v. 694/1295); *er-Riyâdu'n-nadıra*, I-II, Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996.

Ahmed b. Hanbel (213-290 h.); *el-Müsned*, I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Akademi Araştırma Heyeti, *En Öndekiler*, Işık Yay., İst., 3. bs., 2005

Akçay, Yrd. Doç. Dr. Mustafa, *Ebeveyn-i Resûl Risaleleri*, Yeni Akademi Yay., İzmir, 2005

Burak, Bekir, *Hazreti Hatice*, Rehber Yay., İst., 2005

el-Akk, Abdurrahmân, *Mevsû'atü Uzamâi Havle'r-Resûl* 1-3, Dâru'n-Nefâis, Beyrût, 1991

el-Âlûsî, Ebu's-Senâ Şehabeddin Mahmud İbn Abdillah (v. 1270/1854); *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'u'l-mesânî*, I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

el-Ayni, Ebû Muhammed Bedreddin Mahmûd b. Ahmed B.Musa el-Hanefi (855/1451); *Umdetü'l-kari şerhi Sahihi'l-Buhari*, I-XXXII, İdaretü't-Tıbaati'l-Müniriyye, Kahire, [t.y.]

el-Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin İbn Mesud, (v. 516/1122); *Meâlimü't-tenzîl*, I-VIII, Dâru Taybe, Riyad, 1993.

el-Belazüri, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahyâ b. Cabir (279/892); *Ensâbu'l-eşrâf* [thk. Muhammed Hamidullah], Darü'l-Ma'rife, Kahire, 1959.

el-Benna, Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed Saati (1378/1958); *el-Fethü'r-rabbani li-tertibi müsnedi'l-İmam Ahmed; Bülugü'l-emani esrari'l-fethi'l-bari*, Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, Beyrut, 1976.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin (384-458 h.); *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-X, Mektebetü Dâri'l-Bâz, Mekke, 1414/1994; *Delailü'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvali sahibi'ş-şeria*, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

el-Bezzâr, Ebûbekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (v.215-292); *el-Müsned*, [Tahkik: Abdulkâdir Arafât], I-III, Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut/ Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); *Sahîhu'l-Buhârî*, I-VI, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1407/1987; *el-Edebü'l-müfred*, I-VIII, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1409/1989.

el-Buti, Muhammed Saîd Ramazan; *Fıkhü's-sire mea mûcezi't-tarihi'l-hilâfeti-'r-râşide*, Darü'l-Fikri'l-Hadis, Beyrut, 1417/1996

el-Cezâirî, Ebû Bekir Câbir, *Hâza'l-Habîbu Muhammed Resûlullah (s.a.s.) Ya Muhib*, Dâru's-Selâm, Kahire, 1425/2004

Dayf, Şevki, *Muhammed:Hatemü'l-Mürselin*, Darü'l-Maârif, Kahire, [t.y.]

ed-Darekutni, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (385/995), *Sünenü'd-darekutni*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, [t.y.]

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); *es-Sünen*, I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); *es-Sünen*, [Thk: Muhammed Muhsin Abdülhamîd], I-IV, Mektebetü'l-İslâmiyye, İst., tsz.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430 h.); *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.; *Delailü'n-nübüvve,* Darü'l-Vai, Haleb, [t.y.]

Ebü'ş-Şebab, Ahmed Ivad, *Kitâbü'l-haberi'l-yakin fî mu'cizati'n-nebiyyi'l-emin*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 2003/1423.

Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed, *es-Sîretu'n-Nebeviyye fî davi'l-Kur'ân ve's-Sünne*, Darü'l-Kalem, Dımaşk, 1414/2003

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ (210/307 h.); *el-Müsned*, I-XIII, Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

Ebû Zehra, Muhammed (1394/1974), *Hâtemu'n-Nebiyyîn*, Dâru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1425/2004

el-Fâkihî, Ebû Abdillah Muhammed İbn İsmail İbni''l-Abbas (217-275 h.); *Ahbaru Mekke fî kadîmi'd-dehri ve hadîsih*, [Thk: Abdulmelik Abdullah], I-VI, Dâru Hadır, Beyrut, 1414 h.

el-Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Neysâbûrî (321-405 h.); *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/ 1990.

el-Halebî, Ali İbn Burhaniddin (v. 1044/1635); *es-Sîratü'l-Halebiyye*, I-III, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1400.

el-Hamevî, Yâkût b. Abdillâh (768-837 h.); *Mu'cemü'l-büldân*, I-V, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

el-Heysemî, Ali İbn Ebî Bekr (v. 807 h.); *Mecmau'z-zevâid*, I-X, Dâru'r-reyyan li't-türas/Dâru'l-kitabi'l-Arabî, Kahire/Beyrut, 1407 h.

el-Hindi, Alauddin Ali b. Abdülmelik b. Kadı Han Müttaki (v. 975/1567); *Kenzü'l-ummal fi süneni'l-akval ve'l-ef'al*, [neşr. Bekri Hayyani, Saffet Sakka], I-XVIII Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985/1405.

el-Hudari, Muhammed b. Afifi el-Bacuri, (1345/1925); *Nurü'l-yakin fi sireti seyyidi'l-mürselin*, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1425/2004

el-Hüseynî, Abdullah Sirâcüddîn; *Seyyiduna Muhammed Resûlullah Şemâilu-hu'l-Hamîdetu bihisâlihi'l-mecîdeti*, Mektebetu Dâri'l-Felâh, Halep, (t.y.)

Galveş, Ahmed Ahmed, *Da'vetu'r-Rüsul Aleyhimüsselâm*, Müessesetü'r-Risâle, Kahire, 1423/2002

Halid, Muhammed Halid, *İnsâniyyâtu Muhammed Hâza er-Resûl*, El-Mektam, Kahire, 2004; *Kemâ Tuhaddisu'r-Resûl (s.a.s.)*, El-Mektam, Kahire, 2004; *Ricalun havle'r-Resûl*, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987

Hamidullah, Muhammed (2002); *İslam Peygamberi: Hayatı ve Faaliyeti* [trc. Salih Tuğ], İrfan Yay., İst., 1980; *Mecmuatü'l-vesaiki's-siyasiyye li'l-ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilafeti'r-Raşide*, Darü'n-Nefais, Beyrut, 2001/1422.

Haylamaz, Reşit, *Güller ve dikenler*, Işık Yay., İst., 2003; *Saadet Asrına Doğan Yıldızlar*, Işık Yay., İst., 2002

İbn Abdilberr, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (v. 463 h.); *el-İstîâb*, I-V, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412 h.

İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullah (v. 571/1176); *Târîhu Dimaşk*, I-LXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1417/1996.

İbn Aşur, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Muhammed et-Tunusi (1394/1973); *Tefsirü't-tahrir ve't-tenvir*, Ed-Darü't-Tunusiyye, Tunus, 1984

İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (508-597 h.); *Sıfatü's-safve*, I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1399/1979.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed (v. 235 h.); *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr*, [Thk: Kemâl Yusuf el-Hût], I-VII, Mektebetü'r-Ruşd, Riyad, 1409 h.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (v. 630/1233); *el-Kâmil fi't-târîh*, I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1995; *Üsdü'l-gabe fi ma'rifeti's-sahabe*, Darü'ş-Şaab, Kahire, 1970.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî (773-852 h.); *Fethu'l-bârî*, I-XIII, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1379; *el-İsâbe*, I-VIII, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412 h.

İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî (v. 456 h.); *Cevâmiu's-Sîre ve hamsu resâil li İbni Hazm* [thk. İhsan Abbâs], Dâru'l-Meârif, Mısır, 1900

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî (v. 354/965.); *el-İhsân fî takrîbi Sahîh İbn Hibbân,* [Tertîb: Alâüddîn Ali b. Belbânî, Tahkîk ve ta'lîk: Şuayb el-Arnavût], I-XVII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1988; *es-Sikât,* I-IX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1395/1975.

İbn Hişâm, Abdülmelik İbn Hişam İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); *es-Sîratü'n-Nebeviyye,* I-VI, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.

İbn İshak, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak b. Yesar (150/767); *Siretu İbn İshak* [thk. Muhammed Hamidullah], el-Vakf li'l-Hıdemati'l-Hayriyye, Konya, 1981.

İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed (751/1350); *Tarikü'l-hicreteyn ve babü's-saadeteyn* [thk. Hâzim el-Kâdî], Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke, 1425/2004; *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibad,* [thk. Şuayb Arnaut, Abdülkadir Arnaut], Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1981

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,* I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.; *el-Bidâye ve'n-nihâye,* I-XIV, Dâru'l-meârif, Beyrut, tsz.; *es-Siretü'n-nebeviyye,* Darü'l-Ma'rife, Beyrut, 1976

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); *es-Sünen,* I-II, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Menî' (168-230 h.); *et-Tabakâtü'l-kübrâ,* I-VIII, Dâru sâdir, Beyrut, tsz.

İbn Seyyidinnas, Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed (734/1334); *Uyunü'l-eser fi fünuni'l-megazi ve'ş-şemail ve's-siyer,* Darü-'l-Afaki'l-Cedide, , Beyrut, 1982.

İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Abdilhalim İbn Teymiyye el-Harrânî (661-728 h.); *Minhacü's-sünneti'n-Nebeviyye,* [Tahkik: Muhammed Reşad Salim], I-X, Müessesetü Kurtuba, 1406 h.; *Mecmuatü'l-fetava,* [haz. Amir Cezzar, Enver Baz], Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad, 1997/1418.

Kâdı İyâz, Ebu'l-Fazl İyaz İbn Musa İbn. İyâz el-Yahsubî (v. 544/1149); *eş-Şîfâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafa (s.a.s.),* [Thk: Hüseyin Abdulhamid Nil], Dâru'l-erkam, Beyrut, 1415/1995.

el-Kastallani, Ebü'l Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed, (v. 923/1517); *el-Mevahibü'l-ledüniyye bi'l-minahi'l-muhammediyye* [thk. Salih Ahmed Şami], I-IV, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1991; *İrşadü's-sari li-şerhi Sahihi'l-Buhari,* Daru İhyai'l-Türasi'l-Arabi, Beyrut, [t.y.]

el-Kurtubî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v.670); *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,* I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

el-Maverdi, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib (450/1058); *A'lamü'n-nübüvve* [tlk. Muhammed Mu'tesim Bağdadi], Darü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut, 1987

el-Mısrî, Ebû Ammâr Mahmûd, *Sîratü'r-Resûl*, Dâru't-Takvâ, 2002

el-Mübârekfûrî, Safiyyürrahmân, *er-Rahîku'l-Mahtûm*, Dâru'l-Vefâ, 2004

el-Münâvî, Muhammed Abdürraûf b. Ali (v. 1031/1622); *Feyzu'l-kadîr şerhu Câmii's-sağîr*, I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (206-261 h.); *Sahîhu Müslim,* I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

en-Necdi, İbn Abdilvehhab Muhammed b. Abdilvehhab b. Süleyman et-Temîmî Muhammed b. Abdülvehhab (1206/1792); *Muhtasaru Siretü'r-Resul*, Camiatü'l- İslâmiyye, Medine, 1412/1991

en-Nedvi, Ebü'l-Hasan Ali el-Haseni; *Maza hasira'l-alem bi'l-hıtati'l-müslimin*, el-Merkezü'l-Alemi li'l-Kitâbi'l-İslami, Kuveyt, [t.y.]; *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Kalem, Dimaşk, 1427/2006

en-Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); *es-Sünen*, [Thk: Abdülfettah Ebû Gudde], I-VIII, Mektebetü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1986; *es-Sünenü'l-kübrâ*, [Thk: Abdulğaffâr Süleyman el-Bündârî], I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.

Nursî, Bedîüzzaman Said, (v. 1380/1960); *Mektûbât*, Şahdamar Yay., İst., 2006

Saîd b. Mansur, Ebû Osman Saîd b. Mansur b. Şu'be el-Horasani (227/842); *Sünenu Said b. Mansur* [thk. Sa'd b. Abdullah Al-i Humeyyed], Darü's-Samii, Riyad, 1993

es-Sallâbî, Ali Muhammed Muhammed, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, Kahire, 1422/2001

es-Sem'ani, Ebû Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur el-Mervezi (562/1167); *el-Ensab* [thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimi el-Yemani], Beyrut, 1980/1400.

es-Suyûtî, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâleddîn (849-911 h.); *el-Hasâisu'l-kübrâ*, I-III, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1985; *ed-Dürru'l-mensûr*, I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1993; *el-İtkan fî ulumi'l-Kur'ân*, Darü't-Türas, Kahire, 1985; *Esbabü'n-nüzul*, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye

es-Süheyli, Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed (581/1185); *er-Ravdü'l-unf fî şerhi's-sireti'n-nebeviyye li İbn Hişam*; [thk. Abdurrahman Vekil], *Darü'l-Kütübi'l-Hadise*, Kahire, 1967

eş-Şâmî, Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî, (v. 942); *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, [thk: Adil Ahmed Abdilmevcud - Ali Muhammed Muavviz], Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1414/1993

eş-Şehristanî, Muhammed İbn Abdilkerim İbn Ebî Bekr Ahmed (479-548 h.); *el-Milel ve'n-nihal*, [Thk: Muhammed Seyyid Cîlânî], I-II, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1404 h.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali (v.1250 h.); *el-Fethu'l-kadîr*, I-V, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

et-Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); *el-Mu'cemül-evsat*, [Thk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.; *el-Mu'cemül-kebîr*, [Thk: Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefî], I-XX, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Musul, 1404 h.; *el-Mu'cemüs-sağîr*, [Thk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-II, el-Mektebetü'l-İslâmî/Dâru Ammân, Beyrut/Amman, 1405/1985.

et-Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid (224-310 h.); *el-Câmiu'l-beyân*, I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.; *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk (Tarîhu't-Taberî)*, I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1407h.

et-Tâcî, Ahmed, *Vahyü's-Sîre*, Merkezü Mektebe ve Matbabati Mustafâ, Mısır, 1981

Tahir, Muhammed, *Şemsü'l-Hüdâ ve'l-İmân es-Sîretu'n-Nebeviyye*, Dâru'r-Rebi', Halep, 2002

et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd (v. 204 h.); *el-Müsned*, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.

et-Tebrizi, Ebû Abdullah Veliyyüddin Muhammed b. Abdullah (741/1340); *Mişkatü'l-mesabih* [thk. Muhammed Nasırüddin Elbani] I-III, El-Mektebetü'l-İslâmiyye, Dımaşk, 1961/1380.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (209-279 h.); *el-Câmiu's-Sahîh,* I-V, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

Urcun, Muhammed Sadık İbrâhim, *Muhammed Resulullah (s.a.s.)*, Darü'l-Kalem, Dımaşk, 1995.

el-Vahidi, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisaburi (468/1075); *Esbabu nüzuli'l-Kur'an* [rivaye Bedreddin Ebu Nasr Muhammed b. Abdullah el-Ergeyani], Darü'l-Meyman, Riyad, 2005/1426.

el-Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Eslemi (207/823); *el-Megazi*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1984.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Muhammed Ahmed (v. 748/1347); *Tarihü'l-İslâm ve vefeyatü'l-meşahir ve'l-a'lam* [thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri], Darü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut, 1990

ez-Zeylaî, Abdullah b. Yusuf Ebû Muhammed (v. 762 h.); *Nasbu'r-râye*, I-IV, Dâru'l-hadîs, Mısır, 1357 h.

Zübeyr b. Bekkar, Ebû Abdullah Zübeyr b. Bekkar b. Abdullah (256/870); *el-Müntehab min kitâbi Ezvaci'n-Nebi (s.a.s.)* [thk. Ekrem Ziya Ömeri], el-Camiatü'l-İslâmiyye, Medine, 1981/1401.

ez-Zühri, Ebû Bekr İbn Şihab Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah (124/742); *Tenzilü'l-Kur'an* [riv. Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin es-Sülemi], [y.y., t.y.]

ez-Zürkani, Muhammed Abdülazim; *Menahilü'l-irfan fî ulumi'l-Kur'ân*, Daru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, 1362/1943.